Nya svenska väljare

Henrik Oscarsson Sören Holmberg

Nya svenska väljare

Norstedts Juridik AB

Adress till förlaget:
Norstedts Juridik AB, Box 6472, 113 82 Stockholm
Telefon 08-598 191 00, fax 08-598 19191

Beställningar:
www.nj.se
E-post kundservice@nj.se
Adress Norstedts Juridik AB, Kundservice, 106 47 Stockholm
Telefon 08-598 191 90, fax 08-598 191 91

Nya svenska väljare
Henrik Oscarsson, Sören Holmberg
Upplaga 1:1
ISBN 978-91-39-11286-0
© 2013 Författare och Norstedts Juridik AB

Omslag: Matina Tsogas
Administrativ redaktör: Jacob Severin
Tryck: Williams Lea, 2013

Nya svenska väljare utgör rapport nr 28 i Statistiska Centralbyråns serie Valundersökningar.

Att mångfaldiga innehållet i detta verk, helt eller delvis, utan medgivande av Norstedts Juridik AB, är förbjudet enligt lagen (1960:729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk. Förbudet gäller varje form av mångfaldigande, såsom exempelvis tryckning, kopiering, ljudinspelning liksom elektronisk återgivning eller överföring.

Innehåll

Förord 7

1 Studiet av väljarbeteende 9
Tre perspektiv dominerar · metoder för att studera väljarbeteende · Trender i väljarforskningen · Nya och gamla

2 Valdemokrati på svenska 17
Riksdagsvalet 2010 i historiens ljus · Opinionsutvecklingen under mandatperioden 2006-2010 · Sveriges politiska geografi · Varför väljarundersökningar behövs

3 Valdeltagande 43
Det dukade bordet · Individförklaringar · Kontextuella förklaringar · Institutionella förklaringar · Att lära sig rösta · Få är permanenta soffliggare · Valdeltagande som mått på social integration

4 Sociala skiljelinjer 71
Den politisk-sociologiska modellen · Sociala skiljelinjer i Sverige 1956-2010 · Finns det fortfarande en klasslinje? · Den religiösa skiljelinjen · Nord mot syd – stad mot land · Män mot kvinnor · Generation mot generation · Lågutbildade mot högutbildade · Svenskfödda mot utlandsfödda · Partiernas framgångar och motgångar 2006-2010 · Postindustriell stratifiering?

5 Partiernas väljare 107
Vänsterpartiets väljare · Socialdemokraternas väljare · Miljöpartiets väljare · Centerpartiets väljare · Folkpartiets väljare · Kristdemokraternas väljare · Moderaternas väljare · Sverigedemokraternas väljare · Partierna har distinkta väljarprofiler

6 Väljarna tycker om valrörelserna 147
Väljarna tycker om valrörelserna · Väljarnas kontakter med partierna under valrörelserna · Valrörelsen på nätet · Väljarnas kontakter med varandra under valrörelserna · Väljarna testar sig · Är medievalrörelserna rättvisa? · Framtida valrörelser · Vad säger partibytarna själva?

7 Rörliga väljare 167
Gånge S ifrån och M till · Vinster och förluster under valspurten · Taktikröstning

8 Väljarna berättar 183
”Ett av de absolut viktigaste skälen” · Vilka partiprofiler uppfattar väljarna? · Väljarnas viktigaste partivalsfrågor · Vad säger partibytarna själva?

9 Ekonomisk röstning 201
Väljarnas ekonomiska bedömningar · Sakfrågeägarskap · Resultat och ansvar för regeringspolitiken · Räkna aldrig bort ekonomin · En samlad modell

10 Åsiktsröstning 225
Ideologisk vänster-högerröstning · Partiernas ideologiska positioner i väljarnas ögon · Väljarnas egna vänster-högerpositioner · Nio åsiktsdimensioner · Åsiktsförändringar mellan 2006 och 2010 · Vänster-höger och invandring · Sakfrågeägarskap · Ekonomin avgjorde

11 Regeringsinnehav 251
Tillbakablickande bedömningar · Framåtblickande bedömningar · Regeringsröstning · En regering måste vara bättre än bara bra · Regeringsröstning kontra vänster-högerröstning · Önskeröstning · Allians för Sverige en fortsatt och förstärkt framgång

12 Personröstning 269
Personröstningsreformen · Bara var fjärde väljare kryssar · Jämlikt kryssande · Varför väljarna inte kryssar · Anonyma kandidater · Internationell utblick · Personvalets framtid

13 Förnuft och känsla 287
Är svenska väljare politiskt kunniga? · Kunskap om vallöften · Röstar kunniga väljare annorlunda? · Väljarnas oro för framtiden · Väljarnas känslor · Kunskap viktigare än känslor

14 Fokus på ledarna 311
Partiledare är mycket kända · Uppskattade och mindre uppskattade partiledare · Favorit som statsminister · Partiledarnas image · Starkaste egenskapen -partikopplingen · Vänster-högerideologi · Potentiella röstvinnare respektive rösttappare · Effekter på partivalet · Vad säger väljarna själva?

15 Politikerförtroende 351
Politikerförtroende på uppgång · Partianhängarskap fortsatt nedåt · Fribytare på frammarsch · Politiskt förtroende leder till valdeltagande · Det ökade politikerförtroendet gynnade Alliansen · Politikerförtroendets återkomst

16 En modell för svenskt väljarbeteende 369
Modellspecifikation · Ända tillbaka till 1956 · Stegvis effektanalys · 17 riksdagsval under sex decennier

17 Nya svenska väljare 383
Valdeltagande · Personkryssande · Socio-ekonomisk gruppröstning · Partiidentifikation · Rörlighet · Taktikröstning · Väljarnas viktigaste frågor · Åsiktsröstning · Vänster-högerideologi · Sakfrågeägarskap · God ekonomi hjälper, dålig ekonomi stjälper · Att inneha regeringsmakten · Partiledarna som dragplåster eller sänken · Förnuft och känsla och kunskap · Väljarnas kontakter med väljarna under valspurten · Valrörelserna avgör · Det nya nu

Referenser 403

Förord

Ett gammalt franskt ordspråk säger att ”Ju mer saker förändras, desto mer förblir de som de var”. På originalspråket ringer det något mer poetiskt: *Plus ça change, plus c´est la même chose.* Vi kan tolka det som en cynism – förändringar är överskattade, oftast händer inte mycket bakom det som synes hända. Eller vi kan se det som något insiktsfullt – skenet är en sak, fundamenta kan vara något annat. Det som på nära håll ser ut som stora förändringar kan på större avstånd eller med längre tidshorisont i själva verket visa sig vara små tillfälliga krusningar. Det som hetsar upp oss idag som epokgörande nyheter och revolutionerande förändringar kanske inte kommer att uppfattas som lika omvälvande om femtio-sextio år.

Det är mot denna bakgrund som boken *Nya svenska väljare* skall ses. Valforskningen vid Göteborgs universitet har tillsammans med Statistiska centralbyrån studerat svenskt väljarbeteende i snart sextio år. Starten skedde i riksdagsvalet 1956. Sedan dess har vi systematiskt undersökt alla ordinarie riksdagsval, nationella folkomröstningar och EUP-val. Det insamlade materialet är mycket omfattande med cirka 75 000 intervjuer med röstberättigade personer insamlade i samband med 25 val/folkomröstningar under sex decennier. Det är bara i USA man har tillgång till ett lika omfattande historiskt material kring väljare och val.

Så frågan är mycket relevant. Vad har förändrats? Och vad har förblivit detsamma? Med utgångspunkt i det senaste valet 2010 och sett tillbaka över ett halvt sekel – vad är nytt i svenskt väljarbeteende och vad är gammalt? I empirins kyliga sken kanske det mesta visar sig var nygammalt. Få fenomen framstår som helt nya, liksom få förhållanden visar sig vara riktigt oföränderliga.

Den göteborgska valforskningen har alltid varit ett lagarbete. De huvudansvariga forskarna – Jörgen Westerståhl 1956, Bo Särlvik 1956-1973, Olof Petersson 1973-1976, Sören Holmberg 1979-2010, Mikael Gilljam 1985-1995 och Henrik Oscarsson 2002-2010 – har inte gjort arbetet själva. De har haft avgörande hjälp av hundratals

medarbetare som intervjuat väljare över hela Sverige, kodat svar, genomfört statistiska analyser och färdigställt tabeller och figurer.

Huvudansvaret för Valforskningens kodning, filbyggande och databearbetningar har Per Hedberg haft sedan 1991. Han är Valforskningsprogrammets chefsadministratör och oumbärlige samordnare. Under 2012 har programmet dessutom fått ytterligare förstärkning av Jacob Severin som med stort engagemang bistått med databasvård, analyser och bearbetningar samt med slutredigering av boken.

Tacklistan blir lång. Den praktiska kodningen av alla intervjuuppgifter i 2010 års valundersökning har gjorts av Rebecka Åsbrink. Inom Statistiska centralbyrån har Jonas Olofsson och Anna Welin stått för den statistiska planeringen och fältarbetet. Kerstin Gidsäter på SOM-institutet har varit behjälplig med vissa tabell- och figurutformningar. I sedvanlig ordning har ett stort antal kolleger läst och kommenterat. Vi tackar deltagarna vid det Allmänna forskarseminariet vid Statsvetenskapliga institutionen, men även Ann-Marie Ekengren, Maria Oskarson, Johan Martinsson, Mikael Persson, Stefan Dahlberg och Elin Naurin som har kommenterat utkast under resans gång.

Vissa resultat från Valundersökningen 2010 har tidigare offentliggjorts av Henrik Oscarsson och Sören Holmberg i SCB-skriften *Åttapartivalet 2010*. Den publicerades vid årsskiftet 2011/12.

Vi tillägnar vår bok den amerikanske valforskaren Warren Miller. Han var en av de tidiga ledarna för det amerikanska valforskningsprogrammet vid University of Michigan och en stor mentor för svensk valforskning under 1960-och 1970-talen. Warren Miller var en av författarna till valforskningsklassikern *The American Voter* (1960). I Sverige gav Valforskningen ut en bok med namnet *Svenska väljare* år 1981. I slutet på 1990-talet krönte Warren Miller sin karriär med boken *The New American Voter* (1996).

Som författare till *Nya svenska väljare* vill vi hylla Warren Miller, författare till *The New American Voter*. Kumulativitet är central i all forskning, och äras den som äras bör.

Göteborg i februari 2013

Henrik Oscarsson Sören Holmberg

Kapitel 1
Studiet av väljarbeteende

Demokratiska val är utan konkurrens den största återkommande kollektiva händelsen i det svenska samhället. I riksdagsvalet den 19 september 2010 valde 6 028 682 personer – 84,6 procent av de röstberättigade – att rösta. Ytterligare någon miljon svenskar kan ha deltagit på annat sätt – genom att följa valrörelsen i medier eller genom att delta i diskussioner om politik under några intensiva veckor. Inte i något annat sammanhang klistras hela nationers samlade drömmar, aggressioner, förväntningar och strävan vid ett och samma tillfälle in i valkuvert och smälts samman till en gemensam viljeyttring.[1]

Det är inte särskilt underligt att det finns ett stort intresse bland samhällsvetare att studera vad som händer i samband med de regelbundet återkommande valen. Men det finns förstås många ytterligare skäl att studera val och väljare än att det är många som är med och röstar. Valen är kanske det främsta uttrycket för den fredliga maktkamp mellan motstridiga intressen som kännetecknar ett demokratiskt samhälle. Valen speglar och orsakar förändringar av maktförhållanden och omfördelar stora värden; inte bara ekonomiska värden utan även kulturella och mänskliga. De många igenklistrade valkuverten styr till en del svenska folkets öde och stakar ut den framtida riktningen för samhället. För den som vill beskriva och förklara politisk förändring i Sverige är det svårt att förbise valdemokratins största högtid: valen.

Resultat av röstsammanräkningar vid valen kan vara svårtolkade. Systematiska studier av vilka väljare som röstat på vilka partier och varför är därför helt nödvändiga om man vill ge en bra beskrivning av de signaler som väljarna via valsedeln velat sända till det politiska systemet. På statsvetarjargong heter det att väljarna ger *input* till det po-

[1] Inga ritualer samlar regelbundet lika många människor som de allmänna valen. Att fira födelsedag eller att fira midsommar kommer närmast enligt SOM-undersökningen (86 procent av svenska folket uppger att de deltagit under senaste året). Andra massfenomen, som till exempel att följa finalen i melodifestivalen, engagerar visserligen en imponerande andel av medborgarna (56 procent) men spelar ändå inte i samma division som valen (Bromander 2012).

litiska systemet när de går och röstar. Systemet levererar tillbaka i form av output – implementering av den politik som partierna har presenterat för väljarna. Resultatet av den förda politiken (outcome) och omvärldsfaktorer påverkar livsvillkoren för enskilda väljare vilket leder till revideringar av verklighetsuppfattningar och preferenser. Som i sin tur ligger till grund för nya politiska ställningstaganden inför nya val. De regelbundet återkommande demokratiska valen blir en brytningslins för såväl långsiktiga som kortsiktiga samhällsförändringar.

Den här boken handlar om väljarbeteende i svenska riksdagsval under sex decennier. Analyserna bygger på ett av världens största och bästa datamaterial för att beskriva och förklara varför väljare beter sig som de gör vid valurnorna. I bokens sjutton kapitel försöker vi sammanfatta de viktigaste kontroverserna och aktuellt forskningsläge inom området, liksom de viktigaste resultaten med fokus på Sverige.

Tre perspektiv dominerar

Studiet av väljarbeteende har en lång historia. Den första vetenskapliga undersökningen som byggde på intervjuer med väljare genomfördes i samband med 1940 års presidentval i USA. Den store pionjären, ibland kallad *samhällsvetenskapernas Einstein*, var Paul Felix Lazarsfeld. Han föddes i Österrike 1901 och danades som så många andra av tidens stora vetenskapsmän i 1920-talets Wien. Med en bakgrund som doktor i matematik (i ämnet Einsteins gravitionsteori!) och väl bevandrad i kvantitativa analysmetoder var Lazarsfeld mogen uppgiften att genomföra tidiga kvantitativa studier inom masskommunikation. Lazarsfeld var av judisk börd och tvingades att utvandra till USA 1931 (Smith 2001).

Det var ödets nyck som förde Lazarsfeld in på väljarbeteendeforskning. Efter att ha misslyckats med att få forskningsstöd för en panelstudie om konsumentbeteende var det till slut president Roosevelts kampanjstab som bidrog med forskningsmedel till historiens första kampanjpanelstudie med väljare. Panelstudien genomfördes i Erie County, Ohio och var ägnad att närsynt spåra effekter av individers mediekonsumtion under presidentvalskampanjen. Till forskningsgruppens förvåning blev resultatet av studien en stor besvikelse. Kampanjhändelser, partiutspel, debatter och medievalrörelse hade negligerbara effekter på valbeteendet. Väljarna vägde inte alternativ mot varandra in i det sista. De flesta hade redan bestämt partivalet och var immuna mot påverkan. Den helt avgörande faktorn var istället väljarnas ”va-

rumärkeslojalitet" som spårades tillbaka till bakgrundsvariabler som rastillhörighet, religion, region och klass (Lazarsfeld, Berelson & Gaudet 1944). Slutsatsen blev att det är de sociala omständigheter som människor lever under som huvudsakligen bestämmer hur de tänker politiskt och hur de röstar.

Studiet av väljarbeteende associeras allt som oftast till ämnet statsvetenskap. Men i själva verket är det ett brokigt mångvetenskapligt forskningsfält. Forskare från många discipliner är intresserade av att studera väljarbeteende. Historiskt är det heller inte statsvetare utan sociologer, socialpsykologer, ekonomer, medievetare och konsumentbeteendeforskare som har lämnat de tunga bidragen. Det tog lång tid för politikvetenskapen att lämna ett distinkt teoretiskt avtryck på fältet.

Väljarbeteendeforskningen är kumulativ i den meningen att nyare forskning nästan undantagslöst är fast förankrad i tidigare arbeten och att det ännu inte finns några stora paradigmskiften att rapportera. Tre perspektiv är alltjämt de dominerande inom området (Bartels 2012): i) ett *politisk-sociologiskt* perspektiv med rötter bland annat i Columbiaskolan och Paul Lazarsfelds pionjärstudier på 1940-talet; ii) ett *socialpsykologiskt* perspektiv med ursprung i Michiganskolan på 1950-talet och iii) ett *ekonomiskt-rationellt* perspektiv som slog igenom i forskningen på 1960-talet.

i) Vid sidan av *Columbiaskolan* – som alltså något motvilligt kom att marknadsföra sociologiska bakgrundsfaktorer som centrala förklaringar till väljarbeteende – var det Seymour Lipset och Stein Rokkan som genom sin skiljelinjemodell lanserade den hittills mest inflytelserika politisk-sociologiska förklaringsmodellen för väljarbeteende (1967). Skiljelinjemodellen vilar på en historisk-sociologisk analys som tar sin utgångspunkt i nationsbyggande och industrialisering för att förklara hur västeuropeiska partisystem kom att se ut som de gör. Vi beskriver modellen mer i detalj i kapitel 4 och 5 när vi analyserar vilka sociala skiljelinjer som strukturerar svenskt väljarbeteende.

ii) Den så kallade *Michiganskolan* tog sin utgångspunkt i ett socialpsykologiskt förklaringsperspektiv. Väljarnas känslomässiga och politiska anknytning till partier och kandidater sattes i centrum för analysen. Begreppet *partiidentifikation* gjordes central i Michiganmodellen. Väljarbibeln *The American Voter* (Campbell, Converse, Miller & Stokes 1960) porträtterade en väljare som tidigt i livet utvecklar starka och varaktiga känslomässiga lojalitetsband till partier, där huvuddelen

av väljarna är okunniga och ointresserade av politik och där korttidsfaktorer som sakfrågor och kandidatpopularitet ibland tillfälligt kan förmå väljaren att göra avsteg från normaltillståndet att stödja *sitt* parti. I den här boken har Michiganmodellen främst präglat analyserna av partiidentifikation, väljarrörlighet och samlade modeller för väljarbeteende (kapitel 7 och 16). Under de senaste tjugofem åren har socialpsykologiska teorier om opinionsbildning, informationsprocessande och affektiv intelligens fått ett växande utrymme inom väljarbeteendeforskningen och tjänar som inspiration till våra analyser av vilken roll medborgarnas kunskaper och känslor har för politisk opinionsbildning (kapitel 13).

iii) Till det ekonomisk-rationella perspektivet hör forskningen kring spatiala modeller och retrospektiv röstning. Det moderna startskottet för spatial valteori blev Anthony Downs avhandling *An economic theory of democracy* (1957) som idag är den mest citerade boken inom statsvetenskap (Oscarsson 1998). Downs introducerade spatiala modeller i statsvetenskaplig forskning och markerade startpunkten för en starkt *rational choice*-inspirerad tradition som bland annat utvecklade teorier om betydelsen av väljarnas bedömningar av förd politik (Key 1966) och retrospektiv röstning (Fiorina 1981). I den här boken kommer denna tradition till uttryck genom våra analyser av ideologiröstning, åsiktsröstning, regeringsröstning och ekonomisk röstning (kapitlen 9, 10 och 11).

Metoder för att studera väljarbeteende

De första studierna av valbeteende hade bara tillgång till aggregerade valresultat från länder, regioner eller kommuner. Det hindrade inte att spännande analyser genomfördes. En av föregångarna på området var svensk. Herbert Tingstens *Political Behaviour. Studies in Electoral Statistics* (1937) är en av valforskningens klassiker. Intresset för kulturgeografiska ansatser och analyser av officiell valstatistik har fått ett uppsving under senare år. Vi ägnar kapitel 2 åt analyser av aggregerad valstatistik, det vill säga officiella valresultat redovisat för geografiska områden, som i det här sammanhanget tjänar som ett slags uppvärmning inför analyserna av individuellt väljarbeteende.

Valforskningens huvudmetod har alltid varit frågeundersökningar. Det stora genombrottet för forskningen om väljarbeteende sammanföll med surveymetodologins. När samhällsvetarnas metodarsenal utvidgades till att genomföra systematiska studier med representativa urval av

medborgare banade det vägen för att kunna beskriva och förklara väljarbeteende på individnivå. *Psephologin* – läran om val och valbeteende – var inte längre begränsad till att använda aggregerad valstatistik.

I Sverige slog surveymetodologin igenom under 1940-talet genom bildandet av svenska Gallupinstitutet (Håstad 1950; Holmberg 1981). Jörgen Westerståhl genomförde akademiska analyser av väljarbeteende redan under sent 1940-tal. Han reste till USA i början av 1950-talet och träffade både Paul Lazarsfeld vid Columbiauniversitetet och Angus Campbell vid Michiganuniversitetet (Holmberg 2010; Petersson 2011). Upplyst, inspirerad och hemkommen skred Westerståhl till verket och skapade det svenska Valforskningsprogrammet.

Tillsammans med Bo Särlvik genomfördes den första provundersökningen med urval från Göteborg och från två landsbygdskommuner utanför Borås i samband med kommunvalen 1954. Två år senare genomfördes den första nationella svenska valundersökningen. Sedan dess har tjugosex ytterligare nationella valundersökningar genomförts i samband med riksdagsval, folkomröstningar och Europaparlamentsval.

Valforskningsprogrammets forskningsverksamhet stannade inte vid studier av väljarbeteende. Den utvidgades successivt till studier av andra aktörer i demokratin än medborgare, såsom riksdagsledamöter, kandidater och journalister (Holmberg 1974; Asp 1986, 2012). Fram växte så småningom också studier av valkampanjer, partipropaganda och medieinnehåll, och på senare år även partiprogram och valmanifest (Esaiasson 1990; Naurin 2011). Bredden och aktiviteten inom programmet varierar med intresset för valstudier, forskargruppens storlek och medelstilldelning. Dock. Kärnan i Valforskningsprogrammets verksamhet är alltjämt de återkommande väljarstudierna. Standardiserade frågeundersökningar med stora representativa urval av röstberättigade väljare har varit den dominerande undersökningsmeto-

den. Vi skördar frukterna av närmare sjuttiofem tusen besöksintervjuer med svenska väljare.[2]

Trender i väljarforskningen

Under de senaste decennierna finns fyra tydliga trender inom väljarbeteendeforskningen. För det första genomförs *allt fler länderjämförande studier* som syftar till att öka kunskaperna om hur olika politiska system påverkar individuellt väljarbeteende. Den typen av studier kräver stora mått av samarbete och koordinering, något som präglat den internationella väljarforskningen. I det största länderkomparativa projektet, *the Comparative Study of Electoral Systems* (CSES), har valforskare från mer än femtio länder deltagit – Sverige inräknat – sedan starten 1995 (Klingemann 2009). Det betyder rent praktiskt att en uppsättning identiska intervjufrågor ställs i nationella väljarundersökningar runt om i världen. I Europa genomförs sedan 1979 stora länderjämförande studier i samband med Europaparlamentsvalen (EES) (van der Eijk & Franklin 1996; Brug & Eijk 2007) och på senare år har nätverket utökats med valforskarteam från EUs alla nya medlemsstater vilket öppnat upp för spännande analyser av väljarbeteende i unga partisystem. De nordiska valforskningsprogrammen delar en gemensam valforskartradition och bedriver ett långvarigt samarbete (Bengtsson et al. 2013).

För det andra har vi kunnat se en *tydlig återkomst för kampanjpanelstudier* som är ägnade att spåra kampanjeffekter och pröva teorier om hur väljare processar politisk information – tillbaka till ruta ett alltså. Många av panelstudierna designas på ett sätt som är till förväxling lik Lazarsfelds pionjärstudie från 1940: samma väljare får besvara frågor vid många tillfällen före och under valrörelserna och efter valet. Genom att utveckla finkaliberade mätinstrument och genom att krypa så nära röstningsbeslutet som möjligt hoppas man därmed kunna isolera effekter av politisk påverkan från valkampanjerna. Det amerikanska valforskningsprogrammet (ANES) satsade på en panelstudie i tju-

[2] Detaljer om de svenska Valundersökningarnas upplägg, genomförande och svarsfrekvenser finns på Valforskningsprogrammets hemsida (*www.pol.gu.se*) och är publicerad i SCB-rapporten *Åttapartivalet* (Oscarsson & Holmberg 2011). Svarsfrekvenserna i svenska Valundersökningar är 1956: 95 procent, 1960: 92 procent, 1964: 92 procent, 1968: 88 procent, 1970: 85 procent; 1973: 82 procent, 1976: 74 procent, 1979: 81 procent, 1982: 82 procent; 1985: 78 procent, 1988: 75 procent, 1991: 76 procent, 1994: 80 procent, 1998: 81 procent, 2002: 69 procent, 2006: 78 procent och 2010: 69 procent.

goen steg 2010-2012. Liknande kampanjpaneler används inom brittisk, dansk, holländsk och tysk valforskning. Sedan 2002 genomför Valforskningsprogrammet webbpanelundersökningar med minst fem panelsteg i samband med svenska valrörelser (Dahlberg et al. 2011).

En tredje trend inom området är en *tilltagande specialisering* som alltid följer när forskningsfält expanderar kraftigt. Det finns gott om specialanalyser av särskilda förklaringar till väljarbeteende som till exempel strategisk röstning, plånboksröstning, partiledarröstning eller åsiktsröstning. Forskningen om väljarbeteende påverkas också av en allmän trend inom statsvetenskaplig forskning att genomföra fler experimentella studier. Traditionen är starkt influerad av socialpsykologisk forskning och ägnar sig åt att systematiskt försöka isolera påverkan av mycket specifik politisk information från medier och kampanjmakare.

För det fjärde blir studiet av väljarbeteende *alltmer metodologiskt sofistikerat*. Utvecklingen drivs förstås på av såväl specialiseringstrenden som en snabbt ökande tillgång på länderjämförande data, kontextdata och paneldata som gör det möjligt att pröva nya teorier om hur individers politiska beteende växer fram, påverkas, förändras och villkoras av sammanhanget. Det finns en strävan att pröva individförklaringar och kontextförklaringar i större samlade modeller. Läsaren av denna bok kommer att se glimtar av användningen av avancerade statistiska analysmetoder. Men eftersom huvudresultat sällan förändras finns ingen anledning att överutnyttja de sofistikerade analysteknikerna. Vi försöker presentera resultaten på ett sätt som ger största möjliga transparens och som kan förstås av en bredare publik.

Vid sidan av dessa fyra trender finns underströmmar inom väljarforskningen som sätter spår i våra analyser. De följer inte sällan konjunkturen i väljarforskningens nyckelindikatorer: Fallande valdeltagande i många västländer har ökat intresset för att studera valdeltagande särskilt när det gäller betydelsen av sociala nätverk för mobilisering av väljare till valurnorna. Och trenden mot ökad väljarrörlighet och senare röstningsbeslut har bidragit till ett ökat fokus på faktorer som påverkar partivalet på mycket kort sikt, under valrörelserna. Vi ser också en renässans för socialpsykologiskt influerade modeller som studerar väljares känslor och identitetsuppfattningar. På senare tid kan vi också se fler jordnära ansatser som siktar in sig på betydelsen av demografiska förändringar, generationseffekter och fysiska platser för väljarbeteende.

Nya och gamla väljare

Bokens övergripande frågeställning är vad som är nytt och vad som är mindre nytt i svenskt väljarbeteende. Hur har svenskt väljarbeteende förändrats mellan Erlanders 1950-tal och Fredrik Reinfeldts 2010-tal? Vilka förklaringar till väljarbeteende har fått större tyngd under de sex senaste decennierna, vilka faktorer har blivit mindre viktiga, och vad har inte förändrats alls?

De långa tidsperspektiven är oemotståndliga eftersom de skänker insikter om hur vi ska förstå och förklara politisk förändring i dagens Sverige. Analyser av sjutton svenska riksdagsval har potential att ge korrektiv till föreställningar om nytt och gammalt. En del saker är inte så nya som vi tror. Annat vi förbisett kan i historiens jämförelser identifieras som helt nya fenomen.

Boken innehåller gott om detaljerade analyser av svenskt väljarbeteende i närtid: Varför röstade väljarna som de gjorde i det senaste riksdagsvalet 2010? Hur kom det sig egentligen att Alliansregering lyckades behålla regeringsmakten? Varför kom Sverigedemokraterna in i riksdagen? Och vad kan vi förvänta oss av svenska väljare i framtida riksdagsval? Men fokus ligger hela tiden på det längre perspektivet – finns det några nya svenska väljare? Och vilka är de i så fall?

Kapitel 2
Valdemokrati på svenska

Den 12 september 2011 fyllde den svenska demokratin 90 år. I varje fall om vi räknar det första valet då även kvinnor hade rösträtt som startskottet. Något storslaget födelsedagsfirande var det dock inte. Vi upplever det som självklart att leva i en representativ demokrati med regelbundet återkommande fria val där alla röster från medborgare över 18 år väger lika och där politisk jämlikhet och folkviljans förverkligande är bärande idéer. Man vet inte vad man har förrän man inte längre har det kvar.

Insikterna om att väljarbeteende är villkorat av omständigheter som ligger utanför individen drabbar snabbt alla som närmar sig forskningsområdet. Individers politiska beteende är inte avskärmat sammanhanget. Det äger rum i en historisk, social, kulturell, politisk och institutionell kontext. Och detta behöver man ta hänsyn till när man tolkar resultaten av undersökningar av politiskt beteende. Den svenska valdemokratin har många särdrag som sätter sin prägel på partiers, mediers och väljares sätt att agera under mandatperioderna och i samband med valen. Varje politiskt system får de väljare det förtjänar (Key 1966).[1]

En naturlig startpunkt för studiet av väljarbeteende är att analysera den kontext i vilken individers röstningsbeslut äger rum. Vilka är de främsta kännetecknen på den form av valdemokrati vi har i Sverige. Och vilka spår sätter dessa systemegenskaper i svenskt väljarbeteende?

En utmärkande egenskap hos den svenska demokratin är hög politisk stabilitet. Trots ett proportionellt valsystem med tillhörande flerpartisystem har seklet upplevt mycket få allvarliga parlamentariska kriser. Valkalendern har brutits en enda gång, i samband med extravalet i juni 1958. Annars har det rullat på. Och under större delen av

[1] Den sista meningen är inspirerad av Vladimer O Keys berömda citat: ”…voters are not fools /…/ in the large the electorate behaves about as rationally and responsibly as we should expect, given the clarity of the alternatives presented to it and the character of the information available to it”(Key 1966).

den demokratiska tiden är det samma fem partier som har utgjort ryggraden i partisystemet. Först de senaste decennierna har den svenska fempartimodellen börjat brytas upp. Steget från ett fem- till ett sju-åttapartisystem togs definitivt i samband med valet 1991.

Ett skäl till de seglivade partierna[2] är att partier och intresseorganisationer haft en mycket stark ställning i Sverige. Den politiska konfliktlinjen arbete-kapital har främst strukturerat maktkamp och intressemotsättningar. Svensk valdemokrati är starkt partiorienterad. Väljarna har röstat på och representerats av partier och inte personer. Först under 1990-talet har väljarna fått möjligheter att preferensrösta – personrösta på specifika kandidater. Partiernas ledare har varit viktiga men då i första hand för att leda sina partiorganisationer och inte för att de haft en särskilt stor utslagsgivande betydelse för väljarnas val av partier. Partiledare kommer och går. I Sverige är det partierna som består.

Det höga valdeltagandet är ett annat utmärkande drag för den svenska valdemokratin (se figur 2.1). Vid det första demokratiska valet 1921 röstade 54,2 procent av väljarna. Sedan dess har valdeltagandet ökat dramatiskt, framför allt under 1930- och 1940-talen. Genomsnittet i valdeltagande under efterkrigstiden är imponerande 85,4 procent (Öhrvall 2012).

Att ett högt valdeltagande är ett centralt demokrativärde är tydligt när man ser till hur vi i Sverige har valt att organisera valadministrationen.[3] Vi har ansträngt oss i osedvanligt stor utsträckning för att montera ned alla potentiella hinder för att rösta. Vårt system med förtida röstning är ett av världens mest generösa. Upp till 18 dagar före valet har svenska väljare möjlighet att avlämna röster i förtid vid sammanlagt 3 320 röstmottagningslokaler över hela landet. Förtidsröstning har sedan det egentliga genombrottet 1970 blivit mycket populärt bland väljarna. I 2010 års val valde mer än två miljoner väljare

[2] Till dags dato har endast ett riksdagsparti upplösts under hela Sveriges demokratiska historia, Ny Demokrati den 25 februari 2000.

[3] Vi har ordning och reda när det gäller genomförandet av val. Rättsstaten fanns på plats långt innan demokratin introducerades. Ett talande exempel är att vårt valprövningsinstitut – det vill säga möjligheter att överklaga val – dateras tillbaka till år 1723 (Teorell 2012). Den svenska valadministrationen är högst decentraliserad (290 kommunala valnämnder) och effektiv. Rösträkningen är helt manuell men går mycket snabbt. Vi räknar samman ett riksdagsval på ett par timmar. Alla röster räknas om innan ett slutgiltigt valresultat fastställs, oftast under onsdagen efter ett val. Sedan 2004 har vi en ny vallag i Sverige som reglerar i detalj hur val ska genomföras (SOU 2004:111; SFS 2005:837).

(39,4 procent) att rösta i förtid (se tabell 2.1), varav merparten (59 procent) under den sista valrörelseveckan. Det är världsrekord.[4]

Figur 2.1 Valdeltagande och andel förtidsröstare i svenska riksdagsval 1921-2010 (procent).

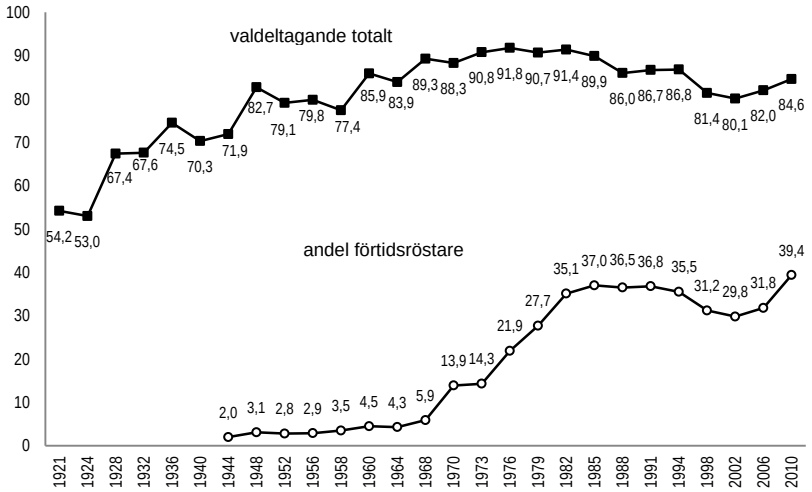

Kommentar: Resultaten är hämtade från den officiella valstatistiken via Statistiska centralbyrån och Valmyndigheten. Läs mer i boken *Svenska poströstare* (Brothén 2003). En analys av förtidsröstningen i Sverige 1944-2006 återfinns i boken *Förtida röstning i Sverige* (Dahlberg et al. 2008).

Det svenska partisystemet är påfallande endimensionellt till sin struktur. Ideologi är det viktigaste konkurrensmedlet i partiernas kamp om väljare. Som vi kommer att visa sker de viktigaste politiskt signifikanta rörelserna i väljarkåren fortfarande i huvudsak längs en traditionell vänster-högerdimension vars grundelement rör värderingar om jämlikhet och det offentligas roll. Sakfrågor som rör skatter, transfereringar, storleken på offentlig sektor, privatiseringar, arbetsrätt, statlig inter-

[4] I Sverige är kommunernas valnämnder ansvariga för att det finns åtminstone en lokal för förtida röstmottagning. Enligt en sammanställning från Sveriges kommuner och landsting (Sveriges Kommuner och Landsting, Veckobrevet 29/9 2010) ökade antalet platser där allmänheten kunde förtidsrösta från 1 785 till 2 100 platser mellan 2006 och 2010. Det fanns totalt 3 320 platser för förtidsröstning, inkluderat anstalter och äldreboenden som inte är öppna för allmänheten. Mer information finns på Valmyndighetens hemsida (*www.val.se*). För utförliga analyser av förtida röstning i Sverige, se Brothén (2003) och Dahlberg, Oscarsson & Öhrvall (2008).

vention i näringslivet är de som ständigt väger tyngst i förklaringar av avgörande väljarströmmar och regeringsskiften i Sverige.

Att förlägga val på lokal, regional och nationell nivå samtidigt är en annan svensk specialitet. Den gemensamma valdagen infördes 1970 och har haft konsekvenser för det politiska beteendet (Berg & Oscarsson 2012; Berg & Oscarsson 2013). Vi har kunnat försvara ett högt valdeltagande i våra lokala val, något som våra grannländer misslyckats med. Å andra sidan leder den gemensamma valdagen till att det blir svårare för väljarna att utkräva ansvar av rätt politiker för rätt saker. De svenska väljarna har reagerat genom att i allt högre utsträckning dela sina röster och rösta på olika partier kommunalt, regionalt och nationellt.[5]

Svenska valrörelser pågår under fyra-fem intensiva veckor. Det politiska Sverige med partier och intresseorganisationer mobiliseras på ett tydligt sätt och aktiviteten är hög (Esaiasson 1990). Valrörelserna åtföljs alltid av en ambitiös valbevakning i medierna och tematiskt tenderar bevakningen att ha en framåtblickande slagsida. De handlar mer om hur partierna vill lösa problem *i framtiden* än om bakåtblickande ansvarsutkrävande (Esaiasson & Håkansson 2002; Petersson, Holmberg et al. 2002). Under perioden 1968-1994 förflöt kort tid mellan de intensiva valrörelserna, när vi hade val vart tredje år eller oftare. Eftervalundersökningar visar att valrörelserna sätter tydliga och positiva spår i väljarnas förtroende, politiska intresse och partianhängarskap (Strömbäck & Johansson 2007; Weibull, Oscarsson et al. 2012).

Politisk stabilitet, starka partier, tydliga konfliktlinjer, täta val, intensiv mediebevakning och mobiliserande valkampanjer har fostrat generationer av svenska väljare under 1900-talet. I förhållande till andra länders väljare kan svenska väljare beskrivas som politiskt intresserade, politiskt kunniga, särskilt när det gäller partiernas positioner i sakfrågor, och ideologiskt välorienterade (Bengtsson, Hansen et al. 2013). Svenska väljare är storkonsumenter av politiska nyheter åtminstone i jämförelse med andra länders väljare (Aalberg & Curran 2012). Ett flitigt röstande till trots är aktiviteten bland väljarna under

[5] Andelen väljare som röstade på olika partier i riksdagsval och kommunval vid det första gemensamma valdagen 1970 var 6 procent. Motsvarande andel vid 2010 års val var 27 procent (Berg & Oscarsson 2012).

valrörelserna dock lägre än i andra länder, till exempel när det gäller i vilken utsträckning väljarna ägnar sig åt att försöka påverka varandra.

Riksdagsvalet 2010 i historiens ljus

Två mycket tydliga regeringsalternativ ställdes mot varandra i 2010 års riksdagsval. För första gången i historien fick svenska väljare ta ställning mellan två förhandsannonserade regeringsalternativ. Även om det vid många tidigare valtillfällen har varit uppenbart för väljarna vilka de huvudsakliga regeringsalternativen varit, har förhandsannonserade valkoalitioner inte förekommit. I den meningen var väljarnas valsituation delvis ny i samband med 2010 års val. Den svenska blockpolitiken firade nya triumfer.

Valresultatet blev dock inte lika tydligt som laguppställningarna. Båda regeringsalternativen kan sägas ha förlorat valet. Trots att väljarna gav den sittande alliansregeringen ett procentuellt starkare röststöd än 2006 (+1,1 procentenheter) förlorade de fyra allianspartierna (Centerpartiet, Folkpartiet, Kristdemokraterna och Moderaterna) sin riksdagsmajoritet. Efter valet kunde statsminister Fredrik Reinfeldt ändå regera vidare fast nu i minoritetsställning eftersom de Rödgröna oppositionspartierna – Vänsterpartiet, Socialdemokraterna och Miljöpartiet – inte lyckades vinna fler väljare och eftersom ett åttonde parti – Sverigedemokraterna – lyckades ta sig in riksdagen med 5,7 procent av rösterna.

Alla val har vinnare och förlorare. Tre partier gjorde sina hittills bästa val i historien. Moderaterna ökade med 3,8 procentenheter till 30,1 procent och var bara några ynka tiondelar från att bli riksdagens största parti.[6] Miljöpartiet ökade till 7,3 procent (+2,1 procentenheter) och Sverigedemokraterna dubblerade sitt röststöd till 5,7 procent (+2,8 pe) jämfört med riksdagsvalet 2006.

Fem av riksdagspartierna led förluster i 2010 års riksdagsval. Socialdemokraterna gick tillbaka med 4,3 procentenheter och nådde sitt lägsta röststöd i demokratisk tid (30,7 procent). Man får leta sig tillbaka till fördemokratisk tid, till 1910-talet, för att hitta ett sämre valresultat för Socialdemokraterna. Vänsterpartiet och de små allianspartierna Centerpartiet, Folkpartiet och Kristdemokraterna förlorade

[6] Om inte så många M-väljare till slut valt att stödrösta på andra partier (se kapitel 7) hade Moderaterna blivit större än Socialdemokraterna i 2010 års riksdagsval.

alla röster i förhållande till 2006 års val (-0,2, -1,3, -0,5 respektive -1,0 pe).

Tabell 2.1 Valutgången i det svenska riksdagsvalet den 19 september 2010 (antal röster, andel röster, procentenheters förändring och antal vunna mandat).

	antal röster	andel röster	förändring 2006-2010	riksdags-mandat
Vänsterpartiet	334 053	5,6	-0,2	19
Socialdemokraterna	1 827 497	30,7	-4,3	112
Miljöpartiet	437 435	7,3	+2,1	25
Centerpartiet	390 804	6,6	-1,3	23
Folkpartiet	420 524	7,1	-0,5	24
Kristdemokraterna	333 696	5,6	-1,0	19
Moderaterna	1 791 766	30,1	+3,8	107
Sverigedemokraterna	339 610	5,7	+2,8	20
Övriga partier	85 023	1,4	-1,3	
Summa procent		100,1		
Ogiltiga röster				
Blanka röster	65 938	1,1	-0,6	
Övriga	2 336	0,0	±0,0	
Summa avgivna röster	6 028 682			
Röstberättigade	7 123 651			
Valdeltagande	84,6		+2,6	

Kommentar: Uppgifterna om valresultatet är hämtade från Statistiska centralbyrån (*www.scb.se*). Uppgifterna och valdeltagande, partiernas röststöd och förändring mellan 2006 och 2010 är avrundade till en decimal. Avrundningsreglerna innebär att totalsumman för partiernas röststöd blir 100,1 procent. För att totalsumman i tabellen skall bli 100,0 behöver folkpartiets procentuella röststöd avrundas nedåt till 7,0 procent (se tabell 2.2).

Trots flera rekord och åtta partier in i riksdagen blev de aggregerade förändringarna av partiernas röststöd mellan 2006 och 2010 års val klart mindre än vad vi vant oss vid i sentida val (se figur 2.2). Den aggregerade väljarrörligheten minskade i själva verket med nästan hälften (Pedersen's index=8,8) jämfört med de klart högre nivåerna omkring 15 som varit fallet i de flesta sentida riksdagsvalen. Ser vi till antal mandat som "bytt ägare" mellan de politiska partierna mellan 2006 och 2010 var det alltså klart färre än under den senaste tjugoårsperioden. För att hitta en lägre aggregerad rörlighet mellan två val behöver vi gå tillbaka till riksdagsvalen 1985-1988.

Figur 2.2 Aggregrerad förändring av partiernas röststöd 1921-2010 (Pedersens index) samt aggregerad blockrörlighet.

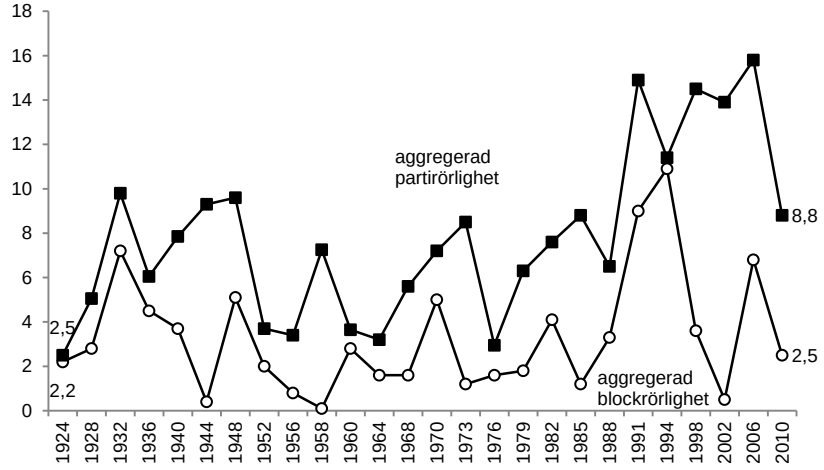

Kommentar: Resultaten bygger på bearbetningar av officiell valstatistik (se tabell 2.2). Den övre linjen visar den aggregerade förändringen av partiernas röststöd (Pedersens index) som beräknas som de summerade absoluta förändringarna (i procentenheter) av partiernas röststöd mellan två på varandra följande val dividerat med två. Pedersens index är beräknat för sex kategorier 1924-1960, nio kategorier 1964, sju kategorier 1968-1985, åtta kategorier 1988-1991, nio kategorier 1994, åtta kategorier 1998 samt nio kategorier 2002-2010. Måttet för aggregerad förändring mellan två val utvecklades av Mogens Pedersen under 1970-talet (Pedersen 1979). Den undre linjen gäller blockrörlighet (BR) och beräknas på motsvarande sätt men för bara tre kategorier: Partier till vänster (SKP/Vänsterpartiet, Socialdemokraterna och Miljöpartiet 1988-), partier till höger (Högerpartiet/Moderaterna, Folkpartiet, Bondeförbundet/Centerpartiet och KDS/Kristdemokraterna) samt övriga partier. För ett liknande tillvägagångssätt, se (Bartolino & Mair 1990).

De aggregerade förändringarna av partiernas röststöd under perioden 1921-2010 har varit små. Sverige har ännu inte haft något jordskredsval som flera av våra grannländer redan under 1970-talet. Förändringarna från ett val till ett annat är ofta blygsamma, särskilt i internationell jämförelse, vilket understryker den anmärkningsvärda stabiliteten i det svenska partisystemet (Ersson 2012). De största förändringarna från ett val till ett annat har inträffat relativt nyligen. Nummer ett är Moderaternas framgångar i 2006 års val med +10,9 procentenheter.

Tabell 2.2 Valresultat i svenska andrakammarval och riksdagsval 1921-2010 (procent).

År	Valdelt.	M	C	FP	M+ C+ FP	C +FP	KD	NYD	SD	MP	S	V	ÖVR	Valtillfälle
1921	54,2	25,8	11,1	19,1	-	-	-	-	-	-	36,2	4,6	3,2	Demokrativalet
1924	53,0	26,1	10,8	16,9	-	-	-	-	-	-	41,1	5,1	0,0	Nedrustningsvalet
1928	67,4	29,4	11,2	15,9	-	-	-	-	-	-	37,0	6,4	0,1	Kosackvalet
1932	67,6	23,5	14,1	11,7	-	-	-	-	-	-	41,7	8,3	0,7	Krisvalet
1936	74,5	17,6	14,3	12,9	-	-	-	-	-	-	45,9	7,7	1,6	Per Albinvalet
1940	70,3	18,0	12,0	12,0	-	-	-	-	-	-	53,8	4,2	0,0	Samlingsvalet
1944	71,9	15,9	13,6	12,9	-	-	-	-	-	-	46,7	10	0,7	Framtidsvalet
1948	82,7	12,3	12,4	22,8	-	-	-	-	-	-	46,1	6,3	0,1	Planhushållsningsvalet
1952	79,1	14,4	10,7	24,4	-	-	-	-	-	-	46,1	4,3	0,1	Grispremievalet
1956	79,8	17,1	9,4	23,8	-	-	-	-	-	-	44,6	5	0,1	Skattesänkningsvalet
1958	77,4	19,5	12,7	18,2	-	-	-	-	-	-	46,2	3,4	0,0	ATP-valet
1960	85,9	16,5	13,6	17,5	-	-	-	-	-	-	47,8	4,5	0,1	TV-valet
1964	83,9	13,7	13,2	17,0	1,5	0,3	1,8	-	-	-	47,3	5,2	0,0	Halmhattsvalet
1968	89,3	12,9	15,7	14,3	1,7	0,9	1,5	-	-	-	50,1	3	0,0	Erlandervalet
1970	88,3	11,5	29,9	16,2	-	-	1,8	-	-	-	45,3	4,8	0,4	Enkammarvalet
1973	90,8	14,3	25,1	9,4	-	-	1,8	-	-	-	43,6	5,3	0,6	Kungavalet
1976	91,8	15,6	24,1	11,1	-	-	1,4	-	-	-	42,7	4,8	0,4	Maktskiftesvalet
1979	90,7	20,3	18,1	10,6	-	-	1,4	-	-	-	43,2	5,6	0,8	Villakostnadsvalet
1982	91,4	23,6	15,5	5,9	-	-	1,9	-	-	1,7	45,6	5,6	0,2	Löntagarfondsvalet
1985	89,9	21,3	12,4	14,2	-	-	-[2]	-	-	1,5	44,7	5,4	0,5	Westerbergsvalet
1988	86,0	18,3	11,3	12,2	-	-	2,9	-	-	5,5	43,2	5,8	0,7	Miljövalet
1991	86,7	21,9	8,5	9,1	-	-	7,1	6,7	-	3,4	37,7	4,5	1,0	Ny Demokrati-valet
1994	86,8	22,4	7,7	7,2	-	-	4,1	1,2	-	5	45,3	6,2	1,1	Marknadsvalet
1998	81,4	22,9	5,1	4,7	-	-	11,7	-	0,4	4,5	36,4	12	2,2	Vård, skola, omsorg-valet
2002	80,1	15,3	6,2	13,4	-	-	9,1	-	1,4	4,6	39,9	8,4	1,7	Språktestsvalet
2006	82,0	26,2	7,9	7,5	-	-	6,6	-	2,9	5,2	35,0	5,8	2,7	Alliansvalet
2010	84,6	30,1	6,6	7,0	-	-	5,6	-	5,7	7,3	30,7	5,6	1,4	Åttapartivalet

Källa: SCB. Observera att partiernas procentuella röststöd inte alltid summerar till 100,0 på grund av avrundningar. Observera att Folkpartiets röststöd 2010 i den här tabellen har avrundats nedåt till 7,0 för att partiernas röststöd ska summera till 100,0.

[1] Partiernas beteckningar: M=Moderata samlingspartiet, tidigare: Högerpartiet, dessförinnan Moderata (inräknat Liberala försvarsvänner); C=Centerpartiet, dessförinnan Bondeförbundet (inräknat Jordbrukarnas Riksförbund); FP=Folkpartiet liberalerna, tidigare: Liberala och Frisinnade; KD=Kristdemokraterna, tidigare: Kristdemokratiska samhällspartiet, Kristen Demokratisk Samling (KDS); NyD=Ny Demokrati; S=Arbetarepartiet-Socialdemokraterna (inräknat vänstersocialister); V = Vänsterpartiet, tidigare: Vänsterpartiet Kommunisterna (VpK), dessförinnan Socialisterna (inräknat Socialister); SD=Sverigedemokraterna; Övr=Övriga partier; M+ C+FP betecknar Medborgerlig Samling (1966 samlingsrörelser under olika namn, 1968 Samling 68); C+FP betecknar Mellanpartierna (1966 Mittensamverkan, Mellanpartierna eller samverkan mellan C och FP, 1968 och1970 Mittenpartierna). [2] Valsamverkan mellan Centerpartiet och dåvarande Kristen Demokratisk Samling (KDS) nuvarande Kristdemokraterna. [3] Vänstersocialisterna redovisas ibland tillsammans med socialdemokraterna 1921 men har här förts till kategorin övriga partier (3,2 procent). [4] Valtillfällesklassificeringen mellan åren 1921-1985 är hämtade från Esaiasson (1990:421). Övriga benämningar är myntade av denna boks författare i samråd med Esaiasson.

Socialdemokraternas tillbakagång mellan 1994 och 1998 års val är nummer två (-8,9 pe) och nummer tre är Folkpartiets väljarvinster mellan 1998 och 2002 (+8,7 pe) (se tabell 2.2).[7]

Den aggregerade blockrörligheten visar inte heller den några stora utslag i det svenska fallet. Blockrörligheten (BR) beräknas genom att summera de aggregerade förändringarna av vänsterpartiers (V, S och MP), högerpartiers (C, FP, KD och M) och övriga partiers (t ex NyD och SD) röststöd från ett val till ett annat dividerat med två. Spikarna i den nedre kurvan i figur 2.2 då det varit stora maktförskjutningar mellan vänster och höger i svensk politik har inträffat vid maktskiftena 1991, 1994 och 2006 (BR=9,0, 10,9 respektive 6,8), men också i samband med 1970 års val (BR=5,0) i huvudsak föranlett av att borgerliga partier gjorde bättre val än 1968. Den aggregerade blockrörligheten mellan 2006 och 2010 års val uppgår till endast 2,5 enheter vilket visar mindre maktförskjutning mellan vänster och höger än det historiska snittet (3,3).

Riksdagsvalet 2010 lockade fler väljare till valurnorna och blev ett mobiliseringsval. Valdeltagandet ökade för andra riksdagsvalet i rad till 84,6 procent (+2,6 procentenheter), en imponerande hög valdeltagandenivå som ligger nära Sveriges genomsnittliga under efterkrigstiden (85,4 procent). Att sex av sju röstberättigade väljer att delta i valet är imponerande starka deltagandesiffror. Det befäster de allmänna demokratiska valens ställning som det utan konkurrens största kollektiva evenemanget i det svenska samhället.

Opinionsutvecklingen under mandatperioden 2006-2010

I internationell väljarforskning förs sedan lång tid tillbaka en livlig diskussion kring betydelsen av valkampanjer för partiernas fram- och motgångar i valen (Lazarsfeld, Berelson et al. 1944; Holbrook 1996; Farrell & Schmitt-Beck 2002; Aardal et al. 2004; Brady & Johnston 2006). Trots att allt fler väljare uppger att de bestämmer partivalet under valrörelsen, att väljarrörligheten ökar och att partier och kandi-

[7] En analys av historiens största vinster och förluster i förhållande till partiets storlek visar att de tre största segrarna alla har handlar om situationer där ett parti nästan tredubblat sitt eget väljarstöd jämfört med det senaste valet: Svenska Kommunistpartiet (SKPs) framryckning mellan 1940 och 1944 års val (+294 procent), Kristdemokraternas framgångar mellan 1994 och 1998 (288 procent) och Folkpartiets framgång 1982-1985 (285 procent). Historiens största väljartapp står Ny Demokrati för 1991-1994 (behöll bara 18 procent av sitt väljarstöd från 1991), SKPs tillbakagång 1936-1940 (45 procent) och Folkpartiets kräftgång 2002-2006 (56 procent).

dater intensifierar sina insatser är det fortfarande svårt att isolera effekter av händelser, utspel, debatter och partiaktiviteter som äger rum i nära anslutning till valdagen. Den konventionella visdomen att demokratiska val numera alltid avgörs i slutskedet av valkampanjerna skymmer en betydligt mer komplicerad verklighet. I själva verket kan partiernas öden vid valurnorna ha varit beseglade vid tidpunkter som ligger långt från valkampanjernas larm.

Jämfört med valrörelserna 2002 (valstugereportage och språktestförslag) och 2006 (dataintrångsskandalen) blev 2010 års valrörelse fattig på liknande överraskande händelser. Den okända *faktor X* med potential att välta valrörelseagendan över ända – och som många kampanjmakare och politiska reklammakare numera har vant sig att planera valrörelserna efter – inträffade inte den här gången. Valrörelseraketer likt Vänsterpartiet och Kristdemokraterna 1998 eller Folkpartiet 1985 och 2002 var det inte heller tal om.

Riksdagsvalrörelsen bjöd den här gången inte på några dramatiska opinionsförändringar under de intensiva sista veckorna före valet. Redan i de första augustimätningarna efter sommaren hade alliansregeringen en klar ledning över de rödgröna partierna. Opinionsgapet fortsatte att växa under hela valkampanjen. När en vecka återstod till valet rapporterade Sifo att Alliansen var 9,1 procentenheter större än de rödgröna partierna. Kampen mellan de båda regeringsalternativen uppfattades då som avgjord. Samtidigt stod det klart att Sverigedemokraterna hade mycket goda möjligheter att ta sig in i riksdagen. Medievalrörelsen ändrade snabbt fokus från den spännande bataljen mellan rödgrönt och blått som de flesta förväntat sig till spekulationer om den parlamentariska situationen efter valet.

Med ledning av händelserna under valrörelsen är det svårt att se förklaringar till varför Sverigedemokraterna kom in i riksdagen eller varför alliansregeringen vann valet. Huvudorsakerna till varför 2010 års val slutade som det gjorde förefaller snarare stå att finna i händelser och skeenden som ligger längre tillbaka i tiden, i förklaringar till väljarbeteende som verkar på medellång och lång sikt och har med ekonomiska konjunkturer, ideologiska vindar och partistrategier att göra.

Opinionsutvecklingen under mandatperioden 2006-2010 blev mycket dramatisk. Den nyvalda regeringen Reinfeldt hamnade strax efter sitt bildande i fritt fall i opinionen till följd av två omedelbara ministeravhopp och en intensiv diskussion om a-kassan. Efter Mona

Sahlins utnämning som ny partiordförande för Socialdemokraterna och efter debatten om a-kassan ryckte de tre oppositionspartierna (V, S och MP) åt sig en historiskt stor opinionsledning. I början av år 2008 visade en opinionsmätning att de Rödgröna hade tjugotvå (!) procentenheters ledning över de fyra alliansspartierna.

För att detaljstudera opinionsutvecklingen under mandatperioden 2006-2010 har vi sammanställt resultat från mer än 300 opinionsmätningar som offentliggjordes under Alliansens första fyra år vid makten (se figur 2.3). De osedvanligt stora variationerna i opinionsstödet för de båda regeringsalternativen erbjuder flera uppslag för att förklara utgången av valrörelsen 2010. Opinionsutvecklingen kan användas som en bakgrund till att lyfta fram tre potentiella förklaringar till att de Rödgröna partierna trots ett mycket gott utgångsläge misslyckades med att vinna regeringsmakten: 1) *finanskrisen* med start i september 2008, 2) *det rödgröna samarbetet* som formerades i november 2008 och 3) *de rödgrönas budgetutspel* med alla förslag till skattehöjningar i maj 2010.

1) Finanskrisen briserade i september 2008 i USA och dess effekter spred sig snabbt över världen. Svensk inrikespolitik ändrade snabbt karaktär. Istället för välfärd och social trygghet hamnade ekonomi och arbetsmarknad överst på dagordningen. Finansminister Anders Borg och Alliansen fick ägna sig åt ekonomisk krishantering vilket ledde till en kraftig återhämtning av regeringens opinionsstöd. Väljarna gav i efterhand regeringen beröm för sitt sätt att hantera krisen (Holmberg & Weibull 2010).

2) Nästan samtidigt, men någon månad senare, i november 2008, lanserades en valallians mellan Socialdemokraterna, Miljöpartiet och Vänsterpartiet. Starten blev oredig eftersom Socialdemokraternas partiledare och statsministerkandidat Mona Sahlin först annonserade ett valsamarbete med Miljöpartiet utan Vänsterpartiet för att sedan, bara några dagar senare, även plocka in Vänsterpartiet i samarbetet. Denna inledande tveksamhet etablerade en otydlighet i det rödgröna samarbetet. Under de knappt två år som följde fram till valet lyckades de Rödgröna samarbetspartierna inte bygga förtroende eller skapa entusiasm för ett gemensamt regeringsalternativ. Opinionsstödet började dala. Redan här, hösten/vintern 2008 förlorade oppositionspartierna sitt historiskt stora försprång i väljaropinionen. Trots en tillfällig återhämtning under perioden december 2009 och mars 2010 i samband med en större debatt om sjukförsäkringarna hade de Rödgröna sam-

arbetspartierna en opinionsmässig motvind under den senare delen av mandatperioden.

3) Den så kallade *lilla valrörelsen* (15 april-15 maj) kom att bli ett formativt moment för valutgången 2010. Förväntningarna på de rödgröna var stora när de presenterade sin gemensamma vårmotion den 3:e maj 2010. Förslagen till gemensam rödgrön politik fick ett ljumt mottagande. En bensinskattehöjning på 49 öre blev det mest omtalade förslaget. Som om det inte var nog inföll finanskrisens andra våg (Greklandskrisen) samtidigt med vårmotionen.

Figur 2.3 Opinionsstödet för Allianspartierna (C, FP, KD, M) och de rödgröna samarbetspartierna (V, S, MP) enligt Sifo, Demoskop, Synovate, Novus och SCB september 2006-september 2010 (procent)

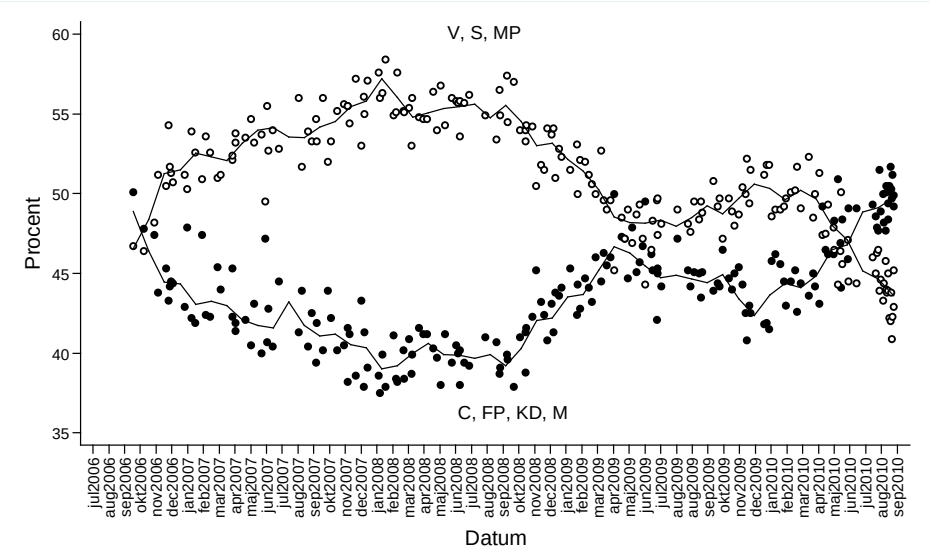

Kommentar: Figuren visar skattningar för Allianspartierna (●) och de Rödgröna samarbetspartierna (○) i opinionsmätningar från Sifo, Demoskop, Synovate, Novus och SCB. De fyra opinionsinstituten har valts ut eftersom de a) genomför månatliga mätningar regelbundet sedan lång tid tillbaka, b) bygger på urval som kan jämställas med sannolikhetsurval och c) ställer likalydande frågor om hur respondenterna skulle rösta "…om det var val idag eller någon av de närmaste dagarna". Trendlinjen visar ett slags viktat genomsnitt av mätningarna, en så kallad *poll of polls* som regelbundet publiceras under namnet "Mätningarnas mätning" på www.henrikoscarsson.com. Prediktionslinjen är hämtad från en lowess-regression (locally weighted scatterplot smoothing) med liten bandbredd (.13).

Den Rödgröna politiken hamnade i skymundan och regeringen fick åter ägna sin uppmärksamhet åt krishantering. Mediernas bevakning

av Sveriges sätt att ha klarat finanskrisen relativt sätt bättre än andra länder i Europa fick stort genomslag. Under maj månad förlorade de Rödgröna samarbetspartierna snabbt det som var kvar av opinionsförsprånget. Junimätningarna visade att Alliansen för första gången under mandatperioden var i ledning i opinionen. Ledningen växte för varje ny presenterad opinionsmätning.

Det trendbrott i opinionen som inträffade i början av maj innebar ett långsamt men stadigt ökande stöd för den sittande alliansregeringen under de 10-12 veckor som återstod av valrörelsen (se figur 2.3). Den positiva valvinden för Alliansen fortsatte sedan blåsa ända in i den sista veckan av valrörelsen. En detaljerad analys av aggregerade opinionsförändringar under sista valveckan visar dock en svag opinionsmässig återhämtning för Socialdemokraterna under de allra sista dagarna före valdagen den 19 september som eventuellt kan knytas till förnyad debatt kring effekterna av alliansregeringens förändringar i sjukförsäkringssystemet.

Sveriges politiska geografi

Analyser av aggregerad valstatistik har aldrig varit huvudfokus för den forskning som bedrivits inom det svenska Valforskningsprogrammet. Huvudorsaken är givetvis den utomordentliga tillgången på mikrodata. Sverige har dock en lång stolt historia av aggregerad valstatistik och tillgången på data är god. Även om dessa dataskatter kan sägas vara underutnyttjade finns internationellt en lång tradition att genomföra analyser av aggregerad officiell valstatistik (Tingsten 1937; Risbjerg Thomsen 1987; Johnston & Pattie 2006; Berg & Oscarsson 2013). Intresset för aggregerad valanalys tycks vara på uppåtgående (Rydgren & Ruth 2011).

Variationer i röstning mellan olika geografiska områden – valdistrikt, valkretsar, regioner eller landsändar – speglar i huvudsak skillnader i befolkningssammansättning, som i sin tur kan knytas till variationer i materiella grundförutsättningar som följer av näringsstruktur och arbetsmarknad. Geografisk lokalitet – platser – har alltid haft stor betydelse för vad människor ägnar sina liv åt, vilka kontakter de har, vilka sociala nätverk de befinner sig i och hur kulturella uttryck, värderingar och åsikter skapas och reproduceras (Johnston & Pattie 2006; Warf & Leib 2011). I tabell 2.4 presenteras officiella valresultat för riksdagsvalet 2010 uppdelat på Sveriges 29 valkretsar.

Resultaten illustrerar de tydliga och beständiga geografiska mönster som sedan länge existerar i svenskt väljarbeteende framför allt när det gäller skillnader mellan norr och söder men även mellan landsbygd och stad – de regionala skiljelinjerna (se vidare analyserna i kap 3). Vänsterpartiet och Socialdemokraterna har en klart starkare ställning i norra delen av Sverige. Centerpartiet nådde valresultat över 10 procent i Jämtland och på Gotland. Miljöpartiet fick 12,2 procent i Stockholms kommun vilket är klart högre än på andra håll i landet. I 2010 års val var Sverigedemokraternas ställning påtagligt starkare i Skåne och Blekinge än i övriga delar av landet.

Tabell 2.4 Partiernas röststöd i riksdagsvalet 2010 i Sveriges 29 valkretsar (procent).

	Parti										
Valkrets	V	S	MP	C	FP	KD	M	SD	Övr	Summa	Valdeltagande
Blekinge län	5,1	36,5	5,3	5,8	5,4	4,0	27,3	9,8	0,9	100	85,8
Dalarnas län	5,9	37,5	6,0	7,9	4,9	4,4	25,1	7,0	1,5	100	83,8
Gotlands län	6,1	33,3	8,4	14,6	4,6	2,9	25,2	3,2	1,7	100	84,9
Gävleborgs län	7,2	38,3	6,2	7,3	5,3	4,1	23,1	7,1	1,3	100	82,8
Göteborgs kommun	8,5	25,2	10,7	3,8	8,4	6,1	30,4	4,9	2,0	100	82,7
Hallands län	3,5	26,8	5,9	8,8	7,8	5,6	34,7	5,4	1,5	100	86,2
Jämtlands län	6,5	40,3	6,5	12,8	3,9	2,9	22,2	3,8	1,2	100	83,1
Jönköpings län	4,1	30,6	5,3	7,8	5,6	12,9	26,7	6,4	0,7	100	85,5
Kalmar län	5,0	35,6	5,6	8,9	5,1	6,0	26,9	5,8	1,0	100	85,0
Kronobergs län	4,6	30,5	6,1	9,9	5,7	6,1	29,8	6,4	0,9	100	85,1
Malmö kommun	6,0	28,7	8,8	2,8	7,0	3,1	32,6	7,8	3,2	100	79,6
Norrbottens län	9,3	51,9	5,3	4,7	4,3	3,3	16,4	3,9	1,1	100	84,9
Skåne läns norra och östra	3,2	28,7	5,4	6,8	6,7	5,0	32,0	11,2	1,1	100	83,0
Skåne läns södra	3,3	22,1	7,1	5,6	8,6	4,3	38,5	8,7	1,8	100	86,4
Skåne läns västra	3,4	28,8	5,7	4,7	8,1	4,0	33,8	10,1	1,5	100	82,2
Stockholms kommun	7,4	20,9	12,2	6,3	8,6	5,3	34,3	3,2	1,8	100	85,0
Stockholms län	4,4	22,2	7,5	5,8	8,3	6,3	40,0	4,2	1,4	100	85,0
Södermanlands län	5,0	34,7	7,6	5,8	6,6	4,7	27,9	6,6	1,0	100	84,8
Uppsala län	5,5	27,4	8,8	8,3	7,9	5,7	30,1	4,7	1,7	100	85,8
Värmlands län	5,8	38,7	5,6	7,6	6,0	4,7	25,7	4,8	1,2	100	84,1
Västerbottens län	10,0	42,2	7,2	7,4	6,0	5,4	17,7	2,7	1,4	100	85,4
Västernorrlands län	6,0	44,0	5,5	7,0	5,2	4,4	21,6	4,5	1,9	100	84,6
Västmanlands län	5,7	36,4	5,9	5,2	7,5	4,6	27,1	6,2	1,4	100	84,4
Västra Götalands läns norra	5,7	32,4	6,9	6,6	7,8	6,4	27,0	6,1	1,1	100	85,3
Västra Götalands läns södra	5,1	31,2	6,0	7,7	7,3	6,4	28,3	6,9	1,1	100	85,1
Västra Götalands läns västra	4,7	26,4	7,0	6,0	9,0	7,3	32,8	5,6	1,2	100	86,1
Västra Götalands läns östra	4,9	33,9	5,6	8,3	6,2	6,6	27,9	5,8	1,0	100	85,3
Örebro län	5,7	38,8	6,5	5,4	6,3	6,2	24,0	6,1	1,1	100	85,6
Östergötlands län	5,1	33,0	7,6	6,3	6,8	5,9	28,7	5,3	1,5	100	85,8
Sverige	5,6	30,7	7,3	6,6	7,0	5,6	30,1	5,7	1,4	100	84,6

Kommentar: Resultaten är hämtade från den officiella valstatistiken (Valmyndigheten). Partiernas procentuella röststöd har avrundats till en decimal. Folkpartiets procentuella röststöd 2010 har avrundats nedåt till 7,0 för att totalsumman ska summera till 100 procent.

På basis av valresultaten i Sveriges 29 valkretsar kan man beräkna hur stor geografisk spridning de olika partierna har i sitt röststöd. I tabell 2.5 analyserar vi spridningen av partiernas röststöd i valen 1991-2010 genom att beräkna en variationskoefficient (VK).

Den stora nyheten vid 2010 års val är att Centerpartiet numera inte längre är det parti som har den största regionala variationen i röststöd. Vår analys av spridningen av partiernas röststöd över landets valkretsar visar att det nu istället är tre partier – Centerpartiet, Kristdemokraterna och Sverigedemokraterna – som tillsammans delar förstaplatsen när det gäller störst regionala variationer i röststöd (VK=.24, .24 respektive .26).

Tabell 2.5 Spridningen av partiernas regionala stöd i landets 29 valkretsar, 1991-2010 (Variationskoefficient).

	Parti								
År	V	S	MP	C	FP	KD	M	SD	NyD
1991	0,24	0,13	0,16	0,31	0,17	0,24	0,22	-	0,16
1994	0,10	0,13	0,21	0,33	0,20	0,26	0,22	-	-
1998	0,20	0,11	0,14	0,35	0,22	0,20	0,22	0,49	-
2002	0,19	0,09	0,15	0,38	0,22	0,23	0,21	0,51	-
2006	0,22	0,13	0,21	0,29	0,22	0,23	0,18	0,21	-
2010	0,21	0,17	0,18	0,24	0,18	0,24	0,15	0,26	-

Kommentar: Resultaten bygger på officiell valstatistik från de olika valen. Variationskoefficienten för ett parti beräknas genom att dividera genomsnittsavvikelsen för ett partis röststöd i de 29 valkretsarna med partiets genomsnittliga röststöd. Variationskoefficienten kan ta hänsyn till att partier är olika stora. NyD=Ny demokrati. Resultaten för 1991-1998 är hämtade från (Holmberg 2000) och (Gilljam & Holmberg 1993).

I samband med Moderaternas framgångar 2006 och 2010 har också spridningen av partiets valresultat över landets valkretsar blivit mindre (VK=.15). Moderaterna är idag det parti som har den minsta relativa geografiska spridningen i röststöd.

I figurerna 2.3-2.10 har vi valt att illustrera de geografiska variationerna mer detaljerat genom att bokstavligen kartlägga partiernas röststöd i riksdagsvalet 2010 i landets 290 kommuner. För enkelhetens skull valde vi att dela in kommunerna i fem lika stora grupper efter hur starkt stöd partierna har. De kommuner som försetts med svart färg är de tjugo procent av kommunerna där respektive partis röststöd var som starkast 2010.

Helvita kommuner representerar de tjugo procent av kommunerna där partierna fick svagast röststöd. Det här sättet att illustrera geografiska variationer ger en tydlig bild var partier är starka och svaga men kan samtidigt överdriva skillnadernas storlek. Ett exempel är kartan

över Moderaternas valresultat (figur 2.4) som tydligt illustrerar att partiets allra starkaste geografiska fästen alla är koncentrerade till de tre storstäderna Stockholm, Göteborg och Malmö samtidigt som de kommuner där det gick sämst för M alla återfinns i Norra Sverige.

Socialdemokraternas karta är den Moderata inverterad (se figur 2.5). De tjugo procent kommuner där Socialdemokraterna lyckades bäst 2010 ligger i norr, som Överkalix och Haparanda, eller i ett bälte av bruksortskommuner i Mellansverige. Det är tydligt att Socialdemokraternas svagaste fästen är storstadskommunerna: I kommuner som Vellinge, Lidingö och Danderyd har S mindre än tio procent röststöd.

Även Vänsterpartiet har en stark regional slagsida och når sina bästa valresultat i norra delarna av landet. I kommuner som Pajala, Kiruna och Gällivare röstade var sjunde väljare på Vänsterpartiet i 2010 års riksdagsval.

Tabell 2.6 Partiernas fem bästa och fem sämsta kommuner i riksdagsvalet 2010 (procent).

	Vänsterpartiet		Socialdemokraterna		Miljöpartiet		Centerpartiet	
Fem bästa	Pajala	18,8	Överkalix	61,0	Lund	12,8	Robertsfors	20,7
	Kiruna	14,0	Haparanda	60,4	Stockholm	12,2	Krokom	18,1
	Gällivare	13,6	Kalix	59,3	Uppsala	11,2	Berg	17,5
	Malå	12,7	Piteå	56,4	Göteborg	10,7	Sunne	16,8
	Norsjö	12,5	Munkfors	56,1	Umeå	10,5	Borgholm	16,8
Fem sämsta	Täby	1,9	Vaxholm	12,4	Haparanda	2,3	Botkyrka	2,8
	Båstad	1,9	Täby	10,7	Pajala	2,1	Burlöv	2,7
	Lomma	1,4	Vellinge	9,4	Bjurholm	1,9	Kiruna	2,6
	Danderyd	1,2	Lidingö	9,2	Åsele	1,8	Landskrona	2,5
	Vellinge	0,9	Danderyd	5,8	Dorotea	0,8	Gällivare	1,7
	Folkpartiet		Kristdemokraterna		Moderaterna		Sverigedemokraterna	
Fem bästa	Landskrona	11,7	Öckerö	19,3	Vellinge	59,1	Sjöbo	15,8
	Täby	11,5	Gnosjö	19,1	Danderyd	52,1	Bromölla	15,4
	Lund	11,1	Mullsjö	18,8	Täby	50,8	Bjuv	14,9
	Lidingö	10,7	Sävsjö	17,7	Lomma	49,8	Hörby	14,0
	Lomma	10,7	Aneby	17,7	Lidingö	48,7	Trelleborg	13,8
Fem sämsta	Strömsund	2,3	Hofors	2,0	Vilhelmina	11,6	Robertsfors	2,4
	Gällivare	2,3	Jokkmokk	1,9	Dorotea	11,4	Norsjö	2,3
	Pajala	2,1	Ragunda	1,5	Norsjö	11,3	Täby	2,3
	Ragunda	1,8	Överkalix	1,4	Älvsbyn	10,8	Umeå	2,3
	Haparanda	1,5	Bräcke	1,4	Överkalix	8,1	Danderyd	1,7

Kommentar: Resultaten är hämtade från den officiella valstatistiken. Samtliga Sveriges 290 kommuner ingår i dataunderlaget.

Centerpartiets starkaste fästen är landsbygdskommuner i Jämtland och Värmland, i småländska inlandskommuner och på Gotland, som till exempel Borgholm, Sunne och Robertsfors. Även Kristdemokraterna

har en tydlig landsbygdsprofil men här är det regionalt klart starkaste fästet det så kallade bibelbältet i Småland med nära tjugo procent av rösterna i Gnosjö, Mullsjö och Svesjö. På kartan syns tydligt även ett andra bibelbälte i Norrland där KD har starkt stöd.

Folkpartiet har en mycket utpräglad storstadsprägel med ett klart starkare stöd i kranskommuner i närheten av storstäderna. Även Miljöpartiet har ett starkt stöd i städerna, i synnerhet kring de fem universitetsorterna: De fem kommuner där MP fick starkast stöd 2010 var i tur och ordning Lund, Stockholm, Uppsala, Göteborg och Umeå (se tabell 2.6)!

Sverigedemokraternas regionala röststöd visar dramatiska skillnader mellan olika landsändar. Partiet är svagast i norrlandskommuner som Umeå och Robertsfors och i Stockholmskommunerna Danderyd och Täby. De starkaste fästena är skånekommunerna Sjöbo, Bromölla och Bjuv där SD nådde närmare 15 procent i riksdagsvalet 2001. Som kartan visar nådde partiet ett röststöd över 7,6 procent även i en del kommuner i Småland, som Markaryd och Sävsjö, i bohuslänska kommuner som Lilla Edet och Färgelanda. Även i Lindesberg och Ljusnarsberg i Örebro län och Orsa, Hedemora och Borlänge i Dalarna nådde SD ett valresultat över 7,6 procent.

Skånefaktorn har visat sig mycket svår att kontrollera bort i aggregerade analyser av SD-stöd (Rydgren & Ruth 2011): Även med hänsyn taget till befolkningssammansättning och historiskt röstande finns en regional faktor som inte går att förklara bort. Forskarna träter om huruvida det starkare stödet för SD i Skåne har att göra med utbudet: att en viktig förklaring kan vara att SD sedan länge haft etablerade lokala partiorganisationer i många av kommunerna (Erlingsson, Loxbo et al. 2012). Exemplet Sverigedemokraterna är ett intressant exempel på att platser, miljöer och områden kan utöva en självständig påverkan på politiskt beteende (Demker 2012).

Figur 2.4 Moderaternas valresultat i riksdagsvalet 2010 i Sveriges kommuner (procent).

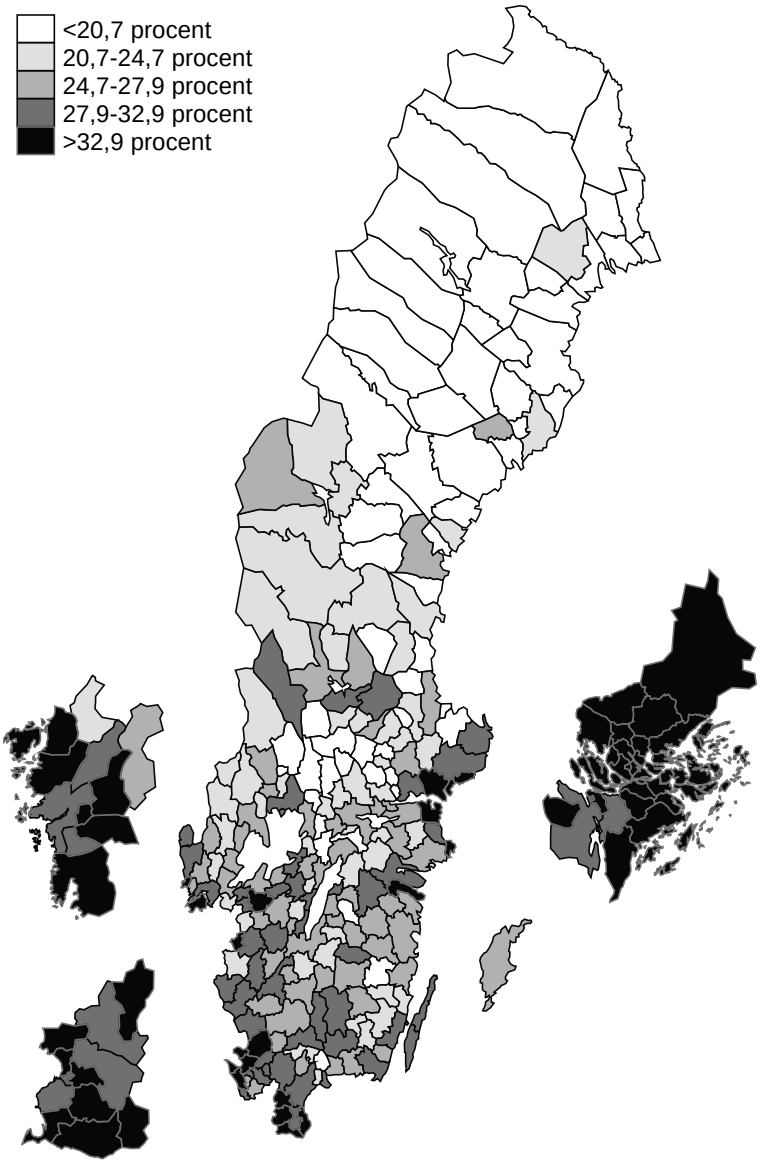

Kommentar: Resultaten bygger på officiell valstatistik från Valmyndigheten över andel röstande på partierna i riksdagsvalet 2010. Sveriges 290 kommuner har delats in i fem lika stora grupper [20-20-20-20-20] för att illustrera variationerna i partiets röststöd.

Figur 2.5 Socialdemokraternas valresultat i riksdagsvalet 2010 i Sveriges kommuner (procent).

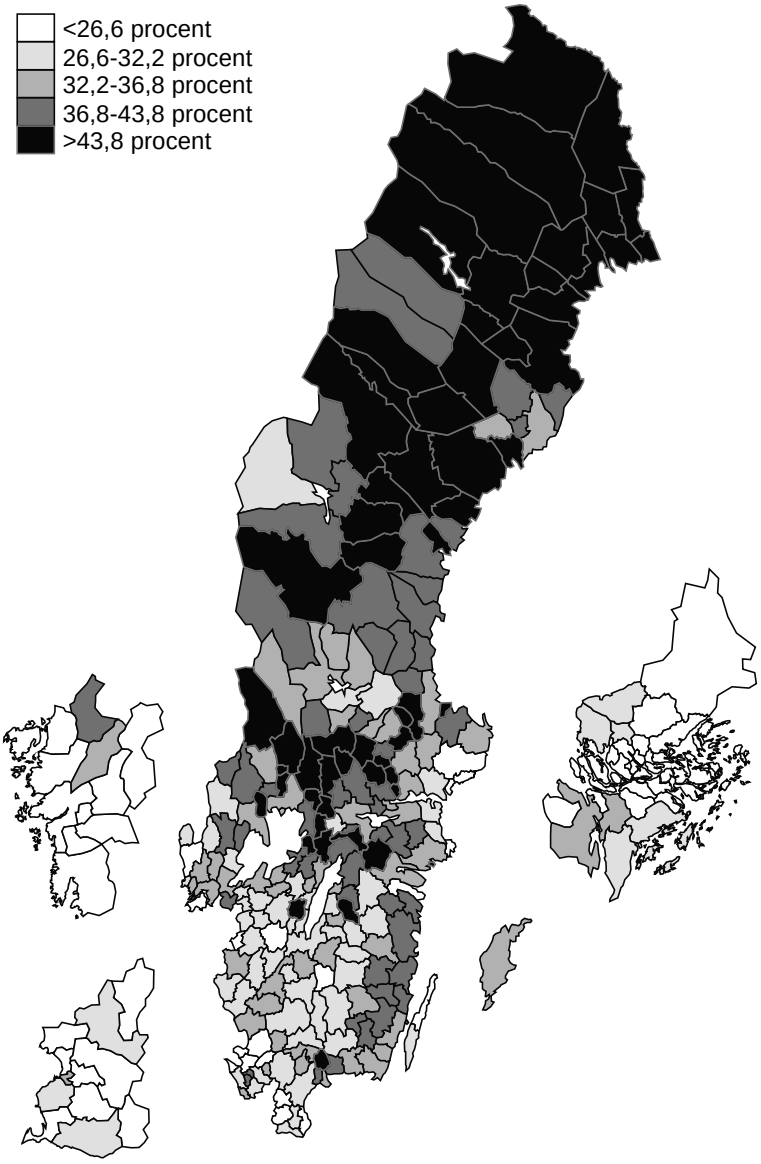

Kommentar: Resultaten bygger på officiell valstatistik från Valmyndigheten över andel röstande på partierna i riksdagsvalet 2010. Sveriges 290 kommuner har delats in i fem lika stora grupper [20-20-20-20-20] för att illustrera variationerna i partiets röststöd.

Figur 2.6 Centerpartiets valresultat i riksdagsvalet 2010 i Sveriges kommuner (procent).

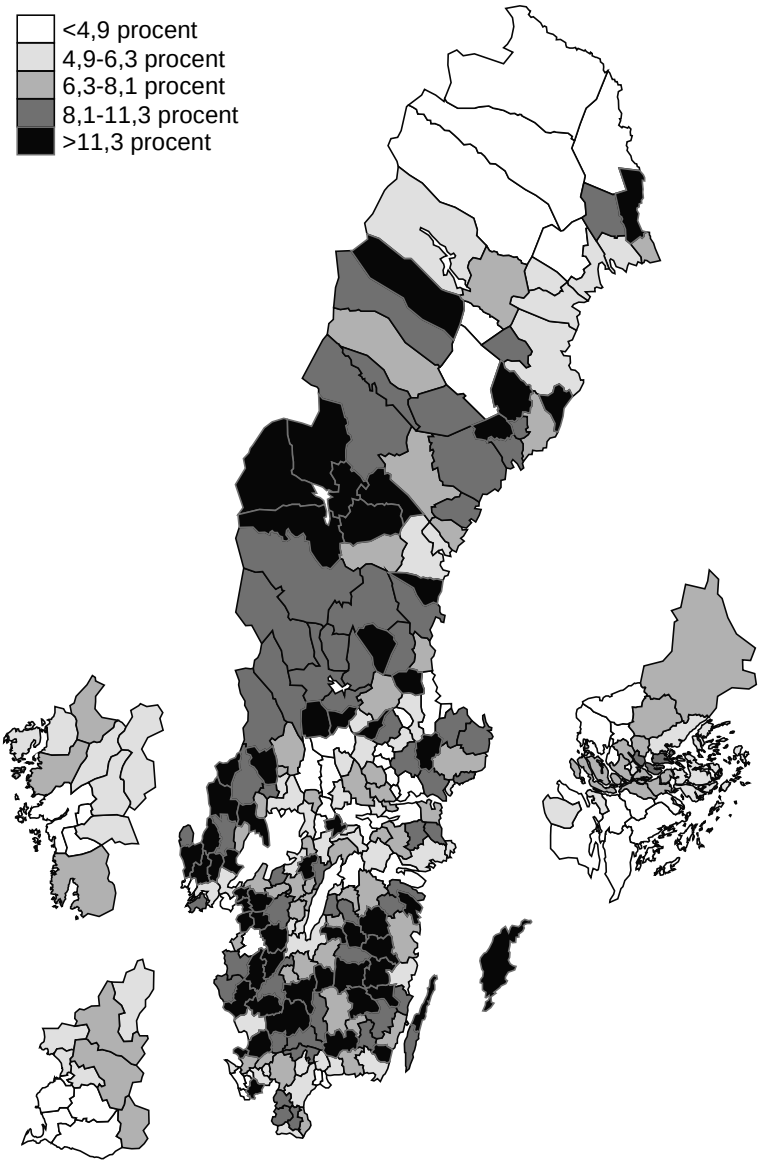

Kommentar: Resultaten bygger på officiell valstatistik från Valmyndigheten över andel röstande på partierna i riksdagsvalet 2010. Sveriges 290 kommuner har delats in i fem lika stora grupper [20-20-20-20-20] för att illustrera variationerna i partiets röststöd.

Figur 2.7 Folkpartiets valresultat i riksdagsvalet 2010 i Sveriges kommuner (procent).

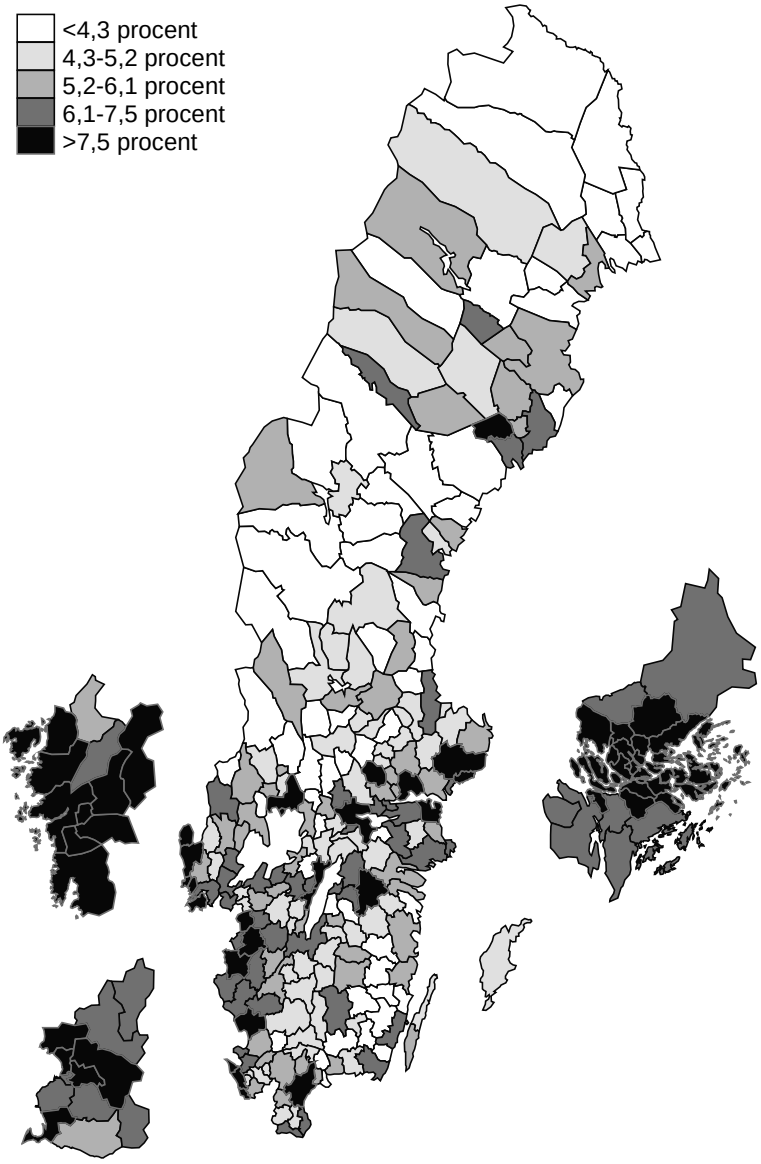

Kommentar: Resultaten bygger på officiell valstatistik från Valmyndigheten över andel röstande på partierna i riksdagsvalet 2010. Sveriges 290 kommuner har delats in i fem lika stora grupper [20-20-20-20-20] för att illustrera variationerna i partiets röststöd.

Figur 2.8 Vänsterpartiets valresultat i riksdagsvalet 2010 i Sveriges kommuner (procent).

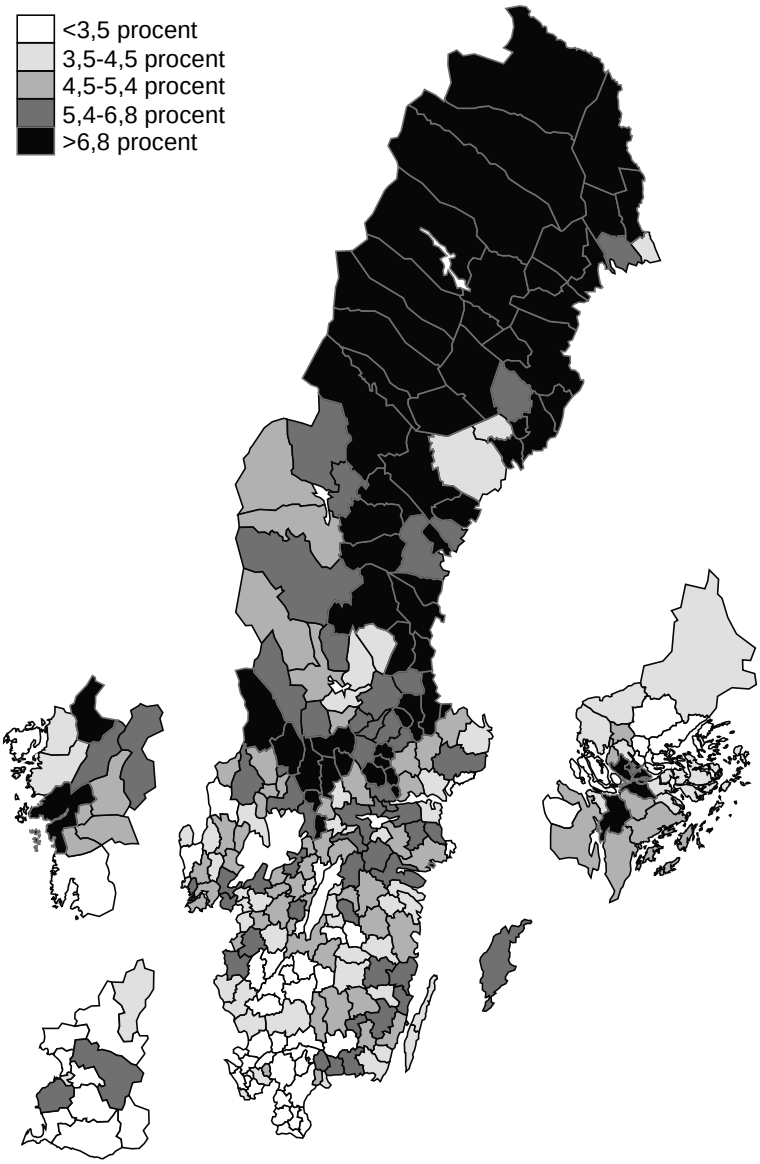

Kommentar: Resultaten bygger på officiell valstatistik från Valmyndigheten över andel röstande på partierna i riksdagsvalet 2010. Sveriges 290 kommuner har delats in i fem lika stora grupper [20-20-20-20-20] för att illustrera variationerna i partiets röststöd.

Figur 2.9 Kristdemokraternas valresultat i riksdagsvalet 2010 i Sveriges kommuner (procent).

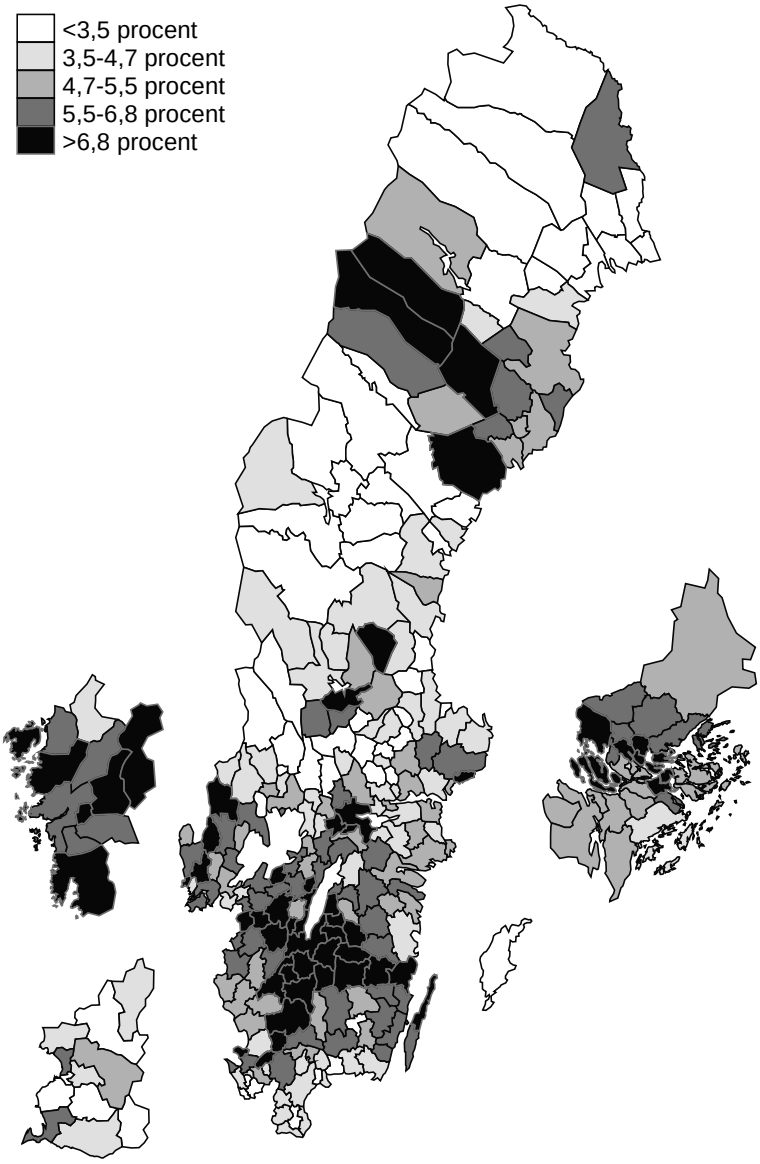

Kommentar: Resultaten bygger på officiell valstatistik från Valmyndigheten över andel röstande på partierna i riksdagsvalet 2010. Sveriges 290 kommuner har delats in i fem lika stora grupper [20-20-20-20-20] för att illustrera variationerna i partiets röststöd.

Figur 2.10 Miljöpartiets valresultat i riksdagsvalet 2010 i Sveriges kommuner (procent).

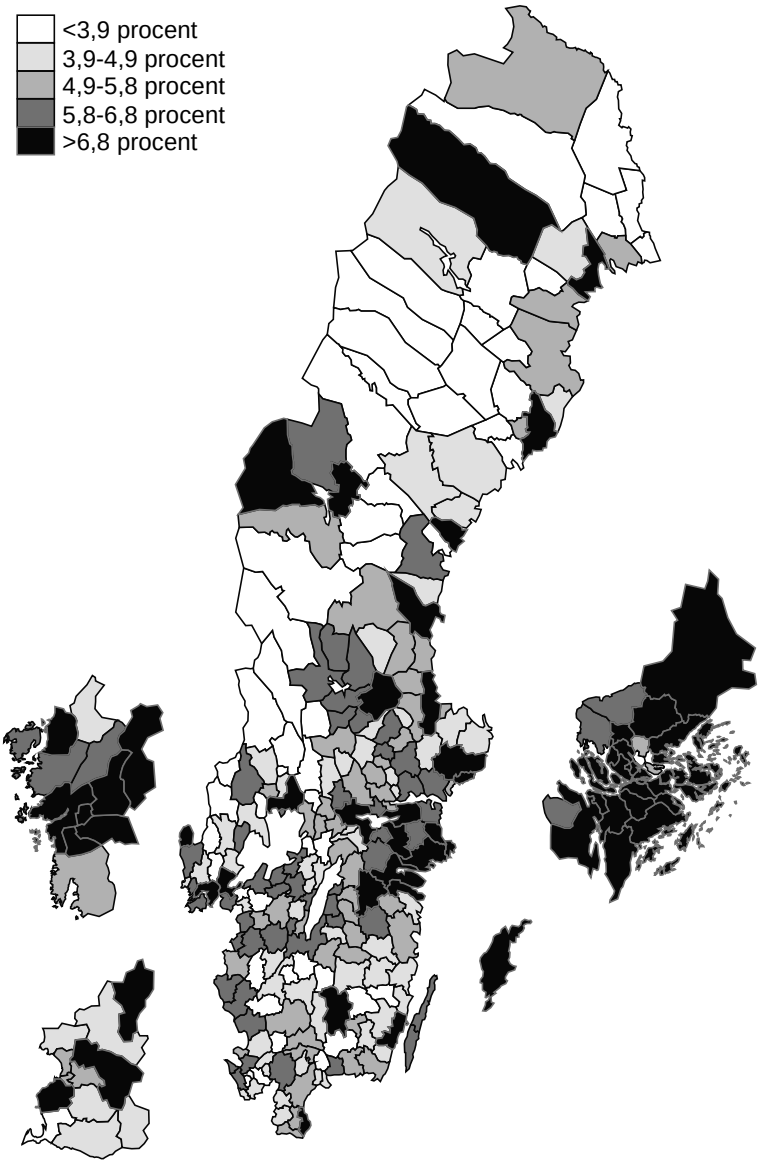

Kommentar: Resultaten bygger på officiell valstatistik från Valmyndigheten över andel röstande på partierna i riksdagsvalet 2010. Sveriges 290 kommuner har delats in i fem lika stora grupper [20-20-20-20-20] för att illustrera variationerna i partiets röststöd.

Figur 2.11 Sverigedemokraternas valresultat i riksdagsvalet 2010 i Sveriges kommuner (procent).

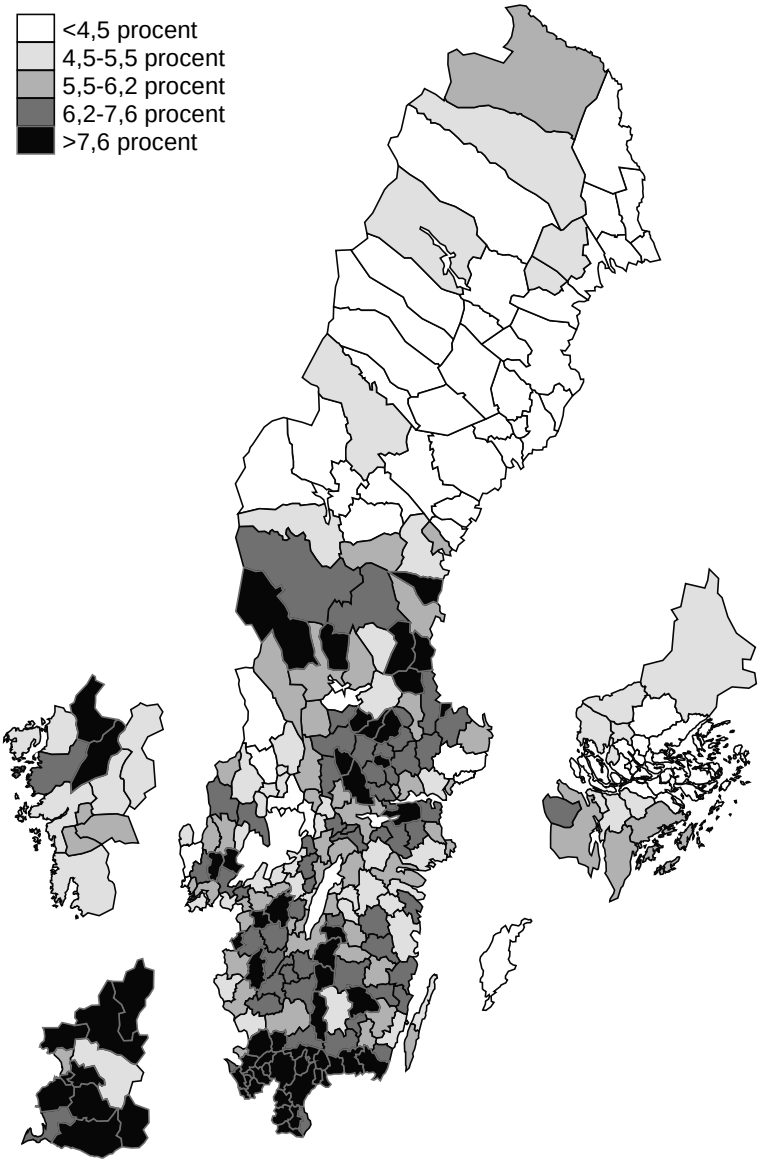

Kommentar: Resultaten bygger på officiell valstatistik från Valmyndigheten över andel röstande på partierna i riksdagsvalet 2010. Sveriges 290 kommuner har delats in i fem lika stora grupper [20-20-20-20-20] för att illustrera variationerna i partiets röststöd.

Varför väljarundersökningar behövs

I det här kapitlet har vi stannat vid översiktliga beskrivningar av svenskt väljarbeteende som bygger på aggregerad valstatistik och offentligt publicerade opinionsmätningar. Vår huvudpoäng är att det inte räcker särskilt långt att enbart analysera officiella valresultat och aggregerade opinionsmätningar om man på allvar vill försöka förklara varför väljare röstar som de gör. Man kommer en bit på väg och det är ett utmärkt sätt att beskriva politisk struktur och förändring. Vi uppskattar kulturgeografiska ansatser inom valforskningen. Men utan tillgång till mikrodata är det hart när omöjligt att ge sig i kast med att söka *förklara* individers politiska beteende vid valurnorna. Vill man veta varför val slutar som de gör och varför politisk förändring äger rum behövs något mer.

Det finns många motiv bakom individers handlande och en stor mängd värdefull information om väljarnas intentioner och bevekelsegrunder går faktiskt förlorad när valkuvertet klistras igen. Vi menar att folkviljan är någonting mer än valsedlar som läggs på hög och räknas. Vilka signaler väljaren egentligen ville sända till det politiska systemet via valsedeln förblir okänt så länge vi inte undersöker saken mer noggrant och frågar henne eller honom. Detta är kanske den viktigaste anledningen till varför omfattande väljarundersökningar av högsta möjliga kvalitet bör genomföras i en valdemokrati: Vad som ligger bakom väljarnas röstningshandling för med sig viktig information om vad väljarens stöd egentligen innebär: Exakt vad ska de folkvalda representera? Exakt vilka mandat har givits representanterna? Utan valundersökningar kan de folkvalda representanterna göra som de gjorde innan det fanns systematiska väljarstudier: själva försöka definiera sina mandat och sitt representationsskap.

Kapitel 3
Valdeltagande

Ett grundläggande övervägande väljare gör i samband med ett demokratiskt val är om de skall delta överhuvudtaget. Valet borde egentligen vara enkelt. Ur strikt rationell synvinkel är det meningslöst att använda tid och resurser till att rösta. Sannolikheten att en avgiven röst i svenska riksdagsval skall bli den utslagsgivande för majoritetsläget i parlamentet är ohyggligt liten. Under bästa tänkbara förutsättningar handlar det om en chans på ungefär femtusen. Med mer realistiska utgångspunkter är sannolikheten nära noll.[1] I jämförelse framstår händelser som att pricka sju rätt på lotto eller att bli träffad av blixten som vardagsmat.

Anledningen till att medborgare röstar i demokratiska val kan alltså knappast vara att de själva vill vara den som lägger den avgörande rösten. Medborgare är inte så instrumentellt kortsiktigt nyttomaximerande som antagandena bakom den klassiska röstningsparadoxen förespeglar. Nej, andra vinster väntar de röstande – däribland en känsla av delaktighet i en kollektiv manifestation för demokratin, en nöjdhet över att ha uppfyllt en medborgerlig plikt, en förvissning om att den egna rösten har bidragit till att styra politiken i önskad riktning eller en övertygelse om att man åtminstone har dragit sitt strå till stacken för att byta ut den sittande regeringen. Att sova gott om nätterna är en nog så stor vinst för den vars hjärta slår för demokratin (Downs 1957, kap 14).

[1] Uppskattningen vilar på antagandet att vi har att göra med ett val mellan två alternativ. Sannolikheten för varje individ att rösta på det ena eller andra alternativet är .50. För svenska förhållanden har vi antagit att valet gäller majoritetsförhållandet mellan två politiska block. Sannolikheten (Q) för att en väljares röst avgör valet i ett samhälle med N väljare kan då beräknas med hjälp av en förenklad matematisk formel, se nedan (Chamberlain & Rothschild 1981). Om vi istället antar att röstningssannolikheten för varje individ är något mer ojämn (.49/.51) är sannolikheten för att lägga en utslagsgivande röst ohyggligt liten, mindre än 10^{-31}.

$$Q(N,p) \approx \frac{2^{2N} \cdot p^N (1-p)^N}{\sqrt{\pi \cdot N}}$$

Valet att rösta eller inte rösta är emellertid inte bara en angelägenhet (och för övrigt en frihet!) för individuella medborgare. Nivån på det aggregerade valdeltagandet används ofta som totalbetyg på ett demokratiskt val – det enskilt viktigaste kvittot på hur väl valdemokratins inblandade aktörer (medborgare, partier, medier) tillsammans har lyckats med sina uppgifter. Högt valdeltagande är en första indikation på – om än inte en garanti för – att mycket har stått på spel för kandidater och partier, att det har förts en engagerande valrörelse om för väljarna angelägna frågor och att de ideologiska skillnaderna mellan alternativen har tydliggjorts under valrörelsen och att väljarna är nöjda med hur demokratin fungerar. Lågt valdeltagande kan indikera motsatsen – svaga valrörelser från partiernas sida, lam och trist valdebatt, begränsad eller bristfällig mediebevakning, ospännande och oviktigt val, oengagerade medborgare, små skillnader mellan alternativen och missnöje med demokratin.

Det här kapitlet handlar om statsvetenskapens hittills bästa svar på frågan vilka faktorer som är mest betydelsefulla för att förklara valdeltagande. Varför går vissa medborgare och röstar medan andra stannar hemma på sofflocket? Varför blir valdeltagandet högre i vissa svenska riksdagsval och lägre i andra? Och varför skiljer sig valdeltagandet åt mellan olika politiska system?

Det dukade bordet

Få forskningsområden inom statsvetenskap är så genomstuderade som politiskt deltagande. Den moderna forskningen kring politisk participation har pågått i snart åttio år. Forskningstraditionen vilar tryggt på ett stort antal klassiska studier av politiskt deltagande i allmänhet och valdeltagande i synnerhet.[2]

Det lider ingen brist på teoretiska förklaringar till variationer i politiskt deltagande. Här kommer vi att strukturera analysen av valdeltagande efter tre huvudkategorier: (i) *institutionella förklaringar*, som besvarar frågor om varför valdeltagandenivåer skiljer sig åt mellan olika politiska system, (ii) *kontextuella förklaringar* som ger besked

[2] (Lipset 1960; Almond & Verba 1963; Verba & Nie 1972; Milbrath & Goel 1977; Rosenstone & Hansen 1993; Franklin 1996; Dalton 2000; Franklin 2004). För svenska studier, se t ex (Oscarsson 1976; Petersson, Westholm & Blomberg 1989; Holmberg 1990; Bennulf & Hedberg 1999; Teorell & Westholm 1999; Hedberg, Oscarsson & Bennulf 2001; Oskarsson 2003; Strömblad 2003)

om varför valdeltagandenivåer skiljer sig åt mellan olika geografiska områden eller sociala miljöer (social kontext) och mellan olika val inom samma system (politisk kontext), och (iii) *individförklaringar* som ger svar på varför vissa medborgare väljer att rösta medan andra stannar kvar på sofflocket.[3]

I tabell 3.1 har vi listat ett antal exempel på institutionella, kontextuella och individförklaringar hämtade från forskningsdiskursen om valdeltagande. Mer detaljer kring de olika förklaringarna och de underliggande kausala mekanismer som tros ligga bakom sambandens uppkomst kommer att diskuteras under respektive rubrik i den följande framställningen.

Tabell 3.1 En kategorisering av förklaringar till variationer i valdeltagande.

		Exempel på faktorer som bidrar till ett högre valdeltagande
Institutionella förklaringar	Valsystem Valadministration Valdagarnas placering	enkammarsystem; proportionella valsystem; gemensam valdag för lokala och nationella val; söndagsval; vårval och höstval; låga spärrar; ordning på röstlängder; förtida röstningssystem; val relativt sällan; röstplikt
Kontextuella förklaringar	Politisk kontext	viktiga och spännande val; hög ideologisk polarisering; tydliga skillnader mellan politiska alternativ; engagerande valkampanjer; hög grad av partisammanhållning;
	Social kontext	Högt deltagande, stora politiska resurser och hög grad av motivation i individens nära sociala omgivning; rekryterande nätverk
Individ-förklaringar	Resursförklaringar (tid, pengar, medborgerliga färdigheter)	*Hög social status* (med avseende på t.ex. kön, klass, yrke, utbildning, inkomst); *Stark social integration* (ålder, svensk-född, gift/sammanboende, stort socialt nätverk, förvärvsarbetande); politisk kunskap
	Motivationsförklaringar	partiidentifikation; politiskt intresse; konsumtion av politiska nyheter; ideologisk extremism; röstpliktskänslor

Vi argumenterar gärna för vikten av att valdeltagandeforskare analyserar alla tre förklaringsnivåerna samtidigt. Vägen till en rikare förståelse av valdeltagandets mekanismer är att studera hur institutio-

[3] En ytterligare kategori förklaringar skulle vara de historiskt-kulturella förklaringarna till högt valdeltagande, även om de sällan tillför särskilt stark förklaringskraft till jämförande studier (Jackman & Miller 1995). Historisk-kulturella förklaringar är exempelvis att det i vissa länder historiskt har rått goda förutsättningar för en normbildningsprocess som över tid har ackumulerat ett högt valdeltagande. En sådan förklaring till det ökade valdeltagandet i Sverige under efterkrigstiden är att folkrörelserna och de starka fackföreningarna har fostrat politiskt deltagande i allmänhet och valdeltagande i synnerhet (Oscarsson 1976). Se även Norris (2004).

nella, kontextuella och individförklaringar samspelar med varandra. Två medborgare som delar exakt samma individegenskaper kan nämligen mycket väl ha olika stor sannolikhet att delta beroende på karaktären på den pågående valkampen (kontextuell förklaring) eller vilket valsystem de lever under (institutionell förklaring). Denna insikt är helt nödvändig inte enbart för forskare utan även för politiker som vill utforma strategier för att höja valdeltagandet.

Individförklaringar

Individförklaringar är de i särklass vanligast förekommande i traditionella studier av politiskt deltagande. Den främsta anledningen är att det är relativt lätt och tacksamt att studera skillnader i olika gruppers deltagande. Goda beskrivningar av valdeltagandet i olika grupper ger omedelbara besked om hur väl demokrativärdet *politisk jämlikhet* är uppfyllt. Ju lägre valdeltagande desto mer tenderar det att vara olika i olika grupper. Herbert Tingsten (1937) formulerade till och med en lag – *the law of dispersion* – om hur valdeltagandenivåer påverkar spridningen: ju lägre det aggregerade valdeltagandet är desto större olikheter mellan olika socioekonomiska grupper. Och omvänt, ju högre valdeltagande desto jämnare spridning av valdeltagande. I empiriska studier har det varit lätt att visa denna lagbundenhet (Bennulf & Hedberg 1999; Persson, Solevid & Öhrvall 2013).[4]

Studiet av valdeltagandet i olika befolkningsgrupper är betydelsefullt för att utvärdera konsekvenserna av lågt eller sjunkande valdeltagande. Framför allt vill man försäkra sig om att röstare och icke-röstare inte skiljer sig alltför mycket åt, något som i så fall riskerar att leda till bristande social eller politisk representativitet mellan väljare och valda. Inom Valforskningsprogrammet gör vi regelbundet sådana jämförelser. De visar att det alltjämt råder relativt små skillnader mellan soffliggare och röstare när det gäller politiska preferenser – möjligen med undantag för åsikter i EU-frågor och kärnkraftsfrågor (se bl a Bennulf & Hedberg 1999; Hedberg, Oscarsson & Bennulf 2001). Vi har kunnat visa att moderna svenska riksdagsval inte hade slutat dramatiskt annorlunda om samtliga medborgare hade varit med och röstat. Vi uppskattar att om alla röstberättigade utnyttjat sin rösträtt i

[4] För fler analyser av hur skillnader i olika deltagande- och engagemangsformer, däribland politiskt intresse, partiidentifikation, politisk diskussion och partimedlemskap, har utvecklats i Sverige under perioden 1986-2002, se (Petersson & Ribbhagen 2003) Bennulf & Hedberg 1999)

2010 års val (100 procent valdeltagande istället för 84,6) hade valresultatet förändrats mycket marginellt.[5] De blygsamma effekterna av lägre valdeltagande bekräftas i internationella studier (Lutz & Marsh 2007). I val med betydligt lägre valdeltagande, kring 40 procent – vi tänker på de svenska Europaparlamentsvalen – är dock effekterna av den låga graden av väljarmobilisering på partiernas röstandel betydligt större. Om alla soffliggare hade valt att gå och rösta i de fyra Europaparlamentsvalen 1995, 1999, 2004 och 2009 hade Socialdemokraternas röststöd varit 5, 4, 9 respektive 5 procentenheter högre (Oscarsson & Holmberg 2010). Valdeltagandet har betydelse för valutgången.[6]

Till de faktorer som styr varför vissa medborgare röstar och andra inte räknas till en början olika *resursförklaringar*.[7] De flesta indikatorer på social status – däribland klass, utbildning, yrke och inkomst – samvarierar alltid och på ett mycket förutsägbart sätt, med sannolikheten att delta i allmänna val. Tjänstemän röstar i större utsträckning än arbetare, välbeställda röstar i större utsträckning än fattiga, högutbildade i större utsträckning än lågutbildade och gifta mer än ensamboende (se tabell 3.2).

Till resursförklaringarna för vi i det här sammanhanget också en andra grupp faktorer som har med individens grad av social integra-

[5] Beräkningarna bygger på information om icke-röstares röstningsintentioner och partisympatier. Skattningen av andelen S-väljare i valundersökningen 2010 är 31,3 procent. Genom att utnyttja information om icke-röstarnas bästa parti kan vi estimera stödet för S bland samtliga röstberättigade till 31,5 procent (=+0,2 procentenheter). Även Vänsterpartiet skulle haft ett starkare röststöd om alla medborgare röstat (+0.1 procentenheter). För övriga partier är differenserna följande 2010: Centerpartiet (-0,2), folkpartiet (-0,1), moderaterna (-0,4), kristdemokraterna (-0,0), miljöpartiet (-0,0) och för Sverigedemokraterna (+0,1 procentenheter). Den fortfarande spridda uppfattningen att det är partier till vänster som förlorar på ett lägre valdeltagande gäller inte för moderna riksdagsval. För mer information, se Oscarsson & Holmberg (2010:42).

[6] En del studier tonar ned effekterna av det låga valdeltagandet i Europaparlamentsvalet (van der Eijk & van Egmond 2007). Slutsatsen att Europaparlamentsval inte skulle slutat annorlunda om fler röstat kan dock ifrågasättas eftersom de länderjämförande studier som gjorts inte haft tillgång till validerade röstlängder och därför kraftigt överskattat valdeltagandet. I de svenska EUP-valundersökningarna kontrolleras valdeltagande mot röstlängderna vilket förbättrar möjligheterna att studera skillnader mellan röstare och icke-röstare (Oscarsson & Holmberg 2010). För en jämförelse mellan valdeltagandeskattningar i svenska och europeiska EUP-valundersökningar, se Dahlberg & Persson (2013).

[7] Resursmodellens flitigaste användare sammanfattar innebörden av individers resurser som tid, pengar och medborgerliga färdigheter, eller civil skills (Verba, Schlozman & Brady 1995). Individers resurser kan också delas in i fysiskt kapital (materiella tillgångar), humankapital (utbildning, kunskap och färdigheter) och socialt kapital (sociala nätverk) (Coleman 1990; Teorell 2003).

tion att göra: ålder, civilstånd, medborgarskap, ursprungsland, storleken på sociala nätverk och ställning på arbetsmarknaden.

Tabell 3.2 Valdeltagandet i svenska riksdagsval 1976-2010 i olika grupper (procent).

	fördelning 2010	1976	1979	1982	1985	1988	1991	1994	1998	2002	2006	2010
kön												
man	50	92,3	91,1	90,1	89,3	83,5	85,3	85,9	80,1	78,2	78,8	81,8
kvinna	50	91,4	90,4	92,2	90,4	88,4	88,2	87,8	82,7	82,1	85,2	87,5
ålder												
18-22	8	87,2	83,8	86,3	83,0	77,3	75,7	83,7	71,8	70	73,3	71,6
23-30	13	89,1	88,7	87,7	84,8	77,6	82,6	83,5	74,9	74,8	76	80,6
31-40	17	92,1	92,4	94,1	92,1	87,4	85,3	85,8	80,4	74,3	79,3	84,2
41-50	18	97,0	91,6	93,8	92,9	88,6	90.1	90,2	80,0	81,5	83,7	87
51-60	17	92,8	93,9	93,3	92,6	90,1	92,3	89,2	86,6	88,2	85,1	88,2
61-70	16	93,1	92,6	92,6	92,0	90,0	89.7	89,7	90,6	86,9	88,4	87,7
71-80	11	87,6	85,3	87,2	86,8	86,4	85,7	84,6	83,0	81,3	84,1	86,4
bostadsort												
glesbygd	18	94,4	93,9	92,7	88,8	84,6	89,4	87,8	82,0	77,0	80,4	80,1
mindre tätort	24	92,3	91,8	93,2	89,9	86,9	87,4	87,6	78,4	80,9	83,1	84,1
större tätort	42	92,4	89,7	90,2	90,3	85,8	85,8	86,2	83,2	82,0	83,6	86,2
Sthlm, Gbg, Malmö	16	87,0	90,3	91,4	88,6	87,6	88,3	87,7	85,0	81,3	80,2	85,4
utbildning												
låg	21	-	-	89,1	87,1	85,6	84,6	84,2	79,9	79,1	76,2	73,5
medel	42	-	-	93,4	90,1	84,2	87,2	86,6	79,9	75,4	79,8	86,3
hög	37	-	-	96,1	96,3	91,5	91,9	92,4	88,4	90,7	91,5	89,4
civilstånd												
gift/sambo	71	95,0	93,4	92,8	93.0	90,0	91,1	89,8	86,8	86,6	85,0	89,4
ensam: änka/änkling	3	83,4	83,5	87,5	87,7	93,2	85,0	86,4	83,8	76,5	84,7	87,6
ensam: frånskild/ogift	26	88,8	89,4	90,7	82,5	75,5	77,0	80,8	72,2	69,4	75,4	73,5
sysselsättning												
förvärvsarbetar	63	-	-	-	90,1	86,5	88,2	87,7	84,2	81,3	83,1	87,1
arbetslös/i åtgärder	5	-	-	-	77,8	58	69,2	78,9	60,3	70,3	61,9	68,8
yrke												
industriarbetare	8	91,5	87,7	89,8	84,7	80,1	82,6	83,1	73,9	68,3	70,8	78,9
övriga arbetare	18	88,0	88,0	88,6	85,6	83,8	82,8	82,2	76,7	74,1	75,8	75,7
tjänsteman, lägre	11	90,0	90,1	91,6	93,4	88,0	91,5	84,4	83,0	83,4	83,2	87,6
tjänsteman, mellan	26	94,4	95,1	96,4	95,8	90,4	92,1	91,6	88,2	89,4	88,6	91,1
tjänsteman, hög	21	97,7	93,4	94,2	97,2	91,4	92,6	91,9	90,7	90,4	93,7	90,4
företagare	7	92,8	93,3	92,7	92,3	83,8	83,4	86,0	84,5	76,2	70,4	93,7
jordbrukare	1	95,1	92,0	89,9	89,2	91,8	87,0	91,4	88,6	88,6	83,8	80,9
studerande	8	90,9	93,2	90,2	86,0	85,8	86,1	90,6	79,8	75,4	83,4	70,4
klass												
arbetarklass	25	89,6	87,8	89,1	85,2	82,4	82,7	82,6	75,5	72,2	74,0	76,6
medelklass	67	94,2	93,4	93,7	94,8	89,3	90,8	89,9	87,6	87,2	86,2	90,3
facklig tillhörighet												
LO	21	92,9	89,3	90,6	87,0	83,4	85,3	85,1	77,0	72,9	75,6	79,4
TCO	19	92,6	95,2	95,8	93,7	84,2	93,3	91,5	91,4	90,7	93,7	92,3
SACO	12	98,2	94,5	97,5	98,6	92,1	94,7	95,4	94,2	93,1	91,1	92,2

forts.

Tabell 3.2 (forts.)	fördelning 2010	1976	1979	1982	1985	1988	1991	1994	1998	2002	2006	2010
privat/offentlig tjänst												
statlig	10	93,0	91,8	94,7	89,3	88,7	90,1	88,9	88,1	86,7	89,6	90,6
kommunal/regional	27	-	93,7	94	91,1	91,2	88,4	88,6	84,4	85,8	87,1	85,0
privat	63	91,0	93	90,3	89,6	84,2	86,4	86,0	81,1	78,9	78,9	85,0
inkomst												
mycket låg	10	-	-	90,8	84,5	76,8	80,0	82,2	68,9	68,9	75,4	68,2
ganska låg	20	-	-	87,9	87,0	83,0	81,0	81,5	77,4	74,4	75,6	80,6
varken hög eller låg	40	-	-	91,0	89,6	86,8	86,9	86,2	81,5	80,3	82,6	85,6
ganska hög	20	-	-	94,5	92,8	89,4	93,6	92,8	86,3	86,0	86,9	90,4
mycket hög	10	-	-	94,8	96,0	91,0	90,8	92,9	92,1	91,6	89,5	95,2
samtliga i urvalet		91,8	90,7	91,4	89,9	86,0	86,7	86,8	81,4	80,1	82,0	84,6

Kommentar: Data för riksdagsvalen 1976-1998 är hämtade från Bennulf, Martin och Hedberg, Per *Utanför demokratin* i Amnå, Erik (red) Väljare i förändring. SOU 1999:132. Kompletterande data och data för riksdagsvalen 2002, 2006 och 2010 är hämtade från valundersökningarna vid Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet. Data är viktade med hänsyn taget till att valdeltagandet är högre bland personer som ställer upp för intervju jämfört med det faktiska valdeltagandet och jämfört med personer som avstår från att delta i undersökningarna. I de fall värden saknas är orsaken att data inte är helt jämförbara eller att data saknas. Observera att yrkesgruppen ”företagare” i undersökningen 2006 enbart omfattar 179 svarspersoner och i undersökningen 2010 endast 146 svarspersoner. Uppgiften om valdeltagande i gruppen kan vara ett slumpresultat. I medelklass ingår tjänstemän, företagare och jordbrukare. Studerande ingår ej i analysen. I gruppen arbetslösa ingår även personer verksamma i olika åtgärds- eller studieprogram. Inkomstvariabeln har vid varje mättillfälle konstruerats så att fördelningen är 10, 20, 40, 20, 10 procent från de med mycket låg inkomst till de med mycket höginkomst. Bland lågutbildade ingår personer med endast obligatorisk skola och yrkesskola. Bland högutbildade ingår personer med högskole- eller universitets utbildning. Personer med gymnasial eller annan utbildning har förts till medelutbildade. Svarskategorierna för statlig tjänst innefattar 1976 även kommunal och regionalanställda personer. Fördelningen 2010 summerar ibland inte till 100 procent eftersom inte alltid samtliga kategorier redovisas. När det gäller sysselsättning ingår samtliga i procentbasen, t ex även studerande, hemarbetande, förtids- och ålderspensionärer. I procentbasen för klass ingår studerande. Procentbasen för fackföreningstillhörighet är beräknad bland samtliga, exklusive personer som uppger att de aldrig förvärvsarbetat (98 personer). I procentbasen ingår dock personer som uppger sig inte tillhöra någon fackförening eller uppger sig tillhöra andra organisationer. När det gäller anställning i privat respektive offentlig tjänst utgörs procentbasen av samtliga, exklusive personer som aldrig förvärvsarbetat.

Medelålders, svenskfödda, sammanboende, arbetstagare, personer med stora och breda sociala nätverk tenderar exempelvis att delta i större utsträckning än unga, invandrare, arbetslösa och ensamstående (Öhrvall 2012).

En andra grupp av individförklaringar kan samlas under rubriken motivationsförklaringar.[8] Hit förs egenskaper som är viktiga individuella drivkrafter bakom beslutet att delta i valen, t ex graden av politiskt intresse och engagemang, konsumtion av politiska nyheter, gra-

[8] En annan vanlig rubrik på dessa förklaringar är incitamentsförklaringar. Dessa kan i sin tur delas upp i selektiva och kollektiva incitament för politiskt deltagande (Teorell 2003). Selektiva incitament är de belöningar som endast kommer den deltagande personligen till del (nöje, eget inflytande, sova gott om natten, tillfredsställelse) medan kollektiva incitament ger samma förmåner till såväl deltagare som icke-deltagare (politiska utfall som är positiva även för icke-deltagare, t.ex. långsiktigt upprätthållande av det demokratiska systemet).

den av partiidentifikation och politikerförtroende, känslor av röstningsförpliktelse och om man upplever att röstning i valen är en meningsfull påverkansform, uppfattningar om skillnader mellan de politiska alternativen och ideologisk extremism. Sannolikheten att rösta tenderar att vara högre bland personer som står långt till vänster eller långt till höger i politiken än bland personer i den ideologiska mittfåran. Personer som är politiskt engagerade, intresserade, kunniga och som exponerar sig mycket för politiska nyheter tenderar inte oväntat att vara mer motiverade att delta i valen än personer som saknar intresse för politik.

Hur starka effekter på individuellt valdeltagande kan vi då förvänta oss från olika motivationsförklaringar? I 2010 års valundersökning återfinns flera indikatorer för medborgarnas motivation att rösta (se tabell 3.3).

Tabell 3.3 Motivation och valdeltagande 2010 (procent).

	procent		procent
Spelar roll vem som sitter vid makten		Valets viktighet	
Det spelar en roll	88	Bryr mig mycket om vem som vinner eller förlorar	92
2	84	Spelar inte så stor roll	56
3	73		
4	68		
Det spelar inte någon roll	74		
		Exp för pol nyheter i dagstidningarna	
Partiidentifikation		Läser i stort sett allt	85
Stark partiidentifikation	92	Läser ganska mycket	91
Svag partiidentifikation	91	Läser inte särskilt mycket	82
Ingen partiidentifikation	82	Läser ingenting	63
Ingen partipreferens	82		
Ideologisk extremism			
0/10 långt t vänster/höger	86	Politisk diskussion	
1/9	96	Mycket ofta	96
2/8	88	Ganska ofta	89
3/7	88	Inte särskilt ofta	81
4/6	85	Inte alls	(64)
5 mitten	80		
Uppfattade skillnader mellan partierna		Politiskt intresse	
Mycket stora	95	Mycket intresserad	89
Ganska stora	87	Ganska intresserad	90
Inte särskilt stora	84	Inte särskilt intresserad	82
Mycket små	58	Inte alls intresserad	63

Kommentar: Resultaten är hämtade från 2010 års valundersökning. Valdeltagandet är kontrollerat mot röstlängderna. Vi har viktat upp icke-röstare i undersökningen för att bättre reflektera det officiella valdeltagandet i 2010 års riksdagsval. För grupper med färre än 40 svarspersoner anges antalet svarspersoner inom parentes. För motsvarande analys 2002, se Holmberg & Oscarsson (2004:kap 2).

Samtliga motivationsfaktorer uppvisar inte oväntat starka bivariata samband med individuellt valdeltagande. Uppfattningar om valets vik-

tighet och meningsfullhet, om ideologiska skillnader mellan partierna och frågan om huruvida det spelar någon roll vem som vinner valet är centrala inslag i medborgarnas röstningskalkyler. Valdeltagandet är som lägst bland personer som uppger att de inte alls är intresserade av politik (63 procent), bland personer som anser att skillnaderna mellan partierna är mycket små (58 procent) eller att det inte spelar någon roll vem som vinner eller förlorar valet (56 procent).

Individers motivation eller incitament att delta i allmänna val är en kraftfull men samtidigt självklar och på ett sätt intetsägande förklaring till individuellt valdeltagande. Motivationsförklaringar ligger relativt nära det beteende som skall förklaras, valdeltagande. Att personer som inte uppfattar en handling som meningsfull tenderar att avstå från handlingen är inte så märkligt. De halvstarka sambanden visar att emellertid att demokratiska medborgare i stor utsträckning grundar beslutet att rösta eller avstå på egna förnuftsbaserade bedömningar av valets meningsfullhet och alternativens karaktär – det vill säga faktorer som mycket väl kan variera från ett riksdagsval till ett annat eller mellan val på olika politiska nivåer.

Med hjälp av multivariata analyser kan vi bättre illustrera i vilken utsträckning resurs- respektive motivationsförklaringar påverkar individers sannolikhet att rösta i svenska riksdagsval. Det empiriska underlaget för vår analys är här det största tänkbara – vi har här använt så många valundersökningar från perioden 1956-2010 som varit möjligt (se tabell 3.4).

Valet av operationella indikatorer för individers resurser och motivation har i viss utsträckning styrts av tillgänglighet, men är samtidigt fullgoda representanter för de olika kategorierna av förklaringar till individuellt valdeltagande. Som mått på social status använder vi kön, inkomst, utbildning och klasstillhörighet. Som indikatorer på individers grad av social integration använder vi ålder, civilstånd, ställning på arbetsmarknaden och födelseland.

För att mäta röstningsmotivation använder vi politiskt intresse, partiidentifikation och ideologisk extremism som operationella indikatorer. Vår multivariata analys ger besked om hur sannolikheten att rösta skiljer sig åt mellan olika grupper under kontroll för andra förklaringsfaktorer.

Resultaten visar att män under perioden 1956-2010 har varit sämre än kvinnor på att utnyttja sin rösträtt (i genomsnitt -2,4 procentenheter), att personer med högst inkomst röstat i högre grad än per-

soner med lägre inkomst (+6,9 pe), högutbildade mer än lågutbildade (+2,6 pe) och personer från arbetarklassen i lägre utsträckning än personer från medelklassen (-2,4 pe). Personer som är gifta eller sammanboende har röstat i betydligt större utsträckning än ensamstående (+7,7 pe) och förvärvsarbetande i större utsträckning än andra grupper (+3,4). Den välkända bivariata effekten av vår proxyvariabel för social integration – ålder – förlorar sin signifikans helt under kontroll för civilstånd och ställning på arbetsmarknaden.

Tabell 3.4 Betydelsen av resursförklaringar och motivationsförklaringar för sannolikheten att rösta i svenska riksdagsval 1956-2010 (logistiska effekter).

	Modell 1 1956-2010			Modell 2 1968, 1976-2010		
	b	std fel	Δ	b	std fel	Δ
Konstant	-.010	.129		+.376	.160	
Resursförklaringar						
Social Status						
Kön (1=man)	-.291***	.034	-2,4	-.365***	.040	-2.5
Inkomst (5 kat, 0-1)	+.199***	.0153	+6,9	+.202***	.017	+6.0
Utbildning (1=hög utbildning)	+.344***	.053	+2,6	+.302***	.059	+2.0
Klass (1=arbetare)	-.288***	.035	-2,4	-.315***	.043	-2.3
Social integration						
Ålder (18-80)	+.016*	.006	+8,3	.000	.008	0,0
Ålder^2	.000	.000	0,0	.000	.000	0,0
Civilstånd (1=gift/sammanboende)	+.827***	.034	+7,7	+.785***	.041	+4,3
Ställning på arbetsmarkn. (1=förvärvsarb.)	+.398***	.048	+3,4	+.438***	.057	+6,4
Motivationsförklaringar						
Politiskt intresse (1=mkt/ganska Intr.)	+.636***	.035	+5,3	+.512***	.041	+3,3
Partiidentifikation (1=stark+svag ident.)	+.801***	.035	+6,7	+.917***	.044	+3,7
Ideologisk extremism (5 kat, 0=mitten-1=flank)	-	-		+.555***	.074	+6,7
Antal svarspersoner	31 993			26 628		
McFadden's pseudo R^2	.10			.10		

Kommentar: Vi har slagit samman valundersökningar från perioden 1956-2010 till en gemensam analysdatamängd. Två modeller har specificerats, en för samtliga undersökningar (modell 1) och en mindre för undersökningarna 1968, 1976-2010 där ideologisk extremism också finns med som oberoende variabel. Viktvariabler användes för att dels korrigera valdeltagandet vid varje tillfälle mot officiella valresultat, dels korrigera för respektive undersöknings urvalsstorlek. Alla variabler i analysen är kodade mellan 0 och 1. Vi använde binära variabler för kön (1=man), Utbildning (1=högskoleutbildning), Civilstånd (1=gift/sammanboende), förvärvsarbetande (1=förvärvsarbetande) och politiskt intresse: 1=mycket/ganska intresserad. Ideologisk extremism operationaliserades med hjälp av den elvagradiga vänster-högerskalan och visar med fem olika värden (0; 0,25; 0,50; 0,75, 1,0) avståndet i antal skalsteg från den ideologiska mittpunkten av skalan. Inkomstvariabeln standardiserades varje år för att underlätta jämförelser över tid. Fem inkomstgrupper användes för att spegla en procentuell fördelning 10-20-30-20-10. Inkomstvariabeln kodades sedan som 0, 0.25, 0.50, 0.75 och 1.0. För att återspegla det välkända kurvlinjära sambandet mellan ålder och valdeltagande har en variabel för kvadrerad ålder (ålder^2) lagts in i regressionsekvationen. För att skatta effekterna av de olika förklaringsvariablerna användes logistisk regression eftersom den beroende variabeln är binär (0/1). För att underlätta tolkningen av de logistiska effekterna (b) har vi också beräknat hur stor förändring (Δ) av sannolikheten för röstning som en enhets förändring av de oberoende variablerna i genomsnitt producerar när alla andra oberoende variabler antar sitt genomsnittliga värde. ***=p<.001, **=p<.01, *=p<.05.

Regressionsmodellen illustrerar att motivationsförklaringar till valdeltagande står mycket starka. Oavsett individers grad av social integration eller social status spelar graden av politiskt engagemang stor roll för sannolikheten att en individ utnyttjar sin rösträtt. Modell 2 visar att intresse, partianhängarskap och ideologisk extremism bidrar rejält till att höja den förväntade sannolikheten för röstning (+3,3, +3,7 respektive +6,7 procentenheter). Den lägre sannolikheten att rösta bland lågutbildade ensamstående arbetslösa personer från arbetarklassen kan, åtminstone i vår modell, nästan helt kompenseras med ett högre politiskt engagemang. Den slitna sportfloskeln att ”motivation slår klass” kommer väl till pass även i valdeltagandesammanhang.

Kontextuella förklaringar

Beroende på sociala och politiska omständigheter som råder i samband med ett riksdagsval kan medborgares sannolikhet att rösta antas variera alldeles oavsett individegenskaper. För att kunna uppskatta betydelsen av rådande omständigheter behövs kontextuella analyser där betydelsen av egenskaper hos individer och egenskaper hos individens sociala och politiska omgivning kan uppskattas samtidigt (Huckfeldt & Sprague 1993). Att analysera kontexter är långt ifrån något nytt. Men med tanke på dess fruktbarhet när det gäller att producera kunskap om samspelet mellan individer och miljöer är kontextuell analys fortfarande underutnyttjad. Studier om betydelsen av social och politisk kontext har gjort det vanskligt att i fortsättningen utelämna kontextuella förklaringar rån analyserna.[9]

Vi exemplifierar genom att närstudera effekten av en social omständighet som länge har ansetts särskilt viktig för individers sannolikhet

[9] Statsvetaren Per Strömblad undersöker bland annat om individer blir mindre politiskt engagerade av att bo i fattiga och invandrartäta områden. Med hjälp av kontextuell analys uppskattas effekterna av individers sociala omgivning (andelen arbetslösa och invandrartätheten i bostadsområdet) på deras politiska engagemang under kontroll för en rad välkända individuella förklaringsfaktorer. Strömblads analyser visar att kontexten är betydelsefull: Områdesarbetslöshet har en stark oberoende negativ effekt på sannolikheten att en viss individ går och röstar (s. 63). Bostadsområdets invandrartäthet har emellertid en positiv effekt på politiskt engagemang. Resultatet blir förståeligt, menar Strömblad, om man tar hänsyn till en annan kontextuell faktor, nämligen politiktäthet. Invandrartäta bostadsområden har länge varit föremål för en lång rad olika offentligt initierade lokala åtgärdsprogram som bland annat resulterat i ett högre politiskt deltagande och engagemang (Strömblad 2003).

att rösta – nämligen att personer i den nära omgivningen mangrant sluter upp vid valurnorna. En sådan omgivningseffekt kan förstås som att latenta röstpliktsnormer reproduceras och upprätthålls särskilt framgångsrikt i vissa sociala miljöer, närmare bestämt i sådana miljöer där många andra röstar och där röstandet uppfattas som ett normalt beteende. Vi använder andelen röstande i väljarnas eget valdistrikt som en kontextuell variabel. Vi är medvetna om att indikatorn är ett mycket grovt mått på hur stark ”demokratisk anda” som återfinns i en individs nära sociala omgivning. Uppgiften är att undersöka om det finns någon direkt oberoende effekt av väljarnas sociala omgivning på sannolikheten att rösta under kontroll för ett stort antal kraftfulla individförklaringar till valdeltagande (se tabell 3.5).

Tabell 3.5 Kontextuella effekter på sannolikheten att rösta i riksdagsvalet 2010 (logistiska effekter).

	b	std fel	Δ
Konstant	-3.400	1.122	
Resursförklaringar			
Social Status			
Kön (1=man)	-.582***	.160	-4.4
Inkomst (5 kat, 0-1)	+1.814***	.328	+12.3
Utbildningsnivå (1=hög utbildning)	+.119	.181	+0.9
Klass (1=arbetare)	-.384*	.171	-3.2
Social integration			
Civilstånd (1=gift/sammanboende)	+.726***	.162	+6.3
Födelseland (1=född i Sverige)	+1.255***	.220	+14.7
Motivationsförklaringar			
Politiskt intresse (1=mkt/ganska pol. intresserad)	+.954***	.161	+8.1
Partiidentifikation (1=starkt+svagt anhängarskap)	+.612**	.207	+4.2
Ideologisk extremism (5 kat, 0=mitten-1=flank))	+.628*	.305	+4.4
Kontextuella effekter			
Valdeltagandet i valdistriktet (.46-.94)	+.027*	.014	+11.3
Antal svarspersoner	1 826		
McFadden's pseudo R^2	.164		

Kommentar: Uppgifter om valdeltagandet i svarspersonernas valdistrikt är hämtade från den officiella valstatistiken. Individvikter har använts för att skatta de logistiska effekterna men inte för att beräkna förändringarna av de predicerade sannolikheter att rösta. Valdistrikt är den lägsta möjliga aggregeringsnivån vi har tillgång till. I 2010 års val fanns 5 668 valdistrikt (*www.val.se*). Logistiska effekter är svårtolkade. För att underlätta tolkningen av effekterna har vi beräknat hur stor förändring i predicerade sannolikheten att rösta som en enhets förändring i de oberoende variablerna producerar (Δ). Eftersom storleken på dessa förändringar är avhängig värdena på samtliga övriga variabler i modellen har vi uppskattat förändringarnas storlek under en alldeles särskild omständighet, nämligen när alla andra variabler antar sitt genomsnittliga värde. ***=p<.001; **=p<.01; *=p<.05

I likhet med de tidigare analyserna ser vi att såväl resurs- som motivationsförklaringarna står mycket starka när det gäller att förklara röstning i riksdagsvalet 2010. Enligt regressionsanalysen skulle en

svagt partiidentifierad politiskt icke intresserad manlig invandrad ensamstående industriarbetare med låg inkomst och som saknar högskoleutbildning ha mycket låg predicerad sannolikhet för att dyka upp vid valurnorna (p=.01). En karikatyr av den andra ytterligheten är en svenskfödd gift högskoleutbildad höginkomsttagande kvinna som identifierar sig med ett politiskt parti, är politiskt intresserad samt intar en extrem ideologisk position på vänster-högerdimensionen (p=.94).

Det verkligt intressanta är förstås den kontextuella effekten av andelen röstande i det egna valdistriktet. Resultaten går i hypotesens riktning: sannolikheten att rösta är högre i valdistrikt med högt valdeltagande än i valdistrikt med lågt valdeltagande. Effekten är dessutom stor, +11,3 procentenheter och når statistisk signifikans i vår hårt kontrollerade modell. Vår hypotes om oberoende kontextuella sociala effekter på individuellt agerande stämmer.[10]

Låt oss också illustrera kraften i den andra kategorin kontextuella effekter – valhandlingens *politiska* kontext. De politiska kontextfaktorer vi vet mest om är de som rör *graden av ideologisk polarisering* och *graden av spänning* (Rosenstone & Hansen 1993; Reif 1997). I de flesta länder finns gott om variation när det gäller dessa egenskaper. Somliga val är mindre spännande och mindre ideologiskt laddade än andra – faktorer som samspelar med väljarnas motivation att rösta. Om valet inte är spännande, om regeringsmakten inte står på spel, om möjligheterna till ansvarsutkrävande är begränsat, om förutsättningarna att förutse framtida koalitionsbyggande är dåliga och om det inte finns tydliga ideologiska skillnader mellan alternativen krävs det helt enkelt lite extra för att väljarna skall pallra sig till valurnorna. Blir det däremot kamp om regeringsmakten, om valutgången är oviss, om ansvaret för den förda politiken under den gångna mandatperioden är tydligt och om nationen står inför ett viktigt ideologiskt vägval är omständigheterna avsevärt bättre för att mobilisera även de mest svårflirtade medborgarna till valurnorna.

[10] En fortsatt analys visar att sambandet mellan ”aggregerad röstvilja i valdistriktet” och valdeltagande försvinner om vi kontrollerar för mellanliggande motivationsförklaringar som ligger närmare den beroende variabeln och som har att göra med medborgares bedömningar av valets viktighet eller medborgarnas inställning till röstningshandlingens effektivitet. När vi elaborerar sambandet ytterligare stärks alltså vår tolkning att det finns variationer i ”deltagaranda” mellan olika valkretsar som har betydelse för individers deltagande i valen. Att bo på platser där många andra röstar/inte röstar smittar av sig.

Vi undersöker en politisk kontextförklaring som vid upprepade tillfällen har visat sig vara betydelsefull för möjligheterna att nå ett högt valdeltagande: graden av spänning (van Egmond, de Graaf & van der Eijk 1998; van Egmond 2003; Franklin 2004). Jämnt lopp-hypotesen (*close race hypothesis*) säger att *ju mer oviss valutgången är desto högre blir valdeltagandet*. Ett jämnt val där utgången är oviss bör kunna mobilisera fler väljare än val där utgången är given på förhand. Orsaken är att den högre valrörelsetemperatur som spänningen skapar gör att partierna anstränger sig mer för att mobilisera väljare och att mediernas bevakning av valet intensifieras (Downs 1957; Aldrich 1993; Norris et al. 1999).

Tabell 3.6 Effekten av spännande val på valdeltagandet under kontroll för traditionella individförklaringar 1968-2002 (logistiska effekter)

	b	std fel	Δ
Konstant	+1.048		
Resursförklaringar			
Social Status			
Kön (1=man)	-443***	.042	+3.0
Inkomst (5 kat, 0-1)	+.758***	.758	+5.6
Utbildningsnivå (1=hög utbildning)	+.297***	.297	+1.2
Klass (1=arbetare)	-.267***	-.267	+1.2
Social integration			
Ålder (18-80)	-.018	-.018	-0.0
Ålder^2	+.000	.000	+0.0
Civilstånd (1=gift/sammanboende)	+.801***	.041	+6.6
Ställning på arbetsmarkn. (1=förvärvsarb.)	+.362***	.059	+2.7
Motivationsförklaringar			
Politiskt intresse (1=mkt/ganska Intr.)	+.499***	.041	+3.6
Partiidentifikation (1=stark+svag ident.)	+.941***	.044	+6.9
Ideologisk extremism (5 kat, 0=mitten-1=flank)	+.541***	.074	+3.6
Politisk effekt			
Graden av spänning (procentenheters vinstmarginal; 1,0-10,6)	-.060***	.007	-4.3
Antal svarspersoner	26 628		
McFadden's pseudo R^2	.104		

Kommentar: För detaljer om kodning och viktning, se tabellkommentaren till tabell 3.4. Graden av spänning operationaliserades på tre olika sätt (abc nedan) och ett summerat index beräknades: a) valresultatet för socialdemokraterna, vänsterpartiet och miljöpartiet (1982-) minus röststödet för kristdemokraterna, centerpartiet, moderaterna, folkpartiet och ny demokrati (1991 och 1994). b) absolut skillnad mellan 50 procent (egen majoritet) och röststödet för socialdemokraterna, vänsterpartiet och miljöpartiet (1982-), c) Sifos blockdifferens i procentenheter i augustimätningarna inför valen 1968-2010. Spänningsindex fick följande värden respektive år: 1968 5,6, 1970 2,0, 1973 1,7, 1976 3,5, 1979 1,0, 1982 4,9, 1985 2,4, 1988 8,1, 1991 4,7, 1994 10,6, 1998 6,2, 2002 6,6, 2006 1,7, 2010 6,8 procentenheter. ***=p<.001; **=p<.01; *=p<.05.

I Sverige får jämnt lopp-hypotesen ibland empiriskt stöd (van Egmond 2003; Franklin 2004; Holmberg & Oscarsson 2004) och ibland inte (Persson, Wass & Oscarsson 2013). Det svenska tvåblocksystemet

underlättar operationaliseringar av hur spännande utgången av riksdagsvalen har varit. Balansen mellan det socialistiska och borgerliga blocket har varit och är fortfarande helt avgörande för regeringsbildningen. Som mått på graden av spänning i respektive val använder vi här helt enkelt skillnaden i faktiskt röststöd för de två blocken: den absoluta blockdifferensen i procentenheter. För att beräkna detta mått har vi använt dels opinionsinstitutet Sifos augustimätningar inför varje riksdagsval, dels de faktiska valresultaten (se tabell 3.6).

I det här fallet får vi stöd för jämnt lopp-hypotesen. Ju mer ospännande valen är desto lägre blir valdeltagandet. Sambandet gäller även under kontroll för våra individförklaringar. Den förväntade skillnaden i sannolikheten att en individ röstar är 4,6 procentenheter lägre vid det mest ospännande valet (1994: 10,6 enheters skillnad) än vid det mest spännande valet (1979: 1,0 enheter). Valdeltagandet är högre när det är spännande val än när det är ospännande.

Institutionella förklaringar

Länderjämförande studier av institutionernas betydelse för aggregerade valdeltagandenivåer är en väl upptrampad stig inom forskningen. Effekterna av valsystemens och partisystemens beskaffenhet på valdeltagande är stora och väl kända (Grofman & Lijphart 1986; Powell 1986; Jackman & Miller 1995; Norris 2004). Det mest kända resultatet gäller hur valdeltagandet varierar mellan olika typer av valsystem. Majoritetsvalsystem tenderar att producera ett avsevärt lägre valdeltagande än proportionella valsystem.

Institutionella förhållanden ingår i de mest kraftfulla förklaringarna till valdeltagande. Enligt den brittiske statsvetaren Mark Franklins flernivåanalyser är institutionella spelregelförklaringar omkring fyra gånger kraftfullare än individförklaringar (2004). Det beror bland annat på att medborgare i olika länder inte skiljer sig tillräckligt mycket åt vad gäller individegenskaper som tid, pengar och medborgerliga färdigheter för att individskillnader skall kunna förklara de ofta stora skillnaderna i valdeltagande mellan olika system.

Kraften i de institutionella förklaringarna kan förstås genom att likna de formella ramarna vid ett slags trösklar för deltagande. Vissa institutionella ordningar såsom tvång att förhandsregistrera sig som väljare, majoritetsvalsystem, höga spärrar till parlamentet, tvåkammarsystem, vinterval och val mitt i arbetsveckan leder till att trösklar-

na för deltagande höjs. På motsvarande sätt leder ett proportionellt valsystem, enkammarsystem, gemensamma valdagar och ett generöst förtida röstningssystem till sänkta trösklar för deltagande. Förklaringen ligger i samspelet mellan individers motivation och regelverket: enskilda individers instrumentella motivation att gå och rösta ökar och minskar beroende på de institutionella förutsättningarna. Sannolikheten för att en viss person kommer sig iväg och röstar beror på hur höga trösklarna för deltagande är.

I det här sammanhanget finns ingen anledning att genomföra nya analyser av hur institutionella ordningar påverkar valdeltagandet. Frågan här gäller snarare om de etablerade kunskaperna från internationell valdeltagandeforskning kan användas för att ge handlingsrekommendationer om vad som kan göras för att vi ska kunna vidmakthålla ett högt valdeltagandet i Sverige.

Det i särklass mest effektiva sättet att höja valdeltagandet i ett land är att genomföra institutionella reformer som höjer medborgarnas instrumentella motivation att rösta. De flesta institutionella ordningar som vi vet gynnar högt valdeltagande är redan införda i Sverige. Med utgångspunkt från lärdomarna av den internationella valdeltagandeforskningen skulle man kunna betrakta vårt nuvarande system som skräddarsytt för att åstadkomma högt valdeltagande (Rose 2000). Vi har ett proportionellt valsystem (1921-) och ett parlament med en kammare (1970-). Väljarna har därmed många alternativ att välja bland och lätt att förutse effekterna av olika ageranden vid valurnorna. Valdagens placering är också idealisk: Våra val ligger alltid på en ledig söndag och av tradition alltid i september (det ursprungliga argumentet för valdagarnas placering var att hela landet är snöfritt och skörden bärgad). Höstval är jämfört med vinter- eller sommarval gynnsamt ur valdeltagandesynpunkt. Och, än mer viktigt för valdeltagandenivån, våra nationella och lokala val genomförs samtidigt (Oscarsson 2001).

Så vilka slags institutionella reformer skulle då kunna genomföras för att ytterligare öka valdeltagandet i Sverige? Den på papperet mest effektiva reformen av de som återstår är att *införa röstplikt*. För närvarande har omkring 35 länder i världen röstplikt (www.int-idea.se). Trots att de individuella bestraffningarna för en utebliven röst ofta är försumbara har röstobligatorium inte oväntat en klart positiv effekt på valdeltagandet under kontroll för andra betydelsefulla institutionella faktorer – att inte rösta blir ju detsamma som att bryta mot lagen! Den

stora nackdelen med röstplikt är förstås att valdeltagandesiffrorna mister sin betydelse som måttstock för demokratins välmåga. Dessutom går högtidligheten i röstningshandlingen helt förlorad. Att rösta riskerar att bli lika kul som att deklarera.

Sänkta riksdagsspärrar skulle också kunna vara en framkomlig väg om man vill öka valdeltagandet. Att sänka riksdagsspärren från fyra till två procent eller ta bort spärren helt skulle sannolikt öka valdeltagandet eftersom det inte längre är bortkastat för väljare att stödja även mycket små partier. Sänkta spärrar skulle samtidigt ha stora parlamentariska konsekvenser: fler partier i riksdagen och svårare att bilda stabila regeringar. Men om man *enbart* bryr sig om valdeltagandesiffror skulle sänkta spärrar vara en framkomlig väg.

En annan justering av valsystemet som skulle åstadkomma något högre valdeltagande är att ytterligare *förbättra möjligheterna till förtida röstning*. Vårt förtida röstningssystem är redan idag ett av världens mest generösa. Tusentals röstmottagningslokaler i hela landet står öppna för att ta emot röster 18 dagar före valen. En möjlig ytterligare reform som skulle kunna sänka trösklarna för deltagande är att införa elektronisk röstning via nätet för medborgare som inte befinner sig i Sverige.

Sänkt rösträttsålder till 16 år skulle också kunna höja valdeltagandet på lite längre sikt. Beteendet att rösta i allmänna val är till stor del en inlärd vana. Statsvetaren Mark Franklin menar att en röstningsdebut i under ordnade former redan i skolåldern är att föredra om man vill tidigt etablera en vana att rösta hos uppväxande generationer (Franklin 2004). Andra är mer skeptiska och menar att sextonåringar ännu inte är tillräckligt mogna att rösta.

Sverige har ett valsystem som maximerar valdeltagande. Så länge vi inte gör några förändringar alls kommer vi alltså ha goda möjligheter att bibehålla vår höga placering i valdeltagandeligan. Och omvänt, de flesta förändringar av rådande valsystem och valadministration som vi kan tänka ut skulle behöva betalas med lägre valdeltagande. Mest kostsamt ur valdeltagandesynpunkt skulle vara att införa majoritetsvalsystem. Vi vet ganska mycket om vilka effekter vi kan förvänta oss på det politiska livet. Allt annat lika skulle effekterna av ett majoritetsvalsystem i enmansvalkretsar innebära färre partier, färre invandrare, ungdomar och kvinnor i demokratiskt valda församlingar, bättre möjligheter till ansvarsutkrävande för medborgarna, lägre priser för konsumenterna, fler borgerliga regeringar, mindre av vänsterpoli-

tik, reformpolitik och fördelningspolitik och mer frekventa regeringsskiften än idag. Men framför allt: majoritetsvalsystem skulle producera ett lägre valdeltagande i riksdagsvalen, kanske närmare tjugofem procentenheter lägre. I huvudsak produceras det lägre valdeltagandet av att det finns färre politiska alternativ att välja bland och att det blir meningslöst för många väljare att försöka påverka valutgången i ojämna enmansvalkretsar.[11]

Andra förslag på förändringar skulle kosta mindre i lägre valdeltagande, men ändå kraftigt reducera våra möjligheter att också i fortsättningen tillhöra den exklusiva grupp av länder som i snitt har ett valdeltagande högre än 80 procent. Ett system med skilda valdagar – att anordna kommunval och riksdagsval vid olika tillfällen – skulle t.ex. på sikt leda till en ”norsk” situation, det vill säga ett omkring 10-15 procentenheter lägre valdeltagande i kommunala val. Förslaget att införa rullande val som i Tyskland, att genomföra en tredjedel av kommunvalen varje år, skulle sannolikt få ännu större konsekvenser. Att flytta riksdagsvalen från september till efter riksdagens vårsession i slutet av maj eller början av juni – med hänsyn till den förändrade budgetprocessen – skulle enligt analyserna också kosta några procentenheter i lägre valdeltagande (Oscarsson 2001).

Problemet med vårt nuvarande valsystem är att ett högt valdeltagande inte är det enda värde vi idealt sett vill maximera. Låt oss avsluta diskussionen med några exempel på kniviga överväganden. Den goda demokratin kräver dessutom handlingskraft i form av starka majoritetsregeringar och medborgerliga möjligheter att utkräva politiskt ansvar från sina förtroendevalda. Vårt proportionella valsystem producerar relativt politiskt jämlika utfall och halvhyfsad åsiktsrepresentation, men leder samtidigt till svårigheter att bilda stabila, handlingskraftiga majoritetsregeringar. Systemet med gemensam valdag för kommun- och riksdagsval leder till högt valdeltagande i kommunvalen, men försvårar samtidigt medborgarnas möjligheter att effektivt utkräva ansvar för den förda politiken på rätt nivå och för rätt saker.

[11] Resonemanget bygger på forskning om effekterna av valsystem på valdeltagande (Rosenstone & Wolfinger 1978; Powell 1986; Jackman & Miller 1995; Franklin, van der Eijk & Oppenhuis 1996). Hit hör också de mer sentida uppsatserna om valsystemets effekter på konsumentpriser, regeringsskiften, regeringsfärg och förutsättningar att bedriva reform- och fördelningspolitik (Iversen & Soskice 2002; Powell 2002). Effekter av att byta från proportionellt till majoritetsvalsystem behandlas även i (Berggren, Karlson & Nergelius 2001).

Att lära sig rösta

Valdeltagandet i etablerade västerländska demokratier har varit påfallande stabilt under hela efterkrigstiden. Visserligen har valdeltagandenivåerna minskat. Men fallet är begränsat: i genomsnitt föll nivåerna med mellan 6 och 9 procentenheter mellan 1970 och 1990-talets slut. Sedan millennieskiftet har valdeltagandet återhämtat sig något, men nivåerna är totalt sett lägre idag än tidigare. I de flesta länder har valdeltagandet visserligen inte varierat med mer än plus minus 5 procent från landmedelvärdet under perioden efter 1945. I Sverige är spannet mellan det lägsta och högsta valdeltagandet de senaste femtio åren 12 procentenheter.

Svar på frågan varför valdeltagandet har varit relativt stabilt i västerländska demokratier baseras på den enskilt viktigaste kausala mekanism som påverkar om en medborgare röstar eller inte: *politisk socialisation* (Franklin 2004). Valdeltagandet är stabilt eftersom vanan att gå och rösta etableras mycket tidigt genom politisk socialisation.[12] De som finner anledning att rösta i någon av de första tre valen de har möjlighet att delta i fortsätter att rösta oavsett om det inte står så mycket på spel i ett särskilt val.[13] Många väljare fattar beslutet att rösta eller inte rösta vid ett tillfälle i livet – när första röstkortet skickas ut. Stabiliteten i valdeltagandenivåerna beror därför till stor del på den tröghet som tidigt inlärda röstningsvanor genererar.

Så hur ser läget ut i Sverige? Finns det några tecken på att dagens unga inte ”lär sig” rösta på samma sätt som deras föräldrar och farföräldrar gjorde tidigare? Vi vet att valdeltagandet alltid har varit lägre bland unga än bland äldre väljare (se figur 3.1). Vid varje riksdagsval är valdeltagandet bland förstagångsväljarna lägre än i valmanskåren som helhet. En uppfattning inom forskningen är att unga väljare reagera starkare på variationer i valens karaktär än äldre grupper av väljare. Hypotesen stämmer bara delvis för svenska riksdagsval. Vid

[12] Amerikansk forskning om politisk socialisation visar att det första röstningstillfället i en ung amerikans liv är en viktig katalysator för ett livslångt politiskt deltagande i allmänna val (Sears & Valentino 1997; Sears & Funk 1999). Forskningen visar att de första tre valen utgör ett formativt moment när det gäller den sociala inlärningen att delta i demokratiska val (Highton & Wolfinger 2001; Fowler 2006; Meredith 2009). Yosuf Bhatti och Kasper M Hansen har visat att röstsannolikheten bland de yngsta väljarna är större bland de som bor kvar hemma med röstande föräldrar än bland de som flyttat hemifrån (Bhatti & Hansen 2012).

[13] ”The transition between unengaged and established appears to happen during the first three elections that people are exposed to as voting-age adults” (Franklin 2004:213). Se även (Plutzer 2002).

de val som varit relativt ospännande i regeringsfrågan i så måtto att det relativt tidigt stått klart vem som skulle vinna regeringsmakten – 1988, 1998 och 2002 – har valdeltagandet bland förstagångsväljarna varit särskilt lågt. Valdeltagandefallet har varit större bland förstagångsväljarna än bland väljarna som helhet. Och under 1970-talet, den period då svenska riksdagsval var mer spännande och starkare ideologiskt laddade än idag, var valdeltagandet bland unga förstagångsväljare nästan lika högt som bland samtliga väljare. Valet 2006 var spännande in i det sista tack vare regeringsfrågan och då krympte avståndet igen. Vid 2010 års val pekar Valundersökningarnas data på ett något lägre valdeltagande bland unga (72 procent) medan SCBs valdeltagandeundersökning ger en högre skattning (80 procent). Kohortanalyser av valdeltagande i olika generationer visar att valdeltagande i allt väsentligt följer ett livscykelmönster (se tabell 3.7).

Figur 3.1 Valdeltagandet i svenska riksdagsval 1964-2010 bland samtliga väljare och bland unga förstagångsväljare (procent).

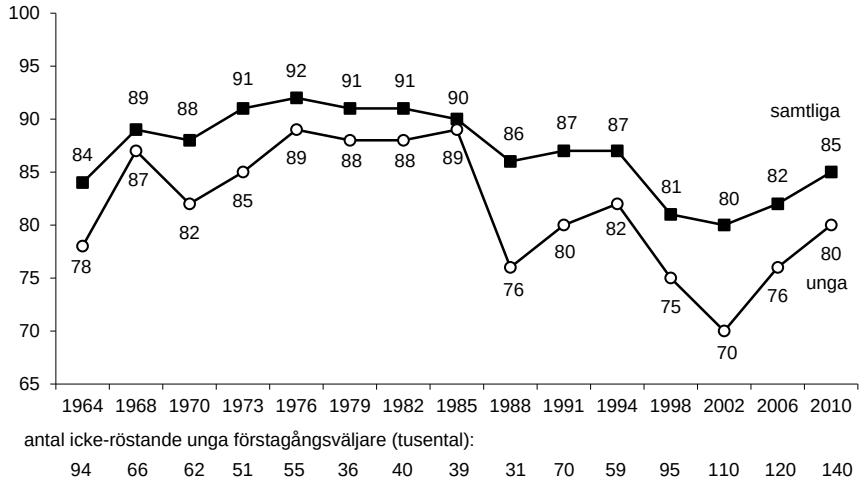

Kommentar: Valdeltagandenivåerna för samtliga är hämtad från officiell valstatistik. Valdeltagandet bland unga förstagångsväljare är urvalsskattningar från SCB:s valdeltagandeundersökningar. Rösträttsåldern sänktes 1969 från 21 till 20 år och 1974 till nuvarande 18 år. Antalet röstberättigade förstagångsväljare i svenska förstakammarval/riksdagsval under perioden har varit följande (andelen förstagångsväljare av samtliga röstberättigade): 1964: 425 957 (7 procent); 1968: 507 790 (9,3 procent); 1970: 344 200 (6,1 procent); 1973: 318 097 (5,6 procent); 1976: 488 194 (8,2 procent); 1979: 302 224 (5,0 procent); 1982: 328 765 (5,4 procent); 1985: 356 209 (5,7 procent); 1988: 321 649 (5,1 procent); 1991: 324 153 (5,1 procent); 1994: 305 294 (4,7 procent); 1998: 386 517 (5,9 procent); 2002: 387 806 (5,8 procent); 2006: 436 598 (6,3 procent); 2010: 504 431 (7,1 procent). Källa: SCB (Allmänna Valen från respektive år). För fler analyser av valdeltagande bland unga och äldre väljare se (Persson & Oscarsson 2010; Öhrvall 2012)

Det finns generationseffekter men de är blygsamma, särskilt om man kontrollerar för faktorer som också skiljer sig åt mellan olika generationer (Persson, Wass & Oscarsson 2013). Kohortanalysen visar också att sambandet mellan ålder och valdeltagande är kurvlinjärt. Inom varje generation (radvis i tabellen) ökar andelen röstande i takt med ökad ålder, kulminerar omkring 60 år för att sedan falla tillbaka igen.

Generationer som började rösta under den tidiga demokratins historia inledningsvis hade ett relativt lågt valdeltagande, ungefär som dagens unga. Trettiotalisterna startade på 75 procent i 1956 års val men spottade snabbt upp sig till 95 procent i 1968 års val. Bland fyrtiotalisterna röstade endast 73 procent i 1964 års val. Tre val senare var andelen röstande fyrtiotalister 94 procent. Resultaten är inte särskilt förvånande med tanke på att valdeltagandet ökade i alla generationer under 1950- och 1960-talet. Men ökningen av valdeltagandet under perioden var klart större bland yngre än bland äldre.

Tabell 3.7 Valdeltagande i olika kohorter 1956-2010 (procent).

	Valår																
Födelseår	56	60	64	68	70	73	76	79	82	85	88	91	94	98	02	06	10
1991-2000																	81
1981-1990															79	78	81
1971-1980												83	89	81	86	84	88
1961-1970								87	89	91	84	89	90	87	83	86	89
1951-1960						92	94	92	91	94	90	90	93	87	91	89	90
1941-1950			73	86	85	94	95	96	96	95	93	94	94	89	93	90	90
1931-1940	75	84	80	95	92	94	97	96	96	95	93	96	95	94	93	91	89
1921-1930	79	91	90	95	94	95	97	95	94	96	94	93	93	92	89	82	84
1911-1920	91	95	91	95	93	95	96	98	94	93	92	91	90	85	87		
1901-1910	91	94	92	94	94	93	95	93	91	93	89						
1891-1900	92	85	90	93	91	88	94	84									
1876-1890	78	88	81	86													

Kommentar: Resultaten är hämtade från valundersökningarna 1956-2010. Uppgifterna om valdeltagande har korrigerats mot vallängden. Uppgifter om såväl valdeltagande som födelseår är hämtade från Valundersökningarnas urval, vilket innebär att några intervjuvikter inte behöver användas. Däremot förekommer under hela perioden en svag överrepresentation av röstare i valundersökningarnas urval. Grupper med färre än 30 personer redovisas inte.

Motsvarande mönster med snabbt växande valdeltagande återfinns emellertid inte för senare generationer. Femtiotalisterna som gavs möjlighet att begå sin röstningsdebut under tidigt 1970-tal hade redan i 1973 års val ett valdeltagande över 90 procent och har sedan upprätthållit denna höga nivå genom livet. Sextiotalisterna började något lägre, 87 procent 1979, och har sedan mer eller mindre följt den nationella trenden i valdeltagande med tillfälligt lägre deltagande i 1988 och 1998 års val. Detsamma gäller för sjuttiotalisterna som efter

sex riksdagsval ligger kvar i närheten av den valdeltagandenivå som generationen hade i samband med debuten i tidigt 1990-tal. Åttiotalisterna, slutligen, utnyttjade i debuten 2002 sin rösträtt ungefär i samma omfattning som trettio- och fyrtiotalisterna gjorde strax efter det andra världskrigets slut.

Ett bra svar på frågan är att det framtida valdeltagandet i dagens ungdomsgeneration beror på. Valdeltagande är villkorat av institutionella förhållanden och föränderlig social och politisk kontext. Vi vet inte hur spännande eller ideologiskt polariserade framtidens val kommer att vara. Vi vet inte heller om vi kommer att ha samma valsystem i framtiden.

Få är permanenta soffliggare

Vi har ett högt valdeltagande i Sverige. Samtidigt är det mellan 15-20 procent av de röstberättigade som inte deltar. Men är det samma personer som i val efter val inte deltar? Eller är det många som röstar ibland och ibland inte? Hur ser trafiken ut mellan mellan gruppen icke-röstare och röstare?

Resultaten visar att det bara var åtta procent av de röstberättigade medborgare som var icke-röstare i både 2006 och 2010 års riksdagsval (se tabell 3.8). Hela sjuttionio procent deltog i båda riksdagsvalen. Andelen medborgare som mobiliserades till valurnorna i samband med 2006 års riksdagsval (7 procent) var till antalet lika stort som andelen medborgare som demobiliserades (7 procent), enligt valundersökningens tvåvalspanel.

Tabell 3.8 Rörligheten mellan gruppen röstare och icke-röstare 1976-2010 (procent)

	Panel										
	1973 1976	1976 1979	1979 1982	1982 1985	1985 1988	1988 1991	1991 1994	1994 1998	1998 2002	2002 2006	2006 2010
Icke-röstare	4	4	3	5	5	7	7	8	11	10	8
Mobiliserade	4	4	3	4	3	9	6	4	6	7	6
Demobiliserade	4	4	5	4	8	6	6	10	8	7	7
Röstare	88	88	89	87	84	78	81	78	75	76	79
Summa procent	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Antal personer	2344	3513	3506	3521	3623	3505	3097	2735	3508	3593	3596

Kommentar: Resultaten är hämtade från valundersökningarnas tvåvalspaneler. Uppgifter om röstning har hämtats från de officiella röstlängderna. Mobiliserade är de väljare som inte röstade i det första valet men som valde att göra det i det påföljande valet. Demobiliserade är de som röstade vid det första valet men inte i det påföljande.

Genom att ta hjälp av minnesuppgifter om deltagande – som visserligen är mycket osäkra – kan vi med hjälp av valundersökningarna också uppskatta trevalsrörligheten till och från gruppen röstare och icke-röstare bland samtliga väljare (Petersson 1977). En sådan analys visar att andelen medborgare som kan betraktas som permanenta soffliggare faktiskt är relativt blygsam, endast omkring 5 procent (se tabell 3.9). Minnesuppgifterna som vi använder innebär att vi underskattar denna andel med omkring två procentenheter. Men ändå. De permanenta soffliggarna – de som kan betraktas som ”förlorade” för valdemokratin i betydelsen att de aldrig deltar i allmänna val – är en mycket liten grupp.

Tabell 3.9 Trevalsrörligheten mellan gruppen icke-röstare och röstare 1976-2010 (procent).

	Minne	1970	1973	1976	1979	1982	1985	1988	1991	1994	1998	2002
	Panel	1973	1976	1979	1982	1985	1988	1991	1994	1998	2002	2006
	Panel	1976	1979	1982	1985	1988	1991	1994	1998	2002	2006	2010
Icke-röstare tre val		3	1	1	3	2	2	3	3	5	4	4
En av tre val		3	2	3	4	3	5	4	6	6	6	5
Två av tre val		6	7	7	7	9	11	13	12	13	14	12
Röstare tre val		88	88	89	86	86	82	80	79	76	76	79

Kommentar: Resultaten är hämtade från valundersökningarnas tvåvalspaneler. Uppgifter om röstning vid t-2 har hämtats från de officiella röstlängderna. Röstning vid t-2 är minnesdata. Vikter har använts för att korrigera urvalsskattningarna mot det officiella valdeltagandet vid tidpunkt 2. I 2010 års undersökning hade vi även tillgång till registeruppgifter för respondenternas valdeltagande i 2002 års riksdagsval; en analys som bygger på enbart registeruppgifter visar följande siffror för trevalsrörligheten 2002-2006-2010: icke-röstare tre val: 6 procent, en av tre val: 6 procent, två av tre val: 14 procent och röstare tre val 73 procent.

Våra resultat ställer tidigare föreställningar om valskolkande medborgare på ändan: det finns en stor grupp medborgare – numera kring 17-20 procent – som röstar ibland och ibland inte. Gruppen medborgare som ”missar” ett val då och då ökar alltså i antal. Det kan bero på att det är allt fler väljare som villkorar sitt deltagande: är det inte tillräckligt spännande eller angeläget så står man över. En annan förklaring kan vara att väljarna blivit fysiskt mer rörliga och kanske inte befinner sig i Sverige när det är val.

Valdeltagande som mått på social integration

En populär förklaring till varför valdeltagande ökar med ålder är att ungdomar genomgår ett antal transitioner mellan ungdom och vuxenliv (Jennings 1979; Wolfinger & Rosenstone 1980). Övergångarna

innebär att individen lämnar en mer sökande, tillfällig och ombytlig tillvaro och träder in i olika mer stabila vuxenroller. Dessa processer – som hör till de förklaringar som har att göra med social integration – påverkar valdeltagandet positivt. De transitioner som i första hand blivit föremål för empirisk prövning är bland annat att lämna föräldrahemmet, skaffa en egen bostad, avsluta en utbildning, etablera sig på arbetsmarknaden, ta de första kliven på karriärstegen, gifta sig och skaffa barn (Highton & Wolfinger 2001): ju mer socialt integrerad desto högre sannolikhet för röstning.

Valundersökningarnas tvåstegspaneler med validerade data om röstning skapar bra förutsättningar att pröva i vad mån transitioner – inte bara till vuxenlivet utan även senare i livet – påverkar valdeltagandet. Genom att använda uppgifter om civilstånd, ställning på arbetsmarknaden, yrke, utbildning och inkomst från två tidpunkter kan vi undersöka systematiskt om förändringar i socioekonomisk status förändrar sannolikheten att en individ röstar (se tabell 3.9).

Vi skiljer i analysen mellan socialt integrerande och desintegrerande transitioner. Transitioner som för individen innebär ökad eller minskad grad av social integration tycks ha stora effekter på valdeltagandet. Effekten av att flytta ihop eller att gifta sig är stor, närmare tio procentenheter. Även effekten av att få ett jobb efter att ha varit arbetslös eller varit i arbetsmarknadspolitiska åtgärder är betydande (+11,8 procentenheter). Våra analyser visar att de kausala effekterna även går i motsatt riktning, vilket hjälper oss att argumentera emot alternativa förklaringar. Att byta från att vara gift till att bli ensamstående producerar en förväntad negativ effekt på sannolikheten att delta i riksdagsvalen (-7,1 procentenheter), liksom att bli arbetslös (-9,4 procentenheter). Ett framgångsrecept för högre valdeltagande skulle alltså vara att hålla människor kvar på arbetsmarknaden och se till att ensamma människor hittade någon att bo tillsammans med.

Även andra socialt integrerande transitioner som att det dyker upp barn i det egna hushållet visar sig bivariat ha klara positiva effekter på valdeltagandet (+6 procentenheter). Denna positiva få barn-effekt på individuellt valdeltagande försvinner emellertid helt om vi kontrollerar för en annan transition som normalt sett inträffar tidsmässigt i nära anslutning till familjebildningen: att flytta ihop och/eller att gifta sig.

Motivationsförklaringarna visade sig vara mycket starka i tidigare analyser. När det gäller effekter av förändrad motivation kan vi studera det genom att undersöka förändringar av politiskt intresse.

Den motivationshöjande transitionen att utveckla ett starkare politiskt intresse visar sig inte ha någon positiv effekt på valdeltagandet. Däremot är avtändningseffekten av att bli mindre intresserad av politik mellan två val klart signifikant och negativ (-12 procentenheter). Våra andra hypoteser om hur förändrad socio-ekonomisk status påverkar valdeltagandet får ett mycket svagt empiriskt stöd.

Tabell 3.10 Effekter på deltagande i riksdagsvalen av förändrad social integration, resurser och motivation mellan två val 1976-2010 (logistiska regressionskoefficienter, förändring av predicerade sannolikheter)

	b	std fel	Δ	Antal personer	McFadden's Pseudo R^2
Socialt integrerande transitioner					
Ensamstående → Gift/Sammanboende	+.724***	.104	+7.3	4 999	.21
Arbetslös/i åtgärder → Förvärvsarbetande	+.856*	.336	+11.8	347	.20
Barnlöst hushåll → Egna barn i hushållet	+.660***	.185	+4.5	5 830	.18
Resurshöjande transitioner					
Arbetare → Tjänsteman	+.364*	.152	+3.5	4 130	.17
Lägre tjänsteman → Mellan tjänsteman	+.218	.318	+1.2	1 051	.22
Mellan tjänsteman → Högre tjänsteman	-0.114	.260	-0.1	2 393	.15
Låg utbildning → Medel utbildning	+.353*	.174	+2.9	4 017	.20
Medel utbildning → Hög utbildning	+.329	.188	+2.5	4 000	.18
Fått högre taxerad inkomst (bland heltids förvärvsarb.)	-.038	.067	-0.0	12 928	.20
Motivationshöjande transitioner					
Blivit mer politiskt intresserad	-.312	.231	-3.0	10 065	.19
Socialt desintegrerande transitioner					
Gift/Sammanboende → Ensamstående	-.817***	.102	-7.1	7 929	.19
Förvärvsarbetande → Arbetslös/i åtgärder	-.815***	.210	-9.4	5 187	.16
Förvärvsarbetande → Ålderspensionär	-.134	.218	-1.2	6 481	.15
Egna barn i hushållet → Inga barn i hushållet	+.060	.166	+0.0	3 762	.16
Resurssänkande transitioner					
Fått lägre taxerad inkomst (bland heltids förvärvsarb.)	-.034	.070	-0.0	12 928	.20
Tjänsteman → Arbetare	-.415*	.179	-2.4	5 014	.19
Mellantjänsteman → Lägre tjänsteman	-.208	.310	-0.1	2 393	.16
Högre tjänsteman → Mellan tjänsteman	-.179	.291	-0.1	1 570	.25
Motivationssänkande transitioner					
Blivit mindre politiskt intresserad	-.904***	.191	-10.0	10 065	.19

Kommentar: Resultaten är hämtade från valundersökningarnas tvåvalspaneler från perioden 1976-2010. Samtliga undersökningar har slagits samman för att erhålla ett erforderligt statistiskt underlag. Valdeltagandet har kontrollerats mot röstlängderna och i förekommande fall viktats för att korrigera underrepresentationen av röstande bland de intervjuade. I regressionsanalyserna har valdeltagandet vid tidpunkt 2 fungerat som beroende variabel, valdeltagandet vid tidpunkt 1 som oberoende. Som kontrollvariabler har vi använt dummyvariabler för valåren (för att korrigera effekterna mot variationer i valdeltagande mellan valen) samt ålder och kvadrerad ålder för att korrigera effekterna av att människor har blivit tre-fyra år äldre mellan valen, vilket ökar sannolikheten både för att transitionerna blir av och att valdeltagandet ökar. *=p<.10, **=p<.05, ***=p<.01.

Resursförändringar som att byta yrkesposition, få högre eller lägre lön eller utbilda sig mer ger nästan inga urskiljbara effekter när vi studerar förändring i våra paneler. Detta trots att sådana faktorer i våra tidigare analyser visade sig vara kraftfulla individförklaringar till valdeltagande.

De uteblivna effekterna av resursförändringar på valdeltagande kan tolkas på åtminstone två sätt. För det första kan effekterna av dessa transitioner ha döljts av det faktum att individer samtidigt kan ha genomgått en del andra transitioner som påverkat sannolikheten att rösta i negativ riktning. I så fall måste vi tänka ut vilka de är och försöka kontrollera för dem i framtida analyser. Den andra tolkningen är att några av deltagandeforskningens mest robusta huvudresultat att utbildning (kognitiv kapacitet) och yrkesposition (social status) producerar högt valdeltagande helt enkelt är feltolkade (se t ex Persson 2011; Persson 2012). Samband mellan utbildning och deltagande eller mellan yrkesposition och deltagande existerar i så fall av helt andra skäl än vad man tidigare har trott. Individegenskaper som utbildning och yrke är inte viktiga i sig själva, det är snarare egenskaperna hos de sociala nätverk som utbildning och yrke ger individen tillgång till som är betydelsefulla för att förklara deltagande.

Valdeltagande med liten fallhöjd

Kommer Sverige att i nära framtid kunna försvara sitt medlemskap i den stolta 80-klubben – de länder som har ett valdeltagande över 80 procent? Som framgått av kapitlet står vi institutionellt väl rustade för att möta eventuella utmaningar. Utformningen av vårt nuvarande valsystem och vår valadministration tycks vara optimerat för högt valdeltagande.

Läsaren får själv sälla sig till optimisternas eller pessimisternas skara. En viktig lärdom att ta med sig från det här kapitlet är vår analys av soffliggandets historia sett över fler val. Tre fjärdedelar av medborgarna antagligen kommer att fortsätta att rösta i framtida val med samma regelbundenhet som de gjort i de tre senaste valen alldeles oavsett hur spännande eller ideologiskt laddade framtida riksdagsval blir. Med 79 procent stabila röstare i ryggen är fallhöjden i valdeltagandet i svenska riksdagsval högst begränsad. Deltagandet i valen står alltså inte inför ett omedelbart sammanbrott. Vi kan räkna med högt valdeltagande i kommande riksdagsval.

Kapitel 4
Sociala skiljelinjer

En av de mest väldokumenterade utvecklingstrenderna inom samhällsvetenskaperna är att politiska partiers tidigare mycket stabila sociala väljarbaser sakta håller på att urholkas. Samband mellan väljares socioekonomiska grupptillhörighet och partival, som tidigare kunnat härledas tillbaka till grundläggande materiella förhållanden och livsvillkor, är betydligt svagare idag än för ett halvsekel sedan. Gruppintressen och väldefinierade sociala skiljelinjer äger inte längre samma centrala plats i partiernas konkurrens om allt rörligare och självständigare väljare.

Men förändringarna går mycket långsamt. Röstning i val är ett starkt vaneskapade beteende och ett resultat av livslång politisk socialisation. Därför existerar fortfarande tydliga samband mellan det gamla industrisamhällets kategoriseringar och dagens partival. Grundläggande livsvillkor skänker stabilitet till politiskt beteende och sätter tydliga gränser för korttidsförändringars storlek. Politiskt beteende är fortfarande till stor del förankrat i förhållanden och omständigheter som är mycket stabila över tid.

Det här kapitlet ger en introduktion till politisk-sociologiska modeller för röstningsbeteende. Vi kommer att kartlägga systematiskt hur partiernas röststöd i olika väljargrupper har förändrats på både lång och kort sikt. Fokus ligger på de sociala skiljelinjer som historiskt haft starkast strukturerande kraft på svenska väljares politiska beteende vid valurnorna.

Den politisk-sociologiska modellen

Väljare röstar på partier som företräder deras intressen och värderingar. Socialt urskiljbara kategorier av väljare röstar på partier som företräder den egna gruppens intressen och värderingar. Människors intressen och värderingar är produkter av deras sociala erfarenheter. Sådana utgångspunkter ligger till grund för sociologiska förklaringsmodeller för väljarbeteende. Föreställningar om att väljare gruppröstar – det vill

säga tenderar att rösta i enlighet med den samhällsgrupp de tillhör (t ex klass, yrke, sektor, religion, region, etnicitet, språk, kön) – är populära inom den politiska sociologin. Populariteten beror helt enkelt på att det fortfarande är fruktbart att använda sociologiska förklaringsmodeller i analyser av väljarbeteende.

Redan i de första klassiska väljarstudierna överraskades man av styrkan i sambandet mellan social stratifiering och röstningsbeteende (Lazarsfeld, Berelson & Gaudet 1944). Det ursprungliga syftet med Paul Lazarsfelds bok *The People's Choice* var att studera amerikanska presidentvalskampanjers kortsiktiga effekter på valet. En ambitiöst upplagd kampanjpanelundersökning i sju (!) steg genomfördes. Men Lazarsfelds nydanande konsumentorienterade psykologiska stimulus-respons modell för väljarbeteende fick inte alls det empiriska stöd han förväntat sig. Med kunskap om sociala karaktärsdrag och predispositioner – i första hand *socioekonomisk status* och *religion* – kunde väljarforskningens pionjärer med oväntad stor framgång förutse amerikaners kandidatval även utan att ta hänsyn till den aktuella presidentvalskampanjens mobiliserande kraft på väljarna.

Uppföljningsstudierna bekräftade den starka förklaringskraften i *socioekonomisk struktur* (SES) (Berelson, Lazarsfeld & McPhee 1954; Katz & Lazarsfeld 1955). Alltsedan dess står sociologiska modeller centrala inom väljarforskningen. Snart sagt alla förklarande analyser av väljarbeteende tar sin utgångspunkt i individers grundläggande levnadsvillkor.[1]

Det råder knappast något tvivel om *att* människors sociala erfarenheter och förutsättningar är viktiga förklaringar till politiska preferenser i allmänhet och till partival i synnerhet. Människor som har vuxit upp i likartade sociala miljöer, ackumulerat liknande erfarenheter och befinner sig i liknande sociala situationer tenderar att utveckla likartade intressen och värderingar och, som en konsekvens av detta, att rösta på likartade partier.

Svaren på frågan om *varför* det överhuvudtaget kan uppstå samband mellan sociala karaktäristika och röstningsbeteende är många. Att äga vissa karaktäristika producerar *i sig* ingen benägenhet att rösta

[1] För de väljarforskare som tidigare analyserat aggregerad valstatistik var de starka sambanden mellan sociala karaktäristika och partival förstås inte lika överraskande (Tingsten 1937). För en sentida beskrivning av den s k Columbiaskolans forskningsprogram, se Smith (2001).

på vissa partier – de teoretiskt intressanta förklaringarna ligger i vad som händer på vägen, i de kausala mekanismerna (Holmberg 2000).
Men vilka slags sociala skillnader mellan befolkningsgrupper är meningsfulla att studera? Alla socialt särskiljande karaktärsdrag blir inte per automatik politiskt relevanta. Oavsett teoretisk utgångspunkt handlar studier av sambanden mellan sociala karaktärsdrag och partival om en kausal resa från individens materiella förutsättningar och sociala erfarenheter, via intressen, värderingar och politiska sakfrågeåsikter, till beteende (röstning). I själva verket behandlar alla modeller komplexa relationer mellan å ena sidan individers sociala och politiska erfarenheter och å andra sidan de institutionaliserade uttrycken för de intressekonflikter som dessa skilda erfarenheter producerar (rörelser, partier, fackföreningar, intresseorganisationer).[2]

Pionjärarbetena inom väljarforskningen identifierade två centrala kausala mekanismer som länkar individer till politiska partier på mikronivån. Dessa mekanismer är alltjämt ständigt närvarande i de flesta förklaringsmodeller för politiskt beteende. Dessa båda kausala mekanismer är *rationalitet* och *socialisation* (Holmberg 2000; Franklin 2004; Oskarson 2005). Båda mekanismerna behöver vara närvarande för att sociala skiljelinjer skall kunna växa sig betydelsefulla.

Närvaron av rationalitet och socialisation i förklaringsmodellerna kan exemplifieras med hjälp av tre kriterier som måste uppfyllas för att en social skillnad skall kunna omsättas i en politisk skiljelinje (Bartolino & Mair 1990; Aardal 1994; Denver 2003). a) Det måste till en början finnas en *initial social differentiering* så att konsekvenser av förd politik är materiellt eller symboliskt olika för olika socialt urskiljbara grupper. Utifrån den värdeallokering som bedriven politik alltid medför måste man enkelt kunna identifiera vinnare och förlorare.

b) Det måste för det andra föreligga grundförutsättningar för långvarigt verkande *politisk socialisation* – företrädesvis genom ett ”smittande” av värderingar och preferenser från generation till generation.

[2] Förklaringarna till sambanden mellan social grupptillhörighet och partival blir inte helt kompletta förrän partier och intresseorganisationer tas med i analysen. För att sociala skiljelinjer skall växa sig politiskt betydelsefulla är en *politisering* med aktiva politiska aktörer en nödvändig förutsättning. Trots att denna medvetenhet varit närvarande i litteraturen under lång tid (Sartori 1969; Przeworski & Sprague 1986) genomförs fortfarande alltför få analyser som tar hänsyn till politiska partiers göranden och låtanden. En komplett analys måste kunna lyfta sig från renodlat individuella förklaringsvariabler och koncentrerar sig till de sociala och psykologiska länkningarna mellan partier och olika befolkningsgrupper (se Oskarson 1994, 2005).

Tillfälliga dagspolitiska meningsmotsättningar mellan grupper kan inte föda nya beständiga skiljelinjer. Det är ju ingen mening att organisera flyktiga grupper kring flyktiga intressen. Sådana socialisationsprocesser kräver en varaktig *fysisk och social närhet* mellan de människor som tillhör samma grupp. Det möjliggör nödvändiga inomgruppskontakter mellan personer ur samma sociala kategori – täta sociala kontakter som möjliggör ett ”vi” och ett ”dom”, det vill säga ett utvecklande av *gruppidentiteter*.[3]

c) En tredje förutsättning är att sociala skiljelinjer måste organiseras politiskt för att de skall kunna ha några effekter på väljares partival. Sociala ojämlikheter och gruppidentiteter behöver aktivt politiseras av politiska aktörer. Det kan inte uppstå något starkt samband mellan social position och partival om inte sociala intressemotsättningar först politiseras av politiska partier och organisationer (Lipset & Rokkan 1967).

Frågan om i vad mån det finns några nya framväxande sociala skiljelinjer som lever upp till dessa tre kriterier är en stor forskningsuppgift i sig självt. I anslutning till analyserna av hur partivalet samvarierar med kön, ålder och etnicitet kommer vi kort diskutera de framväxande skiljelinjernas förutsättningar.

Hur förklarar då forskningen varför de statistiska sambanden mellan social grupptillhörighet och partival minskar? Förklaringsperspektiven är många. Det handlar om ett komplicerade samspel mellan sociala och politiska processer. De sociala processerna har med genomgripande samhällsförändringar att göra, som förändrar förutsättningar och ackumulerade erfarenheter hos sociala grupper av medborgare. De politiska processerna handlar om hur politiska entreprenörer (partier, organisationer) väljer att politisera sociala skiljelinjer.

Varför eroderar då industrisamhällets sociala skiljelinjer? Två utvecklingslinjer i moderna västerländska industrisamhällen som ten-

[3] En viktig slutsats i sammanhanget är att det kan förväntas ta lång tid för intressemotsättningar att organiseras och struktureras. Att finna och identifiera gemensamma gruppintressen kräver stor samordning och organisering, vilket i sin tur kräver stabilitet. Och gruppintressena behöver slå rot i socialt distinkta kategorier så till den grad att intergenerationell överföring av dessa värderingar och intressen kan uppstå och så att sociala skiljelinjer kan börja reproducera sig själva. Därför är det inte särskilt underligt att den mest inflytelserika teorin om uppkomsten av samband mellan socio-ekonomiska grupper och partival blev en historisk-sociologisk modell. Vi tänker på Seymour Martin Lipsets och Stein Rokkans inflytelserika sociala skiljelinjemodell, the social cleavage model. Deras inledningskapitel i *Party Systems and Voter Alignments* är en av den moderna samhällsvetenskapens 64 mest betydelsefulla boksidor (Lipset & Rokkan 1967).

derar att återkomma i de flesta förklaringar är *modernisering* och *individualisering*. De tycks vara ett slags minsta gemensamma nämnare i de många makrosociologiska teorier om samhällsförändring (Kaase & Newton 1995; Beck 1996; Inglehart & Welzel 2005; Thomassen 2005). Modernisering och individualisering och har under lång tid utövat ett starkt förändringstryck på relationen mellan sociala grupper och politiska partier.

Den teknikutveckling och effektivisering som moderniseringen fört med sig innebär ett växande behov av arbetsdelning och specialisering både inom produktions- och tjänstesektorer. Då ökar behovet av utbildad arbetskraft. *Kognitiv mobilisering* medför att individers sociala grupptillhörighet inte längre är beständig livet ut. Allt fler företar klassresor och den *sociala mobiliteten* ökar. Karriäryrken blir vanligare. Välfärdsstatsprojekten skapar ökade livschanser för individer i kraft av en allmän, generell välståndshöjning. Den ökade föränderligheten och variationsrikedomen innebär en *atomisering av social struktur*, det vill säga det skapas fler mellanpositioner som inte låter sig ordnas i sociala hierarkier. Antalet förekommande kombinationer av sociala karakteristika, konsumtionsvanor och livsstilar ökar. Individer kan samtidigt tillhöra många olika sociala grupperingar och oscillerar mellan dem. Individers utbytbarhet minskar. Allt fler specialiserar sig genom långa utbildningar och unika karriärval. Individen blir sin egen logotyp. Individuella meriter spelar en större roll än grupptillhörighet (Clark & Lipset 2000; Bjereld, Demker, Ekecrantz & Ekengren 2005).

De främsta uttrycken för en allt mer framskriden modernisering och individualisering är sekularisering, sjunkande auktoritetstro och en minskad grupp-, parti- och klassidentifikation. Väljarna blir rörligare och byter oftare parti. Allt fler kombinationer av omtyckta partier och åsikter i sakfrågor återfinns bland väljarna. Det äger rum en långsam värderingsförskjutning från materialistiska till postmaterialistiska värderingar (Inglehart & Welzel 2005). Väljarna förmodas rösta allt mer på basis av individuella rationella överväganden och egna politiska bedömningar än på basis av gruppidentitet eller gruppplojalitet.

Nya framväxande sociala skiljelinjer måste kunna bjuda de starka moderniserings- och individualiseringsprocesserna hårt motstånd för att i framtiden framgångsrikt kunna länka individer och grupper till nya ideologiska strömningar, partier eller organisationer. På grund av att medborgarnas politiska socialisation numera karaktäriseras som en

livslång process snarare än en process begränsad till unga år kommer 2000-talets sociala och politiska skiljelinjer möjligen vara mer tillfälliga än de skiljelinjer som framsprungit ur de nationella och industriella revolutionerna.

Sociala skiljelinjer i Sverige 1956-2010

Få förändringstrender är så väl belagda som den sociala strukturens minskande samband med partival i västerländska industrisamhällen (Korpi 1983; Dalton, Flanagan & Beck 1984; Franklin, Mackie & Valen 1992; Dalton 1996; Berglund 2003). Effekterna av gamla sociala indelningar som klass, religion, region, språk och etnicitet minskar. Kraften i den sociologiska modellen och dess långsiktigt verkande förklaringsfaktorer försvagas i takt med att de etablerade västliga industriländernas demokratier åldras.

Sambanden mellan individers sociala position och röstningsbeteende är historiskt mycket starka i industrialiserade västdemokratier. Sverige är inget undantag. I själva verket tillhör Sverige ett av de länder där röstningsbeteendet fortfarande är starkast kopplat till *socioekonomisk struktur* (Oscarsson & Holmberg 2010:79). Av tradition beror detta i första hand på vår internationellt sett starka klassröstning (Oskarson 2005). Men även andra sociala stratifieringar än klass – däribland religion och region – uppvisar starka samband med röstning i Sverige (Holmberg 2000; Oskarson 2005; Oscarsson & Holmberg 2008; Hagevi 2011).

Bilden av de eroderande sambanden mellan social struktur och partival kan nyanseras avsevärt. Tack vare Valundersökningarna kan vi följa utvecklingen av sambanden mellan olika sociala stratifieringar och partival under de senaste sju decennierna (se tabell 4.1). För att ge en samlad översikt av dessa förändringar har vi valt att presentera enkla bivariata samband mellan olika sociala kategoriseringar och partivalet. Sambandsmåtten visar i vad mån de sociala indelningarna överhuvudtaget fortfarande är statistiskt relevanta. Samtidigt är det viktigt att komma ihåg att stark samvariation inte nödvändigtvis innebär att indelningarna är *politiskt* signifikanta.

Urvalet av kategoriseringar är typiska för industrisamhället och bär vittnesbörd om vilka livsvillkor som haft störst betydelse för väljares partival under sex decennier. Det är förstås inte någon slump att många klassificeringar har att göra med människors ställning på arbetsmarknaden.

Översikten i tabell 4.1 illustrerar tydligt hur långsamt och gradvis sambanden mellan social struktur och partival förändras. Förändringarna från val till val är i det närmaste försumbara. Först sett över längre tidsperioder kan trender urskiljas.

Tabell 4.1 Utvecklingen av bivariata samband mellan socioekonomisk struktur och partival 1956-2010 (Cramers V)

	År																
Kategorier	56	60	64	68	70	73	76	79	82	85	88	91	94	98	02	06	10
Klass (2 kat)	.53	.55	.47	.41	.39	.44	.39	.42	.39	.35	.33	.28	.32	.31	.28	.28	.28
Yrke (7-kat)	.	.	.	.	.	.	.22	.23	.23	.23	.21	.19	.22	.19	.19	.17	.17
Fackförening (5-kat)	.34		.34	.25	.26	.23	.20	.23	.27	.23	.25	.21	.22	.18	.19	.20	.18
Utbildning (3-kat)	.28	.27	.29	.23	.25	.27	.25	.25	.27	.23	.25	.24	.22	.21	.20	.21	.24
Stad-land (4-kat)	.25	.19	.18	.	.	.	.16	.17	.19	.20	.20	.18	.15	.14	.15	.12	.12
Inkomst (5-kat)	.	.20	.16	.12	.12	.11	.13	.16	.14	.13	.14	.12	.13	.13	.15	.14	.14
Sektor (2-kat)	.	.	.	.	.	.	.05	.10	.17	.15	.11	.17	.15	.11	.15	.14	.15
Bostadstyp (2-kat)	.30	.	.	.	.	.	.17	.18	.16	.15	.11	.09	.16	.14	.17	.14	.20
Region (8-kat)				.11	.10	.09	.10	.09	.09	.10	.11	.11	.09	.10	.10	.10	.11
Kyrkogång (4-kat)	.17	.	.22	.23	.	.		.	.	.27	.25	.24	.22	.17	.19	.21	.22
Civilstånd (4-kat)	.08	.09	.08	.08	.07	.09	.07	.12	.06	.08	.08	.08	.08	.09	.11	.08	.11
Ålder (7-kat)	.07	.09	.07	.06	.08	.09	.07	.10	.10	.08	.08	.09	.09	.10	.11	.09	.12
Kön (2-kat)	.07	.09	.12	.08	.12	.06	.05	.09	.09	.10	.09	.12	.13	.14	.10	.10	.15
Nationell uppväxtbakgr. (4-kat)	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.07	.09	.07	.09

Kommentar: Resultaten bygger på svenska valundersökningar 1956-2010. Det valda sambandsmåttet, Cramers V, visar den statistiska samvariationen mellan olika gruppindelningar och partivalet (antalet kategorier som använts för partivariabeln vid respektive val framgår av Hedberg, Holmberg & Oscarsson (2011) som finns att ladda ned från www.valforskning.pol.gu.se). Måttet visar hur stor relevans för partivalet olika indelningar har. Om det inte hade funnits några skillnader alls mellan olika gruppers röstning hade sambandet varit 0. Ju högre Cramers V-mått desto mer relevant är den sociala stratifieringen. Samtliga koefficienter i tabellen är statistiskt signifikant större än noll. Följande kategorier har använts: Ålder (18-21, 22-29, 30-39, 40-49, 50-59, 60-69, 70+) där den yngsta kategorin alltid är förstagångsväljarna, Kön (man, kvinna), Utbildning (låg, medel, hög) där kategorin hög utbildning har reserverats för högskole/universitetsexamen under hela perioden, Civilstånd (ensamstående: aldrig gift, ensamstående: frånskild, gift/sammanboende, gift, ensamstående: änka/änkling), Kyrkogång (uppgiven kyrkogångsfrekvens), Yrke (industriarbetare, övriga arbetare, lägre tjänstemän, mellan tjänstemän, högre tjänstemän, företagare, jordbrukare) bygger på Valundersökningarnas yrkesklassificering 1976-2010), Klass (arbetarklass, medelklass) bygger på olika yrkesklassificeringar, studenter borttagna ur analysen, Fackförening (ej fackansluten förvärvsarbetande, LO, TCO, SACO, arbetsgivarförening, övrig sammanslutning), Inkomst (indelad i fem percentiler 15-20-30-20-15, Stad-land (ren landsbygd, mindre tätort, större tätort, Sthlm+Gbg+Malmö), Bostadstyp (hyr bostad, äger bostad), Sektor (offentlig sektor, privat sektor), Region (Stockholm, Östra Mellansverige, Småland med öarna, Sydsverige, Västsverige, Norra Mellansverige, Mellersta Norrland, Övre Norrland). För mer detaljer om hur partiernas röststöd utvecklats inom olika kategorier, se rapport Partiernas väljare (Dahlberg, Forsberg & Hedberg 2011). För nationell uppväxtbakgrund används en kategorisering som bygger på svaren på en fråga om var någonstans intervjupersonen i huvudsak har vuxit upp (Sverige, annat land i Norden, annat land i Europa och land utanför Europa).

Det framgår också tydligt vilka sociala kategoriseringar som har blivit mindre kraftfulla för att förklara partival i Sverige. De kategoriseringar vars relevans för partivalet sakta minskar är alla knutna till den historiska klasskiljelinje som starkt strukturerat svenskt politiskt liv

under 1900-talet. Sambandet mellan klass och partival, mellan bostadstyp och partival och mellan fackföreningstillhörighet och partival har minskat mest. Men även yrke och bostadsort (stad-land) tillhör de kategoriseringar där sambanden försvagats under det senaste halvseklet.

Det är inte emellertid inte alla samband mellan social struktur och partival som försvagas. Ålder, kön och sektorstillhörighet representerar sociala stratifieringar som snarare uppvisar ett stabilt eller svagt *ökande* samband med partivalet över tid. Statistiskt finns alltså lika stora eller rentav större skäl att ta hänsyn till kön och ålder i analyser av väljarbeteende idag än på 1950-talet. Även här talar vi om små och gradvisa förändringar.

Klassröstningen är idag starkare i Sverige än i våra nordiska grannländer (Knutsen 2006; Aardal 2011; Bengtsson et al. 2013). Sambanden mellan klass-/yrkestillhörighet och partival är i huvudsak oförändrade mellan 2006 och 2010 trots att de två arbetarrörelsepartierna – Vänsterpartiet och Socialdemokraterna – gjorde dåliga val.

Scenförändringen i svensk politik med ett försvagat Socialdemokraterna och ett klart större Moderaterna har inte påverkat sambandet mellan yrkestillhörighet och partival. Personer med arbetaryrken har fortfarande en starkare tendens att rösta på partier till vänster än partier till höger. Som exempel kan nämnas att bland LO-anslutna röstade 52 procent på Socialdemokraterna i 2010 års val. Bland industriarbetare var motsvarande andel 51 procent (se tabell 4.2). Socialdemokraterna är fortfarande de flesta LO-anslutnas och industriarbetares parti.

När det gäller fackföreningstillhörighet och bostadsort talar vi alltså om i huvudsak oförändrade samband med partival över tid (se tabell 4.1). Men det finns också exempel på ökade skillnader mellan grupptillhörighet och valet av parti. Vi ser i Valundersökningen 2010 ett något starkare samband mellan utbildningsnivå och partival (CV=.24) än vad vi gjort i de senaste valen. Som exempel kan här nämnas att bland lågutbildade stödde 34 procent de fyra alliansparti-erna i valet 2010, medan motsvarande andel bland medelutbildade var 49 procent och bland högt utbildade 57 procent (jfr tabell 4.2).

Andra socioekonomiska indelningar som fått ett starkare samband med partival 2010 är bostadstyp, det vill säga om man hyr eller äger sin egen bostad (CV=.20). En klar majoritet av de som äger sin bostad valde att rösta på den sittande alliansregeringen 2010 (55 procent).

Bland väljare som hyr sin bostad var stödet för alliansen klart svagare, 39 procent (se tabell 4.2).

Även ålder och partival och kön och partival uppvisar 2010 de starkaste sambanden vi hittills har sett i svenska valundersökningar (CV=.12 respektive .15). Jämfört med män hade kvinnor en högre sannolikhet att stödja Miljöpartiet och Socialdemokraterna men en klart lägre sannolikhet att stödja Moderaterna och Sverigedemokraterna (se tabell 4.2). De rödgröna hade 2010 starkast stöd bland unga mellan 23-30 år (52 procent). Alliansen vann mest röster bland yngre medelålders (56 procent) och bland de äldsta (55 procent).

Religionsskiljelinjen har aldrig varit särskilt stark i Sverige. Det beror till stor del på att Sverige tillhör ett av de mest sekulariserade länderna i världen. Religion är viktigt för politiska ställningstaganden, men gruppen religiösa är liten. Kristdemokraterna har till exempel ett mycket starkt stöd bland personer som ofta går i kyrkan (29 procent) och ett klart svagare bland personer som aldrig går i kyrkan (2 procent). Valundersökningen 2010 visar att sambandet mellan kyrkobesök och partival var som svagast 1998 när KD gjorde ett mycket starkt val (CV=.17) men har sedan dess vuxit sig något starkare igen (CV=.21). En förklaring till de starkare sambanden är Sverigedemokraternas riksdagsinträde: Bland regelbundna kyrkobesökare är stödet för SD mycket svagt (1 procent) jämfört med personer som aldrig går i kyrkan (6 procent).

De regionala skiljelinjerna i svensk politik – det vill säga skillnader i väljarbeteende mellan stad och land och mellan söder och norr – uppvisar olika trender över tid. Skillnaderna i röstningsmönster mellan södra och norra Sverige är lika stora idag som för femtio år sedan, samtidigt som stad-landskiljelinjen har försvagats betydligt (från CV=.25 1956 till CV=.12 2010). Dagens stad-landskiljelinje sätter dock fortfarande tydliga spår i väljarbeteendet: Centerpartiet har 2010 ett klart starkare stöd på landsbygden (13 procent) än i de stora städerna (5 procent). Även Sverigedemokraterna har ett klart starkare stöd på landet än i staden (5 procent jämfört med 2 procent). Miljöpartiet och Folkpartiet erhöll ett klart starkare stöd i städerna. Socialdemokraternas väljarförluster mellan 2006 och 2010 är koncentrerade till de medelstora städerna där partiet alltid haft sina starkaste fästen.

Tabell 4.2 Partiernas röststöd 2010 och framgångar respektive tillbakagångar bland väljare med olika yrkestillhörighet, klass, inkomst, fackföreningstillhörighet och sektorstillhörighet 2006-2010 (procent och procentenheters förändring)

	V		S		MP		C		FP		KD		M		SD		ÖVR		S:a	n	Allians-väljare
Klasstillhörighet																					
Arbetarklass	5	-1	47	-5	5	1	6	0	4	-1	4	-1	20	7 **	8	3 **	1	-3 **	100	450	34
Medelklass	6	0	24	-3 **	10	4 **	8	-1	9	0	6	-2 **	34	3	2	1 **	1	-2 **	100	1263	57
Yrkesgruppstillhörighet																					
Industriarbetare	4	0	51	-8	6	2	3	-1	2	-1	2	-1	21	7 **	9	4	2	-2	100	143	28
Övriga arbetare	5	-2	45	-3	5	0	7	0	4	-3 **	6	0	20	7 **	7	3 **	1	-2 **	100	307	37
Lägre tjänstemän	7	-1	40	3	6	3	7	1	7	1	3	-5 **	25	-1	4	2	1	-3 **	100	203	42
Medel tjänstemän	6	-1	27	-3	14	6 **	7	-1	9	-2	7	0	28	2	1	0	1	-1	100	494	51
Högre tjänstemän	4	1	15	-4	10	4 **	8	-3	13	3	5	-4 **	43	4	1	1 **	1	-2 **	100	404	69
Företagare	6	1	16	-3	6	2	6	-5	1	-3	7	-1	45	1	8	6 **	5	2	100	139	59
Jordbrukare	9	9	4	-3	4	4	31	-25 **	0	-7	13	-2	35	24 **	4	4	0	-4	100	23	79
Studenter	7	3	29	-1	18	2	5	-1	9	0	4	-2	17	-7	7	5 **	4	1	100	136	35
Subjektiv klasstillhörighet																					
Arbetarfamilj	7	-1	47	-4	7	2 **	5	-1	3	-2 **	3	-1	20	7 **	7	3 **	1	-3 **	100	750	31
Tjänstemannafamilj	4	0	21	-6 **	13	5	8	2	13	3	6	-4 **	33	2	1	0	1	-2 **	100	678	60
Högre tjänstemannafamilj	3	-2	10	0	8	-1	6	-5 **	12	0	9	0	50	8	1	1 **	1	-1	100	141	77
Jordbrukarfamilj	4	-1	11	-4	7	2	31	-9	4	1	7	-7	34	20 **	2	1	0	-3	100	55	76
Företagarfamilj	3	1	11	-3	5	2	11	-1	5	-1	7	-3	50	0	3	1	5	4 **	100	129	73
Fackföreningstillhörighet																					
Förvärvsarbet., ej fackansl.	4	0	14	-6 **	9	3	9	0	8	1	7	1	42	0	4	1	3	0	100	389	66
Samtliga LO-anslutna	8	0	52	0	6	1	4	-2	2	-2 **	3	0	17	4	7	1	1	-2 **	100	367	26
Samtliga TCO-anslutna	6	-2	30	-4	12	5 -	6	-1	8	-2	6	-2	31	9 **	1	0	0	-3 **	100	358	51
Samtliga SACO-anslutna	6	1	19	2	19	5	10	-4	12	-1	5	-2	29	2	0	0	0	-3 **	100	220	56
Taxerad inkomst																					
15% lägsta inkomsterna	5	1	29	-1	16	4	7	1	7	1	6	-1	20	-7 **	7	4 **	3	-2	100	276	40
15-35 percentilen	8	1	36	-4	8	4 **	7	-4 **	5	0	6	-4 **	24	5 **	5	4 **	1	-2 **	100	415	42
35-65 percentilen	4	-2 **	39	-2	8	2	7	-1	7	1	5	-1	25	3	4	1	1	-1	100	743	44
65-85 percentilen	6	0	29	-9 **	9	5 **	6	-1	7	-3 **	4	-2	35	9 **	3	2 **	1	-1	100	531	52
15% högsta inkomsterna	4	0	16	-6 **	6	2	6	-1	12	1	6	-1	47	4	2	1	1	0	100	422	71

forts.

Tabell 4.2 forts.	V			S			MP			C			FP			KD			M			SD			ÖVR			S:a	n	Allians-väljare
Anställningssektor																														
Statlig sektor	4	-6	**	39	1		4	-1		4	-2		9	0		8	2		30	8	**	1	0		1	-2		100	213	51
Kommunal sektor	8	0		33	-4		14	5	**	9	2		7	-1		6	0		19	1		3	0		1	-3	**	100	491	41
Landstingskommunal sektor	6	-2		27	4		12	9	**	12	3		8	-2		5	-3		26	-8		4	1		0	-2		100	103	51
Privat sektor	5	1		27	-5	**	9	4	**	6	-3	**	7	0		5	-3	**	34	5	**	5	2	**	2	-1		100	1122	52
Arbetsmarknadsställning																														
Förvärvsarbetande	5	-1		31	-1		9	2	**	7	-2	**	7	-1		5	-1		31	4	**	4	1		1	-1	**	100	2310	50
Arbetslösa	8	-4		43	-2		15	5		1	-3		5	2		1	-3		12	-2		12	10	**	3	-2		100	77	19
Sjukskrivningsfrekvens																														
Aldrig sjukskriv. senaste året	5	0		26	-4	**	11	4	**	7	-2		7	-2		5	-1		33	4	**	4	2	**	2	-1		100	905	52
Max en mån. sjukskriv./år	8	0		31	-2		12	3		7	1		6	-2		4	-2		26	3		4	0		2	-1		100	391	43
Mer än 1 mån. sjukskriv./år	9	1		35	-5		11	5		2	-7	**	7	2		6	-1		23	3		5	3		2	-1		100	125	38
Bostadsort																														
Ren landsbygd	5	-1		32	-1		8	5	-	13	-3		4	-1		4	-5	**	28	5	**	5	2		1	-1		100	409	49
Mindre tätort	3	-2	**	36	-5	**	7	1		5	-3	**	5	-1		5	-2		33	12	**	5	2	-	1	-2	**	100	576	48
Större tätort	6	1		32	-5	**	9	4	-	5	0		10	2	-	5	-2	**	29	0		3	1		1	-1	**	100	1022	49
Sthlm/gbg/malmö	7	0		21	-4		14	4	-	5	-1		9	-2		5	-2		34	4		2	0		3	1		100	376	53
Hyr/äger bostaden																														
Hyr bostaden	7	0		36	0		15	5	-	6	-1		5	-3	**	2	-4	**	21	2		5	2	-	3	-1		100	462	34
Äger bostaden	5	0		28	-4	**	8	3	-	7	-2	**	9	1		7	-1		32	4	**	3	1	-	1	-2	**	100	1389	55
Kyrkobesöksfrekvens																														
Minst en gång i månaden	2	-1		22	6		9	4		10	-1		4	-7	**	29	-6		21	6		1	0		2	-1		100	139	64
Några gånger om året	4	0		27	-7	**	8	2		14	1		8	2		5	-3	**	31	6	**	2	0		1	-1		100	358	58
En gång om året	3	-1		34	0		10	4	**	4	-4	**	8	0		5	0		33	3		3	1		0	-3	**	100	655	50
Aldrig	9	0		29	-7	**	10	3	**	5	0		8	-1		2	-1		28	4	**	6	2	**	3	0		100	707	43

forts.

Tabell 4.2 forts.	V			S			MP			C			FP			KD			M			SD			ÖVR			S:a	n	Allians-väljare
Kön																														
Kvinna	5	-1		33	-2		10	2	**	9	1		8	1		5	-3	**	27	2		2	1	**	1	-1	**	100	1992	49
Man	6	1		29	-7	**	8	4	**	4	-4	**	7	-1		5	-1		35	7	**	5	2	**	1	-1	**	100	1195	51
Ålder																														
18-22 år (förstagångsväljare)	3	-3		30	-4		10	2		5	0		7	1		4	-2		26	-2		12	8	**	3	0		100	149	42
23-30 år	9	3		26	-2		17	5	**	5	-3		5	-3		5	0		24	-1		6	1		3	0		100	282	39
31-40 år	4	-1		22	-12	**	15	8	**	6	0		7	-1		5	-4	**	38	10	**	2	0		1	0		100	405	56
41-50 år	5	-3	**	30	-2		8	2		7	-1		9	2		3	-3	**	33	4		4	2	**	1	-1		100	435	52
51-60 år	8	1		35	-5		6	1		6	-1		5	-4	**	6	0		32	9	**	2	1		0	-2	**	100	416	49
61-70 år	5	1		36	-2		6	4	**	8	-2		9	2		7	-1		24	-3		4	2	**	1	-1		100	427	48
71-80 år	2	0		39	-1		2	2	**	8	-3		8	2		6	-6	**	33	7	**	2	2	**	0	-3	**	100	273	55
Kön och ålder																														
Kvinna																														
18-22 år (förstagångsväljare)	3	-6		32	-4		9	-4		11	6		6	1		2	-1		23	0		11	7	**	3	1		100	65	42
23-30 år	9	3		25	-8	**	20	12	**	8	1		6	-3		6	-3		20	-4		2	0		4	2		100	143	40
31-40 år	4	-2		22	-11	**	18	10	**	7	0		7	-2		5	-4	**	35	11	**	1	-1		1	-1		100	212	54
41-50 år	6	-4		33	2		10	3		8	-1		11	5	**	5	-2		24	-2		3	1		0	-2	**	100	222	48
51-60 år	6	-1		40	-1		7	-1		6	1		5	-3		5	-1		30	8	**	1	1		0	-3	**	100	205	46
61-70 år	4	-1		38	2		7	5	**	11	-1		11	2		7	-1		18	-7	**	2	1		2	0		100	206	47
71-80 år	1	-1		41	3		1	0		9	-1		6	0		7	-6	**	34	6		1	1		0	-2	**	100	139	56
Man																														
18-22 år (förstagångsväljare)	4	2		27	-7		9	4		1	-4		7	1		6	-1		29	-3		13	8	**	4	0		100	84	43
23-30 år	8	0		27	0		15	6	**	2	-6	**	4	-4		3	-1		28	1		11	5		2	-1		100	139	37
31-40 år	5	2		23	-11	**	11	5	**	5	0		7	0		5	-3		40	7		3	1		1	-1		100	193	57
41-50 år	10	5	**	30	-6		6	1		5	-1		5	-3		7	3		35	3		2	0		0	-2	**	100	211	52
51-60 år	5	-2		33	-7		5	3	-	5	-3		8	-2		7	2		30	5		6	4	**	1	0		100	205	50
61-70 år	5	1		33	-6		5	3	**	5	-4		8	3		7	-1		30	2		6	3		1	-1		100	221	50
71-80 år	2	0		37	-5		3	3	**	6	-6	**	11	4		4	-6	**	31	9	**	5	4	**	1	-3		100	134	52

forts.

Tabell 4.2 forts.	V			S			MP			C			FP			KD			M			SD			ÖVR			S:a	n	Allians-väljare
Utbildningsnivå																														
Låg utbildning	5	0		51	1		2	0		5	-3	**	4	-1		4	-3	**	21	4		7	4	**	1	-2	**	100	361	34
Medel utbildning	5	-1		31	-6	**	8	2		6	-1		8	1		5	-1		30	4	**	5	2	**	2	0		100	786	49
Hög utbildning	7	1		18	-2		16	6	**	8	-2		10	-2		6	-2		33	3		1	0		1	-2	**	100	706	57
Utbildningsnivå (SUN)																														
Förgymnasial utbildning < 9 år	3	-2		52	-2		2	1		6	-4		6	4	**	2	-3		24	7	**	5	2		0	-3	**	100	177	38
Förgymnasial utbildning 9 (10) år	4	-3		41	-1		6	1		4	-2		5	0		4	-1		25	1		8	4	**	3	1		100	227	38
Gymnasial utbildning	5	0		34	-6	**	6	1		6	-1		6	0		5	-2	**	32	7	**	5	2	**	1	-1	**	100	1090	49
Eftergymnasial utbildning < 2 år	10	2		23	-7		11	1		7	2		13	6	**	6	-1		28	-2		1	1		1	-3	**	100	151	54
Eftergymnasial utbildning => 2 år	6	-1		20	-1		15	7	**	8	-2		10	-1		6	-1		33	0		1	0		1	-1		100	704	57
Forskarutbildning	3	-1		20	2		20	7		7	-6		7	-19	**	10	10		33	11		0	0		0	-4		100	30	57
Utbildningsinriktning (SUN)																														
Allmän utbildning	4	-2		42	0		6	1		4	-3	**	6	0		4	-2		26	3		6	3	**	2	0		100	585	40
Pedagogisk & lärarutbildning	8	0		25	0		18	5		10	2		8	-6	**	7	0		24	1		0	-1		0	-1		100	200	49
Humaniora & konstutbildning	10	3		19	-1		15	-7		8	4		6	-2		9	2		24	1		3	1		8	1		102	105	47
Samhällsvet, juridisk, handels, admutb.	6	1		25	-5		9	4	**	6	-2		11	2		4	-2		36	3		3	1		0	-2	**	100	433	57
Naturvetenskaplig, mat. & data utb.	4	-3		9	-24	**	16	10		11	4		20	5		7	1		33	11		0	0		0	-4		100	45	71
Teknisk & tillverknings utbildning	4	0		32	-6	**	8	4	**	4	-1		6	-1		5	0		36	4		4	2	**	1	-2	**	100	513	51
Lant-/skogsbruks & djursjukvårds utb.	6	2		16	-7		10	6		25	-14		0	-6	**	2	-2		29	9		12	12	**	0	0		100	51	56
Hälso- & sjukv samt social omsorgs utb.	5	-4	**	34	0		9	2		8	1		9	3		5	-5	**	25	3		3	1		2	-1		100	278	47
Tjänsteutbildning	3	-2		22	-13	**	7	4		9	-1		7	4		6	1		42	11	**	4	-1		0	-3	**	100	135	64
Civilstånd																														
Gift & sambo	5	0		29	-5	**	9	3	**	7	-1		8	-1		6	-1		32	6	**	3	1	**	1	-2	**	100	1351	53
Änka/änkling	5	0		37	-5		5	0		12	1		11	5		6	1		21	-1		2	0		1	-1		100	65	50
Ensamstående/ogift	8	-1		31	0		13	4	**	5	-2		7	0		3	-4	**	24	0		7	5	**	2	-2	**	100	445	39

forts.

Tabell 4.2 forts.	V		S			MP			C			FP			KD			M			SD			ÖVR			S:a	n	Allians-väljare
Födelseland																													
Sverige	5	0	30	-5	**	9	3	**	7	-1		8	0		5	-2	+	31	4	**	4	2	**	1	-1	**	100	2208	51
Annat land	8	0	48	3		6	1		4	0		3	-3		4	-1		25	1	es	1	0		1	-1		100	179	36
Uppväxt																													
Ren landsbygd i Sverige	4	0	30	-7	**	8	3	**	13	-2		5	-2		5	-3	**	29	11	**	5	2		1	-2		100	442	52
Mindre tätort i Sverige	5	-2	33	-1		10	3	**	4	-3	**	7	-1		6	-2		29	5	**	5	3	**	1	-2		100	516	46
Stad eller större tätort i Sverige	6	1	31	-4		11	5	**	5	-1		9	2		5	-2		28	-1		3	1		2	-1		100	518	47
Stockholm, Göteborg eller Malmö	6	0	17	-4		10	1		8	2		11	0		6	-1		37	2		3	1		2	-1		100	305	62
Annat land i Norden	23	12	31	14		7	1		8	-3		15	4		8	-3		8	-14		0	-6		0	-5		100	13	39
Annat land i Europa	10	7	43	2		5	2		5	2		7	1		5	-1		25	-10		0	0		0	-3		100	40	42
Annat land utanför Europa	15	-2	58	8		8	3		0	-5		0	-9		0	-2		15	3		0	0		4	4		100	26	15

Kommentar: Procenttalen är skattningar av partiets röststöd i den aktuella gruppen i samband med 2010 års riksdagsval och de summerar till hundra procent radvis. Förändringstalen (+/-) avser förändringar i partiets andel av rösterna mellan 2006 och 2010 års val. Förändringarna har signifikanstestats med hjälp av ett test för skillnad mellan två procenttal. Två stjärnor (**) betyder att skattningarna för partiets röststöd i den aktuella gruppen har förändrats signifikant mellan 2006 och 2010 (95 procents signifikansnivå, tvåsidigt test). Uppgifterna om bostadsort bygger på intervjuarnas observationer av var undersökningspersonerna bor. Tre kategorier används: ren landsbygd, mindre tätort eller större tätort. Ur gruppen boende i stad eller större tätort har vi brutit ut personer boende i Stockholm, Göteborg eller Malmö. Uppgifter om utbildningsnivå bygger dels på den traditionella frågan om självrapporterad utbildningsnivå (överst i tabellen), dels på registeruppgifter om högst uppnådd utbildning (SUN). Grundnivå omfattar folkskola, grundskola och yrkesskola medan mellannivå omfattar real- och flickskola och 2/3/4-årigt gymnasium med eller utan examen. Universitet/högskolenivån omfattar personer som studerar/studerat på universitet eller högskola med eller utan examen. De kombinationer av utbildningsnivå och ålder som inte redovisas i tabellen samlar för få respondenter för att skattningar av partivalet skall kunna redovisas.

Samtidigt noterar S den lägsta väljarandelen någonsin i de tre storstäderna: enligt Valundersökningen 2010 fick partiet 21 procent bland väljarna i Stockholm, Göteborg och Malmö (se tabell 4.2).
Multivariata analyser visar att våra möjligheter att predicera en väljares partival utifrån kunskap om t ex kön, ålder, klass, utbildning, inkomst, bostadsort och civilstånd är klart sämre idag än för femtio år sedan (Holmberg & Oscarsson 2004; Thomassen 2005). Resultatet behöver inte nödvändigtvis innebära att betydelsen av människors sociala erfarenheter *i sig* har minskat. Men ett är säkert: det moderna industrisamhällets gamla socioekonomiska kategoriseringar duger inte lika bra för att förklara partival på 2000-talet.

Denna minskande förklaringskraft är en stor utmaning för forskningen om väljarbeteende.[4] En berättigad fråga är om dessa sociala kategoriseringar har överlevt sig själva i transitionen mellan traditionellt och avancerat industrisamhälle.

Visar översikten i tabell 4.1 i själva verket de sista dödsryckningarna av industrialismens och den tidiga modernismens sociala kategorier? Eller kan en närmare analys av de förändrade sambanden ha något nytt att berätta om social stratifiering i ett postindustriellt informationssamhället? Låt oss nu detaljstudera hur gamla och nya sociala skiljelinjer strukturerar svenska väljares partival.

Finns det fortfarande en klasskiljelinje?

Sambandet mellan klass och röstning tillhör det kanske mest studerade inom väljarbeteendeforskningen. Pionjärarbetena när det gäller nationella väljarstudier av klassröstning härrör främst från länder där klassröstningen varit som mest utbredd, i de skandinaviska länderna och i Storbritannien (Särlvik 1966; Valen & Katz 1967; Butler & Stokes 1969; Särlvik 1970; Goul Andersen 1989).

[4] För att undersöka den samlade förklaringskraften av den sociala strukturen på svenska väljares partival under perioden 1956-2010 genomförde vi en serie multinomiala logistiska regressioner. Modellpassningen (här mätt med hjälp av McFadden's pseudo R^2) minskar över tid oavsett vilka kombinationer av förklaringsvariabler som används i analyserna. Förklaringskraften i en basmodell med region, kyrkogång och klass som förklaringsfaktorer minskar från .12 1968 till .07 2010; en modell med region, kyrkogång, klass, kön och ålder minskar från .13 1968 till .10 2010. Den modell som täcker in flest tidpunkter – stad/land, klass, fackföreningstillhörighet, kön och ålder hade följande modellpassning: 1956 .19, 1960 .24, 1964 .17, 1968 .12, 1970 .14, 1973 .14, 1976 .12, 1979 .14, 1982 .11, 1985 .09, 1991 .06, 1994 .08, 1998 .07, 2002 .07, 2006 .06 och 2010 .10. Se kapitel 16 för samlade analyser av väljarbeteende.

De nationella studierna av klassröstning har under åren följts upp av åtskilliga länderjämförande studier (Alford 1963; Goul Andersen 1989; Franklin, Mackie & Valen 1992; Nieuwbeerta 1995; Evans 1999; Clark & Lipset 2000; Goul Andersen & Borre 2003; Oskarson 2004; Thomassen 2005; Brooks, Nieuwbeerta & Manza 2006; Knutsen 2007). Huvudfrågeställningarna i de internationella studierna har handlat om att a) förklara variationer i *nivån* på klassröstningen mellan länder och b) att förklara varför klassröstningen *minskar* i industrialiserade västdemokratierna under efterkrigstiden. Den försvagade klassröstningen ifrågasätts sällan och kan anses vara etablerad kunskap. Men striden om minskningens storlek, betydelse och konsekvenser rasar alltjämt (Knutsen 2007). Sambandet mellan klasstillhörighet och partival minskar mest i just de länder som historiskt har haft den starkaste klassröstningen, det vill säga i de skandinaviska länderna och i Storbritannien (Nieuwbeerta 1995). När det gäller klassröstning i USA finns dock studier som hävdar att klassröstningen har varit stabil över tid och alls inte minskat (Hout, Manza & Brooks 1999).

Styrkan på klassröstningen i ett land beror på graden av politisering av klasskiljelinjen. I Sverige har konkurrerande skiljelinjer (region/stad-land eller religion) inte blivit föremål för politisk organisering i samma utsträckning som i andra länder. Konflikten mellan arbete och kapital och klassojämlikheterna har ohotat strukturerat svenskt politiskt liv under 1900-talet (Särlvik 1965; Lipset & Rokkan 1967). Samtidigt är det nu länge sedan partierna öppet använde klassretorik i sina valbudskap.

Statsvetaren Maria Oskarson (1994) presenterar inte mindre än fem kompletterande förklaringar till minskande klassröstningen. Klassröstningen minskar därför att a) samhällets sociala struktur har förändrats, b) Sverige utvecklas mot ett postindustriellt samhälle, c) allt färre väljare identifierar sig med sin klass, d) allt färre väljare är klassmedvetna, och e) de politiska partierna uppfattas i minskande utsträckning som klasspartier. I korthet finner Oskarson ett klart empiriskt stöd för de fyra förstnämnda förklaringarna, men inte lika tydligt för den sistnämnda. Andelen klassröstare enligt Maria Oskarsons definition minskade i Sverige från 70 procent 1968 till 57 procent 1988.

I första hand beror minskningen på att andelen rationella klassröstare minskat (1994).[5]

Det mest klassiska måttet på styrkan i klassröstningen är Alfords index (AI). Indexet är en enkel procentdifferens; du subtraherar andelen röstande på socialistiska partier i arbetarklassen med andelen röstande på socialistiska partier i medelklassen (se figur 4.1). Tidsserien visar en tydlig minskning mellan 1950-tal och 2010-tal. I det senaste valet 2010 minskade Alfords index till sitt lägsta värde hittills: Värdet 23 betyder att andelen röstande på Vänsterpartiet och Socialdemokraterna i arbetarklassen (53 procent) är tjugotre procentenheter högre än i medelklassen (30 procent).

Figur 4.1 Alfords klassröstningsindex 1956-2010 (AI)

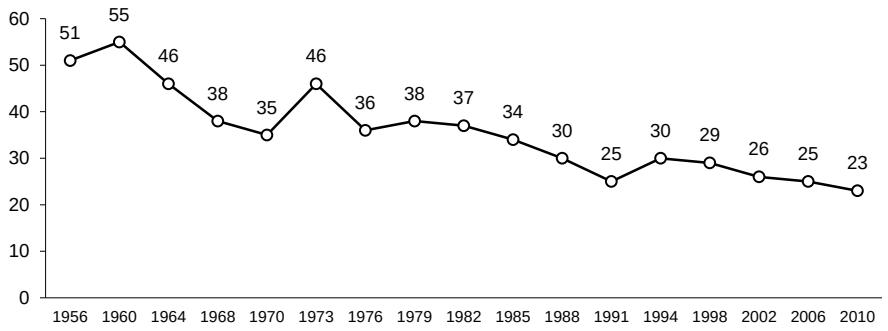

Kommentar: Resultaten är hämtade från Valundersökningarna 1956-2010. Data är oviktade, vilket innebär att klassröstningen överskattas eftersom andelen socialdemokrater tenderar att överskattas något i Valundersökningarna. Sociologen Robert Alfords klassröstningsindex (1962) är det i särklass flitigast använda måttet på klassröstning i jämförelser över tid och mellan länder (se t ex Nieuwbeerta 1995). Styrkan i Alfords index är dess enkelhet: indexet (AI) representerar procentdifferensen mellan andelen röstande på socialistiska partier i arbetarklassen och motsvarande andel i medelklassen. (Som socialistiska partier räknas vänsterpartiet och socialdemokraterna). De många teoretiska och statistiska invändningar som kan anföras emot användandet av Alfords index uppväger inte det faktum att indexet effektivt sammanfattar utvecklingen av klassröstningen över tid – och detta resultat förändras inte heller av vilka metoder som används (se Knutsen (2007) för en diskussion om olika alternativa mått som teoretiskt är ett bättre väl men som samtidigt korrelerar mycket högt med AI). Klassindelningen bygger på objektiv yrkeskodning, men den har inte varit exakt densamma genom hela perioden. Industriarbetare och övriga arbetare förs till arbetarklass, medan tjänstemän, företagare och jordbrukare förs till medelklass. Studerande ingår inte i analysen.

[5] Med rationella klassröstare avser Maria Oskarson de väljare som identifierar sig med den klass hon objektivt tillhör och är klassmedveten i så motto att hennes åsikter i klassrelaterade sakfrågor ligger i linje med klassidentifikationen. Med lojala klassröstare avses väljare som identifierar sig med den klass hon objektivt tillhör, men klassidentifikationen har inget samband med vad hon tycker i klassrelaterade sakfrågor. En slentrianklassröstare röstar ”med” sin klass utan att subjektivt tillhöra klassen.

Kommer klassröstningen att fortsätta minska i framtiden? Svaret beror på i vad mån klassröstningen reproduceras – återskapas – i yngre generationer eller om detta röstningsbeteende tillhör de försvinnande generationerna. I tabell 4.3 redovisas en så kallad *kohortanalys* där utvecklingen av sambandet mellan klass och partival kan spåras i olika generationer.

Tabell 4.3 Sambandet mellan klass och partival (Cramers V) i olika generationer 1956-2010.

Födelseår/ Kohort	56	60	64	68	70	73	76	79	82	85	88	91	94	98	02	06	10	Snitt
1991-2000																	*	
1981-1990															.67	.30	.35	
1971-1980												.36	.17	.26	.28	.30	.36	.29
1961-1970								.27	.33	.24	.25	.30	.30	.41	.33	.30	.32	.31
1951-1960						.33	.28	.25	.35	.31	.32	.29	.31	.27	.14	.24	.24	.28
1941-1950			.46	.30	.34	.31	.35	.40	.27	.32	.31	.31	.31	.24	.34	.35	.36	.33
1931-1940	.42	.48	.51	.40	.34	.49	.42	.41	.47	.44	.41	.35	.40	.37	.36	.42	.34	.41
1921-1930	.43	.55	.43	.42	.46	.39	.40	.44	.50	.45	.42	.44	.49	.48	.42	.30	*	.44
1911-1920	.68	.58	.50	.42	.48	.52	.44	.50	.44	.49	.48	.46	.53	.69				.52
1901-1910	.59	.59	.46	.49	.54	.57	.56	.59	.52	.48	.54							.54
1891-1900	.52	.63	.53	.45	.45	.66	.68	.83										.59
1876-1890	.38	.49	.61	.58	.67													.55

Kommentar: Resultaten är hämtade från svenska valundersökningar 1956-2010. Förändringsmåtten i kolumnerna längst till höger är lutningskoefficienter som visar den genomsnittliga förändringen av sambandens styrka per år respektive sett över tio år.*=färre än 30 svarspersoner. Sambandet bland samtliga väljare presenteras i tabell 4.1. Indelningen i ”arbetarklass” och ”medelklass” bygger på valundersökningarnas yrkeskategoriseringar, för mer info se kommentaren till tabell 4.1. Snittet omfattar kohorter med minst fem mätta valår.

Våra kohortanalyser bekräftar tidigare analyser av klassröstningens utveckling i olika generationer (Holmberg 1981; Oskarson 1994). Vid varje riksdagsval under perioden 1956-2010 har sambandet mellan klass och röstning generellt sett varit starkare bland äldre än bland yngre väljare. Snittsambandet (Cramers V) bland födda under 1920-talet och 1930-talet har varit högre (.44 respektive .41) än de som föddes under 1940- och 1950-talet (.33 respektive .28) eller senare.
Kohortanalysen visar att *inom* varje generation finns det endast en mycket svag nedåtgående trend i klassröstningens styrka. Huvudanledningen till klassröstningens minskning i Sverige är med andra ord att äldre klassröstande generationer successivt byts ut mot yngre generationer som inte klassröstar i samma utsträckning. Det förklarar samtidigt varför klassröstningen eroderar så långsamt. Det tar 60-70 år för varje generation att välja sig igenom ett liv som röstberättigad.

Om det pågår någon omfattande reproduktion av klassröstning i yngre väljargrupper syns det i varje fall inte i det material vi har tillgång till. Klassröstningens framtida styrka kommer att avgöras av i första hand demografiska förändringar av väljarkårens ålderssammansättning. Beroende på hur snabbt äldre generationer ersätts av yngre kommer den fortsatta erosionen av den gamla klasskonflikten att gå olika snabbt. Under förutsättning att de stora 1940-talskohorterna inte förändrar sitt röstningsbeteende radikalt när de blir pensionärer, vilket vore högst osannolikt, kommer det statistiska sambandet mellan klasstillhörighet och partival sannolikt vara oförändrad i kommande val, åtminstone i något årtionde till.

Insikterna om att klasstrukturen är alltför komplicerad för att rymmas i kategorierna arbetarklass och medelklass är gammal. Indelningen är alltför grov för att ge en rättvis bild av sambandet mellan social hierarki och partival. Det gamla sättet att studera klassröstning behöver lämna plats för analyser där man använder fler klasspositioner än två (Hout, Brooks & Manza 1995). Valundersökningarna visar en del förväntade skillnader i röstningsbeteende mellan olika yrkesgruppskategorier (se tabell 4.2).[6] Socialdemokraterna har t ex stöd av 51 procent av industriarbetarna i 2010 års val. Moderaterna har starkast stöd bland företagare och högre tjänstemän (45 respektive 43 procent), Folkpartiet bland högre tjänstemän (13 procent), Centerpartiet bland jordbrukare (31 procent). Miljöpartiet står starkast bland studerande (18 procent).

Den gamla klasskiljelinjen återspeglar sig också när vi undersöker klassidentifikation, eller närmare bestämt när vi låter väljarna klassificera sig efter familjehem (se tabell 4.1). Väljare som själv tycker de passar bäst in på beskrivningen *arbetarfamilj* tenderar att i särskilt stor utsträckning stödja Vänsterpartiet, Socialdemokraterna och Sverigedemokraterna (7, 47 respektive 7 procent), i gruppen *företagarfamilj* och i gruppen *högre tjänstemän* röstar hälften på Moderaterna (50 procent), *jordbrukarfamilj* Centerpartiet (31 procent). I gruppen *tjäns-*

[6] Den åttaställiga yrkesgruppsindelning som använts i valundersökningarna sedan 1976 utvecklades av Olof Petersson (Petersson 1978) och bygger ursprungligen på en detaljerad yrkesgruppskod som utarbetades av Bo Särlvik till 1968 års valundersökning. Peterssons yrkesgruppsindelning är mycket lik den sju-gradiga indelning som under de senaste 20 åren varit mest gångbar i internationell forskning, John Goldthorpes s k differentierade klasschema (Goldthorpe, Llewellyn & Payne 1980). För detaljer om vilka yrkesgrupper som ingår i de olika kategorierna, se t ex Oskarson (2007).

temannafamilj är röstning på Folkpartiet och Miljöpartiet något vanligare än i andra grupper (13 respektive 13 procent). Hur väljarna själva väljer att klassificera sig har tydliga samband med väljarbeteende. Identifikation spelar roll år 2010.

Gruppidentifikation, gruppintresse, egenintresse är inga lättoperationaliserade begrepp. Icke desto mindre är det nödvändigt att försöka närma sig operationella indikatorer om någon empirisk prövning av orsakerna till sambandet mellan yrkesgrupptillhörighet och partival skall kunna komma till stånd.

I vilken utsträckning förekommer egentligen gruppintresse i väljarnas överväganden när de går och röstar? En möjlighet att besvara frågan är att analysera väljarnas egna motiveringar till partivalet. Endast var sjunde väljare 2010 (14 procent) ansåg att yrkesgruppsintresse var ett av de viktigaste skälen till varför de röstade som de gjorde. Utökar vi gruppen subjektiva yrkesgruppsröstare till att inkludera både svarsalternativen ”ett av de viktigaste skälen” och ”mycket viktigt skäl” är andelen högre, 36 procent (jfr tabell 8.1). Så stor andel instämde i ett färdigformulerat påstående om att ”partiets politik brukar vara till fördel för den yrkegrupp jag tillhör”. Närmare än så kommer vi inte om vi vill fånga in människors subjektiva yrkesgruppsintresse. I tabell 4.4 har vi undersökt i vilken utsträckning klassröstandet är starkare bland personer som motiverar partivalet med att det gynnar det egna gruppintresset. Så borde det vara enligt teorin om gruppröstning.

Analysen kan betraktas som ett slags diagnostiskt test på i vad mån klassröstning fortfarande grundar sig på ett gruppintresse. Vår hypotes är att klassröstningen – det vill säga tendensen att arbetare i större utsträckning än tjänstemän, företagare och jordbrukare röstar på Vänsterpartiet och Socialdemokraterna – bör vara mer utpräglad bland de väljare som hänvisar till yrkesgruppintresse än bland de som inte gör det.

Resultaten visar tydligt att det alltjämt finns kraft i svensk klassröstning. Vi ser fortfarande konturerna av 1950-talets klassamhälle i tjugohundratalets väljarbeteende trots att nästan hela befolkningen har bytts ut. Grundsambandet mellan yrke och partival handlar inte bara om kvardröjande skillnader mellan olika grupper på arbetsmarknaden. Industriarbetare som hänvisar till gruppintresset röstar i betydligt större utsträckning på vänsterpartier (V+S=74 procent) än industriarbetare som inte hänvisar till gruppintresse (V+S=23 procent). Mönstret går igen bland övriga arbetare (64 mot 27 procent), bland

lägre tjänstemän (59 mot 38 procent), och i någon mån även bland mellan tjänstemän (37 mot 32). Hela detta samband uppstår på grund av skillnader i röstning på Socialdemokraterna. Effekter av gruppintresse på partivalet är betydligt större för socialdemokratiskt röstande än för vänsterpartistiskt.

Tabell 4.4 Yrkesgruppstillhörighet och partival 2010, nedbrutet på väljare som uppgett yrkesgruppintresse som viktigt skäl för partivalet (procent, sambandsmått).

Yrkesgrupp;	partival 2010									summa	antal
skäl för partival	V	S	MP	C	FP	KD	M	SD	ÖVR	procent	personer
Industriarbetare											
Ej yrkesgruppintresse	3	20	14	0	3	8	29	20	3	100	35
Yrkesgruppintresse	4	70	4	2	2	0	15	2	1	100	83
Övriga arbetare											
Ej yrkesgruppintresse	3	24	9	9	7	11	24	11	2	100	100
Yrkesgruppintresse	7	57	3	5	4	2	16	6	0	100	159
Lägre tjänstemän											
Ej yrkesgruppintresse	8	30	12	5	10	5	23	7	0	100	77
Yrkesgruppintresse	8	51	2	7	5	0	24	1	2	100	87
Mellantjänstemän											
Ej yrkesgruppintresse	7	25	16	10	9	5	27	1	0	100	236
Yrkesgruppintresse	5	32	11	5	7	10	29	1	0	100	174
Högre tjänstemän											
Ej yrkesgruppintresse	5	15	14	9	14	7	34	1	1	100	209
Yrkesgruppintresse	2	16	5	5	7	2	61	1	1	100	128
Företagare											
Ej yrkesgruppintresse	7	22	11	2	2	7	37	7	5	100	46
Yrkesgruppintresse	3	15	2	8	2	7	53	7	3	100	60
Studerande											
Ej yrkesgruppintresse	2	28	26	11	2	4	19	4	4	100	53
Yrkesgruppintresse	10	32	11	2	16	3	19	5	2	100	62

Kommentar: Resultaten är hämtade från 2010 års valundersökning. Yrkesgruppsintresserade är de väljare som svarat att de tycker att ”Partiets politik brukar vara till fördel för den yrkesgrupp jag tillhör” är ett viktigt skäl för partivalet. För operationaliseringar av yrkesgruppintresse, se brödtexten. Resultat för gruppen jordbrukare presenteras inte på grund av för få respondenter i den gruppen.

Även bland högre tjänstemän hittar vi 2010 effekter av gruppintresse. Gruppmedvetna högre tjänstemän har en starkare tendens att stödja moderaterna (61 procent) än högre tjänstemän som inte uppgett yrkesgruppsintresse som ett viktigt skäl för partivalet (34 procent). Bland företagare är politiseringen lika stor. Gruppintressemotiverande företagare röstar i större utsträckning på Moderaterna (53 procent) än de företagare som inte motiverar partivalet med att ”partiets politik brukar vara till fördel för den yrkesgrupp jag tillhör” (37 procent). De försvagade sambanden mellan yrkesgruppstillhörighet och partival reflekteras också i ett svagare samband mellan fackföreningsmedlem-

skap och partival. Stödet för Socialdemokraterna i LO-leden har minskat under det senaste halvseklet, från 80 procent 1956 till 52 procent 2010. Men fortfarande är det alltså en majoritet av de LO-anslutna som röstar S. Motsvarande andel S-väljare bland tjänstemännen i TCO är 30 procent och bland akademikerna i SACO 19 procent. Det speglar Socialdemokraternas svårigheter i de två senaste valen att upprätthålla väljarstöd i en växande grupp högutbildade akademiker.

Ytterligare en arbetsmarknadsrelaterad skiljelinje har diskuterats flitigt som en alternativ social stratifiering vid sidan av klasstillhörighet: sektorsskiljelinjen. En expanderande offentlig sektor är resultatet av en allt ambitiösare välfärdsstat. Anställningssektor skulle, menade *public choice*-skolans företrädare, ha direkta effekter på partivalet eftersom offentliganställda i allt större utsträckning skulle rösta på partier som vill slå vakt om och expandera offentliga välfärdslösningar, det vill säga vänsterpartier. Hypotesen om sektorsröstning var född (Zetterberg 1985; Goul Andersen 1989; Kitschelt 1994). Men något starkt empiriskt stöd har den inte fått i Sverige (Holmberg & Gilljam 1987; Oskarson 1988; Holmberg & Oscarsson 2004).

Sektorsröstningen – skillnaderna i röstning mellan personer anställda i privat och offentlig sektor – har visserligen ökat svagt i Sverige (jfr tabell 4.1). Men ökningen ligger tjugo år tillbaka i tiden och sambandets styrka är inte i närheten av yrkesgruppsröstningen. Skillnaderna är numera blygsamma. Bland offentliganställda är stödet för Vänsterpartiet och Socialdemokraterna 34 procent. Motsvarande andel bland anställda i privat sektor är 27 procent. Moderaterna har ett starkare röststöd bland privatanställda (34 procent) än bland offentliganställda (23 procent) (se tabell 4.2).

Den religiösa skiljelinjen

I många av Europas länder finns starka religiösa skiljelinjer som strukturerar väljarbeteende. Men religionen har inte spelat lika stor roll i modern svensk politisk historia som i många andra länder. Sverige brukar räknas till ett av de mest sekulariserade länderna i världen. Och kyrksamheten avtar, även om takten minskat under senare år. Icke desto mindre är religionens betydelse för partivalet i Sverige relativt stor, grovt räknat två tredjedelar av klasskiljelinjens styrka (jfr tabell 4.1). Sambandet mellan kyrkobesökande och partival är nästan lika starkt idag som på 1950- och 1960-talet.

Den religiösa skiljelinjen är sedan 1964 politiserad genom ett kristdemokratiskt parti. Att det finns en religiös politisk skiljelinje märks tydligt när det gäller grundläggande värderingar och inställning till konkreta politiska sakfrågor – som t ex alkoholskatter, aborter, tolerans mot homosexualitet och pornografi (Bjereld & Gilljam 1991; Demker 1998; Hagevi 2005; Weibull & Strid 2011). Svenska väljares inställning till kristna värderingar, till familjepolitik och till sakfrågor om etik- och moral kan aldrig uteslutas i seriösa försök att förklara svenskt väljarbeteende Den så kallade kristna traditionalism-dimensionen var åtminstone under 1990-talet en av de starkaste konfliktdimensionerna vid sidan av den dominerande vänster-högerdimensionen (Oscarsson 1998).

I Sverige har kyrkobesökande medborgare alltid röstat mer borgerligt än de som inte regelbundet besöker någon kyrka. Idag gör sig religiositeten främst gällande genom ett röstande på Kristdemokraterna (se tabell 4.2). KD hade 2010 ett mycket starkt stöd bland personer som besöker kyrkan minst en gång i månaden (29 procent) jämfört med personer som aldrig besöker kyrkan (2 procent). Ett motsvarande mönster finns för Centerpartiet som står ungefär dubbelt så starka bland flitiga besökare än bland aldrigbesökare (10 mot 5 procent). För Sverigedemokraterna är det omvänt; stödet för SD är mycket svagare bland regelbundna kyrkobesökare (1 procent) än bland de som aldrig besöker kyrkan (6 procent). Motsvarande andel för Vänsterpartiet är 2 respektive 9 procent.

Nord mot syd – stad mot land

Konflikter mellan olika regioner eller mellan stad och landsbygd har inte varit lika centrala i Sverige som i många andra europeiska länder (Lane & Ersson 1999). Norge är ett bra exempel där centrum-periferi är en etablerad social skiljelinje. Men även om potentiella konflikter inte politiserats i nämnvärd utsträckning i Sverige blir vår stad-landskiljelinje synlig emellanåt, framför allt i samband med folkomröstningen om EU-medlemskap 1994 och om införande av euron som valuta 2003 (Gilljam & Holmberg 1996; Holmberg & Oscarsson 2004). Frågor som rör infrastruktur, avfolkning, tillgång på samhällsservice, vargjakt och kommunala utjämningssystem visar tydligt att det finns en stor potential i stad-landkonflikten i Sverige (Berg & Solevid 2011; Ekengren 2012). Den stora gåtan är kanske snarare varför skillnader-

na i grundläggande levnadsvillkor mellan människor i städer och på landsbygden inte är mer exploaterad av politiska aktörer.
Skillnader i röstningsmönster mellan stad och landsbygd och mellan norr och söder är en reflektion av näringsstruktur och de sociala villkor och erfarenheter som medborgarna lever under. Sammansättningen av befolkningen ser olika ut inom olika regionala områden, och det är därför att förvänta sig skillnader i partiernas röststöd i olika delar av landet. Men det finns också direkta effekter av politisk geografi. Socialdemokraterna har till exempel ett starkare stöd i Norrland än vad de borde ha givet sammansättningen av befolkningen (Holmberg 2000). Kontextuella effekter av social omgivning på politiskt beteende är kända sedan länge och uppträder i många sammanhang (Tingsten 1937; Strömblad 2003).

Det finns två regionala skiljelinjer som formar svenskt väljarbeteende. För det första en nord-sydskiljelinje som främst tar sig utryck i att arbetarrörelsen står betydligt starkare i norra än i södra Sverige. Skillnaderna mellan olika landsändar beror till mycket stor del på att näringsstruktur och befolkningssammansättning skiljer sig åt mellan olika landsändar. Samtidigt vet vi att Socialdemokraterna under hela 1900-talet har haft ett starkare stöd i norr än vad de borde ha haft givet sammansättningen av befolkningen (Tingsten 1937; Holmberg 2000:91). För det andra, och mer centralt, en skiljelinje mellan stad och landsbygd som tar sig uttryck i att främst Centerpartiet och numera även Sverigedemokraterna, har sina starkaste fästen på landsbygden. Socialdemokraterna står starkare i bruksorterna och Vänsterpartiet och Miljöpartiet står starkare i de tre storstäderna.

Skillnaderna i röststöd mellan olika regioner i Sverige är emellertid inte lika stora som skillnaderna mellan stad och landsbygd. Före det andra världskriget och modernismens stora genombrott på 1950-talet var Sverige fortfarande i huvudsak ett agrart bondesamhälle. Sambandet mellan bostadsort och partival har minskat endast blygsamt sedan 1950-talet (jfr tabell 4.2). Historiskt har landsbygdsbor i allmänhet och jordbrukare i synnerhet haft en stark tendens att uttrycka sin bondesjäl genom att rösta på Centerpartiet. Historiskt har C under perioden 1956-2010 haft ett mellan 5-10 gånger starkare röststöd på landsbygden än i storstäderna, 1973 års rekordval undantaget. Tendensen lever kvar i högsta grad (se tabell 4.2). I 2010 års val stödde 13 procent av landsbygdsborna Centerpartiet, men bara 2 procent av väljarna i de tre storstäderna.

Socialdemokraterna har ännu 2010 starkast stöd i mindre tätorter (36 procent). Vänsterpartiet och Miljöpartiet har sina starkaste fästen i storstäderna (7 respektive 14 procent). Sverigedemokraterna är starkare på landsbygden (5 procent) än i stan (2 procent).

Centerpartiets starka ställning bland jordbrukare och landsbygdsbor är både en fördel och en nackdel för partiet. Fördelen är att dessa väljargrupper ger partiet en stabil och lojal kärngrupp som alltjämt är tillräckligt stor för att säkra en plats i riksdagen. Nackdelen är att denna kärngrupp sakta blir mindre. Jordbruket effektiviseras och urbaniseringen fortskrider. Och tyvärr för C tycks landsbygdsbor generellt sett förlora sin förkärlek för centerpartiröstande när de flyttar in till stan (Holmberg & Oscarsson 2004).

Vi lämnar nu analysen av de historiskt stabilaste, starkaste och viktigaste sociala skiljelinjerna i svensk politik: klass, religion och region. De representerar *nationsbyggandets* och *industrisamhällets* sociala skiljelinjer (Lipset & Rokkan 1967). Klasskiljelinjen är svagare än tidigare men strukturerar fortfarande svenskarnas röstningsbeteende starkare än någon annan social skiljelinje, medan religion och region (stad-land) fortfarande uppvisar svaga men stabila samband med partivalet.

Män mot kvinnor

Könsskiljelinjen kan vara den av de nya, framväxande postmoderna skiljelinjer som har störst potential. Könsskiljelinjen möter nämligen många av de krav som vi inledningsvis ställde på en social skiljelinje. Det finns till att börja med klara materiella skillnader mellan män och kvinnor. Här räcker att nämna skillnader vad gäller lön för lika arbete och för utfört obetalt arbete i hemmet. För det andra faller könsskillnaderna tillbaka på könsroller som alltjämt sprids effektivt vidare från generation till generation via omfattande socialisation redan i tidig ålder. Och, för de tredje, de permanenta intressemotsättningarna mellan män och kvinnor är tydliga i många politiska sakfrågor, som till exempel vapenexport, pornografi, könskvotering, alkoholskatter, kärnkraft, offentlig sektor, EU, sextimmars arbetsdag och kan alltså politiseras. Och könsskiljelinjen *är* redan politiserad i Sverige idag. Feministiskt initiativ driver frågor om kvinnors rättigheter och protesterar mot könsmaktsordningen i samhället.

I Sverige har skillnaderna i mäns och kvinnors partival historiskt varit små. Den gamla sanningen inom väljarforskningen var att kvinnor

tenderade att i större utsträckning än män rösta på värdekonservativa och religiösa partier. Fram till omkring 1980 stämde sanningen in på Sverige. Kvinnor stod då längre till höger åsiktsmässigt och röstade i större utsträckning än män på borgerliga partier. Men därefter har kvinnor i allt större utsträckning röstat på partier som står längre till vänster, inte bara i Sverige utan även i många andra jämförbara länder (Oskarson 1988; Oskarson & Wängnerud 1995). En förklaring till denna långsiktiga förändring kan vara att allt fler kvinnor tagit steget ut på arbetsmarknaden och då främst inom den offentliga sektorn.

I tabell 4.6 redovisas skillnaderna i mäns och kvinnors partival under perioden 1948-2010. Den visar att könsskillnaderna i röstning har varit som störst i början och slutet av mätperioden, men närmast obefintliga under 1970-talet.

Tabell 4.6 Skillnader i partival mellan män och kvinnor 1948-2010 (procentenheter)

Parti	48	52	56	60	64	68	70	73	76	79	82	85	88	91	94	98	02	06	10
Vänsterpartiet	+2	+2	+1	+2	+1	+1	+2	+3	+0	+1	+2	+1	-1	0	-2	-5	-3	-1	+1
Socialdemokraterna	+3	+2	+1	-2	+3	0	0	-1	+1	-1	-2	-5	-3	0	+3	+5	+3	+1	-4
Miljöpartiet	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-1	0	0	-3	-2	-2	-2	-4	-3
Centerpartiet	+1	+4	+3	+1	+4	+3	+1	0	-2	-4	0	+1	+1	-2	-3	0	+1	0	-4
Folkpartiet	-4	-8	-3	-1	-4	-2	-2	-2	0	0	-2	-3	0	-2	-2	-2	0	+1	-1
Kristdemokraterna	-	-	-	-	0	0	0	0	-1	-1	-1	-1	-2	-2	-1	-4	-2	-2	-1
Moderaterna	-2	0	-2	0	-4	-2	0	0	+1	+4	+4	+7	+5	+5	+7	+7	+3	+3	+8
Ny Demokrati	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+3	+1	-	-	-	-
Sverigedemokraterna	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+1	+3
Summerade absoluta avvikelser	12	18	10	6	16	8	5	6	5	11	12	18	12	17	21	25	14	13	25

Kommentar: Resultaten är hämtade från svenska valundersökningar 1956-2010. Resultaten från 1948 och 1952 är hämtade från Svenska Gallupinstitutet. Siffrorna i tabellen är procentenheter. En positiv (+) skillnad innebär att partiet är överrepresenterat bland män. En negativ (-) skillnad betyder att partiet är överrepresenterat bland kvinnor.

Sambandet mellan kön och partival växte sig stora i samband med 1994 och 1998 års val. Män var kraftigt överrepresenterade bland Moderaternas väljare och kvinnor överrepresenterade bland Miljöpartiets och Vänsterpartiets väljare. Många trodde att könsgapet i väljarbeteende skulle fortsätta växa. Men i riksdagsvalen 2002 och 2006 röstade män och kvinnor mer likt varandra igen. Könsgapet i väljarbeteende hade slutits igen.

Men det var bara tillfälligt. Huvudmönstren från 1990-talet framträder ånyo i 2010 års val med historiskt stora könsskillnader. Mode-

raterna noterar ett rekord när det gäller överrepresentation bland män (+8 procentenheter). Även Sverigedemokraterna gjorde ett starkare valresultat bland män än kvinnor (+3 pe). Socialdemokraterna, Miljöpartiet och Centerpartiet hade ett lägre röststöd bland män än bland kvinnor (-4, -3 respektive -4 procentenheter).

Generation mot generation

För den sociologiska modellen är ålder central i alla fördjupade analyser. Väljares fysiska ålder kan användas analytiskt för att spåra de socialisationsprocesser som anses ligga till grund för att sociala skiljelinjer förs vidare från generation till generation. Den politiska socialisationen inom familjen under en ung människas formativa år spelar en avgörande roll i traditionella gruppröstningsmodeller. Den sociala politiska inlärningen i ungdomsåren markerar enligt gängse socialisationsmodeller starten på ett livslångt gruppröstande på ett visst parti (Westholm 1991; Jennings 2007).

Skiljelinjer baserade på ålder är emellertid ovanliga, trots att sociala och politiska erfarenheter många gånger kan skilja sig mycket åt mellan olika generationer. Det finns potentiellt stora intressemotsättningar och åsiktsskillnader mellan yngre och äldre generationer. Vi vet t ex att unga personer prioriterar frågeområdena utbildning, bostäder och familjepolitik högre än äldre. Äldre tycker att sjukvård och pensioner är viktigare politiska områden. Och det förekommer ofta stora åsiktsskillnader i grundläggande värderingar och politiska sakfrågor mellan yngre och äldre. Men det tycks inte kunna skapa tillräckligt stora intressekonflikter mellan generationer för att röstningsbeteendet skall skilja sig åt på ett avgörande sätt. Orsaken kan vara att äldre är mer kunniga, mer intresserade och ideologiskt stabilare, vilket begränsar utrymmet för det rena och skära egenintresset.

Demografiska förändringar av ålderssammansättningen under kommande decennier – med en allt större grupp äldre – kan möjligen innebära en grogrund för en generationskamp vid valurnorna. Den växande gruppen ålderspensionärers krav på god vård och livskvalitet kan komma att ställas mot de yngre generationernas krav på ökad utbildning, bostäder och goda möjligheter till självförverkligande av sina livsprojekt. Än så länge finns dock få tecken på någon sådan politisering. En viktig faktor som bestämt talar emot ålder som viktig politisk skiljelinje är att det finns små möjligheter till långsiktigt verkande

socialisationsprocesser. Skälet är enkelt: att vara ung är ett snabbt övergående tillstånd.

Tabell 4.7 Unga förstagångsväljarnas partival 1956-2010. Avvikelser från gruppen samtliga väljare (procentenheter).

	V	S	MP	C	FP	KD	M	NyD	SD	ÖVR	summerade avvikelser/2
1956	-1	-1	-	+1	+1	0	0	-	-	0	2
1960	-2	+5	-	-5	+2	0	0	-	-	0	7
1964	-2	+4	-	-6	+4	+3	-3	-	-	0	11
1968	+2	+1	-	-3	+5	0	-2	-	-	-3	8
1970	+7	-4	-	+7	-7	0	-1	-	-	-2	14
1973	+9	-11	-	+9	-4	+1	-2	-	-	-2	19
1976	+3	-4	-	+5	0	+1	-3	-	-	-2	9
1979	+6	-12	-	+3	+2	+1	0	-	-	0	12
1982	+1	-2	+1	0	0	0	0	-	-	0	2
1985	+2	-1	+1	-3	0	-1	+2	-	-	0	5
1988	0	-2	-2	-4	+3	-1	+5	-	-	+1	9
1991	-1	-11	+3	-3	+1	-2	+8	+6	-	-1	18
1994	+3	-6	+6	-1	0	0	-2	0	-	0	9
1998	+5	-15	+6	-2	+3	-6	7	-	-	+2	23
2002	+10	-18	+8	-2	+1	-1	+1	-	-	0	21
2006	0	-1	-3	-3	-2	-2	+1	-	+2	+1	7
2010	-2	-2	0	-1	-1	-1	-4	-	+8	+2	11

Kommentar: Resultaten är hämtade från Valundersökningarna 1956-2010. Resultaten för Kristdemokraterna särredovisas först från och med 1982 års val. Till gruppen unga förstagångsväljare räknas personer som röstar för första gången i riksdagsval sedan de erhållit rösträtt. Rösträttsåldern sänktes 1965 till 20 år, 1969 till 19 år och 1975 till 18 år som är den nuvarande rösträttsåldern. Positiva tal betyder att partiet varit överrepresenterat bland förstagångsväljare. Negativa tal visar att partiet varit underrepresenterat bland förstagångsväljarna. De perioder då ett parti varit klart överrepresenterat bland förstagångsväljarna har i tabellen försetts med ramar. De summerade avvikelserna är beräknade för alla partier + gruppen övriga.

Men ser vi någon generationskamp i svensk politik? Vi har kunnat se att åldersvariabelns samvariation med partival har ökat om än svagt i Sverige mellan 1956 och 2010 (jfr tabell 4.1). Tabellen 4.7 ger en god överblick över i vilken utsträckning olika partier har varit över- respektive underrepresenterade bland *förstagångsväljarna* under perioden 1956-2010.

Förstagångsväljarna ägnas oftast särskild uppmärksamhet eftersom de ofta anses vara mer trendkänsliga än andra väljargrupper. Och det är riktigt att det finns många exempel historiskt där förstagångsväljarnas röstning avvikit mycket jämfört med väljarkåren som helhet. Under 1970-talet var Vänsterpartiet och Centerpartiet överrepresenterade bland förstagångsväljarna. Centerpartiet hade t ex ett nio procentenheter starkare stöd bland förstagångsväljare än i valmanskåren som helhet 1973. Miljöpartiet var framgångsrika bland de yngsta väljarna

under 1990-talet med stark överrepresentation i 1994, 1998 och 2002 års val (+6, +6 respektive +9 pe). Moderaterna var särskilt starka bland unga förstagångsväljare 1988 och 1991 (+5 respektive +8 pe) och i samband med valet 1998 (+7 pe). Sverigedemokraterna gjorde ett mycket bättre valresultat bland förstagångsväljare än bland väljarna som helhet 2010 (+8 procentenheter).

Socialdemokraterna har vid flera tillfällen varit kraftigt underrepresenterade bland de yngsta väljarna, framför allt i samband med valen 1998 och 2002 (-15 respektive -18 pe). Det var vid de båda valen avvikelserna mellan förstagångsväljarna och valmanskåren var som allra störst under perioden 1956-2010. Vid 2006 och 2010 års val har skillnaderna i röstning mellan förstagångsväljarna och övriga väljare varit klart lägre igen – i själva verket nära det historiska snittet (11).

Lågutbildade mot högutbildade

Skiljelinjer organiserade efter utbildningsnivå är en populär föreställning i diskussionerna om framtida skiljelinjer (Castells 2000). I det annalkande informationssamhället går det knappast tänka sig något lika starkt socialt differentierande som långa, specialiserade utbildningar. Yngre generationer spenderar allt längre tid i utbildning. Utbildningens socialiserande effekter på attityder och beteenden kan därför förväntas bli allt större. Det är främst genom utbildning yngre generationer kan specialisera sig och utveckla sig själva som särpräglade varumärken på en rörlig och flexibel arbetsmarknad (Bjereld & Demker 2003). Eftersom en allt större andel unga går vidare till universitetsstudier förändras betydelsen av utbildning. Analytiskt är det spännande att studera hur politiskt beteende samvarierar med inte enbart utbildningens nivå – som i våra förklaringsmodeller oftast har använts som ett mått på generell kognitiv kapacitet – utan även med vilken slags utbildning.

Utbildningsrevolutionen – den kognitiva mobiliseringen av medborgare i etablerade västdemokratier – utgör en fundamental samhällsförändringarna under det senaste halvseklet. Andelen väljare som besitter en universitetsexamen (en eftergymnasial utbildning) har passerat trettio procent. Svenskarna sitter längre på skolbänken och blir mer specialiserade och mer diplomerade. I ett globaliserat och internationaliserat informations- och nätverkssamhälle är individuella utbildningsmeriter hårdvaluta.

Utbildningsrevolutionen till trots, sambandet mellan utbildningsnivå och partival har varit i huvudsak oförändrat under det senaste halvseklet. Sambandet blir alltså inte starkare över tid, snarare försvagas det (jfr tabell 4.1). Människors utbildning är intimt knutet till vilken position på arbetsmarknaden de har. Bland högutbildade med universitetsexamen (=hög utbildning) var Socialdemokraterna kraftigt underrepresenterade 2010 (18 procent), medan Folkpartiet (10 procent), Miljöpartiet (16 procent) och Moderaterna (33 procent) var överrepresenterade (se tabell 11.4). Lågutbildade med endast obligatorisk grundskola tenderar att i större utsträckning stödja Socialdemokraterna (51 procent) och Sverigedemokraterna (7 procent).

Med en ännu mer detaljerad kategorisering efter utbildningsnivå blir sambanden tydligare. Socialdemokraterna står starkast i den väljargrupp som endast har obligatorisk skola kortare än nio år som högst uppnådda utbildning (52 procent). Denna grupp består i huvudsak av personer äldre än 60 år. Bland personer med långa universitetsutbildningar (längre än två år) röstade bara 20 procent på Socialdemokraterna i 2010 års riksdagsval. Sverigedemokraternas stöd bland högskoleutbildade är mycket svagt (1 procent). Miljöpartiet å sin sida har en stark ställning bland personer med examen från en längre högskoleutbildning (15 procent).

Utbildningseffekter på partival handlar inte längre enbart om antalet utbildningsår. Teorier om politisk socialisation förutspår att den allt längre utbildningstiden och intensiva kontakter med specifika utbildningsinstitutioner och -miljöer skapar nya förutsättningar att påverka och forma människors politiska preferenser. Lägg därtill en initial selektionsmekanism där vissa typer av människor från början söker sig till olika typer av utbildningar.

Valundersökningarna bekräftar att det existerar intressanta samband mellan typ av utbildning och partival, framför allt bland yngre människor, även om dessa samband ännu är svagare än för utbildningsnivå (se tabell 4.2). Centerpartiet utmärker sig till exempel bland lant- och skogsbruksutbildade (25 procent C-röster). Miljöpartiet står mycket starka bland personer som har en utbildning inom pedagogik (18 procent), naturvetenskap/data/matematik (16 procent) eller humaniora (15 procent). Moderaterna hade 2010 ett starkt stöd från väljare med tjänsteutbildning (42 procent).

Vi vet från den inledande analysen att sambandet mellan utbildningsnivå och partival inte har eroderat lika kraftigt som de sociala skilje-

linjer som är knutna till den gamla klasskonflikten. Den kognitiva revolutionen under det senaste kvartsseklet – utbildningsexplosionen som inneburit en väljarkår med allt högre utbildningsnivå – har inte inneburit att sambandet mellan utbildningsnivå och partival försvunnit. Tvärtom kvarstår ungefär 2/3 av 1950-talssambandet trots att andelen högutbildade väljare vuxit från 7 procent 1956 till 37 procent 2010 (Dahlberg, Forsberg & Hedberg 2011). Det bivariata sambandet mellan utbildningsnivå och partival var det näst starkaste 2010 (CV=.24) (jfr tabell 4.1).

Svenskfödda mot utlandsfödda

Vi avslutar analysen av potentiella framtida skiljelinjer i Sverige med etnicitet. Utrikesfödda invandrare och svenskar med utländsk bakgrund – här definierat som mor eller far född utanför Sverige – är numera tillräckligt stor för att vi systematiskt ska kunna undersöka sambandet mellan uppväxtbakgrund och partival med hjälp av de svenska valundersökningarna.

Eftersom första- och andra generationens invandrare blir fler är de också partistrategiskt intressanta för partierna. Kan man vinna insteg i denna växande kategori väljare kan man vinna mark inför framtida riksdagsval. Andelen röstberättigade som är födda utanför Sverige var omkring 12 procent i samband med 2010 års val. Fler som idag är röstberättigade i kommunvalen kommer så småningom att bli röstberättigade i riksdagsval, och successivt ökar också den andel av väljarkåren som har utländsk härkomst.

I samband med 2010 års val behåller Socialdemokraterna och Vänsterpartiet ett klart strategiskt övertag bland svenska medborgare med utländsk bakgrund. Skillnaderna är inte lika stora som 2002 och 2006 men även 2010 röstade en majoritet av de väljare som vuxit upp utanför Norden S eller V. Alliansen hade stöd från 51 procent av de svenskfödda men bara av 36 procent bland utlandsfödda.

Kan etnicitet växa till en betydelsefull social skiljelinje i svensk politik i framtiden? Ser vi till röstningsmönstren är det knappast något tvivel om att det finns tydliga effekter av etniskt ursprung på partivalet – skillnaden i andelen socialistiskt röstande bland utrikesfödda och

svenskfödda är 21 procentenheter, det vill säga nästan lika stor skillnad som för det Alfordska klassröstningsindexet (jfr figur 4.1).[7]

Partiernas framgångar och motgångar 2006-2010

I de tabeller som presenterats i det här kapitlet finns också uppgifter om hur partiernas röststöd har förändrats mellan de två senaste valen 2006 och 2010. Vi avslutar kapitlet genom att gå närkamp med de korttidsförändringar som ägt rum mellan 2006 och 2010. Vår förhoppning är att en sociologisk modell också skall kunna bidra till förklaringar om varför 2010 års val slutade som det gjorde?

Socialdemokraternas valförluster och Moderaternas och Sverigedemokraternas framgångar står här i fokus för vår analys av vilka strukturerande krafter som verkat på kort sikt på svenskt väljarbeteende. Det är dessa rörelser i väljarkåren som hade störst påverkan på valutgången 2010. I vilka socio-ekonomiska grupper tappade Socialdemokraterna flest väljare och i vilka grupper vann Moderaterna och Sverigedemokraterna ett ökat stöd?

Socialdemokraterna tycks ha lidit större väljarförluster bland medelålders män än bland andra köns- och åldersgrupper. Bland män tappade Socialdemokraterna hela sju procentenheter från 36 till 29 procent mellan 2006 och 2010 års val (se tabell 4.2). Väljarförlusterna var störst i åldersgruppen 31-40 år och var här lika stor bland kvinnor som bland män (-11 procentenheter). Socialdemokraternas största förluster kom bland medelålders väljare medan tappet var klart mindre i andra åldersgrupper.

Resultaten visar också tydligt att det var bland mer välbeställda väljare som Socialdemokraterna tappade mest mellan 2006 och 2010 års val. Bland de femton procent väljare med högst taxerad inkomst fick S stöd av endast 16 procent 2010 jämfört med 22 procent vid valet 2006 (-6 procentenheter).

[7] I huvudsak förklaras skillnaderna i röstning mellan utrikesfödda och svenskfödda av ideologi. Det finns återkommande ideologiska skillnader och åsiktsskillnader mellan svenskfödda och utrikesfödda i våra analyser. Personer födda i övriga nordiska länder står till exempel något längre till höger än svenskfödda medan utomeuropeiskt födda står klart längre till vänster. Åsiktsmässigt finns också relativt stora skillnader särskilt mellan infödda svenskar och utomeuropeiskt födda svenskar. Utrikesfödda är exempelvis mer positiva till NATO-medlemskap, satsningar på ett internationalistiskt samhälle, ekonomiskt stöd till invandrare och satsningar på ett mångkulturellt samhälle än svenskfödda (Holmberg 2000; Holmberg & Oscarsson 2004).

Moderaternas framryckning i 2010 års val (+3,8 procentenheter) var inte lika stor i alla väljargrupper. Moderaternas största väljarvinster kom i huvudsak i de grupper där Socialdemokraterna tappade väljare, bland män (+7 procentenheter), bland 31-40-åringar (+10 pe), bland TCO-anslutna (+9 pe).

Moderaternas röstvinster bland arbetare är historisk. Vid valet 2010 vann Moderaterna ett starkare stöd bland industriarbetare och övriga arbetare än vad de någonsin haft tidigare. Var femte arbetare röstade på Moderaterna i 2010 års val (+7 procentenheter), vilket är den högsta noteringen hittills. Samma framgång kan konstateras för den betydligt större grupp väljare som själva definierar sig som ”arbetarfamilj” (+7 pe).

Moderaterna gjorde också tydliga framryckningar bland anställda i statlig sektor, från 22 till 30 procent (+8 procentenheter) och bland anställda i privat sektor, från 29 till 34 procent (+5 pe) medan förändringarna i övriga anställningssektorer var för små för att nå statistisk signifikans.

Den enda väljargrupp där Moderaterna tycks ha tappat många väljare mellan 2006 och 2010 är bland väljare med de allra lägsta inkomsterna. Bland låginkomsttagare (de 15 procent av valmanskåren med lägst taxerad inkomst) nådde M endast ett stöd på 20 procent 2010 (-7 procentenheter). Moderaternas positiva trend gäller gruppen förvärvsarbetande men tycks ha uteblivit helt bland arbetslösa.

Sverigedemokraterna gjorde ett mycket bra valresultat bland förstagångsväljare. Enligt valundersökningarna röstade 12 procent av 18-22-åringarna på SD 2010, vilket innebar ett tredubblat stöd jämfört med 2006 (+8 procentenheter). De tidigare mycket tydliga könsskillnaderna i röstning på SD bland unga människor tycks i huvudsak ha utjämnats 2010. Partiet nådde en nästan lika stor uppslutning bland unga förstagångsväljande män som bland unga förstagångsväljande kvinnor (13 respektive 11 procent).

Den största framgången för Sverigedemokraterna noteras för gruppen arbetslösa där partiet ökade sitt väljarstöd från 2 till 12 procent (+10 pe). I övrigt stärktes de röstningsmönster vi känner igen från 2006 års val. Sverigedemokraternas framgångar var statistiskt signifikanta i de väljargrupper som aldrig besöker kyrkan (+2 pe) bland låginkomsttagare (+4 pe), privatanställda (+2 pe), bland boende i mindre tätorter (+2 pe), bland lågutbildade (+4 pe) och bland personer med teknik- och tillverkningsinriktning på sin utbildning (+2 pe). Sverige-

demokraterna nådde också relativt större framgångar bland arbetare (+3 pe), bland företagare (+6 pe), men även bland studenter (+5 pe).

I 2010 års riksdagsval röstade väljarna fram en minoritetsregering bestående av Moderaterna, Folkpartiet, Centerpartiet och Kristdemokraterna. Bryter man ned resultatet som i tabell 4.2 blir det uppenbart att många väljargrupper hade önskat sig en annan valutgång, en annan regering och en annan statsminister. Det samlade röststödet för alliianspartierna var mycket svagt i grupper som utrikes födda (36 procent), arbetslösa (19 procent), LO-anslutna (26 procent), lågutbildade (34 procent), arbetarklassen (34 procent), unga (42 procent) och väljare med allra lägst inkomster (40 procent).

Kampen om regeringsmakten avgörs i de numerärt större medelinkomstgrupperna och i den växande gruppen högutbildade tjänstemännen i storstäderna som har en fast förankring på arbetsmarknaden. I samtliga dessa grupper fanns vid valet 2010 en klar röstövervikt för Fredrik Reinfeldts moderatledda alliansregering. Bland storstadsväljarna stödde 53 procent alliansregeringen. Motsvarande andel bland förvärvsarbetande var 50 procent, bland friska 52 procent, i medelklass 57 procent, bland SACO-anslutna 56 procent, bland mellantjänstemän 51 procent, bland högre tjänstemän 69 procent, bland högutbildade 57 procent, bland medelålders 31-50 år 54 procent, och bland högre tjänstemannafamiljer 77 procent.

Betraktar man 2006 och 2010 års val ur ett historiskt perspektiv och tar ledning av den komparativa ekonomiska policy-litteraturen har Alliansregeringen lyckats att bygga en ny elektoral koalition på väljarmarknaden som säkrar regeringsmakten (se t.ex. Iversen & Soskice 2006). Alliansens väljarmajoritet består dels av den socialt välintegrerade och etablerade medelklassen, och dels av samhällets mest välbärgade och förmögna höginkomstgrupper. Socialdemokratins röstförluster bland tjänstemän och i medelinkomstskikten har därmed brutit arbetarrörelsens framgångsrika elektorala koalition bestående av medelklassen och låginkomstgrupper. Det förändrade koalitionsbygget har tydliga kopplingar till förd politik. Slutsatsen på basis av forskningen om effekter av ekonomisk politik är måhända cynisk i överkant, men likväl korrekt när regeringsmakten står på spel: Lika litet som Socialdemokraterna tidigare behövde ta hänsyn till de allra rikaste när de utformade sin politik, lika litet behöver Alliansen ta hänsyn till de allra fattigaste när de utformar sin politik. En majoritet väljare räcker för att regera.

Bakom den trögrörliga och sakta föränderliga sociala strukturen i samhället ser vi stor dramatik. De förändrade väljarbeteendet i olika sociala grupper har tydliga konsekvenser för möjligheterna att säkra väljarmajoriteter i kommande svenska riksdagsval. Politik är övertygandets konst. Frågan är om Socialdemokraterna kan återuppbygga den historiska elektorala koalitionen av låg- och medelinkomstgrupper för att återta regeringsmakten?

Postindustriell stratifiering?

En extrem tolkning av idéerna om postmodernisering och individualisering är att det i framtiden kommer att vara helt meningslöst att kategorisera människor efter sociala karaktäristika. I ett socialt atomiserat postmodernt informationssamhälle bebott av superindividualister är gruppröstning en helt befängd tanke. Individers sociala erfarenheter skulle vara så olikartade att man svårligen skulle kunna samla sig till gemensam aktion för gemensamma intressen. Det går inte att organisera intressen framgångsrikt i ett socialt atomiserat samhälle. Analyser liknande de som du just har tagit del av skulle sakna allt värde.

Hastigheten och omfattningen av transitionen från ett industrisamhälle till ett postmodernt informationssamhälle är, som alltid, kraftigt överdriven. Våra analyser av de slitstarka sambanden mellan social struktur och partival under perioden 1956-2010 har bekräftat den slutsatsen. Trots att industrisamhällets gamla skiljelinjer sakta eroderar är rapporter om deras förestående bortgång överdramatiserade. Länge än kommer barnen av modernismen – generationerna födda på 1940-, 1950- och 1960-talen – att gruppröstа i svenska riksdagsval. Våra politiska partier kommer att fortsätta utforma valbudskap adresserade till bestämda sociala kategorier – några kommer vara gamla bekanta, andra kommer att vara nya. Den förda politikens vinnare och förlorare kommer med stor sannolikhet att kunna identifieras med hjälp av industrialismens sociala kategoriseringar länge än.

Väljarforskningens politisk-sociologiska gruppröstningsmodeller har alltjämt viktiga uppgifter att fylla. En stor utmaning är att uppdatera kunskaperna om de kausala mekanismer som producerar sambanden mellan sociala kategorier och partival på 2000-talet. I denna forskning förblir politiska aktörers göranden och låtanden och effekter av genomförd politik på människors livsvillkor betydelsefulla ledtrådar. En annan utmaning är att i större utsträckning utforska samspelet mellan mer långsiktigt stabiliserande socio-ekonomiska förklaringar

och mer kortsiktigt destabiliserande förklaringar till väljarbeteende, något som vi återkommer till i senare analyser i den här boken.

Kapitel 5
Partiernas väljare

Studier av väljarbeteende fokuserar på att försöka förklara väljares val av parti. Huvudsyftet är att pröva betydelsen av olika faktorer för politiskt beteende med sikte på att försöka förklara politisk förändring, det vill säga varför val slutar som de gör.

Deskriptiva analyser av *sammansättningen* av partiernas väljare är emellertid mer sällsynt i akademisk forskning (se dock Gilljam 1993; Sannerstedt 2008). Noggranna kartläggningar av partiernas väljare kan motiveras på flera sätt. Genom att följa hur sammansättningen av partiernas väljare förändras över tid vinner vi insikter om hur samhällsförändringar förändrar förutsättningarna för partiernas konkurrens på väljarmarknaden. Alla partier strävar efter att öka sitt röstetal och grundreceptet är alltid detsamma: att *samtidigt* försöka hålla kvar de väljare man redan vunnit och försöka vinna insteg i nya grupper. God kännedom om vilka väljare som faktiskt har röstat på partiet vid det senaste valet är viktig inte bara för partiernas strateger men också för statsvetare som önskar pröva och utveckla teorier för partikonkurrens och partistrategi.

I tider av stark individualisering och betydande väljarrörlighet kan behovet av att teckna porträtt av partiernas väljare ifrågasättas. Partierna kommer att i stor utsträckning ha bytt väljare med varandra redan i nästa val. Trots detta menar vi att beskrivning av partiernas väljare är ett givande analytiskt grepp som kan sprida ljus över centrala frågor för den representativa demokratin. De väljare som döljer sig bakom partiernas valresultat kan ytterligare klargöra hur de olika partiernas mandat – uppdraget från väljarna – egentligen ser ut. Vilka väljare representerar egentligen de olika partierna i riksdagen? Vilka väljargrupper utgör de sociala baserna för tjugohundratiotalets svenska partier?

Det statistiska underlaget för att göra träffsäkra porträtteringar av de olika partiernas väljare är begränsat om vi enbart använder Valundersökningarna. Det finns endast 91 respondenter som svarat att de röstat på Sverigedemokraternas i 2010 års valundersökning, för att ta

ett exempel. För att kunna ge en så god bild som möjligt av partiernas väljare i samband med 2010 års val har vi därför valt att använda resultat från fyra olika undersökningar som genomfördes samtidigt hösten 2010 och som har många likheter med varandra när det gäller viktiga bakgrundsvariabler: Valundersökningen 2010, den nationella SOM-undersökningen 2010, den regionala SOM-undersökningen i Västsverige 2010 samt Sveriges Televisions vallokalsundersökning SVT/Valu. Det effektiva antalet respondenter i analyserna uppgår då som mest till 21 068 personer. Tack vare viktningar kan resultaten vi presenterar betraktas som representativ för den röstberättigade valmanskåren. Vi har använt viktvariablerna i alla analyser där det varit möjligt. För en motsvarande analys av partiernas väljare i samband med 2006 års val hänvisas till Oscarsson & Holmberg (2008).

Resultaten redovisas för ett parti i taget. Partiernas väljare jämförs systematiskt med alla röstberättigade medborgare mellan 18 och 85 år. För vart och ett av partierna redovisas först partiväljarnas socioekonomiska sammansättning med avseende på kön och ålder, yrkesgruppstillhörighet, arbetsmarknadsställning, fackföreningstillhörighet, sektorstillhörighet, inkomst, utbildningsnivå och utbildningsinriktning, samt kyrkobesöksfrekvens. Därefter karaktäriseras partiväljarna efter dimensionerna partiidentifikation, politisk kunskap, politiskt förtroende och politiskt intresse – i dessa analyser används enbart valundersökningsdata. En identisk kartläggning av partiernas väljare från 2006 års val tjänar som viktig jämförelsepunkt i analyserna. I tabellerna särredovisar vi också sammansättningen av partiernas *kärnväljare*. Till kärnväljare räknas de personer som uppfyller följande kriterier: a) de har uppgett att de har partiet som sitt bästa parti och b) de betraktar sig själva som anhängare eller starka anhängare av partiet.

Vänsterpartiets väljare

I samband med 2010 års val hade Vänsterpartiets väljare en svag övervikt av kvinnor (52 procent). Överrepresentationen av kvinnliga väljare i förhållande till väljarkåren som helhet är särskilt framträdande bland de allra yngsta väljargrupperna, enligt ålderspyramiden (se figur 5.1). På motsvarande sätt är Vänsterpartiet kraftigt underrepresenterat bland de allra äldsta väljarna.

Arbetarklassprägeln är fortfarande tydlig hos Vänsterpartiet (se tabell 5.1). Det finns fler arbetare bland V-väljare än i valmanskåren, men skillnaderna är inte längre lika stora som de varit historiskt.

Närmare hälften av V-väljarna definierade in sig i grupperna ”arbetare” eller ”arbetare med arbetsledande funktion” (46 procent) i samband med 2010 års val. Motsvarande andel för alla väljare är 40 procent. Tjänstemannagrupperna är fortfarande underrepresenterade i samma utsträckning. Bland sina väljare har Vänsterpartiet en klar överrepresentation av låginkomsttagare (+7 pe) och en tydlig underrepresentation av personer med höga inkomster (-8 pe).

Figur 5.1. Vänsterpartiets väljares köns- och åldersprofil 2010 jämfört med valmanskåren (procent)

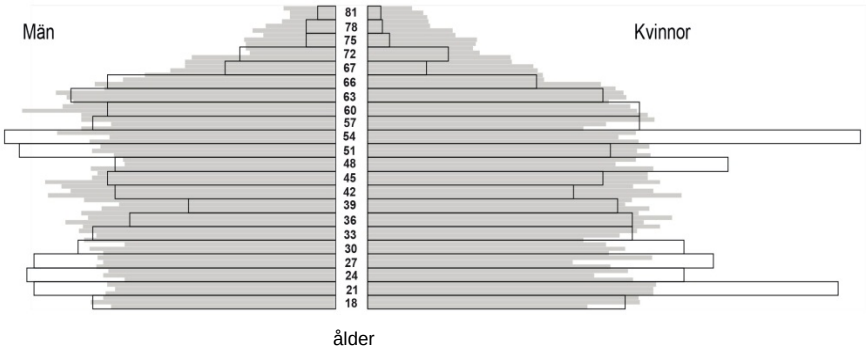

Kommentar: Befolkningspyramiden för valmanskåren (gråa bakgrunden) respektive vänsterpartiets väljare (vita förgrunden) i åldrarna 18-85 år bygger på analyser av den sammanslagna datamängden. För partiväljarna har vi fört tre årskullar till varje ålderskategori utom för den allra äldsta kategorin 81-85 år.

Vänsterpartiet har en klar överrepresentation av anställda inom kommunal sektor (+13 procentenheter) och LO-anslutna (+7 procentenheter). En klar majoritet av V-väljarna arbetar i offentlig sektor (55 procent). Tre av tio är LO-medlem (28 procent). Vänsterpartiets väljare är förvärvsarbetande i lika hög utsträckning som väljarkåren som helhet (59 procent).

Vänsterpartiväljarna består av fler studenter (13 procent; +5 pe) än väljarkåren. De utbildningsinriktningar som är särskilt framträdande bland V-väljare är pedagogik (12 procent), samhällsvetenskap/juridik (10 procent; +4 pe) och humaniora/kultur (6 procent; +4). Samtidigt är personer som definierar sina utbildningar i kategorierna ”ekonomi/handel” och ”teknik/industri/transport” färre bland Vänsterpartiets väljare än i valmanskåren (14 respektive 19 procent).

Figur 5.2. Politiskt förtroende, politiskt intresse, partiidentifikation, politiska kunskaper och utbildningsnivå bland Vänsterpartiets väljare jämfört med valmanskåren.

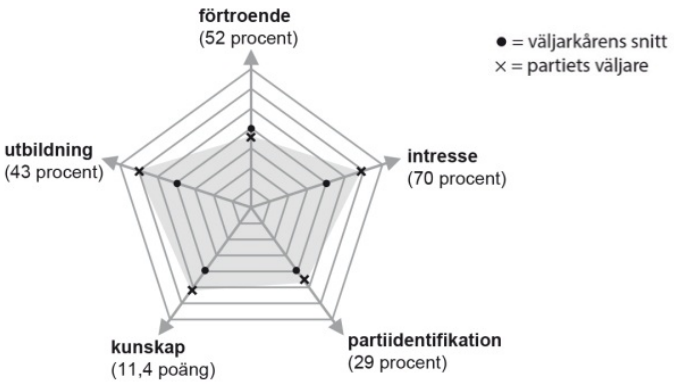

Kommentar: För att lätt kunna jämföra med valmanskåren har de fem analysvariablerna standardiserats så att befolkningssnittet på respektive dimension motsvarar ett medelvärde lika med noll. Skalan i figuren sträcker sig från -1,00 till +0,75 standardavvikelseenheter. Siffrorna i figuren är de ostandardiserade skattningarna för partiets väljare på respektive dimension. Data är hämtade från Valundersökningen 2010. Politiskt förtroende är andelen väljare som uppger att de har ett ganska stort eller mycket stort förtroende för politiker (befolkningsskattning 62 procent), Politiskt intresse är andelen väljare som uppger att de är ganska eller mycket intresserade av politik (befolkningsskattning 56 procent). Grad av partiidentifikation är andelen väljare som uppger att de betraktar sig som svagt eller starkt övertygade anhängare av sitt parti (befolkningsskattning 28 procent). Politisk kunskap är ett index bestående av 18 kunskapsfrågor (befolkningsskattning 10,9 rätt av 18 möjliga). Utbildningsnivå är en variabel med sju kategorier (ej obligatorisk grundskola, grundskola, studier på gymnasiet, gymnasieexamen, eftergymnasial utbildning ej högskola, högskolestudier, högskoleexamen, forskarutbildning). Andelen i valmanskåren som har en fullbordad högskoleexamen eller en forskarutbildning är 28 procent.

Andelen V-väljare som vuxit upp utanför Europa är något större än i väljarkåren som helhet, men överrepresentationen är mindre än vad den varit tidigare (+1 pe). Kyrksamheten bland Vänsterpartiväljarna är klart lägre än i valmanskåren som helhet. En majoritet uppger att de aldrig besöker en kyrka (52 procent; +8 pe).

Nästa steg i kartläggningen handlar om de politiska karaktärsdragen hos V-väljarna, såsom politiskt intresse, politiskt förtroende, partiidentifikation och politisk kunskap. Vänsterpartiets väljare karaktäriseras av att vara klart mer politiskt intresserade än genomsnittsväljaren (se figur 5.2). Hela 70 procent av vänsterpartiväljarna uppger att de är mycket eller ganska intresserade av politik, vilket är klart högre än snittet i väljarkåren på 56 procent.

Tabell 5.1 Den socioekonomiska sammansättningen av Vänsterpartiets väljare 2006 och 2010 (procent, procentenheter)

	Alla parti-väljare	Alla V-väljare	diff	Kärn-väljare	diff
Yrkesgruppstillhörighet					
Tjänsteman	31	34	3	29	-5
Tjänsteman med arbetsledande funktion	12	9	-3 **	11	+2
Tjänsteman med företagsledande funktion	5	2	-3 **	3	+1
Arbetare	34	42	+8 ***	52	+10 **
Arbetare med arbetsled	6	4	-2 **	3	-1
Jordbrukare	2	1	-1 **	1	±0
Jordbrukare med anställda	2	1	-1 **	0	-1 **
Företagare	3	3	±0	1	-2
Företagare 1-9 anställda	2	1	-1 **	0	-1 **
Företagare >10 anställda	1	0	-1	0	±0
Aldrig yrkesarbetat	2	3	+1 ***	0	-3 **
summa procent	100	100		100	
antal svarande	17 392	1 117		118	
Inkomst					
Låga inkomster	18	25	+7 ***	21	-4
Medellåga inkomster	33	33	±0	36	+3
Medelhöga inkomster	27	28	+1	29	+1
Höga inkomster	22	14	-8 **	14	±0
summa procent	100	100		100	
antal svarande	7 240	399		170	
Anställningssektor					
Statlig	11	12	+1	11	-1
Kommunal	30	43	+13 ***	45	+2
Privat	59	45	-14 **	44	-1
summa procent	100	100		100	
antal svarande	19 493	1 161		194	
Fackföreningstillhörighet					
LO	21	28	+7 ***	30	+2
TCO	17	20	+3 ***	21	+1
SACO	12	14	+2 ***	14	±0
Annan	2	2	±0	3	+1
Nej	48	36	-12 **	32	-4
summa procent	100	100		100	
antal svarande	20 578	1 263		205	
Arbetsmarknadsgrupp					
Förvärvsarbetande	58	59	+1	58	-1
Arbetsmarknadspol. åtgärder	4	4	±0	1	-3 **
Arbetslös	4	6	+2 ***	4	-2
Ålderspensionär/avtalspensionär	23	13	-10 **	19	+6 **
Förtidspensionär/sjukpensionär	3	5	+2 ***	7	+2
Hemarbetande	0	0	±0	0	±0
Studerande	8	13	+5 ***	11	-2
summa procent	100	100		100	
antal svarande	20 792	1 274		200	

forts.

Tabell 5.1 forts

	Alla parti-väljare	Alla V-väljare	diff	Kärn-väljare	diff	
Utbildningsnivå						
Ej obligatorisk	2	1	-1	1	±0	
Grundskola	19	15	-4 **	17	+2	
Gymnasium två år	13	13	±0	8	-5	**
Gymnasium tre år	21	19	-2	18	-1	
Eftergymnasial utbildning	10	7	-3 **	8	+1	
Högskolestudier	9	14	+5 ***	17	+3	
Examen från universitet	24	28	+4 **	29	+1	
Forskarutbildning	2	3	+1 **	2	-1	
summa procent	100	100		100		
antal svarande	9 802	453		204		
Utbildningsinriktning						
Ekonomi/handel	17	14	-3 **	12	-2	
Estetisk/design/hantverk/konst	4	4	±0	6	+2	
Hotell/restaurang/service	3	2	-1	2	±0	
Hälso/sjukvård	12	11	-1	15	+4	
Humaniora/kultur	2	6	+4 ***	5	-1	
Jordbruk/skogsbruk/miljövård	3	2	-1	1	-1	
Teknik/industri/transport	23	19	-4 **	17	-2	
Media/journalistik/reklam	1	2	+1	2	±0	
Naturvetenskap/matematik/data	5	4	-1	3	-1	
Pedagogik	8	12	+4 ***	17	+5	
Samhällsvetenskap/juridik	6	10	+4 ***	8	-2	
Socialt arbete/omsorg/psykologi	4	5	+1	7	+2	
annan utbildning	12	9	-3 **	5	-4	
summa procent	100	100		100		
antal svarande	6 916	324		121		
Egen uppväxt						
Ren landsbygd	24	19	-5 **	20	+1	
Mindre tätort	28	29	+1	27	-2	
Stad eller större tätort	24	26	+2	26	±0	
Sthlm, Gbg, Malmö	16	19	+3 ***	17	-2	
Annat land i Norden	2	1	-1 **	2	+1	
Annat land i Europa	3	2	-1	4	+2	
Annat land utanför Europa	3	4	+1 ***	4	±0	
summa procent	100	100		100		
antal svarande	21 068	1 285		199		
Kyrkobesöksfrekvens						
Aldrig	50	63	+13 ***	74	+11	***
Mera sällan	27	22	-5 **	15	-7	**
Några gånger om året	15	11	-4 **	9	-2	
Minst en gång i månaden	8	4	-4 **	2	-2	**
summa procent	100	100		100		
antal svarande	18 514	1 236		167		

Kommentar: Resultaten är hämtade från den sammanslagna datamängden. Uppgifter om antalet svarande avser de viktade n-talen. Skillnaderna mellan samtliga väljare och partiets väljare respektive partiets väljare och partiets kärnväljare har signifikanstestats med hjälp av ett test för skillnad mellan två procenttal (ensidigt test). **=p<.05; ***=p<.01.

Karaktärsdraget är typiskt för väljargrupper som ideologiskt befinner sig långt från mitten i politiken. V-väljare har dessutom en något star-

kare partiidentifikation än den svenske genomsnittsväljaren. 29 procent betraktar sig som anhängare av partiet. Även när det gäller utbildning och politisk kunskap befinner sig V-väljarna något över snittet. Endast när det gäller politiskt förtroende har Vänsterpartiets väljare en lägre skattning än väljarkåren som helhet, 52 mot 62 procent.

Socialdemokraternas väljare

Ju större ett parti är desto mer tenderar sammansättningen av partiets väljare att likna valmanskårens. Så var dock inte fallet för Socialdemokraternas 2010. Socialdemokraternas väljare 2010 var klart överrepresenterade av äldre och kvinnliga väljare. Medelåldern bland S-väljarna var högre (49,6 år) än för valmanskåren som helhet (47,3 år).[1] Samtidigt fanns en klar överrepresentation av kvinnor (54 procent; +2 pe). Ålderspyramiden visar att kvinnor är överrepresenterade bland framför allt yngre S-väljare.

Figur 5.3 Socialdemokraternas väljares köns- och åldersprofil 2010 jämfört med valmanskåren (procent)

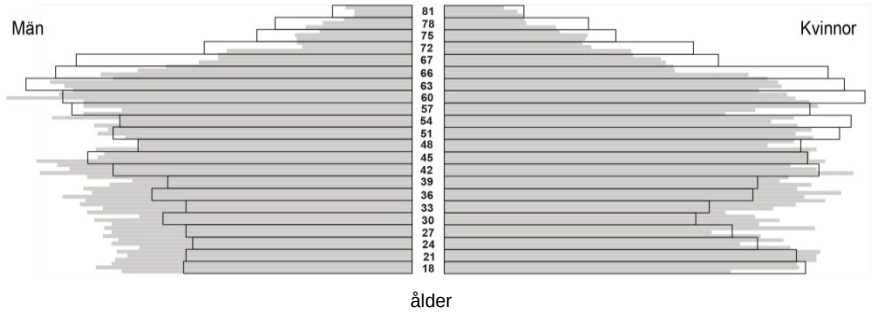

Kommentar: Befolkningspyramiden för valmanskåren respektive socialdemokraternas väljare i åldrarna 18-85 år bygger på analyser av den sammanslagna datamängden. För partiväljarna har vi fört tre årskullar till varje ålderskategori utom för den allra äldsta kategorin 81-85 år.

[1] Partiernas väljare i riksdagsvalet 2010 hade följande köns- och åldersammansättning (andel kvinnor, genomsnittsålder): Vänsterpartiet: 53 procent, 43,8 år; Socialdemokraterna 54 procent, 49,6 år; Centerpartiet 57 procent, 48,0 år; Folkpartiet 54 procent, 48,1 år; Moderaterna 48 procent, 48,1 år; Kristdemokraterna 52 procent, 51,7 år; Miljöpartiet 59 procent, 39,6 år; Sverigedemokraterna 36 procent, 44,2 år. Valmanskåren som helhet hade 52 procent kvinnor och medelåldern var 47,3 år. Observera att personer över 85 år inte ingår i den här analysen, varför alla genomsnittsåldrar som här redovisas tenderar att vara systematiskt något underskattade.

Figur 5.4 Politiskt förtroende, politiskt intresse, partiidentifikation, politiska kunskaper och utbildningsnivå bland Socialdemokraternas väljare jämfört med valmanskåren

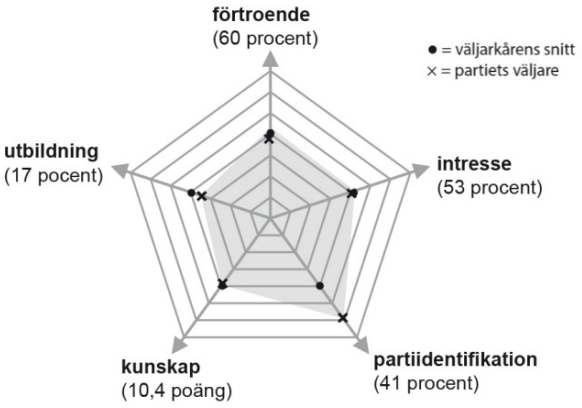

Kommentar: Resultaten är hämtade från Valundersökningen 2010. För detaljer hänvisas till figur 5.2.

Figur 5.5 Andel arbetare och tjänstemän bland Socialdemokraternas väljare 1976-2010 (procent)

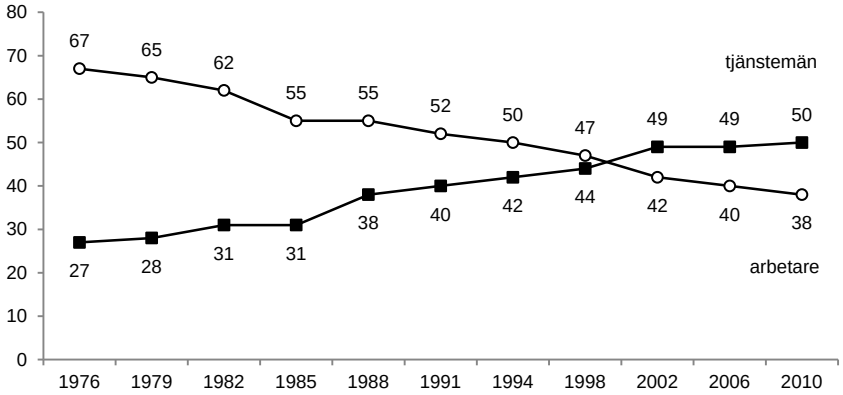

Kommentar: Resultaten är hämtade från valundersökningarna 1976-2006. Kategoriseringarna bygger på valundersökningarnas yrkesgruppskodning. Tjänstemannakategorin består sedermera av tre underkategorier: lägre, mellan respektive hög. De kategorier som inte redovisas i figuren är grupperna studenter, företagare och jordbrukare. För mer information om hur sammansättningen av partiernas väljare utvecklats över tid, se Dahlberg, Hedberg & Forsberg (2011).

Socialdemokraterna domineras inte längre av arbetarväljare. Det hänger förstås ihop med den generella utvecklingen mot allt färre arbetare i samhället. Andelen väljare som i Valundersökningarna har definierats som arbetare har halverats under de senaste trettio åren, från 48 procent 1976 till 26 procent 2010. Sedan valet 2002 är olika tjänstemannagrupper större än gruppen arbetare bland Socialdemokraternas väljare (se figur 5.5). ”Socialdemokratiska tjänstemannapartiet” (STP) är numera en bättre beskrivning än arbetarepartiet om man ser till sammansättningen av S-väljarna.

Sammansättningen av Socialdemokraternas väljare är förstås inte opåverkad av utvecklingen. Även bland S-väljare har andelen arbetare minskat från 67 procent 1976 till 38 procent 2010. Ett lite tillspetsat sätt att beskriva saken är att äldre arbetargenerationer har ”förborgerligats” och avancerat till tjänstemän samtidigt som yngre generationer i kraft av högre utbildning och förändrade samhällsbehov blivit tjänstemän istället för arbetare.

En socialdemokrati som i fortsättningen vill vara med och slåss om regeringsmakten måste utveckla en politik som kan tjusa tjänstemän samtidigt som arbetarväljarna behålls.

Intressant nog tycks det finnas ett slags kvardröjande arbetarklassromantik när det gäller svenska väljares benägenhet att själv klassificera sig som arbetare. När det gäller *subjektiv* yrkesgruppstillhörighet utgör arbetare alltjämt en majoritet bland S-väljarna (se tabell 5.2). Femtioåtta procent av S-väljarna betraktar sig som arbetare eller arbetare med arbetsledande uppgifter, vilket ger S-väljarna en klart starkare arbetarprägel än valmanskåren som helhet (+18 pe). Bland Socialdemokraternas kärnväljare – de varmaste anhängarna – är motsvarande andel ännu högre, 63 procent. De som klassificerar in sig i olika tjänstemannagrupper utgjorde 37 procent av Socialdemokraternas väljare 2010. De båda medelinkomstkategorierna är överrepresenterade – såsom historiskt också varit typfallet – medan det finns klart färre S-väljare med höga inkomster (12 procent) än i valmanskåren som helhet (22 procent).

När det gäller anställningssektor fördelar sig Socialdemokraternas väljare ungefär som valmanskåren som helhet. Det finns dock en viss överrepresentation av väljare anställda i offentlig sektor (47 procent; +6 pe). Andelen LO-anslutna är klart fler bland S-väljare än i valmanskåren (38 procent; +17 pe).

Tabell 5.2 Den socioekonomiska sammansättningen av Socialdemokraternas väljare 2010 (procent, procentenheter)

	Alla parti-väljare	Alla S-väljare	diff		Kärn-väljare	diff	
Yrkesgruppstillhörighet							
Tjänsteman	31	26	-5	**	24	-2	
Tjänsteman med arbetsledande funktion	12	9	-3	**	8	-1	
Tjänsteman med företagsledande funktion	5	2	-3	**	2	±0	
Arbetare	34	50	+16	***	55	+5	***
Arbetare med arbetsled	6	8	+2	***	8	±0	
Jordbrukare	2	1	-1	**	1	±0	
Jordbrukare med anställda	2	0	-2	**	1	+1	
Företagare	3	1	-2	**	1	±0	
Företagare 1-9 anställda	2	1	-1	**	0	-1	**
Företagare >10 anställda	1	0	-1	**	0	±0	
Aldrig yrkesarbetat	2	2	±0		0	-2	**
summa procent	100	100			100		
antal svarande	17 392	4 555			894		
Inkomst							
Låga inkomster	18	20	+2	**	21	+1	
Medellåga inkomster	33	40	+7	***	40	±0	
Medelhöga inkomster	27	28	+1		27	-1	
Höga inkomster	22	12	-10	**	12	±0	
summa procent	100	100			100		
antal svarande	7 240	2 081			1 302		
Anställningssektor							
Statlig	11	13	+2	***	12	-1	
Kommunal	30	34	+4	***	33	-1	
Privat	59	53	-6	**	55	+2	
summa procent	100	100			100		
antal svarande	19 493	4 926			1 250		
Fackföreningstillhörighet							
LO	21	38	+17	***	39	+1	
TCO	17	17	±0		18	+1	
SACO	12	8	-4	**	5	-3	**
Annan	2	1	-1	**	1	±0	
Nej	48	36	-12	**	37	+1	
summa procent	100	100			100		
antal svarande	20 578	5 222			1 302		
Arbetsmarknadsgrupp							
Förvärvsarbetande	58	50	-8	**	47	-3	**
Arbetsmarknadspol. åtgärder	4	5	+1	***	1	-4	**
Arbetsmarknadsutb (AMS)	-	-	-		-	-	
Arbetslös	4	6	+2	***	5	-1	
Ålderspensionär/avtalspensionär	23	27	+4	***	38	+11	***
Förtidspensionär/sjukpensionär	3	5	+2	***	5	±0	
Hemarbetande	0	0	±0		0	±0	
Studerande	8	7	-1	**	4	-3	**
summa procent	100	100			100		
antal svarande	20 792	5 303			1 300		

forts.

Tabell 5.2 forts

	Alla parti-väljare	Alla S-väljare	diff		Kärn-väljare	diff	
Utbildningsnivå							
Ej obligatorisk	2	2	±0		1	-1	
Grundskola	19	29	+10	***	34	+5	***
Gymnasium två år	13	17	+4	***	16	-1	
Gymnasium tre år	21	21	±0		20	-1	
Eftergymnasial utbildning	10	8	-2	**	8	±0	
Högskolestudier	9	7	-2	**	6	-1	
Examen från universitet	24	15	-9	**	14	-1	
Forskarutbildning	2	1	-1	**	1	±0	
summa procent	100	100			100		
antal svarande	9 802	2 367			1 344		
Utbildningsinriktning							
Ekonomi/handel	17	16	-1	**	16	±0	
Estetisk/design/hantverk/konst	4	3	-1		3	±0	
Hotell/restaurang/service	3	2	-1		2	±0	
Hälso/sjukvård	12	12	±0		14	+2	
Humaniora/kultur	2	1	-1	**	1	±0	
Jordbruk/skogsbruk/miljövård	3	2	-1	**	3	+1	
Teknik/industri/transport	23	26	+3	***	27	+1	
Media/journalistik/reklam	1	1	±0		1	±0	
Naturvetenskap/matematik/data	5	2	-3	**	3	+1	
Pedagogik	8	7	-1		8	+1	
Samhällsvetenskap/juridik	6	5	-1		4	-1	
Socialt arbete/omsorg/psykologi	4	6	+2	**	6	±0	
annan utbildning	12	17	+5	***	12	-5	**
summa procent	100	100			100		
antal svarande	6 916	1 706			825		
Egen uppväxt							
Ren landsbygd	24	26	+2	**	29	+3	**
Mindre tätort	28	32	+4	***	31	-1	
Stad eller större tätort	24	24	±0		23	-1	
Sthlm, Gbg, Malmö	16	11	-5	**	11	±0	
Annat land i Norden	2	2	±0		2	±0	
Annat land i Europa	3	3	±0		2	-1	**
Annat land utanför Europa	3	2	-1	***	2	±0	**
summa procent	100	100			100		
antal svarande	21 068	5 364			1 300		
Kyrkobesöksfrekvens							
Aldrig	50	50	±0		57	+7	***
Mera sällan	27	29	+2	***	25	-4	**
Några gånger om året	15	14	-1	**	12	-2	**
Minst en gång i månaden	8	7	-1	**	6	-1	
summa procent	100	100			100		
antal svarande	18 514	5 148			1 120		

Kommentar: Resultaten är hämtade från den sammanslagna datamängden. Uppgifter om antalet svarande avser de viktade n-talen. Skillnaderna mellan samtliga väljare och partiets väljare respektive partiets väljare och partiets kärnväljare har signifikanstestats med hjälp av ett test för skillnad mellan två procenttal (ensidigt test). **=p<.05; ***=p<.01.

De Socialdemokratiska väljarnas utbildningsnivå är klart lägre än genomsnittet, vilket reflekterar ålderssammansättningen av partiets väl-

jare. Tjugonio procent av Socialdemokraternas väljare har endast obligatorisk utbildning, vilket kan jämföras med 19 procent i valmanskåren. På motsvarande sätt är andelen högskoleutbildade underrepresenterade bland Socialdemokraternas väljare: 16 procent har en examen från universitet/högskola eller en forskarutbildning. Motsvarande andel i elektoratet är 26 procent. Utbildningsprofilen liknar valmanskårens till stor del även om inriktningen mot teknik/industri/transport förekommer oftare bland S-väljare än i valmanskåren som helhet (26 procent, +3 pe).

De senaste valen har fokuserat kring de stora regeringsbärande partiernas möjligheter att vinna väljarna i storstadsregionerna. Historiskt har Socialdemokraterna aldrig haft sina starkaste fästen i storstäderna utan i de medelstora bruksorterna. Sammansättningen av S-väljare visar också att det här återfinns klart lägre andel som vuxit upp i de tre storstäderna än vad som finns i väljarkåren som helhet (11 procent; -5 pe).

En klar majoritet av Socialdemokraternas väljare 2010 hade alltjämt ett högt förtroende för politiker (60 procent) trots fyra år av Alliansregering (se figur 5.4). Samtidigt är S-väljarna sedan lång tid tillbaka de mest partiidentifierade partiväljarna: 4 av 10 socialdemokrater (41 procent) uttrycker anhängarskap till sitt parti, vilket är klart högre än andra partiers väljare. Starka känslomässiga förtroendeband till det egna partiet kontrasteras av lägre skattningar – klart lägre än snittväljaren – när det gäller intresse, utbildningsnivå och politisk kunskap.

Miljöpartiets väljare

Miljöpartiväljare är till övervägande delen unga och kvinnor. Kön- och åldersprofilen för MPs väljare avviker kraftigt från valmanskåren som helhet (se figur 5.6). Mp är starkt överrepresenterat bland unga. Medelåldern för partiets väljare är endast 39,6 år (vilket ska jämföras med valmanskårens 47,3 år). Totalt sett är 59 procent av MP-väljarna kvinnor; och denna övervikt av kvinnor är ungefär lika stor i alla åldersgrupper.

Figur 5.6 Miljöpartiets väljares köns- och åldersprofil 2010 jämfört med valmanskåren (procent)

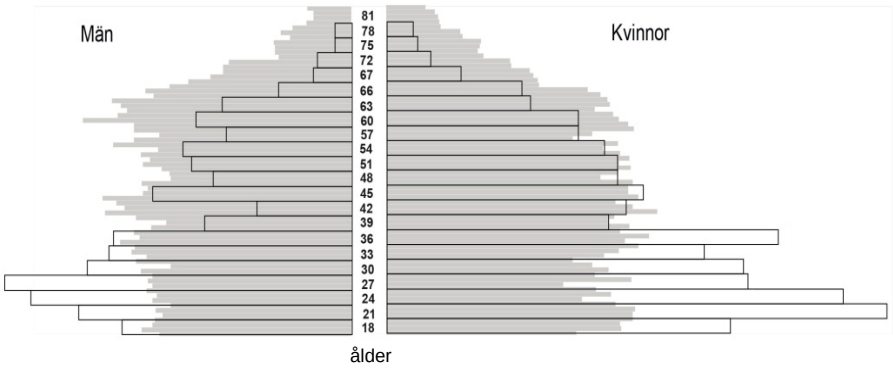

Kommentar: Befolkningspyramiden för valmanskåren respektive centerpartiets väljare i åldrarna 18-85 år bygger på analyser av den sammanslagna datamängden. För partiväljarna har vi fört tre årskullar till varje ålderskategori utom för den allra äldsta kategorin 81-85 år.

Figur 5.7 Politiskt förtroende, politiskt intresse, partiidentifikation, politiska kunskaper och utbildningsnivå bland Miljöpartiets väljare jämfört med valmanskåren

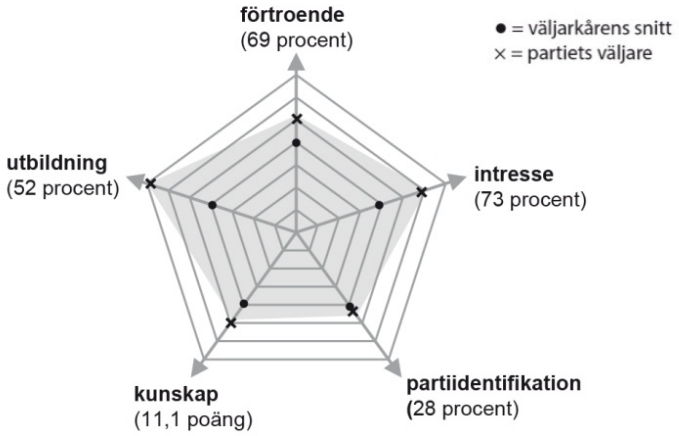

Kommentar: Resultaten är hämtade från Valundersökningen 2010. För detaljer hänvisas till figur 5.2.

Unga kvinnliga urbana kommunalanställda akademiker. Så skulle MP-väljarna kunna karaktäriseras. Följande grupper är något överrepresenterade bland miljöpartiets väljare (se tabell 5.3a-c): uppvuxna i storstaden (21 procent; +5 pe), Saco-anslutna (21 procent; +9 pe), tjänstemän (53 procent; +5 pe), innehar högskoleexamen (45 procent; +19 pe), företrädelsevis inom inriktningarna humaniora/kultur, estetik/design/hantverk, pedagogik och samhällsvetenskap/juridik men även naturvetenskap/matematik/data.

Tabell 5.3a Den socioekonomiska sammansättningen av Miljöpartiets väljare 2010 (procent, procentenheter)

	Alla parti-väljare	Alla MP-väljare	diff		Kärn-väljare	diff	
Yrkesgruppstillhörighet							
Tjänsteman	31	41	+10	***	44	+3	
Tjänsteman med arbetsledande funktion	12	9	-3	**	7	-2	
Tjänsteman med företagsledande funktion	5	3	-2	**	3	±0	
Arbetare	34	30	-4	**	33	+3	
Arbetare med arbetsled	6	4	-2	**	4	±0	
Jordbrukare	2	2	±0		4	+2	
Jordbrukare med anställda	2	1	-1	**	1	±0	
Företagare	3	4	+1	***	3	-1	
Företagare 1-9 anställda	2	1	-1	**	0	-1	**
Företagare >10 anställda	1	1	±0		0	-1	**
Aldrig yrkesarbetat	2	4	+2	***	1	-3	**
summa procent	100	100			100		
antal svarande	17 392	1 565			205		
Inkomst							
Låga inkomster	18	13	-5	**	20	+7	***
Medellåga inkomster	33	25	-8	**	32	+7	**
Medelhöga inkomster	27	33	+6	***	23	-10	**
Höga inkomster	22	29	+7	***	25	-4	
summa procent	100	100			100		
antal svarande	7 240	654			282		

Den unga medelåldern bland MP-väljarna återspeglas i en relativt valmanskåren större andel studerande (16 procent; +8 pe), större andel förvärvsarbetande (65 procent; +7) och en mycket liten andel ålderspensionärer (7 procent; -16 pe).

Bilden av välutbildade MP-väljare syns tydligt även i våra spindelnätdiagram (se figur 5.7). Andelen med fullbordad högskoleutbildning bland MP-väljarna är 52 procent enligt Valundersökningen 2010, vilket är klart högre än snittet i valmanskåren. Miljöpartiets väljare är också något mer förtroendefulla (69 procent) och klart mer intresse-

rade av politik än snittväljaren (73 procent) men ligger under snittet både när det gäller partiidentifikation (28 procent partianhängare) och politisk kunskap (11,1 poäng).

Tabell 5.3b Den socioekonomiska sammansättningen av Miljöpartiets väljare 2010 (procent, procentenheter)

	Alla parti-väljare	Alla MP-väljare	diff		Kärn-väljare	diff	
Anställningssektor							
Statlig	11	10	-1		6	-4	**
Kommunal	30	31	+1		38	+7	***
Privat	59	59	±0		56	-3	
summa procent	100	100			100		
antal svarande	19 493	1 713			329		
Fackföreningstillhörighet							
LO	21	14	-7	**	14	±0	
TCO	17	21	+4	***	25	+4	**
SACO	12	21	+9	***	21	±0	
Annan	2	1	-1		1	±0	
Nej	48	43	-5	**	39	-4	
summa procent	100	100			100		
antal svarande	20 578	1 850			362		
Arbetsmarknadsgrupp							
Förvärvsarbetande	58	66	+8	***	68	+3	
Arbetsmarknadspol. åtgärder	4	3	-1		1	-2	**
Arbetsmarknadsutb (AMS)	-	-	-		-	-	
Arbetslös	4	6	+2	**	5	±0	
Ålderspensionär/avtalspensionär	23	6	-17	**	10	+3	
Förtidspensionär/sjukpensionär	3	2	-1		3	+1	
Hemarbetande	0	0	±0		0	±0	
Studerande	8	17	+9	***	13	-3	
summa procent	100	100			100		
antal svarande	20 792	1 851			344		
Utbildningsnivå							
Ej obligatorisk	2	1	-3	**	0	+1	
Grundskola	19	5	-14	**	5	±0	
Gymnasium två år	13	9	-4	**	9	±0	
Gymnasium tre år	21	21	±0		20	-1	
Eftergymnasial utbildning	10	8	-2		6	-2	
Högskolestudier	9	12	+3	***	19	+7	***
Examen från universitet	24	40	+16	***	37	-4	
Forskarutbildning	2	4	+2	***	4	±0	
summa procent	100	99			100		
antal svarande	9 802	763			368		

Tabell 5.3c Den socioekonomiska sammansättningen av Miljöpartiets väljare 2010 (procent, procentenheter)

	Alla parti-väljare	Alla MP-väljare	diff		Kärn-väljare	diff	
Utbildningsinriktning							
Ekonomi/handel	17	12	-12	**	11	+4	
Estetisk/design/hantverk/konst	4	6	+2	***	7	+1	
Hotell/restaurang/service	3	2	-1		1	-1	
Hälso/sjukvård	12	11	-1		11	±0	
Humaniora/kultur	2	6	+4	***	8	+2	
Jordbruk/skogsbruk/miljövård	3	3	±0		3	±0	
Teknik/industri/transport	23	15	-8	**	16	+1	
Media/journalistik/reklam	1	2	+1		2	±0	
Naturvetenskap/matematik/data	5	8	+3	***	9	+1	
Pedagogik	8	15	+7	***	15	±0	
Samhällsvetenskap/juridik	6	9	+3	***	9	±0	
Socialt arbete/omsorg/psykologi	4	5	+1		6	+1	
annan utbildning	12	6	-6	**	2	-4	**
summa procent	100	100			100		
antal svarande	6 916	526			212		
Egen uppväxt							
Ren landsbygd	24	19	-5	**	18	-1	
Mindre tätort	28	29	+1		30	+1	
Stad eller större tätort	24	28	+4	***	25	-3	
Sthlm, Gbg, Malmö	16	21	+5	***	23	+2	
Annat land i Norden	2	1	-1	**	2	+1	
Annat land i Europa	3	1	-2	**	1	±0	
Annat land utanför Europa	3	1	-2	**	1	±0	
summa procent	100	100			81		
antal svarande	21 068	1 906			362		
Kyrkobesöksfrekvens							
Aldrig	50	56	-4	***	1	-5	
Mera sällan	27	26	-1		25	-1	
Några gånger om året	15	12	-3	**	12	±0	
Minst en gång i månaden	8	6	-2	**	6	±0	
summa procent	100	100			44		
antal svarande	1 8514	1 818			308		

Kommentar till tabell 5.3a-c: Resultaten är hämtade från den sammanslagna datamängden. Uppgifter om antalet svarande avser de viktade n-talen. Skillnaderna mellan samtliga väljare och partiets väljare respektive partiets väljare och partiets kärnväljare har signifikanstestats med hjälp av ett test för skillnad mellan två procenttal (ensidigt test). **=p<.05; ***=p<.01.

Centerpartiets väljare

Bland Centerpartiets väljare finns en klar överrepresentation av kvinnor (58 procent). Överrepresentationen av kvinnor är särskilt utmärkande bland unga C-väljare. I åldersgruppen 18-24 år är två C-väljare av tre kvinnor (66 procent). Åldersmässigt är Centerpartiets väljare inte äldre än exempelvis Moderaternas eller Folkpartiets väljare.

Figur 5.8 Centerpartiets väljares köns- och åldersprofil 2006 jämfört med valmanskåren (procent)

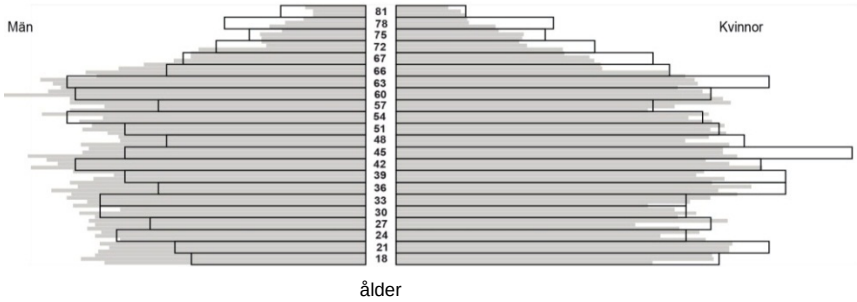

Kommentar: Befolkningspyramiden för valmanskåren respektive centerpartiets väljare i åldrarna 18-85 år bygger på analyser av den sammanslagna datamängden. För partiväljarna har vi fört tre årskullar till varje ålderskategori utom för den allra äldsta kategorin 81-85 år.

Figur 5.9. Politiskt förtroende, politiskt intresse, partiidentifikation, politiska kunskaper och utbildningsnivå bland centerpartiets väljare jämfört med valmanskåren

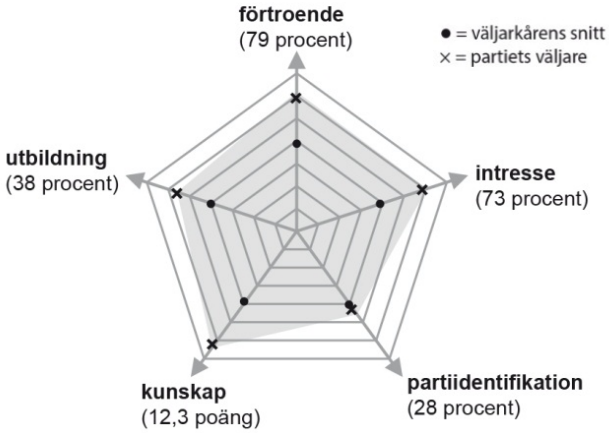

Kommentar: Resultaten är hämtade från Valundersökningen 2010. För detaljer hänvisas till figur 5.2.

Tabell 5.4 Den socioekonomiska sammansättningen av Centerpartiets väljare 2010 (procent, procentenheter)

	Alla parti-väljare	Alla C-väljare	diff		Kärn-väljare	diff	
Yrkesgruppstillhörighet							
Tjänsteman	31	33	+2		22	-11	**
Tjänsteman med arbetsledande funktion	12	13	+1		14	+1	
Tjänsteman med företagsledande funktion	5	5	±0		3	-2	
Arbetare	34	24	-10	**	26	+2	
Arbetare med arbetsled	6	4	-2	**	5	+1	
Jordbrukare	2	6	+4	***	13	+7	**
Jordbrukare med anställda	2	3	+1	**	7	+4	**
Företagare	3	5	+2	***	1	-4	**
Företagare 1-9 anställda	2	4	+2	***	8	+4	
Företagare >10 anställda	1	1	±0		1	±0	
Aldrig yrkesarbetat	2	2	±0		0	-2	**
summa procent	100	100			100		
antal svarande	17 392	1 142			118		
Inkomst							
Låga inkomster	18	16	-2		16	±0	
Medellåga inkomster	33	28	-5	**	30	+2	
Medelhöga inkomster	27	29	+2		31	+2	
Höga inkomster	22	27	+5	***	23	-4	
summa procent	100	100			100		
antal svarande	7 240	471			147		
Anställningssektor							
Statlig	11	11	±0		11	±0	
Kommunal	30	26	-4	**	27	+1	
Privat	59	63	+4	***	62	-1	
summa procent	100	100			100		
antal svarande	19 493	1 228			169		
Fackföreningstillhörighet							
LO	21	11	-10	**	14	+3	
TCO	17	16	-1		17	+1	
SACO	12	16	+4	***	8	-8	**
Annan	2	1	-1	**	0	-1	**
Nej	48	56	+8	***	61	+5	
summa procent	100	100			100		
antal svarande	20 578	1 322			181		
Arbetsmarknadsgrupp							
Förvärvsarbetande	58	59	+1		59	±0	
Arbetsmarknadspol. åtgärder	4	4	±0		1	-3	**
Arbetsmarknadsutb (AMS)	-	-	-		-	-	
Arbetslös	4	6	+2	***	1	-5	**
Ålderspensionär/avtalspensionär	23	13	-10	**	37	24	***
Förtidspensionär/sjukpensionär	3	5	+2	***	1	-4	**
Hemarbetande	0	0	±0		0	±0	
Studerande	8	13	+5	***	1	-12	**
summa procent	100	100			100		
antal svarande	20 792	1 328			178		

forts.

Tabell 5.4 forts	Alla parti-väljare	Alla C-väljare	diff		Kärn-väljare	diff	
Utbildningsnivå							
Ej obligatorisk	2	1	-1		1	±0	
Grundskola	19	15	-4	**	32	+17	***
Gymnasium två år	13	13	±0		15	+2	
Gymnasium tre år	21	19	-2		14	-5	**
Eftergymnasial utbildning	10	7	-3	**	13	+6	**
Högskolestudier	9	14	+5	***	6	-8	**
Examen från universitet	24	28	+4	**	18	-10	**
Forskarutbildning	2	3	+1	**	1	-2	
summa procent	100	100			100		
antal svarande	9 802	555			188		
Utbildningsinriktning							
Ekonomi/handel	17	16	-1		12	-4	
Estetisk/design/hantverk/konst	4	2	-2		1	-1	
Hotell/restaurang/service	3	4	+1		5	+1	
Hälso/sjukvård	12	12	±0		15	+3	
Humaniora/kultur	2	3	+1		2	-1	
Jordbruk/skogsbruk/miljövård	3	11	+8	***	24	+13	***
Teknik/industri/transport	23	16	-7	**	13	-3	
Media/journalistik/reklam	1	2	+1		1	-1	
Naturvetenskap/matematik/data	5	6	+1		2	-4	**
Pedagogik	8	9	+1		9	±0	
Samhällsvetenskap/juridik	6	6	±0		4	-2	
Socialt arbete/omsorg/psykologi	4	3	-1		2	-1	
annan utbildning	12	10	-2		10	±0	
summa procent	100	100			100		
antal svarande	6 916	380			113		
Egen uppväxt							
Ren landsbygd	24	43	+19	***	65	22	***
Mindre tätort	28	23	-5	**	22	-1	
Stad eller större tätort	24	18	-6	**	7	-11	**
Sthlm, Gbg, Malmö	16	14	-2	**	4	-10	**
Annat land i Norden	2	1	-1	**	1	±0	
Annat land i Europa	3	1	-2	**	1	±0	
Annat land utanför Europa	3	0	-3	**	0	±0	
summa procent	100	100			100		
antal svarande	21 068	1 357			185		
Kyrkobesöksfrekvens							
Aldrig	50	38	-12	**	34	-4	
Mera sällan	27	27	±0		18	-9	**
Några gånger om året	15	26	+11	***	34	+8	**
Minst en gång i månaden	8	9	+1		14	+5	**
summa procent	100	100			100		
antal svarande	18 514	1 274			153		

Kommentar: Resultaten är hämtade från den sammanslagna datamängden. Uppgifter om antalet svarande avser de viktade n-talen. Skillnaderna mellan samtliga väljare och partiets väljare respektive partiets väljare och partiets kärnväljare har signifikanstestats med hjälp av ett test för skillnad mellan två procenttal (ensidigt test). **=p<.05; ***=p<.01.

Centerpartiet har fortfarande en mycket stark landsbygds- och jordbrukarprägel (se tabell 5.4). I jämförelse med valmanskåren påträffar vi en dramatiskt större andel väljare med landsbygdsbakgrund (43

procent; +19 pe) och jordbrukare (9 procent; +5 pe) bland C-väljarna. Överrepresentationen för dessa kategorier är ännu större när vi ser till centerpartiets kärnväljare: 65 procent med landsbygdsbakgrund och hela 20 procent jordbrukare. Sett till sammansättningen av partiets väljare råder knappast någon tvekan om att Centerpartiets sociala bas fortfarande finns på landsbygden och bland jordbrukare.

Centerväljare har något högre utbildning än snittet i valmanskåren. Trettioen procent har examen från universitet eller högskola (+5 pe). Även när det gäller utbildningsinriktning är den agrara partiprofilen inte att ta miste på: Hela 11 procent av c-väljarna uppger att deras utbildning bäst passar in i kategorin ”jordbruk/skogsbruk/miljövård” (+8 pe). Bland Centerpartiets kärnväljare är motsvarande andel ännu högre, hela 24 procent!

Den tydliga landsbygds- och jordbruksprofilen till trots är denna oundvikligen på väg att slipas ned, ungefär på samma sätt som Socialdemokraternas sociala bas av arbetare långsamt urholkas. År 1956 bodde hela 98 procent (!) av bondeförbundets väljare på landsbygden enligt valundersökningarna. Under de senaste trettio åren har andelen landsbygdsbor i centerleden fluktuerat mellan 33 och 50 procent. I samband med valet 2010 bodde var tredje C-väljare (33 procent) på ren landsbygd. Motsvarande urbanisering av den svenska väljarkåren som helhet är från 48 till 18 procent boende på ren landsbygd mellan 1956 och 2010. Den största dramatiken i den tidsserien ägde dock rum redan under 1960-talet.

Även andelen jordbrukare (enligt valundersökningarnas traditionella yrkesgruppsindelning) bland C-väljarna noterar ett bottenrekord: 5 procent 2010, vilket kan jämföras med andelar kring eller strax över 20 procent under perioden 1976-1988.[2]

Centerpartiets väljare har tidigare karaktäriserats av en relativt starkt partianhängarskap; oftast har C-väljarna noterat den starkaste partiidentifikationen av alla de borgerliga partierna. Men vid de två senaste valen har denna gamla sanning inte gällt. Centerväljarna anno 2010 är avsevärt svagare i anden med endast 25 procent som betraktar sig själva som anhängare (se figur 5.9). C-väljarna har starkare politi-

[2] Dessa resultat finns ej redovisade här. För en ännu mer detaljerad sammanställning av utvecklingen av sammansättningen av partiernas väljare 1956-2010, se Dahlberg, Forsberg & Hedberg (2011).

kerförtroende (79 procent), är mer intresserade (73 procent) och politiskt kunnigare (12,3 poäng) än snittet i valmanskåren.

Figur 5.10 Andel väljare med Stockholm/Göteborg/Malmö som bostadsort respektive väljare boende på landsbygden bland Centerpartiets väljare 1976-2010 (procent)

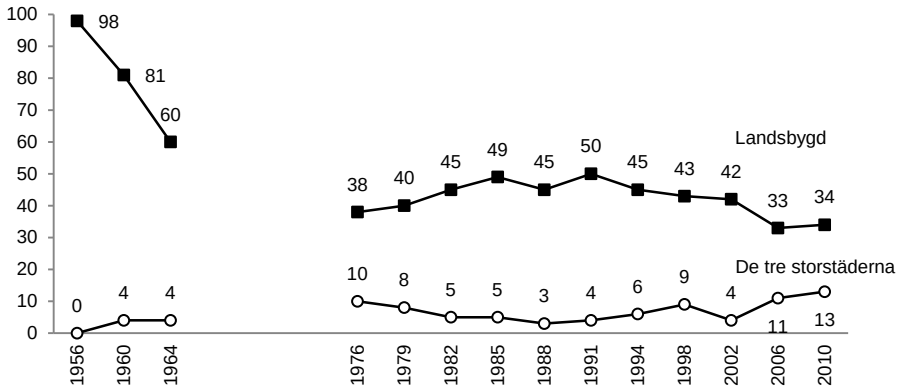

Kommentar: Resultaten är hämtade från valundersökningarna 1956-1964 samt 1976-2010. De kategorier som inte finns redovisade i tabellen är boende på i mindre tätort respektive boende i stad/större tätort. Mellan åren 1956-1965 kategoriserades bostadsorterna utöver de tre storstäderna efter (a) befolkningsstorlek och (b) industrialiseringsgrad. I valundersökningarna åren 1976-2010 bygger kategoriseringen av de tre storstäderna på registerdata från Statistiska Centralbyrån. Övrig kategorisering bygger på intervjuarens noteringar under fältarbetet.

Folkpartiets väljare

Kön- och ålderssammansättningen av Folkpartiets väljare ligger mycket nära snittet i valmanskåren (54 procent kvinnor, medelålder 48,1 år). I det här avseendet är FP-väljarna alltså en bra spegling av valmanskåren. Folkpartiets väljare skiljer istället ut sig framför allt när det gäller andelen med examen från en högskoleutbildning (41 procent; +15 pe). Utbildningar inom pedagogik (12 procent; +4 pe) förekommer också något oftare bland FP-väljare än i valmanskåren som helhet.

Figur 5.11 Folkpartiets väljares köns- och åldersprofil 2010 jämfört med valmanskåren (procent)

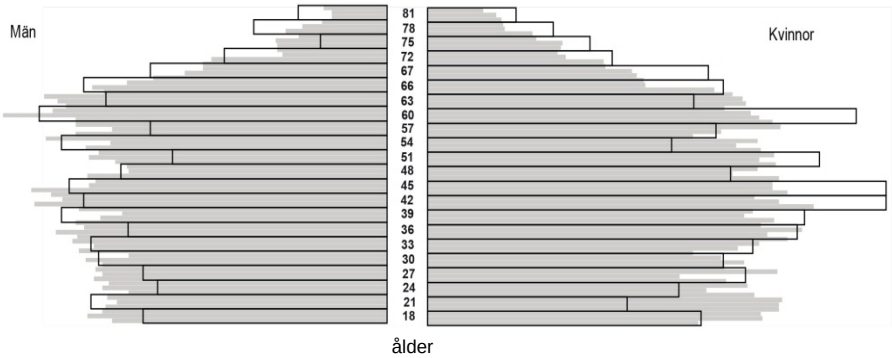

Kommentar: Befolkningspyramiden för valmanskåren respektive folkpartiets väljare i åldrarna 18-85 år bygger på analyser av den sammanslagna datamängden. För partiväljarna har vi fört tre årskullar till varje ålderskategori utom för den allra äldsta kategorin 81-85 år.

Figur 5.12 Politiskt förtroende, politiskt intresse, partiidentifikation, politiska kunskaper och utbildningsnivå bland Folkpartiets väljare jämfört med valmanskåren

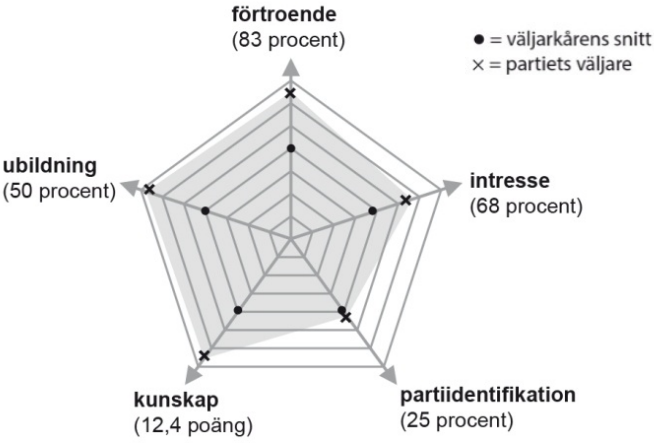

Kommentar: Resultaten är hämtade från Valundersökningen 2010. För detaljer hänvisas till figur 5.2.

Tabell 5.5 Den socioekonomiska sammansättningen av Folkpartiets väljare jämfört med valmanskåren 2006 (procent, procentenheter)

	Alla parti-väljare	Alla FP-väljare	diff		Kärn-väljare	diff	
Yrkesgruppstillhörighet							
Tjänsteman	31	41	+10	***	35	-6	
Tjänsteman med arbetsledande funktion	12	18	+6	***	25	+7	**
Tjänsteman med företagsledande funktion	5	7	+2	***	8	+1	
Arbetare	34	19	-15	**	18	-1	
Arbetare med arbetsled	6	3	-3	**	4	+1	
Jordbrukare	2	3	+1		5	+2	
Jordbrukare med anställda	2	2	±0		3	+1	
Företagare	3	2	-1	**	1	-1	
Företagare 1-9 anställda	2	2	±0		0	-2	**
Företagare >10 anställda	1	1	±0		1	±0	
Aldrig yrkesarbetat	2	2	±0		0	-2	**
summa procent	100	100			100		
antal svarande	17 392	1 298			186		
Inkomst							
Låga inkomster	18	11	-7	**	13	+2	
Medellåga inkomster	33	30	-3		30	±0	
Medelhöga inkomster	27	23	-4	**	19	-4	
Höga inkomster	22	36	14	***	38	+2	
summa procent	100	100			100		
antal svarande	7 240	614			264		
Anställningssektor							
Statlig	11	14	+3	***	13	-1	
Kommunal	30	30	±0		33	+3	
Privat	59	56	-3	**	54	-2	
summa procent	100	100			100		
antal svarande	19 493	1 474			303		
Fackföreningstillhörighet							
LO	21	9	-12	**	8	-1	
TCO	17	21	+4	***	18	-3	
SACO	12	19	+7	***	18	-1	
Annan	2	2	±0		3	+1	
Nej	48	49	+1		53	+4	
summa procent	100	100			100		
antal svarande	20 578	1 525			321		
Arbetsmarknadsgrupp							
Förvärvsarbetande	58	61	+3	***	52	-9	**
Arbetsmarknadspol. åtgärder	4	2	-2	**	1	-1	**
Arbetsmarknadsutb (AMS)	-	-	-		-	-	
Arbetslös	4	3	-1	**	3	±0	
Ålderspensionär/avtalspensionär	23	25	+2	**	36	+11	***
Förtidspensionär/sjukpensionär	3	1	-2	**	1	±0	
Hemarbetande	0	0	±0		7	+7	***
Studerande	8	8	±0		0	-8	**
summa procent	100	100			100		
antal svarande	20 792	1 563			323		

forts.

Tabell 5.5 forts	Alla parti-väljare	Alla FP-väljare	diff		Kärn-väljare	diff	
Utbildningsnivå							
Ej obligatorisk	2	0	-2	**	0	±0	
Grundskola	19	9	-10	**	7	-2	
Gymnasium två år	13	10	-3	**	8	-2	
Gymnasium tre år	21	21	±0		20	-1	
Eftergymnasial utbildning	10	9	-1		10	+1	
Högskolestudier	9	10	+1		12	+2	
Examen från universitet	24	38	+14	***	41	+3	
Forskarutbildning	2	3	+1	**	2	-1	
summa procent	100	100			100		
antal svarande	9 802	702			327		
Utbildningsinriktning							
Ekonomi/handel	17	19	+2		20	+1	
Estetisk/design/hantverk/konst	4	2	-2		3	+1	
Hotell/restaurang/service	3	1	-2	**	1	±0	
Hälso/sjukvård	12	13	+1		13	±0	
Humaniora/kultur	2	3	+1		3	±0	
Jordbruk/skogsbruk/miljövård	3	2	-1		2	±0	
Teknik/industri/transport	23	19	-4	**	19	±0	
Media/journalistik/reklam	1	2	+1		1	-1	
Naturvetenskap/matematik/data	5	6	+1	**	5	-1	
Pedagogik	8	12	+4	***	13	+1	
Samhällsvetenskap/juridik	6	7	+1		8	+1	
Socialt arbete/omsorg/psykologi	4	5	+1		6	+1	
annan utbildning	12	9	-3	**	6	-3	
summa procent	100	100			100		
antal svarande	6 916	474			187		
Egen uppväxt							
Ren landsbygd	24	18	-6	**	16	-2	
Mindre tätort	28	27	-1		29	+2	
Stad eller större tätort	24	30	+6	***	32	+2	
Sthlm, Gbg, Malmö	16	22	+6	***	21	-1	
Annat land i Norden	2	1	-1		2	+1	
Annat land i Europa	3	1	-2	**	0	-1	**
Annat land utanför Europa	3	1	-2	**	0	-1	**
summa procent	100	100			100		
antal svarande	21 068	1 560			315		
Kyrkobesöksfrekvens							
Aldrig	50	43	-7	**	58	15	***
Mera sällan	27	24	-3	**	18	-6	**
Några gånger om året	15	20	+5	***	12	-8	**
Minst en gång i månaden	8	13	+5	***	12	-1	
summa procent	100	100			100		
antal svarande	18 514	1 493			270		

Kommentar: Resultaten är hämtade från den sammanslagna datamängden. Uppgifter om antalet svarande avser de viktade n-talen. Skillnaderna mellan samtliga väljare och partiets väljare respektive partiets väljare och partiets kärnväljare har signifikanstestats med hjälp av ett test för skillnad mellan två procenttal (ensidigt test). **=p<.05; ***=p<.01.

Profilen av välutbildade väljare slår givetvis igenom när det gäller yrkesgruppssammansättning. Två av tre folkpartiväljare tillhör de tre tjänstemannakategorierna (66 procent; +17 pe). Tjugotvå procent av

FP-väljare kategoriserar sig själva som arbetare (-18 pe). Det finns en överrepresentation av TCO- och Saco-anslutna (+4 respektive +7 pe) och en klar underrepresentation av LO-anslutna (-12 pe) i Folkpartiets led. Bland Folkpartiets kärnväljare är dessa mönster ännu lättare att urskilja: 68 procent tjänstemän. Folkpartiets väljare har klart högre inkomster än snittet i valmanskåren: 36 procent av FP-väljarna räknas in kategorin ”högsta inkomster” (+14 pe).

Historiskt har folkpartiets väljare tillhört de mest kyrksamma väljarna (Hagevi 2005). I mitten av femtiotalet besökte var fjärde folkpartist kyrkan minst en gång i månaden (Dahlberg, Forsberg & Hedberg 2011). I samband med 2006 års val är kyrkobesöksfrekvensen bland FP-väljarna alls inget uppseendeväckande. De flitiga kyrkobesökarna utgör idag endast 13 procent av Folkpartiets väljare (se tabell 5.5).

Kristdemokraternas väljare

Kristdemokraterna har den äldsta väljarskaran av alla partier. Medelåldern bland KD-väljarna är hela 51,7 år. Representationen bland ungdomar är svag (se figur 5.13). Andelen kvinnor bland KDs väljare är densamma som för väljarkåren (52 procent) men bland unga väljare finns en tydlig kvinnlig övervikt.

Figur 5.13 Kristdemokraternas väljares köns- och åldersprofil 2010 jämfört med valmanskåren (procent)

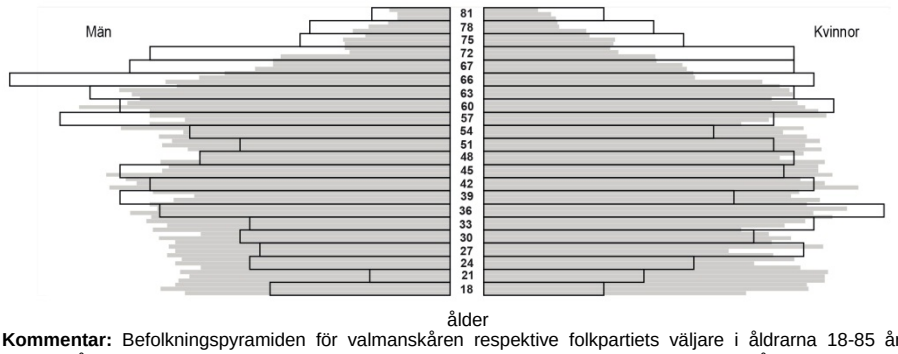

Kommentar: Befolkningspyramiden för valmanskåren respektive folkpartiets väljare i åldrarna 18-85 år bygger på analyser av den sammanslagna datamängden. För partiväljarna har vi fört tre årskullar till varje ålderskategori utom för den allra äldsta kategorin 81-85 år.

Figur 5.14 Politiskt förtroende, politiskt intresse, partiidentifikation, politiska kunskaper och utbildningsnivå bland Kristdemokraternas väljare jämfört med valmanskåren

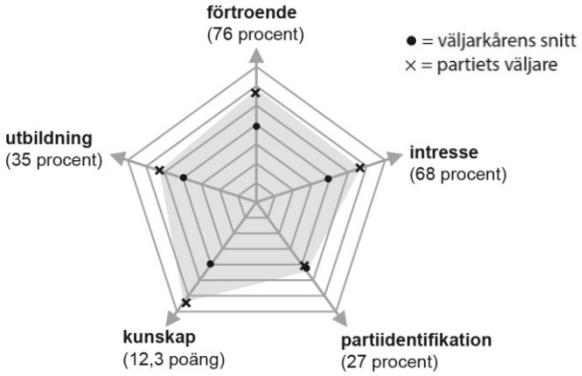

Kommentar: Resultaten är hämtade från Valundersökningen 2010. För detaljer hänvisas till figur 5.2.

Kristdemokraternas väljare har en svag överrepresentation av tjänstemän (+12 pe) och en motsvarande underrepresentation av arbetare (-6 pe). KD-väljarna karaktäriseras vidare av att inte vara anslutna till någon fackförening eller arbetsgivareorganisation. Hälften av KD-väljarna saknar sådan anslutning (53 procent; +5 pe).

Trots en ålderstigen väljarskara (30 procent ålderspensionärer; +8 pe) är utbildningsnivån bland KDs väljare ändå klart högre än snittet i valmanskåren (35 procent har en examen från universitetet (+9 pe). Inriktningarna hälso/sjukvård (+3 pe), humaniora/kultur (+3 pe) och pedagogik (+2 pe) förekommer något oftare bland KD-väljarna än bland väljarna som helhet. När det gäller uppväxtort har det tidigare funnits en landsbygdsprofil hos Kristdemokraternas väljare men den är numera inte lika utmärkande som för t ex Centerpartiet. Tjugosex procent uppger att de vuxit upp på landsbygden (+2 pe). Landsbygdsprofilen är dock avsevärt tydligare bland kärnväljare; 31 procent av KDs kärnväljare har en bakgrund på ren landsbygd.

Och så kyrksamheten, som bland Kristdemokraternas väljare förstås är dramatiskt högre än för alla andra partiväljare. Närmare fyra av tio KD-väljare besöker en gudstjänst minst en gång i månaden (39 procent; +31 pe). Kyrksamheten i betydelsen frekventa kyrkobesök är ännu starkare bland KDs kärnväljare (64 procent).

Tabell 5.6 Den socioekonomiska sammansättningen av Kristdemokraternas väljare 2010 (procent)

	Alla parti-väljare	Alla KD-väljare	diff		Kärn-väljare	diff	
Yrkesgruppstillhörighet							
Tjänsteman	31	38	+7	***	31	-7	
Tjänsteman med arbetsledande funktion	12	16	+4	***	17	+1	
Tjänsteman med företagsledande funktion	5	7	+2	***	10	+3	
Arbetare	34	25	-9	**	29	+4	
Arbetare med arbetsled	6	4	-2	**	5	+1	
Jordbrukare	2	2	±0		3	+1	
Jordbrukare med anställda	2	2	±0		3	+1	
Företagare	3	2	-1		1	-1	
Företagare 1-9 anställda	2	2	±0		1	-1	
Företagare >10 anställda	1	1	±0		0	-1	**
Aldrig yrkesarbetat	2	1	-1	**	0	-1	**
summa procent	100	100			100		
antal svarande	17 392	916			104		
Inkomst							
Låga inkomster	18	13	-5	**	17	+4	
Medellåga inkomster	33	25	-8	**	26	+1	
Medelhöga inkomster	27	33	+6	***	30	-3	
Höga inkomster	22	29	+7	***	27	-2	
summa procent	100	100			100		
antal svarande	7 240	455			134		
Anställningssektor							
Statlig	11	10	-1		7	-3	
Kommunal	30	31	+1		36	+5	
Privat	59	59	±0		57	-2	
summa procent	100	100			100		
antal svarande	19 493	1 064			158		
Fackföreningstillhörighet							
LO	21	10	-11	**	9	-1	
TCO	17	20	+3	***	27	+7	**
SACO	12	15	+3	***	15	±0	
Annan	2	2	±0	**	1	-1	**
Nej	48	53	+5	***	48	-5	
summa procent	100	100			100		
antal svarande	20 578	1 104			162		
Arbetsmarknadsgrupp							
Förvärvsarbetande	58	58	±0		52	-6	
Arbetsmarknadspol. åtgärder	4	2	-2	**	1	-1	
Arbetsmarknadsutb (AMS)	-	-	-		-	-	
Arbetslös	4	2	-2	**	1	-1	
Ålderspensionär/avtalspensionär	23	30	+7	***	39	+9	***
Förtidspensionär/sjukpensionär	3	2	-1		3	+1	
Hemarbetande	0	0	±0		0	±0	
Studerande	8	5	-3	**	4	-1	
summa procent	100	99			100		
antal svarande	20 792	1 124			166		

forts.

Tabell 5.6 forts

	Alla parti-väljare	Alla KD-väljare	diff		Kärn-väljare	diff	
Utbildningsnivå							
Ej obligatorisk	2	1	-1		1	±0	
Grundskola	19	11	-8	**	16	+5	
Gymnasium två år	13	11	-2	**	14	+3	
Gymnasium tre år	21	17	-4	**	14	-3	
Eftergymnasial utbildning	10	13	+3	***	9	-4	
Högskolestudier	9	12	+3	**	13	+1	
Examen från universitet	24	33	+9	***	30	-3	
Forskarutbildning	2	2	±0		3	+1	
summa procent	100	100			100		
antal svarande	9 802	536			170		
Utbildningsinriktning							
Ekonomi/handel	17	17	±0		16	-1	
Estetisk/design/hantverk/konst	4	2	-2		3	+1	
Hotell/restaurang/service	3	1	-2		1	±0	
Hälso/sjukvård	12	15	+3		21	+6	
Humaniora/kultur	2	5	+3	***	6	+1	
Jordbruk/skogsbruk/miljövård	3	2	-1		2	±0	
Teknik/industri/transport	23	23	±0		18	-5	
Media/journalistik/reklam	1	2	+1		1	-1	
Naturvetenskap/matematik/data	5	5	±0		3	-2	
Pedagogik	8	10	+2	**	18	+8	**
Samhällsvetenskap/juridik	6	4	-2		1	-3	**
Socialt arbete/omsorg/psykologi	4	7	+3	**	5	-2	
annan utbildning	12	7	-5	**	5	-2	
summa procent	100	100			100		
antal svarande	6 916	350			100		
Egen uppväxt							
Ren landsbygd	24	26	+2		31	+5	
Mindre tätort	28	30	+2		28	-2	
Stad eller större tätort	24	25	+1		29	4	
Sthlm, Gbg, Malmö	16	17	+1		10	-7	**
Annat land i Norden	2	1	-1	**	0	-1	**
Annat land i Europa	3	0	-3	**	1	+1	
Annat land utanför Europa	3	1	-2	**	1	±0	
summa procent	100	100			100		
antal svarande	21 068	1 138			164		
Kyrkobesöksfrekvens							
Aldrig	50	20	-30	**	12	-8	**
Mera sällan	27	23	-4	**	16	-7	**
Några gånger om året	15	18	+3	***	8	-10	**
Minst en gång i månaden	8	39	+31	***	64	+25	***
summa procent	100	100			100		
antal svarande	18 514	1 080			133		

Kommentar: Resultaten är hämtade från den sammanslagna datamängden. Uppgifter om antalet svarande avser de viktade n-talen. Skillnaderna mellan samtliga väljare och partiets väljare respektive partiets väljare och partiets kärnväljare har signifikanstestats med hjälp av ett test för skillnad mellan två procenttal (ensidigt test). **=p<.05; ***=p<.01.

Våra spindelnätdiagram karaktäriserar KD-väljarna som något bättre utbildade (35 procent med högskoleutbildning), klart mer politiskt

intresserade (68 procent) och något mer politiskt kunniga än valmanskåren som helhet (12,3 poäng) (se figur 5.14).

Moderaternas väljare

Under 1990-talet var övervikten av män bland Moderaternas väljare närmare sextio procent i flera val (se Dahlberg, Forsberg & Hedberg 2011). En utjämning har dock ägt rum vid de senaste tre valen. I samband med 2010 års val var 48 procent av moderaternas väljare kvinnor (-4 pe). Fortfarande en manlig prägel men alltså inte lika uttalad som tidigare (se figur 5.14). Den manliga övervikten är som störst bland medelålders 30-60 år. Genomsnittsåldern bland M-väljarna är densamma som i valmanskåren som helhet (48,1 år).

Privatanställda, stadsbor, företagare, ej fackanslutna och höginkomsttagare är överrepresenterade bland moderaternas väljare jämfört med valmanskåren. Två tredjedelar av M-väljarna arbetar i privat sektor (66 procent, +7 pe). Även högre tjänstemän med arbetsledande eller företagsledande ställning är överrepresenterade bland M-väljarna (+3 respektive +3 pe). Moderaterna – det nya arbetarpartiet -- utmärks av en underrepresentation av arbetare jämfört med valmanskåren: endast 21 procent av M-väljarna klassificerar sig själva som arbetare (-13 pe).

Figur 5.15 Moderaternas väljares köns- och åldersprofil 2010 jämfört med valmanskåren (procent)

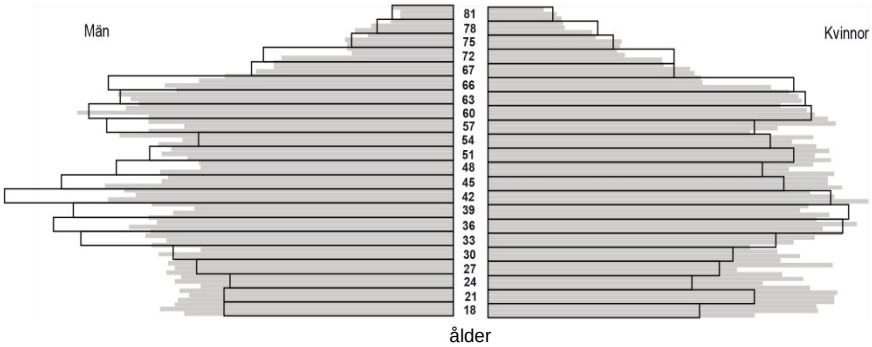

Kommentar: Befolkningspyramiden för valmanskåren respektive moderaternas väljare i åldrarna 18-85 år bygger på analyser av den sammanslagna datamängden. För partiväljarna har vi fört tre årskullar till varje ålderskategori utom för den allra äldsta kategorin 81-85 år.

Figur 5.16 Politiskt förtroende, politiskt intresse, partiidentifikation, politiska kunskaper och utbildningsnivå bland moderaternas väljare jämfört med valmanskåren

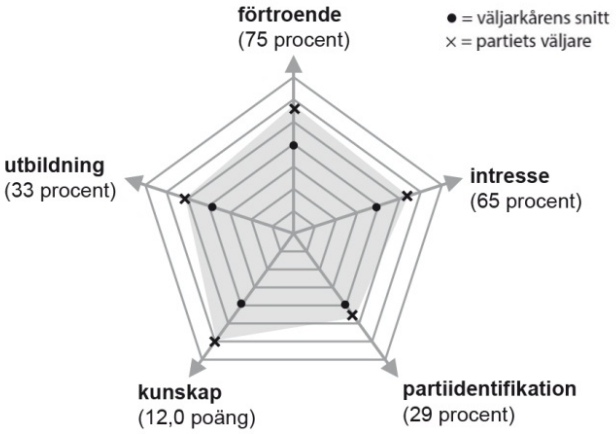

Kommentar: Resultaten är hämtade från Valundersökningen 2010. För detaljer hänvisas till figur 5.2.

Yrkesgruppsprofilen hos M-väljarna syns också i plånboken. Moderata väljare är välbeställda ekonomiskt. En tredjedel (34 procent) av M-väljarna har höga inkomster (+12 pe). Personer med låga inkomster är underrepresenterade bland Moderaternas väljare (10 procent; -8 pe).

Moderaternas väljare har något högre utbildning än snittet i valmanskåren. Trettioen procent har en högskoleexamen (+4 pe). Inriktningarna ekonomi/handel är klart överrepresenterad bland moderaternas väljare (23 procent +6 pe), i synnerhet bland partiets kärnväljare (28 procent).

Var femte M-väljare uppger att de vuxit upp på landsbygden (22 procent; -2 pe). Andelen som vuxit upp i de tre storstäderna är 21 procent (+5 pe).

Moderaternas väljare är något mer politiskt intresserade än snittväljaren (65 procent). Graden av partiidentifikation ligger nära snittet (29 procent), medan förtroendet för politiker är något högre än i väljarkåren som helhet (75 procent). De politiska kunskaperna bland moderaternas väljare är något bättre än genomsnittet (12,0 poäng).

Tabell 5.7 Den socioekonomiska sammansättningen av Moderaternas väljare 2010 (procent, procentenheter)

	Alla parti-väljare	Alla M-väljare	diff		Kärn-väljare	diff	
Yrkesgruppstillhörighet							
Tjänsteman	31	36	+5	***	34	-2	
Tjänsteman med arbetsledande funktion	12	15	+3	***	16	+1	
Tjänsteman med företagsledande funktion	5	8	+3	***	9	+1	
Arbetare	34	21	-13	**	20	-1	
Arbetare med arbetsled	6	5	-1	**	4	-1	
Jordbrukare	2	3	+1	**	5	+2	***
Jordbrukare med anställda	2	3	+1	***	6	+3	***
Företagare	3	4	+1	***	3	-1	
Företagare 1-9 anställda	2	3	+1	***	2	-1	**
Företagare >10 anställda	1	1	±0		1	±0	
Aldrig yrkesarbetat	2	1	-1	**	0	-1	**
summa procent	100	100			100		
antal svarande	17 392	4 788			948		
Inkomst							
Låga inkomster	18	10	-8	**	10	±0	
Medellåga inkomster	33	29	-4	**	28	-1	
Medelhöga inkomster	27	27	±0		23	-4	**
Höga inkomster	22	34	+12	***	39	+5	***
summa procent	100	100			100		
antal svarande	7 240	2 369			1 251		
Anställningssektor							
Statlig	11	11	±0		11	±0	
Kommunal	30	23	-7	**	24	+1	
Privat	59	66	+7	***	65	-1	
summa procent	100	100			100		
antal svarande	19 493	5 517			1 511		
Fackföreningstillhörighet							
LO	21	11	-10	**	7	-4	**
TCO	17	19	+2	**	19	±0	
SACO	12	13	+1	**	13	±0	
Annan	2	2	±0		4	+2	***
Nej	48	55	+7	***	57	+2	
summa procent	100	100			100		
antal svarande	20 578	5 676			1 538		
Arbetsmarknadsgrupp							
Förvärvsarbetande	58	66	+8	***	62	-4	**
Arbetsmarknadspol. åtgärder	4	3	-1	**	1	-2	**
Arbetsmarknadsutb (AMS)	-	-	-		-	-	
Arbetslös	4	2	-2	**	1	-1	
Ålderspensionär/avtalspensionär	23	23	±0		32	9	***
Förtidspensionär/sjukpensionär	3	1	-2	**	1	±0	
Hemarbetande	0	0	±0		0	±0	
Studerande	8	5	-3	**	3	-2	**
summa procent	100	100			100		
antal svarande	20 792	5 716			1 536		

forts.

Tabell 5.7 forts

	Alla parti-väljare	Alla M-väljare	diff		Kärn-väljare	diff	
Utbildningsnivå							
Ej obligatorisk	2	1	-1	**	1	±0	
Grundskola	19	14	-5	**	15	+1	
Gymnasium två år	13	11	-2	**	9	-2	
Gymnasium tre år	21	23	+2	**	22	-1	
Eftergymnasial utbildning	10	11	+1	**	14	3	**
Högskolestudier	9	10	+1		9	-1	
Examen från universitet	24	29	+5	***	29	±0	
Forskarutbildning	2	1	-1		1	±0	
summa procent	100	100			100		
antal svarande	9 802	2 665			1 562		
Utbildningsinriktning							
Ekonomi/handel	17	23	+6	***	28	+5	***
Estetisk/design/hantverk/konst	4	2	-2	**	2	±0	
Hotell/restaurang/service	3	2	-1		2	±0	
Hälso/sjukvård	12	11	-1		13	+2	
Humaniora/kultur	2	2	±0		1	-1	
Jordbruk/skogsbruk/miljövård	3	3	±0		3	±0	
Teknik/industri/transport	23	25	+2	**	25	±0	
Media/journalistik/reklam	1	2	+1		2	±0	
Naturvetenskap/matematik/data	5	4	-1		4	±0	
Pedagogik	8	6	-2	**	5	-1	
Samhällsvetenskap/juridik	6	6	±0		5	-1	
Socialt arbete/omsorg/psykologi	4	3	-1	**	4	+1	
annan utbildning	12	10	-2	**	6	-4	**
summa procent	100	99			100		
antal svarande	6 916	1 889			922		
Egen uppväxt							
Ren landsbygd	24	22	-2	**	34	+12	***
Mindre tätort	28	29	+1		8	-21	**
Stad eller större tätort	24	25	+1		33	+8	***
Sthlm, Gbg, Malmö	16	21	+5	***	16	-5	**
Annat land i Norden	2	1	-1	**	1	±0	
Annat land i Europa	3	2	-1	**	0	-2	**
Annat land utanför Europa	3	0	-3	**	8	+8	***
summa procent	100	100			100		
antal svarande	21 068	5 784			1 523		
Kyrkobesöksfrekvens							
Aldrig	50	48	-2	**	56	+8	***
Mera sällan	27	28	+1	**	24	-4	**
Några gånger om året	15	17	+2	***	15	-2	**
Minst en gång i månaden	8	7	-1	***	5	-2	**
summa procent	100	100			100		
antal svarande	18 514	5 459			1 251		

Kommentar: Resultaten är hämtade från den sammanslagna datamängden. Uppgifter om antalet svarande avser de viktade n-talen. Skillnaderna mellan samtliga väljare och partiets väljare respektive partiets väljare och partiets kärnväljare har signifikanstestats med hjälp av ett test för skillnad mellan två procenttal (ensidigt test). **=p<.05; ***=p<.01.

Sverigedemokraternas väljare

Vi avslutar analysen av partiernas väljare med att kartlägga sammansättningen av Sverigedemokraternas väljare. Hur har sammansättningen av partiets väljare förändrats av att partiet dubblerade sitt väljarstöd mellan 2006 och 2010 års val. Svaret är: inte särskilt mycket. Framgångarna i 2010 års val till trots har SD-väljarna alltjämt en kraftig manlig slagsida. Endast 36 procent av partiets väljare är kvinnor, vilket är en tangering av andelen kvinnor i 2006 års val (jfr motsvarande analys i Oscarsson & Holmberg 2008).

Medelåldern är fortfarande klart lägre bland SD-väljare än i valmanskåren som helhet (44,2 år). Inte heller här kan vi se någon större förändring jämfört med 2006. Kön- och åldersprofilen för SD-väljarna visar att den manliga övervikten är större bland äldre än bland yngre.

Sverigedemokraternas väljare definierar sig i hög utsträckning som arbetare. Sextiotvå procent av SD-väljarna klassificerar sig som arbetare vilket avviker kraftigt från valmanskåren (+22 pe). Denna andel arbetare är till och med klart högre än för de båda traditionella arbetarrörelsepartierna Vänsterpartiet och Socialdemokraterna. Andelsmässigt är det alltså fler arbetare i SD-leden än i arbetarrörelsens partier. Och bland Sverigedemokraternas kärnväljare är arbetarandelen ännu något högre: 67 procent. Men organiseringsgraden är lägre än bland S- och V-väljare: Andelen LO-anslutna är bland SD-väljare 29 procent (+8 pe).

Figur 5.17 Sverigedemokraternas väljares köns- och åldersprofil 2010 jämfört med valmanskåren (procent)

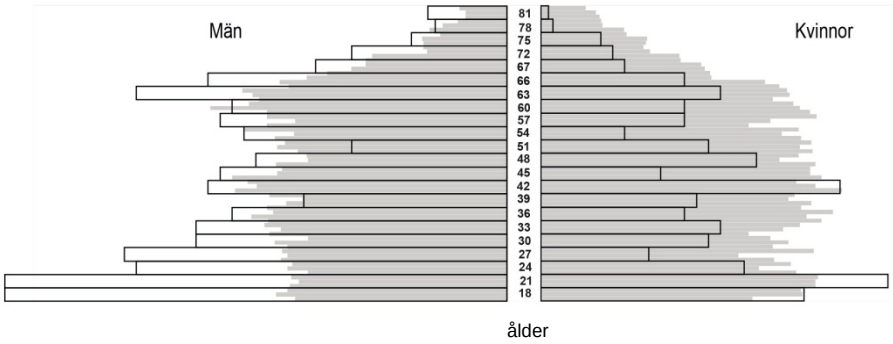

Kommentar: Befolkningspyramiden för valmanskåren respektive Sverigedemokraternas väljare i åldrarna 18-85 år bygger på analyser av den sammanslagna datamängden. För partiväljarna har vi fört fem årskullar till varje ålderskategori.

Figur 5.18 Politiskt förtroende, politiskt intresse, partiidentifikation, politiska kunskaper och utbildningsnivå bland Sverigedemokraternas väljare jämfört med valmanskåren

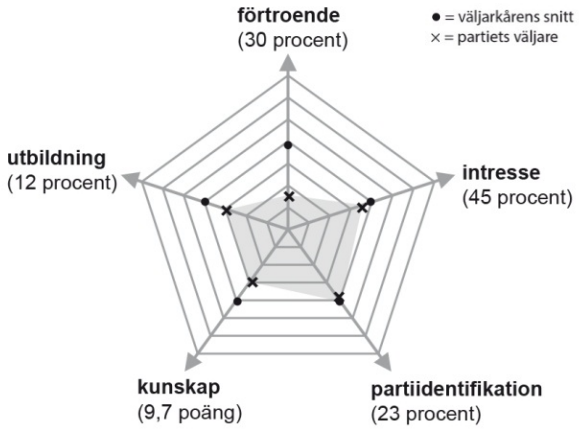

Kommentar: Resultaten är hämtade från Valundersökningen 2010. För detaljer hänvisas till figur 5.2.

Bland SD-väljare återfinns snarare en klar övervikt av personer som inte är anknutna till någon arbetsmarknadsorganisation (58 procent; +10 pe). Utbildningsnivån bland Sverigedemokraternas väljare är mycket lägre än i valmanskåren som helhet. Endast 10 procent av SD-väljarna uppger att de har en högskoleexamen (-16 pe); tjugoåtta procent att de har obligatorisk grundskola eller lägre (+8 pe). Överrepresenterade utbildningsinriktningar är framför allt teknik/industri/transport (31 procent; +8 pe). Inriktningarna naturvetenskap/matematik/data och pedagogik är klart ovanligare bland Sverigedemokraternas väljare än i valmanskåren (-5 respektive -5 pe). Inte heller på den här punkten tycks sammansättningen av SD-väljare dramatiskt ha ändrats mellan 2006 och 2010, trots att SD fördubblade sitt röstetal. Underrepresentationen av tjänstemän är följaktligen mycket stor bland SD-väljare. Endast 21 procent av SD-väljarna karaktäriserar sig själva som tjänstemän (-23 pe). Hushållens inkomster ligger klart under snittet i valmanskåren. Andelen SD-väljare med höga inkomster är endast 11 procent (-11 pe). När det gäller arbetsmarknadsgrupp är arbetslösa eller i arbetsmarknadspolitiska åtgärder högre än i valmanskåren som helhet (14 procent; +6 pe).

Tabell 5.8 Den socioekonomiska sammansättningen av Sverigedemokraternas väljare 2010 (procent, procentenheter)

	Alla parti-väljare	Alla SD-väljare	diff		Kärn-väljare	diff	
Yrkesgruppstillhörighet							
Tjänsteman	31	14	-17	**	9	-5	
Tjänsteman med arbetsledande funktion	12	7	-5	**	6	-1	
Tjänsteman med företagsledande funktion	5	2	-3	**	2	±0	
Arbetare	34	53	+19	***	56	+3	
Arbetare med arbetsled	6	9	+3	***	11	+2	
Jordbrukare	2	3	+1		5	+2	
Jordbrukare med anställda	2	3	+1	**	7	+4	
Företagare	3	3	±0		1	-2	
Företagare 1-9 anställda	2	3	+1		2	-1	
Företagare >10 anställda	1	1	±0		1	±0	
Aldrig yrkesarbetat	2	2	±0		0	-2	**
summa procent	100	100			100		
antal svarande	17 392	652			82		
Inkomst							
Låga inkomster	18	24	+6	***	23	-1	
Medellåga inkomster	33	33	±0		36	+3	
Medelhöga inkomster	27	32	+5	**	28	-4	
Höga inkomster	22	11	-11	**	13	+2	
summa procent	100	100			100		
antal svarande	7 240	285			103		
Anställningssektor							
Statlig	11	10	-1		8	-2	
Kommunal	30	24	-6	**	24	±0	
Privat	59	66	+7	***	68	+2	
summa procent	100	100			100		
antal svarande	19 493	712			119		
Fackföreningstillhörighet							
LO	21	29	+8	***	28	-1	
TCO	17	7	-10	**	7	±0	
SACO	12	4	-8	**	0	-4	**
Annan	2	2	±0		4	+2	
Nej	48	58	+10	***	61	+3	
summa procent	100	100			100		
antal svarande	20 578	746			127		
Arbetsmarknadsgrupp							
Förvärvsarbetande	58	50	-8	**	60	+10	**
Arbetsmarknadspol. åtgärder	4	6	+2	***	1	-5	**
Arbetsmarknadsutb (AMS)	-	-	-		-	-	
Arbetslös	4	8	+4	***	8	±0	
Ålderspensionär/avtalspensionär	23	23	±0		23	±0	
Förtidspensionär/sjukpensionär	3	5	+2	***	3	-2	
Hemarbetande	0	0	±0		0	±0	
Studerande	8	8	±0		5	-3	**
summa procent	100	100			100		
antal svarande	20 792	735			118		

forts.

Tabell 5.8 forts	Alla parti-väljare	Alla SD-väljare	diff		Kärn-väljare	diff	
Utbildningsnivå							
Ej obligatorisk	2	2	±0		2	±0	
Grundskola	19	26	+7	***	26	±0	
Gymnasium två år	13	15	+2		21	+6	
Gymnasium tre år	21	32	+11	***	26	-6	
Eftergymnasial utbildning	10	10	±0		12	+2	
Högskolestudier	9	5	-4	**	4	-1	
Examen från universitet	24	9	-15	**	8	-1	
Forskarutbildning	2	1	-1		1	±0	
summa procent	100	100			100		
antal svarande	9 802	323			133		
Utbildningsinriktning							
Ekonomi/handel	17	12	-5	**	14	+2	
Estetisk/design/hantverk/konst	4	2	-2		0	-2	**
Hotell/restaurang/service	3	5	+2	**	6	+1	
Hälso/sjukvård	12	9	-3	**	5	-4	
Humaniora/kultur	2	2	±0		1	-1	
Jordbruk/skogsbruk/miljövård	3	7	+4	***	10	+3	
Teknik/industri/transport	23	31	+8	***	35	+4	
Media/journalistik/reklam	1	1	±0		4	+3	
Naturvetenskap/matematik/data	5	3	-2		8	+5	
Pedagogik	8	4	-4	**	4	±0	
Samhällsvetenskap/juridik	6	4	-2		5	+1	
Socialt arbete/omsorg/psykologi	4	5	+1		4	-1	
annan utbildning	12	15	+3		4	-11	**
summa procent	100	100			100		
antal svarande	6 916	230			80		
Egen uppväxt							
Ren landsbygd	24	29	+5	***	32	+3	
Mindre tätort	28	32	+4	**	32	±0	
Stad eller större tätort	24	22	-2		21	-1	
Sthlm, Gbg, Malmö	16	14	-2	**	13	-1	
Annat land i Norden	2	1	-1	**	1	±0	
Annat land i Europa	3	1	-2	**	1	±0	
Annat land utanför Europa	3	1	-2	**	0	-1	**
summa procent	100	100			100		
antal svarande	21 068	352			126		
Kyrkobesöksfrekvens							
Aldrig	50	63	+13	***	78	+15	***
Mera sällan	27	24	-3	**	13	-11	**
Några gånger om året	15	10	-5	**	7	-3	
Minst en gång i månaden	8	3	-5	**	2	-1	
summa procent	100	100			100		
antal svarande	18 514	754			98		

Kommentar: Resultaten är hämtade från den sammanslagna datamängden. Uppgifter om antalet svarande avser de viktade n-talen. Skillnaderna mellan samtliga väljare och partiets väljare respektive partiets väljare och partiets kärnväljare har signifikanstestats med hjälp av ett test för skillnad mellan två procenttal (ensidigt test). **=p<.05; ***=p<.01.

Detta karaktärsdrag hos gruppen SD-väljare är dessutom starkare 2010 än 2006, vilket beror på de stora väljarvinster Sverigedemokraterna gjorde i gruppen arbetslösa (se kapitel 4). Sverigedemokraternas

väljare har en klar landsbygdsprofil. Tre av sju SD-väljare uppger att de vuxit upp på landsbygden (29 procent; +5 pe). Personer uppvuxna i städerna är fortfarande något underrepresenterade bland SD-väljare men inte i lika mycket som tidigare (14 procent; -2 pe).

Även när det gäller kyrksamhet avviker Sverigedemokraternas väljare mycket från genomsnittsväljaren. Hälften av SD-väljarna (50 procent; +13 pe) uppger att de aldrig besöker i kyrkan, vilket är fullt i klass med Vänsterpartiets väljare.

Sverigedemokraternas väljare har i särklass lägst värden av alla på samtliga undersökta dimensioner i figur 5.18. SD-väljare står med andra ord mycket långt ifrån idealtypen av den höglitande, intresserade, partiidentifierade och kunnige väljaren. Det politiska förtroendet är mycket lågt. Endast 30 procent av SD-väljarna uppger att de har mycket eller ganska stort förtroende för politiker. Andelen politiskt intresserade är lägre (45 procent) än snittet i valmanskåren (56 procent). Graden av anhängarskap är också lägre än för alla andra partier: 23 procent av Sverigedemokraternas väljare uppger att de betraktar sig som anhängare av partiet. Den genomsnittliga politiska kunskapsnivån bland SD-väljarna är nästan en standardavvikelseenhet lägre än befolkningssnittet (9,7 poäng). Endast 12 procent av Sverigedemokraternas väljare har examen från en högskoleutbildning.

Analysen av sammansättningen av Sverigedemokraternas väljare bekräftar till stor del den stereotypa bilden av en ”lågutbildad ung arbetare från landsbygden” som har varit framträdande i eftervalsdebatten. SD-väljarna har en mycket tydligt arbetarprägel. Fjorton procent av SD-väljarna är arbetslösa eller befinner sig i arbetsmarknadspolitiska i åtgärder. De avviker påtagligt från andra grupper av partiväljare när det gäller intresse, kunskap, partiidentifikation och, framför allt, politiskt förtroende. Nyheten i den här analysen är att sammansättningen av gruppen SD-väljare 2010 är så pass lik hur det såg ut i vår motsvarande analys från 2006. Det stärker bilden av att SD lyckades vinna fler väljare i samma sociala strata som de vann i 2006 års val.

Partierna har distinkta väljarprofiler

Vi vet att det fortfarande råder ett inte oväsentligt samband mellan grupptillhörighet och partival. Analysen av sammansättningen av partiernas väljare understryker att den politisk-sociologiska modellen för väljarbeteende inte kan avfärdas lättvindigt trots försvagade samband

mellan grupptillhörighet och partival under gångna decennier. En stor väljarrörlighet till trots har partierna distinkta väljarprofiler med avseende på socioekonomisk sammansättning. Det är lite nytt under solen. Men bara lite.

Vi behöver endast korta glimtar av redovisningarna i det här kapitlet för att identifiera vilket partis väljare det handlar om. Varje enskilt parti har en tydlig socioekonomisk profil. Sammansättningen av partiernas väljare är särpräglad. Vi har undvikit att diskutera begrepp som gruppintressen eller sociala skiljelinjer i det här sammanhanget. Men vi vet från andra analyser att grupptillhörighet har stor betydelse för politiskt beteende. Partiernas socioekonomiska baser förklarar en stor del av den variation i partiväljarnas åsikter och värderingar som vi kartlägger i andra delar av den här boken. Väljares ställning på arbetsmarknaden, yrkestillhörighet, sektorstillhörighet, bostadsort, inkomst, utbildningsnivå och utbildningsinriktning spelar roll för vilka politiska budskap som gillas eller ogillas.

Kapitel 6
Väljarna tycker om valrörelserna

I en representativ valdemokrati ställs höga krav på valrörelserna. En god demokratisk valrörelse bör vara informativ, saklig, engagerande, mobiliserande och underhållande. Valbudskap, kampanjer, utfrågningar, debatter och mediegranskning är tänkt att ge väljarna goda möjligheter att värdera alternativen och göra välgrundade och självständiga bedömningar av huruvida olika politiska företrädare är mogna uppgiften att representera dem (Bäck & Gilljam 2006; Asp 2011).

Valrörelsernas karaktär bestäms till stor del av institutionella faktorer som valsystemets och partisystemets utformning. Som en del i ett lands politiska kultur kan valrörelserna betraktas som en institution i sig. Men även inom ett och samma land finns variationer som kan vara viktiga i studiet av väljarbeteende. Alla valrörelser är inte lika. Det sammanhang – eller den kontext – i vilken väljarna fattar sina beslut om att delta och om partivalet kan variera mycket från val till val. Beroende på omständigheterna kan samma väljare till och med komma att fatta olika röstningsbeslut. Mixen av sakfrågor som diskuteras under valrörelserna, hur spännande valet är, hur stora ideologiska skillnader som framträder, vilket tonläge debatterna har – sådant kan justera individuella väljares överväganden. Ett spännande tankeexperiment efter alla val är att ”köra valrörelsen i repris” men förändra någon av faktorerna: Hur hade valet gått om…?

Det här kapitlet handlar om hur svenska väljare har uppfattat de valrörelser som genomförts i samband med valen under de senaste tre decennierna. I vilken utsträckning skilde sig valrörelsen 2010 från tidigare svenska valrörelser?

Väljarna tycker om valrörelserna

Hur väljarna upplever valrörelserna kan ha stor betydelse för deras politiska beteende; hur mycket de engagerar sig, exponerar sig för partiernas valbudskap, låter sig informeras och underhållas. Valrörelsen 2010 tycks ha varit en övervägande positiv erfarenhet för svenska väl-

jare. Enligt dem blev 2010 års valrörelse den hittills mest intressanta och spännande, åtminstone sedan vi systematiskt började fråga väljarna om karaktären på valrörelserna år 1985. Var tredje väljare (32 procent) instämde i påståendet att valrörelsen var *intressant och spännande* (se tabell 6.1). Sedan bottennappet 1998 (9 procent) har vi sett en positiv trend när det gäller hur intressant och spännande väljarna uppfattar valrörelsen.

Den beskrivning av valrörelsen som flest väljare instämde i var som vanligt att det varit ”för mycket partikäbbel”. Men partikäbblet tangerade också historiskt låga nivåer (40 procent). Andelen som uppfattade valrörelsen som *svårbegriplig* har varit klart lägre i samband med 2006 och 2010 års val (9 respektive 11 procent) än tidigare i den svenska valrörelsehistorien. De två senaste valrörelserna bedöms dessutom ha varit mer sakliga och informativa (9 procent) än andra valrörelser de senaste tjugofem åren, undantaget valrörelsen 1994. Ett historiskt sett bra betyg alltså, om vi frågar väljarna själva.

Tabell 6.1 Väljarna karaktäriserar valrörelserna 1985-2010. Andel som instämmer i sju beskrivningar av valrörelsen (procent)

	1985	1988	1991	1994	1998	2002	2006	2010	snitt
för mycket partikäbbel	67	66	51	62	62	46	40	40	54
alltför koncentrerad på partiledarna	42	27	36	33	40	37	44	32	36
intressant och spännande	16	10	22	20	9	19	28	32	20
alltför konfliktfylld och aggressiv	38	27	13	18	12	9	14	11	18
klara skillnader mellan partierna	17	18	14	18	12	14	15	15	15
svårbegriplig valdebatt i press, radio och TV	18	18	13	17	17	16	9	11	15
saklig och informativ	3	3	6	10	3	5	9	9	6
antal svarande	1149	845	979	1058	843	1014	1274	978	

Kommentar: Frågan ställs i valundersökningarnas eftervalsenkäter till de personer som deltagit i intervjuer före valet. Enkätfrågan lyder: ”Hur skulle Du vilja beskriva årets valrörelse? Kryssa för de beteckningar som bäst stämmer överens med din uppfattning. Fler än en beteckning kan anges”. De olika beteckningarna har rangordnats efter det historiska snittet i kolumnen längst till höger i tabellen.

I valundersökningarna ber vi väljarna att utvärdera varje val i en rad andra avseenden som huruvida valet uppfattats som rättvist, om det uppfattades som viktigt vem som vann eller förlorade och hur stora skillnader väljare uppfattade att det var mellan partierna (se tabell 6.2). Det handlar om egenskaper som i normativ demokratiteori betraktas som eftersträvansvärda. Det handlar också om kontextuella faktorer som vi vet kan variera från val till val inom ett och samma

politiska system. Att det står mycket på spel och att det finns tydliga skillnader mellan de politiska alternativ som erbjuds är dokumenterat viktigt framför allt för väljarnas beslut att gå och rösta (Franklin 2004).

Tabell 6.2 Väljarnas uppfattningar om valets viktighet, partiskillnader och rättvisa 1964-2010 (procent).

	1964	1968	1970	1973	1991	1998	2002	2006	2010
Valets viktighet									
Spelar stor roll vem som vinner eller förlorar	76	76	73	-	75	-	69	-	84
Spelar inte någon roll vem som vinner eller förlorar	24	24	27	-	25	-	31	-	16
Summa procent	100	100	100		100		100		100
Antal svarande	2726	2930	3018		2442		1031		1328
Partiskillnader									
mycket stora skillnader	-	-	-	8	6	-	6	5	7
ganska stora skillnader	-	-	-	36	36	-	34	30	41
inte särskilt stora skillnader	-	-	-	51	52	-	57	62	50
inga skillnader alls	-	-	-	5	6	-	3	3	2
summa procent				100	100		100	100	100
Antal svarande				2311	2334		1001	915	1959
Rättvist val									
1 årets val genomfördes på ett rättvist sätt	-	-	-	-	-	74	-	65	58
2	-	-	-	-	-	13	-	22	20
3	-	-	-	-	-	8	-	10	9
4	-	-	-	-	-	3	-	2	8
5 årets val genomfördes på ett orättvist sätt	-	-	-	-	-	1	-	1	5
Summa procent						100		100	100
Antal svarande						1194		1249	654

Kommentar: Resultaten är hämtade från svenska valundersökningar under perioden 1964-2010. Frågan om rättvisa val lyder: ”I somliga länder anser människor att valen genomförs på ett rättvist sätt. I andra länder anser människor att valen genomförs på ett orättvist sätt. Om du tänker på årets val i Sverige, var skulle du placera det på en skala mellan 1 och 5 där 1 betyder att valet genomfördes på ett rättvist sätt och där 5 betyder att valet genomfördes på ett orättvist sätt?”. Frågan om partiskillnader ställdes endast i förvalsintervjuerna i 2002 års val. För jämförbarheten skull redovisas endast resultat från eftervalsintervjun även 1998. Frågan om rättvist val ställdes endast i eftervalsintervjun i samband med 2006 och 2010 års val. Indikatorerna som redovisas här gäller endast för riksdagsval men har också använts i samband med folkomröstningar och europaparlamentsval, se t ex Oscarsson & Holmberg (2010) eller Oscarsson & Holmberg (2006).

Kommentar [JS1]: Stämmer detta, undrar Sören; VI FRÅGAR PER PÅ MÅNDAG!!!

Med tanke på att 2010 års val blev ett mobiliseringsval med ökat valdeltagande är det inte överraskande att fler väljare än tidigare uppfattade att det stod mycket på spel i valet. Hela sex av sju väljare ansåg att det spelade stor roll vem som vann eller förlorade valet (84 procent). Det är klart högre än i samband med tidigare riksdagsval där mellan 69 och 76 procent tyckt att de spelade stor roll vem som vinner eller förlorar – och betydligt högre än i samband med exempelvis Europaparlamentsvalen då en lägre andel, omkring 37-45 procent, uppger att de tycker att det är viktigt vem som vinner (Oscarsson &

Holmberg 2010:22). Det är inte otänkbart att de tydliga laguppställningarna i regeringsfrågan den här gången gjorde det lättare för väljarna att uppfatta vinnare och förlorare.

Även när det gäller partiskillnader får 2010 års valrörelse ett gott betyg från väljarna. Närmare hälften (48 procent) tyckte att det var mycket eller ganska stora skillnader mellan de politiska partierna – också det den högsta skattning vi uppmätt i valundersökningarna.

Ett överraskande och ovanligt inslag i samband med valet 2010 var att den svenska valadministrationen råkade i bekymmer.[1] Rapporterna om oegentligheter i samband med rösträkningen nådde väljarna redan under veckan efter valet. Samtidigt – i valundersökningarnas eftervalsintervjuer – ställde vi frågan om huruvida årets val genomförts på ett rättvist sätt. Rättvisefrågan har använts i valundersökningar i hela världen inom ramen för det så kallade CSES-samarbetet (Comparative Study of Electoral Systems) och varit viktig för att bedöma integriteten i olika länders valadministration. Det finns en stor ländervariation där Sverige placerar sig i rättvisetoppen tillsammans med länder som Norge, Tyskland, Nederländerna och Danmark (www.cses.org).

Frågan är om väljarnas bedömningar av rättvist val påverkades av rösträkningsproblemen. Resultaten från valundersökningarna 1998, 2006 och 2010 visar att en allt lägre andel av väljarna använder ytteralternativet ”årets val genomfördes på ett rättvist sätt” för att beskriva svenska val. Utvecklingen – från 74 till 58 procent – är oroväckande med tanke på hur centralt det är i en valdemokrati att väljarna har förtroende för att valen går korrekt till och alla röster räknas som de ska.

Vi vet från specialstudier att rösträkningsstrulet i Västra Götaland och det efterföljande omvalet i maj 2011 påverkade väljarnas förtroende för svensk valadministration negativt. Missarna fick omedelbara och mätbara konsekvenser för väljarnas tillit men tycks ha återhämtat sig relativt snabbt till de nivåer som rådde före valet (Lundmark &

[1] På flera håll uppdagades oegentligheter med rösträkningen. Väljare nekades att rösta för att de redan prickats av i röstlängderna. Förtida röster kom på villovägar. Andra röster hade felaktigt blivit godkända eller felaktigt underkända. Valprövningsnämnden hade ovanligt många ärenden att hantera och tog statistiker till hjälp för att avgöra om problemen med rösträkningen hade kunnat påverka valresultatet. I Värmlands valkrets bedömdes felen i samband med riksdagsvalet inte ha varit tillräckligt stora för att ett omval skulle vara befogat. Men i Västra Götaland kom valet till landstingsfullmäktige att göras om, liksom kommunvalet i en av kretsarna i Örebro kommun. För en mer fullständig analys av omvalet i Västra Götaland, se Berg & Oscarsson *Omstritt omval* (2012).

Oscarsson 2012). Diskussionerna om hur fel i rösträkningen kan undvikas i framtida val och hur det svenska valsystemet bör utvecklas för att undvika omval i framtiden lever dock kvar.

Väljarnas kontakter med partierna under valrörelserna

I demokratier är valrörelsens funktion att engagera, intressera, entusiasmera, informera och mobilisera väljarna. Valrörelsernas huvudaktörer är partierna och väljarna. Partierna lägger fram sin politik och presenterar sina valbudskap för att vinna väljarnas stöd. Väljarna informerar sig om vad partierna vill och fattar ett självständigt röstningsbeslut. Även om en övervägande del av informationsutbyte filtreras genom en medievalrörelse och huvuddelen av all information om partierna förmedlas via medierna är direktkontakterna mellan partier och väljare ändå centralt att kartlägga. Vilken omfattning och karaktär har kommunikationen mellan väljare och partier under en svensk valrörelse? Vilka är de centrala trenderna över tid?

I samband med 2010 års riksdagsval fick svenska väljare en ny möjlighet till direktkontakt med partiernas valbudskap under valrörelserna. Valundersökningen 2010 visar som förväntat ett mycket stort genomslag för politisk TV-reklam i samband med 2010 års val (se tabell 6.3). I samband med premiären för TV-sänd åsiktsreklam – Europaparlamentsvalet 2009 – uppgav hela 66 procent av väljarna att de sett TV-reklam med partierna som avsändare i samband med valrörelsen (Oscarsson & Holmberg 2010). Motsvarande andel i 2010 års valrörelse var 69 procent. Det betyder att TV-reklam även i riksdagsvalrörelsen blev väljarnas i särklass vanligaste direktkontakt med partierna i samband med valrörelsen, långt vanligare än att läsa valbroschyrer (52 procent), besöka partiernas hemsidor (19 procent) eller kontakter via sociala medier på Internet (13 procent).

De tre viktigaste exponeringskällorna för partiers kampanjverksamhet handlar alltså fortfarande om passiv envägskommunikation utan interaktivitet: partierna sänder ett budskap till väljarna och väljarna låter sig exponeras. Nätsajter och sociala medier kan sägas befinna sig i gränslandet till större interaktivitet: de tekniska möjligheterna finns men det är inte nödvändigtvis tvåvägskommunikation det handlar om när partierna twittrar, bloggar eller delar information via Facebook.

De former av kontakter som bjuder störst interaktivitet, i viss mån valmöten men framför allt telefonsamtal, hembesök och arbetsplatsbesök har aldrig varit vanliga i svenska valrörelser. Personliga

kontakter och valmötesbesök befinner sig dock i klar nedgång under de senaste tjugo åren: andel väljare som besökt valmöte i samband med valrörelsen har minskat från 13 procent 1982 till 8 procent 2010. Och andelen väljare som blivit uppvaktad på sin arbetsplats av en valarbetare har minskat från 9 till 5 procent under samma period.

Tabell 6.3 Väljarnas exponering för partiernas kampanjverksamhet under valrörelserna 1982-2010 (procent).

	1982	1985	1988	1991	1994	1998	2002	2006	2010
Såg partiernas reklaminslag på TV	-	-	-	-	-	-	-	-	69
Läste valbroschyr eller liknande trycksak	56	58	52	56	59	60	59	56	52
Besökt partis hemsida på Internet	-	-	-	-	-	8	9	14	19
Via sociala medier på Internet	-	-	-	-	-	-	-	-	13
Varit på valmöte eller annat arrangemang	13	12	10	12	11	10	10	9	8
Fått besök i hemmet eller blivit uppringd	4	4	2	2	8	10	3	4	8
Varit i personlig kontakt med valarbetare på arbetsplatsen	9	8	8	8	7	7	7	5	5
antal svarande	1437	1516	1349	1307	1145	938	1030	890	1064

Kommentar: Resultaten är hämtade från svenska valundersökningar 1982-2010. Alla frågor inleds med frasen ”Inför årets val…”. Svarsalternativen som använts är ”ja” eller ”nej” utom för frågan om TV-reklam (tre alternativ ”ja, flera gånger”, ”ja, någon gång” och ”nej” och för frågan om huruvida man fått personligt besök i hemmet eller blivit uppringd. I tabellen har svaren ”ja, fått besök”, ”ja, blivit uppringd” och ”ja, fått besök och blivit uppringd” slagits samman.

I tabell 6.4 redovisar vi *från vilka partier* väljarna exponerades för partiernas olika typer av kampanjaktiviteter under 2010 års valrörelse. De stora partierna – Socialdemokraterna och Moderaterna – tycks genomgående ha haft större genomslag alldeles oavsett kampanjkanal. När det gäller TV-reklam uppger var fjärde väljare (25 procent) att de sett Socialdemokraternas reklam. Motsvarande andel för Moderaterna är 23 procent. Sverigedemokraternas uppmärksammade reklamfilm – om burkabärande kvinnor med barnvagnar som jagar en äldre svensk kvinna med gnisslande rullator som långsamt rör sig fram mot en disk för att ta emot sina pensionspengar – sågs av fler väljare (14 procent) än Centerpartiets, Folkpartiets, Kristdemokraterna, Miljöpartiets och Vänsterpartiets reklamfilmer (10, 10, 8, 8, respektive 5 procent).

Sverigedemokraterna tycks ha haft bra utdelning även när det gäller väljarnas exponering för partiets hemsidor. Andelen som besökt SDs hemsida (6 procent) eller varit i kontakt med partiet via sociala medier (3 procent) är fullt i klass med flera av de övriga etablerade riksdagspartierna av samma storlek.

Tabell 6.4 Väljarnas exponering för olika partiers kampanjverksamhet under valrörelsen 2010 (procent).

alla		V	S	MP	C	FP	KD	M	SD	FI	PP
43[1]	Såg partiernas reklaminslag på TV (ja, flera gånger)	5	25	8	10	10	8	22	14	0	0
52	Läste valbroschyr eller liknande trycksak	11	26	14	17	16	12	26	12	1	1
19	Besökt partis hemsida på Internet	4	8	5	4	6	3	9	6	1	1
13	Via sociala medier på Internet	1	4	2	1	2	1	4	3	0	0
8	Varit på valmöte eller annat arrangemang	1	4	1	1	1	1	2	0	0	0
6[1]	Fått besök i hemmet eller blivit uppringd (flera gånger)	0	4	0	0	1	0	2	0	0	0
5	Varit i personlig kontakt med valarbetare på arbetsplatsen	1	3	0	1	0	0	1	0	0	0

Kommentar: Resultaten bygger på följdfrågor om från vilket eller vilka partier man blivit kontaktad av/fått information från/exponerats för. Procentbasen representerar samtliga röstberättigade. Kolumnen längst till vänster anger andelen väljare som rapporterar exponering/kontakter med partierna. [1] Observera att andelarna gäller de väljare som svarat att de sett TV-reklam/fått besök/blivit uppringd flera gånger.

Valrörelsen på nätet

Stora förväntningar är knutna till den kommunikationella revolutionen också när det gäller valrörelser. Ökad internetanvändning skapar nya möjligheter för medborgare att på eget initiativ inhämta politisk information, att själva delta i politiska diskussioner och att självständigt bedöma partiers valbudskap utan att de först har filtrerats genom traditionella mediekanaler. Internetmediets möjligheter att åstadkomma dialog, interaktivitet och individanpassning är en lockande dröm för opinionsbildare och kampanjstrateger. För hårt prövade partier som understundom anser sig vara styvmoderligt behandlade av medierna är tanken på direktkommunikation med väljarna med hjälp av internet attraktiv.

Varje riksdagsval sedan 1998 har benämnts det stora genombrottet för interaktiv direktkommunikation mellan väljare och valda. Och visst, internetanvändningen ökar om än numera i långsammare takt, den politiska bloggosfären expanderar, partier och kandidater satsar allt större resurser på sina hemsidor. Även inför 2010 års val hämtade partierna inspiration från Barack Obamas användande av Internet och sociala medier under presidentvalskampanjen 2008. Svenska valrörelser skulle obamiseras, hette det. Svenskt partifolk som varit på studiebesök i kampanjandets USA blåste upp förväntningarna inför valrörelsen 2010. De sociala medierna skulle revolutionera kommunikationen mellan väljare och partier.

Men förväntningarna om ett stort genombrott, ett Internetval, har varje gång kommit på skam. Resultaten från valundersökningen 2010 understryker än en gång att Internetmediets genomslag än så länge är begränsat i samband med våra valrörelser. Trots att förutsättningarna för ett sådant genombrott sannolikt är som störst i just Sverige: Hela åttiotvå procent av de svenska hushållen hade tillgång till Internet – huvuddelen i form av bredbandsuppkoppling – i samband med 2010 års riksdagsval (Weibull, Oscarsson & Bergström 2012). I internationella jämförelser av internettäckningen är Sverige alltid med på tio i topp-listan.

I Valundersökningens eftervalsenkät ställde vi frågor om vilka hemsidor väljarna besökt under valrörelsen (se tabell 6.5). Resultaten visar att det sker en långsam ökning av besök på valrörelserelaterade sajter under valrörelserna.

Tabell 6.5 Andel väljare som besökt olika politiska hemsidor ”flera gånger” under svenska valrörelser 1998-2010 bland nätanvändare och samtliga väljare (procent)

	Nätanvändare				Samtliga väljare				
	1998	2002	2006	2010	1998	2002	2006	2010	Diff 98-10
Någon morgontidnings hemsida	33	30	40	45	14	20	32	39	+25
Någon kvällstidnings hemsida	38	35	45	46	16	23	36	40	+24
Någon TV-kanals hemsida	24	22	25	33	10	15	20	29	+19
Riksdagens hemsida	-	7	6	5	-	5	5	5	-
Valmyndighetens hemsida	-	5	7	10	-	3	6	9	-
Vänsterpartiets hemsida	6	6	5	3	3	4	4	3	±0
Socialdemokraternas hemsida	11	8	9	9	5	5	7	8	+3
Centerpartiets hemsida	6	4	6	6	3	3	5	5	+2
Folkpartiets hemsida	7	7	8	6	3	5	6	5	+2
Moderaternas hemsida	13	8	10	9	5	5	8	8	+3
Kristdemokraternas hemsida	5	5	6	4	2	3	5	4	+2
Miljöpartiets hemsida	5	5	6	8	2	3	5	7	+5
Sverigedemokraternas hemsida	-	-	-	7	-	-	-	6	-
Feministiskt initiativs hemsida	-	-	-	2	-	-	-	2	-
Piratpartiets hemsida	-	-	-	2	-	-	-	2	-
En eller flera riksdagskandidaters hemsida	5	4	3	4	2	3	2	4	+2

Kommentar: Resultaten är hämtade från valundersökningarnas eftervalsenkäter 1998, 2002, 2006 och 2010. Frågan lyder: ”Har Du under [valår] besökt någon eller några av följande hemsidor på Internet för att få information om politik eller vad de politiska partierna står för?” Svarsalternativen är ”ja, flera gånger”, ”ja, någon gång” och ”nej, aldrig”. De som uppger att de inte har tillgång till Internet ombeds att hoppa över frågan. Valmyndigheten existerade inte 1998. Andelen väljare med tillgång till Internet har varit 42, 67, 79 procent respektive 88 procent vid valen 1998, 2002, 2006 och 2010 (n=356, 680, 1023 respektive 978).

Morgontidningarna får besök av 39 procent av väljarna 2010 jämfört med bara 14 procent 1998. Kvällstidningarna och tv-kanaler uppvisar

en motsvarande ökning, från 16 till 40 respektive från 10 till 29 procent mellan 1998 och 2010. Även Valmyndigheten får fler besök på sin hemsida *www.val.se*: besöken har ökat från 3 procent 2002 till 9 procent 2010.

Besöken på partiernas hemsidor blir också mer frekventa. Andelen som besöker någon eller några av partiernas hemsidor har totalt sett dubblerats från 8 procent 1998 till 19 procent 2010 (jfr tabell 6.3). Resultaten i tabell 6.4 visar att Moderaternas, Socialdemokraternas och Miljöpartiets hemsidor var något mer välbesökta än Kristdemokraternas och Vänsterpartiets hemsidor i samband med 2010 års val. Sverigedemokraternas hemsida besöktes av sex procent av väljarna.

Enskilda riksdagskandidaters hemsidor besöks i mer blygsam utsträckning, men vi kan ändå konstatera att andelen besök även här har vuxit, från två till fyra procent mellan 2006 och 2010 års val.

Vilka väljare politiksurfar på nätet i samband med valrörelserna? Närmare analyser kan bekräfta att det framför allt är de politiskt kunniga, intresserade och partiidentifierade som gör det. Slutsatserna från tidigare studier håller fortfarande: I stor utsträckning är det de redan intresserade och kunniga som besöker partiernas hemsidor i samband med valrörelserna. Ännu så länge är valrörelserna på nätet endast för de redan frälsta (Weibull, Oscarsson & Bergström 2012). Vi väntar med andra ord fortfarande på det stora informationsteknologiska genombrottet när det gäller väljarnas informationssökande på politiska hemsidor under valrörelserna. Mer troligt är att utvecklingen precis som hittills kommer att ske gradvis.

Väljarnas kontakter med varandra under valrörelserna

Låt vara att direktkommunikation mellan väljare och partier – i form av valmöten, dörrknackning och arbetsplatsbesök – blir allt sällsyntare inslag under valrörelserna. En viktig indirekt kommunikationsväg som sällan uppmärksammas är att väljarna också erhåller politisk information från *varandra*. Trots att betydelsen av samtal mellan människor (*interpersonal communication*) sedan lång tid tillbaka varit något av en hörnsten i forskningen om opinionsbildning har vi märkligt nog begränsad kunskap om dess effekter.

I vilken utsträckning tar svenska väljare ledning av varandra när det gäller partival i riksdagsval? I klassiska teorier om opinionsbildning sker påverkan från eliter (som t ex partier) i två steg (Lazarsfeld, Berelson et al. 1944). I steg 1 utövar eliter påverkan på *opinionsledare*

bland medborgarna som i steg 2 påverkar övriga medborgare. Med opinionsledare avses i första hand inte debattörer, bloggare, ledarskribenter eller politiker som uppträder i offentlighetens ljus. Det handlar snarare om vänner, familjemedlemmar, grannar och arbetskamrater som utövar ”en nästan osynlig form av ledarskap [...] på ett personligt plan i form av vanliga, intima, informella och vardagliga kontakter” (Katz & Lazarsfeld 1955).

En opinionsledare kan definieras utifrån personlighetsdrag, kunskaper och position i sociala nätverk. Opinionsledare är utåtriktade, verbala, politiskt kunniga och intar en central plats i de sociala nätverk de ingår i. Människor ser upp till opinionsledare och använder dem som trovärdiga källor till information. De opinionsledare som ingår i människors sociala nätverk konsulteras och rådfrågas när det gäller politiska frågor, ibland också när det gäller partival.

Inför och under en valrörelse är opinionsledarna bland medborgarna centrala för partierna att nå fram till. Framgångsrik kommunikation med opinionsledarna är en förutsättning för att dessa personer skall kunna fungera som språkrör och föra vidare politisk information (angelägna ämnen, verklighetsuppfattningar, sakargument och sätt att tänka kring viktiga samhällsproblem) genom direktkommunikation öga mot öga med andra människor.

En indikator på om en väljare är en potentiell opinionsledare – åtminstone i samband med allmänna val – är om hon under valrörelsen har försökt påverka någon annan att rösta på ett visst parti (se tabell 6.6). I valundersökningarna har intervjufrågan använts sedan 1982. Resultaten är mycket stabila över tid. Med det här enkla sättet att mäta kvalificerar sig mellan 11-17 procent av väljarna som opinionsledare. Som mest är det alltså var sjunde svensk väljare som ägnar sig åt aktiva försök att påverka någon annans partival under valrörelsen. De låga nivåerna – klart lägre än i t ex USA och i de flesta andra demokratier (Petersson m.fl. 2006) – skvallrar inte om att det pågår någon stor aktivitet när det gäller opinionsbildning väljare emellan under valrörelser. Inte ens bland partiernas egna medlemmar når andelen opinionsledare upp till mer än omkring en tredjedel.

De väljare som är mest aktiva när det gäller att påverka andra hur de skall rösta är framför allt yngre människor i åldrarna 18-30 år; orsaken är sannolikt att behovet av ledstjärnor är större i denna grupp eftersom de politiska kunskaperna är lägre, erfarenheterna färre och ideologisk orientering inte lika stabil som bland äldre väljare.

Tabell 6.6 Andel väljare som försökt påverka någon annan att rösta på ett visst parti 1982-2010 respektive upplevt ett påverkansförsök från någon annan 2010 (procent)

	Försökt påverka någon annan									Själv blivit påverkad av annan
	1982	1985	1988	1991	1994	1998	2002	2006	2010	2010
Samtliga	15	15	11	15	15	14	15	17	16	19
Män	17	17	12	15	15	15	15	17	17	19
Kvinnor	14	13	10	14	15	13	16	18	16	19
18-22 år	24	20	18	22	15	20	15	30	26	34
23-30 år	14	20	10	16	21	18	31	27	25	34
31-40 år	18	16	16	16	13	16	14	14	21	21
41-50 år	18	19	14	14	12	14	13	16	15	17
51-60 år	14	10	7	14	12	11	12	16	14	17
61-70 år	10	11	9	13	15	12	12	13	13	12
70+	9	8	6	10	11	8	8	16	4	7
låg utbildning	13	11	8	10	12	11	8	13	9	13
medel utbildning	15	14	12	15	12	14	14	16	17	18
hög utbildning	21	27	18	19	23	17	21	20	19	23
mycket intresserad	46	38	29	38	38	37	35	36	35	23
ganska intresserad	17	16	15	17	15	17	15	16	18	20
Inte särskilt intresserad	8	10	6	7	9	6	10	12	7	16
Inte alls intresserad	0	8	2	13	4	2	9	5	2	25
ren landsbygd	11	14	9	10	14	10	13	15	16	17
mindre tätort	16	13	11	17	12	15	10	18	11	14
större tätort	15	15	10	15	15	15	16	17	17	20
Sthlm, Gbg & Malmö	21	20	14	16	18	11	24	21	22	27
Vänsterpartiet	32	13	29	18	27	24	33	34	28	26
Socialdemokraterna	17	18	11	17	12	13	11	20	17	18
Miljöpartiet	24	27	29	21	24	14	25	23	22	18
Centerpartiet	11	9	6	9	14	13	15	10	6	16
Folkpartiet	14	12	4	12	16	8	17	17	19	22
Kristdemokraterna	22	22	13	21	19	12	15	17	22	20
Moderaterna	14	16	16	15	18	16	19	15	14	18
Ny demokrati	-	-	-	16	-	-	-	-	-	-
Sverigedemokraterna	-	-	-	-	-	-	-	8	12	21
Antal svarande (samtliga)	1437	1428	1354	1301	1144	1423	1033	1437	1061	

Kommentar: Frågorna lyder: ”Inför årets val, försökte Du övertyga någon familjemedlem, bekant eller andra personer att rösta på något visst parti?”, respektive ” Inför årets val, försökte någon familjemedlem eller någon annan person i din närmaste omgivning övertyga dig att rösta på något visst parti?” Svarsalternativen för de båda frågorna var: ”Ja” respektive ”Nej”. Ytterligare en analys av materialet finns i (Petersson m.fl. 2006).

Bland politiskt intresserade och högutbildade med universitetsexamen finns också en stor andel opinionsledare: En tredjedel av de mycket politiskt intresserade väljarna (35 procent) uppgav 2010 att de försökt påverka någon annan väljares partival. Bland personer med högskoleexamen är andelen 19 procent.

Vänsterpartiets och Miljöpartiets väljare står i särklass när det gäller andelen som säger sig ha försökt påverka någon annan att rösta på

ett visst parti. Det beror till en del på att dessa partiers väljare tenderar att vara yngre, högutbildade och intresserade, men dessa faktorer är inte hela förklaringen. Miljöpartiet och Vänsterpartiet tycks ha en större andel väljare som är aktiva när det gäller att påverka andra.

Som förväntat är opinionsledarna fler i storstäderna än på landsbygden. Men skillnaderna är inte särskilt stora. Andelen väljare som försökt påverka någon annan att rösta på ett visst parti var 22 procent i Stockholm, Göteborg och Malmö. Motsvarande andel för väljare boende på ren landsbygd var 16 procent 2010. Resultaten väcker liv i en klassisk opinionsbildningshypotes signerad norrmannen Johan Galtung (1964): att effekter av opinionsbildning generellt sett syns tidigare och är inledningsvis större i samhällets centrum än i periferin.

Vår nya följdfråga om huruvida väljarna blivit föremål för påverkansförsök under valrörelsen ger i allt väsentligt ett liknande mönster men med något större utslag (se tabell 6.6). Nitton procent av väljarna uppger att någon bekant eller familjemedlem försökt påverka dem att rösta på ett specifikt parti. Även här är det bland de yngsta vi återfinner den största aktivitetsgraden: En tredjedel av väljarna 18-30 år uppger att de blivit utsatta för påverkansförsök från andra.

Sammantaget är påverkansförsöken mellan väljare i de närmaste sociala nätverken relativt blygsamma till sin omfattning. Andelen väljare som säger sig ha utsatts för påverkansförsök eller själv försökt påverka någon annan person uppgår totalt sett till 21 procent i 2010 års val. Svenska väljare är relativt passiva iakttagare under valrörelserna. De informerar sig och samlar på sig mer kunskap tack vare omfattande medievalrörelser. Men de går inte ute på gator och torg och försöker påverka varandra.

Väljarna testar sig

En valrörelserelaterad nätaktivitet som har haft stort genomslag bland väljarna i de senaste valen är användandet av så kallade partitest. Så gott som alla stora medieredaktioner bjöd sin publik på en möjlighet att göra ett partitest. Genom att fylla i en enkät om vad man tycker i ett stort antal sakfrågor får testpersonen reda på vilka partier eller kandidater som står honom eller henne åsiktsmässigt närmast. Mer än var fjärde väljare uppger att de gjort ett partitest i de två senaste valrörelserna (27 respektive 28 procent).

Valkompasser och partisnurror uppfattas som ett kul och lärorikt inslag i valrörelserna och är sannolikt här för att stanna. Men partites-

terna är inte enbart *politainment*. Analyser av användandet av partitest och valkompasser har kunnat visa att en mindre del av väljarna – främst yngre och politiskt oerfarna – faktiskt låter sig påverkas av informationen så till den grad att de förändrar sitt röstningsbeteende (Oscarsson & Holmberg 2008; Ruusuvirta & Rosema 2009). Om denna påverkan kan anses vara bra eller dåligt beror på i vad mån utformningen av testen påverkar testresultaten.

Partitest för åsiktsmatchning mellan partier och osäkra väljare låter som en harmlös och en i grunden god idé – ett kul och engagerande sätt att sprida information om partiernas sakfrågeståndpunkter och att ge vägledning åt individuella väljare. Men användandet av partitest är inte okontroversiellt. Tvärtom innebär valet att erbjuda partitest ett kraftfullt normativt ställningstagande från medieredaktionernas sida. Testen bygger oftast på en extrem variant av en åsiktsröstningsmodell som inte tar hänsyn till andra faktorer än ståndpunkter i sakfrågor. Testkonstruktören gör antagandet att inga andra faktorer än matchningen av sakfrågeståndpunkter mellan väljare och valda är allenarådande för väljarnas partival. Åsiktsrepresentation är förstås betydelsefullt men knappast det enda utvärderingskriteriet på en välmående valdemokrati. Det finns många fler komponenter som är viktiga när det gäller hur väljare bör hitta ”sitt” parti.[2]

I valundersökningarnas eftervalsenkät ställde vi frågan om respondenterna hade ”... gjort något av de partitest som olika massmedier hade på sina hemsidor på Internet, där man kunde pröva vilket parti man åsiktsmässigt var närmast?”. Tjugoåtta procent av väljarna 2010 uppgav att de hade genomfört något sådant partitest (se tabell 6.7). Merparten av de som gjort ett partitest hade bara gjort ”något enstaka” test.

[2] Ett annat problem i sammanhanget är att utfallet av ett enskilt test i hög utsträckning beror på hur testen har konstruerats. Matchningen av partiers och kandidaters ståndpunkter beräknas med hjälp av matematiska formler som inte är offentliga. Oftast tas hänsyn till både testdeltagarens ståndpunkter i sakfrågor och hur viktiga testdeltagarna anser att olika sakfrågor är. Varje parti tilldelas poäng efter åsiktsnärhet och efter hur viktig sakfrågan bedöms vara: ett slags viktat index alltså. Resultatet av testet presenteras oftast genom att partierna rangordnas efter åsiktsavstånd. Vid den här typen av indexkonstruktion tenderar personer med ovanliga eller oortodoxa åsiktskombinationer – exempelvis om han eller hon varvar tydliga högerståndpunkter med tydliga vänsterståndpunkter – att placeras nära den ideologiska mitten längs de mest centrala ideologiska dimensionerna. Resultatet kan ofta bli att partier med mer modererade ståndpunkter i mitten av åsiktsdimensionerna erhåller en konstlat god åsiktsöverensstämmelse med många väljare.

Tabell 6.7 Andel väljare som gjort partitest på nätet i samband med 2010 års valrörelse samt andelen som uppgivit att testet spelade en stor roll, en viss roll eller ingen roll för röstningsbeteendet (procent)

		Gjort partitest på nätet				
		Ja				
	Nej	spelade en stor roll	spelade en viss roll	spelade ingen roll	summa procent	antal svars-personer
samtliga	72	1	7	20	100	956
män	74	0	7	19	100	488
kvinnor	71	1	7	21	100	468
18-22 år	53	0	13	34	100	53
23-30 år	49	1	16	34	100	100
31-40 år	57	1	16	26	100	166
41-50 år	68	2	6	24	100	168
51-60 år	80	0	2	18	100	183
61-70 år	87	0	2	11	100	173
70+	96	0	0	4	100	113
låg utbildning	92	0	2	6	100	158
medel utbildning	74	0	7	19	100	332
hög utbildning	60	1	10	29	100	335
mycket intresserad	58	0	7	35	100	117
ganska intresserad	72	0	7	21	100	436
Inte särskilt intresserad	76	1	8	15	100	326
Inte alls intresserad	79	3	5	13	100	77
låg kunskap	75	2	6	17	100	52
medellåg kunskap	74	1	9	16	100	128
medel kunskap	70	0	7	23	100	243
medelhög kunskap	67	1	3	29	100	125
hög kunskap	56	0	10	34	100	59
Vänsterpartiet	76	2	9	13	100	45
Socialdemokraterna	80	0	3	17	100	248
Miljöpartiet	56	1	18	25	100	72
Centerpartiet	52	2	14	32	100	65
Folkpartiet	67	1	4	28	100	73
Kristdemokraterna	58	2	10	30	100	58
Moderaterna	76	0	6	18	100	287
Sverigedemokraterna	82	0	3	15	100	33

Kommentar: Frågan ställdes i valundersökningens eftervalsenkät och lyder: ”Inför årets val, gjorde Du något av de partitester som olika massmedier hade på sina hemsidor på Internet, där man kunde pröva vilket parti man åsiktsmässigt var närmast?”. Motsvarande tabell för 2006 års val finns presenterad i Oscarsson & Holmberg (2008).

Följdfrågan handlade om huruvida partitesten spelat någon roll för valet av parti i riksdagsvalet. Tre av fyra partitestare uppgav att testet inte spelat någon roll alls för hur de röstade. Sammantaget var det endast en procent av väljarna som uppgav att partitest ”spelade en stor roll” för valet av parti och sex procent att partitest ”spelade en viss roll”. Den eventuella påverkan av partitest tycks vara klart störst bland de yngsta väljarna och det är samtidigt de unga som flitigast utnyttjat sig av partitest. Bland förstagångsväljare 18-22 år uppger 13

procent att de påverkats av partitest. I åldersgruppen 23-30 år är motsvarande andel 17 procent.

Partitestaktivitet och bedömningar av dess effekter samvarierar framför allt med politiskt intresse. Intresserade är flitigare partitestare än ointresserade. De allra mest kunniga väljarna är de flitigaste partitestarna (44 procent) men tillhör samtidigt den kategori där den upplevda påverkan av testerna är som minst (34 procent uppger att testerna inte haft någon påverkan på deras partival). Högutbildade personer har i kraft av sitt starkare politiska intresse en viss tendens att använda partitest oftare än personer med lägre utbildning (se tabell 6.7). De flitigaste partitestarna återfanns den här gången bland Centerpartiets, Miljöpartiets och Kristdemokraternas väljare med 48, 46 respektive 42 procent partitestare.

Men har partitesten någon effekt på väljarnas röstning? Ställer man frågan till väljarna själva blir svaret ett rungande nej. En förkrossande majoritet bland de som genomfört testerna svarar att de inte haft betydelse för valet av parti. För de allra flesta väljarna tycks partitesten vara ren *politainment* – politik som underhållning. Åtta procent svarade att testen haft viss betydelse och 1 procent att testen spelat en stor roll för partivalet.

Hade partitesten någon effekt på partivalet 2010? Är det några skillnader i röstning mellan de som tillstår att testen var betydelsefulla och de som säger att de inte hade någon betydelse? Vi genomförde en serie regressionsanalyser för att pröva hypotesen att det finns en direkt oberoende effekt av att ha genomfört partitest även under hårda kontroller för faktorer som påverkar såväl sannolikheten att göra partitest som partivalet. Resultaten bekräftar att det fanns signifikanta effekter i samband med 2006 års val. Då drabbades, precis som vi visat tidigare, Socialdemokraterna och Moderaterna av röstförluster (-18 respektive -17 procentenheter) medan Centerpartiet gynnades av partitesten (+19 procentenheter). År 2010 var det betydligt mindre effekter och de når inte statistisk signifikans utom för Socialdemokraterna och Moderaterna i de analyser där vi gjort det lätt för hypotesen (-12 respektive -8 pe). Moderaterna kan alltså ha missgynnats av att väljare genomförde partitest under valrörelsen 2010.

Kanske var det nyhetens behag som orsakade de tydliga effekterna av partitest i samband med valrörelsen 2006? Redan år 2010 fanns det fler och kanske också bättre designade test tillgängliga för väljarna. Ett

är säkert. Partitest och liknande interaktiva inslag är här för att stanna och kommer att vara populära bland väljarna i framtida valrörelser.

Tabell 6.8 Effekten av partitest på val av parti (predicerade sannolikheter samt förändring av predicerade sannolikheter)

		V	S	MP	C	FP	KD	M	SD
	Gjort partitest och tagit det på allvar								
2006	Nej	.07	.30	.07	.08	.10	.06	.29	.02
	ja, och jag tog det på allvar	.10	.12	.12	.29	.09	.16	.12	.00
	Δ	+.03	-.18***	+.05	+.19***	+.01	+.10*	-.17***	-.02***
2010	Nej	.05	.26	.08	.08	.09	.05	.35	.03
	ja, och jag tog det på allvar	.11	.14	.17	.14	.06	.11	.25	.02
	Δ	+.07	-.12*	+.09	+.06	-.03	+.05	-.08*	-.01
	Gjort partitest överhuvudtaget								
2006	Nej	.07	.30	.08	.9	.09	.05	.29	.02
	Ja, gjorde test	.05	.25	.09	.12	.11	.12	.23	.02
	Δ	-.02	-.05	+.01	+.03	-.02	+.07*	-.06	±.00
2010	Nej	.06	.26	.08	.06	.08	.05	.39	.03
	Ja, gjorde test	.04	.24	.11	.13	.09	.11	.25	.02
	Δ	-.02	-.02	+.03*	+.06*	+.01	+.06*	-.14***	-.01
SOM 2010	Nej	.05	.28	.10	.06	.06	.06	.35	.04
	Ja, gjorde test	.04	.31	.09	.08	.11	.07	.26	.05
	Δ	-.01	+.03	-.01	+.02	+.05*	+.01	-.09**	+.01

Kommentar: Frågan ställdes i valundersökningens eftervalsenkät och lyder: ”Inför årets val, gjorde Du något av de partitester som olika massmedier hade på sina hemsidor på Internet, där man kunde pröva vilket parti man åsiktsmässigt var närmast?”. De som svarade att de gjort något enstaka eller flera partitest ombads svara på en följdfråga. Denna var formulerad på följande vis: ”Spelade resultatet av testet någon roll för hur Du röstade i årets riksdagsval?” Analysen är genomförd via en multinomial logistisk regression med röstning i riksdagsvalet 2006 respektive 2010 som beroende variabler. Övriga partier är uteslutna ur analysen. Totalt användes tre olika analysmängder: valundersökningen 2006, valundersökningen 2010, respektive den nationella SOM-undersökningen 2010. Följande oberoende variabler inkluderades i analysen: ålder; kön (1=man, 0=kvinna); geografisk hemvist (1=ren landsbygd, 2=mindre tätort, 3=stad eller större tätort, 4=Stockholm, Göteborg, Malmö); politiskt intresse (1=mycket/ganska intresserad av politik; 0=inte särskilt/inte alls intresserad av politik). Dummyvariabler skapades även för utbildning, där låg/medellåg utbildning användes som referenskategori. För att överkontrollera modellerna användes även respondenternas självskattade placering på en vänster-högerskala. Den viktigaste oberoende variabeln – partitest – kodades som dummyvariabler i två versioner. Den första varianten som 1 om respondenten genomfört minst ett partitest och tagit resultatet på allvar. Den andra varianten kodades som 1 om respondenten genomfört minst ett partitest, oavsett om resultatet sedan togs på allvar eller ej. Den grekiska symbolen delta (Δ) används för att beskriva förändringen i de predicerade sannolikheterna. Förklaringskraften (pseudo R^2) i de fem olika modellerna ligger mellan .30 och .42. Svarsantalet som de fem modellerna bygger på varierar från 250-624 personer i valundersökningen 2010; 624-665 personer i valundersökningen 2006; 983 personer i den nationella SOM-undersökningen 2010.

Är medievalrörelserna rättvisa?

Även om svenska väljare numera har tillgång till i princip hur mycket valrörelseinformation de önskar från ett mycket stort antal källor spelar traditionella medier som press, radio och tv en betydande roll för den valrörelseinformation som når väljarna i samband med valrörel-

serna. Fortfarande är det en mycket stor andel av väljarna – 57 procent 2010 – som uppger att de sett hela eller delar av den avslutande partiledardebatten i SVT som traditionsenligt genomförs fredag kväll före valsöndagen. Tittandet ligger förstås inte på samma nivå som tidigare – motsvarande andel var t ex 73 procent 1979 – men fortfarande uppfattas den stora avslutande tv-sända debatten som valrörelsens höjdpunkt. Tv-sända utfrågningar, dueller, debatter och specialmagasin på tv är utan tvekan väljarnas viktigaste källa till information om partiernas valbudskap under en svensk valrörelse.

Medieprofessorn Kent Asps systematiska studier av mediernas valrörelsebevakning under tio valrörelser sedan 1979 har gett upphov till tre empiriska generaliseringar: för det första att något parti *alltid* missgynnas eller gynnas av den bild press, radio och TV ger av valrörelsen. För det andra, mediernas negativa och positiva bilder av partierna har ett klart samband med partiernas valresultat; det spelar alltså roll om ett parti blir gynnat eller missgynnat i medierna. För det tredje att mediernas gynnande eller missgynnande av enskilda partier inte är orimlig givet hur samspelet mellan publik, partier och verklighet utvecklas inför en valrörelse (Asp 2011:143). Förenklat kan man säga att partier som drabbas av medialt oflyt under en valrörelse i någon mån har sig själva att skylla. I 2010 års valrörelse konstaterar Asp att Socialdemokraterna för andra valrörelsen i rad fick en mindre gynnsam uppmärksamhet än andra partier under medievalrörelsen.

Men vad hade svenska väljare för uppfattning i frågan om huruvida medierna gynnade eller missgynnade något parti i 2010 års valrörelse? I valundersökningens eftervalsenkät till de som intervjuats före valet återupprepade vi en gammal fråga vi ställt i tidigare valundersökningar (1982-1991) om de ansåg att partierna gynnats eller missgynnats av medierna (se tabell 6.9). Bedömningarna är givetvis färgade av partiernas varierande framgångar i valen. För två partier var det fler som tyckte de missgynnats än som tyckte att de gynnats 2010. De partierna är Vänsterpartiet och Socialdemokraterna. Tjugotre procent av väljarna ansåg att Socialdemokraterna missgynnats av TV-medierna. Miljöpartiet – som gjorde sitt bästa riksdagsval i historien – uppfattades ha gynnats av medierna under valrörelsen 2010.

För de fyra allianspartierna är väljarnas bedömning den omvända: fler väljare tyckte att Centerpartiet, Folkpartiet, Kristdemokraterna och Moderaterna gynnats än missgynnats av medierna under valrörelsen. För Moderaternas del är andelen gynnats hela 35 procent. Ser vi

tillbaka i svensk valrörelsehistoria är det den hittills högsta andelen vi uppmätt. Väljarna delar med andra ord uppfattningen att Moderaterna gynnades och Socialdemokraterna missgynnades av tv-medievalrörelsen. Socialdemokraternas mediala motvind i valrörelsen var klart större än i tidigare val – 24 procent av väljarna ansåg att S hade missgynnats 2010.

Tabell 6.9 Andel väljare som uppfattar att partierna gynnats (+), varken gynnats eller missgynnats (o) eller missgynnats (-) i TV 1982, 1985, 1988 och 1991 och i massmedier 2010 (procent)

	1982			1985			1988			1991			2010		
	+	o	-	+	o	-	+	o	-	+	o	-	+	o	-
Vänsterpartiet	7	81	12	8	86	6	9	85	6	2	84	13	9	78	13
Socialdem	22	73	5	33	65	2	20	74	6	12	82	6	12	64	24
Miljöpartiet	6	69	25	1	40	59	25	57	18	3	69	29	21	76	3
Centerpartiet	11	84	5	7	84	9	10	85	5	4	91	6	13	83	4
Folkpartiet	7	85	8	25	72	3	9	81	10	10	89	1	14	83	3
Kristdem	4	74	22	7	65	28	8	63	29	16	83	1	21	76	3
Moderaterna	18	79	3	22	69	9	8	85	7	21	79	0	35	62	3
Ny Demokrati	-	-	-	-	-	-	-	-	-	28	56	16	-	-	-
Sverigedem	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	27	37	36
Antal svarande (min max)	848/949			743/850			728/775			733/755			814/853		

Kommentar: Frågan ställs i valundersökningarnas eftervalsenkäter till de personer som deltagit i intervjuer före valet. Enkätfrågan för valen 1985-1991 lyder: ”Tycker du att det samlade programutbudet i TV inför valet gynnade eller missgynnade något eller några av partierna?”. I 2010 års valundersökning användes frågeformuleringen ”Tycker du att massmedierna gynnat eller missgynnat något eller några av partierna i årets valrörelse?”. Svarsalternativen var desamma vid alla tillfällen: ”Har gynnats i medierna”, ”Har varken gynnats eller missgynnats” och ”Har missgynnats i medierna”.

När det gäller Sverigedemokraterna råder delade meningar bland väljarna om partiet gynnats eller inte i medierna under valrörelsen. Här ser vi en ovanlig polarisering i svaren: 27 procent av väljarna ansåg att Sverigedemokraterna gynnats av medierna, 37 procent att de varken gynnats eller missgynnats och 36 procent att de missgynnats. Hur medierna behandlade Sverigedemokraterna var ett av de stora samtalsämnena inför och under valrörelsen. Väljarnas samlade bedömning är att SDs behandling i medierna var övervägande till nackdel för partiet.

Framtida valrörelser

Det är inte en alltför vågad gissning att framtidens valrörelser kommer att bjuda på mer av direktkommunikation mellan partier och väljare genom internet och sociala medier och mer av interaktiva aktiviteter

som chattar och valkompasser. Vi kommer att se fler sajter där valrörelserelevant information om partier och kandidater samlas och systematiseras. Men den valrörelseinformation som möter väljarna kommer att vara starkt fragmenterad. Masskommunikation i form av stora mediehändelser som tv-sända debatter och utfrågningar kommer att bli fler men samtidigt ha mindre räckvidd. Här ser vi tydliga trender.

I andra avseenden är varje ny svensk valrörelse lite grann skrivet i stjärnorna. Vi kan räkna med att något eller några partier missgynnas av mediebevakningen medan andra partier gynnas. Vi kan också räkna med att även fortsatt se stor variation när det gäller valrörelseagendan, hur mycket som står på spel, hur viktigt och spännande valen är, hur engagerande debatter och utfrågningar är, hur tydliga regeringsalternativen är, blockpolitikens styrka, antal partier nära fyraprocentspärren och kanske en och annan oväntad händelse. Sådan variation kommer att påverka i första hand viljan att rösta men också individers val av parti.

Kapitel 7
Rörliga väljare

Väljarrörligheten slog *inte* ett nytt rekord i valet 2010. Jämfört med valet 2006 minskade tvärtom rörligheten på de flesta indikatorer. Andelen väljare som byter parti gick till exempel ned från 37 till 33 procent.[1] Men sett i ett längre perspektiv är en bytarandel på en tredjedel av väljarkåren en mycket hög andel – i själva verket den näst högsta vi uppmätt i Sverige. När Valundersökningarna inledde sina mätningar på 1950-talet var väljarrörligheten mycket mer begränsad. Andelen röstande som bytte parti mellan valen 1956 och 1960 var enbart 11 procent. En bytarandel på 20 procent uppnåddes först i valet 1988. Sedan dröjde det inte längre än till valet 1991 innan trettioprocentsvallen bröts. I det turbulenta valet 1991 kom två nya partier in i riksdagen (NYD och KD) och ett parti fick lämna (MP), och Socialdemokraterna förlorade regeringsmakten (se figur 7.1).[2]

Valet 1991 innebar den definitiva knäcken för det gamla stabila svenska fempartisystemet. Istället har vi fått ett nytt rörligt system med sju-åttapartier. Den ökande rörligheten bland väljarna har en motsvarighet i en ökad rörlighet bland partierna. Tre nya partier har kommit in i riksdagen (MP, KD och SD) samtidigt som ett parti ramlat ur (Ny

[1] Resultaten gäller andelen partibytare bland väljare som partiröstat i två på varandra följande val. Rörlighet till och från icke-röstning respektive blankröstning ingår inte i analysen. Om vi beräknar om resultaten och också inkluderar de senare slagen av rörlighet minskar den totala rörligheten från 44,9 procent 2002-2006 till 39,7 procent mellan 2006-2010 (procentbasen är nu samtliga röstberättigade i två på varandra följande val). Omräknat på detta sätt blir andelen partibytare 30,4 procent 2002-2006 och 27,5 procent 2006-2010.

[2] Även nettorörligheten mätt som Pedersens index (PI=summerade skillnaden i partiernas officiella valresultat i två på varandra följande val dividerat med två) visar på en minskad rörlighet i valet 2010 (se figur 2.2). Den högsta nettorörligheten i Sverige sedan valet 1921-24 inträffade 2002-06 med ett PI-värde på 15,8. Vid valen 1988-91, 1991-94 och 1998-02 var nettorörligheten också hög med PI-värden på 14,8, 14,4 respektive 14,4. Valet 2006-10 uppvisar ett klart lägre PI på endast 8,8. Se vidare Holmberg & Oscarsson 2004:85.

Figur 7.1 Andel väljare som byter parti mellan valen 1956-2010 (procent)

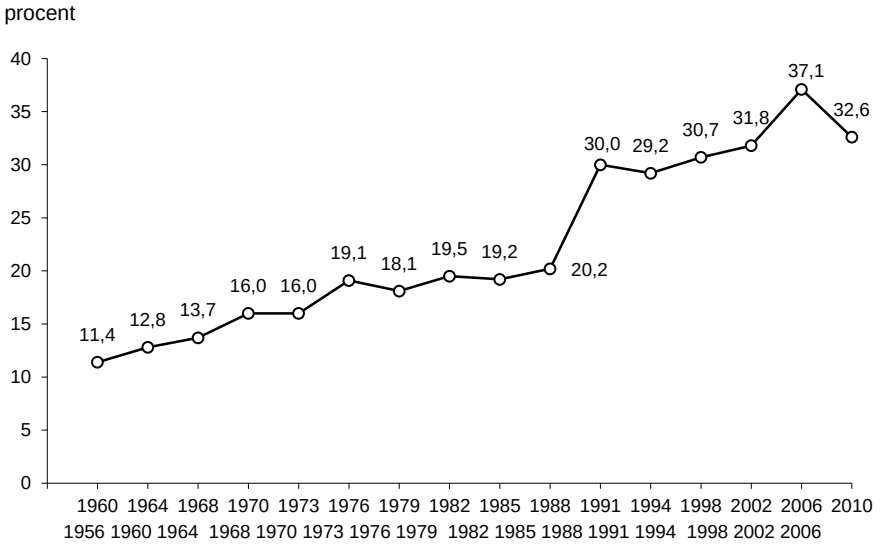

Kommentar: Procentbasen är vid varje tillfälle definierad som antalet intervjupersoner som röstade på något parti i båda valen (blankröstare ingår inte i analysen). Resultaten för valen 1960, 1964 och 1973 bygger helt på intervjupersonernas minnesuppgifter om hur de röstade i det tidigare valet. För övriga val bygger resultaten till hälften på minnesuppgifter och till hälften på uppgifter från panelstudier. Sedan 1973 är valundersökningarna utformade som rullande tvåstegspaneler där hälften av alla intervjuade vid ett val återintervjuas i det efterföljande riksdagsvalet. Hälften av de som intervjuades i samband med 2010 års riksdagsval kommer alltså att återintervjuas i samband med 2014 års riksdagsval.

Demokrati). Väljarna har fått fler partier att välja mellan. Det har stimulerat till ett tilltagande partibytande.[3] Det som är känt från olika konsumtionsmarknader gäller också val av parti. Ökad konkurrens – mer att välja på – leder till minskad märkestrohet.

[3] Resultaten blir i allt väsentligt desamma om vi begränsar analysen till enbart paneldata. Minnesdata har en tendens att ge upphov till något lägre uppskattningar av rörligheten. Partibyten vidgås inte alltid. En jämförelse av andelen partibyten mätt utifrån paneldata (partival vid t mätt vid t, partival vid t-1 mätt vid t-1) respektive minnesdata (partival vid t mätt vid t, partival vid t-1 mätt vid t) bland samma urvalspersoner ger följande resultat. 1964-1968 18 procent partibytare i paneldata/ 14 procent i minnesdata; 1968-1970 16/15*; 1973-1976 21/17; 1976-1979 19/16; 1979-1982 20/18; 1982-1985 22/20; 1985-1988 21/19; 1988-1991 29/29; 1991-1994 32/29; 1994-1998 31/28; 1998-2002 34/31; 2002-2006 34/31 och 2006-2010 36/32. Andelen partibytare blir snittmässigt 3 procentenheter högre i paneldata än i minnesdata. Men den uppåtgående trenden återfinnes i båda mätserierna. I panelstudien 1968-1970* ställdes ingen minnesfråga om partivalet 1968. Resultatet (15*) kommer från ett kontrollurval med andra intervjupersoner.

Dramatiken i den ökande rörligheten blir något mindre om vi fokuserar på den politiskt mest avgörande rörligheten – den mellan de politiska blocken. Den övervägande delen av alla partibyten i Sverige sker inte över blockgränsen. Den sker inom blocken, framförallt inom det borgerliga blocket. Andelen blockbytare brukar hålla sig till cirka en tredjedel av alla partibytare och så var det också i valet 2010; andelen blockbytare är 9,9 procent samtidigt som den totala andelen partibytare är 32,6. Över tid har andelen blockbytare också ökat precis som alla andra former av byten. Men uppgången har bara varit från cirka 5 procent blockbytare på 1960-talet till cirka 10 procent blockbytare vid de senaste valen på 2000-talet (se figur 7.2).

Figur 7.2 Partibyten inom- och mellan blocken 1956-2010 (procent)

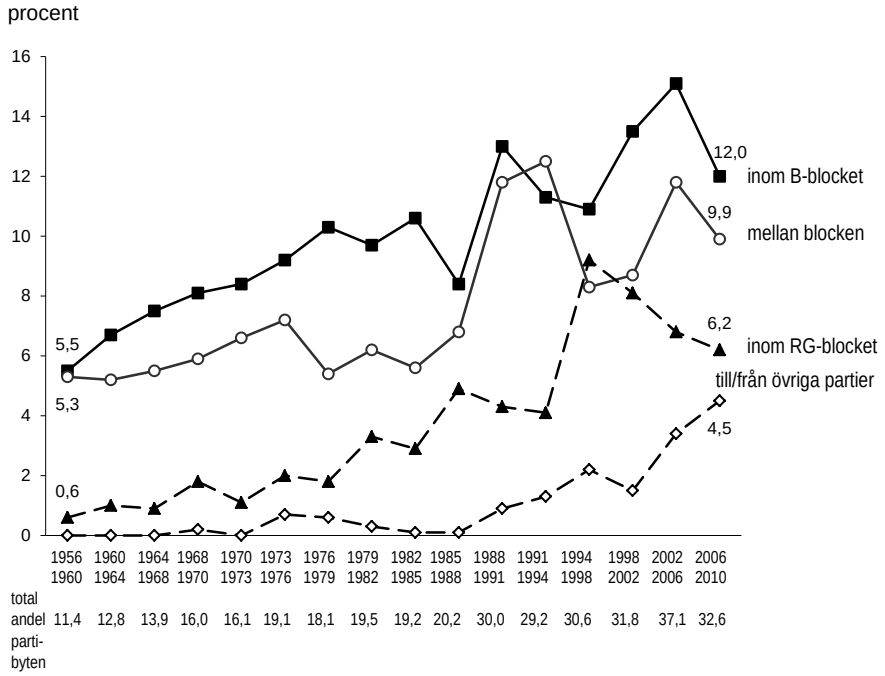

Kommentar: Till Rödgröna (RG)-blocket har förts V, S och MP. Partierna tillhörande B-blocket är C, FP, KD och M, plus NyD 1991 och 1994 och MBS m fl borgerliga samlingspartier under 1960-talet. Alla andra partier har definierats som övriga. Procentbasen är definierad som antalet intervjupersoner som partirösstade i två på varandra följande val. Resultaten för riksdagsvalen 1958 – 1960 är: total andel partibyten 7,2 procent; inom RG-block 0,4; inom B-block 4,1; mellan blocken 2,7 och till/från övriga partier 0,0 procent.

Relativt sett har blockbyten blivit mer sällsynta. Av alla byten i valen 1960, 1964 och 1968 var 46, 41, respektive 40 procent blockbyten.

Motsvarande andel i valen 2002, 2006 och 2010 var endast 27, 32 respektive 30 procent. Dagens blockgräns är alltså relativt sett tuffare för väljarna att ta sig över än motsvarande skiljelinje på 1960-talet.

Gånge S ifrån och M till

Bytarmönstret med en hög andel partibyten inom blocken och något färre byten mellan blocken syns tydligt om vi närskådar hur väljare från 2006 röstade i valet 2010. Resultaten i tabell 7.1 visar hur olika partiers väljare från 2006 valde att rösta 2010. Procenten är beräknad så att vi kan se vart 2006 års partiväljare gick 2010 – om de förblev sitt gamla parti troget eller om de bytte. Tabellen omfattar också hur förstagångsväljare valde 2010 och hur icke-röstare från 2006 betedde sig 2010.[4]

Väljarstömmarna visar tydligt varför Socialdemokraterna 2010 gjorde sitt sämsta val någonsin sedan Sverige fick allmän rösträtt för både kvinnor och män 1921. Jämfört med det redan dåliga valet 2006 tappar partiet 2010 i första hand väljare till Moderaterna och Miljöpartiet. Direktförlusterna till Moderaterna är tillsammans med motsvarande resultat 2006 de största Socialdemokraterna gjort sedan valundersökningarna inleddes på 1950-talet. Det är inget helt nytt fenomen men det är ett allt tydligare mönster att vi i ökande utsträckning återfinner direktövergångar mellan Sveriges två stora partier S och M. I de två senaste valen har de övergångarna klart gynnat Moderaterna.

Sverigedemokraternas framgång 2010 beror dels på mobiliseringsvinster bland tidigare icke-röstare men också på partibytarvinster från samtliga riksdagspartier med undantag för kristdemokraterna. Enligt Valundersökningens siffror tappar KD lika få väljare till SD som partiet vann.

[4] Om vi ser på den totala väljarrörligheten, inkluderande rörlighet mellan valdeltagande och icke-valdeltagande, visar det sig att även den totala rörligheten är mindre i valet 2010 än 2006. Enligt valundersökningens estimat minskade den totala rörligheten från 44,9 procent 2002-2006 till 39,7 procent 2006-2010. På ett motsvarande sätt minskade rörligheten mellan partier (=partibyten) från 30,4 procent 2002-2006 till 27,5 procent 2006-2010. Observera att procentbasen för dessa beräkningar är annorlunda än för beräkningarna i figur 7.1. För beräkningarna i denna fotnot innefattas också icke-röstare. Se vidare Oscarsson och Holmberg 2008: 31.

Tabell 7.1 Vart gick 2006 års väljare? (procent)

Parti i riks-dagsvalet 2006	Parti i riksdagsvalet 2010									Blankröster	Icke-röstare	summa procent	Antal svar
	V	S	MP	C	FP	KD	M	SD	Övriga				
Vänsterpartiet	54	20	14	0	3	0	2	1	2	2	2	100	100
Socialdemokraterna	3	72	5	2	2	1	8	1	1	1	4	100	729
Miljöpartiet	9	9	64	3	2	1	7	1	1	0	3	100	146
Centerpartiet	1	5	4	51	8	7	17	4	1	0	2	100	135
Folkpartiet	0	8	5	10	38	7	26	2	1	0	3	100	166
Kristdemokraterna	0	8	3	5	11	48	18	1	0	3	3	100	114
Moderaterna	1	3	1	4	6	4	76	2	0	1	2	100	577
Sverigedemorkaterna	0	8	0	0	6	3	14	61	0	5	3	100	36
Övriga partier	11	30	11	0	8	2	3	13	11	0	11	100	37
Blankröster	9	17	9	0	0	0	30	4	0	22	9	100	23
Icke-röstare	4	19	4	3	2	1	20	3	1	3	40	100	257
Ej röstberättigade	3	23	7	4	5	3	21	10	3	1	20	100	189

Kommentar: Uppgifterna om partivalet 2006 kommer för halva urvalet från minnesuppgifter insamlade 2010 och för andra halvan från paneldata insamlade 2006. Valdeltagandet har kontrollerats mot röstlängderna.

Övriga riksdagspartier tappar fler väljare till SD än de vann. Om vi jämför de båda blockens förluster till Sverigedemokraterna är de ungefär lika stora. Mönstret ser likadant ut i Sveriges Televisions vallokalsundersökning (Valu; Holmberg, Näsman och Wännström 2012). Sverigedemokraterna vinner väljare både från vänster och höger. Sverigedemokraterna gör också ett starkt val bland förstagångsväljare som enligt Valundersökningen röstar på SD till 10 procent.

Folkpartiets modesta tillbakagång 2010 orsakas i första hand av bytarförluster till andra allianspartier (till M och C) och av partiets oförmåga att behålla tidigare väljare. Som så ofta vid tidigare val lyckas FP sämst av alla partier att få sina väljare från 2006 att fortsätta att stödja partiet. Endast en minoritet av Folkpartiets väljare 2006 röstar ånyo på FP 2010 – endast 38 procent gör det. En dålig tröst kan vara att Folkpartiet uppvisade en ännu sämre återröstningssiffra i valet 2006 (30 procent). De skämtsamma tillmälen som tidigare hörts om Folkpartiet kan fortfarande användas. Vi tänker på ”en väntsal för partibytare” eller ”partisystemets vändkors”.

Om vi översätter väljarströmmarnas procentsiffror till nettoutfall för de olika partierna och uttrycker resultaten i antal väljare istället för i procentandelar får vi fram en mer pedagogisk tabell som konkret visar var vinster och förluster görs i valet 2010 (se tabell 7.2). Valets tre segrarpartier gör alla sina största nettovinster på partibytena med Socialdemokraterna. Moderaterna vinner 102 000 röster netto från S, Miljöpartiet 63 000 och Sverigedemokraterna 25 000. Moderaterna vinner också stort på mobilisering av tidigare icke-röstare (+96 000).

Miljöpartiet nettovinner relativt få väljare från Alliansen (cirka 20 000). Partiet drar till sig klart fler väljare från övriga Rödgröna partier (sammanlagt 66 000). Sverigedemokraterna nettovinner nästan exakt lika många väljare från Alliansen (34 000) som från de Rödgröna (33 000).

När det gäller 2010 års förlorarpartier kan som framgått Socialdemokraternas stora tillbakagång lokaliseras till i huvudsak röstförluster till M och MP. Övriga förlorarpartier (V, C, FP, KD) går tillbaka så lite att det är svårt att statistiskt säkert urskilja några klara mönster utöver Folkpartiets tapp till Moderaterna.

Tabell 7.2 Balansräkning för partierna vinster och förluster mellan 2006 och 2010 års val (antal väljare i tusental)

Partival 2006	Antal röster 2006	Partival i riksdagsvalet 2010									Blankt	Icke röst-ning	18-22 år	Antal röster 2010
		V	S	MP	C	FP	KD	M	SD	Övr				
Vänsterpartiet	325	-	+14	-3	+6	-8	±0	+6	-3	+6	±0	+17	+10 =	366
Socialdemokraterna	1 943	-14	-	-63	-17	-6	+6	-102	-25	+14	-6	+19	+78 =	1 839
Miljöpartiet	291	+3	+63	-	+3	+17	+6	-6	-3	+6	+3	+17	+16 =	408
Centerpartiet	437	-6	+17	-3	-	+17	-8	±0	-14	+3	±0	+11	+9 =	342
Folkpartiet	418	+8	+6	-17	-17	-	+6	-22	-3	+6	-8	-30	+12 =	363
Kristdemokraterna	366	±0	-6	-6	+8	-6	-	±0	±0	+3	-8	±0	+11 =	364
Moderaterna	1 456	-6	102	+6	±0	22	±0	-	-17	-3	11	+96	+57 =	1 713
Sverigedemokraterna	162	+3	+25	+3	+14	+3	±0	+17	-	+14	-3	+17	+8 =	256
Övriga partier	153	-6	-14	-6	+3	-6	-3	+3	-14	-	±0	-6	+6 =	144
Blankröstare	99	±0	+6	-3	±0	+8	8	-14	+3	±0	-	+14	+6 =	126
Icke-röstare	1 242	-17	-19	-17	-11	+30	±0	-96	-17	+6	-14	-	+48 =	1 144

Kommentar: Siffrorna i tabellen är skattningar av storleken på de väljarströmmar som flutit mellan partierna mellan 2006 och 2010 års riksdagsval. De har beräknats på basis av partiernas röstetal 2006 och uttrycks i tusentals väljare. Ogiltiga röster har förts till kategorin blankröster. Tabellen läses radvis. Positiva siffror betyder att nettovinsterna till ett annat parti varit större än nettoförlusterna. Negativa siffror betyder att nettoförlusterna varit större än nettovinsterna. Kolumnen längst till höger ger en uppskattning av partiets röstetal i 2010 års val som avviker något från det officiella valresultatet. Antalet personer som ingår i bytaranalysen är 2 503. I tabellen ingår dessutom 220 förstagångsväljare 18-22 år. Kolumnen längst till höger visar det uppskattade antalet röster för de olika partierna givet resultaten i bytarmatrisen. Trots att ingen viktning gjorts av materialet är medelfelet i förhållande till det officiella valresultatet 2010 (de summerade absoluta avvikelserna dividerat med 10 kategorier exklusive icke-röstarna) enbart 0,8 procentenheter.

Vinster och förluster under valspurten

Det är inte över förrän det är över. Uttrycket kommer från USA. Det gäller i högsta grad för moderna svenska val. Rörligheten är idag så stor - inte minst under valspurten – att inget kan tas för givet innan alla vallokaler har stängt på valsöndagen. Enligt SVT/Valu bestämmer sig cirka 12-13 procent av väljarna först på valdagen (Holmberg, Näsman och Wännström 2012).

I valundersökningarna finns en längre mätserie där väljarna själva får ange när de bestämde sitt val av parti. Den visar mycket tydligt att svenska väljare avgör sitt partival allt senare under valspurten. I den första mätningen 1964 uppgav 18 procent av väljarna att de bestämt sig under sista vecka eller tidigare under sommaren eller hösten. Motsvarande andel hade ökat till hela 58 procent i valet 2006 och till 53 procent 2010 (se figur 7.3).

Långsiktigt en mycket påtaglig ökning i andelen senbeslutare med andra ord, även om en viss nedgång kan noteras 2010. När över hälften av väljarna bestämmer sig under valets sista månader blir valrörelsen potentiellt mycket mer avgörande än om endast cirka 20 procent fatta sitt partival sent. Dagens svenska valrörelser betyder mer än gårdagens. Valspurten har blivit viktigare.

Figur 7.3 Andel väljare som uppger att de bestämde partivalet under valrörelsen 1964-2010 (procent)

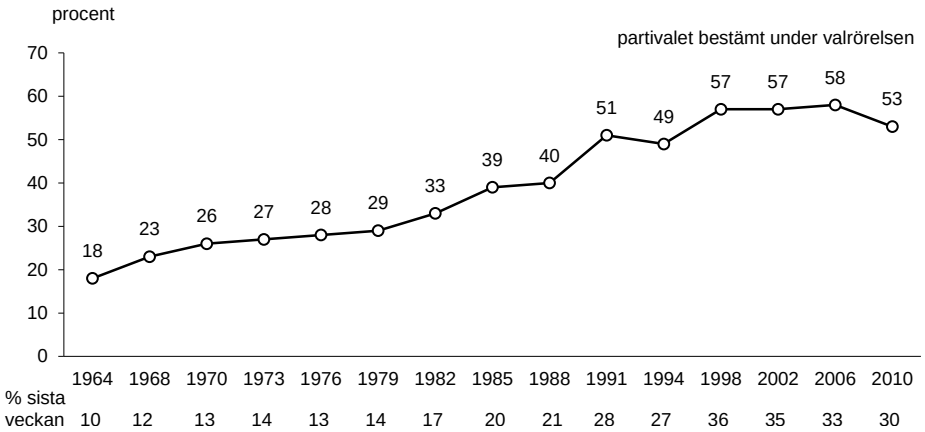

Kommentar: Frågan lyder: ”När bestämde du dig för vilket parti du skulle rösta på I årets val? Var det under sista veckan före valet, tidigare under sommaren eller hösten eller visste du sedan länge hur du skulle rösta?”. Andelen väljare som bestämt sig under valrörelsen är summan av andelen som svarat de två första svarsalternativen.

Ytterligare en illustration till att valrörelserna har ökat i betydelse är att andelen väljare som byter parti under valspurten också har blivit fler över tid. Valundersökningarnas panelundersökningar med samma väljare före och efter valen gör det möjligt att undersöka hur spurtbytandet har förändrats i Sverige över tid. Före valen spörjer vi om röstningsintention. Efter valet tillfrågas samma personer om hur de faktiskt röstade. Resultaten i figur 7.4 visar på en klar ökning i andelen väljare som byter parti under valspurten – från 7 procent 1968 till 17 procent både i valet 2006 och 2010.[5]

Figur 7.4 Andel väljare som byter parti under valrörelsen 1968 – 2010 (procent)

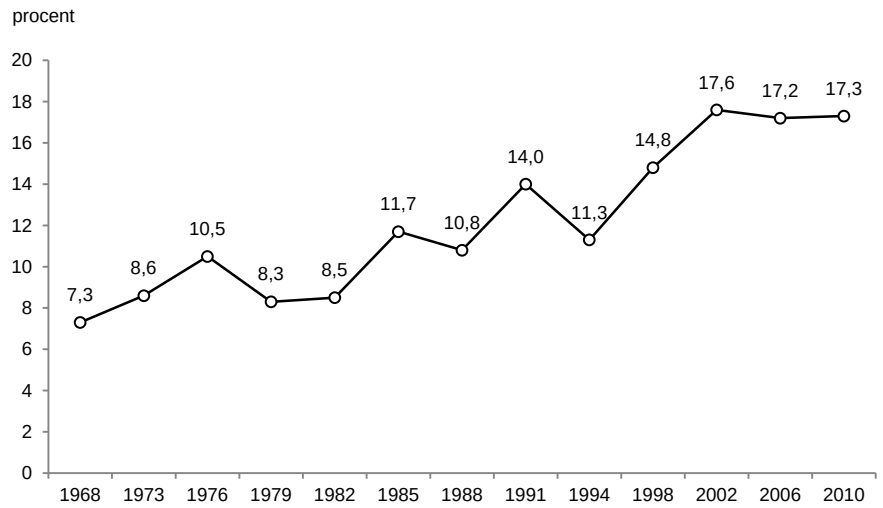

Kommentar: Resultaten för tidsserien är hämtade från valundersökningarna 1968 – 2010. I analysen ingår de som i valundersökningarnas förvalsintervjuer uppgett en röstningsintention och som efter valet besvarat en eftervalsenkät om hur de faktiskt röstade. Svarspersoner som inte velat uppge en röstningsintention har tilldelats en röstningsintention med hjälp av en intervjufråga om bästa parti. Med ”under valrörelserna” avses fältperioden för valundersökningarnas förvalsintervjuer, vilket motsvarar de fyra sista veckorna före respektive riksdagsval. I 1970 års valundersökning gjordes inga förvalsintervjuer.

[5] I valundersökningarnas panelstudier under valrörelserna återfinns en ännu längre tidsserie som belyser partibytandet under valens sista månad. Det är en serie där inte röstintention men väl partipreferens (”bästa parti”) mäts i förvalsundersökningen. Den mätserien omfattar hela perioden från 1956 till 2010 (se Oscarsson och Holmberg 2008:32). Även här ökar andelen väljare som byter parti under spurten – från 5,5 procent 1956 över 8,4 procent 1968 till 20,1 procent 2006 och 22,1 procent 2010.

Panelmaterialet kan också användas för att undersöka hur det går för olika partier under valrörelsen. Vi kan se vilka partier som är bra respektive dåliga valspurtare. Uppställningen i tabell 7.3 omfattar tretton val från 1968 till 2010 och visar val för val hur mycket de olika partierna vunnit eller förlorat netto på partibytena under valspurten. Antalet intervjupersoner är begränsat men har dock omfattat cirka 1000 personer per valår. Siffrorna är användbara men naturligtvis statistiskt osäkra. Vi har att göra med estimat.[6]

Historiskt sett över alla tretton valen kan vi utnämna två klara segrare när det gäller att vinna partibytare i valspurten. De är Vänsterpartiet och Kristdemokraterna. Båda har i genomsnitt gått fram +0,6 procentenheter under valrörelserna 1968-2010. Vänsterpartiet har nettovunnit partibytare i elva val av tretton, inklusive valet 2010 (+0,9). Kristdemokraterna har gått fram sex val, inklusive valet 2010 (+1,0), och nått plusminus noll i fem val och alltså endast tappat stöd i två valrörelser.

Tre andra partier har också ett historiskt snitt på plussidan men bara nätt och jämnt. Det är Centerpartiet (+0,2), Miljöpartiet (+0,0) och gruppen övriga partier (+0,1). Två ytterligare partier med plusstatistik under valspurten är Ny Demokrati 1991 och 1994 och Sverigedemokraterna i valen 2006 och 2010.

Det är uppenbart att mindre partier har en tendens att göra bra ifrån sig i valspurten. Det är då de får chansen att visa upp sig vid sidan av de stora och oftast mer välkända partierna. Tidigare välkända större partier får mer konkurrens under valrörelsernas omfattande mediebevakning. Och den ökande konkurrensen har historiskt sett lett till att de stora partierna tenderat att tappa stöd under valens sista månad.

[6] Resultaten i tabell 7.3 för de olika partiernas nettovinster/förluster i valspurten 2010 kan jämföras med motsvarande resultat baserade på – inte röstintention i förvalsstudien – utan istället på väljarnas uppgifter om bästa parti. Då blir utfallet: V +0,8; S -1,5; MP -0,6; C +1,5; FP -2,7; KD +2,7; M -1,1; SD +1,1; Övriga -0,3. Storleksmässigt skiljer sig dessa vinst/förlustestimat ibland relativt mycket från motsvarande estimat i tabell 7.3. Men när det gäller riktningen - om det är fråga om en förlust (-) eller en vinst (+) på grund av partibytena under spurten - har alla estimat samma riktning utom ett. Undantaget gäller Socialdemokraterna som noteras för en mindre spurtvinst (+0,1) när vi mäter röstintention i förvalsstudien och för en tydligare spurtförlust (-1,5) när vi mäter ”bästa parti” i förvalet. Socialdemokraterna har tidigare – precis som 2010 - i alla val sedan 1956 uppvisat en spurtförlust när vi jämför uppgifter om bästa parti före valen med faktisk röstning efter valen (se Oscarsson och Holmberg 2008: 34).

Tabell 7.3 Partiernas spurtvinster och -förluster under valrörelserna 1968-2010. En jämförelse mellan information om röstningsintention från före valet och partival efter valet (procentenheters förändring)

	valår													historiskt
partival	1968	1973	1976	1979	1982	1985	1988	1991	1994	1998	2002	2006	2010	snitt
Vänsterpartiet	+0,1	+0,7	+0,1	+0,4	+1,6	+0,7	+1,7	-0,1	+1,6	+1,3	-1,1	+0,2	+0,9	+0,6
Socialdemokraterna	-0,4	-1,4	-1,9	-0,3	-1,7	-1,3	-0,1	-0,3	-2,6	-0,4	-2,4	-2,6	+0,1	-1,2
Miljöpartiet	-	-	-	-	-0,4	-0,5	-1,4	+1,2	+0,4	-0,6	+2,1	+0,6	-0,9	+0,0
Centerpartiet	+2,2	+1,0	+0,5	-1,0	+0,7	-3,0	+0,3	-0,2	-0,4	-0,8	-0,2	+1,3	+2,1	+0,2
Folkpartiet	-1,9	-1,1	+0,5	-0,9	+0,1	+4,0	-1,0	-2,4	-0,5	-1,2	+4,1	-0,7	-0,2	-0,1
Kristdemokraterna	±0,0	±0,0	-0,2	±0,0	±0,0	+2,5	+0,8	-0,6	+0,5	+3,1	±0,0	+0,2	+1,0	+0,6
Moderaterna	±0,0	+1,2	+0,9	+1,6	-0,4	-2,3	-0,3	+0,3	+0,9	-2,8	-2,4	+0,8	-3,6	-0,5
Ny demokrati	-	-	-	-	-	-	-	+2,1	+0,2	-	-	-	-	-
Sverigedemokraterna	-	-	-	-	--		-	-	--	-		+0,6	+0,6	-
Övriga partier	±0,0	±0,0	-0,1	-0,1	+0,1	+0,1	+0,1	-0,1	-0,1	+1,3	+0,1	-0,4	±0,0	+0,1
antal svarande	1184	940	1043	1061	1082	1076	941	929	966	698	817	1121	973	
andel partibytare under valrörelsen	7,3	8,6	10,5	8,3	8,5	11,7	10,8	14,0	11,3	14,8	17,6	17,2	17,3	

Kommentar: Resultaten för tidsserien är hämtade från valundersökningarna 1968 – 2010. I analysen ingår de som i valundersökningarna förvalsintervjuer uppgett en röstningsintention och som efter valet besvarat en eftervalsenkät om hur de faktisk röstade. Svarspersoner som inte velat uppge en röstningsintention har tilldelats en röstningsintention med hjälp a en intervjufråga om bästa parti. Med ”under valrörelserna” avses fältperioden för valundersökningarnas förvalsintervjuer, vilket motsvarar de fyra sista veckorna före respektive riksdagsval. I 1970 års valundersökning gjordes inga förvalsintervjuer.

Socialdemokraterna och Moderaterna, Sveriges två största partier, är också Sveriges sämsta partier när det gäller att valspurta. Det gäller speciellt Socialdemokraterna som enligt valundersökningarnas siffror förlorat alla valspurter utom en sedan 1968. I genomsnitt har S tappat -1,2 procentenheter under valrörelserna. Enda gången S inte gått bakåt i partibytena är i senaste valet 2010 när partiet från en mycket låg opinionsnivå gick fram +0,1 enhet under valspurten. Moderaterna har inte varit lika dåliga spurtare men dock haft en snittförlust på -0,5 och

tappat stöd i sex valrörelser inklusive den senaste 2010, då M förlorade inte mindre än -3,6 procentenheter på partibytena i spurten.[7]

Moderaternas nettoförlust på grund av partibyten 2010 är den största vi har uppmätt i valundersökningarna. Andra stora valspurtstapp har varit Centerpartiets 1985 (-3,0) och Moderaternas 1998 (-2,8). Socialdemokraternas största förluster i någon valrörelse gjordes 1994 och 2006. Vid båda tillfällena tappade S -2,6 procentenheter på sena partibyten. De tre mest framgångsrika valspurterna har gjorts av Folkpartiet 1985 och 2002 (+4,0 respektive +4,1) och Kristdemokraterna 1998 (+3.1).

En detaljanalys av Moderaternas stora valspurtsnedgång 2010 visar att partiet förlorar röster till samtliga andra partier, men i första hand till Centerpartiet (-1,1) och Kristdemokraterna (-0,9). Till Socialdemokraterna nettoförlorar Moderaterna -0,6 procentenheter. Det parti som vann mest på partibytena i spurten 2010 är Centerpartiet. Något över hälften av den framgången kom från moderater som bytte till Centerpartiet under de sista valveckorna (+1.1 för C).

Taktikröstning

Moderaternas stora avtapp till C och KD i spurten 2010 kan till en del misstänkas ha orsakats av taktikröstning. Det vill säga att moderata sympatisörer stödröstat på C och KD för att minska risken för att de skall hamna under 4-procentsspärren, och därmed förorsaka att alliansregeringen inte vinner valet. Något ligger det i en dylik misstanke.

[7] Analysen bygger på paneldata och gäller nettoeffekter av partibyten under valspurten. Andra faktorer än partibyten kan dock påverka hur det går för partierna under en valrörelse. Exempelvis har vi inte tagit hänsyn till förändringar i väljarnas valdeltagandeintentioner. Mobilisering av nya väljare och demobilisering av tidigare väljare kan också påverka hur olika partier lyckas i en valspurt. Om vi jämför våra vinst-/förlustestimat i tabell 7.3 med hur det gick för de olika partierna i opinionsmätningarna visar det sig att opinionsförskjutningarna oftast är mindre i de mätningar som publicerades i media. Men förskjutningarnas riktning är i de flesta fall desamma. Endast för två partier skiljer sig riktningen åt. Enligt Valundersökningens valrörelsepanel vann S +0,1 procentenhet under valspurten 2010. En sammanvägning av alla telefonbaserade studier publicerade under augusti fram t.o.m. den 18 augusti jämförda med samma instituts sammanvägda resultat två dagar före valet visar att S tvärtom gick tillbaka -0,8 procentenheter (se Henrik Oscarssons *Mätningarnas mätning* (*Mämä*)). Det andra undantaget är Folkpartiet som enligt Valundersökningens resultat förlorade -0,2 procentenheter medan Mämä visar på en vinst på +0,2 procentenheter. Det bör observeras att förändringsresultaten för opinionsmätningarna inte bygger på paneldata men att de inkorporerar även mobiliseringsförändringar. Förändringsresultaten enligt Mämä mellan 18 augusti och 18 september 2010 är följande för de olika partierna: V +0,3; S -0,8; MP -0,3; C +0,4; FP +0,2; KD +0,1; M -0,3; SD +0,3; Övriga +0,4.

Om vi i eftervalsundersökningen ser på hur väljare som tycker M är bästa parti röstar 2010 visar det sig att 88 procent bland dem stödjer Moderaterna. Resterade 12 procent röstar på andra partier bland vilka C (3 procent) och KD (4 procent) är vanligast.[8] M-sympatisörer som väljer att inte rösta på M utan på något annat parti 2010 röstar alltså oftast på Centerpartiet eller Kristdemokraterna. En del av förklaringen till moderaternas dåliga spurtsiffror 2010 kan med andra ord vara att relativt många M-sympatisörer motiverades av regeringsfrågan och taktikröstade på C eller KD.

Antagandet bakom ett dylikt resonemang är att väljare normalt röstar på det parti de tycker är bäst. Om några väljare inte röstar på sitt bästa parti utan på något annat parti kan man misstänka att de motiverats av något speciellt, till exempel att rädda ett parti över 4-procentsspärren för att därmed få fram en önskad regering som kanske annars inte kunnat bildas. Men det är klart att även andra speciella motiv kan föranleda väljare att avvika från att rösta enligt förstapreferensen (Fredén 2011). Tänkbara sådana motiv är att stödja ett visst parti på grund av någon enskild sakfråga. Mikael Gilljam har kallat sådana personer för saktaktikväljare (Gilljam 1990). Ett annat möjligt motiv är att vilja stärka det egna blockets slagkraft genom att stödja blockets största parti. Ett beteende som tidigare oftast har kunnat spåras inom det borgerliga blocket. Sören Holmberg har talat om styrkeröstning (Holmberg 1984).

Ett mått på hur vanligt olika former av taktikröstande varit över tid får vi genom att beräkna hur stor andel av de olika partiernas väljare som har andra partier än det de röstar på som sin förstapreferens.[9] En sådan andel visar hur mycket röststöd ett parti fått av andra skäl än

[8] I SOM-undersökningen efter valet 2010, som omfattar ett svarsurval på cirka 4 000 personer, röstar också 88 procent av M-sympatisörer på M i riksdagsvalet. Bland de resterande M-sympatisörerna röstar 3 procent på C och 5 procent på KD. Samma resultat som i Valundersökningen med andra ord. SOM-undersökningen återfinns i Holmberg, Weibull och Oscarsson 2011.

[9] Ett alternativt mer subjektivistiskt mått är att fråga väljarna själva om skälen för partivalet. En sådan undersökning som presenteras i avsnittet Väljarna berättar bygger på väljarnas svar på en serie frågor om viktiga skäl för partivalet. Ett sådant skäl är att rösta på ett parti ”som kan riskera att hamna under 4-procentsspärren till riksdagen”. Andelen väljare som 2006/2010 anger att det skälet var ”ett av de absolut viktigaste” är för samtliga 5 procent/9 procent, för V-väljare 14/25, S-väljare 2/4, MP-väljare 15/3, C-väljare 2/23, FP-väljare 5/5, KD-väljare 12/49, M-väljare 2/3 och SD-väljare 9/16. Andelen taktikröstare har blivit fler 2010 och ökningen syns mest tydligt bland C- respektive KD-väljare. Men notera också att andelen taktikröstare är relativt hög även bland V- och SD-väljare.

att väljarna tycker att partiet är bäst. Analysen kan bara genomföras i valundersökningarnas eftervalsstudier där väljarna vid en och samma tidpunkt uppger vilket parti de tycker är bäst och hur de röstade i valet. Väljare som uppger olika partier är de potentiella taktikröstarna.

Undersökningen kan genomföras tillbaka till valet 1968. Dessförinnan frågade vi inte i valundersökningarnas eftervalsstudier om bästa parti. Ett första slående resultat är att andelen potentiella taktikröstare blivit fler över tid (se tabell 7.4). I valet 1968 hade endast 6 procent av partiväljarna ett annat parti som förstapreferens än det parti de röstade på. Motsvarande andel har ökat till rekordsiffran 16 procent 2010. Sambandet mellan preferens och röstning har försvagats. Partiidentifikationen som för fyrtio år sedan till 94 procent förutskickade vilket parti väljarna röstade på, förutskickar idag endast till 84 procent vilket det slutliga partivalet blir. Utrymmet för andra överväganden än att rösta efter den traditionella partiidentifikationen har blivit större. Det har bland annat ökat möjligheterna att rösta taktiskt.

Tabell 7.4 Taktikröstning. Andel väljare med ett annat parti som förstapreferens än det man röstat på

	Parti i riksdagsvalet									Samtliga	Antal
	V	S	MP	C	FP	KD	M	NyD	SD	partiväljare	svarspersoner
1968	17	2	-	6	14	30	13	-	-	6	1 279
1970	19	2	-	4	6	23	11	-	-	5	2 481
1973	18	1	-	8	10	19	13	-	-	6	1 114
1976	20	1	-	11	9	12	10	-	-	7	1 126
1979	4	3	-	6	10	23	6	-	-	5	1 229
1982	42	3	11	5	13	12	5	-	-	7	1 164
1985	33	2	32	10	7	25	13	-	-	9	1 144
1988	28	3	31	6	8	3	7	-	-	8	1 081
1991	15	3	30	12	11	19	8	48	-	11	1 053
1994	15	5	25	8	13	35	6	10	-	9	995
1998	23	7	9	12	8	21	8	-	-	12	778
2002	10	4	35	5	19	17	8	-	-	11	838
2006	16	7	13	10	17	11	9	-	37	12	859
2010	11	10	12	29	22	32	16	-	30	16	809

Kommentar: Analysen omfattar enbart personer i eftervalsstudien som partiröstat och som har uppgivit något ”bästa parti”. Frågan om ”bästa parti” ställdes inte i valundersökningarnas eftervalsstudier 1956, 1960 och 1964.

De partier som rymmer störst andelar potentiella taktikröstare i valet 2010 är Centerpartiet (29 procent) och Kristdemokraterna (32 procent). När det gäller Centerpartiet är det mycket påtagligt den högsta andel taktikstöd partiet någonsin fått. Den högsta andelen tidigare var i valen 1998 och 1991 med i båda fallen 12 procent. Taktikröstande

på Centerpartiet har hittills inte fått någon skämtsam benämning. Ett förslag skulle kunna var ”traktor 4-procent”. Det gäller att ge partiet draghjälp.

Kristdemokraterna har i ett tidigare val fått ett något starkare taktikstöd än 2010 och det var i valet 1994 (35 procent) när partiet räddades över fyraprocentspärren av i första hand taktikröstande M-sympatisörer (”kyrkobroder 4-procent”) (se Gilljam & Holmberg 1995). Kristdemokraterna fick till slut 4,06 procent av rösterna 1994.

Ett annat parti som också har en relativt hög andel taktikröstare bland sina väljare är Sverigedemokraterna med hela 37 procent 2006 och 30 procent 2010. Här kan det inte vara fråga om att regeringsfrågan varit motiverande. Snarare handlar det om saktaktikröstning och väljare som vill att SD – och partiets åsikter i kanske främst invandrarfrågor – skall vara representerat i riksdagen.

Partisystemets två största partier har båda rekordsiffror i andel potentiella taktikröstare 2010 – S med 10 procent och M med 16 procent. I tidigare val har motsvarande andelar varit klart lägre. Bakom de högre siffrorna 2010 kan dölja sig väljare inom respektive block som styrke- eller storleksröstat på respektive blocks starkaste parti. Den typen av ”inomblocksmarkering” har blivit lättare att göra när de båda blocken blivit allt mer utmejslade och sammanhållna.

Taktikröstandets mest kända fenomen är ”kamrat 4-procent” som uppträdde mest tydligt på 1980-talet. I första hand Socialdemokratiska anhängare stödröstade på Vänsterpartiet för att få till en S-regering. Kamraten var som mest hjälpsam i valet 1982 då hela 42 procent av V:s väljare kom från andra partier (38 procent från S). I valet 2010 är det endast 11 procent av V:s väljare som är potentiella taktikröstare. I det Rödgröna samarbetet 2010 har ett svagt Socialdemokratiskt parti få taktikröstare att bjuda på och behovet fanns inte. Vänsterpartiet låg i de flesta mätningar relativt tryggt över 4 procent.

Inte heller Miljöpartiet hade behov av stödröster 2010, som partiet hade under etableringsåren och i valet 2002. I valet 2010 är det endast 12 procent av MP:s väljare som är potentiella taktikröstare (”tant grön 4-procent”). Tidigare har motsvarande andel i flera val hållit sig kring 30-35 procent.

Rekordet i stödröster från sympatisörer till andra partier har Ny Demokrati i valet 1991. Hela 48 procent av NyD:s röster 1991 var från väljare som hade andra förstapreferenser än Ny Demokrati. De flesta av dessa taktikröstare på NyD var moderater (27 procent). Mo-

tiveringarna kan ha varit både sakfrågemässiga (en stark ”populistisk” röst för skattesänkningar och invandringskritik i riksdagen) och kopplade till regeringsfrågan (med NyD i riksdagen ökar möjligheten att S-regeringen tvingas avgå). Utan alla stödrösterna hade NyD inte kommit in i riksdagen 1991. Enligt Valundersökningens estimat skulle Ny Demokrati som fick 6,7 procent i valet istället fått 3,5 procent utan taktikstödet.

Huvudslutsatsen av vår analys av det potentiella taktikröstandet 2010 är att det slog rekord i omfattning och att ett alliansparti (KD) och Sverigedemokraterna hade hamnat farligt nära eller strax under 4-procentsspärren om de inte hade fått stödröster på valdagen.[10]

[10] Om vi helt hypotetiskt från varje partis officiella valresultat 2010 drar ifrån den andel väljare de fick på grund av taktikröstning (enligt estimaten i tabell 7.4) får vi fram följande resultat per parti (observera att procenten inte summerar till 100): V 5,0; S 27,6; MP 6,4; C 4,7; FP 5,5; KD 3,8; M 25,3 och SD 3,99. Enligt denna hypotetiska beräkning hamnar två partier under 4-procentsspärren – Kristdemokraterna och Sverigedemokraterna.

Kapitel 8
Väljarna berättar

Varför inte fråga väljarna? Be dem berätta varför de röstar som de gör. En självklar undersökningsmetod kan det tyckas. Vem kan ge bättre besked än den som var där när det hände? Frågeställningen känns närmast retorisk. Det är klart att väljarna måste få säga sitt. Men så är det inte i de flesta internationella studier av väljarbeteende. Undersökningar där väljarna själva – via öppna intervjufrågor utan fast svarsalternativ – helt fritt får tala om varför de agerar som de gör är sällsynta.

En av orsakerna är att öppna intervjufrågor är krångliga och kostnadskrävande att hantera – svaren måste klassificeras och tolkas. Men det finns också en skepticism mot kvalitén och användbarheten hos väljarnas subjektiva svar. Öppna intervjufrågor ger självvalda subjektiva svar och det kan vara ett problem. Svaren kan ge en bra bild av väljares motiveringar, men kanske inte en alltid en rättvisande bild av mer grundläggande motiv. Mindre smickrande bevekelsegrunder kan förskönas eller förtigas. Stereotypa eller populära förklaringar göras till egna.

Olika slags rationaliseringar kan alltså bli ett problem i samband med öppna intervjufrågor. Lägg härtill minnesfel och svårigheter att formulera sig – och metoden att via öppna intervjufrågor utröna människors egna förklaringar framstår som mindre självklar. Att låta väljare berätta och vittna i egen sak rymmer uppenbara svagheter.

Dessa svagheter har dock inte hindrat svensk valforskning från att utnyttja metoden. Vi har genom alla år ställt många intervjufrågor – öppna likväl som slutna med fördefinierade svar – där väljare själva kunnat tala om varför de röstar som de gör. Vi har gjort det med kännedom om problemen men samtidigt med insikten om vilka stora kunskapsvinster som kan göras. Subjektiva orsaksförklaringar ger information som inte kan fås på andra sätt. De sätter kött på benen som inte mer objektivt utförda analyser kan göra. Dessutom, i vissa sammanhang är den subjektivt uppfattade verkligheten mer relevant än den objektiva. Väljare påverkas inte bara av verkligheten utan också av

hur de uppfattar verkligheten. Verklighetsuppfattningar spelar en roll vid sidan av verkligheten.[1]

”Ett av de absolut viktigaste skälen”

Väljarna har ordet och vi börjar med att undersöka hur viktiga de tycker ett antal skäl till valet av parti är för dem själva. Femton olika skäl ingår i Valundersökningen 2010. Flera av dem har funnits med sedan den första mätningen 1988. Vi kan studera vilka subjektiva röstningsskäl som blivit viktigare respektive mindre viktiga för svenska väljare. De utvalda skälen har hämtats från olika teorier kring vad som styr väljares partival.

Väljarnas viktighetsbedömningar redovisas i tabell 8.1. Röstningsskälen har rangordnats efter hur viktiga svarspersonerna tycker de är.

Det skäl som samlar flest väljare är att man åsiktsröstat. När svenska väljare får ange ”ett av de absolut viktigaste skälen” till varför de röstar som de gör svarar 58 procent att det valda ”partiet har en bra politik i de frågor som jag tycker är viktiga”. Besläktade skäl som att man röstat ideologiskt eller på ett partis framtidsprogram samlar också många svar (49 procent i båda fallen 2010). Jämfört med tidigare val har andelen åsikts-/ideologi- och programröstare blivit fler. Svenska folket ser sig inte själva som åsiktsröstare i minskande utsträckning. Sanningen är den motsatta. Svenska väljare ser sig själva i ökande utsträckning som åsiktsröstare. Valets innehållsliga sida kommer 2010, precis som tidigare, på första plats när väljarna själva utpekar de viktigaste röstningsskälen.

Åsiktröstningen har alltså ökat, men den är inte det röstningsskäl som ökat mest i betydelse vid de senaste valen. Snabbast har istället röstningsskäl som har att göra med politikens kompetenssida ökat. I valet 2010 anger 51 procent som ett viktigt röstningsskäl att det valda ”partiet har kompetenta personer som kan sköta landets politik” – upp från 42 procent 2006, 31 procent 2002 och 30 procent 1988. Det är uppenbart att röstning på kompetens blivit en klart vanligare motivering till valet av parti sedan Alliansen kom till makten 2006.

[1] Analys och uppläggning i detta kapitel ligger nära motsvarande kapitel i boken *Regeringsskifte* (2008). Där hade kapitlet rubriken Väljarna vittnar.

Tabell 8.1 Väljarnas skäl till partivalet. Andel som uppger att skälet är ”ett av de absolut viktigaste” för partival bland samtliga väljare 1988-2010 och bland partiernas väljare 2010 (procent)

		År					Partival 2010							
Teori	Skäl för röstning	1988	1994	2002	2006	2010	V	S	MP	C	FP	KD	M	SD
Sakfrågeröstning	partiet har en bra politik i de frågor som jag tycker är viktiga	-	-	51	-	58	67	50	72	48	60	55	60	62
Ideologisk röstning	partiet har en bra politisk ideologi	41	41	45	49	49	65	53	69	47	50	53	39	33
Agendaröstning	partiet har en bra politik i många av de frågor som debatterats under den senaste tiden	33	32	34	37	39	47	34	42	31	43	35	45	39
Framåtblickande röstning	partiet har ett bra program inför framtiden	-	-	34	46	49	48	45	60	44	53	48	55	36
Kompetensröstning	partiet har kompetenta personer som kan sköta landets politik	30	31	31	42	51	38	42	37	46	42	40	77	25
Bakåtblickande röstning	partiet har skött sig bra i politiken under senare år	-	-	25	22	36	22	20	32	32	31	32	61	17
Partiledarröstning	partiet har en bra partiledare	23	20	24	23	27	17	15	16	27	22	25	51	22
Vaneröstning	jag brukar alltid rösta på partiet	27	21	16	14	14	16	25	4	11	3	6	10	9
Gruppintresseröstning	partiets politik brukar vara till fördel för den yrkesgrupp jag tillhör	21	18	14	15	14	18	20	4	19	12	10	12	3
Partiidentifikationsröstning	jag känner mig som anhängare av partiet	21	16	14	11	11	10	18	12	11	6	10	12	3
Instrumentell röstning	partiet är ett stort parti och har därför bättre möjligheter än ett mindre parti att genomföra sin politik	-	-	14	17	16	11	26	1	2	5	3	23	0
Kandidatröstning	partiet har bra riksdagskandidater på valsedeln i min valkrets		9	10	10	10	12	13	4	8	6	18	9	8
Taktikröstning	partiet är ett litet parti som kan riskera att hamna under 4-procentsspärren till riksdagen	-	-	6	5	9	25	4	3	23	5	49	3	16
Kampanjröstning	partiet har varit övertygande under valkampanjen	-	-	-	-	18	13	13	15	11	18	16	24	22
Omgivningspåverkad röstning	personer i min närmaste omgivning sympatiserar med partiet	-	-	-	-	3	4	5	1	4	1	0	2	8

Kommentar: Frågan lyder: ”Du säger att Du röstade på [parti…] vid årets riksdagsval. Hur viktiga var följande skäl för Ditt val av parti”. De svarsalternativ som användes var ”ett av de absolut viktigaste skälen”, ”ganska viktigt skäl”, ”inte särskilt viktigt skäl” och ”inte alls viktigt skäl”.

Ren personröstning på partiledare eller på enskilda riksdagskandidater hamnar längre ned på väljarnas rangordning av viktiga röstningsskäl och har i allt väsentligt *inte* ökat över åren. Partiledarröstning hamnar på plats sju 2010 med 27 procent som utpekar en ”bra partiledare” som ett viktigt röstningsskäl (något upp från 20-24 procent tidigare). Kandidatröstning med 10 procent som nämner ”bra riksdagskandidater på valsedeln” som ett viktigt partivalsskäl placerar sig först på rangplats tretton. I tidigare val har andelen som nämnt kandidater på valsedeln som ett viktigt röstningsskäl också hållit sig kring 9-10 procent. När väljare själva berättar har inte riksdagskandidater eller partiledare några huvudroller. Det är endast en minoritet som tycker partiledare (cirka 25 procent) eller enskilda kandidater (cirka 10 procent) är bland de ”absolut viktigaste skälen” för hur man röstar.

Om åsiktsröstning och kompetensröstning har ökat i betydelse, vad är det som blivit mindre viktigt? Resultaten i tabell 8.1 visar att det främst är ett antal ”gammaldags” röstningsskäl som tappat i relevans. Vaneröstarna (”brukar alltid rösta på partiet”) har minskat till 14 procent 2010 från 27 procent 1988. På samma sätt har anhängarröstning (”känner mig som anhängare av partiet”) gått ned från 21 procent 1988 till 11 procent 2010. Gammal vana och partilojalitet har blivit mindre gångbara röstningsskäl.

Detsamma gäller röstning kopplad till yrke- eller klasstillhörighet. Röstningsskälet att ”partiets politik brukar vara till fördel för den yrkesgrupp jag tillhör” nämns som viktigt av 14 procent 2010. I valet 1988 var motsvarande andel 21 procent. Självutnämnda klassröstare har blivit färre i Sverige.

Om vi detaljstuderar resultaten för olika partiers väljare framträder ett antal tydliga skillnader som antyder vilka faktorer som främst motiverat olika väljargrupper. Åsikts- och ideologiröstning nämns oftast av V- och MP-väljare. Sverigedemokraternas väljare tenderar också att framhålla att de åsiktsröstat. Ideologiröstning är däremot inte ett populärt röstningsskäl bland SD-väljare.

Kompetensröstning (”partiet har kompetenta personer…”) betonas mest bland moderata väljare. Hela 77 bland dem anger att de motiverats av kompetensfaktorn när de röstade. Motsvarande andel är klart lägre för övriga partiers väljare – mellan 25 (SD-väljare) till 46 procent (C-väljare).

Man kan misstänka att speciellt statsminister Fredrik Reinfeldt (och finansminister Anders Borg) spelat en roll här. En viss bekräftelse på den misstanken står att finna när vi ser att M-väljare i klart större utsträckning än övriga röstar på vad de tycker är en ”bra partiledare”. En majoritet av Moderaternas väljare (51 procent) anger att ”partiet har en bara partiledare” som ett röstningsskäl 2010. Övriga partiers ledare är inte lika framgångsrika som dragplåster. Endast 15 procent av Socialdemokraternas väljare nämner till exempel ”en bra partiledare” som röstningsskäl; den lägsta siffran för något parti. Mona Sahlin är inte en röstmagnet för många socialdemokrater i valet 2010.

Taktikröstning är något vanligare 2010 än i valen dessförinnan. Speciellt KD-väljare nämner ”risken att hamna under 4-procentsspärren” som ett viktigt röstningsskäl. Hela 49 procent av Kristdemokraternas väljare anger att de taktikröstade 2010. Det är så många att utan dem hade KD ramlat ur riksdagen. Kristdemokraterna räddades av ”kyrkobroder 4 procent” i valet 2010.

Högst andel med ”gammaldags” röstningsskäl återfinns 2010, precis som 2006, bland Socialdemokraternas väljare. Vaneröstare, lojalitetsröstare och klassröstare har blivit färre i Sverige, men i den utsträckning de fortfarande finns kvar återfinns de främst bland S-väljare.

Vilka partiprofiler uppfattar väljarna?

Åsiktsröstning kan inte förekomma om väljarna är okunniga om vad partierna står för. Partierna måste profilera sig och nå ut med sina viktiga frågor för att vinna röster bland alltmer åsiktsröstande väljare. Så frågan är hur framgångsrika de olika partierna är med att få väljarna att uppmärksamma deras profilfrågor. Vilka partier lyckas bäst med att nå ut 2010? Och vilka frågor når man ut med?

Väljarnas uppfattningar om partiernas profilfrågor har i valundersökningarna studerats med hjälp av en serie öppna intervjufrågor sedan valet 1982. Vi frågar helt öppet vad undersökningspersonerna uppfattar att vart och ett av partierna ”… lade särskild tonvikt vid inför årets val.” Resultaten i tabell 8.2 visar för vart och ett av partierna och för alla val sedan 1982 i vilken utsträckning som väljarna har uppfattat att partierna överhuvudtaget har några frågor de satsat på. Procentsiffrorna visar andelen svarspersoner som kunnat ange åtminstone någon fråga som respektive parti lagt särskild tonvikt vid. Genomsnittligt sett har partiernas profiler i väljarnas ögon förblivit

ungefär lika luddiga eller lika skarpa genom åren. Mellan 50-60 procent av svenska folket uppger någon profilfråga för de olika partierna – i valet 2010 är resultatet i genomsnitt 57 procent för de åtta riksdagspartierna.

Man kan säga att flaskan är halvfull och att andelen är acceptabel, eller man kan säga att flaskan är halvtom och att resultatet är dåligt. Vi lutar snarast åt den senare tolkningen. Nog borde partierna kunna profilera sig bättre och nog kunde väljarna vara bättre på att se de profiler som trots allt finns.

Tabell 8.2 Partiernas profiler 1982-2010. Andel väljare som uppger åtminstone en valfråga för respektive parti (procent, medeltal)

parti	1982	1985	1988	1991	1994	1998	2002	2006	2010	medeltal
Vänsterpartiet	48	58	47	25	52	63	49	36	42	47
Socialdemokraterna	88	64	59	60	83	78	61	57	59	68
Miljöpartiet	-	-	80	52	71	55	51	52	64	61
Centerpartiet	58	46	54	42	47	34	35	51	42	45
Folkpartiet	45	62	59	54	46	43	68	63	59	55
Kristdemokraterna	-	29		58	49	61	54	51	40	49
Moderaterna	68	70	54	67	66	72	70	78	66	68
Ny demokrati	-	-	-	59	38	-	-	-	-	49
Sverigedemokraterna	-	-	-	-	-	-	-	-	70	-
5 gamla partier	61	60	54	50	59	58	57	57	54	57
6/7/8 partier	-	55	59	52	57	58	55	55	55	55

Kommentar: Frågan ställs endast i valundersökningarnas eftervalsstudier. Intervjufrågan är öppen och ställdes 2010 för vart och ett av de sju riksdagspartierna och för Sverigedemokraterna: ”Inför årets val tog partierna upp olika saker som de tyckte var viktiga. Kan Du säga vilka saker som [parti] lade särskild vikt vid inför årets val?”.

Sett över hela trettioårsperioden är det de stora partierna S och M som väljarna har lättast att se att de har profilfrågor. I genomsnitt kan 68 procent av svarspersonerna peka ut någon tonviktsfråga för Socialdemokraterna i valen 1982-2010. Resultatet för Moderaterna är detsamma, 68 procent. De mindre partierna har haft svårare att nå ut med sina frågor. Andelen väljare som i genomsnitt kan utpeka någon profilfråga för övriga mindre partier varierar mellan som mest 61 procent för Miljöpartiet och som minst 45 procent för Centerpartiet.

I valet 2010 hade Moderaterna tydligast profil bland de etablerade partierna med 66 procent som kunde ange någon fråga partiet satsade på i valet. Det är dock en mindre skarp profil än 2006 då motsvarande andel var hela 78 procent. Det är möjligt att regeringsinnehavet, alliansbygget och det medföljande gemensamma valprogrammet försvagat

den specifika M-profilen. Även övriga allianspartiers profiler är något mindre skarpa 2010 än 2006, speciellt gäller det Centerpartiet och Kristdemokraterna.

På den Rödgröna sidan kan fler väljare 2010 peka ut någon profilfråga för Miljöpartiet (64 procent) än för Socialdemokraterna (59 procent) eller Vänsterpartiet (42 procent). Resultaten för S och V är bland de sämsta partierna uppnått i någon av våra profilundersökningar sedan 1982.

De partier som har mest oskarpa profiler i valet 2010 – Kristdemokraterna, Centerpartiet och Vänsterpartiet, alla med resultat under femtio procent – är också partier som förlorar röster i valet. Lägg därtill att även Socialdemokraterna relativt sett har en oskarp profil 2010 – den näst mest oskarpa sedan vi började mäta – och S förlorar också röster 2010. I kontrast kan vi se att de tre partier som går framåt i valet 2010 också är de partier som har skarpast profil i väljarnas ögon. Det gäller M och MP men också Sverigedemokraterna som är det parti som har den skarpaste profilen av alla partier 2010. Hela 70 procent av svarspersonerna kan nämna någon fråga som SD lade tonvikt vid. Skärpan i partiers sakfrågeframtoning spelar uppenbarligen en roll för valresultatet. Partier med skarpa profiler som får ut sina frågor till väljarna lyckas bättre än partier som lever i skymundan.

Men det klart att det gäller att få ut rätt frågor. Partierna skall helst profilera sig på områden som väljarna tycker är viktiga och där partiet har ett positivt opinionsstöd. Att synas kan vara bra, men helst i rätt sammanhang. I tabell 8.3 redovisas vilka sakområden som väljarna anger som tonviktsfrågor för respektive parti 2010. Vi har tagit med samtliga områden som nämnts av minst fem procent för respektive parti. Det betyder att visa partier med skarp profil på någon enstaka fråga enbart har med den frågan i sin profil medan andra partier med en mer utspridd och mindre spetsig profil har med fler frågor på sin meny. Folkpartiet är ett exempel på det första slaget parti med endast en starkt profilerad fråga medan Vänsterpartiet kan representera det andra slaget parti med många olika men mindre välkända profilfrågor.

I Folkpartiets fall är utbildning profilfrågan med hela 55 procent av svenska folket som ser den som partiets tonviktsfråga i valet 2010. Men därutöver har FP ingen fråga som fler än fem procent uppfattar som en FP-profil i valet. Folkpartiet är ett enfrågeparti i valet 2010. Vänsterpartiets profil är klart mer utspädd med hela sex frågor som nämns av minst fem procent som ett tonviktsområde för partiet.

Tabell 8.3 Partiernas profilfrågor 2010. Andel personer som anger respektive tonviktsfråga för de olika riksdagspartierna (procent)

Vänsterpartiet		**Socialdemokraterna**	
Välfärd/sjukvård	19	Sysselsättning	30
Skatter	9	Välfärd/sjukvård	27
Vänster-högerideologi	7	Skatter	16
Internationellt	7	Pensioner/Äldrevård	5
Sysselsättning	7		
Jämställdhet	5		
Miljöpartiet		**Centerpartiet**	
Miljö	42	Ekonomi	21
Kärnkraft	14	Näringspolitik	21
Skatter	14	Sysselsättning	8
		Miljö	7
		Jordbruk	6
Folkpartiet		**Kristdemokraterna**	
Utbildning	55	Familjepolitik	22
		Välfärd/sjukvård	9
		Pensioner/Äldrevård	5
Moderaterna		**Sverigedemokraterna**	
Sysselsättning	31	Invandring/flyktingar	68
Skatter	29	Pensioner/Äldrevård	8
Ekonomi	14	Lag och ordning	6
Välfärd/Sjukvård	5		

Kommentar: Se tabell 8.2. Resultaten bygger på samtliga svarspersoners bedömningar och kommer från eftervalsundersökningen. De självformulerade svaren på de öppna intervjufrågorna (en per parti) har kategoriserats enligt ett kodschema. Tonviktsfrågor som nämnts av minst 5 procent av svarspersonerna för något parti har särredovisats i tabellen.

Välfärd/sjukvård toppar med 19 procent och ett område som jämställdhet finns med på 5 procent (högsta siffran för jämställdhet för något riksdagsparti).

Två andra partier som liksom Folkpartiet har en speciellt stark profilfråga är Miljöpartiet med 42 procent som nämner miljön som en tonviktsfråga och särskilt Sverigedemokraterna där hela 68 procent utpekar invandringspolitik som ett profilområde.[2] Toppfrågan för öv-

[2] Miljöpartiet har två ytterligare frågor som nämns av minst fem procent som profilfråga för partiet 2010. Den ena är kärnkraften med 14 procent, den andra är skatter med också 14 procent. Bakom rubriken skatter återfinns i allt väsentligt omnämnanden av en specifik skatt – höjningen av bensinskatten. En näranalys av vilka väljare det var som uppmärksammade MP:s bensinskattepolitik som en profilfråga visar att det inte i första hand var det egna partiets väljare (endast 4 procent). Det var till 49 procent alliansväljare som inte ville höja bensinskatten. MP:s profil i bensinskattefrågan 2010 är ett bra exempel på att alla profilfrågor inte behöver vara röstvinnare.

riga partier är inte lika toppig – den nämns av färre väljare. För S och M kommer sysselsättning först med 30 respektive 31 procent, för Centerpartiet hamnar ekonomi och näringspolitik (småföretagarfrågor i första hand) högst upp med i båda fallen 21 procents utpekanden medan familjepolitik är den dominerande profilfrågan (22 procent) för Kristdemokraterna och som nämnts välfärd/sjukvård (19 procent) för Vänsterpartiet.

Resultatet när det gäller sysselsättningen som profilfråga för Socialdemokraterna och Moderaterna är speciellt intressant. Valet 2010 var till en del en kamp om sakfrågeägarskapet i sysselsättningsfrågan (=vem uppfattar väljarna har bäst politik när det gäller sysselsättning). I tidigare val har alltid S vunnit den kampen med undantag av valet 2006 när M för första gången övertog sakfrågeägarskapet. I valet 2006 uppfattade 51 procent att sysselsättning var en tonviktsfråga för M mot endast 24 procent som såg den som en profilfråga för S. År 2010 var det jämnare, men även nu är det fler som ser sysselsättning som en profilfråga för M (31 procent) än för S (30 procent). I valen 1982-2002 har alltid fler väljare uppfattat sysselsättning som en profilfråga för Socialdemokraterna än för Moderaterna.

Nu är inte profiluppfattningar detsamma som bedömningar av vem som har bäst politik. Men även de mätningar vi har om hur partiernas politik bedöms på olika områden visar på samma utfall. Moderaternas sysselsättningspolitik får ett bättre betyg än Socialdemokraternas både 2006 och 2010. Socialdemokraternas satsning på att återta sakfrågeägarskapet i sysselsättningsfråga misslyckades 2010.[3] Eftersom sysselsättningsfrågan var en av väljarnas viktigaste frågor var det ett kostsamt misslyckande; och en delförklaring till att de Rödgröna inte vann valet.

Väljarnas viktiga partivalsfrågor

Om väljares politiska åsikter och kännedom om partiståndpunkter skall betyda något konkret på valdagen krävs något mer. Det krävs också övertygelse. Att tycka något i en sakfråga och känna till vad partierna står för räcker inte. Enbart sakfrågeattityder och relevanta

[3] I SVT/Valu 2010 finns en fråga om vilket block som har bäst politik på olika sakområden. När det gäller sysselsättning svarade 52 procent Alliansen mot 39 procent för de Rödgröna. Övriga 9 procent hade ingen åsikt. Se Holmberg, Näsman och Wännström 2012.

verklighetsuppfattningar leder inte till beteende. Det krävs också att människor upplever den aktuella frågan som viktig. Väljare åsiktsröstar motiverade av sakfrågor de tycker är viktiga. Saknas övertygelsen – uppfattningen att frågan är betydelsefull – blir det ingen åsiktsröstning.

Väljarnas agenda – vilka frågor de tycker är viktiga – är central när valdagen närmar sig. Partierna kan ha aldrig så skarpa och populära profiler, om inte väljarna tycker frågorna är viktiga händer inte mycket i valet. Få saker är så centrala i valforskningssammanhang som att mäta väljarnas dagordning – vilka frågor som enligt väljarna är viktiga och vilka som är mindre viktiga. Det centrala är inte partiernas dagordning, eller mediernas eller olika experters. Det centrala är hur väljarna själva viktighetsbedömer vad valen handla om.

Svenska valundersökningar har sedan 1979 frågat väljare om vilka frågor de tycker är viktiga när de väljer parti. Intervjufrågan är helt öppet formulerad utan några på förhand fastställda frågeområden som svarspersonerna skall välja emellan. Undersökningspersonerna kan svara helt fritt och med egna ord. Svaren kodas sedan i efterhand i ett hundratal detaljerade frågeområden. I tabell 8.4 har vi slagit samman frågeområdena till tjugo huvudområden. Resultaten visar vilka frågor som varit viktigast på väljarnas dagordning i alla svenska val sedan 1979. Politikområden utmärkta med en fyrkant (□)har toppat väljarnas viktighetsrangordning i respektive val. Fem olika frågor har varit nummer ett på väljarnas agenda vid de tio valen sedan 1979. Sysselsättning har hamnat högst i fyra val (1985, 1994, 1998 och 2006), välfärd/sjukvård och miljö i två vardera (2002 och 2010 respektive 1988 och 1991) medan kärnkraft (1979) och löntagarfonder (1982) toppat var sin gång.

Enligt väljarnas viktighetsbedömning domineras valet 2010 av tre frågor – välfärd/sjukvård som etta med 37 procents omnämnanden, sysselsättning på plats två (31 procent) och utbildning som trea (26 procent). Samma tre frågor toppade också dagordningen 2006. Men 2010 omnämns välfärd/sjukvård och utbildning något oftare och sysselsättning något mindre ofta. Andra frågeområden som liksom välfärd/sjukvård och utbildning blir mer betydelsefulla 2010 jämfört med 2006 är främst ekonomi, men också invandring/flyktingar, miljö, näringspolitik och vänster-högerideologi.

Bland frågor som tappat i viktighetsbedömningarna sedan 2006 märks familjepolitik, pensioner/äldrevård, jämställdhet och kärnkraft.

Tabell 8.4 Viktiga frågor för partivalet 1979-2010 (procent)

Fråga	1979	1982	1985	1988	1991	1994	1998	2002	2006	2010
Välfärd/Sjukvård	4	12	19	15	22	21	28	36	32	37
Sysselsättning	18	29	25	5	23	41	34	7	35	31
Utbildning	6	3	3	2	4	6	20	29	24	26
Pensioner/Äldrevård	5	8	8	9	20	9	17	20	21	19
Ekonomi	9	14	14	8	20	30	14	10	11	17
Skatter	17	8	20	19	18	9	17	14	15	15
Miljö	6	7	22	46	25	20	12	8	11	13
Invandring/flyktingar	0	0	1	2	8	5	3	10	5	9
Familjepolitik/Barnomsorg	8	8	17	16	18	13	15	15	14	6
Vänster-högerideologi	5	2	7	3	4	4	3	4	2	5
Näringspolitik	1	1	0	0	0	1	2	3	5	4
Energi och kärnkraft	26	2	1	3	3	2	3	1	5	2
Jämställdhet	1	0	0	0	0	2	2	3	4	1
Lag och ordning	1	1	0	1	3	1	2	4	3	1
Jordbruk/Decentralisering	1	1	2	1	3	1	1	2	3	1
Bostäder	5	2	2	4	5	1	0	2	2	1
Fred/Internationellt/Försvar	1	4	6	4	3	2	2	2	2	1
Moral/ /Religion	2	1	1	1	3	1	2	2	1	0
EU/EMU	0	0	0	1	10	14	6	5	0	0
Löntagarfonder	4	33	11	1	0	0	0	0	0	0
andel väljare som nämnde minst en fråga	62	76	78	72	82	79	77	73	80	86
antal svarande	2678	2640	2610	2299	2273	2256	1633	1864	1667	1274

Kommentar: Resultaten bygger på kategoriseringar av en öppen fråga: "Om Du tänker på valet i år. Är det någon eller några frågor som är/var viktiga för Dig när det gäller/gällde vilket parti Du tänker rösta/röstade på vid riksdagsvalet den 19 september?" I analysen ingår enbart röstande. Endast kategorier som vid något riksdagsval samlat mer än 3 procent av svaren har tagits med i denna tabell. Frågor utmärkta med en fyrkant (☐) är oftast nämnd som viktig partivalsfråga i respektive val.

Värt att notera är dock att ingen av dessa förändringar upp eller ned är speciellt drastisk. Vi talar om förskjutningar på i de flesta fall några få procentenheter. I allt väsentligt är väljarnas agenda 2010 densamma som 2006.

En analys av vilka sakfrågor som de olika partiernas väljare anger som viktiga respektive inte utpekar som viktiga ger information om vilka frågeområden som främst kan ha attraherat röststöd till vart och ett av partierna. Frågor som viktighetsbedöms oftare bland ett visst partis väljare än av genomsnittet i hela väljarkåren kan potentiellt vara sakområden som rekryterade väljare till partiet. Sakfrågor som tvärtom nämns mindre frekvent än genomsnittet kan ha stött bort röster, eller åtminstone inte dragit röster. Redovisningen i tabell 8.5 visar

vilka sakfrågor som de olika partiernas väljare anger som viktiga respektive *inte* anger som viktiga för hur de röstar i valet 2010.

Tabell 8.5 Viktiga frågor för partivalet bland de olika partiernas väljare 2010 (procent)

	parti i riksdagsvalet 2010								
fråga	V	S	MP	C	FP	KD	M	SD	samtliga
välfärd/sjukvård	53	52	34	27	20	36	25	34	37
sysselsättning	27	35	20	30	32	18	35	32	31
utbildning	21	19	27	26	48	33	27	17	26
pensioner/äldrevård	11	27	11	17	19	18	16	24	19
ekonomi	3	6	10	35	23	16	29	10	17
skatter	6	13	4	9	15	16	25	15	15
miljö	16	5	57	20	12	10	5	7	13
invandring/flyktingar	9	6	8	7	4	11	9	66	9
familjepolitik/barnomsorg	7	6	8	7	4	11	6	0	6
vänster-högerideologi	11	7	7	2	3	4	3	0	5
näringspolitik	0	1	2	18	5	4	5	0	4
energi/kärnkraft	0	1	5	2	3	1	1	2	2
jämställdhet	4	1	3	1	0	0	1	0	1
lag och ordning	0	0	0	1	0	0	1	10	1
jordbruk/decentralisering	0	1	2	8	2	1	1	2	1
bostäder	3	1	0	0	1	0	1	0	1
fred/internationellt/försvar	3	1	2	1	2	1	1	2	1
moral/religion	0	0	1	0	0	3	0	0	0
EU/EMU	0	0	0	1	0	0	1	0	0

Kommentar: Resultaten bygger på en öppen intervjufråga och visar andelen väljare som nämnt respektive fråga som viktig för valet av parti. Byggt på mycket få intervjupersoner kan nämnas att 57 procent bland *fi-väljare* uppger jämställdhet som en viktig partivalsfråga (5 av 9 personer). Frågor utmärkta med fyrkant (☐) är oftast nämnda som viktig partivalsfråga inom respektive partiväljargrupp.

Ett sätt att få ett första grepp om all information i tabellen är att se på vilka sakfrågor som toppar de olika partiväljargruppernas rangordningar. Tre partiers väljare säger att de främst motiveras av välfärd/sjukvårdsfrågor när de röstar 2010: V- och S-väljare tydligast, men också KD-väljare. M-väljare nämner oftast sysselsättning, medan C-väljare säger ekonomi och FP-väljare utbildning. Miljöpartiets väljare har som alltid hittills miljöfrågor som nummer ett. Sverigedemokraternas väljare är de som allra tydligast har *en* sakfråga som motiverar dem. Den frågan är invandringspolitik som nämns av 66 procent av SD:s väljare som en viktig partivalsfråga.

Ett annat sätt att analysera omnämnandena av viktiga frågor bland de olika partiernas väljare är att jämföra resultaten med genomsnittet för samtliga svarande. Mätt på detta sätt har Vänsterpartiets väljare relativt sett motiverats mest av välfärd/sjukvård, vänsterideologi och

jämställdhet, S-väljare av välfärd/sjukvård, pensionärsfrågor och sysselsättning och MP-väljare av hållbar miljö och kärnkraftsavveckling.

Alliansspartiernas väljare har främst stimulerats av andra frågor. Centerväljare nämner relativt sett oftast ekonomi, näringspolitik (företagarfrågor) och jordbruk. Folkpartiets väljare har utbildning klart först följd av ekonomi. KD-väljare har också utbildning som relativ etta följd av familjepolitik och religion/moral. Moderata väljare, klart mer än genomsnittet, nämner främst ekonomi och skatter som viktiga partivalsfrågor, följda av sysselsättning. Sverigedemokraternas väljare har invandring/flyktingar som den klart mest omnämnda frågan följd av först lag och ordning och sedan pensioner/äldrevård.

En metod att komma åt vilka sakfrågor som *inte* kan ha motiverat särskilt många väljare att stödja ett visst parti är att se vilka frågor de olika partiernas väljare mest tydligt nämner i *mindre* utsträckning som viktiga partivalsfrågor än genomsnittet. Studerat på detta sätt visar resultaten att V-väljare liksom S-väljare har ekonomi och skatter som de relativt sett minst motiverande röstningsfrågorna, medan MP-väljare har skatter och sysselsättning. Bland alliansväljare har C-, FP- och M-väljare välfärd/sjukvård som den relativt sett minst röstmotiverande frågan. Motsvarande sakområde bland Kristdemokraternas väljare är sysselsättning. För Sverigedemokraternas väljare är utbildning den relativt sett minst ofta nämna partivalsfrågan.

Men det är naturligtvis de motiverande frågorna – inte de icke-motiverande frågorna – som är mest intressanta att studera. Speciellt intressant är vilka sakfrågor som kan ha motiverat parti- och blockbyten i valet 2010. Frågor som partibytare mer än stabila, icke-partibytande väljare nämner som viktiga kan potentiellt ha fungerat som orsaker till bytet av parti. I tabell 8.6 har två av de mest avgörande bytargrupperna urskilts: gruppen som garanterade Alliansens seger 2010 och gruppen som förde in Sverigedemokraterna i riksdagen. Grupperna består av blockbytare från de Rödgröna 2006 till Alliansen 2010 respektive av bytare från något riksdagsparti 2006 (Rödgrönt eller Alliansen) till Sverigedemokraterna 2010.

Vi jämför vad dessa partibytare uppger som viktiga partivalsfrågor med vad stabila Rödgröna väljare respektive stabila Rödgröna väljare/alliansröstare anger. Tolkningen är att ju större skillnader desto större sannolikhet att de relevanta sakfrågorna spelar en roll för det ändrade röstningsbeteendet.

När det gäller bytena från de Rödgröna till Alliansen är skillnaderna i bedömningarna av viktiga frågor inte speciellt stora. Men de fem sakfrågor som listas i tabellen är de som uppvisar störst skillnader. Den fråga som blockbytare från Rödgrönt till Alliansen mer än stabila Rödgröna väljare i första hand nämner som en viktig partivalsfråga är ekonomin.

Tabell 8.6 Viktiga partivalsfrågor 2010 bland partibytare respektive bland väljare som valde att *inte* byta parti. Andel som nämner angivna frågor som viktiga för partivalet (procent)

		Stabila Rödgröna 2006 och 2010	Bytare från Rödgröna 2006 till Alliansen 2010	skillnad
1)	Ekonomi	7	23	16
2)	Skatter	11	20	9
3)	Familjepolitik	7	13	6
4)	Näringspolitik	1	6	5
5)	Utbildning	20	23	3
Antal svarspersoner		447	115	
		Stabila Rödgröna/Alliansen 2006 och 2010	Bytare från Rödgröna/Alliansen till Sverigedemokraterna 2010	skillnad
1)	Invandring/flyktingar	7	53	46
2)	Pensioner/Äldrevård	20	29	9
3)	Skatter	16	24	8
Antal svarspersoner		917	17	

Kommentar: Totalt nitton sakfrågor/områden ingår i analysen (se tabell 8.5). De sakområden som listas i tabellen är de frågor som uppvisar störst skillnader i omnämnanden mellan bytare och stabila.

På andra plats kommer skatter. En jämförelse med motsvarande analys vid valet 2006 visar att det även då var ekonomi och skatter – två centrala vänster-högerfrågor – som mest motiverade blockbytare från de Rödgröna till Alliansen. I valet 2006 var även sysselsättningsfrågan med på topp-fem listan över frågor som potentiellt kan ha motiverat blockbyten från RG-block till A-block. Men så är inte fallet 2010. Sysselsättningsfrågan är inte med bland de frågor som potentiellt kan ha förorsakat byten från de Rödgröna till Alliansen 2010.

Analysen av vad som kan ha motiverat partibyten till Sverigedemokraterna omfattar få svarspersoner, men ger trots det ett mycket entydigt utfall. Det är invandringspolitiken som är den stora rekryteringsfrågan bakom SD:s framgång 2010. Bland väljare som röstar på de

Rödgröna eller på Alliansen både 2006 och 2010 är det enbart 7 procent som utpekar invandring/flyktingar som en viktig partivalsfråga. Motsvarande andel är hela 53 procent bland partibytare till Sverigedemokraterna - en skillnad på +46 procentenheter. Två andra frågeområden som i mindre grad kan ha motiverat byten till SD är pensioner/äldrevård och skatter.

Huvudresultaten av bytaranalysen är att de Rödgröna i första hand förlorar och Alliansen vinner valet 2010 på ekonomin och skatterna. Bakom Sverigedemokraternas bytarvinster ligger främst invandringsfrågan.

De allra viktigaste frågorna på väljarnas samlade dagordning 2010 – välfärd/sjukvård, sysselsättning och utbildning – är alltså inte också de allra mest centrala frågorna för de avgörande partibytargrupperna i valet. Ekonomi och skatter respektive invandring/flyktingar kommer längre ned på samtliga väljares lista över viktiga frågor (rangplats fem, sex respektive åtta), men för byten från de Rödgröna till Alliansen respektive för byten till Sverigedemokraterna är de potentiellt de mest motiverande frågorna.

Vad säger partibytarna själva?

Som framgått behöver inte partibytare motiveras av samma frågor när de röstar som stabila väljare. En skillnad som vi funnit i tidigare studier är att partibytare tenderar att påverkas något mer av kortsiktiga och kampanjrelaterade faktorer än stabila väljare. Men i huvudsak är det samma faktorer som är centrala för stabila väljare såväl som för bytare. Båda grupperna är i första hand åsiktsröstare. Dock, partiledarröstning tycks vara något vanligare bland partibytare än bland väljare som inte byter.

I Valundersökningen har vi sedan 1982 helt öppet bett partibytare att förklara varför de bytt parti – ”Vad var det som fick Dig att rösta annorlunda i år jämfört med 2006?”. Frågan finns med i eftervalsundersökningarna och brukar besvaras av cirka 250-300 personer. Det vanligaste svaret har hittills alltid varit en hänvisning till någon sakfråga. Andelen svarande partibytare som pekar ut någon sakfråga som bytesorsak har i genomsnitt varit 44 procent i de nio valen sedan 1982. I valet 2010 är andelen självutnämnda sakfrågebytare 41 procent. Bland bytare från Socialdemokraterna till Alliansen nämner 42 procent någon sakfråga – oftast ekonomin följd av skatterna. Ingen nämner sysselsättning. Bytare till Sverigedemokraterna som säger nå-

got säger nästan enbart en sak – invandringspolitiken. Hela 91 procent av partibytarna till SD 2010 nämner explicit invandringspolitiken som den motiverande faktorn bakom bytet.

Den näst vanligaste förklaringen till byte av parti har genom åren varit hänvisningar till kompetens/trovärdighet eller mer konkret *regeringsfähighet*. I genomsnitt för perioden 1982-2010 förekommer de typen av förklaring bland 20 procent av partibytarna. Resultatet 2010 är 13 procent, något under snittet. Bland bytare från S till M är dock kompetenshänvisningar klart vanligare (38 procent). Här återfinns förklaringar som att "Moderaterna klarade krisen bättre 2008 än vad Socialdemokraterna (skulle) gjort" och att Socialdemokraterna inte längre är trovärdiga. Det Rödgröna samarbetet nämns också som en bytarorsak bort från Socialdemokraterna till Alliansen, 9 procent gör det.

Den tredje vanligaste förklaringen som partibytare brukar använda är att peka på någon partiledare som de gillar eller ogillar. Över åren återfinns dylika hänvisningar i genomsnitt bland 16 procent av partibytarna. I valet 2010 är resultatet samma som det genomsnittliga, det vill säga 16 procent. Bland bytare från Socialdemokraterna till Alliansen nämner 12 procent Mona Sahlin som en anledning till partibytet; en nästan lika hög andel som negativt hänvisade till Göran Person bland bytare från Socialdemokraterna till Alliansen i valet 2006. Den andelen var 15 procent. Mona Sahlins bristande popularitet kostade röster för Socialdemokraterna 2010, precis som Göran Perssons svaga uppskattningssiffror i valet 2006. För Fredrik Reinfeldt är resultatet det omvända. Han tappar inte röster för sitt parti. Han drar röster. Bland bytare från Socialdemokraterna 2006 till Moderaterna 2010 hänvisar 13 procent till Reinfeldt som en dragande omständighet. Motsvarande andel bland bytare från C till M är 50 procent, från FP till M 17 procent och från KD till M 13 procent. Fredrik Reinfeldt är en röstmagnet i valet 2010, tydligare så än 2006. Övriga partiledare nämns mycket sällan 2010. Men bland de få omnämnandena får Jan Björklund (FP) och Maud Olofsson (C) något fler uppskattande ord än negativa. För Lars Ohly är det tvärtom, mer kritik än uppskattning.

Hänvisningar till ideologi eller mer grundläggande värderingar är den fjärde vanligaste förklaringen till partibyten. Ideologiförklaringar återfinns i genomsnitt bland 10 procent av partibytarna i valen sedan 1982. Resultatet 2010 är något lägre. Det är 7 procent.

En ytterligare relativt vanlig förklaring som partibytare nämner som orsak till det ändrade beteendet är taktikröstning – att rösta på ett parti för att rädda kvar det i riksdagen eller för att stärka ett partis röst eller ställning i riksdagen. Partibytarna använder ord som strategiröstning, taktikröstning eller stödröstning. Taktikröstning som bytarförklaring nämns i genomsnitt av 8 procent av partibytarna under perioden 1982-2010. I valet 2010 är andelen klart högre, hela 18 procent. Huvudorsaken bakom den höga andelen taktikröstande partibytare 2010 är stödröstning på Kristdemokraterna och Centerpartiet. Bland moderata bytare till KD eller C 2010 hänvisar hela 80 respektive 70 procent till att de bytt parti för att rädda kvar partierna i riksdagen.

Sammanfattningen av partibytarnas berättelse är att bakom 2010 års väljarrörlighet låg som alltid tidigare i första hand ett antal sakfrågor. I valet 2010 är det ekonomin, skatterna och invandringspolitiken som motiverar flest byten av det slag som avgör valet. Regeringskompetens, liksom regeringens krishantering och det kritiserade Rödgröna samarbetet återfinns också bland vanliga bytaranledningar. Detsamma gäller Mona Sahlins svaga popularitet och Fredrik Reinfeldts stora popularitet som kostar Socialdemokraterna bytarförluster respektive vinner röster åt Moderaterna. En förklaring till partibyten som är mycket vanligare 2010 än tidigare är taktikröstning. Det är främst moderata sympatisörer som stödröstar på Kristdemokraterna och Centerpartiet för att säkra alliansregeringens överlevnad. Och de lyckas. Båda partierna är kvar i riksdagen och Alliansen är kvar som regeringskoalition.

Kapitel 9
Ekonomisk röstning

Bestraffning och belöning. Teorier om ekonomisk röstning slog igenom i väljarforskningen under tidigt 1970-tal (Key 1966; Kramer 1971; Lewis-Beck 1988). Teorin tar sin utgångspunkt i hypotesen att väljare bestraffar sittande regeringspartier i ekonomiskt dåliga tider och belönar dem när ekonomin går bättre. Idén är förenlig med en elitdemokratisk utgångspunkt att väljarnas viktigaste uppgift i det politiska systemet är att i samband med valen – om de så finner nödvändigt – kunna dra undan sitt stöd för de styrande. Den är också förenligt med den ekonomiska vetenskapens grundbult: att människor agerar nyttomaximerande, så även vid valurnorna. Även dåligt informerade väljare tillskrivs – rätt eller fel – en grundläggande kapacitet att åtminstone kunna reagera politiskt på försämringar eller förbättringar av de egna materiella levnadsvillkoren.

Det empiriska stödet för den ekonomiska röstningsteorin får bedömas som överlag gott. De mer än 400 böcker och artiklar som skrivits i ämnet har kunnat belägga effekter av ekonomiska förhållanden och bedömningar på politiskt beteende på såväl mikronivå som makronivå. Sannolikheten att en väljare stödjer den sittande regeringen har en stark tendens att minska när de ekonomiska utsikterna försämras (Lewis-Beck & Stegmaier 2007).

Sedan 1970-talet har statsvetare och nationalekonomer tillsammans bidragit med många om och men till litteraturen om ekonomisk röstning. Forskningsläget är att det fortfarande råder konsensus kring *att* det oftast existerar samband mellan ekonomi och röstning. Aktuella kontroverser tar sin utgångspunkt i att effekterna av ekonomisk röstning tidigt visade sig vara heterogena: betydelsen av ekonomiska indikatorer och bedömningar varierar avsevärt mellan olika politiska system, val och tidsperioder och är dessutom ibland olika stora i olika grupper av väljare (Lindvall, Martinsson et al. 2012). Den enkla belönings- och bestraffningsteorin är inte robust. Den universella sanningen är inte längre lika universell. Forskningsfrågorna som dominerar

idag handlar om *under vilka omständigheter* vi kan förvänta oss stora eller små effekter av ekonomi (Duch & Stevenson 2005; van der Brug et al, 2007).

Den ekonomiska röstningsteorin förväntar sig att väljarna först tillskriver den sittande regeringen ansvar för ekonomin och därefter värderar de ekonomiska omständigheterna. Väljarna delar sedan ut ris eller ros vid valurnorna. Det säger sig självt att många politiska faktorer – institutionella, kontextuella och socialpsykologiska – kan villkora såväl *ansvarstillskrivning* som *ekonomiska bedömningar*. Det är till att börja med enklare för väljare att tillskriva regeringen ansvar i majoritära än i proportionella politiska system, och lättare om det är majoritet- än minoritetsregeringar (Powell & Whitten 1993; Whitten & Palmer 1999; Anderson 2000). Hur mycket ansvar väljare tillskriver regeringen beror också på hur framgångsrikt regeringspartierna lyckas övertyga om sin oskuld. Den globaliserade ekonomin påverkar också väljarnas möjligheter att skuldbelägga eller prisa den sittande regeringen för den ekonomiska utvecklingen (Hellwig 2007).

Väljare har inte alltid gemensamma uppfattningar om tillståndet och utvecklingen av ekonomin. De kan göra vitt skilda bedömningar beroende på hur egna materiella livsvillkor har påverkats. Anhängare till regeringspartier tenderar att vara avsevärt mer förlåtande i sina ekonomiska bedömningar än anhängare till oppositionen, ibland så till den grad att partianhängarskap helt överskuggar effekter av ekonomisk röstning (Tilley & Hobolt 2011). Valrörelsernas karaktär är ännu en betydelsefull villkorande faktor: ekonomins plats på dagordningen kan variera från val till val. I ideologiskt polariserade val har ekonomiska bedömningar mindre utrymme i väljarnas röstningskalkyler. Och så vidare.

I det här kapitlet låter vi data från de svenska valundersökningarna utmana den ekonomiska röstningsteorin. Vi analyserar först väljarnas perceptioner av ekonomin och de samband som finns mellan ekonomiska bedömningar och partival. Därefter undersöker vi vilka partier som väljarna ansett har haft den bästa politiken när det gäller ekonomi och vad betydelsen av sådana bedömningar hade för partibyten mellan 2006 och 2010. Vi analyserar också i vilken utsträckning väljarna tillskrev regeringen ansvar för de resultat som uppnåtts när det gäller ekonomin under mandatperioden 2006-2010.

Väljarnas ekonomiska bedömningar

Ekonomin fick ett stort utrymme i samband med 2010 års svenska riksdagsval. Den globala finanskrisen – som inleddes med att den amerikanska banken Lehmann-Brothers gick i konkurs i september 2008 – kom att sätta sin prägel på diskussionerna. I Sverige handlade de ekonomiska bekymren om problem inom banksektorn och fordonsindustrin, en lägre tillväxt framför allt under 2009 och växande arbetslöshet. Alliansregeringen sökte övertyga väljarna att den globala finanskrisen var en utifrån kommande kris som inte var relaterad till regeringens göranden och låtanden. Givet finanskrisens omfattning var det förstås svårt för oppositionen att argumentera emot på den punkten. Istället handlade diskussionerna om hur väl Alliansregeringen *hanterade* krisen och om huruvida den hanterade krisen *bättre* än vad som var fallet i andra länder. Ekonomin blev en stridsfråga. Oppositionens huvudlinje var att Alliansregeringen förde en alltför passiv politik när det gällde att dämpa effekterna av finanskrisen.

Men svenska folkets betyg på regeringens krishantering var överlag positivt redan hösten 2009 (Holmberg & Weibull 2010). Tidigt under valåret 2010 gjordes bedömningen att effekterna av finanskrisens första våg nu var avklarade. Tillväxttakten vände snabbt uppåt. Räntorna var fortsatt mycket låga. Valåret 2010 gestaltades den svenska ekonomin som att den hade klarat sig avsevärt bättre *relativt* andra länder. Och när ekonomins självklara plats som valfråga utmanades av sysselsättning, välfärd och miljö kom en extern händelse att förändra dagordningen inför valet: Greklandskrisen i början av maj 2010.

Väljarnas uppfattningar om ekonomin är en central komponent i teorin om ekonomisk röstning. Sedan 1980-talet frågar vi väljarna om hur de uppfattar att den nationella respektive egna ekonomin påverkats under de senaste 12 månaderna (se tabell 9.1). I samband med valet 2010 gjorde två av tre väljare bedömningen att *Sveriges ekonomi* förbättrats under det senaste året (66 procent). Endast nio procent ansåg att den nationella ekonomin hade försämrats. Resultaten visar att svenska väljare inte någon gång under perioden 1985-2010 har haft mer positiva bedömningar av utvecklingen i den nationella ekonomin än vad som var fallet 2010. Det kan tyckas märkligt med tanke på att den svenska ekonomin på papperet varit vid bättre hälsa vid flera andra tillfällen. I samband med 2006 års val gick den svenska ekonomin till exempel avsevärt bättre än vad den gjorde efter den globala finanskrisen 2008-2009. Resultaten understryker att makroeko-

nomiska indikatorer inte alltid står i uppenbar storleksrelation till väljarnas bedömningar, även om *trenderna* i svenska väljares ekonomiska perceptioner har visat sig korrespondera väl med makroekonomiska trender (Martinsson 2009).

Tabell 9.1 Svenska folkets retrospektiva bedömningar av hur den egna ekonomin och Sveriges ekonomi utvecklats (procent)

	Sveriges ekonomi								
	-82	-85	-88	-91	-94	-98	-02	-06	-10
förbättrats	-	25	59	5	4	49	21	40	66
ungefär densamma	-	28	21	14	7	34	36	41	22
försämrats	-	39	12	75	86	11	32	10	9
vet inte	-	8	8	6	3	6	11	9	3
summa procent	-	100	100	100	100	100	100	100	100
antal intervjuade	-	2678	2532	2475	2296	877	1048	1125	967

	den egna ekonomin								
	-82	-85	-88	-91	-94	-98	-02	-06	-10
förbättrats	21	31	36	38	22	29	30	34	35
ungefär densamma	40	41	40	37	40	54	47	51	49
försämrats	38	27	22	25	37	16	22	14	15
vet inte	1	1	2	0	1	1	1	1	1
summa procent	100	100	100	100	100	100	100	100	100
antal intervjuade	2715	2681	2533	2473	2296	877	1048	1125	967

Kommentar: Resultaten är hämtade från svenska valundersökningar 1982-2010. Intervjufrågan om den svenska ekonomin ställdes inte 1982. Bedömningarna avsåg de två tre senaste åren i valundersökningarna 1982-1994. Tidsperspektivet i frågan ändrades 1998 till att handla om de senaste 12 månaderna.

Den politiska diskursen har en viktig betydelse för människors upplevelser av sakernas tillstånd – detta gäller särskilt för bedömningar av den nationella ekonomin där de allra flesta väljare är utlämnade till att ta ledning av politiska aktörer. Och när allt kommer omkring kan röstande väljare inte utgå från mycket annat än sina egna uppfattningar om verkligheten.

Väljarnas bedömningar av utvecklingen i *den egna ekonomin* var mer återhållsamma 2010, men vi ser ändå en klar övervikt för andelen som tyckte att den förbättrats (35 procent) mot andelen försämrats (15 procent). Bedömningarna av den egna ekonomin var med andra ord mycket lik den som väljarna hade 2006 när Sveriges ekonomi gick som tåget. För att vara efterdyningarna av vad finansminister Anders Borg kallat den värsta ekonomiska kris världsekonomin har upplevt

sedan 30-talet kan det synas märkligt att det inte satt större spår i bedömningarna av väljarnas personliga ekonomi.[1] Som jämförelse kan nämnas att andelen väljare som uppfattade den egna ekonomin som förbättrad i samband med det krisiga 1994-valet var 22 procent.

I ursprungstappningen är det endast de bakåtblickande bedömningarna av ekonomin som har betydelse i den ekonomiska röstningsteorin (Lewis-Beck 1988). Men relativt tidigt efter introducerandet började forskarna också intressera sig för hur väljarna bedömer utvecklingen av ekonomin framåt: de framåtblickande prospektiva bedömningarna kanske hade en lika stor betydelse för partivalet som de bakåtblickande, särskilt i länder där valrörelserna fokuserar på mandatgivande framåt snarare än anvarsutkrävande bakåt (Nannestad & Paldam 2000). I svenska valrörelser har relativt litet tid ägnats åt vad som hänt under den gångna mandatperioden. Diskussioner och debatter tar spjärn i de ideologiska skillnader som existerar mellan partierna och fokus är vilken politik de olika partierna tänker föra i framtiden. Utrymmet för bakåtblickande ansvarsutkrävande har historiskt varit begränsat (Esaiasson & Håkansson 2002; Petersson, Holmberg et al. 2002; Kumlin 2003).

I valundersökningarna låter vi väljarna sia om den ekonomiska utvecklingen under de närmaste 12 månaderna, både när det gäller den egna plånboken och för Sverige (se tabell 9.2). De prospektiva bedömningarna av den egna ekonomins framtida utveckling är relativt stabila från val till val. Och väljare är överlag optimistiska om framtiden även i situationer när de makroekonomiska indikatorerna ger dystra prognoser: även i samband med 1994 års krisval fanns en övervikt av positiva bedömningar. Framtidsutsikterna för egen del var klart positiva bland väljarna inför 2010 års val. Trettiosju procent trodde att den egna ekonomin skulle förbättras under det närmaste året. Motsvarande andel för ”försämras” var bara 10 procent.

De framåtblickande bedömningarna när det gäller Sveriges ekonomi uppvisar lite större variationer men även här rådde rekordstor optimism inför framtiden i samband med 2010 års val. Femtiosju procent av väljarna trodde att de kommande 12 månaderna skulle bjuda på förbättringar i den svenska ekonomin. Endast fem procent trodde på en försämring (se tabell 9.2). Optimism kännetecknade också de

[1] Expressen 2009-09-21: ”Anders Borg presenterar budgeten”.

framåtblickande bedömningarna av den egna ekonomin där 37 procent av väljarna trodde på framtida förbättring. Valrörelsen 2010 slog rekord i väljaroptimism när det gäller den egna ekonomin och Sveriges ekonomi.

Tabell 9.2 Svenska folkets prospektiva bedömningar av hur Sveriges ekonomi och den egna ekonomin kommer att utvecklas (procent)

	Sveriges ekonomi								
	-82	-85	-88	-91	-94	-98	-02	-06	-10
förbättras	-	-	20	-	51	35	32	25	57
ungefär den samma	-	-	54	-	28	46	45	53	34
försämras	-	-	22	-	14	9	12	14	5
vet inte	-	-	4	-	7	10	11	8	4
summa procent	-	-	100	-	100	100	100	100	100
antal intervjuade	-	-	1 352	-	2 296	877	1 048	1 125	966

	den egna ekonomin								
	-82	-85	-88	-91	-94	-98	-02	-06	-10
förbättras	27	-	-	-	25	32	34	30	37
ungefär den samma	46	-	-	-	47	55	51	56	50
försämras	19	-	-	-	23	8	11	10	10
vet inte	8	-	-	-	5	5	4	4	3
summa procent	100	-	-	-	100	100	100	100	100
antal intervjuade	2 714	-	-	-	2 296	877	1 048	1 125	966

Kommentar: Resultaten är hämtade från de svenska valundersökningarna 1982-2010. Bedömningarna avsåg de två tre kommande åren i valundersökningarna 1982-1994. Tidsperspektivet i frågan ändrades 1998 till att handla om de kommande 12 månaderna.

Nästa steg är att utvärdera vad bedömningarna betyder för väljarnas val av parti. Har väljarna ekonomiska bedömningar någon koppling till partivalet? I figur 9.1 presenterar vi en enkel bivariat test av den ekonomiska röstningsteorin för Sverige under perioden 1982-2010. Effektmåttet vi använder är skillnaden i stödet för sittande regering mellan de väljare som gör positiva bedömningar av utvecklingen av ekonomin 12 månader bakåt och väljare som gör negativa bedömningar. Vi redovisar ett effektmått för nationella bedömningar och ett för bedömningar av den egna ekonomin.

Effekter av väljares perceptioner av den nationella ekonomin överskuggar alltid effekterna av egen ekonomi i studier av ekonomisk röstning. Väljares bedömningar av hur det har gått för den nationella ekonomin har alltid haft större betydelse för deras röstning än bedömningar av den egna ekonomin. Dessa resultat har varit bärande i argu-

mentationen att väljare inte i någon nämnvärd utsträckning ägnar sig åt plånboksröstning. Väljare är sociotropiska, inte egotropiska.[2]

Så har varit fallet också i Sverige vid varje tillfälle vi haft möjlighet att undersöka saken. Bedömningar av den nationella ekonomin har större betydelse för väljarnas val än bedömningar av den personliga ekonomin. I tillägg har vi också funnit en antydan till trend; att betydelsen av väljarnas ekonomiska perceptioner har minskat under 1990-talet och 2000-talet. Det gäller för såväl sociotropiska som egotropiska bedömningar.

Huvudskälet till de försvagade sambanden mellan ekonomibedömningar och partival som vi tidigare har lyft fram är att den globaliserade ekonomin gjort det allt vanskligare för väljarna att koppla den ekonomiska utvecklingen till regeringarnas ekonomiska politik. En annan förklaring till de minskade effekterna över tid är att väljare i etablerade demokratier har haft en allt starkare tendens att bestraffa sittande regeringar alldeles oavsett hur ekonomin klarat sig: kostnaden att regera har blivit större. Väljare bestraffar sittande regering allt hårdare och belönar allt mindre (läs mer i kapitel 11 om regeringsröstning).[3]

Mot bakgrund av de långsamt försvagade effekterna av ekonomisk röstning över tid är resultatet från 2010 års valundersökning mycket oväntat: vi uppmäter rekordstora effekter av ekonomiska bedömningar på partivalet (se figur 9.1) Efter en finanskris som bättre än något annat exemplifierar hur sammanvävda nationella ekonomier har blivit kunde man förvänta sig ett ännu svagare stöd för den ekonomiska röstningsteorin. Men icke. Bland väljare med en positiv bild av ekonomin var stödet för Alliansen fyrtioåtta procentenheter starkare än bland väljare med negativ bild (+48). Den effekten är fullt i klass med den tidigare rekordnivån från 1985 – som var en valrörelse där ekonomin kom att politiseras och bli en politisk stridsfråga och där oppo-

[2] En förklaring är att tillståndet i den personliga ekonomin på kort sikt i huvudsak påverkas av många beslut som vi fattar helt på egen hand – sittande regering kan därför inte alltid lastas eller prisas för den privatekonomiska balansräkningen.

[3] Genomsnittförändringarna av väljarstödet för sittande regeringspartier vid val har blivit betydligt mer negativa för varje decennium under efterkrigstiden: 1950-talet -1,7 procentenheter, 1960-talet -1,9 pe, 1970-talet -2,5 pe, 1980-talet -3,3 pe, 1990-talet -5,0 pe och 2000-talet -4,9 pe. Den genomsnittliga förlustsiffran för Sveriges del är -2,1 procentenheter för sittande regering under efterkrigstidens 17 val (se Bengtsson et al 2013).

sition och regering målade upp mycket olika bilder av tillståndet i ekonomin (Holmberg & Gilljam 1987).

Figur 9.1 Ekonomiröstning 1982-2010. Procentskillnad i regeringspartiers röststöd bland väljare som ser förbättringar i ekonomin jämfört med bland väljare som ser försämringar (procentskillnader)

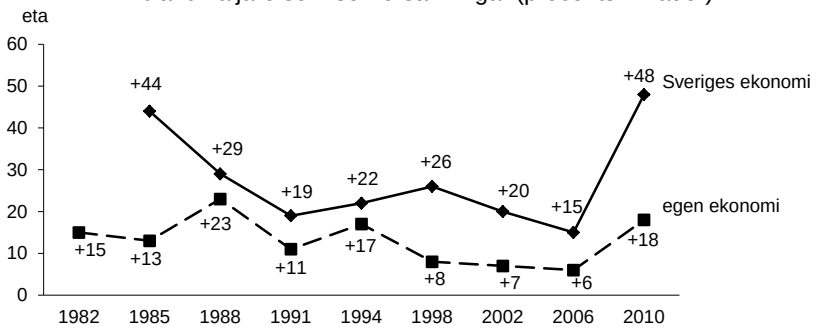

Kommentar: Intervjufrågorna gäller retrospektiva bedömningar – om den egna ekonomin respektive Sveriges ekonomi förbättrats, förblivit ungefär densamma eller försämrats. Bedömningarna gäller de två-tre senaste åren i valundersökningarna 1982 – 1994 och de senaste 12 månaderna 1998 – 2010. Resultaten kommer i samtliga fall från förvalsstudierna. Regering har definierats som: C/FP/KD/M 1982, 1994, 2006 och 2010 och S de övriga valåren. Om vi 1982 istället definierar regeringen som C/FP blir resultatet +8 för den egna ekonomin. Frågan om Sveriges ekonomi ställdes inte i valundersökningen 1982.

Även när det gäller effekter av perceptioner av utvecklingen i den egna personliga privatekonomin var de klart starkare 2010 än vad de varit i sentida riksdagsval. Merstödet för den sittande regeringen är 18 procentenheter bland de som ser ljust på den egna ekonomiska utvecklingen bakåt jämfört med de som har en negativ bild. Alliansregeringen stärkte sin ställning bland de väljare som ser ljust på den ekonomiska utvecklingen för egen del.

Vi har också genomfört variansanalyser för att närmare undersöka korrelationerna mellan ekonomiska bedömningar och partival över tid (se figur 9.2). Den analysen ger samma besked som vår enklare analys av regeringsstöd. Sambandet mellan *bakåtblickande* bedömningar i utvecklingen av den nationella ekonomin har varit som starkast i samband med valet 1985 och valet 2010 (eta=.37 vid båda tillfällena). Och det är tydligt att sambandet mellan sociotropiska bedömningar och partival är klart starkare än mellan egotropiska bedömningar och partival (eta mellan .08 och .19).

Väljer vi att använda *framåtblickande* bedömningar av hur den personliga och nationella ekonomin kommer att utvecklas får vi liknande resultat men inte alls lika tydligt (se högra figuren i figur 9.2). Bekym-

ran eller tillförsikt inför den framtida ekonomiska utvecklingen av nationella ekonomin uppvisar ett starkare samband med partival än bekymran/tillförsikt om den egna plånboken men inte vid varje val, endast vid 1994, 2002 och 2010 års val. Även här sticker dock 2010 års val ut från de andra med ett klart starkare samband mellan väljares bedömningar av den framtida utvecklingen av ekonomin och partivalet.

Figur 9.2 Korrelation mellan ekonomiska perceptioner och partival 1982-2010 (eta).

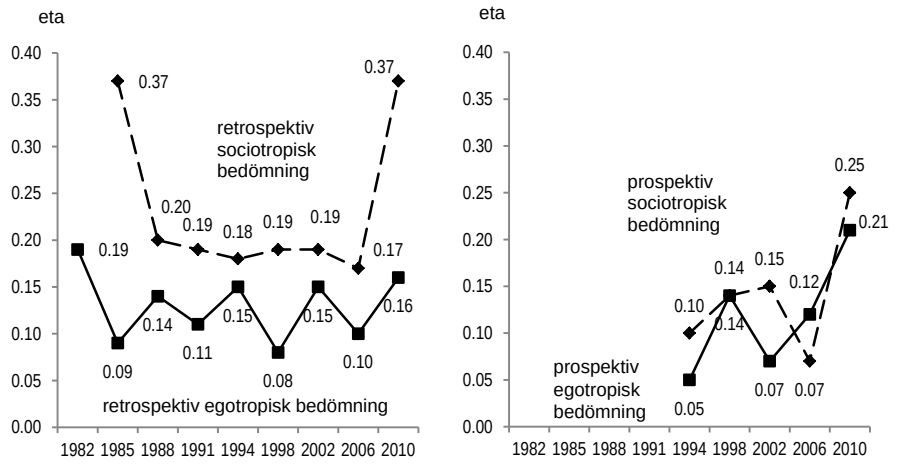

Kommentar: Intervjufrågorna gäller både retrospektiva och prospektiva bedömningar: om den egna ekonomin respektive Sveriges ekonomi förbättrats, förblivit ungefär densamma eller försämrats och hur svarspersonen tror att ekonomin kommer förändras under de närmaste 12 månaderna – om den egna ekonomin respektive Sveriges ekonomi kommer förbättras, förbli densamma eller försämras.

Vad är då förklaringen till de överraskande stora effekterna av väljares ekonomiska bedömningar 2010? Den gemensamma nämnaren för 1985 och 2010 års val är politiseringen av den ekonomiska politiken. Ekonomins framskjutna plats på dagordningen och i väljarnas medvetande gjorde att ekonomiska bedömningar fick större betydelse för väljarnas röstningskalkyler än på mycket länge. Finanskrisen 2008-2009 satte en starkare prägel på 2010 års valrörelse och påverkade väljarnas partival i större utsträckning än vad som tidigare har framkommit. En annan gemensam nämnare är lite oväntad: Sveriges ekonomi var vid båda tillfällena under kraftig återhämtning. En spännande hypotes är att det kanske är mer anledning för opposition och regering att politisera ekonomin och bråka om sakernas tillstånd i situationer där ekonomin går relativt bra än när ekonomin går dåligt?

Sakfrågeägarskap

Den ekonomiska politiken är en av de viktigaste sakfrågorna att vinna väljarnas förtroende. Att inneha sakfrågeägarskapet (*issue ownership*) när det gäller den ekonomiska politiken, det vill säga vara det parti som väljarna anser vara bäst skickade att sköta ekonomin, är en dröm för alla partier som siktar på att vara stora och regeringsbärande (Martinsson 2009; Green & Jennings 2012). Förtroendekampen om den ekonomiska politiken är ofta avgörande för var regeringsmakten hamnar. "It is the Economy, Stupid!", för att citera James Carville, Bill Clintons kampanjgeneral i det amerikanska presidentvalet 1992.

I valundersökningarna ställer vi sedan 1979 helt öppna frågor där vi ber respondenterna nämna vilket eller vilka partier de uppfattar har en bra respektive dålig politik på ett stort antal politikområden. Tre av dessa områden – ekonomi, sysselsättning och social trygghet – har i många analyser visat sig vara särskilt viktiga om ett parti ska kunna vinna ökat stöd i ett svenskt riksdagsval. Det gäller särskilt för de partier som slåss om regeringsmakten. I figur 9.3 närstuderar vi den historiska förtroendekampen mellan de två stora regeringsbärande partierna, Socialdemokraterna och Moderaterna, under perioden 1979-2010.

I samband med de två senaste riksdagsvalen har Moderaterna fått ett bättre betyg än Socialdemokraterna när det gäller den ekonomiska politiken. Femtiosju procent av väljarna 2010 nämnde spontant Moderaterna som ett parti med en bra politik när det gäller Sveriges ekonomi. Motsvarande andel för Socialdemokraterna var 21 procent. Moderaterna har dragit det längsta strået och gått segrande i kampen om att uppfattas som det dugligaste partiet i grenen ekonomi vid totalt sett tre tillfällen – 2006 och 2010, men även 1991.

Det sakfrågeägarskap som Moderaterna vann mycket knappt i samband med 2006 års val lyckades man behålla 2010 men den här gången var marginalen till S betydligt större. Under perioden 1979-2010 är samvariationen mellan att vinna regeringsmakten och att ta hem segern i grenen *Sveriges ekonomi* hundraprocentig. Mycket talar därför för att ett tronskifte när det gäller förtroende för ekonomin är en nödvändig förutsättning för regeringsskifte. Eller uttryckt på ett annat sätt: Om Socialdemokraterna ska vinna tillbaka regeringsmakten 2014 krävs sannolikt att de lyckas övertyga ett flertal om att de har bäst politik när det gäller ekonomi. Även när det gäller sysselsättning lyckades regeringen Reinfeldt att behålla det sakägarskap som vanns i samband med 2006 års val. Och ledningen är inte liten.

Figur 9.3 Andel som bedömer Socialdemokraternas respektive Moderaternas politik som bra när det gäller sysselsättning, Sveriges ekonomi och social trygghet 1979 – 2010 (procent)

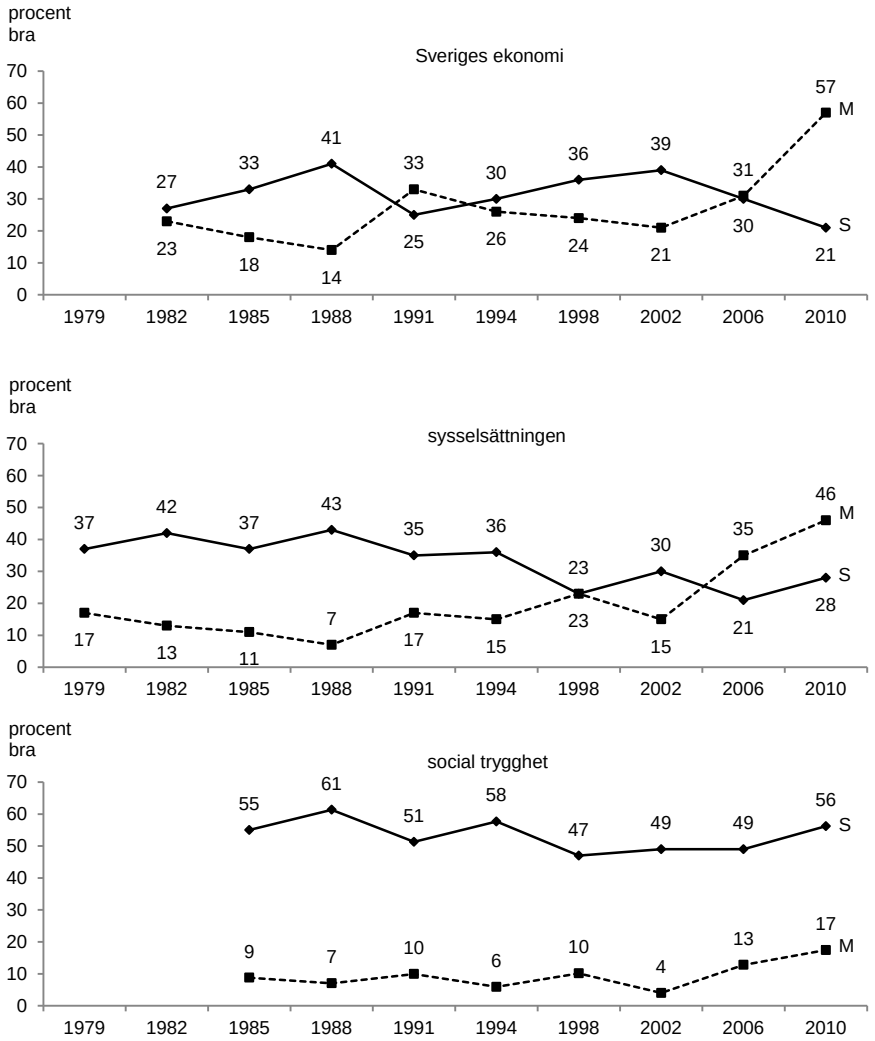

Kommentar: Samtliga svarspersoner ingår i procentbasen. Resultaten bygger på öppna intervjufrågor där svarspersonerna får ange vilket eller vilka partier som har en bra respektive en dålig politik när det gäller svensk ekonomi, sysselsättning och social trygghet. Femton ytterligare politikområden ingår också i frågebatteriet. Andelen som svarar dålig politik är för Socialdemokraterna inom ekonomi – respektive sysselsättningsområdet: 1979: -/10, 1982 16/9, 1985 16/9, 1988 6/3, 1991 21/12, 1994 11/6, 1998 13/19, 2002 10/12, 2006 10/20 och 2010 17/13. Motsvarande resultat för Moderaterna är: 1979 -/19, 1982 19/22, 1985 17/18, 1988 13/13, 1991 10/13, 1994 20/20, 1998 18/18, 2002 22/15, 2006 14/13 och 2010 11/13. Frågan om svensk ekonomi fanns inte med i 1979 års valundersökning.

Fyrtiosex procent av väljarna ansåg att Moderaterna hade en bra sysselsättningspolitik mot bara 28 procent för Socialdemokraterna.

Välfärdsfrågorna är en tredje betydelsefull sakfråga där det är viktigt att uppfattas som bäst. Socialdemokraterna har under mycket lång tid haft ett tydligt sakfrågeägarskap i välfärdspolitiken. Och S fortsätter även 2006 och 2010 att vidmakthålla väljarnas förtroende för att partiet är bäst på sociala trygghetsfrågor. I fem av de åtta senaste valen har en majoritet av väljarna spontant nämnt S som ett parti som har en bra politik när det gäller social trygghet. Moderaterna har under samma period visserligen fått ett något högre betyg, framför allt vid de senaste valen. Men trots att Moderaterna numera omfamnar den ”svenska modellen” där ”alla bidrar och alla får del” är partiet fortfarande inte i närheten av att ta över något sakfrågeägarskap från S i de sociala trygghetsfrågorna: Endast 17 procent av väljarna nämnde M som ett parti med bra politik 2010.

Fullserviceområdena ekonomi, sysselsättning och social trygghet är viktiga områden att uppfattas som bäst på för de stora gravitationscentra i vårt politiska dubbelstjärnesystem. Men för de mindre planeterna handlar det om att försöka profilera sig inför väljarna som det bästa politiska alternativet inom andra domäner. I Valundersökningen lät vi väljarna spontant nämna vilka partier som hade en bra respektive dålig politik på inte mindre än nitton olika politikområden (se tabell 9.3). I tabellen visas för varje parti och politikområde andelen väljare som på en öppen fråga nämnt att partiet har en bra respektive dålig politik. Balansmåttet (Δ) visar om väljarnas bedömning visar på en positiv eller negativ övervikt.

Tabellen visar tydligt vad som var partiernas styrkor och svagheter bland de svenska väljarna i samband med 2010 års val. Vänsterpartiet uppfattas ha en övervägande bra politik när det gäller social trygghet (+23) och jämställdhet (+19). Socialdemokraterna bästa politikområden enligt väljarna är social trygghet (+49) och äldreomsorg (+27). Centerpartiets tre bästa områden är företagens villkor (+29), sjukvård (+29) och glesbygd (+28).

Folkpartiet toppar med skola och utbildning (+28) följt av sysselsättning (+25) och företagens villkor (+24). Moderaterna får bäst betyg på områdena svensk ekonomi (+47), företagens villkor (+38) och sysselsättning (+33).

Tabell 9.3 Väljarna bedömer partiernas politik på olika politikområden. Andel som nämner att partiet har en bra politik (+) och dålig politik (-) 2010 (procent, balansmått)

Bästa parti på		V				S				MP				C				FP				KD				M				SD			
området	Politikområde	-	0	+	Δ	-	0	+	Δ	-	0	+	Δ	-	0	+	Δ	-	0	+	Δ	-	0	+	Δ	-	0	+	Δ	-	0	+	Δ
M	Sysselsättning	21	63	16	-5	13	59	28	15	11	74	15	4	9	57	34	25	8	59	33	25	9	60	31	22	13	41	46	33	9	88	3	-6
M	Svensk ekonomi	27	62	11	-16	17	62	21	4	16	75	9	-7	8	62	30	22	8	62	30	22	8	63	29	21	11	31	58	47	9	89	2	-7
M	Skatter	29	55	16	-13	21	50	29	8	18	67	15	-3	14	57	29	15	14	57	29	15	14	58	28	14	25	32	43	18	6	93	1	-5
M	Företagens villkor	28	66	6	-22	16	72	12	-4	14	78	8	-6	6	55	39	33	5	66	29	24	5	68	27	22	6	50	44	38	3	97	0	-3
MP	Miljö	5	85	10	5	4	83	13	9	7	31	62	55	8	69	23	15	7	82	11	4	6	84	10	4	15	72	13	-2	5	92	3	-2
M	Energi & kärnkraft	14	78	8	-6	8	77	15	7	19	56	25	6	11	67	22	11	10	69	21	11	7	76	17	10	11	63	26	15	3	95	2	-1
S	Social trygghet	9	59	32	23	7	37	56	49	6	68	26	20	19	66	15	-4	19	63	18	-1	18	62	20	2	33	50	17	-16	12	84	4	-8
S	Äldreomsorg	10	69	21	11	10	53	37	27	9	73	18	9	17	69	14	-3	16	66	18	2	16	63	21	5	24	61	15	-9	8	86	6	-2
S	Sjukvård	12	66	22	10	11	49	40	29	9	69	22	13	18	63	19	1	19	60	21	2	19	59	22	3	28	51	21	-7	6	90	4	-2
S	Barnomsorg	11	72	17	6	9	63	28	19	7	78	15	8	10	75	15	5	11	71	18	7	12	66	22	10	14	69	17	3	5	91	4	-1
S	Pensioner	12	78	10	-2	11	67	22	11	10	80	10	±0	16	67	17	1	16	66	18	2	16	66	18	2	24	55	21	-3	7	88	5	-2
FP	Skola och utbildning	20	66	14	-6	17	60	23	6	12	74	14	2	8	74	18	10	17	38	45	28	8	74	18	10	11	68	21	10	5	93	2	-3
M	Lag och ordning	15	75	10	-5	10	72	18	8	7	83	10	3	5	75	20	15	8	65	27	19	5	73	22	17	7	55	38	31	12	81	7	-5
S	Jämställdhet	7	70	23	16	4	66	30	26	3	78	19	16	6	78	16	10	7	74	19	12	14	71	15	1	12	71	17	5	9	85	6	-3
C	Glesbygd	7	87	6	-1	9	81	10	1	10	79	11	1	7	58	35	28	7	87	6	-1	6	87	7	1	15	78	7	-8	5	94	1	-4
M	Utrikespolitik	23	70	7	-16	6	77	17	11	8	85	7	-1	4	79	17	13	4	77	19	15	4	79	17	13	6	54	40	34	7	91	2	-5
M	EU	22	71	7	-15	4	80	16	12	11	79	10	-1	3	80	17	14	4	75	21	17	4	81	15	11	5	69	26	21	6	91	3	-3
FP	Invandring & flyktingar	10	75	15	5	11	64	25	14	7	79	14	7	6	79	15	9	9	67	24	15	6	78	16	10	9	71	20	11	51	42	7	-44
FP	Afghanistan	22	65	13	-9	11	74	15	4	11	80	9	-2	11	73	16	5	11	71	18	7	11	73	16	5	16	60	24	8	11	71	18	7

Kommentar: Frågan lyder: ”Jag skulle vilja ställa några frågor om vad Du tycker om partiernas politik i olika sakfrågor. På det här svarskortet har vi ställt samman några frågeområden som har varit aktuella i svensk politik under senare år. Jag börjar med sysselsättningsfrågorna. Är det något eller några partier som enligt Din mening har en bra politik i [frågeområde]. Är det något eller några partier som har en dålig politik i [frågeområde]?” Tabellen visar andel väljare som på respektive frågeområde själva nämnt att partiet har en bra politik (+) eller en dålig politik (-). Balansmåttet visar andelen bra politik minus andelen dålig politik för varje parti och område.

Tabell 9.4 Andel som röstar på respektive parti bland väljare som anser att partiet har en bra politik (+), varken bra eller dålig politik (0) och dålig politik (-) på olika politikområden 2010 (procent, effektmått E)

	V				S				MP				C				FP				KD				M				SD			
Politikområde	-	0	+	E	-	0	+	E	-	0	+	E	-	0	+	E	-	0	+	E	-	0	+	E	-	0	+	E	-	0	+	E
Sysselsättning	1	3	21	•96	8	22	59	•76	4	7	26	•51	1	3	15	•146	1	6	14	•85	1	3	12	•121	2	14	47	•151	2	3	5	•5
Svensk ekonomi	1	5	18	•37	8	25	62	•52	0	10	21	•19	0	4	15	•123	1	7	13	•59	2	5	8	•47	0	9	44	•290	1	3	17	•11
Skatter	0	4	22	•97	8	23	59	•73	1	7	32	•69	2	4	15	•109	3	7	13	•51	1	4	11	•70	2	16	52	•135	2	3	8	•2
Företagens villkor	2	7	14	•13	11	30	58	•23	3	9	23	•20	1	4	12	•122	2	8	10	•38	3	6	7	•32	10	20	40	•88	0	3	100	•0
Miljö	5	5	15	•33	9	28	51	•24	0	1	15	•729	1	4	19	•122	3	8	10	•13	1	6	9	•15	6	27	61	•30	0	3	9	•9
Energi & kärnkraft	1	5	19	•30	7	27	58	•31	2	5	26	•127	2	4	18	•89	2	7	15	•43	1	4	15	•59	4	22	54	•64	5	3	5	•3
Social trygghet	1	2	14	•225	3	18	41	•127	3	7	19	•77	1	6	19	•48	4	8	14	•32	1	2	20	•170	11	30	56	•31	1	3	9	•11
Äldreomsorg	6	4	12	•69	13	20	49	•90	7	8	18	•42	2	6	18	•42	4	8	15	•35	1	4	15	•87	13	29	49	•25	2	2	17	•41
Sjukvård	2	3	15	•111	9	22	47	•85	4	7	22	•75	2	7	14	•38	3	7	15	•41	1	4	15	•89	8	30	52	•37	4	3	9	•12
Barnomsorg	2	4	15	•67	7	26	46	•50	2	8	23	•45	2	5	19	•52	2	8	13	•28	1	3	16	•106	10	28	46	•28	0	3	4	•5
Pensioner	3	5	11	•20	10	27	50	•40	4	10	13	•13	1	6	16	•45	6	8	11	•26	2	4	16	•68	11	28	49	•37	2	3	11	•19
Skola& utbildning	3	4	19	•71	10	27	54	•45	3	7	27	•51	2	6	14	•43	2	4	14	•169	0	5	11	•38	4	25	51	•43	2	3	4	•3
Lag och ordning	2	5	17	•35	14	28	50	•32	2	9	18	•19	2	6	13	•46	0	6	15	•61	0	4	12	•60	6	22	42	•73	1	2	21	•71
Jämställdhet	2	4	12	•79	12	26	43	•50	5	7	21	•58	1	6	14	•38	5	7	14	•37	1	5	16	•48	10	27	50	•32	2	3	10	•19
Glesbygd	6	5	15	•19	13	29	57	•20	3	9	23	•28	1	3	15	•185	4	8	14	•10	3	5	16	•21	13	30	47	•11	7	3	11	•4
Utrikespolitik	0	5	31	•46	8	27	53	•33	1	9	25	•18	0	6	13	•36	0	7	15	•39	0	5	12	•41	2	18	46	•105	3	3	10	•6
EU	1	5	26	•35	17	28	46	•27	2	8	33	•42	0	6	14	•42	2	6	16	•51	0	5	10	•29	9	22	48	•56	1	3	9	•9
Invandring & flyktingar	2	3	18	•79	19	25	48	•47	2	8	24	•43	5	6	14	•36	1	7	15	•55	3	5	13	•44	14	24	51	•43	0	2	34	•104
Afghanistan	4	3	2	•10	10	29	51	•27	1	9	28	•28	1	7	12	•28	3	8	14	•32	2	5	13	•42	12	25	48	•46	2	4	2	•8

Kommentar: Resultaten är hämtade från Valundersökningen 2010. Talen visar andelen som röstat på partiet bland väljare som svarat att partiet har en dålig politik (-), bra politik (+) och andel väljare som inte nämnt partiet alls (0) på det aktuella politikområdet. En redovisning av hur effektmåttet beräknas finns i brödtexten.

Miljöpartiet uppfattas som bäst på miljö (+55), social trygghet (+20) och jämställdhet (+16). Sverigedemokraterna, slutligen, bedöms inte vara övervägande bra på något politikområde utom när det gäller Sveriges närvaro i Afghanistan (+7). Det som sticker ut är snarare det låga betyget när det gäller SDs politik på området invandring och flyktingar (-44).

Läser vi tabellen radvis konstaterar vi att det är de två stora partierna Socialdemokraterna och Moderaterna som lägger beslag på förstaplatsen på merparten av politikområdena. Moderaterna uppfattades som bäst när det gäller sysselsättning, skatter, svensk ekonomi, företagens villkor, energi och kärnkraft, lag och ordning, utrikespolitik och EU. De handlar alla om tunga politikområden som är viktiga att behålla sakfrågeägarskapet i om man vill fortsätta regera ett land. Socialdemokraterna uppfattas som bäst på social trygghet, äldreomsorg, sjukvård, barnomsorg, pensioner och jämställdhet. Efter de stora partierna är det Folkpartiet som tar hem flest titlar för bäst politik, på områdena skola och utbildning, invandring och flyktingar samt med knapp marginal Sveriges närvaro i Afghanistan. Miljöpartiet är bäst på miljö, Centerpartiet bäst på frågor som rör glesbygden.

Ett sätt att beräkna effekten av att uppfattas som bra på ett politikområde är att jämföra partiets röststöd bland väljare som tycker partiet är dåligt med väljare som tycker partiet är bra. I tabell 9.4 redovisas dessa röstandelar tillsammans med ett effektmått (E) Måttet beräknas i två steg: Röstningssannolikheten bland väljare som värderar partiet positivt divideras med röstningssannolikheten bland väljare som värderar partiet neutralt (0). Då erhålls en kvot som indikerar hur mycket sannolikheten att rösta på partiet förändras om vi rör oss från neutrala till positiva värderingar av partiets politik. I steg två multipliceras denna kvot med procentandelen väljare som tyckte att partiet hade en bra politik på området (resultaten hämtas från tabell 9.3). För att erhålla höga värden på effektmåttet (E) krävs två saker: För det första ska en stor andel väljare bedöma partiets politik som bra på det aktuella området. För det andra ska sannolikheten att rösta på partiet vara avsevärt högre bland väljare som värderar partiet positivt än som värderar partiet neutralt.

Resultaten i tabell 9.4 sammanfattar mycket tydligt vilka som var partiernas mest vägvinnande politikområden i samband med 2010 års val. De tre politikområden som gav mest draghjälp åt partierna när det gäller att locka till sig väljare var för Vänsterpartiet social trygghet,

sjukvård och invandring- och flyktingar, för Socialdemokraterna social trygghet, äldreomsorg och sysselsättning, för Centerpartiet glesbygd, sysselsättning och svensk ekonomi, för Folkpartiet skola och utbildning, sysselsättning och lag- och ordning, för Moderaterna svensk ekonomi, sysselsättning och skatter, för Kristdemokraterna social trygghet, sysselsättning och barnomsorg, för Miljöpartiet miljö, energi och kärnkraft och social trygghet, och för Sverigedemokraterna invandring- och flyktingar, lag och ordning och äldreomsorg.

Resultat och ansvar för regeringspolitiken

Om mekanismerna bakom väljarnas ansvarsutkrävande ska fungera tillfredsställande förutsätter det att väljare har bra underlag för att värdera de resultat som uppnåtts på olika politikområden under den gångna mandatperioden. I tillägg behöver de kunna värdera i vad mån de sittande regeringspartierna ska lastas eller prisas för det som ägt rum.

Frågor om ansvarstillskrivning och resultat har inte varit centrala i svenska valundersökningar av den enkla anledningen att svenska väljare historiskt i huvudsak har ägnat sig åt att blicka framåt och ge partierna mandat för politik som ska utföras under kommande mandatperiod. Blickar i backspegeln och funderingar om ansvar har varit mindre vanliga i svenska valrörelser (Esaiasson & Håkansson 2002; Petersson et al. 2002).

Valundersökningen 2010 ställde vi för första gången frågor om vilket ansvar väljarna tillskriver regeringen för resultat på olika områden. Först fick respondenterna bedöma *resultaten* av regeringens politik på sju områden: sysselsättning, sjukvård, ekonomi, välfärd, skola, miljö och flykting/invandring (se tabell 9.5). Följdfrågan handlade sedan om *ansvarstillskrivning*: vi lät respondenterna bedöma i vad mån utvecklingen på de olika områdena berodde på regeringens politik (se tabell 9.6).

Resultatutvärderingarna är väljarnas betyg på Alliansregeringens göranden och låtanden under mandatperioden 2006-2010. Ekonomin klarar sig bra med ett medelbetyg klart på den positiva sidan (+1,3). Även när det gäller skola och utbildning (+0,3) och miljö (+0,4) är väljarnas betyg på den positiva sidan. Däremot delas det ut betyg under nollstrecket när det gäller sysselsättningen (-0,2), sjukvården (-0,4), den sociala välfärden (-0,6) och flyktingar och invandringen (-0,3).

Resultatbedömningarna är givetvis starkt färgade av partianhängarskap och ideologiska orienteringar. Väljare som står till vänster och röstar på oppositionspartier ger regeringen avsevärt lägre betyg än väljare som står till höger och är Alliansväljare. Den sociala välfärden, ekonomin och sjukvården är de områden där betygen skiljer sig allra mest åt bland personer med olika ideologisk orientering. Alliansregeringen får ett mycket dåligt betyg när det gäller uppnådda resultat inom den sociala välfärden (-2,6) bland väljare långt till vänster men ett klart plusbetyg bland väljare långt till höger (+1,0), för att ta ett exempel.

Alliansregeringen får bättre betyg för ekonomin bland män än bland kvinnor; här finns en tydlig könsskillnad (+1,5 respektive +1,1) som inte gäller för något annat politikområde. Andra grupper som ger ett starkt positivt betyg på Alliansregeringens ekonomiska politik under mandatperioden är de allra äldsta över 60 år (omkring +1,7), högre tjänstemän (+1,8), företagare (+2,0) och de mest kunniga väljarna (+2,2).[4] När det gäller väljarnas ansvarstillskrivning visar resultaten att väljarna ställer Alliansregeringen som övervägande ansvariga (medeltal högre än 5) för i tur och ordning skolan och utbildningen (6,0), flykting- och invandringen (5,4), den svenska ekonomin (5,6), sjukvården (5,6) och den sociala välfärden (5,7). Områden där regeringen relativt sett har klarat sig undan ansvar i större utsträckning är sysselsättningen (4,6) och miljön (4,8).

Variationerna i ansvarstillskrivning är inte lika stora som när det gäller bedömningar av uppnådda resultat. Intressant att notera är att kvinnor bedömer regeringens ansvar som generellt större oavsett politikområde.[5] Likaså finns en svag tendens att yngre väljare tillskriver regeringen ett större ansvar än äldre väljare, framför allt för miljön och flyktingar och invandringen.

[4] Alliansregeringens betyg för den ekonomiska politiken bland de väljare som har högst inkomster (översta 20 percentilen) är +1,3. Betyget bland de med lägst inkomster (lägsta 20 percentilen) är klart lägre, +0,8.

[5] Korrelationerna mellan resultat och ansvarstillskrivning (r) bland samtliga väljare är följande: sysselsättningen (+.17), sjukvården (-.15), den svenska ekonomin (+.27), den sociala välfärden (-.19), skolan och utbildningen (+.15), miljön (+.09), flyktingar och invandringen (-.06). En positiv korrelation betyder att goda resultatvärderingar tenderar att gå hand i hand med att väljare tillskriver regeringen ett större ansvar för politikområdet.

Tabell 9.5 Väljarnas resultatutvärdering av regeringens politik 2006-2010 på sju olika områden (medelvärden)

	Antal svarande	Sysselsättningen	Sjukvården	Den svenska ekonomin	Den sociala välfärden	Skolan och utbildningen	Miljön	Flyktingar och invandringen
samtliga	628	-0,2	-0,4	+1,3	-0,6	+0,3	+0,4	-0,3
kön								
man	331	-0,2	-0,3	+1,5	-0,6	+0,4	+0,3	-0,3
kvinna	297	-0,2	-0,5	+1,1	-0,5	+0,3	+0,5	-0,3
ålder								
18-22 år	27*	+0,3	-0,5	+0,2	-0,2	+0,3	+0,5	-1,2
22-30 år	65	-0,4	-0,3	+0,5	-0,5	+0,3	+0,3	-0,3
31-40 år	104	0,2	-0,4	+1,2	-0,3	+0,3	+0,4	-0,2
41-50 år	108	-0,3	-0,8	+1,0	-0,9	-0,1	+0,3	-0,5
51-60 år	124	-0,3	-0,6	+1,5	-0,9	+0,2	+0,4	-0,2
61-70 år	122	-0,3	-0,3	+1,7	-0,5	+0,5	+0,5	-0,2
71-84 år	78	-0,4	0,1	+1,8	±0,0	+1,0	+0,4	-0,4
yrke								
industriarbetare	47	-0,8	-1,1	+0,7	-1,5	-0,2	±0,0	-0,9
övriga arbetare	104	-1,0	-1,2	+0,7	-0,9	±0,0	+0,4	-0,4
lägre tjänstemän	63	-0,2	-0,4	+1,3	-0,4	±0,0	+0,4	-0,3
tjänstemän i mellanställning	180	-0,2	-0,3	+1,3	-0,6	+0,3	+0,3	-0,3
högre tjänstemän och större företagare	134	+0,1	±0,0	+1,8	-0,3	+0,9	+0,5	±0,0
småföretagare	44	-0,1	+0,2	+2,0	-0,5	+0,3	+0,5	-0,8
studerande	41	+0,3	-+0,3	+1,1	-0,2	+0,4	+0,4	-0,1
ideologi								
klart till vänster	85	-1,9	-2,0	-0,5	-2,6	-1,4	-0,9	-1,5
något till vänster	120	-1,5	-1,4	+0,3	-1,7	-0,2	-0,2	-0,5
varken till vänster eller till höger	105	-0,5	-0,5	+0,8	-0,8	+0,3	+0,5	-0,1
något till höger	207	+0,8	+0,3	+2,2	+0,4	+1,0	+0,8	±0,0
klart till höger	86	+1,4	+1,1	+2,8	+1,0	+1,5	+1,1	+0,1
politisk kunskap								
låg kunskap	57	-0,7	-0,8	-0,3	-0,6	+0,3	+0,6	-0,7
ganska låg kunskap	135	-0,2	-0,7	+0,9	-0,5	-0,1	+0,7	-0,4
varken låg eller hög kunskap	247	-0,4	-0,7	+1,3	-0,8	+0,2	+0,1	-0,3
hög kunskap	128	+0,2	+0,3	+2,0	-0,5	+0,9	+0,4	-0,3
mycket hög kunskap	61	±0,0	+0,3	+2,2	-0,1	+0,9	+0,7	+0,1
röstning i valet 2010								
Vänsterpartiet	30	-2,0	-2,1	-0,3	-2,8	-1,5	-0,5	-1,6
Socialdemokraterna	171	-1,6	-1,5	0,0	-1,9	-0,7	-0,2	-0,7
Miljöpartiet	55	-0,6	-0,8	+0,3	-1,7	-0,2	-0,6	-0,6
Centerpartiet	41	+0,7	+0,5	+2,6	+1,1	+1,2	+1,5	0,5
Folkpartiet	48	+0,6	+0,7	+2,3	+0,4	+1,4	+0,9	-0,1
Kristdemokraterna	31	+1,3	+0,8	+2,4	+1,0	+1,7	+1,0	+0,7
Moderaterna	183	+1,0	+0,6	+2,4	+0,7	+1,1	+0,9	+0,3
Sverigedemokraterna	24*	-0,7	-1,1	+0,9	-0,8	-0,3	+0,4	-2,1

Kommentar: Resultaten är hämtade från 2010 års Valundersökning; förvalsintervjuerna. Frågan lyder: ”Vad tycker du om utvecklingen inom följande områden om du jämför med läget vid tidpunkten för valet 2006? Du kan svara med hjälp av skalan på kortet”. Skalan gick från -5 ”mycket sämre” till +5 ”mycket bättre” och hade ett mittenalternativ 0 ”varken bättre eller sämre”. *=färre än 30 personer.

Tabell 9.6 Väljarnas ansvarstillskrivande av regeringens politik 2006-2010 på sju olika områden (medelvärden)

	Antal svarande	Syssel-sättningen	Sjukvården	Den svenska ekonomin	Den sociala välfärden	Skolan och ut-bildningen	Miljön	Flyktingar och invandringen
samtliga	610	4,6	5,6	5,6	5,7	6,0	4,8	5,4
kön								
man	323	4,3	5,5	5,5	5,4	5,7	4,6	5,0
kvinna	287	5,0	5,8	5,7	6,0	6,3	4,9	5,7
ålder								
18-22 år	23*	5,6	6,6	6,0	5,7	6,5	5,5	5,8
22-30 år	66	4,9	6,1	5,1	6,3	6,3	4,8	5,7
31-40 år	103	4,7	6,1	5,1	6,0	6,4	4,9	5,9
41-50 år	108	4,7	5,8	5,5	5,9	6,1	4,7	5,3
51-60 år	116	4,4	5,4	5,6	5,8	5,8	4,7	5,1
61-70 år	120	4,3	5,2	5,6	5,3	5,4	4,7	5,4
71-84 år	74	4,3	5,3	6,2	5,0	5,7	4,4	5,0
yrke								
industriarbetare	43	4,0	5,3	5,0	5,0	4,9	4,4	4,6
övriga arbetare	95	4,9	5,7	5,1	5,6	5,8	4,7	5,6
lägre tjänstemän	61	5,0	6,0	5,8	5,9	6,4	5,3	5,7
tjänstemän i mellanställning	181	4,3	5,5	5,4	5,8	6,1	4,8	5,4
högre tjänstemän och större företagare	135	4,5	5,5	5,9	5,8	6,2	4,7	5,2
småföretagare	41	4,5	5,6	6,1	5,7	5,5	4,6	5,8
studerande	41	5,1	6,3	5,5	5,9	6,1	4,8	5,4
ideologi								
klart till vänster	81	5,0	6,3	5,3	6,6	6,3	5,2	5,7
något till vänster	116	4,5	6,3	5,1	6,2	6,1	4,9	5,7
varken till vänster eller till höger	95	4,3	4,8	4,9	5,1	5,4	4,2	5,1
något till höger	210	4,6	5,4	5,9	5,5	5,8	4,7	5,2
klart till höger	84	4,6	5,2	6,6	5,5	6,4	5,0	5,3
politisk kunskap								
låg kunskap	48	5,5	5,8	5,2	5,6	5,4	4,7	5,9
ganska låg kunskap	124	5,1	5,5	5,5	5,7	5,9	4,9	5,5
varken låg eller hög kunskap	249	4,5	5,7	5,3	5,7	6,0	4,7	5,3
hög kunskap	128	4	5,4	6,0	5,7	6,0	4,7	5,3
mycket hög kunskap	60	4,6	5,8	6,0	6,2	6,2	4,7	5,1
Röstning i valet 2010								
Vänsterpartiet	30	5,2	6,3	4,9	6,9	6,3	5,5	6,1
Socialdemokraterna	160	4,6	5,8	5,0	5,8	5,8	4,5	5,5
Miljöpartiet	53	4,8	6,4	4,8	6,5	6,6	5,0	5,6
Centerpartiet	40	4,4	5,2	5,8	5,5	6,0	5,6	4,8
Folkpartiet	47	4,7	5,3	6,4	5,2	6,1	4,6	4,8
Kristdemokraterna	31	3,9	5,6	5,7	5,5	6,5	5,1	5,8
Moderaterna	184	4,6	5,2	6,1	5,5	5,9	4,6	5,2
Sverigedemokraterna	22*	4,4	5,9	6,2	4,9	5,0	3,9	5,6

Kommentar: Resultaten är hämtade från 2010 års Valundersökning; förvalsintervjuerna. Frågan lyder: ”I vilken utsträckning anser du att utvecklingen inom de olika områdena sedan tidpunkten för valet 2006 beror på regeringens politik eller på andra orsaker eller har du ingen uppfattning?”. Skalan gick från 0 ”beror helt och hållet på andra orsaker” till 10 ”beror helt och hållet på regeringens politik”. *=färre än 30 personer

Vi har anledning att förvänta oss olika svarsmönster när det gäller ansvarstillskrivning och resultatbedömningar beroende på om väljarna stöder oppositionspartier eller regeringspartier. Såväl resultatbedömningar som ansvarstillskrivning är starkt ideologiskt färgade. Oppositionspartiernas väljare ska ge uttryck för en mer negativ utvärdering av förd regeringspolitik samtidigt som de tillskriver den sittande regering ett stort ansvar för de dåliga resultaten. Och i de fall då resultaten ändå upplevs som goda kommer oppositionspartiernas väljare tona ned betydelsen av regeringens insatser. Omvänt kommer regeringspartiernas väljare ha en ljusare bild av vad som hänt och låta regeringen få beröm för de goda resultaten.

Figur 9.4 Samlade resultatutvärderingar och ansvarstillskrivningar av regeringens politik 2006-2010 bland De Rödgrönas respektive Alliansens väljare (indexmått)

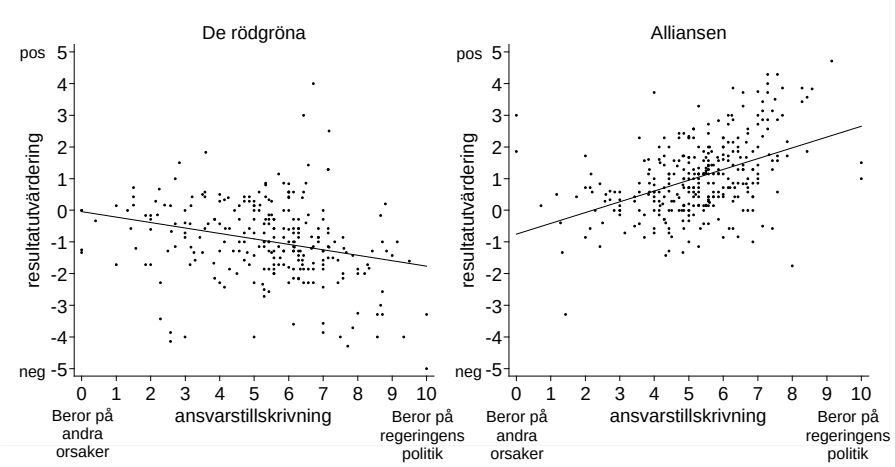

Kommentar: Resultaten är hämtade från förvalsintervjuerna i 2010 års valundersökning. Graferna visar två index baserade på de resultatutvärderingar (Cronbach's alpha = 0.87) och ansvarstillskrivningar (Cronbach's alpha = 0.83) för de sju områdena som presenterades tabell 9.5 och 9.6, samt figur 9.3. Prickarna i figuren representerar de individer som besvarat frågorna. Korrelationen mellan de två indexen bland rödgröna väljare uppgår till r=-.27. Motsvarande korrelation bland Alliansens väljare är r=+.44. Antalet svarande i analysen uppgår till 610.

Eftersom resultaten är mycket likartade för varje politikområde har vi byggt additiva index för väljarnas samlade bedömningar av resultat och ansvar för de sju politikområdena. Figur 9.4 visar att sambandet mellan resultatutvärderingar och ansvarstillskrivningar är svagt nega-

tivt bland de rödgröna partiernas väljare 2010 men klart positivt bland Allianspartiernas väljare.

Alliansväljarna har en stark tendens att tillskriva sin regering ett stort ansvar för framgångar och ett mindre ansvar för motgångar. Bland oppositionspartiernas väljare finns en motsatt tendens – om än avsevärt svagare – att tillskriva regeringen ett större ansvar för dåliga resultat och ett mindre ansvar för bra resultat.

Resultaten är förstås väntade men ändå intressanta. Det understryker att bedömningar av resultat och ansvarsutkrävande handlar om politiska bedömningar. De är starkt färgade av ideologisk hemvist och filtrerade genom partisympatier och känslor av anhängarskap. Det är med andra ord fåfängt att tro att resultat och ansvar kan objektivt fastställas. Precis som med andra politiska sakfrågor behöver resultat och ansvar debatteras flitigt under valrörelserna för att ge väljarna ett så bra beslutsunderlag som möjligt. Regering och opposition behöver få möjlighet och utrymme att kämpa om att övertyga väljarna om ansvar och utfall.

En samlad modell

Vi avslutar våra analyser med en multivariat test av betydelsen av ekonomiska bedömningar på valet av block i 2010 års riksdagsval. Tidigare sådana test (jfr Oscarsson & Holmberg 2008:189) har visat att effekten av retrospektiva ekonomiska bedömningar varit lätta att kontrollera bort i en ekonomisk-politisk multivariat analysmodell där väljarnas ideologiska orienteringar och politiska bedömningar av regeringens och oppositionens ekonomiska politik finns med.

Motsvarande analys är möjlig att genomföra på många olika sätt (Martinsson 2013) men vi har valt att genomföra den på samma sätt som 2006. Blockval är beroende variabel i analysen. Vad vi skattar är sannolikheten att rösta på Allianspartier (C, FP, KD och M). Vi börjar långt bak i en tänkt orsakstratt med ett antal grundläggande socioekonomiska variabler som vi vet är med och långsiktigt strukturerar svenskt väljarbeteende (yrke, ålder och utbildningsnivå). Därefter för vi in vänster-högeråsikter som vi vet spelar en mycket stor och varaktig roll för hur svenska väljare väljer parti. I ett tredje steg lägger vi till mer kortsiktigt verkande faktorer såsom bakåtblickande bedömningar av Sveriges och den egna ekonomin. I ett fjärde steg har vi också lagt in väljarnas politiska bedömningar av Moderaternas ekonomiska politik.

Tabell 9.7 Ekonomisk-politisk röstning. Stegvis test med hjälp av logistisk regression (förändring av predicerade sannolikheter)

	steg 1 socioekonomi	steg 2 vänsterhöger	steg 3 ekon. bedömn.	steg 4 bedömn av reg. politik
kön	+10*	+11	+8	+7
yrkesgrupp	+34***	+25*	+24*	+18
åldersgrupp	+7	+22*	+33**	+27*
utbildningsgrupp	+12	+15	+4	+5
väster-högerideologi	-	+88***	+87***	+85***
Sveriges ekonomi bakåt	-	-	+53***	+40**
egen ekonomi bakåt	-	-	+17	+13
Moderaternas ekonomiska politik	-	-	-	+63***
McFadden's pseudo R^2	.07	.40	.44	.50
Antal svarspersoner	533	533	533	533

Kommentar: Resultaten kommer från en serie logistiska regressioner med blockval 2010 som beroende variabel (V/S/MP=0, C/FP/KD/M=1). De oberoende variablerna är kodade på följande sätt: kön kvinna = 0, man = 1; yrkesgrupp arbetare = 0, tjänsteman/egenföretagare = 0,5, högre tjänsteman/företagare med anställda = 1; åldersgrupp 18-30 = 0, 31-64 = 0,5, 65-84 = 1; utbildningsgrupp låg = 0, medel = 0,5, hög = 1; vänster-högerideologi mätt via ett index byggt på åsiktsfrågor om offentliga kontra privata lösningar, offentligt = 0, mittposition = 0,5, privat = 1. Åsiktsfrågorna som ingår i indexet är sälja statliga företag och affärsverk, bedriva mer av sjukvården i privat regi och satsa på ett samhälle med mer privat företagssamhet och marknadsekonomi. Bedömningen av Sveriges ekonomi retrospektivt, förbättrats = 0, samma = 0,5, försämrats = 1; bedömning av egen ekonomi retrospektivt förbättrats = 0, samma = 0,5, försämrats = 1; bedömning av socialdemokratisk sysselsättningspolitik bra = 0, varken/eller = 0,5, dålig = 1; bedömning av socialdemokraternas ekonomiska politik bra = 0, varken/eller = 0,5, dålig = 1. Effektestimaten kan tolkas i termer av den ökning i procentenheter i röstning på Alliansen som varje maxförändring från 0 till 1 för de oberoende variablerna ger upphov till när alla andra oberoende variabler antar sina genomsnittliga värden.

En nyhet 2010 är att effekten av väljarnas bakåtblickande bedömningar av svensk ekonomi är mycket tydlig och statistiskt signifikant (jfr Martinsson 2013). Resultaten visar att sannolikheten att rösta på ett Alliansparti är mer än 50 procentenheter större bland personer med ljus bild av den ekonomiska utvecklingen än bland personer med dyster bild av utvecklingen när alla andra förklaringsvariabler i modellen hålls vid sitt medelvärde. Mer förväntat är att effekterna av bedömningar av den egna ekonomin inte klarar sig i en multivariat analys. Däremot finns det tydliga effekter av väljarnas politiska bedömningar av Moderaternas ekonomiska politik: Kortsiktiga utvärderingar av huruvida Moderaternas ekonomiska politik är bra eller dålig spelade en mycket viktigare roll 2010 än vad som var fallet för Socialdemokraterna i motsvarande analys från 2006 (Oscarsson & Holmberg 2008). Det ger ökat stöd för att ekonomin var en verkligt tungt vägande faktor när det gäller valutgången i 2010 års val. Det finns ett starkt empiriskt stöd för att det var väljarnas syn på den ekonomiska utvecklingen

och bedömningar av den ekonomiska politiken som räddade Alliansen kvar vid regeringsmakten.

Räkna aldrig bort ekonomin

Analyserna i det här kapitlet har visat att väljarnas bedömningar av svensk ekonomi spelade en huvudroll i samband med valet 2010. Mer så än i flera tidigare riksdagsval även under den djupa ekonomiska 1990-talskrisen. Inte sedan 1985 har betydelsen av väljarnas perceptioner av den nationella ekonomin varit så betydelsefull för valutgången i ett svenskt riksdagsval.

Vi har ännu en gång kunnat bekräfta att väljares bedömningar av *den egna ekonomin* spelar en mycket undanskymd roll i ekonomiska förklaringsmodeller. Det är väljarnas bedömningar av den *nationella* ekonomin bakåt och framåt som ger ett förklaringsbidrag till partiers fram- och tillbakagångar. Men i normalfallet räcker inte det för att bli en utslagsgivande faktor i svenska val. Det krävs något mer. Ekonomiska frågor måste högt upp på dagordningen och dessutom politiseras för att den ekonomiska röstningsmodellen ska hjälpa oss förstå varför val slutar som de gör. Alliansregeringen hade god hjälp av att det bråkades om tillståndet i ekonomin i samband med riksdagsvalet 2010. Göran Perssons regering hade vid valet 2006 inte samma hjälp av valrörelsedebatten trots att tillståndet i svensk ekonomi var utmärkt.

Kapitel 10
Åsiktsröstning

Frågar vi väljarna säger de att de åsiktsröstar mer. Andelen svarspersoner i valundersökningarna som själva anger att de åsikts-eller ideologiröstar är större idag än i början av 2000-talet och under 1990-talet. Dagens svenska väljare uppfattar sig mer som åsiktsröstare än som var fallet för tio-femton år sedan. Det är alltså vad väljarna själva säger och en sådan självuppfattning är naturligtvis inte oviktig. Bland annat därför att åsiktsröstning ur demokratiskt-normativ synvinkel ofta bedöms som någonting positivt. Politikens innehåll och färdriktning skall spela huvudrollen för väljarna på valdagen. I en representativ demokrati baserad på partier skall väljarna åsiktsrösta och stödja eller förkasta olika partiers framtidsprogram och/eller stödja eller ta avstånd ifrån vad olika partier har gjort tidigare på olika frågeområden. Sakpolitik och sakfrågor skall stå i centrum, gärna inbäddade i långsiktiga ideologier och grundläggande värderingar.

Åsiktsröstning är således normativt viktig. En central fråga blir om svenska väljares självbild om en ökad åsiktsröstning kan underbyggas med andra data. Och i så fall helst data som inte är av ett självbespeglande slag. Huvuduppgiften i detta kapitel är att söka efter sådana data inom ramen för valundersökningarna och se hur svensk åsiktsröstning har förändrats utifrån mer ”objektiva” kriterier. Väljarnas subjektiva vittnesmål skall synas. Ett annat minst lika viktigt syfte med detta kapitel är att mer konkret undersöka i vilka sakfrågor som svenska väljare åsiktsröstar mest och vilka effekterna blev i valet 2010. Vi fokuserar på tre frågeställningar. Vilka – om några – sakfrågor gynnade Moderaterna/Alliansen och Sverigedemokraterna i valet 2010 och vilka – om några – sakfrågor missgynnade Socialdemokraterna.

Ideologisk vänster-högerröstning

En gammal sanning som fortfarande gäller är att svenska väljare i mycket stor utsträckning vänster-högerröstar. Den traditionella vänster-högerdimensionen som strukturerat det svenska partisystemet och

väljarnas röstande sedan åtminstone tullstriden på 1880-talet är i högsta grad relevant än idag. Sambandet mellan människors ideologiska åsikter på vänster-högerskalan och valet av parti har alltid varit mycket starkt i Sverige och har förändrats mycket lite under de trettio år valundersökningarna har genomfört jämförbara mätningar (Oscarsson 1998). Korrelationen mellan väljarnas placering av sig själva på en elvagradig vänster-högerskala och vilket parti de väljer har under perioden 1979-2010 varierat mellan som högst .77 1982 och som lägst .71 1991. I valet 2010 är korrelationen .74 (eta). Den mycket starka kopplingen mellan vänster-högeråsikter och partival i Sverige gör att alla ideologiska opinionsförändringar på dimensionen kan få tydliga effekter på valresultaten. Blåser det högervindar gynnas Alliansen medan vänstervindar är bra för de Rödgröna.

I figur 10.1 visas hur de ideologiska vindarna blåst i Sverige sedan valet 1968 då den första mätningen genomfördes. Resultaten bygger på en intervjufråga där svarspersonerna ombeds att placera sig själva på en skala från 0 (långt till vänster) till 10 (långt till höger). I figuren särskiljer vi personer som placerar sig till vänster (0-4) respektive till höger (6-10). Separat under figuren redovisas val för val medeltalen på den elvagradiga skalan och andelen som placerar sig i mitten på varken vänster eller höger (5).

Högervinden slår rekord i valet 2010. Andelen personer som ideologiskt uppfattar sig till höger har aldrig tidigare varit så hög i Sverige. Hela 47 procent av svarspersonerna i Valundersökningen 2010 placerar sig till höger på vänster-högerskala. Det tidigare rekordet var 46 procent från valet 2006 Den ideologiska vänstersidan har ett klart svagare stöd. Endast 34 respektive 32 procent placerar sig till vänster i valen 2010 och 2006. När den första mätningen gjordes 1968 var opinionsläget nästan exakt det omvända med en stor övervikt för den ideologiska vänstern med 43 procent mot endast 31 procent för andelen människor som uppfattade sig som höger. Då var den svenska opinionen lika vänstervriden som den är högervriden idag. Vänstersidans övervikt fortsatte under 1970-talet för att först ersättas av en period med jämnare läge mellan de båda ideologiska lägren under 1980- och 1990-talen och därefter övergå i en klar dominans för högersidan i de två senaste valen på 2000-talet. Sett över alla åren sedan 1968 kan en mycket tydlig ideologisk förskjutning noteras från vänster till höger. Mellan 1968 och 2010 har andelen svenskar som uppfattar sig som ideologiskt till vänster minskat från 43 till 34 procent samti-

digt som andelen som identifierar sig som ideologiskt till höger har ökat från 31 till 47 procent. Den mycket påtagliga ideologiska högerförskjutningen syns också mycket tydligt i valresultaten. När vänstervinden blåste i valet 1968 fick Vänsterpartiet och Socialdemokraterna tillsammans 53,1 procent av rösterna. Fyrtio år senare i valet 2010 när högervågen svallade som högst fick de Rödgröna endast 43,6 procent tillsammans.

Figur 10.1 Svenska folket placerar sig på vänster-högerskalan 1968 – 2010 (procent)

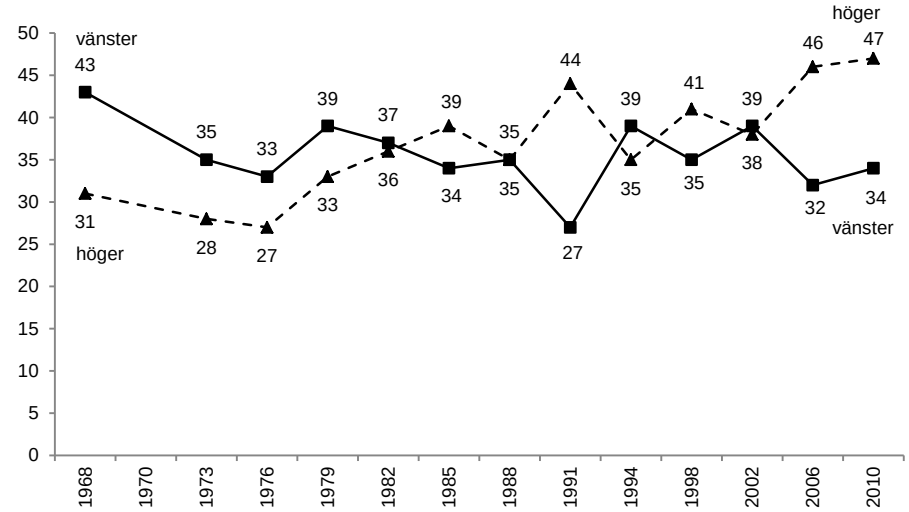

	1968	1970	1973	1976	1979	1982	1985	1988	1991	1994	1998	2002	2006	2010
varken eller	26	-	37	40	28	27	27	30	29	26	24	23	22	19
medeltal	47	-	49	49	49	50	52	50	55	49	51	49	52	53

Kommentar: Resultaten bygger på hur samtliga svarspersoner placerar sig på en elvagradig vänster-högerskala där 0 står för långt till vänster och 10 långt till höger. I figuren har värdena 0 – 4 benämnts *vänster,* 5 *varken/eller* och 6 – 10 *höger.* Medeltalen kan variera mellan 0 (vänster) och 100 (höger). De har multiplicerats med 10 för att undvika decimaler. Personer som ej besvarat frågan (mellan 3 – 10 procent genom åren) ingår inte i analysen.

Ett intressant resultat är också att andelen personer som placerar sig i mitten av vänster-högerskalan har minskat över tid. Endast 19 procent uppfattar sig som ”varken vänster eller höger” i valet 2010 – den lägsta andelen vi uppmätt i valundersökningarna. Alla rykten om vänster-högerdimensionens död är alltså klart överdrivna. Fler svenska

än någonsin ser sig själva som antingen till vänster eller till höger i valet 2010. Den gamla ideologiska vänster-högerkonflikten lever.

Ser vi närmare på vad som hände i valet 2010 och hur det ideologiska opinionsläget ser ut i jämförelse med 2006 visar det sig att inte mycket förändrades. Andelen svenskar som placerar sig till höger ökar med 1 procentenhet från 46 till 47 procent. Men även andelen som placerar sig till vänster ökar något – från 32 till 34 procent (+2 procentenheter). Opinionsläget blir med andra ord något mer polariserat. Fler tar ställning till höger eller till vänster samtidigt som andelen som uppfattar sig i mitten minskar (-3 procentenheter).

Partiernas ideologiska positioner i väljarnas ögon

Avståndet mellan Socialdemokratiska partiet och Moderaterna var större på 1970-talet när Valundersökningen började systematiskt mäta hur väljare uppfattar partiernas positioner på vänster-högerdimensionen. I de senaste valen 2006 och 2010 har avståndet mellan S och M blivit klart mindre i väljarnas ögon. På en vänster-högerskala mellan 0 (vänster) och 100 (höger) placerades Socialdemokraterna på medeltalet 29 i valet 1979 och Moderaterna på 89 – ett avstånd på 60 enheter. Sedan dess har både S och M enligt väljarna förskjutit sina positioner in mot mitten. Socialdemokraterna placeras i genomsnitt på 36 respektive 33 i de båda senaste valen medan Moderaterna hamnar på 84 respektive 83. Enligt väljarna har alltså Socialdemokraterna förflyttat sig 4 enheter åt höger mellan 1979 och 2010 samtidigt som Moderaterna gått 6 enheter åt vänster. Det ideologiska avståndet har minskat från 60 enheter 1979 till 50 enheter 2010. Polariseringen mellan S och M har minskat (se figur 10.2).

Men samtidigt som denna minskning inträffar ökar enligt väljarnas uppfattning avstånden mellan några av partierna som befann sig mot mitten för trettio år sedan. Miljöpartiet som placerades exakt i mitten på 50 i valet 1982 har sedan dess förflyttat sig klar till vänster i väljarnas ögon – till 36 2006 och 39 2010. De borgerliga mittenpartierna har enligt väljarna gjort en motsatt resa från mitten ut åt höger. I valet 1982 placerades KD i snitt på 57, FP på 60 och C på 62. Alla tre partierna placeras något mer till höger 2010, tydligast för KD med 68, men också för FP med 66 och C med 63.

Mittenpartiernas förändrade positioner innebär att i väljarnas ögon har MP närmat sig Socialdemokraterna och Vänsterpartiet samtidigt som KD, FP och C kommit närmare Moderaterna. Som väljarna ser

det formerar sig partierna tydligare i två ideologiska block i valen 2006 och 2010 än som var fallet tidigare.

Figur 10.2 Väljarnas placeringar av partierna längs vänster-högerdimensionen 1979-2010 (medeltal)

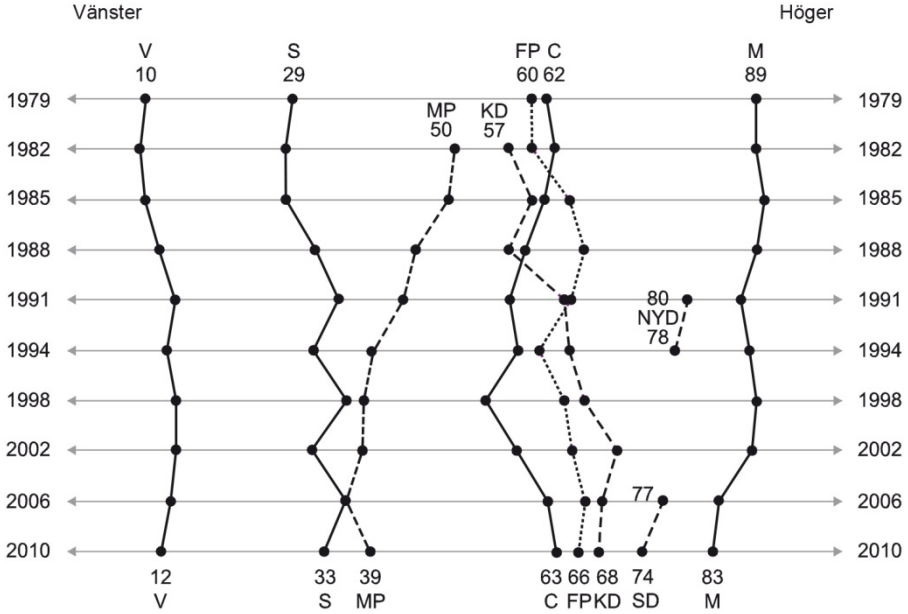

Kommentar: Uppgifterna om partiernas genomsnittpositioner längs vänster-högerdimensionen är hämtade från svenska valundersökningar 1979-2010. Intervjufrågan lyder: ”Man brukar ju ibland tänka sig att partierna kan ordnas från vänster till höger efter politisk ställning. På det här kortet finns en skala. Jag skulle vilja att Du placerade de politiska partierna på skalan. Var någonstans skulle Du vilja placera [parti]”. Skalan går från 0 ”långt till vänster” till 10 ”långt till höger” med mittenalternativet 5=”varken till vänster eller till höger”. Medeltalen har multiplicerats med 10. FI placerades snittmässigt på 25 2006 och 27 2010. PP placerades på 48 i snitt 2010.

Sverigedemokraterna uppfattas snittmässigt som ett högerparti av väljarna. Placeringen var 77 i valet 2006 och 74 2010. Bakom medeltalen döljer sig att 15 respektive 16 procent av svarspersonerna 2006 och 2010 uppfattar SD till vänster, 10 och 17 procent i mitten och 75 och 67 procent till höger. Klara majoriteter bland svenska väljare ser alltså Sverigedemokraterna som ett parti ideologiskt till höger; dock inte lika långt till höger som Moderaterna.

Väljarnas egna vänster-högerpositioner

Det ideologiska närmandet mellan Socialdemokraterna och Moderaterna återfinns inte bland partiernas egna väljare. Det genomsnittliga vänster-högeravståndet mellan S- och M-väljare är i allt väsentligt detsamma 2010 som det var 1979. Väljarnas egna självplaceringar på vänster-högerskalan var 34 och 73 för personer som stödde S respektive M 1979. I valet 2010 är motsvarande medeltal 36 och 70, alltså bra nära exakt desamma. Socialdemokratiska och moderata väljare har inte kommit varandra ideologiskt närmare under de senaste trettio åren. Den gamla polariseringen består.

Figur 10.3 Genomsnittliga vänster-högerplaceringar för partiernas väljare 1979-2010 (medeltal)

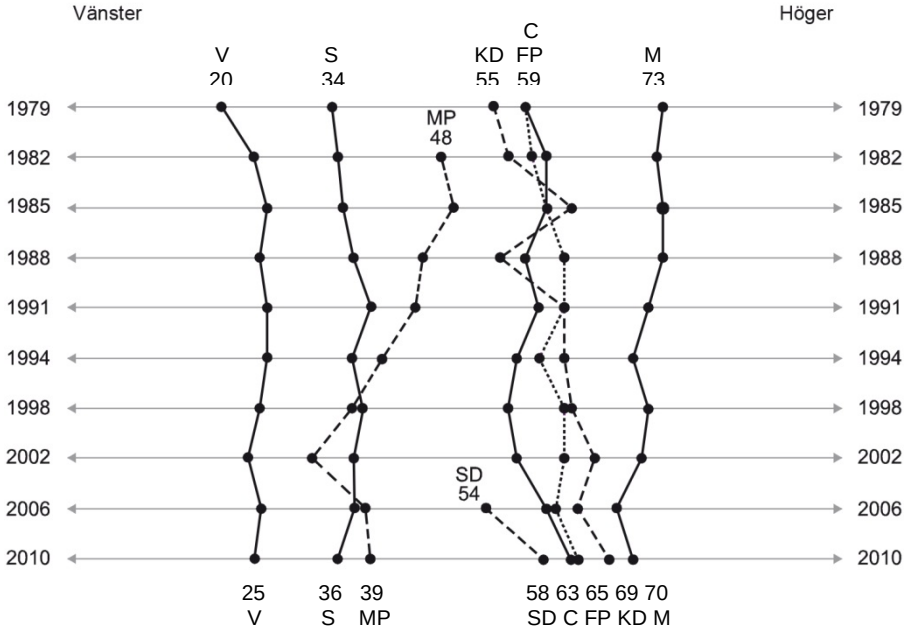

Kommentar: Genomsnittet för samtliga svarspersoner var 49 1979, 50 1982, 52 1985, 50 1988, 55 1991, 49 1994, 51 1998, 49 2002 och 52 2006 och 53 2010. Genomsnittet för Ny Demokratis väljare var 63 1991 och 61 1994. För FI:s väljare var genomsnittet 32 2006 och 33 2010. PP-väljares medeltal var 59 i valet 2010.

Om de stora partiernas väljare inte snittmässigt förflyttat sig på vänster-högerskalan gäller inte samma sak för de mindre partiernas väljare. Här kan vi tvärtom iaktta flera relativt tydliga förflyttningar. Vänsterpartiets väljare har blivit något mindre vänster (från 20 1979 till 25

2010) samtidigt som Miljöpartiets väljare blivit klart mer vänster (från 48 1982 till 39 2010). När det gäller de borgerliga mittenpartiernas väljare har de i alla tre fallen glidit åt höger – allra tydligast för KD-väljare (från 55 1979 till 69 2010), men också påtagligt för C-väljare (från 59 1979 till 63 2010) och FP-väljare (från 59 1979 till 65 2010).

Som framgår av figur 10.3 har vi idag två relativt sammanhållna block av väljare på vänster-högerdimensionen – de Rödgröna och Alliansen. Så såg det inte ut på 1970-talet. Då var de ideologiska åsiktsavstånden klart större inom dåtidens två block – socialisterna respektive de borgerliga.

Sverigedemokraternas väljare placerar sig själva snittmässigt mot mitten och mellan de Rödgrönas och Alliansens väljare. Men placeringen är tydligare åt höger 2010 (58) än 2006 (54). Andelen SD-väljare som uppfattar sig som ideologiskt till höger har ökat från 49 procent 2006 till 51 procent 2010 samtidigt som andelen som placerar sig i mitten gått ned från 36 till 33 procent. Få sverigedemokratiska väljare uppfattar sig som vänster, 15 procent 2006 och 16 procent 2010. När Sverigedemokraternas väljare får klassificera sig själva ideologiskt lutar det alltså klart mer åt höger än åt vänster.

Sakfrågeåsikter

Sambandet mellan väljarnas subjektiva vänster-högerplacering och valet av parti har som framgått alltid varit mycket starkt i Sverige och har förändrats mycket lite. Men om vi närstuderar vår mätserie tillbaka till 1979 visar det sig att vissa smärre förändringar kan iakttas. Korrelationen (eta) mellan den ideologiska självplaceringen och partivalet var som högst 1979 och 1982 med eta-värden på .75 respektive .77. Därefter minskade sambandet till .74 1985, .73 1988 och till det lägsta värdet .71 i valet 1991. Nedgången bröts sedan i valet 1994 när den ideologiska åsiktsröstningen ånyo började öka något – till en korrelation på .72 1994, .75 1998, .72 2002 och .74 både i valet 2006 och 2010. Den ideologiska vänster-högerröstningen i Sverige var enligt dessa resultat som högst åren 1979-82, minskade sedan fram till början av 1990-talet för att sedan åter förstärkas med början i valet 1998. Under 2000-talet har ökningen i ideologiröstningen inte fortsatt, men den har heller inte försvagats. Den ha förblivit på en stabilt hög nivå.

Frågan är om vi kan observera ett motsvarande mönster i åsiktröstningen när vi mer konkret ser på sambandet mellan väljarnas olika

sakfrågeåsikter och hur de rös tar. Två frågeställningar står i fokus. En som gäller utvecklingen över tid. Var sambandet mellan åsikter och partival i Sverige starkast åren kring 1980 för att sedan först minska och sedan ånyo börja gå upp igen? Den andra frågeställningen gäller om den starka kopplingen mellan vänster-höger och röstning också återfinns när vi studerar sambandet mellan väljares mer konkreta sakfrågeåsikter och val av parti. En tredje extrafråga som mer specifikt gäller 2010 års val är vilka sakfrågeåsikter de olika partiernas väljare har i valet, och hur mycket olika väljargrupper skiljer sig åt åsiktsmässigt. Vad tycker S-väljare jämfört med M-väljare? Och vilka åsikter har Sverigedemokraternas väljare?

Vi börjar analysen med att i rangordnad form se på hur starka sambanden är mellan väljarnas åsikter i ett fyrtiotal sakfrågor och ett tiotal mer ideologiska frågor om olika framtida samhällen (se tabell 10.1 och 10.2). Det sambandsmått som används är som tidigare eta med 1.00 som maxvärde och .00 som minvärde. I de båda tabellerna redovisas också vad olika partiers väljare har för åsikter i de olika sakfrågorna. Dessutom visar resultaten för fullständighetens skull även vad blankröstare, icke-röstare och samtliga svarande har för åsikter.

Starkast samband med valet av parti återfinns mycket tydligt för ett antal sakfrågor som är av vänster-högerkaraktär. Om vi ser på de sex sakområden som uppvisar de allra starkaste samband mellan väljarnas åsikter och hur de röstar (eta=.50 eller större) visar det sig att de alla är traditionella vänster-högerfrågor som har att gör med offentligt kontra privat, skatter och välfärdsstatens bidrag. De sex sakfrågeåsikter som är mest tydligt kopplade till hur väljarna röstade 2010 är: inställning till marknadsekonomi och privat företagsamhet, till utförsäljning av statliga företag, till skatteavdrag för hushållsnära tjänster, till mer privat sjukvård, till fastighetsskatt för de högst taxerade villorna och till omfattningen på sociala bidrag.

Ytterligare tre klassiska vänster-högerfrågor har också mycket starka åsiktssamband med röstningen 2010 även om eta-värdena hamnar strax under .50. Det gäller frågan om allmänt sänkta skatter (eta=.48), frågan om en minskning av sociala bidrag (eta=.48) och frågan om att minska den offentliga sektorn (eta=.46).

I alla dessa nio vänster-högerfrågor återfinns ett tydligt blockmönster i väljarnas åsikter med stora åsiktsskillnader mellan rödgröna och borgerliga väljare.

Tabell 10.1 Sambandet mellan sakfrågeåsikt och partival 2010 (procent och eta)

sakfrågeåsikt	*andel mycket eller ganska bra förslag* parti i riksdagsvalet 2010								blankt	icke-röstare	samt-liga	samband åsikt och partival (eta)
	V	S	MP	C	FP	KD	M	SD				
Sälja statliga företag och affärsverk till privata köpare	6	4	8	29	32	49	37	13	0	24	21	.56
Avskaffa skatteavdraget för hushållsnära tjänster	57	39	28	8	9	4	6	10	15	34	22	.55
Bedriva mer av sjukvården i privat regi	11	8	12	45	45	54	61	27	15	25	32	.54
Införa en fastighetsskatt för de allra högst taxerade villorna	81	74	69	23	36	24	19	43	38	53	49	.53
Minska de sociala bidragen	9	8	3	28	28	41	43	20	8	21	23	.50
Det har gått så långt med de sociala reformerna i det här landet att staten i fortsättningen hellre borde *minska* än öka bidrag och stöd till medborborgarna (procent instämmer)	16	23	17	69	57	74	70	51	25	51	45	.48
Sänka skatterna	20	29	15	51	62	65	69	46	43	66	46	.48
I huvudsak för eller emot kärnkraft som energikälla (procent för)	26	39	15	45	55	58	72	68	45	37	46	.47
Minska den offentliga sektorn	9	10	8	28	39	48	40	25	8	17	24	.46
Använd kärnkraften (procent max 10 reaktorer + bygg fler än 10)	17	33	18	46	51	56	71	53	43	40	46	.43
Höja skatten på bensin	32	20	67	11	22	11	11	13	13	18	22	.42
Sverige bör på lång sikt avveckla kärnkraften	73	45	79	47	46	43	23	22	50	39	43	.41
Införa sex timmars arbetsdag för alla förvärvsarbetande	89	62	65	33	29	32	31	45	54	54	48	.40
Avsluta Sveriges deltagande i FN:s militära insats i Afghanistan senast 2011	69	59	57	28	42	24	27	49	18	55	45	.38
Införa republik i Sverige	62	20	24	5	16	3	9	27	0	23	18	.37
Minska inkomstskillnaderna samhället	99	80	89	64	59	53	52	76	54	67	69	.36
Sverige bör söka medlemskap i NATO	4	11	3	16	21	26	29	29	7	24	18	.36
Sverige bör utträda ur EU	44	22	13	15	6	12	9	37	7	31	17	.35
Ta emot färre flyktingar i Sverige	18	31	12	23	28	30	36	85	43	57	32	.35
De ledande i bankerna och industrin får alldeles för mycket inflytande om inte samhället har möjlighet att kontrollera det privata näringslivet (procent instämmer)	94	92	89	70	72	77	62	94	88	79	79	.34
Öka det ekonomiska stödet till invandrare så att de kan bevara sin egen kultur	34	16	34	15	11	8	7	2	7	13	15	.33

forts.

Tabell 10.1 forts.

sakfrågeåsikt	*andel mycket eller ganska bra förslag* parti i riksdagsvalet 2010 V	S	MP	C	FP	KD	M	SD	blankt	icke-röstare	samt-liga	samband åsikt och partival (eta)
Inställning till EU (procent positiv)	25	45	55	62	69	53	68	23	25	31	52	.31
Inställning till den så kallade FRA-lagen (procent positiv)	6	14	11	26	28	29	31	27	14	7	20	.30
Införa mycket hårdare fängelsestraff för brottslingar	38	58	32	37	50	53	61	85	86	73	55	.28
Öka arbetskraftsinvandringen till Sverige	28	24	40	49	34	40	37	5	14	19	32	.26
Sänka maxtaxan inom barnomsorgen	66	56	45	30	29	33	38	55	38	62	47	.26
Sverige bör införa euro som valuta	24	27	19	31	42	33	44	17	21	23	32	.25
Minska det svenska biståndet till utvecklingsländerna	11	13	4	9	4	14	15	38	15	17	13	.25
Införa könskvotring till höga chefsbefattningar i stat och kommun	34	33	35	22	17	18	16	25	0	29	25	.25
Höja pensionsåldern	4	6	12	22	19	19	16	5	7	10	12	.25
Öka det ekonomiska stödet till glesbygden	82	79	79	80	55	79	64	79	62	82	73	.23
Minska försvarsutgifterna	67	42	61	32	42	33	35	20	21	53	42	.22
Den svenska vargstammen för öka i antal	36	24	52	27	30	16	25	44	42	18	28	.20
Personvalsinslaget bör ökas ytterligare i kommande riksdagsval	8	8	7	10	7	21	14	11	0	14	11	.17
Förbjuda alla former av pornografi	49	55	42	49	55	58	39	32	31	47	47	.17
Avskaffa vårdnadsbidraget för småbarnsföräldrar	24	17	17	7	16	4	19	14	17	7	13	.14
Sverige bör arbeta för ökad frihandel i hela världen	62	60	60	63	72	62	67	45	54	56	63	.14
Avkriminalisera all fildelning på Internet	31	30	31	17	30	17	31	49	50	33	30	.12

Kommentar: De flesta sakfrågorna har fem svarsalternativ: mycket eller ganska bra förslag, varken eller och ganska eller mycket dåligt förslag. Resultaten visar andelen personer som svarat mycket eller ganska bra förslag. Procenten har beräknats bland dem som angivit ett av de fem svarsalternativen. Några sakfrågor har andra svarsalternativ och i de fallen har procenten beräknats bland dem som valt något av de explicita svarsalternativen, inklusive i några fall alternativet ”ingen uppfattning”. Åtta riksdagspartier ingår i eta-beräkningarna. Eta kan variera mellan .00 (inget samband) och 1.00 (maxsamband).

Tabell 10.2 Sambandet mellan åsikter om olika ideologiskt färgade framtidssamhällen och valet av parti 2010 (procent och eta)

framtidssamhälle – satsa på ett samhälle…	andel bra förslag parti i riksdagsvalet 2010								blankt	icke-röstare	samt-liga	samband åsikt och partival (eta)
	V	S	MP	C	FP	KD	M	SD				
… med mer privat företagsamhet och marknadsekonomi	15	24	36	67	68	82	80	46	21	35	50	.58
… där kristna värden spelar större roll	3	10	10	27	19	68	14	17	8	12	16	.36
… ett mångkulturellt samhälle med stor tolerans gentemot människor från andra länder med andra religioner och levnadssätt	71	52	83	68	62	64	52	11	31	38	56	.32
… med mer lag och ordning	45	63	40	61	74	85	75	90	64	65	66	.32
… ett miljövänligt samhälle även om det innebär låg eller ingen ekonomisk tillväxt	60	45	78	44	44	36	29	45	54	32	44	.31
… som slår vakt om traditionellt svenska värden	30	50	31	40	46	64	54	80	43	46	49	.26
… som stärker familjens ställning	48	66	41	63	65	88	70	71	62	70	65	.26
… med mer internationell inriktning och mindre av gränser mellan folk och länder	71	48	75	57	59	51	57	18	21	41	55	.25
… där homo-, bi- och transsexuella rättigheter stärks	71	54	84	64	56	45	58	37	29	42	58	.25
… med mer jämställdhet mellan män och kvinnor	91	86	95	82	87	74	82	66	71	84	84	.19
… där makt omfördelas från gruppen män till gruppen kvinnor	46	39	55	44	34	24	32	22	8	32	37	.19
… där ideella organisationer och frivilliga insatser spelar en större roll	48	42	46	56	43	60	44	59	38	48	46	.09

Kommentar: Svarsskalan för *satsa samhällefrågorna* varierar mellan 0 (dåligt förslag) och 10 (bra förslag). Svar mellan 6 – 10 har definierats som bra förslag i tabellen. Eta-analysen har genomförts på samma sätt som i tabell 10.1.

Alliansväljare jämfört med rödgröna väljare är mer positiva till marknadsekonomi, till utförsäljning av statliga företag, till mer privat sjukvård, till skatteavdrag för hushållsnära tjänster, till minskade social bidrag, till sänkta skatter, till en minskad offentlig sektor och mer negativa till att införa en fastighetsskatt för de högst taxerade villorna.

Sverigedemokraternas väljare befinner sig i dessa centrala vänster-högerfrågor åsiktsmässigt mellan blockens väljare; inte så långt till höger som Alliansens väljare men heller inte så långt till vänster som de Rödgrönas väljare. På fem områden ligger SD-väljare närmast S-väljare: utförsäljning av statliga företag, privat sjukvård, sociala bidrag, sänkta skatter och inställning till marknadsekonomi. Tre andra sakfrågor uppvisar det motsatta mönstret med SD-väljare åsiktsmässigt närmare M-väljare: skatteavdrag för hushållsnära tjänster, fastighetsskatt för de högst taxerade villorna och att sociala bidrag hellre borde minska än öka. En fråga uppvisar ett lika stort åsiktsavstånd mellan S-och SD-väljare som mellan M- och SD-väljare. Det gäller frågan om den om den offentliga sektorns storlek. Sverigedemokraternas väljare är alltså inte åsiktmässigt långt ut på högerkanten i vänster-högerfrågor. De tenderar istället att befinna sig mellan de Rödgrönas och Alliansens väljare.

Det är på andra sakområden än vänster-högerfrågor som Sverigedemokraternas väljare åsiktsmässigt skiljer ut sig mest från övriga partiers väljare. Om vi jämför SD-väljares åsikter med samtliga väljares åsikter i tabell 10.1 är det följande fem frågor som uppvisar störst åsiktsskillnader: SD-väljare vill ta emot färre flyktingar i Sverige (85 procent mot 32 procent bland samtliga svarande=+53), införa hårdare fängelsestraff (+30), är mer negativa till EU (+29), är *mindre* positiva till arbetskraftsinvandring till Sverige (+27) och mer positiva till att minska u-biståndet (+25). När det gäller vilka framtida samhällen man vill satsa på har SD-väljare mest skilda prioriteringar när det gäller dessa fyra samhällen: SD-väljare vill satsa mindre på ett mångkulturellt samhälle (+46), mindre på ett internationellt inriktat samhälle (+37), mer på ett samhälle med traditionellt svenska värden (+31) och mer på ett samhälle med mer lag och ordning (+24). Vi känner igen områdena från tidigare studier. Sverigedemokrater särskiljer sig mest när det gäller flykting- och invandringspolitik och mångkulturalism, men också när det gäller frågor om lag och ordning, bistånd och EU. Sverigedemokrater tenderar att sätta Sverige först. De är nationalister.

Bland rödgröna väljare är det oftast Miljöpartiets väljare som åsiktsmässigt ligger närmast väljare från något alliansparti i de centrala vänster-högerfrågorna. Men inte överväldigande så. Bara i fem frågor av nio. I övriga fyra ligger S-väljare åsiktsmässigt närmast alliansväljarna i tre frågor och V-väljare i en. Bland alliansväljare är det främst C- eller FP-väljare som ligger närmast väljare från något rödgrönt parti när det gäller vänster-högeråsikter: fyra frågor för C-väljare, tre frågor för FP-väljare och två frågor där C-och FP-väljare åsiktsmässigt står lika nära väljare från något rödgrönt parti.

Tendens att åsiktsrösta har ökat något i valet 2010 jämfört med 2006. Av sammanlagt trettiotre jämförbara sakfrågor i tabellerna 10.1 och 10.2 uppvisar en klar majoritet (tjugotvå) ett högre Eta-värde för sambandet mellan åsikt och parti i valet 2010 än i valet 2006. Mest märks förstärkningen i frågor som har att göra med invandring, EU och kärnkraft där Sverigedemokrater intar åsiktsmässiga flankpositioner, men också i en fråga som införande av sextimmarsdag där åsiktsskillnaderna mellan rödgröna väljare och alliansanhängare blivit större. Åsiktsröstningen har också ökat något i de tunga vänster-högerfrågorna som att sälja statliga företag eller att privatisera mer av sjukhusvården. Antalet sakfrågor som tvärtom uppvisar en något försvagad åsiktsröstning 2010 är tio. Bland dem märks eurofrågan och frågan om personval, där åsiktsskillnaderna alltså minskat mellan de olika partiernas väljare.

Vi kan se svenska väljares tendens att åsiktsrösta i ett längre perspektiv om vi konstruerar ett sammanhållet åsiktsröstningsmått för varje val. Ett sätt att göra det på är att beräkna genomsnittliga eta för de tre sakfrågor som i varje valundersökning uppvisar starkast samband med valet av parti. Gör vi så kan vi skapa ett mått som går ända tillbaka till valet 1956. De frågor som kommer att ingå i måttet är inte desamma genom åren, men de är de frågor som vid varje tidpunkt uppvisar de starkaste korrelationerna mellan åsikt och partival. Det visar sig att alla sakfrågor som kommer med i måttet i alla val är vänster-högerfrågor. Det betyder att vi i praktiken skapat ett tidsseriemått för graden av samband mellan vänster-högeråsikt och röstning i Sverige. Resultatet återges i figur 10.4.

Åsiktsröstningen har gått upp bland svenska väljare. Åtminstone sett i ett längre perspektiv tillbaka till 1950- och 1960-talen. Kopp-

lingen mellan vad människor tycker i olika sakfrågor och hur de röstar är starkare idag än för femtio-sextio år sedan.[1] Men åsiktsröstningen är inte som allra starkast på 2000-talet, även om den ökat något i de två senaste valen.

Figur 10.4 Åsiktsröstning 1956-2010. Samband mellan vänster-högerrelaterade sakfrågeåsikter och partival (eta)

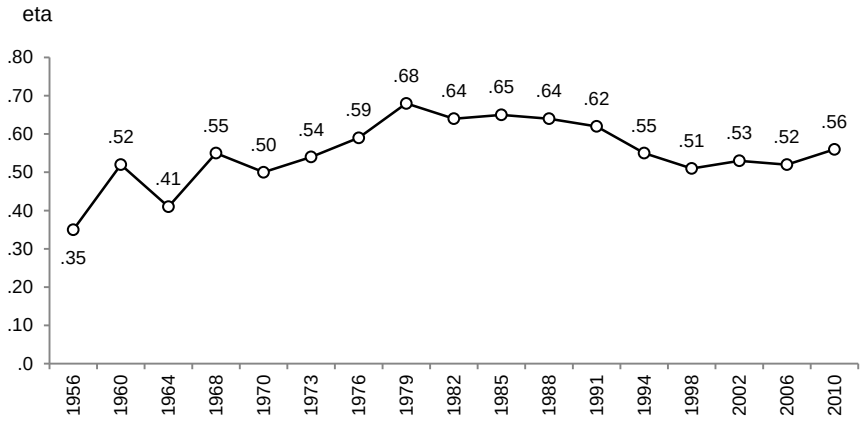

Kommentar: Resultaten är genomsnittliga eta-värden hämtade från variansanalyser där partival är oberoende variabler (5-8 partier) och de tre högst korrelerade åsiktsfrågorna är beroende variabel. I samtliga fall är det fråga om vänster-högerrelaterade frågor. De åsiktsfrågor som använts i analysen är inte desamma vid varje tidpunkt. Urvalet av studerade åsiktsfrågor var mer begränsat i början av mätperioden (valen 1956-64) än senare.

Rekord i åsiktröstning hade vi för trettio år sedan i valen 1979-1988. Då diskuterades fortfarande socialisering av banker och näringsliv, löntagarfonder var en mycket omstridd fråga och kärnkraftsfrågan var het. När sedan socialiseringsfrågan dog och fondstriden avmattades minskade vänster-högermotsättningarna i Sverige och åsiktsröstningen började sjunka tillbaka. I valen 1991 till 1998 ser vi en minskande åsiktsröstning i Sverige. Det är först i valet 2010 som graden av åsiktsröstning ånyo börjat gå klart upp igen bland svenska väljare. Väljarna

[1] Resultaten för de tidiga valen, framförallt valen 1956-1964, bygger på ett begränsat antal undersökta sakfrågor. Estimaten är empiriskt bättre underbyggda i de mer sentida valundersökningarna från 1973 och framåt. Om vi inte tar med de s.k. satsa samhälle-frågorna i analysen fr.o.m. 1982, då de kom med i Valundersökningen, blir resultaten i figur 10.4: 1982 .59, 1985 .60, 1988 .63, 1991 .59, 1994 .50, 1998 .48, 2002 .49, 2006 .50 och 2010 .55. Slutsatserna förändras i huvudsak inte, men blir något mer nyanserade.

som i Valundersökningen vittnar om mer åsiktsröstning i valet 2010 har alltså rätt. Åsiktsröstningen har ökat. Och eftersom den åsiktsröstning vi mäter i praktiken är vänster-högerröstning har åsiktsmotsättningen mellan rödgröna väljare och alliansväljare ökat i centrala vänster-högerfrågor. Vänster-högerdimensionen är inte avsomnad. Alla har inte samlats i mitten. Den klassiska svenska konflikten mellan vänster och höger lever bland väljarna och den har ökat i betydelse vid det senaste valet – inte minskat som det ibland har hävdats i debatten.

Nio åsiktsdimensioner

Femtio olika sakfrågor som i tabellerna 10.1 och 10.2 är mycket att ta ställning till. Men som tur är inte frågorna totalt oberoende av varandra. Många av dem hänger ihop innehållsligt – de handlar om samma saker – och många av dem hänger dessutom ihop åsiktsmässigt när väljarna tar ställning. Det finns underliggande åsiktsdimensioner som är med och strukturerar väljarnas ställningstaganden i de olika frågorna. Det gör att vi kan reducera antalet unika uppfattningar från femtio sakfrågeåsikter till nio åsiktsdimensioner. Dessa nio dimensioner mäter inte bara innehållsligt olika saker. I de flesta fall mäter de också förhållandevis orelaterade attityder bland de många människorna. De statistiska sambanden mellan de olika åsiktsdimensionerna är i de allra flesta fall modesta eller mycket svaga.

Endast fyra av totalt trettiosex åsiktskorrelationer mellan dimensionerna överstiger .30 och bara två har höga värden över .50. Starkast koppling finns mellan en dimension som gäller inställning till globalisering och en som mäter åsikter om flyktingmottagning (.63). Människor som är negativa till globalisering tenderar också att var negativa till en generös flyktingmottagning. Näst starkast hänger en dimension som mäter inställning till offentlig sektor kontra marknadslösningar samman med en annan dimension som gäller attityd till sociala bidrag och välfärdssatsningar. Korrelationen är här .52. Vi kan tala om två varianter av vänster-högerkonflikten.[2] Den ena med fokus på offent-

[2] Korrelationen mellan offentlig-privatdimensionen och den subjektiva vänster-högerdimensionen är .66. Motsvarande korrelation för välfärdsdimensionen är .53. Bland övriga åsiktsdimensioner är korrelationen följande med väljarnas självplacering på vänster-högerskalan: Miljödimensionen .30, EU-dimensionen .27, postmaterialimsdimensionen .26, moraldimensionen.20, jämställdhetsdimensionen 20, invandringsdimensionen .17 och globaliseringsdimensionen .13.

liga lösningar eller privata, eller som man sa förr – staten mot kapitalet. Den andra gäller graden av jämlikhet och omfattningen av välfärdsstaten.

Två ytterligare halvstarka samband mellan olika dimensioner är den mellan offentligt-privatdimensionen och inställningen till EU (.31) och den mellan EU-dimensionen och attityden till globalisering (.32). Människor med en positiv inställning till EU tenderar att fördra privata lösningar och att var positiva till globalisering.

Resterande fyra åsiktsdimensioner är inte starkt förknippade med varandra eller med någon av de fem nämnda dimensionerna. Dessa fyra dimensioner gäller miljö, jämställdhet, postmaterialism och religion/moral.[3]

I figur 10.5 redovisar vi de olika väljargruppernas genomsnittliga positioner på de nio åsiktsdimensionerna. Dessutom redovisas hur starkt det statistiska sambandet är mellan åsiktsposition och partival för var och en av dimensionerna. Sambandsmåttet är det samma som tidigare, det vill säga eta. Ett snabbt sätt att läsa figuren är att se efter hur utspridda partiväljarna är utefter de olika dimensionerna. Ju mer utspridda desto högre eta och desto större sannolikhet att den relevanta åsiktsdimensionen påverkat väljarnas röstning. Eftersom strax över sextio procent av väljarna röstar på S eller M kommer deras genomsnittliga positioner att väga extra tungt i kalkylen av eta. Om S- respektive M-väljare har klart skilda åsikter på någon dimension kommer eta med nödvändighet få ett högt värde.

Resultaten är mycket entydiga på en punkt. Och det är att det framför allt är två åsiktsdimensioner som strukturerar svenska väljares val av parti, i valet 2010 likväl som tidigare. De båda dimensionerna är de två varianterna av vänster-högerkonflikten – offentligt-privatdimensionen och välfärdsstatsdimensionen. Eta-värdena är .65 och .55, något starkare än motsvarande värden i valet 2006 då de var

[3] Åsiktsdimensionerna är sammansatta utifrån följande intervjufrågor: Offentligt-privat (sälja statliga företag, mer privat sjukvård och samhälle med mer marknadsekonomi), positiv-negativ till sociala bidrag (minska sociala bidra, gått för långt med sociala reformer), grön-grå miljöideologi (miljövänligt samhälle, inställning till kärnkraft), generös-restriktiv flyktingmottagning (ta emot färre flyktingar, mer mångkulturellt samhälle), negativ-positiv till EU (Sverige ut ur EU, inställning till EU), postmaterialism-materialism (Ronald Ingleharts skala byggd på fyra frågor), positiv-negativ till globalisering (samhälle med mer internationell inriktning, samhälle som slår vakt om traditionellt svenska värden), moralliberal-moralkonservativ (samhälle med mer kristna värden, förbjuda all pornografi) och positiv-negativ till jämställdhet (mer jämställt samhälle, samhälle med mer makt åt gruppen kvinnor).

.62 respektive .54. Vänster-högerröstningen är något mer markerad 2010 jämfört med 2006. V-väljare och M-väljare innehar flankpositionerna på båda varianterna av vänster-högerdimensionen. När det gäller offentligt-privatdimensionen har dock moderaterna sällskap längst till höger av KD-väljare. Sverigedemokraternas väljare befinner sig i bägge fallen på en position mellan de Rödgröna och Alliansen. Dock något närmare S-väljare åsiktsmässigt än M-väljare.

De övriga sju åsiktdimensionerna uppvisar klart svagare samband med väljarnas röstning. Bland dem har den grön-grådimensionen starkast koppling till valet av parti (eta=.42). Miljöpartiets väljare är grönast medan Moderaternas är mest gråa. Sverigedemokraternas väljare ligger nära moderaterna på den gråa sidan. Flyktingdimensionen har ett något svagare samband med partivalet (.37), men här skiljer sig SD-väljare klart från de andra partiernas väljare. Sverigedemokraternas väljare är genomsnittligt påtagligt mer negativa till invandring än övriga väljare. Mest positiva till en generös flyktingmottagning är Miljöpartiets väljare, följda av personer som röstar på Vänsterpartiet. Svagast samband med röstningen har jämställdhetsdimensionen (.23). Vänsterpartister och miljöpartister är mest positiva till jämställdhet medan Sverigedemokraternas väljare är minst positiva, tätt följda av personer som röstar på Kristdemokraterna.

Om vi ser på vilka dimensioner som de olika partiernas väljare har åsiktsmässiga ytterpositioner säger det någonting om vilka frågor och åsikter som speciellt kan ha motiverat respektive väljares val av parti. Vänsterpartiets väljare är de som är mest för offentliga lösningar och för en stark välfärdsstat. De är också de mest moralliberala. Socialdemokratiska väljare intar ingen ytterposition på någon dimension. Närmast är de dock på offentligt-privatdimensionen där de lutar klart åt den offentliga hållet. Miljöpartisterna är mest gröna på miljödimensionen. Men de är också de mesta postmaterialisterna och mest för en generös flyktingmottagning. Tillsammans med V-väljare är de även mest för jämställdhet och globalisering.

Centerväljare befinner sig inte åsiktsmässigt på någon ytterposition. Folkpartiets väljare intar en flankposition. De är tillsammans med M-väljare de mest positiva till EU. Kristdemokrater är de som är klart mest moralkonservativa. Men de delar också ytterpositionen med M-väljare på offentligt-privatdimensionen. KD- och M-väljare är de som är mest positiva till olika privata lösningar.

Figur 10.5 Partiväljarnas positioner på nio olika åsiktsdimensioner i valet 2010 (medeltal)

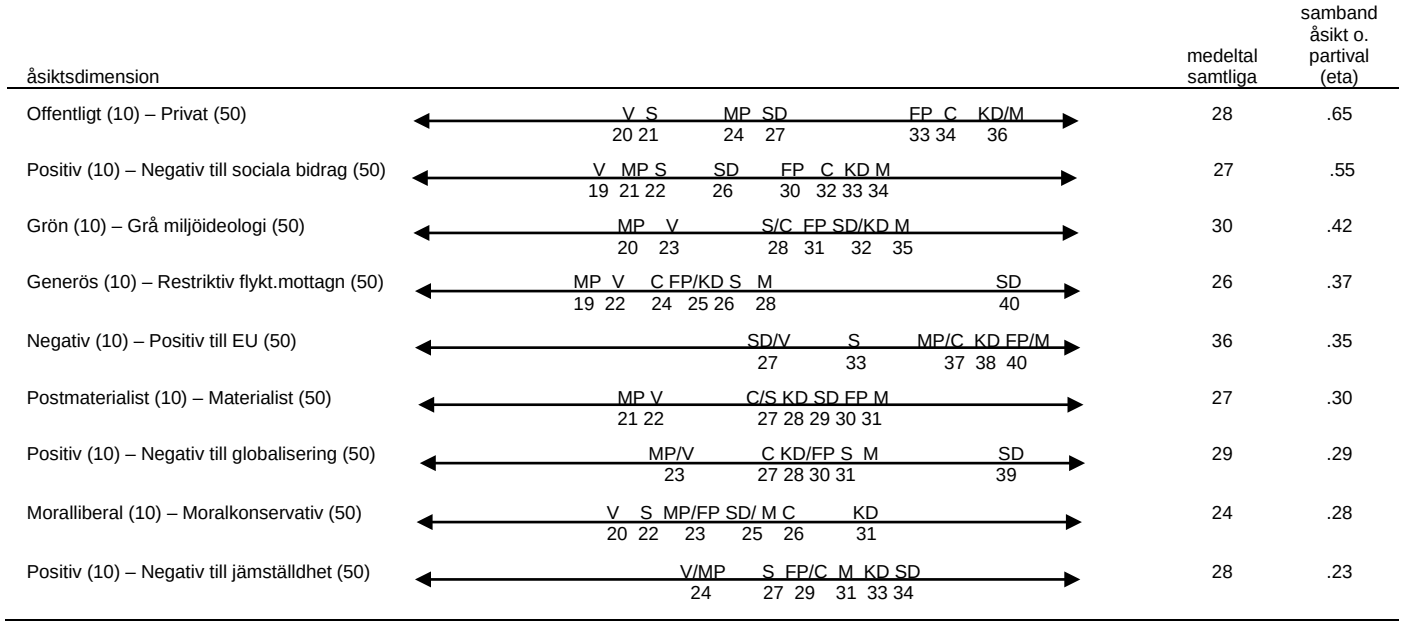

Kommentar: Medeltalen på åsiktsdimensionerna kan variera mellan 10 och 50. Åsiktsdimensionernas sammansättning redovisas i fotnot 2. Åtta riksdagspartier ixngår i eta-analyserna. Eta kan variera mellan .00 (inget samband) till 1.00 (maxsamband).

Moderata väljare är mest för privata lösningar (tillsamman med KD-väljare), mest negativa till sociala bidrag, mest gråa på miljödimensionen, mest positiva till EU (tillsammans med FP-väljare) och de mesta materialisterna. Sverigedemokraterna, slutligen, intar fyra olika ytterpositioner. De är mest negativa till flyktingmottagning, mest negativa till globalisering, mest negativa till EU (tillsammans med V-väljare) och minst positiva till jämställdhet.

Åsiktsdistansen mellan de två stora partiernas väljare på de olika dimensionerna ger en bild av var det är trångt i mitten i svensk politik och var det är mindre trångt. När det gäller de två vänster-högerdimensionerna är avståndet mellan S- och M-väljare relativt stort, 15 enheter på offentligt-privatdimensionen och 12 enheter på välfärdsdimensionen. Men sedan blir det trängre och mindre avstånd. På EU-dimensionen och miljödimensionen är avståndet 7 enheter, på flyktings-, jämställdhets- och postmaterialismdimensionerna 4 enheter, på globaliseringsdimensionen 1 enhet och på moraldimensionen ingen skillnad alls (0 enheter). Det är på de två vänster-högerdimensionerna som S- och M-väljare framförallt skiljer sig åt. Det är där huvudkampen står. På övriga åsiktsdimensioner är motsättningarna klart mindre.

Åsiktsförändringar mellan 2006 och 2010

Det kan vid först påseende tyckas paradoxalt, men när vi ser på väljarnas sakfrågeåsikter och hur de förändras visar det sig att det blåser mer vänstervind än högervind mellan 2006 och 2010.

I valundersökningen har vi trettiotre sakfrågor som ställs på samma sätt i de båda valen. I de flesta fall förändras inte valmanskårens åsikter med mer än +/- 5 procentenheter. Det sker i tjugofyra fall. Så små förändringar är inte statistiskt säkra. Vi får dra slutsatsen att opinionen inte ändras i dessa frågor. Stabilitet råder. Men i resterande nio frågor kan vi registrera större åsiktsförskjutningar. De fem sakfrågor som

uppvisar störst åsiktsförskjutningar mellan 2006 och 2010 återfinns i tabell 10.3[4]

Tabell 10.3 Fem sakfrågor med störst åsiktsförändringar mellan valen 2006 och 2010 (procent)

politiskt förslag	Andel bra förslag 2006	Andel bra förslag 2010	förändring
det har gått så långt med sociala reformer i här landet att staten i fortsättningen hellre borde minska än öka bidrag och stöd till medborgarna (procent instämmer)	59	45	-14
satsa på ett samhälle med mer privat företagsamhet och marknadsekonomi	61	50	-11
Sverige bör utträda ur EU	28	17	-11
sänka skatterna	56	46	-10
satsa på ett samhälle som stärker familjens ställning	75	65	-10

Kommentar: Procentbasen utgörs i samtliga fall av dem som besvarat respektive fråga med något av de explicit angivna svarsalternativen. Övriga sakfrågor som fanns med i de båda valundersökningarna 2006 och 2010 uppvisade mindre åsiktsförskjutningar än 10 procentenheter.

I fyra av de fem frågorna har stödet för högerpositionen minskat sedan valet 2006. Uppfattningen att det gått för långt med sociala reformer omfattas av 45 procent av de svarande 2010. Vid valet 2006 var motsvarande andel 59 procent, en nedgång med 14 procentenheter. På samma sätt har andelen som tycker en satsning på ett samhälle med mer marknadsekonomi minskat från 61 procent 2006 till 50 procent 2010 (-11). Stödet för att satsa på ett samhälle som stärker familjen har gått ned från 75 till 65 procent (-10), liksom stödet för att sänka skatterna (från 56 till 46 procent (-10)).

Den femte frågan gäller Sveriges EU-medlemskap där åsikten att Sverige bör lämna EU fått ett minskat stöd från 28 procent 2006 till 17 procent 2010 (-11). Här har snarast en gammal vänsterposition fått

[4] Övriga fyra sakfrågor med större åsiktsförskjutningar än 5 procentenheter mellan 2006 och 2010 är: Samhälle med mer lag och ordning, andel bra förslag -9, hårdare straff, andel bra -7 enheter, mer privat sjukvård, andel bra -7 enheter och minska de sociala bidragen, andel bra -7 enheter. De två sistnämnda sakfrågorna är centrala vänster-högerfrågor där stödet för högerpositionen minskade i båda fallen. Alla åsiktförändringar återfinns också med motsvarande storlekar i panelstudien 2006-2010. Det betyder att de åsiktsförändringar vi noterar i urvalen 2006 och 2010 inte har åstadkommits av slumpen. Vi kan iaktta riktiga åsiktförändringar på individnivå i panelstudien.

ett minskat stöd. Det paradoxala är alltså att Alliansen går fram och vinner valet 2010 samtidigt som det blåser en viss vänstervind i ett antal centrala vänster-högerfrågor. Och den vänstervinden syns också i våra två sammanvägda dimensionsmått för områdena offentligt-privat respektive positiv-negativ till sociala bidrag. I båda fallen förskjuts opinionen något till vänster mellan 2006 och 2010.[5]

Men det motsägelsefulla försvinner när vi ser närmare på hur dessa åsiktsförändringar är kopplade till röstningen och partibytena 2010. Vi har tack vare panelstudien med samma väljare mellan 2006 och 2010 goda möjligheter att följa hur åsiktsbyten och partibyten hänger samman. Det visar sig att väljarna beter sig enligt åsiktsröstningsmodellen. Byter man åsikt tenderar man att också byta parti i enlighet med åsiktsbytet. Alliansväljare från 2006 som bytt åsikt åt vänster har en större tendens att rösta med de Rödgröna 2010 jämfört med alliansväljare från 2006 som *inte* bytt åsikt åt vänster. På ett motsvarande sätt har rödgröna väljare från 2006 som blivit mer högerinriktade en större benägenhet att rösta med Alliansen 2010 än rödgröna väljare från 2006 som förblivit trogna sina vänsteråsikter. Blockens nettovinster och nettoförluster på dessa båda bytarströmmar åt båda hållen visar att de Rödgröna gör en liten nettovinst. Vänstervinden gynnade de Rödgröna i valet 2010. Men den lilla nettovinsten bland åsiktsbytarna elimineras av en större nettoförlust för de Rödgröna bland väljare som inte byter vänster-högeråsikt utan tvärtom förblir i sina gamla ståndpunkter från 2006. Bland Rödgröna väljare från 2006 som både 2006 och 2010 intar högerpositioner förlorar de Rödgröna klart fler bytare till Alliansen än Alliansen på ett motsvarande sätt förlorar bytare till de Rödgröna bland alliansväljare som såväl 2006 som 2010 intar vänsterpositioner. Summaeffekten av alla dess olika åsikts- och partibyten blir att Alliansen nettovinner röster 2010 trots att det blåser en viss vänstervind. Högervridna väljare bland de Rödgröna har en större tendens att byta till Alliansen än vänstervridna alliansväljare har att överge Alliansen.

En kontrafaktisk slutsats är att om det inte hade blåst en viss vänstervind hade de Rödgröna förlorat ännu mer än de gjorde. En annan slutsats är att regeringen gick fram i valet, men det berodde inte på ett

[5] Medeltalet på offentligt-privatdimensionen är 31 2006 mot 28 2010. På välfärdsdimensionen är medeltalen 30 2006 och 27 2010. Ju lägre medeltal desto mer positiv till offentliga lösningar och sociala bidrag, det vill säga till vänsterståndpunkter.

ökat stöd i vänster-högerfrågor. Ideologiskt och åsiktsmässigt har inte Alliansen ett förstärkt mandat för olika högerlösningar. Men naturligtvis kan det hävdas att ett riksdagsval inte är en folkomröstning om ideologi. Det är partistöd som gäller. Hur man röstar väger tyngre än vad man tycker.

Vänster-höger och invandring

De stora politiska nyheterna 2010 är att alliansregeringen går fram i valet och sitter kvar och att Sverigedemokraterna blir invalda i riksdagen. Bakom dessa händelser ligger flera olika väljarförändringar i valet, men två av dem är mest centrala. För det första partibytena från de Rödgröna 2006 till Alliansen 2010 och för det andra partibytena från *icke* SD-röstare 2006 till SD-röstare 2010. Dessa båda väljarstömmar avgör valet 2010. I tabell 10.4 har vi förvandlat dem båda till beroende variabler och försöker förklara vad som hände genom att i regressionsanalyser se vilken inverkan våra nio olika åsiktsdimensioner har på tendensen att genomföra de båda relevanta partibytena.

Om vi börjar med bytena från de Rödgröna 2006 till Alliansen 2010 visar resultaten mycket tydligt att det i första hand är de båda varianterna av vänster-högerdimensionen som har starkast koppling till överströmningen från oppositionen till regeringen. Tydligast effekt har offentligt-privatdimensionen, följd av välfärdsdimensionen. Rödgröna väljare från 2006 som lutar åt privata lösningar och ett något mindre utbyggt välfärdssamhälle byter till Alliansen 2010 och ger alliansregeringen segern.

Utöver de två vänster-högerdimensionerna uppvisar ytterligare tre åsiktsdimensioner ett visst signifikant samband med byten från de Rödgröna till Alliansen. Det gäller miljön, jämställdheten och moralen. Rödgröna väljare från 2006 med en grå miljöideologi, med en mindre positiv inställning till ökad jämställdhet och med en mer moralkonservativ attityd har en oberoende tendens att gå över till Alliansen 2010.

När det gäller framgången för Sverigedemokraterna är det inte några vänster-högerfrågor som är huvudorsaken bakom vinsten. Det är invandringsfrågan. Bakom väljarövergångarna till SD 2010 ligger främst personer som är för en restriktiv flykting- och invandringspolitik. Framgången för Sverigedemokraterna kom trots att opinionen i flyktingfrågan snarare blir *mindre* negativ mellan 2006 och 2010, inte mer negativ. Andelen personer som vill ta emot färre flyktingar i

Sverige minskar från 26 procent 2006 till 21 procent 2010. Men enkelt uttryckt – de 21 procenten flyktingnegativa 2010 har en större tendens att rösta på SD än motsvarande 26 procent flyktingnegativa 2006.

Tabell 10.4 Åsikteffekter bakom partibyten från de Rödgröna 2006 till Alliansen 2010 respektive från *icke* SD-röst 2006 till SD-röst 2010 (regressionskoefficienter)

	Från RG 2006 till A 2010 b-värde			från icke-SD 2006 till SD 2010 b-värde		
Åsiktsdimension	Multi	Bivariat	R^2	Multi	Bivariat	R^2
Offentligt (1) – privat (5)	1,42***	1,56***	.15	.14	-.21	.00
Pos (1) – neg (5) till sociala bidrag	.96***	1.13***	.11	-.49**	-.15	.00
Pos (1) – neg (5) till globalisering	.22	.26**	.01	.18	1.13***	.02
Morallib (1) – moralkonservativ (5)	.36*	.37**	.01	.26	.21	.00
Generös (1) – restriktiv flyktingmottagn (5)	-.40	.40***	.02	1.17***	1.43***	.04
Grön (1) – grå (5) miljöideologi	.46***	.48***	.03	.32	.58***	.01
Pos (1) – neg (5) till jämställdhet	.39**	.43***	.02	.03	.32*	.00
Postmaterialist (1) – materialist (5)	.17	.38**	.02	-	-	-
Mot (1) – för (5) EU	.28	.36***	.02	-.47**	-.77***	.02

Kommentar: Resultaten kommer från en serie logistiska regressionsanalyser med partibyte från V/S/MP 2006 (1) till C/FP/KD/M (5) 2010 respektive från icke-SD 2006 (1) till SD 2010 (5) som beroende variabler och nio åsiktsdimensioner kodade mellan 1 och 5 som oberoende variabler. Resultaten för postmaterialism-materialismdimensionen kommer från eftervalsstudien enbart. Alla övriga resultat kommer från den kombinerade förvals-/eftervalsstudien 2010. R^2-värdena för de multivariata analyserna är .24 när det gäller bytena från RG till A och .05 för bytena från icke-SD till SD.

Regressionsanalysen visar också att två andra dimensioner har signifikanta effekter på bytena till Sverigedemokraterna. Svagare effekter än invandringsfrågan, men dock statistiskt säkra effekter. Det gäller EU-dimensionen och välfärdsdimensionen. Byten till SD 2010 har – förutom kopplingen till invandringsmotstånd - ett visst samband med EU-motstånd och en positiv inställning till välfärdsstaten.

Sakfrågeägarskap

För att åsiktsröstning skall bli riktigt effektiv bör den kombineras med röstning baserad på bedömning av vilket parti som har bäst politik på de relevanta områdena. En rationell väljare röstar inte bara på ett parti som har samma åsikt som väljaren själv. Hon röstar också på ett parti som hon tycker har den bästa politiken i de aktuella frågorna. Med forskningsjargon kallas det att rösta utifrån sakfrågeägarskap. Ett parti som av väljarna bedöms ha den bästa politiken på ett område sägs ha sakfrågeägarskapet.

I valundersökningarna har vi sedan 1979 systematiskt mätt hur väljarna bedömer vilka partier som har sakfrågeägarskapet i olika frågor. Svarspersonerna presenteras för två helt öppna intervjufrågor där de för olika politiska sakområden ombeds att ange vilket eller vilka partier som har en bra respektive en dålig politik. Ett eller flera partier kan anges både för en bra politik eller för en dålig politik. Resultaten i tabell 10.5 visar utfallet av mätningen 2010.

Tabell 10.5 Sakfrågeägarskap i nitton sakfrågor 2010. Parti och andelen som bedömer aktuellt partis politik som bra/dålig (procent)

	Alliansen har sakfrågeägarskapet	Starkaste A-parti	Starkaste utmanare bland RG-partier		De Rödgröna har sakfrågeägarskapet	Starkaste RG-parti	Starkaste utmanare inom Alliansen
1.	Svensk ekonomi	M 57/11	S 21/17	1.	Miljö	MP 62/7	C 23/8
2.	Sysselsättning	M 46/13	S 28/13	2.	Social trygghet	S 56/7	KD 20/18
3.	Skola/utbildning	FP 45/17	S 23/17	3.	Sjukvård	S 40/10	KD 22/18
4.	Skatter	M 44/25	S 29/21	4.	Äldrevård	S 37/10	KD 21/16
5.	Företagens villkor	M 43/6	S 12/16	5.	Jämställdhet	S 30/4	FP 19/7
6.	Utrikespolitik	M 40/6	S 17/7	6.	Barnomsorg	S 28/9	KD 22/13
7.	Lag och ordning	M 38/7	S 18/10	7.	Flyktingar/invandring	S 25/11	FP 24/9
8.	Glesbygdsfrågor	C 35/7	MP 11/10	8.	Pensioner	S 22/11	M 21/24
9.	EU	M 26/5	S 16/4				
10.	Energi/kärnkraft	M 26/11	MP 25/19				
11.	Afghanistankriget	M 24/16	S 16/11				

Kommentar: Resultaten bygger på en serie öppna intervjufrågor där de svarande får ange partier med bra eller dålig politik inom nitton politikområden.

Totalt ingår nitton olika sakområden i mätningen. I elva av dem har något alliansparti sakfrågeägarskapet (=högst andel anser att det partiet har en bra politik), oftast Moderaterna. Övriga åtta sakområden har ett rödgrönt parti som sakfrågeägare, oftast Socialdemokraterna. I redovisningen återfinns också de starkaste utmanarpartierna från motsidans block - för Alliansen där de har sakfrågeägarskapet och för de Rödgröna där de äger frågan.

Alliansen har tydligast sakfrågeägarskap i sex frågor, där alltså något alliansparti av högst andel väljare bedöms ha en bra politik. Först och främst ekonomin (M), sedan sysselsättningen (M), skola/utbildning (FP), skatter (M), företagens villkor (M) och utrikes- och säkerhetspolitik (M). På alla dessa områden är Socialdemokraterna den starkaste utmanaren bland de Rödgröna partierna, ehuru klart distanserad av starkaste alliansparti. När det gäller ekonomi och sysselsätt-

ning slår Moderaterna Socialdemokraterna för andra valet i rad när det gäller sakfrågeägarskapet.

Tabell 10.6 Bedömning av Socialdemokraternas och Moderaternas politik bland stabila och icke-stabila väljare 2006-2010 (procent)

		Bedömning av S-politik 2010 bland stabila S-väljare 2006-2010		Bedömning av S-politik bland bytare från S 2006 till Alliansparti 2010		skillnad	
	Sakområde	% positiv	% negativ	% positiv	% negativ	% positiv	% negativ
1.	Skatter	57	5	10	37	-47	32
2.	Sysselsättning	56	4	8	15	-48	11
3.	Svensk ekonomi	45	5	12	15	-33	10

		Bedömning av M-politik 2010 bland stabila S-väljare 2006-2010		Bedömning av M-politik bland bytare från S 2006 till M 2010		skillnad	
	Sakområde	% positiv	% negativ	% positiv	% negativ	% positiv	% negativ
1.	Skatter	14	47	71	6	57	-41
2.	Svensk ekonomi	26	24	87	0	61	-24
3.	Sysselsättning	14	24	48	3	34	-21

Kommentar: Analysen omfattar allt som allt de nitton sakområden som redovisas i tabell 10.5. Resultaten i den övre tabellen kan tolkas i ”push”-termer: Ju större minskning i andelen positiv eller ökning i andelen negativ desto större sannolikhet att S-väljare från 2006 stötts bort 2010 av S-politiken i den aktuella frågan. I nedre tabellen gäller en ”pull”-tolkning: Ju större ökning i andelen positiv eller minskning i andelen negativ desto större sannolikhet att S-väljare från 2006 dragits till M 2010 på grund av M-politiken i de relevanta frågorna.

De Rödgröna har ett tydligt sakfrågeägarskap i tre frågor – miljön (MP), social tryggheten (S) och sjukvården (S). Starkaste alliansutmanare är här inte Moderaterna utan Centern när det gäller miljön och Kristdemokraterna när det gäller social trygghet och sjukvård.

När vi ser på i vilken utsträckning som olika ägarskapsbedömningar är kopplade till partibyten från Socialdemokraterna 2006 till Alliansen/Moderaterna 2010 visar det sig att det i första hand är tre sakområden som uppvisar störst bedömningsskillnader mellan partibytare och icke-partibytare. Dessa tre områden är skatterna, sysselsättningen och ekonomin.

Vi har jämfört hur stabila S-väljare bedömer Socialdemokraternas och Moderaternas politik i nitton sakområden med hur bytarna från S 2006 till M 2010 gör motsvarande bedömningar. Där bedömningsskillnaderna är störst antar vi att de aktuella områdena spelat en stor roll för beslutet att byta parti. Det bör observeras att analysen både omfattar en ”push”-effekt, det vill säga S-väljare som stötts bort från Socialdemokraterna på grund av att de inte längre tycker att S-politiken är bra i de aktuella frågorna, och en ”pull-effekt, som inne-

bär att S-väljare har dragits till Moderaterna därför att de uppfattar M:s politik som bra när det gäller skatter, sysselsättning och ekonomi. Båda effekterna återfinns, men i den mån de kan jämföras är ”pull”-effekten av Moderaternas politik något starkare än ”push”-effekten bort från S-politiken.

Ekonomin avgjorde

Huvudresultatet av ägarskapsanalysen är att den i allt väsentligt ger samma resultat som flera av våra andra analyser i detta och tidigare kapitel. Som alltid avgörs svenska val av kampen utefter vänster-högerdimensionen. I valet 2010 är det Alliansens (läs Moderaternas) sakfrågeägarskap och politik när det gäller skatter, sysselsättning och ekonomi som ger valsegern. Det är på dessa tre frågor som de största partibytarvinsterna görs från de Rödgröna.

Att dessa frågor kom i centrum för valdebatten från och med de Rödgrönas budgetutspel i maj 2010 kom att avgöra valet. Innan dess ledde de Rödgröna i opinionsmätningarna, ofta mycket klart. Alliansen gick om på uppploppet på grund av större trovärdighet när det gäller skatter och sysselsättning, men framförallt när det gäller ekonomin. Som en amerikansk kampanjkonsult så träffande sa: ”It is the economy, stupid”.

Kapitel 11
Regeringsinnehav

Regeringsinnehav måste väl vara en fördel när det kommer till val? En regering kan lansera populära åtgärder lagom till det är dags för omval. Och valårsbudgetar kan göras extra feta och reformtäta – fyllda med valfläsk som man sa förr i världen. Visst är det naturligt att föreställa sig att dylika valknep förekommer och att de skulle ge utdelning i form av röstvinster på valdagen. Regeringsinnehav underlättar röstvinster på valdagen.

Men så enkelt är det inte. Den hårda valverkligheten i de flesta demokratier visar tvärtom att regeringar tenderar att förlora röster – inte vinna röster – när det blir val. Under efterkrigstiden i Europa har regeringar tappat röster i cirka 71 procent av alla val.[1] Inte alltid så mycket att de också förlorat regeringsmakten, men likväl tappat röststöd. Europeiska regeringars tendens att tappa röstmässigt har dessutom snarare förstärkts än försvagats under de senaste tjugo åren (Narud och Valen 2007, NSD Nytt 2011, Bengtsson m.fl. 2013). I Sverige har regeringar gått tillbaka och tappat röststöd i femton av de senaste tjugo valen sedan andra världskriget (75 procent), ungefär som genomsnittet i Europa. Regeringen Reinfeldts förstärkta väljarstöd i valet 2010 var alltså extra remarkabel eftersom framgången gick emot den förhärskande tendensen. Regeringar brukar gå bakåt i val, men det gjorde inte alliansregeringen.[2]

Mönstret är liknande även i USA. Det parti som innehar presidentposten har förlorat röster i elva av de senaste sjutton presidentvalen sedan 1948 (Niemi and Stanley 2012). Det motsvarar 65 procent av

[1] Resultaten gäller för sjutton europeiska länder mellan 1945 till 2010. I 199 av totalt 281 nationella val (=70,8 procent) gick en sittande regering tillbaka röstmässigt jämfört med föregående nationella val. Se Bengtsson 2013 m.fl.

[2] Alliansregeringen vann röstandelar motsvarande 1,1 procentenheter i valet 2010 samtidigt som man – paradoxalt nog – förlorade mandat i riksdagen, från 178 platser till 173. "Orsaken" var Sverigedemokraternas inval i riksdagen. Alliansregeringen gick från att ha varit en majoritetsregering till att bli en minoritetsregering. Inflytandemässigt kan man alltså säga att alliansregeringen gick bakåt 2010, trots ett ökat väljarstöd.

valtillfällena – en något lägra siffra än i Europa – men en majoritet av fallen.[3] Förklaringen till fenomenet, som ibland kallas *the cost of ruling* i engelskspråkig litteratur, är att väljare har en benägenhet att bli mer negativa när regeringar fattar beslut de ogillar än de blir positiva när regeringar fattar beslut de gillar. Följden blir att en regerings röststöd långsamt mals ned. Regeringsinnehav sliter. Det är en av orsakerna till att vi inte har permanenta regeringar i demokratier. Valfläsk kan måhända bromsa processen men uppenbarligen inte stoppa den.

I det följande skall vi utifrån Valundersökningens data närmare analysera vilken roll regeringsfrågan spelade i valet 2010. Regeringen Reinfeldt tappade inte röster 2010 och gjorde därmed klart bättre ifrån sig än vad den historiska trenden förutskickade. Frågan är i vilken utsträckning som den framgången hade att göra med regeringsfrågan som sådan, det vill säga med hur väljarna bedömde alliansregeringen i jämförelse med alternativet en Rödgrön regering.

Vi har goda möjligheter att belysa problemet - och sätta in valet 2010 i ett historiskt perspektiv - i och med att Valundersökningen ända sedan 1979 ställt frågor om hur väljarna retrospektivt bedömer olika regeringars insatser. Även när det gäller prospektiva framtidsförväntningar på olika tänkbara regeringar har vi tillgång till långa tidsserier. Med start vid valet 1985 har svenska väljare i Valundersökningen fått uttala sig om sina förhoppningar på olika tänkbara regeringar. En intressant delfrågeställning är om det är tillbakablickande regeringsutvärderingar eller framåtblickande förväntningar som betyder mest när väljarna röstar. I tidigare valundersökningar har det oftast varit ett något starkare samband mellan partivalet och de framåtriktade prospektiva bedömningarna än mellan partivalet och de bakåtblickande retrospektiva bedömningarna (Oscarsson och Holmberg 2008: 196). Gäller den sanningen fortfarande i valet 2010?

[3] Partier som innehaft presidentposten och tappat röster jämfört med föregående presidentval är Demokraterna 1948 (-3,9 procentenheter), 1952 (-5,1), 1968 (-18,4), 1980 (-9,1), 2000 (-0,8) och 2012 (-1,9) respektive Republikanerna 1960 (-7,9), 1976 (-12,7), 1988 (-5,4), 1992 (-16,0) och 2008 (-5,0). De sex tillfällen där ett parti gått framåt röstmässigt "trots" innehav av presidentposten är Demokraterna 1964 (+11,5) och 1996 (+6,2) respektive Republikanerna 1956 (+2,5), 1972 (+17,3), 1984 (+8,1) och 2004 (+2,8). Däremot i de elva fall sedan 1948 där en sittande president ställt upp till omval har han vunnit ökat röststöd i sex fall, och minskat stöd i fem fall. De som vunnit ökat röststöd är Eisenhower 1956 (+2,5), Johnson 1964 (+11,5), Nixon 1972 (+17,3), Reagan 1984 (+8,1), Clinton 1996 (+6,2) och Bush 2004 (+2,8). De som förlorat röststöd är Truman 1948 (-3,9), Ford 1976 (-12,7), Carter 1980 (-9,1), Bush 1992 (-16,0) och Obama 2012 (-1,9).

Tillbakablickande bedömningar

Sjutton olika regeringar har väljarna fått sätta betyg på sedan starten 1979. Den bakåtblickande frågan har gällt hur ett eller flera specificerade regeringspartier ”har skött sig som regeringsparti(er)” under en preciserad regeringsperiod – oftast den gångna valperioden. Svaren har avgivits på en elvagradig skala mellan -5 (dåligt) till +5 (bra). Intervjufrågorna har alltid återfunnits i förvalsundersökningarna så att det funnits konkreta regeringar att uttala sig om. Resultaten i tabell 11.1 visar hur svarspersonerna betygsatt de sjutton regeringarna under perioden 1979-2010. Medeltalen har multiplicerats med tio för att undvika decimaler – resultaten kan därför variera mellan -50 till +50.

Tabell 11.1 Tillbakablickande bedömningar av hur olika regeringar skött sig mellan 1979-2010 (medeltal)

År bedömningen gjordes	Regeringen som bedömdes	Regeringsbetyg
1979	C/M/FP-regeringen 1976-78	-0
1979	FP-regeringen 1978-79	+9
1985	Borgerliga regeringen 1976-82	-7
1988	Borgerliga regeringen 1976-82	-8
1991	Borgerliga regeringen 1976-82	-8
1994	Borgerliga regeringen 1976-82	-9
1994	Borgerliga regeringen 1991-94	-6
1998	Borgerliga regeringen 1991-94	-5
2010	C/FP/M/KD-regeringen 2006-10	+17
1985	S-regeringen 1982-85	+12
1988	S-regeringen 1982-88	+15
1991	S-regeringen 1982-88	+7
1991	S-regeringen 1988-91	-2
1994	S-regeringen 1982-91	+1
1998	S-regeringen 1994-98	+9
2002	S-regeringen 1998-02	+11
2006	S-regeringen 2002-06	+5

Kommentar: Resultaten kommer från Valundersökningens förvalsstudier. Bedömningsskalan kan variera mellan -50 (dåligt) till +50 (bra). I Valundersökningen 1982 gjordes ingen bedömningsmätning av regeringens insats. Frågan lyder: ”Hur tycker Du att de borgerliga partierna/Socialdemokraterna har skött sig som regeringsparti(er) mellan valen (årtal) och (årtal)?” År 1979 frågades om C/M/FP-regeringen 1976-78 och FP-regeringen 1978-79. År 2010 frågades om de fyra Allianspartierna (C/FP/M/KD).

Två tydliga resultat framtonar. Först att S-regeringar historiskt sett tenderar att bedömas mer positivt än borgerliga regeringar. De nio B-regeringar som får betyg hamnar på snittvärdet -1,9 - klart lägre än de åtta S-regeringarnas snittbetyg på +7,3. S-regeringarnas försteg bibehålls även om vi enbart låter en specifik regering vara med en gång och

tar bort alla senare bedömningar av samma regering. Gör vi det får S-regeringar medelbetyget +8,3 och borgerliga regeringar +2,6.[4]

För det andra, Socialdemokraternas historiska övertag när det gäller positiva bedömningar av gjorda regeringsinsatser bröts i och med valet 2010. Den bedömning som väljarna då gjorde av hur partierna i alliansregeringen skött sig är den mest positiva som hittills uppmätts. Medelbetyget 2010 blir +17 - något högre än det gamla rekordet på +15 som sattes 1988 och gällde S-regeringen 1982-1988.[5]

De regeringar som genom åren fått sämst betyg är dels den borgerliga regeringen 1976-1982 (-7 vid bedömningen 1985, -8 vid betygsättningen 1988 respektive 1991 och -9 vid bedömningen 1994), dels den borgerliga Bildtregeringen 1991-1994 med -6 vid bedömningen 1994. Den S-regering som fått sämst betyg är Carlssonregeringen 1988-1991 vid bedömningen 1991. Snittbetyget blev -2.

Framåtblickande förhoppningar

Att ”äga” regeringsfrågan är dock inte bara att få bra eller bäst betyg när det gäller hur människor bedömer att man har skött sig. Viktigt är även att förknippas med positiva förväntningar inför vad som komma skall. Regeringsfrågan på valdagen handlar också om att vara det alternativ som väljarna tror är bäst på att styra landet framöver. Det hjälper föga att bedömas vara bäst igår om man inte också bedöms vara bra i morgon. Framtidsförväntningar skall inte underskattas som drivkrafter bakom röstning.

Resultaten i tabell 11.2 redovisar vilka framtidsförväntningar svenska folket har hyst när det gäller tänkbara framtida socialdemo-

[4] De borgerliga regeringar som bedöms är C/M/FP-regeringen 1976-78 och FP-regeringen 1978-79 bedömda vid valet 1979, den borgerliga regeringen 1976-82 bedömd vid valet 1985, den borgerliga regeringen 1991-1994 bedömd vid valet 1994 samt alliansregeringen (C/FP/M/KD) 2006-2010 betygsatt vid valet 2010. De S-regeringar som är medtagna i beräkningen är S-regeringen 1982-1985 bedömd vid valet 1985, S-regeringen 1982-1988 bedömd vid valet 1988, S-regeringen 1988-1991 bedömd vid valet 1991, S-regeringen 1994-1998 bedömd vid valet 1998, S-regeringen 1998-2002 bedömd vid valet 2002 och slutligen S-regeringen 2002-2006 betygsatt vid valet 2006.

[5] Den kortvariga FP-regeringen 1978-1979 får ett relativt gott betyg (+9), speciellt i jämförelse med den borgerliga trepartiregeringen C/M/FP 1976-1978 som endast får snittbetyget -0. En av huvudfaktorerna bakom att FP-regeringen fick ett så bra betyg är att S-väljare 1979 inte bedömde Ullstenregeringen lika negativt som S-väljare brukar bedöma borgerliga regeringar (Holmberg 1979). Socialdemokraterna under ledning av Olof Palme valde att släppa fram en FP-regering i samband med den borgerliga regeringskrisen på hösten 1978 (Petersson 1980). Det var ett beslut som uppenbarligen accepterades någorlunda väl bland S-väljare.

kratiska respektive borgerliga regeringar. Mätningarna omfattar perioden 1985-2010 och gäller åtta olika hypotetiska S-regeringar och nio eventuella B-regeringar. De svarande har oftast fått frågan om hur de tror att ”Socialdemokraterna/de borgerliga partierna kommer att sköta sig som regeringsparti(er) under de kommande tre alternativt fyra åren om de får bilda regering efter valet.” Två gånger har vi dock frågat om andra regeringsalternativ - i valet 1998 om två olika borgerligt färgade regeringar, men med olika partisammansättningar (en M/FP/KD-regering respektive en C/FP/KD-regering) och i valet 2010, inte om en S-regering utan om en Rödgrön regering bestående av V/S/MP. Betygsskalan kan som tidigare variera mellan -50 (dåligt) till +50 (bra).

Tabell 11.2 Förväntansbetyg på framtida regeringar 1985-2010 (medeltal)

År bedömningen gjordes	Framtida regering som förväntansbedöms	Förväntansbetyg
1985	Borgerlig regering	+1
1988	Borgerlig regering	+3
1991	Borgerlig regering	+6
1994	Borgerlig regering	-2
1998	M/FP/KD-regering	+3
1998	C/FP/KD-regering	-3
2002	Borgerlig regering	+4
2006	Borgerlig regering	+9
2010	C/FP/M/KD-regering	+17
1985	S-regering	+12
1988	S-regering	+15
1991	S-regering	+6
1994	S-regering	+12
1998	S-regering	+10
2002	S-regering	+12
2006	S-regering	+6
2010	V/S/MP-regering	+6

Kommentar: Resultaten kommer från förvalsundersökningar. Mätskalan varierar mellan -50 (dåligt) och +50 (bra). Frågan lyder: ”Hur tror du S (1985-2006)/V-S-MP (2010) respektive de borgerliga partierna (1985-2006)/C-FP-M-KD (2010) kommer att sköta sig som regeringsparti(er) under de närmaste fyra åren om de får bilda regering efter valet?”

Även här återfinns två mycket påtagliga resultat av liknande slag som när det gäller tillbakablickande regeringsbedömningar. För det första, historiskt sett har S-regeringar, mer än borgerliga regeringar, väckt mer positiva förhoppningar inför framtiden. Det genomsnittliga förväntansbetyget för sju tänkbara S-regeringar plus en eventuell Rödgrön regering 2010 är +9,9. Motsvarande förhoppningsgenomsnitt för åtta borgerliga regeringar är något lägre, +5,1. Förhoppningarna är

mer positiva för en S-regering framför en B-regering i fem av de åtta val vi har undersökt (1985, 1988, 1994, 1998 och 2002). Ett val uppvisar ett oavgjort resultat (1991) medan det borgerliga alternativet vunnit i två val (2006 och 2010).

Men, för det andra, historiska sanningar varar inte för evigt. Det faktum att tänkbara borgerliga regeringar förknippats med mest positiva framtidsförväntningar vid de två senaste valen illustrerar mycket tydligt att den gamla sanningen att Socialdemokraterna innehar "sakfrågeägarskapet" när det gäller regeringsfrågan inte längre är en sanning. De borgerliga har tagit över - tydligt manifesterat 2010 då en kommande alliansregering får förväntansbetyget +17 mot endast +6 för en tänkbar Rödgrön regering.

Den tänkbara framtida regering som väckt mest positiva förväntningar i Valundersökningens mätserie sedan 1985 är Reinfeldtregeringen 2010 med snittresultatet +17. Fyra år tidigare fick en tänkt Reinfeldtregering också ett bra förväntansresultat (+9), men klart sämre än rekordet 2010. Alliansregeringen har gått från höga positiva förväntningar till ännu högre positiva förväntningar. Det är ett mycket gott betyg som också avspeglas i det rekordhöga betyget för hur alliansregeringen har skött sig under perioden 2006-2010 (också här +17). Den S-regering som väckt mest positiva förväntningar inför framtiden är Carlssonregeringen 1988 med en snittförhoppning på +15, nästan lika bra som Reinfeldtregeringen 2010, men bara nästan.

Det regeringsalternativ som har bottenrekordet när det gäller framtidsförhoppningar är en fortsatt Bildtregering 1994 (-2) och en eventuell C/FP/KD-regering 1998 (-3). Så låga förväntanssiffror har inte uppmätts för någon tänkbar S-regering. De sämsta förväntanssiffrorna för en S-regering registrerades 1991 och 2006 med resultaten +6 i båda fallen. Förhoppningarna på en eventuell Rödgrön regering 2010 hamnar på samma nivå med ett förväntansbetyg på i sammanhanget låga +6. Förväntan på en eventuell Rödgrön regerings insatser var alltså nere på lika relativt sett mediokra nivåer som tänkbara Socialdemokratiska regeringar tidigare uppnått som sämst.

Ytterligare belägg för att det Rödgröna samarbetet inte var någon succé 2010 får vi när vi ser på hur svenska folket bedömde de två samarbetskoalitionerna Alliansen och de Rödgröna. I eftervalsundersökningen 2010 frågade vi vad väljarna tyckte om att M, FP, C och KD "gått samman och bildat Alliansen" respektive att S, MP och V "gått samman och bildat de Rödgröna". Resultaten är talande. En

majoritet av samtliga svarande menade att bildandet av Alliansen var mycket eller ganska bra (52 procent), endast 26 procent ansåg det var mycket eller ganska dåligt. När det gäller de Rödgröna var det tvärtom fler som tyckte bildandet var dåligt (39 procent) än som tyckte det var bra (37 procent). Och inte minst viktig, bland anhängare till alliansens partier stöddes bildandet av stora majoriteter – mellan 80 till 94 procent. Bland anhängare till de rödgröna partierna var entusiasmen klart mindre för den Rödgröna koalitionen. Det var endast bland V-väljare som en svag majoritet tyckte bildandet av de Rödgröna var bra (51 procent). Bland S- och MP-väljare var det endast minoriteter som var positiva till det Rödgröna samarbetet (43 respektive 42 procent). Den Rödgröna koalitionen hade ett mycket svag stöd bland de egna sympatisörerna på hemmaplan. Då är det svårt att lyckas.

Tilltron till en potentiell Rödgrön regering var alltså låg i valet 2010. Att den inte var en röstvinnare skall vi visa härnäst när vi analyserar sambandet mellan väljarnas regeringsbedömningar och hur de till slut röstar.

Regeringsröstning

Det är ingen tvekan om att regeringsbedömningar spelar en stor roll när väljare röstar på valdagen. De statistiska sambanden mellan bedömning och val av parti är starka. Väljare som exempelvis tyckte att alliansregeringen skötte sig dåligt under perioden 2006-2010 röstade nästan aldrig på något alliansparti – endast 4 procent gjorde det. Däremot bland väljare som bedömde att allianspartierna skött sig bra i regeringen stödde hela 67 procent något borgerligt parti 2010. Effekten av en positiv värdering jämfört med en negativ av Alliansens regeringsinsats blir alltså en ökning i benägenheten att rösta med Alliansen på inte mindre än 63 procentenheter (67-4=63). En stor effekt i valforskningssammanhang.

Positiva eller negativa regeringsbedömningar uppvisar också mycket tydliga samband med väljarnas tendens att byta block. Bland Rödgröna väljare från 2006 som 2010 tyckte att Alliansen skött sig dåligt som regering var det ingen som i Valundersökningens data bytte till något A-parti 2010 (0 procent). Bland Rödgröna väljare 2006 som

2010 tyckte att Alliansen skött sig bra som regering var det däremot många som gick över till något av A-partierna (25 procent).[6]

De övervägande positiva bedömningarna av alliansregeringens insatser 2006-2010 var en av de viktigaste faktorerna bakom regeringen Reinfeldts framgång i valet 2010.

Procenttal i all ära. De är oftast pedagogiskt lättförståeliga. Men analytiskt är de arbetsamma när längre tidsserier skall etableras. Då blir statistiska sambandsmått mer användbara. I figur 11.1 har vi valt att använda korrelationsmåttet eta som visar graden av samband mellan svarspersonernas regeringsbedömningar och val av parti. Måttet kan variera mellan 0 (inget samband) och 1 (maximalt samband). Ett högt eta-värde betyder i detta sammanhang att väljare som gör olika bedömningar av en regerings insatser också tenderar att rösta på olika partier. I figuren redovisas sambanden mellan både bakåt- respektive framåtriktade regeringsbedömningar och partiröstningen i valen under perioden 1979/1985 till 2010. Resultaten för de retrospektiva bedömningarna omfattar nio val (heldragen linje) medan resultaten för de prospektiva framtidsförhoppningarna (streckad linje) gäller för åtta val.

Oftast har framåtriktade regeringsförhoppningar varit något starkare kopplade till väljarnas val av parti än tillbakablickande bedömningar av tidigare regeringsinsatser. Dock skillnaderna är mycket små. Såväl prospektiva som retrospektiva regeringsvärderingar har ett starkt samband med röstningen. Men ser vi mer noggrant på resultaten uppvisar de prospektiva bedömningar ett något starkare samband vid fem val (1985, 1988, 1998, 2002 och 2006) jämfört med de retrospektiva bedömningarna som har starkast koppling till partivalet vid tre val (1991, 1994 och 2010). Att skillnaden mellan framtidsinriktat mandatgivande och tillbakablickande ansvarsutkrävande är så liten i de flesta val är inte förvånande med tanke på att sambandet mellan väljares framåt- respektive bakåtriktade regeringsbedömningar är

[6] Regeringsbedömningarna påverkade också alliansväljarnas beteende mycket starkt. Alliansväljare från 2006 som 2010 var besvikna på sin regering bytte i stor utsträckning till de Rödgröna; 44 procent gjorde det, men de var mycket få (endast 9 personer i Valundersökningens material). De många fler väljare som röstat på Alliansen 2006 och som 2010 tyckte regeringen skött sig bra röstade nästan inte alls rödgrönt 2010 (6 procent). En mycket stor majoritet bland dem röstade fortsatt på Alliansen (90 procent). Alliansspartiernas nettovinster 2010 i partibytena med de Rödgröna på grund av bedömningen av regeringsinsatsen 2006-2010 uppgår till hela +5,4 procentenheter.

mycket högt. Vid valet 2006, till exempel, var korrelationen mellan hur svarspersonerna bedömde S-regeringens insatser 2002-2006 och förhoppningarna på en eventuell framtida S-regering hela +.86. Motsvarande korrelation 2010 för alliansregeringen är i samma storleksordning, +.84.

Figur 11.1 Sambandet mellan val av parti och tillbakablickande respektive framåtriktade bedömningar av olika partikonstellationers regeringsinsatser 1979-2010 (eta-värden)

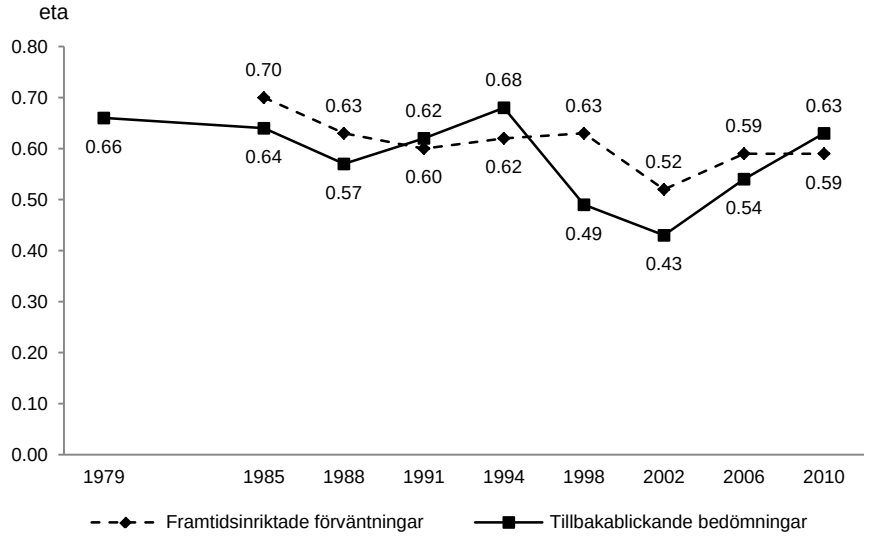

Kommentar: Bedömningarna gäller hur olika regeringar *har skött sig* respektive *kommer att sköta sig*. Bedömningsskalan kan variera mellan -5 (dåligt) och +5 (bra). Eta-värdena visar sambandet mellan bedömningarna och valet av parti. De regeringar som bedömts retrospektivt är: 1979 den borgerliga trepartiregeringen 1976-78 och FP-regeringen 1978-79 (medeltalet blir eta = .66), 1985 S-regeringen 1982-85, 1988 S-regeringen 1982-1988, 1991 S-regeringen 1988-1991, 1994 den borgerliga fyrpartiregeringen 1991-94, 1998 S-regeringen 1994-98, 2002 S-regeringen1998-02, 2006 S-regeringen 2002-06 och 2010 alliansregeringen 2006-10. Prospektivt gäller förväntningarna S- respektive borgerliga regeringar varje år utom 1998 då vi frågade om en FP/KD/M-regering och 2010 då frågan gällde en Rödgrön regering. De framtidsriktade eta-värdena är medeltalen för förväntningarna när det gäller S-respektive B-regeringar.

Det är uppenbart att de flesta människor i allt väsentligt gör samma positiva eller negativa regeringsbedömning oavsett om det gäller tidigare insatser eller vad som kan tänkas göras framöver.

Om man mer detaljerat vill studera hur framåt- respektive bakåtblickande bedömningar tillsammans påverkar röstningen visar det sig att retrospektiva bedömningar har en större totaleffekt på partivalet än prospektiva förväntningar om vi specificerar en teoretisk modell där den tillbakablickande utvärderingen inte bara påverkar röstningen

direkt utan också indirekt via de framtidsinriktade förhoppningarna. Modellen precisera med andra ord att upplevda erfarenheter kan influera framtidsförväntningar – en inte helt orimlig rationalistisk opinionsbildningsprocess (Gilljam 1995, Holmberg och Gilljam 1987).

Sett över tid kan vi spåra en viss tendens till ett något försvagat regeringsröstande. Sambanden mellan regeringsbedömningarna och väljarnas partival var som starkast 1979, 1985 och 1994 när det gäller de retrospektiva utvärderingarna. Resultatet 2010 innebär en uppryckning jämfört med de närmast föregående valen, men inte helt tillbaka till tidigare högsta nivåer för trettio eller femton år sedan. Ett liknande mönster uppvisar resultaten för de prospektiva regeringsförhoppningarna – starkast samband 1985 fram till 1998, svagare samband därefter.

Vi finner alltså en svag men dock tendens till att regeringsfrågan spelar en något mindre roll för 2000-talets svenska väljare än som var fallet för tidigare svenska väljare. Kanske inte så konstigt - i en alltmer globaliserad värld med medlemskap i EU och mer marknadslösningar minskar makten för nationella regeringar. Föga underligt då att betydelsen av hur väljarna bedömer olika regeringars insatser betyder något mindre när de går och röstar.

Men den något försvagade regeringsröstningen får inte skymma det faktum att regeringsfrågan alltfort är en av de verkligt tunga orsakerna bakom varför svenska väljare röstar som de gör. Väljarnas rekordhöga betyg på regeringen Reinfeldts insatser är en av huvudorsakerna till det goda valresultatet för Alliansen i 2010 års val.

En regering måste vara bättre än bara bra

Sambandet mellan väljarnas regeringsbedömningar och röstningen är så starkt att bedömningarna har ett mycket stort predikativt värde för hur det skall gå i ett val. Som resultaten i figur 11.2 visar – kännedom om hur väljarna i förvalsunderökningar bedömer att en regering skött sig förutsäger mycket träffsäkert hur det går för regeringsblocket i kommande val. På den vertikala y-axeln visas i procentenheter i vad mån ett regeringsblock går framåt och vinner röster eller tillbaka och tappar stöd. På den horisontella x-axel anges medeltalet mellan -50 till +50 för väljarnas bedömning av hur respektive regering skött sig under den gångna mandatperioden. Vår teoretiska förväntan är att sambandet skall vara klart positivt – ju mer uppskattande bedömning desto bättre valresultat, vilket i detta sammanhang betyder ett ökat röststöd

eller åtminstone ett minimerat rösttapp. Och omvänt, ju mer kritisk bedömning desto större tillbakagång i valet.

Figur 11.2 Tillbakablickande bedömningar av en regerings insatser förutskickar mycket väl hur det kommer att gå i kommande val (regressionslinje)

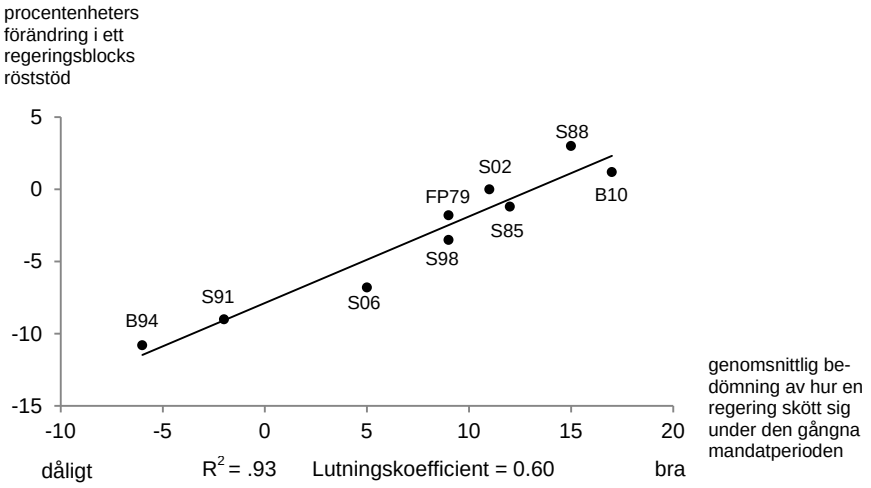

Kommentar: Resultaten visar utfallet av en regressionsanalys med förändringen i olika regeringsblocks valutfall som beroende variabel. Förändringen har mätts som ökningar eller minskningar i procentenheter i jämfört med föregående val. Regeringsblock har definierats som C/FP/KD/M 1979, V/S/MP 1985, 1988, 1991, 1998, 2002 och 2006 respektive C/FP/KD/M/NyD 1994 och C/FP/KD/M 2010. Undersökningspersonernas genomsnittliga bedömning av hur de olika regeringarna skött sig under den gångna mandatperioden är den oberoende variabeln. Den kan variera mellan -50 (dåligt) och +50 (bra). Regeringsbedömningar ingick inte i 1982 års Valundersökning. Andelen förklarad varians i den beroende variabeln är 93 procent (R^2=.93). Lutningskoefficienten har värdet +0.60. B står för borgerlig regering och S för en socialdemokratisk regering.

En regressionsanalys med röstförändringar för våra nio uppmätta regeringsblock som beroende variabel och retrospektiva bedömningar av respektive regerings insatser som oberoende variabel visar på ett exceptionellt starkt samband. De retrospektiva värderingarna förklarar hela 93 procent av variansen i valutslagen. Alla de undersökta fallen ligger mycket nära den prediktiva regressionslinjen. Lutningskoefficienten är +0.60, vilket betyder att en enhets förändring på bedömnings-

skalan åsamkar regeringsblocket lite mer än en halv procentenhets upp- eller nedgång i valresultatet.[7]

Värt att notera är den negativistiska bias som resultaten avslöjar. Regeringsblock tenderar att förlora röststöd även om bedömningarna av en regerings insatser är övervägande positiva. De socialdemokratiska regeringarna 1985, 1998 och 2006 liksom FP-regeringen 1979 fick alla genomsnittliga regeringsbetyg på plussidan (+12, +9, +5 respektive +9), men trots det gick deras respektive regeringsblock och partierna själva tillbaka i de kommande valen. De två exempel vi har på regeringsblock som gått fram och vunnit någon eller några få röstandelar utmärks i båda fallen av i sammanhanget rekordpositiva bedömningar av hur den aktuella regeringen skött sig – när det gäller S-regeringen 1988 var det retrospektiva betyget +15 och det Rödgröna blocket vann +3,0 procentandelar (dock helt och hållet på grund av MPs goda valresultat och entré i riksdagen, Socialdemokraterna gick röstmässigt tillbaka i valet), och i fallet alliansregeringen 2010 var betyget +17 och röstvinsten +1,2 procentenheter.

Med andra ord, det räcker inte med ett genomsnittligt plusbetyg för att undvika rösttapp. En regering måste få mer än bara godkänt för att inte råka ut för att förlora väljarandelar. Det är väl för mycket att säga att ett väl godkänd krävs, men på vår skala tycks det behövas ett snittbetyg på +13 för att åtminstone uppnå samma valresultat som i tidigare val. Varje enhets sänkning av betyget från +13 leder enligt vår modell till rösttapp för regeringsblocket på 0,6 procentenheter. Ett betyg på anständiga +3 leder i så fall till att en sittande regerings block tappar hela -6 procentenheter i ett kommande val. Det räcker inte att var bra, man måste vara mycket bra för att inte tappa röster.

För att undvika röstförluster i valet 2014 bör alltså regeringen Reinfeldt sikta på ett retrospektivt regeringsbetyg på minst +13. Det är ing-

[7] Bedömningarna gäller specificerade regeringar och den gångna valperioden, utom för S88 som gäller perioden 1982-88 (se tabell 11.1). Valutfallen gäller för respektive regeringsblock. Det betyder att i valutslaget för FP-regeringen 1979 räknas också resultaten för C, M och KD med, för S-regeringarna räknas även resultaten för V och MP in och för den borgerliga fyrpartiregeringen 1994 tas också resultatet för NyD med. Om vi inte förfar på detta sätt utan istället mäter valutfallet enbart för de faktiska regeringspartierna blir träffbilden något sämre. R^2 minskar till .34 och lutningskoefficienten till 0.30. Ett annat robusthetstest är att bibehålla definitionen för alla regeringsblock som de är i figur 11.2, utom när det gäller B94 där vi inte tar med NyD. Då minskar den borgerliga regeringsblockets röstförlust till -5,3 procentenheter från -10,8 med NyD inkluderat. I regressionsanalysen minskar då R^2 till .72 och lutningskoefficienten till 0.44. Alltså, huvudresultatet står sig efter båda dessa robusttester, dock något försvagat.

en omöjlig uppgift. I valet 2010 fick man betyget +17. Men det är en historiskt svår uppgift. Hittills har bara två svenska regeringar lyckats uppnå ett regeringsbetyg på denna nivå – regeringen Carlsson 1988 (+15) och regeringen Reinfeldt 2010 (+17).

Den negativistiska bias vi funnit när det gäller vad som krävs i fråga om regeringsbetyg för att få väljarstöd ger en förklaring till varför regeringar i demokratier tenderar att gå tillbaka röstmässigt när det blir val. Det räcker inte med att uppfattas gör övervägande bra ifrån sig, man måste uppfattas som bättre än så.[8] Regeringar behöver ett vassare betyg än bara godkänt. De behöver bra nära betyget väl godkänd. Det kostar på att regera. Väljare tenderar att vara otacksamma och kräva mera.

Regeringsröstning kontra vänster-högerröstning

Regeringsröstning som fenomen kan inte tas för givet innan vi har kontrollerat att resultaten inte är en chimär, en synvilla förorsakad av en annan bakomliggande faktor. Den faktor vi tänker på är den ideologiska vänster-högerdimensionen som strukturerar så mycket av svenskt väljarbeteende. Om väljarnas regeringsbedömningar färgas mycket starkt av var väljarna står ideologiskt – till vänster eller till höger – kanske det inte kvarstår någon oberoende röstningseffekt av hur man värderar regeringars insats. Den centrala fråga blir därför om människors bedömningar av hur en regering skött sig har något självständigt samband med partivalet sedan vi i analysen tagit hänsyn till väljarnas vänster-högerpositioner.

Resultaten i tabell 11.3 avslöjar utfallet av en serie dylika kontrollerande analyser hela vägen tillbaka till valet 1979. Logistiska regress-

[8] Resultaten ser mycket likartade ut om vi istället för de retrospektiva bedömningarna genomför analysen för de prospektiva bedömningarna. Men träffbilden blir något sämre med för regeringsblock ett R^2 på .84 och en lutningskoefficient på +0.51 och för enbart faktiska regeringar ett R^2 på.25 och en lutningskoefficient på +0.23. I regressionsanalyserna med prospektiva bedömningar som oberoende variabel har vi operationellt mätt variabeln som skillnaden mellan förhoppningarna på en borgerlig regering i jämförelse med förhoppningarna på en S-regering (eller 2010 på en Rödgrön regering). Ju större positiv förhoppningsövervikt för en regering i förhållande till konkurrentregeringen desto större röstvinst/alternativt mindre röstförlust i det kommande valet. Även här finns en negativistisk bias. En sittande regering måste förhoppningsbedömas minst +11 enheter mer positivt än den konkurrerande regeringen för att det relevanta regeringsblocket skall undvika röstförluster i ett kommande val. Alltså, för en sittande regering räcker det inte med att väcka mer positiva framtidsförhoppningar än konkurrenten. Man måste väcka klart mer positiva förväntningar.

ionsanalyser har genomförts med blockval som beroende variabel och svarspersonernas självplacering på vänster-högerskalan respektive tillbakablickande regeringsbedömningar som oberoende variabler.

Tabell 11.3 Ideologisk vänster-högerröstning och retrospektiv regeringsröstning 1979-2010 (b-värden, R-kvadrat)

Valår	Ideologisk vänster-höger position	Bedömning av sittande regerings insats	Maximal uppskattad R-kvadrat
1979	1,05	-.58	.77
1985	1,05	.63	.73
1988	1,17	.35	.65
1991	1,21	.46	.69
1994	0,91	-.54	.71
1998	1,20	.26	.66
2002	1,22	.23	.65
2006	1,20	.45	.69
2010	1,12	-.57	.75

Kommentar: Resultaten bygger på en serie logistiska regressioner med blockval (V/S/MP – C/FP/KD/M) som beroende variabel kodad 1 eller 0 och med självuppskattad vänster-högerposition (kodad 0-10) och bedömningen av sittande regeringsinsats som dålig eller bra (kodad 0-10) som oberoende variabler. Resultaten för 1979 gäller för bedömningen av trepartiregeringen 1976-78. Om vi istället analyserar bedömningen av FP-regeringen 1978-79 blir utfallet: vänster-höger 1.25, regeringsbedömning -.37 och R-kvadrat .68. Minusvärdena framför b-värdena för regeringsbedömningarna 1979, 1994 och 2010 beror på att det var sittande borgerliga regeringar som bedömdes. Övriga valår var det sittande S-regeringar som utvärderades. Samtliga b-värden är statistisk signifikanta på .001-nivån.

Om man tvivlade på regeringsröstningens oberoende, kan man andas ut. Utfallen är mycket lika varandra genom alla år. Effektmåtten för både regeringsröstningen och ideologiröstningen är relativt starka och oberoende av varandra, och dessutom mycket tydligt statistiskt säkerställda. Tillsammans förklara vänster-högerideologi och regeringsbedömningar hela sextiofem till sjuttiofem procent av variansen i väljarnas val av politiskt block – de Rödgröna eller Alliansen. Det är alltså ingen tvekan om att regeringsfaktorn har en påtaglig och självständig inverkan på hur svenska väljare röstar. Dock, resultaten varje valår visar att effekten av regeringsbedömningarna inte är lika starka som effekterna av ideologifaktorn. Svenska väljare vänster-högerröstar i högre utsträckning än de regeringsröstar.

Om man närskådar resultaten finner man en viss tendens till att ideologiröstandet blivit något mer påtagligt över tid samtidigt som regeringsröstandet minskat något, även om det blev mer påtagligt i valet 2010. Mönstret är inte särskilt tydligt, men skall någon trend urskiljas är det snarast en långsiktig nedgång i regeringsröstningen.

Önskeregering

Allt tal om regeringsröstning blir lätt konstlad om vi inte kan visa att svenska väljare har åsikter om vilken slags regering de vill ha. En avgörande fråga blir om svenska folket har någorlunda välsorterade uppfattningar om vilken regering de önskar sig. Svaret är ja - det har svenska folket. En stor majoritet av svarspersonerna i Valundersökningen har genom alla år varit beredda att sätta samman en regering när vi frågar. Realismen i de önskade regeringarna kan ibland diskuteras, men i de allra flesta fall pusslas regeringar ihop som känns igen från den politiska debatten. I figur 11.3 redovisas hur önskade fyra olika slags regeringar varit bland svenska folket sedan 1968. Intervjufrågan gäller vilket eller vilka partier man helst vill ha med i regeringen efter valet det aktuella valåret. Frågan har ställts i Valundersökningens förvalsstudier respektive valår. Mycket klara majoriteter har besvarat intervjufrågan genom åren – som mest 2010 (94 procent) och som minst 1998 (82 procent). De allra flesta svenskar har alltså en favoritregering.

I början av vår mätperiod (1968-1985) nämns en ren S-regering av flest väljare som önskeregering nummer ett. Den S-dominansen bryts under 1990-talet då blocköverskridande regeringar går om och får fler omnämnanden som favoritregering än rena S-regeringar. I valet 2002 gör S-regering en tillfällig uppryckning och återtar mycket nätt förstaplatsen före en blocköverskridande regering.

Vid valet 2006 har regeringsönskemålen förändrats radikalt. En borgerlig regering (Alliansen) hamnar för första gången högst upp på väljarnas lista över favoritregering. På andra plats med cirka en fjärdedel av rösterna kommer en blocköverskridande regering, följd av en Rödgrön regering som får fler röster än en ren S-regering på sista plats. En ren S-regering går alltså från mest önskad till minst önskad på bara fyra år. Här förlorar mycket tydligt Socialdemokraterna sitt gamla klassiska försprång som Sveriges ”naturliga” regeringsparti.

Utvecklingen förstärks 2010. En borgerlig alliansregering ökar ytterligare på sin ledning som favoritregering. Rekordsiffran 40 procent av de svarande vill ha en borgerlig regering. Det tidigare rekordet var 36 procent från 1968. Men då var det en S-regering som fick det stödet. På plats två 2010 kommer en Rödgrön regering med 23 procent.

Figur 11.3 Svenska folkets önskeregeringar 1968-2010 (procent)

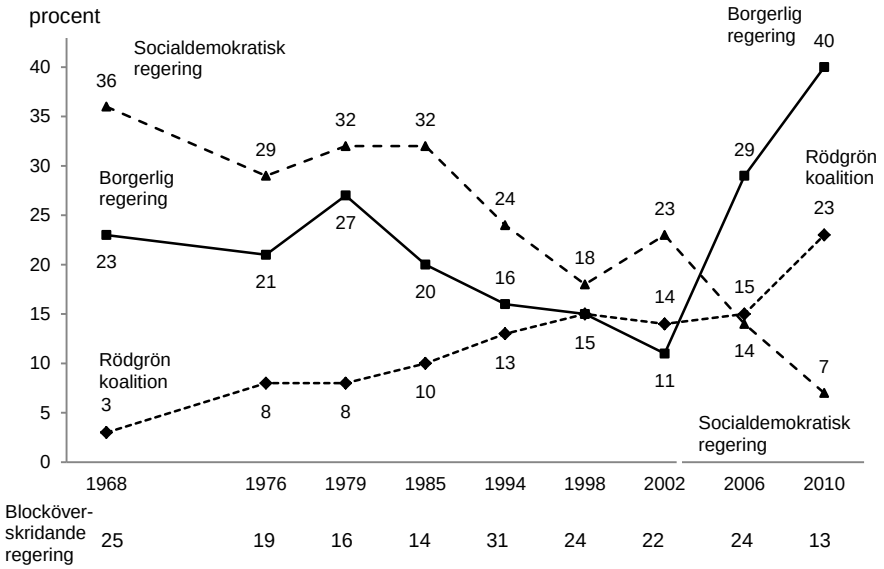

Kommentar: Intervjufråga: ”Vilket eller vilka partier skulle Du helst vilja ha med i regeringen efter valet i år?” Resultaten kommer från valundersökningarnas förvalsstudier. Enbart personer som besvarat den öppna frågan om önskeregering ingår i procentbasen. Andelen personer som ej besvarat den öppna frågan uppgår till mellan 6 – 18 procent genom åren (6 procent 2010). I kategorin *borgerlig regering* ingår svar som nämner tre eller fyra olika borgerliga partier. I *Rödgrön-koalition* ingår svaren S/V, V/S/MP eller S/MP. *Blocköverskridande regering* innefattar svar där minst något borgerligt parti nämns tillsammans med V, S eller MP; allra oftast S. resultaten summerar inte till 100 procent därför att det finns svarspersoner utanför socialdemokratin som exempelvis önskar sig enpartiregeringar bestående av enbart det parti som man röstar på.

Alternativet med en blocköverskridande regering får ett rekordsvagt stöd 2010 med endast 13 procent. Sist 2010 kommer en ren S-regering med endast 7 procent som fortfarande önskar sig en regering av det slag som dominerade Sverige under större delen av 1900-talet.

Diskussionen kring ett rödgrönt samarbetes vara eller inte vara inför valet 2014 gör det intressant att notera att samtidigt som önskemålen om en ren S-regering bland svensk folket minskat kontinuerligt från 36 procent 1968 till endast 7 procent 2010 har stödet för en Rödgrön/vänster-regering ökat långsamt men säkert från 3 procent 1968 till 23 procent 2010. Samma trend kan också iakttas bland socialdemokratiska väljare. Bland S-väljare har önskan om en ren S-regering minskat från 66 procent 1968 till 19 procent 2010, samtidigt som stödet för en Rödgrön/vänster-regering ökat från 5 procent 1968 till 55 procent 2010. En återgång till en ren S-regering jämfört med en

Rödgrön regering är alltså inte ens bland S-väljare den mest populära regeringslösningen 2010. Fler S-väljare föredrar en Rödgrön regering framför en ren S-regering, 55 mot 19 procent.[9]

Regeringsönskemål är mycket tydligt förknippade med hur man röstar. De allra flesta väljare röstar på ett parti som ingår i den regering man har som favoritregering. Bland dem som 2010 vill ha en alliansregering, och som går och röstar, stödjer hela 93 procent något borgerligt parti. Motsvarande andel bland röstande personer som önskar sig en Rödgrön regering är 96 procent som stödjer ett RG-parti. Det fåtal väljare som önskar en ren S-regering röstade till 88 procent på Socialdemokraterna. Det är enbart bland väljare som föredrar en blocköverskridande regering som röstningen blir mer blandad. Bland dem röstar 54 procent på något borgerligt parti 2010 och 44 procent på ett rödgrönt parti.[10]

Även bland partibytare syns mycket tydligt regeringsönskemålens stora betydelse för röstningen. Rödgröna väljare från 2006, till exempel, som 2010 fortfarande föredrar en Rödgrön regering röstar till 97 procent på något RG-parti. Men om de 2010 vill ha en alliansregering röstar de till 72 procent på något borgerligt parti och endast till 25 procent på V, S eller MP, och till 3 procent på SD. En stor majoritet byter alltså partiblock i samklang med sin nya regeringspreferens. Ser vi på alliansväljare från 2006 som alltfort är trogna sitt gamla regeringsönskemål i valet 2010, är det 97 procent som ånyo stödjer ett alliansparti. Samma andel som bland motsvarande trogna RG-väljare. Däremot, bland alliansväljare från 2006 som 2010 föredrar en Rödgrön regering är det enbart14 procent som röstar borgerligt. En mycket klar majoritet byter block och röstar rödgrönt (86 procent). Alltså även här följer de flesta sin nya regeringspreferens och byter partiblock. Regeringsönskemål är starkt kopplade till svenska väljares röst-

[9] Frågan gäller "Vilket eller vilka partier skulle Du helst vilja ha med i regeringen efter valet i år?" Att hävda att klart fler S-väljare fördrar en Rödgrön regering framför en ren S-regering är kanske att ta i, men sådant är resultatet - även om det måhända mer speglar ett accepterande av en realitet (= det Rödgröna samarbetet) än en bästalösning för många socialdemokrater. Dock, frågan gäller vilka partier man helst vill ha med i regeringen, och resultatet blir klart mer nämnande av en Rödgrön regeringskoalition än av en ren S-regering.

[10] Om vi vänder på perspektivet och ser på hur stor andel bland olika partiers väljare 2010 som helst ville ha en blocköverskridande regering blir resultaten följande: V-väljare 5 procent, S-väljare 14 procent, MP-väljare 20 procent, C-väljare 18 procent, FP-väljare 26 procent, KD-väljare 12 procent, M-väljare 9 procent och SD-väljare 6 procent.

ning och byte av favoritregering leder oftast till byte av partiblock på valdagen. Regeringsfrågan spelar stor roll.[11]

Allians för Sverige en fortsatt och förstärkt framgång

Regeringsfrågan – vilket eller vilka partier som har makten och hur den makten utövas – är mycket viktig för väljarna på valdagen. Regeringsröstning, tillsammans med ideologisk vänster-högerröstning, är två av de allra mest central faktorerna som påverkar hur svenska väljare röstar. Därför är det av historisk betydelse att Socialdemokraterna i valet 2006 tappar sitt gamla väljarförsteg som det parti som brukar uppfattas som mest regeringsfähigt - och ett flertals favoritregering. De borgerliga med det nya alliansbygget tar över sakfrågeägarskapet i regeringsfrågan. En klassisk socialdemokratisk paradgren går förlorad. Alliansens ägarskap förstärks sedan ytterligare i valet 2010. Regeringen Reinfeldt slår rekord både när det gäller väljarnas bedömningar av hur alliansregeringen har skött sig, vilken regering man hoppas mest på inför framtiden och när det gäller andelen väljare som vill ha en alliansregering. Socialdemokraterna och den nya Rödgröna konstellationen kan inte ta tillbaka regeringsfähigheten i väljarnas ögon. Koalitionsbygget Allians för Sverige slår koalitionsbygget de Rödgröna.[12] För andra valet i rad visar sig Allians för Sverige var ett fram-

[11] En illustration till att alliansregeringen röstmässigt är än mer framgångsrik 2010 än 2006 är att bland den avgörande gruppen partibytare från en rödgrön röst 2006 till en alliansröst 2010 är alliansregeringen mer populär 2010 än 2006. Bland blockbytare från rödgrönt till Alliansen 2006-2010 önskar sig 57 procent en alliansregering (sammansatt av minst tre borgerliga partier) följd av på andra plats 17 procent som vill se en blocköverskridande regering. Övriga 26 procent föredrar olika andra regeringskonstellationer. Motsvarande resultat 2006 bland bytare från rödgrönt 2002 till Alliansen 2006 var endast 24 procent som ville ha en alliansregering mot hela 44 procent som önskade sig en blocköverskridande regering. Alliansregeringen har blivit mer populär som favoritregering bland partibytare från den rödgröna sidan till Alliansen.

[12] I Valundersökningen har vi vid fyra val också mätt väljarnas bedömning av hur oppositionen skött sig under den gångna valperioden. Mätningarna har gället S-oppositionen 1976-1979 som fick betyget +3, den borgerliga oppositionen 1998-2002 (-3), den borgerliga oppositionen 2002-2006 (+10) och V/S/MP-oppositionen 2006-2010 (+0). Om vi jämför oppositionsbetygen med de aktuella regeringarnas motsvarande retrospektiva betyg visar det sig att FP-regeringen 1978-1979 (+9) får ett bättre betyg än S-oppositionen (+3). Samma gäller S-regeringen 1998-2002 (+11) som får mer uppskattning än den borgerliga oppositionen 1998-2002 (-3). Däremot i valen 2006 och 2010 ser resultaten helt annorlunda ut. S-regeringen 2002-2006 (+5) får ett sämre snittbetyg av väljarna än alliansoppositionen (+10). Och i valet 2010 erhåller alliansregeringen 2006-2010 ett klart starkare betyg (+17) än den Rödgröna oppositionen 2006-2010 (+0). Skillnaden mellan regeringens och oppositionens betyg har aldrig tidigare varit så stor som i valet 2010. Det utmanande Rödgröna koalitionsbygget hade ingen chans mot det framgångsrika försvarande koalitionsbygget Alliansen.

gångsrecept. Bland annat därför vinner man valet 2006 och ännu tydligare 2010.

Kapitel 12
Personröstning

Vem ska egentligen ha makt över vilka personer som blir partiernas representanter i folkvalda församlingar? Är det partierna som på egen hand i snäva kretsar bäst sköter nomineringen av kandidater eller ska deras medlemmar alternativt väljare ges en möjlighet att visa sitt stöd för enskilda politiker på listorna? Hur stora inslag av personval bör finnas i det demokratiska systemet?

Historiskt har Sverige tillämpat ett system med färdiga partilistor. Fram till och med 1994 låg all makt hos partierna och indirekt deras medlemmar. Väljarnas möjligheter att göra förändringar i partiernas kandidatlistor var i princip obefintliga. Väljarna kunde stryka kandidater från partilistorna, men strykningarna hade ingen reell betydelse för vilka politiker som blev invalda.

Personröstningsreformen

Det svenska personvalssystemet introducerades på prov redan i samband med riksdagsvalet 1994 (SOU 1996:66). Men det var först i samband med 1995 års Europaparlamentsval som svenskar fick möjlighet att för första gången sätta kryss framför kandidater på valsedlarna i Sverige. Den stora personröstningspremiären dröjde till 1998 års val (Holmberg & Möller 1999).

Reformen hade föregåtts av lång tids debatterande och utredande (se t.ex. Westerståhl 1993). Mot bakgrund av väldokumenterade historiska förändringar av väljarnas relationer till partierna – som minskande partiidentifikation och fallande medlemstal i de politiska partierna – uppfattades det som ett naturligt steg att reformera valsystemet för att öka inslaget av personröstning i svenska val genom att låta väljarna påverka i vilken ordning kandidaterna på partilistorna väljs in. Ett större inslag av personval skulle kunna tydliggöra relationerna och stärka förtroendebanden mellan väljare och representanter. Därmed ökar också möjligheterna för väljarna att i samband med valen

utkräva ansvar av *enskilda representanter* – en form av ansvarsutkrävande som ligger nära den representativa demokratins grundidé.

Men åsikterna om *hur* mycket makt som skulle delegeras till väljarna gick kraftigt isär. Personröstningssystemet blev en kompromiss mellan å ena sidan partiernas omsorg om interndemokrati och partisammanhållning, något som främjar stabila regeringsunderlag och effektivitet och å andra sidan önskemålet att skänka väljarna mer direkt inflytande, något som främjar möjligheterna till direkt ansvarsutkrävande (Anckar, Karvonen et al. 2001).

Det främsta uttrycket för dessa skilda uppfattningar blev spärrarna. För att en kandidat skall nå topplaceringen på ett partis lista krävs att andelen avgivna personröster uppgår till mer än fem procent av partiets totala antal röster (och dessutom att kandidaten får fler personröster än någon av de andra kandidaterna på listan). För att i nästa steg bli *invald* krävs dessutom att kandidatens parti är tillräckligt stort för att tilldelas mandat.

En femprocentspärr infördes för kommunval, landstingsval och europaparlamentsval. För riksdagsvalen sattes dock spärrgränsen ursprungligen något högre, till åtta procent.

Historien om tillkomsten av åttaprocentspärren i personvalssystemet för riksdagsval är en utmärkt illustration på att kampen om demokratins spelregler nästan alltid är resultatet av pragmatiska kompromisser mellan olika partier (von Sydow 1989; Oscarsson 2001). Folkpartiets representant i personvalsutredningen vittnar om följande ordväxling som ledde fram till valet av spärrgräns.

> ”Vi hade under flera sammanträden försökt att hitta en gemensam linje utan att lyckas. Vid ett av slutsammanträdena grep Göran Persson in. Jag minns att han frågade mig, som ville ha en så låg spärrgräns som möjligt, vad jag ville. Jag sade fem procent, varvid Göran Persson vände sig till Lars Werner, som nämnde tio procent. Då får det bli åtta, konstaterade den kommande statsministern med den fermitet, som det svenska folket senare blev så vana vid.”
>
> Olle Schmidt (FP)

Efter en förnyad debatt om inslaget av personval inom ramen för den senaste grundlagsutredningen (SOU 2008:125) fastställdes en ny spärrgräns för riksdagsvalen. Spärren sänktes från åtta till fem procent, en förändring som träder i kraft först i samband med 2014 års val. Återigen rör det sig om en författningspolitisk dragkamp mellan partier

som vill slopa spärren och partier som värnar höga spärrar i personvalet.

Spärren i personvalet leder till att väljarnas reella inflytande över vilka personer som skall representera dem begränsas. Spärrarna slår olika hårt i olika valkretsar. Kandiderar man för ett stort parti i en folkrik valkrets krävs tiotusentals personröster för att passera de andra kandidaterna på partiets lista. Men om man kandiderar för ett litet parti i en liten valkrets kan det räcka med några hundra röster för att bli invald på personröster. Förutsättningarna för såväl kandiderande politiker som personröstande väljare är alltså dramatiskt olika i skilda delar av landet.[1]

Bara var fjärde väljare kryssar

Det tar tid för nya valreformer att sätta sin prägel på valen. I samband med 2010 års val hade väljarna för åttonde gången möjlighet att också kryssa för en person på valsedeln. Hittills har väljarnas entusiasm varit liten och effekterna av personvalssystemet blygsamma.[2]

I förarbetena till personröstningsreformen gjordes bedömningen att andelen personröstande väljare i riksdagsvalen såsmåningom skulle parkera i intervallet 30-50 procent (Westerståhl 1993; SOU 1996:66). Men i själva verket har andelen personröstare haft svårt att nå över minimigränsen 30 procent. Väljarnas kryssbenägenhet har blivit klart lägre än förväntat och trenden var länge dessutom nedåtgående.

[1] I 2010 års val kan extremsituationerna exemplifieras på följande sätt: I landets största valkrets, Stockholms läns valkrets (850 000 röstberättigade) behövde en kandidat till det största partiet, Moderaterna (40 procent) mer än 22 800 personröster för att nå över 8-procentspärren. Motsvarande antal personröster för en folkpartistkandidat på Gotland, landets minsta valkrets (46 000 röstberättigade) är endast 82 (!). Observera att det räcker att få mer än åtta procent personröster och kryssa sig till toppen av listan för att erhålla mandat – kandidatens parti måste givetvis bli tillräckligt stort för att överhuvudtaget vinna mandat i valkretsen. Av de riksdagskandidater som passerade åttaprocentspärren i 2010 års riksdagsval fick Moderaternas partiledare Fredrik Reinfeldt flest personröster (78 332 i Stockholms län) och Gotlandskandidaten Gustaf Hoffstedt (M) minst antal personröster (1 762). Redan 1999 års författningsutredning fick till uppgift att undersöka om några av de största valkretsarna kunde delas för att öka personvalsgenomslaget. Slutsatsen var att det saknades politiska förutsättningar för en sådan reform (SOU 2002:42).

[2] Fortfarande förekommer missförstånd om vad ett uteblivet kryss på valsedeln egentligen betyder, inte minst när medierna ska informera väljarna om vad som gäller för personvalet. Det går inte utesluta att det är en vanligt förekommande uppfattning bland väljarna att de aktivt stöder partiets egen lista om de väljer att inte kryssa för någon kandidat. Men så är det inte. I själva verket finns det inget sätt för väljarna att signalera ett aktivt sitt stöd till partilistan. De väljare som inte kryssar överlåter däremot sin makt till alla de kryssande väljarna att avgöra ordningen på kandidaterna på listan.

De utvärderingar av personvalssystemet som hittills genomförts har hittills uppehållit sig kring de begränsade effekterna av systemet (SOU 1996:66; Holmberg & Möller 1999; Holmberg & Oscarsson 2004). Eftersom personröstarna har en stark tendens att kryssa för de mest kända toppkandidaterna – varav många redan står på valbar plats – ger personröstningen blygsamma effekter på valutslaget.[3] De begränsade effekterna av reformen märks såväl på andelen väljare som kryssar som på antalet kandidater som blir invalda på personkryss.

I premiärvalet 1998 personkryssade 29,9 procent av väljarna i riksdagsvalet (se tabell 12.1). Andelen personkryss minskade i de två nästföljande valen 2002 och 2006, till 26,0 respektive 22,0 procent. Vid det senaste valet har den nedåtgående trenden dock brutits. I det senaste riksdagsvalet 2010 valde var fjärde väljare att kryssa en person på valsedeln (25,1 procent).[4]

Tabell 12.1 Andel personröstande väljare i allmänna val 1995-2010 (procent).

	1995	1998	1999	2002	2004	2006	2009	2010
Riksdagsvalen		29,9		26,0		22,0		25,1
Landstings-/regionvalen		28,9		25,4		21,9		24,4
Kommunvalen		34,5		30,8		28,2		31,2
Europaparlamentsvalen	46,5		66,2		59,0		59,2	

Kommentar: Uppgifterna är officiell valstatistik hämtade från Statistiska Centralbyrån och Valmyndigheten (*www.val.se*).

[3] I samband med premiären för personval 1998 genomfördes en lång rad studier av väljarnas beteende i samband med valet av kandidat (Holmberg & Möller 1999). Den genomsnittliga listplaceringen för valda kandidater i 1998 års val var 3,7. Listplaceringen var den viktigaste förklaringen till varför personröstarna valde de kandidater de gjorde, näst följt av kandidatens kön (allt annat lika hade män något större sannolikhet att bli valda än kvinnor). Två olika ålderseffekter på valet av kandidat kunde konstateras: kandidater äldre än 50 år valdes i större utsträckning än kandidater yngre än 50 år, oavsett listplacering och könstillhörighet. Dessutom visade det sig att det finns en åldersmatchningseffekt, det vill säga att i första hand manliga väljare oftare än slumpen röstar på kandidater som befinner sig åldersmässigt nära dem själva (+/- 10 år) (Oscarsson 1999; se även Nielsen 2007).

[4] Andel personröstande vid Europaparlamentsvalen har varit högre än riksdagsvalen, 46,5 procent 1995 och 66,2 procent 1999. Det flitigare personröstandet bör dock ses i ljuset av det låga valdeltagandet i dessa val (Gilljam & Holmberg 1998; Holmberg, Hedberg et al. 2001). I 1995 års europaparlamentsval förändrade personröstningen inte vilka kandidater som representerade partierna i Bryssel. Men 1999 blev två kandidater som nominerats högt på partilistorna utslagna på grund av att de fått för få kryss i förhållande till konkurrenterna, Görel Thurdin (c) och Ingrid Näslund (kd).

Väljarna har alltsedan starten varit flitigare att personkryssa i kommunvalen. Det hänger samman med att väljarnas kunskaper om partiernas kandidater är något större på lokal nivå, framför allt utanför de stora städerna (se analysen av kandidatkännedom längre fram i kapitlet). I 2010 års val valde nästan var tredje väljare (31,1 procent) att personkryssa i kommunvalen.

Det är i Europaparlamentsvalen – där hela Sverige är en enda valkrets och kandidaterna därmed har möjlighet att bli mer kända – som personvalssystemet hittills har skördat sina största framgångar. I Europaparlamentsvalet 1995 valde 46,5 procent av väljarna att kryssa för en person. Motsvarande siffror för 1999 och 2004 års Europaparlamentsval är 66,2 respektive 59,0 procent, en nivå som tangerades 2009 (59,2 procent). De högre andelarna beror främst på att kandidaterna till Europaparlamentet ofta är mer etablerade och har bättre möjligheter att synas. Den ökade kryssbenägenheten i EUP-valen bör också förstås mot bakgrund av att valdeltagande har varit mycket lågt, omkring fyrtio procent: uttryckt som andel av hela den *röstberättigade* väljarkåren är personkryssarna inte markant fler i Europaparlamentsvalen än i riksdagsvalen.

Tabell 12.2 Antal med personröster tillsatta riksdagsmandat (minst 8 procent personkryss) samt antal personvalda på icke valbar plats till riksdagen1998-2010 (antal).

år	V	S	MP	C	FP	KD	M	SD	Samtliga	Antal som inte hade blivit valda utan personvalssystemet
1998	12	13	5	18	13	3	23	-	87	12
2002	9	13	5	18	11	12	18	-	86	10
2006	3	6	2	15	7	12	12	-	57	6
2010	4	13	3	13	6	10	9	1	59	8

Kommentar: Sammanställningen bygger på data från Valmyndigheten (*www.val.se*). För en analys se även (Nielsen 2007). I Europaparlamentsvalen är resultaten följande: 1995 (0 invalda), 1999 (2 invalda, Karl-Erik Olsson C och Lennart Sacrédeus KD), 2004 (4 invalda, Maria Carlshamre FP, Lennart Sacrédeus KD, Åsa Westlund S och Anna Hedh S), och 2009 (2 invalda, Alf Svensson KD och Anna Maria Corazza Bildt M). För ytterligare detaljer om personröstning i svenska Europaparlamentsval, se Oscarsson & Holmberg (2010).

När det gäller mer handfasta indikatorer på effekterna av personvalssystemet är utvecklingen också negativ i förhållande till reformmakarnas intentioner: Antalet ledamöter som lyckats bli valda tack vare personvalssystemet – och således vunnit sina mandat genom att

”kryssas förbi” någon annan kandidat på partilistan – är mycket lågt: 12 1998, 10 2002, 6 2006 och 8 2010.[5]

Väljarnas inställning till personvalet har inte blivit mer positiv med tiden. Fler väljare har skaffat sig en åsikt om personvalet men någon opinionstrend över tid syns inte i valundersökningarnas mätningar. Den attityd som samlar omkring hälften av väljarna är att personvalsinslaget bör finnas och att det är lagom som det är (se tabell 12.3). Var femte väljare anser att det inte bör finnas något personvalsinslag och en av tio väljare tycker att personvalsinslaget bör ökas ytterligare i kommande riksdagsval.

Tabell 12.3 Väljarnas åsikter om personvalet 1998-2010 (procent).

	1998	2002	2006	2010
Inget personvalsinslag bör finnas	17	17	14	18
personvalsinslag bör finnas, men vara mindre än i årets val	12	13	12	13
personvalsinslag bör finnas, och det var lagom som det var i årets riksdagsval	44	46	54	52
personvalsinslaget bör ökas ytterligare i kommande riksdagsval	14	13	12	10
ingen åsikt	13	11	8	7
summa procent	100	100	100	100

Kommentar: Frågan lyder: ”Allmänt sett, vad är din åsikt om personval i samband med svenska riksdagsval? Du kan välja ett bland följande svarsalternativ”. Källa: Svenska valundersökningar 1998, 2002, 2006 och 2010. Antal svarande 2010 var 1 336 personer.

Jämlikt kryssande

Tidigare analyser av personröstandet i Sverige har visat att i jämförelse med andra former av politiskt beteende är kandidatkryssandet det kanske mest jämlika. Kryssbenägenheten brukar vara ungefär lika stor i alla grupper av väljare. Man eller kvinna, ung eller gammal, arbetare eller tjänsteman, storstadsbo eller landsbygdsbo – bland röstande brukar de personkryssa i ungefär samma omfattning. Utvärderat från ett politiskt jämlikhetsideal är således väljarnas lilla inflytande över

[5] De åtta riksdagskandidater som inte skulle ha invalts med ett system utan personval var 2010 Annelie Enochson (KD) i Göteborgs kommun, Maria Ferm (MP) i Malmö kommun, Sven-Erik Bucht (S) i Norrbottens län, Per-Ingvar Johansson (C) i Skåne läns norra och östra, Tuve Skånberg (KD) i Skåne läns norra och östra, Emil Källström (C) i Västernorrlands län, Roger Haddad (FP) i Västmanlands län och Roland Utbult (KD) i Västra Götalands läns västra. Alla dessa kandidater hade en hög listplacering (platserna 2-4) på sina respektive partilistor, utom Sven-Erik Bucht som hade listplacering åtta för Socialdemokraterna i Norrbotten.

personsammansättningen i riksdagen lika litet i alla grupper. Kryssande väljare har inte något ojämlikt inflytande på icke-kryssarnas bekostnad. Den huvudslutsatsen står sig när vi analyserar resultaten från 2010 års val. I tabell 12.5 presenterar vi hur stor andel av väljare i olika väljargrupper som valt att personkryssa i de fyra senaste riksdagsvalen.

Resultaten från 2010 bekräftar den tidigare bilden av att högutbildade och kyrksamma tenderar att vara något kryssbenägna än lågutbildade och personer som aldrig besöker kyrkan. I övrigt är skillnaderna mellan olika befolkningsgrupper små.

Ett argument som ofta förs fram till stöd för ett personvalssystem är att det kan gynna mobilisering av grupper som annars är notoriskt svårmobilserade, som till exempel ungdomar och utrikes födda. Personvalssystemet skulle göra det lättare för ungdoms- och invandrarkandidater att bli nominerade på partiernas listor, något som i sin tur verkar mobiliserande på just dessa grupper (Togeby 1999; Rodrigo-Blomqvist 2004). När det gäller *ålder* finns empiriska belägg som gäller själva kryssbeteendet. Den tidigare tendensen att yngre väljare personkryssar något mer än äldre väljare förstärktes 2010. Bland väljare yngre än 30 år valde var tredje att kryssa en person i riksdagsvalet 2010.

Informationen på valsedlarna kan ha betydelse för sannolikheten att bli vald. Studier antyder att många väljare använder sig av denna information när de personröstar. När saker som listplacering och parti hålls konstant kan man visa att de personröstande väljarna har en större benägenhet att kryssa ungdomar 18-29 år, män och högskoleutbildade (Folke & Rickne 2012). Unga politiker får fler kryss i de fall där kandidaternas ålder står utskrivet på valsedeln. Detta kan vara ett tecken på att partier väljer att kommunicera information om ålder när det finns många unga väljare att attrahera och/eller att väljare reagerar på informationen på vallistan när de gör sitt val.

Tidigare analyser har visat att utrikes födda och utomeuropeiska invandrare har haft en något större benägenhet att personkryssa. Det skulle i så fall understödja idén om personvalssystemets mobiliserande kraft i dessa grupper. Mönstren är inte lika tydliga 2010 som det varit 2002 och 2006. Men resultaten i tabell 12.5 visar att utrikes födda har en högre kryssbenägenhet än svenskfödda (29 procent mot 23 procent).

Tabell 12.4 Andel personröstande väljare i olika grupper 1998-2010 (procent).

	1998	2002	2006	2010
samtliga väljare	28	24	20	23
kön				
men	29	26	20	21
kvinnor	28	22	20	25
ålder				
18-22 år	30	25	25	31
23-30 år	32	25	22	34
31-40 år	26	24	23	27
41-50 år	31	24	22	18
51-60 år	30	25	15	22
61-70 år	29	23	16	16
71+	21	23	19	21
förvärvsställning				
förvärvsarbetande	30	24	20	24
arbetslös	36	30	23	22
förtidspensionerad	28	25	26	20
ålderspensionär	25	23	20	21
studerande	30	25	21	32
yrkesgrupp				
industriarbetare	25	20	19	23
övriga arbetare	26	25	20	23
lägre tjänstemän	26	22	16	20
mellan tjänstemän	32	25	20	25
högre tjänstemän	30	24	24	23
småföretagare	35	24	23	19
jordbrukare	44	37	46	43
utbildningsnivå				
låg	23	22	15	19
medel	30	25	20	23
hög	34	26	24	27
civilstånd				
gifta/sambo	29	24	20	23
ensamstående	30	26	24	25
boendeort				
ren landsbygd	31	24	24	22
mindre tätort	30	27	18	21
större stad eller tätort	28	25	18	24
Sthlm, Gbg, Malmö	31	21	23	26
sektor				
offentlig sektor	30	26	20	26
privat sektor	28	23	20	22
kyrkogång				
minst varje månad	44	39	36	34
2-11 gånger om året	31	26	20	27
en gång om året	27	22	19	21
aldrig	26	22	20	23

forts.

Tabell 12.4 forts.

	1998	2002	2006	2010
födelseland				
svenskfödda	28	23	19	23
utrikes födda	33	38	35	29
uppväxtland				
uppvuxen i Sverige	28	23	20	23
uppvuxen utanför Sverige	31	32	36	24
… Norden	25	23	11	26
… Europa	36	30	55	21
… utanför Europa	35	44	32	23
partibytare sedan senaste val				
partibytare	30	26	16	19
ej partibytare	26	22	22	25
partiidentifikation				
ja, starkt övertygad	36	32	33	34
ja, anhängare	27	26	21	24
nej	28	23	19	23
ingen partipreferens	26	17	16	14
politiskt intresse				
mycket intresserad	42	37	36	34
ganska intresserad	30	24	25	24
inte särskilt intresserad	25	20	13	19
inte alls intresserad	25	21	18	17
politisk kunskap				
hög	35	27	24	32
medelhög	33	23	24	25
medel	28	27	20	21
medellåg	25	26	20	25
låg	27	18	17	24
politiskt förtroende				
mycket stort	45	37	40	34
ganska stort	33	25	24	23
ganska litet	27	22	18	22
mycket litet	27	24	13	22
partival (officiell statistik)				
Vänsterpartiet	27	28	22	28
Socialdemokraterna	26	24	21	23
Miljöpartiet	27	27	22	18
Centerpartiet	41	33	26	31
Folkpartiet	34	23	21	25
Kristdemokraterna	38	30	24	24
Moderaterna	30	27	22	21
Sverigedemokraterna	-	-	24	22

Kommentar: Procentbasen har definierats som samtliga väljare som fått frågan om personröstning och som röstade på något parti. Personer som besvarat frågan om personröstning med vet ej ingår inte i procentbasen. Politisk kunskap bygger på en lång serie av person- och sakkunskapsfrågor som slagits samman till ett kunskapsindex och sedan delats in i fem grupper. Frågan om personröstning är validerad gentemot registeruppgifter om valdeltagande. Källa: Svenska valundersökningar 1998, 2002, 2006 och 2010.

Men de starkaste förklaringsfaktorerna är som vanligt de som har mer omedelbart med politik att göra: väljare som är starkt övertygade anhängare av ett parti är flitigare personkryssare än väljare som inte har lika starka emotionella band till ett parti. Partibytare kryssar mindre än de som håller fast vid sitt parti från förra valet. Politiskt in-

tresserade, kunniga och förtroendefulla väljare är klart mer kryssbenägna än väljare med lågt politiskt intresse, lägre kunskaper och lägre förtroende för politiker. Motivations- och kompetensfaktorer har ett samband med personkryssande.

Varför väljarna kryssar

Personröstningsreformen har svårt att få det lyft man tänkte sig från början. Men varför då? En förklaring kan vara partiernas alltjämt ljumma intresse för att uppmuntra och stödja sina egna kandidater att genomföra personvalskampanjer, framför allt när det gäller de kandidater som inte redan står på valbar plats (Brothén 2003, Nielsen 2007:103). Andelen kandidater som säger sig ha bedrivit en egen personvalskampanj växer visserligen. En andra förklaring kan vara att medierna hittills har haft problem att framgångsrikt samla, granska och sprida relevant information om enskilda kandidaters duglighet, tidigare verksamhet, ideologiska profiler och sakfrågeåsikter. Kandidaterna är på tok för många för att en meningsfull mediebevakning ska kunna komma till stånd.

Inom ramen för valundersökningarna har vi vid flera tillfällen, senast 2002, tillfrågat väljarna om deras egna skäl till varför de valde att *inte* kryssa någon kandidat. Resultaten visar att *bristande information om kandidaterna* är den vanligast förekommande förklaringen (45 procent 2002). Andra skäl är *motstånd mot personvalet* (18 procent), väljarvända (6 procent) och *ointresse* (8 procent). Däremot förekommer relativt sällan argumenten att *personvalet är krångligt* (2 procent) eller att *spärren är alltför hög* för att personvalet skall kunna spela någon roll (4 procent) (Holmberg & Oscarsson 2004:183).

Vi har också bett personröstarna att motivera sitt kryssande på en specifik kandidat. Trettio procent 1998 respektive tjugoen procent 2002 hänvisade till kandidatens sociala grupptillhörighet (kön, ålder, klass, region) medan hänvisningar till kandidaternas personliga egenskaper (pålitlig, kompetent, sympatisk) samlade 28 respektive 33 procent. Ett vanligt svar på frågan om varför man kryssat var 2002 det helt ospeciferade ”kandidaten var bäst” (18 procent). Glädjeyttringar till allmänt stöd för personvalet samlade var tionde kryssande väljare (11 procent), liksom hänvisningar till kandidatens politiska åsikter (10 procent).

Anonyma kandidater

En förklaring till att personröstningsreformen har haft svårt att få luft under vingarna är att medborgarnas kunskaper om vilka personer som kandiderar till folkvalda församlingar – kandidatkännedomen – minskat under de senaste decennierna. Individualisering och personifiering till trots blir partiernas kandidater allt mer anonyma för väljarna. Andelen som kan uppge namnet på en riksdagskandidat från den egna valkretsen har minskat från 60 procent 1956 till 38 procent 2010. Resultaten stärker bilden av det svenska politiska systemet som partidominerat (se figur 12.1).

Figur 12.1 Kandidatkännedom 1956-2010. Andel väljare som kan uppge namnet på en riksdagskandidat från den egna valkretsen samt andelen som korrekt kan uppge namnet på en kandidat (procent).

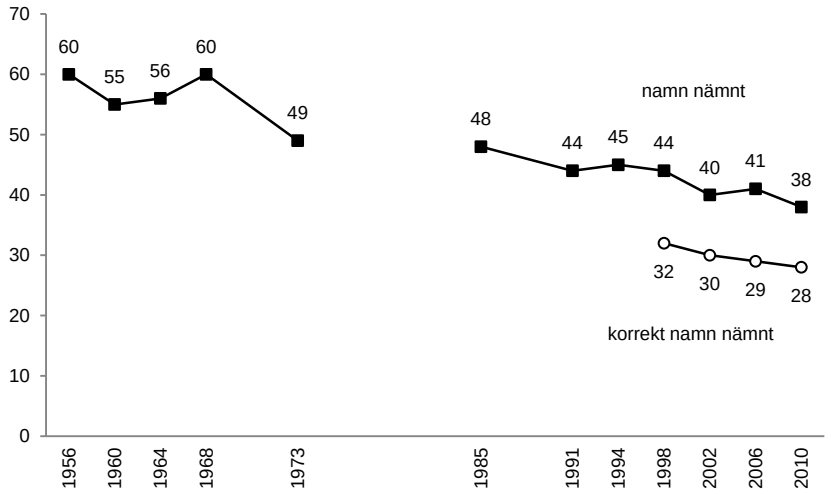

Kommentar: Resultaten inbegriper endast röstande. Uppgifterna om kandidatkännedom är vid varje tidpunkt inhämtade efter riksdagsvalen, och därför skiljer sig skattningen för 2010 i tabell 12.5 (26 procent) från skattningen i tidsserien (28 procent). Under åren 1964-1994 kontrollerades inte väljarnas kännedom om kandidaterna. Tester indikerar att resultaten från denna period är överskattade med mellan 5-8 procentenheter. Sedan 1998 kontrollerar vi om de namn som nämns faktiskt har kandiderat för något parti i väljarens valkrets.

Riksdagskandidaterna i valkretsen var alltså mer kända för väljarna på 1950- och 1960-talen än vad de är idag. Den ökande anonymiteten för folkets främsta politiska företrädare är paradoxal i ljuset av en förmodad ökad personifiering och presidentialisering av politiken (Mughan 2000; Karvonen 2010). Det är alltså inte bara medborgarnas

psykologiska band till partierna som successivt försvagas. Den minskande kandidatkännedomen tyder på en försvagning även av banden mellan medborgarna och enskilda förtroendevalda. De längre avstånden mellan väljare och valda har införandet av personval ännu inte lyckats bryta. Ökad kandidatanonymitet är förstås en central förklaring till att personvalsreformen inte fått avsedd effekt: väljarna vill inte kryssa för okända kandidater.

Om man analyserar vidare vilka väljare som *korrekt* kan uppge en riksdagskandidat från den egna valkretsen blir bilden av kandidatkännedom bland svenska väljare ännu dystrare. Endast 28 procent av väljarna kunde det i 2010 års riksdagsval. Det går utför med kandidatkännedomen. Partiernas kandidater till riksdagen är i växande utsträckning okända för de väljare som förväntas välja dem till demokratins finaste förtroendeuppdrag. Personvalssystemet till trots.

Självklart kan nedgången i kandidatkännedom lätt knytas till generella utvecklingstendenser i det moderna samhället, framför allt till en ökande omsättning av riksdagens ledamöter (Öberg, Hermansson et al. 2007), och kanske också till en ökad urbanisering. Men mot bakgrund av vaga men tvärsäkra påståenden om att personer och personliga egenskaper betyder allt mer för politiken är uppgifterna om fallande kandidatkännedom värda att fundera över (jfr kapitel 14).

Men hur är det då med den fjärdedel av väljarna (25,1 procent) som personröstade 2010 – hur väl känner de till de kandidater de själva har valt att rösta på? Bland personkryssarna borde kandidatkännedomen vara bättre. Faktum är att valundersökningarna även på denna punkt ger dystra besked. Bland de som sagt sig kryssat för en kandidat kan endast 55 procent svara på vår öppna följdfråga om vilken kandidat de kryssat på. Omkring hälften av de väljare som personkryssade 2010 kan alltså inte redogöra för vilken kandidat de kryssat på. De minns att de personkryssat. Men de kommer inte ihåg vem de kryssade.

Och det blir värre. Bland dem som uppger vilken kandidat de kryssat kan i sin tur omkring hälften (49 procent) omöjligen ha röstat på den kandidat de nämnt eftersom nämnd kandidat inte återfinns på valsedlarna för det parti väljaren röstat på. Bland partiväljare 2010 hade vi 25,1 procent uppgivna personkryssare men bara omkring sex procent (143 personer av 2 378) av de svenska partiväljarna kunde enligt Valundersökningen korrekt redogöra för vilken specifik kandidat de röstade på.

Vi återvänder till analysen av i vilken utsträckning väljarna är förmögna att nämna en kandidat som kandiderar för något parti i den egna valkretsen. Vår detaljerade analys avslöjar hur god, eller kanske snarare hur dålig, kandidatkännedomen var i olika grupper i samband med valet 2010. Resultaten i tabell 12.6 bygger på våra kontroller för om väljarnas hågkomst av kandidaterna är korrekta (se kommentaren till tabell 12.5 för detaljer). Andelen svenskar som korrekt kunde uppge namnet på åtminstone en riksdagskandidat från den egna valkretsen 2010 var endast 28 procent.

Inte överraskande är det i huvudsak samma grupper av väljare som personröstar som också är duktiga på att namnge riksdagskandidater från den egna valkretsen. Bäst kandidatkännedom återfinns bland högutbildade, politiskt intresserade och politiskt kunniga väljargrupper. Landsbygdsbor har en något större kandidatkännedom än stadsbor (29 mot 23 procent). Hur stort problem är det egentligen att endast en dryg fjärdedel av väljarna förmår uppge namnet på en person som kandiderar för något parti i den egna valkretsen? Allvaret i låg kandidatkännedom beror delvis, men inte helt, på vilken syn på den goda demokratin vi tar som utgångspunkt och vilken slags politisk kultur vi önskar oss.

Även i internationell jämförelse är kandidatkännedomen låg i Sverige (Holmberg 2009:158ff). Sverige ligger klart lägre än världssnittet på strax över femtio procent (se figur 12.2). Variationerna mellan olika system är dock stor. I flera asiatiska länder som Japan, Thailand och Korea klarar mer än 90 procent av väljarna att korrekt uppge namnet på en kandidat från den egna valkretsen. Kandidatkännedomen i länder som Mexiko och Spanien är klart lägre (18 respektive 26 procent).

En tänkbar rimlig förklaring till variationen i kandidatkännedom är valsystemets utformning. I länder med majoritetsvalsystem väljer medborgarna i första hand mellan olika kandidater. Andra länder, företrädelsevis länder med proportionella listvalssystem, är partivalet inte lika kandidatorienterat. Partivalet är där mer centralt för väljarna än valet av specifika kandidater.

Hypotesen att kandidatorienterade majoritetsvalsystem skulle fostra bättre kandidatkännedom hos väljarna än partidominerade proportionalitetsvalsystem kan prövas genom att jämföra kandidatkännedomen i länder med olika valsystem.

Tabell 12.5 Andel röstande som korrekt kommer ihåg namnet på någon kandidat från den egna valkretsen, 2010 (procent).

Grupp	Kandidat-kännedom	Grupp	Kandidat-kännedom
Samtliga väljare	26		
Kön		Politiskt intresse	
Män	26	Mycket politiskt intresserad	37
Kvinnor	26	Ganska politiskt intresserad	26
Ålder		Inte särskilt politiskt intresserad	22
18-22 år	21	Inte alls politiskt intresserad	15
23-30 år	18	Politisk kunskap	
31-40 år	30	Låg	15
41-50 år	27	Medellåg	18
51-60 år	26	Medel	25
61-70 år	28	Medelhög	30
71+	24	Hög	49
Yrkesgrupp		Partisympati	
Industriarbetare	15	Vänsterpartiet	23
Övriga arbetare	22	Socialdemokraterna	23
Lägre tjänstemän	24	Miljöpartiet	21
Mellan tjänstemän	29	Centerpartiet	34
Högre tjänstemän	31	Folkpartiet	26
Småföretagare	26	Kristdemokraterna	52
Jordbrukare	25	Moderaterna	29
Studerande	24	Partiidentifikation	
Utbildningsnivå		Stark	37
Låg	19	Svag	26
Medel	26	Endast partipreferens	23
Hög	30	Ingen partipreferens	23
Boendeort		Vänster-högerideologi	
Ren landsbygd	29	Klart till vänster	17
Mindre tätort	23	Något till vänster	26
Större stad eller tätort	27	Varken till vänster eller till höger	19
Sthlm, Gbg, Malmö	23	Något till höger	30
Uppväxtland		Klart till höger	35
Uppvuxen i Sverige	27	Kryssbeteende	
Uppvuxen utanför Sverige	11	Personröstare	39
		Ej personröstare	22

Kommentar: Resultaten är hämtade från valundersökningen 2010. Siffrorna visar andelen svarspersoner som korrekt namngivit åtminstone en riksdagskandidat från den egna valkretsen. För att maximera antalet svarande används här både för- och eftervalsintervjuerna i analysen. Kandidatkännedomen är systematiskt högre bland personer som intervjuats efter valet (28 procent) än före valet (24 procent), vilket kan betraktas som en kunskapshöjande valrörelseeffekt. Intervjufrågan lyder: ”Kommer Du ihåg namnet på någon av de kandidater som ställde upp till val i Din valkrets i årets riksdagsval?” Intervjupersonerna kunde nämna upp till tre kandidater.

Våra resultat visar inte här på några klockrena samband mellan valsystem och kandidatkännedom. Det finns exempel på majoritetsvalsystem där kandidatkännedomen är lika låg som i Sverige (Ukraina, 39 procent), likaväl som det finns proportionella listsystem där kandidatkännedomen är hög (Peru och Norge, 71 respektive 68 procent).

Tabell 12.6 Kandidatkännedom i 21 länder. Andel röstande som kommer ihåg namnet på någon kandidat från den egna valkretsen i det senaste parlamentsvalet (procent).

Land	Andel röstande med kandidatkännedom	Valsystem
Japan	94	PR-mix/Semi-PR
Thailand	93	Majoritets-/Pluralitetsval
Korea	92	PR-mix/Semi-PR
Nya Zeeland	83	PR-mix/Semi-PR
Kanada	71	Majoritets-/Pluralitetsval
Peru	71	PR-list
Norge	68	PR-list
Ungern	63	PR-mix/Semi-PR
Storbritannien	60	Majoritets-/Pluralitetsval
Australien	58	Majoritets-/Pluralitetsval
Tjeckoslovakien	58	PR-list
USA	52	Majoritets-/Pluralitetsval
Schweiz	46	PR-list
Tyskland	43	PR-mix/Semi-PR
Ukraina	39	PR-mix/Semi-PR
Polen	38	PR-list
Sverige	37	PR-list
Taiwan	36	PR-mix/Semi-PR
Rumänien	29	PR-list
Spanien	26	PR-list
Mexiko	18	PR-mix/Semi-PR

Kommentar: Tabellen är hämtad från Holmberg (2009). Data kommer från projektet CSES – The Comparative Study of Electoral Systems. Resultaten är hämtade från nationella valundersökningar genomförda i de aktuella länderna under perioden 1996-2000. Den svenska frågan lyder: ”Känner Du till namnet på någon eller några av de personer som stod på partiernas valsedlar i Din valkrets inför riksdagsvalet?” Procentbasen är definierad som de väljare som tillfrågades om kandidatkännedom. Resultaten är korrigerade för den händelse väljarna inte korrekt angivit en kandidat. Klassifikationen av valsystem är hämtad från IDEAs handbok Electoral System Design (1997), se *www.int-idea.se*.

Sorterar man länderna efter valsystem framträder dock ett tydligare generellt samband mellan valsystem och kandidatkännedom. I de sex undersökta majoritets- och pluralitetsvalsystemen är andelen väljare med kandidatkännedom i genomsnitt 62 procent. Motsvarande snitt för de 7 blandsystemen (PR-mix/Semi-PR) är 61 procent och för de 8 renodlade listproportionella valsystemen 47 procent (Holmberg 2009). Valsystemets utformning påverkar alltså nivån på väljarnas kandidatkännedom. Det svenska proportionella valsystemet är i hög utsträckning partiorienterat vilket förklarar varför det är en relativt sett lägre kandidatkännedom bland väljarna. Den bristfälliga kunskapen om kandidater kan här kontrasteras mot svenska väljares omvittnat goda kunskaper om partiernas ideologiska positioner längs vänster-högerdimensionen. Jämförelsen ger ökad tyngd åt vår huvudpoäng; för väljare i länder med majoritetsvalsystem är det viktigare att känna till kandidaterna för att kunna fatta rationella

röstningsbeslut; för väljare i länder med proportionella valsystem är det viktigare att känna till partierna. Valsystemets utformning styr individuella väljares behov av politisk kunskap.

Personvalets framtid

I en particentrerad demokrati som den svenska, där väljarna i huvudsak väljer partier efter vilka ideologiska framtidsvisioner de har, ser vi förstås gärna att det finns utvecklade förtroendeskapande band mellan väljare och förtroendevalda. Att känna till namnet på de personer som representerar en själv kan betraktas som en viktig grundförutsättning för att långsiktigt bygga upp ett sådant förtroende. Här måste man dock komma ihåg att svenska väljare i huvudsak ägnar sig åt ideologisk röstning vid valurnorna. Liksom i alla flerpartisystem blir partiernas interna sammanhållning en viktig faktor för väljarna. Så länge partisammanhållningen är tillräckligt god är det kanske inte en absolut nödvändighet att väljarna känner till namnet på sina representanter. Så länge partisammanhållningen är god finns goda skäl att lita på att partiet kommer att driva ungefär samma politik alldeles oavsett persongalleri Då spelar det kanske inte någon roll om partirepresentanten heter Olle Olsson eller Anna Svensson. Skulle det däremot växa fram stora ideologiska skillnader mellan de kandidater som ställer upp för ett parti, ja då kan bristande kandidatkännedom vara ett problem.

För de som önskar en mer kandidatorienterad demokrati än idag, kombinerad med goda möjligheter till ett effektivt ansvarsutkrävande är brister i kandidatkännedom ett betydligt allvarligare problem. Effektivt personligt ansvarsutkrävande förutsätter att väljarna känner till vilka personer som bär det yttersta politiska ansvaret för den politik som förs – annars finns små möjligheter att agera för att rösta in eller ut olika personer.

Personvalsreformen blev på grund av spärrarna något av en olycklig kompromiss redan från början. Till de mer radikala lösningarna som förts fram hör att slopa personvalsspärrarna helt, att införa ett obligatorium att kryssa för en person (som i Finland) eller att återgår till ett renodlat listvalsystem helt utan personvalsinslag (jfr Petersson, von Beyme et al. 1999). Radikala lösningar rimmar dock dåligt med författningspolitiska reformer i Sverige. Den justering av personvalssystemet som blev verklighet efter den senaste grundlagsutredningen var, som sagt, en sänkning av personvalsspärren i riksdagsvalet från 8 till 5 procent. Framtiden får utvisa om denna

blygsamma förändring så småningom leda till att det står något mer på spel för partier, kandidater och väljare. De simuleringar av effekten av sänkta spärrar som hittills genomförts (Nielsen 2007) visar dock att vi inte kan ha särskilt stora förväntningar på att den lägre spärren kommer att leda till ett kraftigt ökat antal personvalda riksdagsledamöter. Som exempel kan nämnas att vid en tänkt situation med slopad spärr 2006 hade antalet personvalda ökat från sex till 78 ledamöter. En kraftig ökning visserligen, men ändå bara en mindre andel av det totala antalet riksdagsledamöter.

Den utvärdering av personvalssystemet som vi genomfört här har begränsat sig till att kartlägga väljarbeteende och omedelbara effekter på hur många ledamöter som blir personvalda. Men det behöver inte nödvändigtvis betyda att personvalssystemet saknat betydelse för partiernas inre liv. För så är det. På de inre linjerna och på längre sikt har väljarnas personkryssande nämligen visat sig kunna ha konsekvenser på lite längre sikt för partiernas interna nomineringsprocesser och för enskilda politikers karriärutveckling (Folke & Rickne 2012), liksom för partiinternt maktspel och förhandlingar i riksdagen (Davidsson 2006). Olle Folke och Johanna Rickne visar att den indirekta effekten av väljarnas kryssande på kandidater är tydlig om man undersöker konsekvenserna för partiernas överväganden vid nomineringar i framtida val och vid fördelning av förtroendeuppdrag: Antalet personröster en kandidat fått vid ett föregående val används av partierna som en viktig indikator på kandidaternas dragningskraft. Det betyder att även de kandidater som står högt på listorna och tekniskt sett inte varit i behov av personröster för att bli valda ändå har god nytta av sina kryssframgångar på den partiinterna arenan.

Huvudslutsatsen är att personvalsreformen trots snart tjugo år på nacken fortfarande befinner sig i en mognadsprocess och kan förväntas spela en större roll i Sverige i framtiden än vad som hittills varit fallet. Väljare, kandidater, partier och medier håller fortfarande på att anpassa sig till nya spelregler. Den ”mjuka introduktionen” av personröstning i Sverige pågår fortfarande.

Hur det än blir med den saken har införandet av personröstning givit svenska väljare möjligheter att sända finstilta signaler till det politiska systemet. När valmöjligheterna inte enbart gäller parti utan även kandidater exploderar antalet möjliga valalternativ. Innebörden av att välja har helt förändrats. Antalet teoretiskt möjliga kombinationsmöjligheter för personröstning på tre nivåer med åtta partier och lågt

räknat 20 kandidater per partilista är $(20*8)^3$=4 096 000. Det finns med andra ord idag bättre förutsättningar än någonsin tidigare att begå en röstningshandling som inte liknar någon annan väljares. Vill man vara unik så kan man.

Kapitel 13
Förnuft och känsla

Förnuft och känsla brukar betraktas som varandras motpoler. Väljarnas ställningstaganden vilar *antingen* på kyligt rationella kalkyler *eller* på känslomässiga yttringar. Ända sedan antiken finns dessutom en tydlig hierarki: Att lyssna till sina känslor när man fattar politiska beslut har inte uppfattas som lika fint som att rationellt överväga. Känslor har helt enkelt dåligt rykte som grund för beslutsfattande.

Intresset för väljares känslor är inget nytt i valforskningssammanhang. I själva verket bygger den flitigast använda förklaringsmodellen – Michiganskolans partiidentifikationsmodell – på en idé (ursprungligen inspirerad av Sigmund Freuds fadersidentifikationsbegrepp) om att väljare tidigt i livet utvecklar starka känslomässiga affektiva band till politiska partier. Dessa varaktiga känslor av lojalitet och anhängarskap spelar en avgörande roll för opinionsbildning och politiskt beteende. Partianhängarskapet fungerar som ett varseblivningsraster (*perceptual screen*) som styr vilken information vi väljer att exponera oss för (Campbell, Converse et al. 1960).

Nyare litteratur om politisk påverkan (*political persuasion*) och affektiv intelligens (*affective intelligence*) försöker göra upp med motsatsförhållandet mellan förnuft och känsla. Huvudbudskapet är känslor är en nödvändig förutsättning, inte ett hinder, för att människor skall kunna agera rationellt (Mutz, Sniderman et al. 1996). Känslor tillerkänns en viktig funktion i våra hjärnors sätt att processa politisk information (Redlawsk 2006; Neuman 2007; Sautter 2007). Känslor föregår varseblivningen och styr vårt sätt att hantera information från till exempel valbudskap och valdebatter innan vi ens har hunnit bli medvetna om dem (Zajonc 1980).

I det här kapitlet analyserar vi både väljarförnuft och väljarkänslor. Vi inleder med att analysera svenska väljares politiska kunskaper och kunskapsutvecklingen över tid. Vi undersöker också om kunniga väljare röstar annorlunda än mindre kunniga. Efter det tar vi oss an väljarkänslorna: vad betyder väljares oro inför framtiden och känslor för partier och partiledare när det gäller att välja parti?

Är svenska väljare politiskt kunniga?

Om medborgare kan anses vara tillräckligt kunniga för att vara i stånd att fatta gemensamma demokratiska beslut är en klassisk normativ frågeställning inom statsvetenskapen. I fördemokratisk tid trodde pessimisterna att demokratiska system snabbt skulle bryta ihop till följd av den stora massans ignorans och okunskap. Ännu idag blossar det ibland upp förvirrade diskussioner om man borde låta väljare passera ett kunskapstest innan de ges tillåtelse att rösta i allmänna val. Ett körkort för röstning!

Alla väljare är inte lika politiskt kunniga. Konstigt vore det annars. Intresset för politik, graden av engagemang, erfarenhet av politiska institutioner, och konsumtionen av politiska nyheter varierar mycket mellan olika medborgare. Den intellektuellt mest fascinerande frågeställningen är om låga och ojämnt fördelade politiska kunskaper har några konsekvenser för väljarnas röstningsbeslut: Skulle val sluta annorlunda om fler väljare hade bättre kunskaper om politik?

Vilka kunskaper och färdigheter behöver en väljare besitta för att kunna göra ett bra jobb vid valurnorna? Svaret på frågan beror på normativa utgångspunkter (Oscarsson 2006) men en central utgångspunkt är att väljarna bör ha tillräckligt med kunskap för att självständigt kunna formera politiska preferenser, uppfatta de avgörande skillnaderna mellan politiska alternativ och sedan förmå välja ett parti som står nära de egna åsikterna.

Politisk kunskap är svårt att definiera men ännu svårare att mäta. Samtidigt är det ytterst angeläget att försöka. Den upplysta folkvilja som demokratin är tänkt att förverkliga ingår som ett centralt element i alla demokratimodeller.

I de svenska valundersökningarna har vi mätt väljares politiska kunskaper mer systematiskt sedan 1985. Respondenterna har fått bedöma sanningshalten i påståenden om sakförhållanden och om det politiska systemet. De har fått besvara frågor om partiernas ställningstaganden i centrala politiska sakfrågor och para ihop politiska företrädare med partier. Var för sig kan våra indikatorer för politisk kunskap framstå som banala. De kan kritiseras för att de inte mäter några djupare kunskaper; att vi betraktar kalenderbitarväljaren som idealet. Men använder man indikatorerna tillsammans bildar de väl sammanhållna och påfallande endimensionella kunskapsindex som är analytiskt mycket användbara (se tabell 13.1). Vi känner oss övertygade om

att vi fångar in betydelsefull variation i politisk medvetenhet (*awareness*).

Valundersökningarna mäter fyra dimensioner av politisk kunskap: sakkunskaper, systemkunskaper, personkunskaper och partiståndpunktskunskaper. Svenska väljare är inte lika bra på alla dimensioner. Väljarkunskaper formas till stor del av det politiska systemet. Tidigare analyser har visat att svenska väljare på det hela taget är bättre på att känna till partiernas ståndpunkter än namnen på partiernas företrädare (Holmberg & Oscarsson 2004; Oscarsson 2004). Det beror i huvudsak på att vi har ett partidominerat flerpartisystem. Partierna har historiskt konkurrerat med varandra främst genom att presentera olika politiska program, inte olika kandidater.

Väljarforskningen är fortfarande starkt influerad av de amerikanska väljarstudier som under 1950- och 1960-talet etablerade en mycket pessimistisk syn på väljarnas politiska kunskaper (Oscarsson 2006; Oscarsson 2007). Ett mycket stort antal studier kunde vidimera att kunskapsnivåerna bland demokratins medborgare var nästan obegripligt låga (Almond 1950; Converse 1964; Niemi & Weisberg 2001). Det fanns ett besvärande avstånd mellan medborgarnas demokratiska kompetens och valdemokratins idealväljare som förväntades vara uppmärksam, politiskt intresserad, välinformerad, ideologiskt välorienterad och kapabel att göra rationella bedömningar (Lippman 1922; Berelson 1952; Berelson, Lazarsfeld et al. 1954; Dahl 1979; Oscarsson 2006): Varför bryter inte demokratier ihop när medborgarnas politiska kunskaper är så skrala?

Så frågan är – är väljares politiska kunskaper bra eller dåliga? För att besvara frågan krävs jämförelsepunkter. Enkla skattningarna av kunskapsnivåer väcker nästan alltid huvudbry och uppmärksamhet. Även en del grundläggande sakförhållanden – som t ex vem som varit i regeringsställning under den senaste mandatperioden – får ibland häpnadsväckande låga andelar korrekta svar. Inte ens hälften av väljarna – 42 respektive 46 procent – kunde korrekt uppge att påståendet om socialdemokratisk enpartiregering 1998-2002 och 2002-2006 var korrekt. Till väljarnas försvar kan framläggas att ansvarsförhållandena var speciella under den perioden eftersom Vänsterpartiet och Miljöpartiet agerade stödpartier till regeringen Persson. Vid valet 2010 hade väljarna mycket lättare att svara rätt på frågan om regeringens sammansättning efter fyra år med Alliansregering (95 procent korrekta

svar). Politisk kunskap är kontextberoende, som mycket annat inom väljarbeteende.

Det är svårt att genomföra länderjämförande analyser av politiska kunskaper. Forskningsläget är att svenska väljare är mer kunniga än amerikanska (Granberg & Holmberg 1988). Och väljare i nordeuropeiska länder är mer kunniga än medelhavsländernas väljare (Milner 2002; Milner & Grönlund 2006; Milner 2010). Internationella forskare som konfronteras med nivåskattningarna i tabell 13.1 undrar ibland om något blivit fel. I deras ögon uppvisar svenska väljare en imponerande politisk kunskapsnivå. De tycker att det är fantastiskt att en tydlig majoritet av väljarna svarar rätt på kunskapsfrågor om riksdagsspärrar, arbetslöshetsnivåer, riksbankens styrränta och antalet riksdagsledamöter (90, 86, 75 respektive 75 procent rätta svar). Hur har svenska väljare blivit så kunniga? Möjligen kan vår historia med relativ stor jämlikhet, satsningar på folkbildning och bibliotek, ett politiserat samhällsliv, hög organisationsgrad och flitig nyhetskonsumtion inneburit att svenska väljare tycks komma väl ut i internationella jämförelser.

Den naturliga följdfrågan om huruvida väljarnas kunskaper utvecklas till det bättre eller till det sämre över tid är besvärlig. Verkligheten förändras. Det som är lättillgänglig kunskap vid ett tillfälle kan vara mer svårtillgänglig vid ett annat. Frågan om förändring över tid blir inte lättare att besvara av att vi inte kunnat använda identiska kunskapsfrågor under hela perioden.

En del kunskap tycks utvecklas positivt med tiden. Andelen väljare som känner till att Spanien är medlem i EU har ökat från 69 till 86 procent mellan 1994 och 2010. Allt fler lyckas svara rätt när det gäller det felaktigt formulerade påståendet om var det utbrända svenska kärnbränslet skall slutförvaras (från 52 till 72 procent korrekta svar mellan 1988 och 1998). En positiv utveckling anas också för systemkunskaper som att Sveriges riksdag har 349 ledamöter (från 69 till 74 procent mellan 1991 och 2010).

De påståenden som hängt med länge men som ibland, på grund av faktiska politiska förändringar, varit korrekta och ibland felaktiga handlar om sjukersättningen och arbetslöshetsnivån. Kunskapsnivåerna varierar här beroende på hur mycket uppmärksamhet ämnena har fått i den politiska debatten. Svenska väljare har till exempel haft bättre koll på arbetslöshetsnivåerna i de valrörelser där sysselsättningsfrågor debatterats som mest, 1994 och 2010.

Table 13.1 Svenska väljares politiska kunskaper 1985-2010 (andel rätt svar).

	1985	1988	1991	1994	1998	2002	2006	2010	rätt/fel
Politisk sakkunskap									
Den öppna arbetslösheten I Sverige är idag mindre än 5 procent	40	59	58	92	87	45	26	85	varierar
Danmark är med I EG	-	-	88	-	-	-	-	-	rätt
Spanien är med I EU	-	-	-	69	75	80	83	86	rätt
En euro är idag värd mer än tio svenska kronor	-	-	-	-	-	77	-	-	fel
Sjukersättningen från försäkringskassan är idag 90 procent av lönen från den första sjukdagen	76	82	65	81	83	81	83	86	varierar
Cirka 10 procent av alla som bor i Sverige är födda utomlands	-	-	-	45	59	-	-	-	fel
Riksdagen har bestämt att det högaktiva avfallet från svenska kärnkraftverk skall slutförvaras utomlands	-	52	46	58	72	-	-	-	fel
Prisökningen (inflationen) har hittills under 1985/1988 varit över nio procent	57	56	-	-	-	-	-	-	fel
Det finns en löntagarfond i varje län	56	45	43	-	-	-	-	-	fel
Förra året sökte drygt 20 000 personer asyl i Sverige	-	-	-	-	-	42	-	-	rätt
Det svenska statliga biståndet till utvecklingsländerna uppgår idag till 1 % av bruttonationalinkomsten (BNI)	-	-	-	-	-	34	44	-	fel
Under förra året tog Sverige emot mer än 50 000 flyktingar från andra länder	-	-	33	-	-	-	-	-	fel
Underskottet i statens budget har ökat det senaste året	26	-	-	-	-	-	-	-	fel
Fastighetsskatten för villor, radhus och fritidshus är idag 2,0 procent av taxeringsvärdet	-	-	-	-	-	-	42	-	fel
Betyg i skolan får tidigast ges på höstterminen I årskurs 8	-	-	-	-	-	-	67	56	rätt
Riksbankens styrränta är för närvarande högre än 4 procent	-	-	-	-	-	-	-	72	fel
Vindkraft står för 20 procent av elproduktionen i Sverige	-	-	-	-	-	-	-	65	fel
Kunskap om det politiska systemet									
Man måste kryssa för en person på valsedeln, annars blir den ogiltig	-	-	-	-	88	-	-	-	fel
Sveriges Riksdag har 349 ledamöter	-	-	69	69	74	72	74	76	rätt
Under valperioden 1998 – 2002/2002 – 2006 hade Sverige en socialdemokratisk enpartiregering	-	-	-	-	-	47	45	-	rätt
Under valperioden 2006 – 2010 har Sverige haft en borgerlig fyrpartiregering	-	-	-	-	-	-	-	95	rätt
Ett parti måste få minst 6 procent av rösterna för att komma in i Sveriges riksdag	-	-	-	-	-	-	-	90	fel
Kunskap om politiska kandidater och partiföreträdare									
Anna Lindh	-	-	-	-	-	83	-	-	S
Karin Söder	81	-	-	-	-	-	-	-	C
Erik Åsbrink	-	-	-	-	80	-	-	-	S
Bosse Ringholm	-	-	-	-	-	78	84	-	S
Åsa Domeij	-	-	-	-	-	76	-	-	MP
Göran Persson		-	54	76	-	-	-	-	S
Ingvar Carlsson	75	-	-	-	-	-	-	-	S

forts.

Table 13.1 (forts) Svenska väljares politiska kunskaper 1985-2010 (andel rätt svar)

	1985	1988	1991	1994	1998	2002	2006	2010	rätt/fel
Thage G Petersson	-	75	-	-	-	-	-	-	S
Eva Goës	-	69	75	-	-	-	-	-	MP
Birgit Friggebo	65	71	68	68	-	-	-	-	FP
Lars Tobisson	64	60	64	58	57	-	-	-	M
Karl-Erik Olsson	-	39	37	46	-	-	-	-	C
Andreas Carlgren	-	-	-	-	40	-	-	-	C
Marianne Samuelsson	-	-	-	16	39	-	-	-	MP
Inger Davidsson	-	-	-	37	34	30	26	-	KD
Johan Lönnroth	-	-	-	11	34	35	-	-	V
Gudrun Schyman	-	-	23	-	-	-	-	-	V
Karin Pilsäter	-	-	-	-	16	21	36	-	FP
Lena Ek	-	-	-	-	-	16	-	-	C
Gunilla Carlsson	-	-	-	-	-	14	23	25	M
Fredrick Federley	-	-	-	-	-	-	6	37	C
Yvonne Ruwaida	-	-	-	-	-	-	25	-	MP
Alice Åström	-	-	-	-	-	-	12	17	V
Carin Jämtin	-	-	-	-	-	-	54	-	S
Jan Eliasson	-	-	-	-	-	-	67	-	S
Anders Borg	-	-	-	-	-	-	-	89	M
Birgitta Ohlsson	-	-	-	-	-	-	-	28	FP
Leif Pagrotsky	-	-	-	-	-	-	-	76	S
Mikaela Valtersson	-	-	-	-	-	-	-	9	MP
Mats Odell	-	-	-	-	-	-	-	29	KD
Tomas Östros	-	-	-	-	-	-	-	74	S
Antal kunskapsfrågor	9	9	13	13	14	15	17	18	
Skalbarhet (Loevinger's H)	.51	.47	.51	.58	.54	.51	.62[1]	.50	
Reliabilitet (Cronbachs alpha)	.76	.80	.78	.76	.79	.80	.80	.80	
Antal respondenter	2662	2525	2474	2297	1818	2091	1861	1335	

Kommentar: Resultaten visar andelen rätt svar på de indikerade påståendefrågorna. Procentbasen utgörs av samtliga svarspersoner. Intervjufrågan om politisk sakkunskap löd: "På det här kortet finns några påståenden. Kan Du för vart och ett av dem säga om det är *riktigt* eller *felaktigt.* Om Du är osäker på svaret kan Du säga att Du *inte känner till* om påståendet är riktigt eller felaktigt." Andelen vet ej-svar varierar mellan 8 procent (värdet på euron) till 37 procent (antalet flyktingar). Intervjufrågan om politiska företrädare löd: "Här är en lista med namn på olika personer. Kan du tala om vilket parti som var och en av dem tillhör?" Skalbarhetsindexet (Loevingers H) kommer från ett Mokken Scaling Procedure (MSP) och relaterar till den bästa skalan för varje valår (för några av åren, exkluderades några av frågorna från skalan eftersom de inte passade in I den kumulativa skalningsmodellen). [1)] För 2006, var enbart 11 av 17 frågor utvalda för Mokken-skalan. Tabellen är en uppdaterad version av den tabell som återfinns i Oscarsson (2007).

Sakförhållanden som ofta refereras i debatten och som blir en central del av den politiska striden blir kalenderbitarkunskap som är lättare att återkalla från minnet.

Historiskt har företrädare som Lena Ek (C), Johan Lönnroth (V), Fredrik Federley (C) och Karin Pilsäter (FP) blivit mer kända bland väljarna. Men det finns samtidigt exempel på personkunskaper som har försämrats med tiden. Väljarna blev med tiden sämre på att identifiera Lars Tobisson (M) och Inger Davidson (KD) med rätt parti.[1]

Vi vågar inte dra någon bestämd slutsats om huruvida svenska väljare blir mer eller mindre kunniga över tid. Våra kunskapsindex visar att svenska väljare klarade av att svara rätt på omkring 60 procent av kunskapsfrågorna i 1985 och 1988 års Valundersökning. Motsvarande andel 2010 var också 60 procent (se tabell 13.2). Ingen förändring alltså. Möjligen kan väljarkunskaperna ha varit något sämre i samband med valen 1994, 1998, 2002 och 2006 då vi noterar en något lägre andel korrekta svar (48-56 procent). Men eftersom kunskapsfrågornas svårighetsgrad varierar så mycket över tid är det vanskligt att dra slutsatser.[2]

Desto lättare är det att dra slutsatser om vilka väljargrupper som är kunnigare än andra. Här finns systematiska återkommande mönster som är mycket stabila över tid och som alltid återkommer i internationella studier av väljarkunskap alldeles oavsett hur kunskapstesterna är utformade: Män är kunnigare än kvinnor, äldre kunnigare än yngre, universitetsutbildade kunnigare än personer med lägre utbildningsnivå. Väljare som är intresserade av politik och som ofta tar del av politiska nyheter ackumulerar mer politisk kunskap än väljare som inte är lika intresserade eller inte konsumerar politiska nyheter (Holmberg 2009).

Väljare som placerar sig i mitten längs den ideologiska vänster-högerskalan tenderar att vara mindre kunniga än personer som står till vänster eller till höger i politiken. Mönstret är förväntat givet att graden av ideologiskt engagemang ofta är styrande för politiskt intresse och för politisk nyhetskonsumtion. Det finns fler ointresserade i den politiska mittfåran än utåt kanterna.

[1] För fler analyser av medborgarnas kännedom om partiledare och partiföreträdare, se vidare i kapitel 14 i denna bok, samt Holmberg (2012) och Oscarsson (2008).

[2] Vår slutsats från motsvarande analyser av väljarkunskaper i samband med Europaparlamentsvalen 1995-2009 var att svenskarnas allmänna EU-kunskaper åtminstone inte har ökat över tid utan snarare varit stabila eller möjligen försvagats (Oscarsson & Holmberg 2010).

Tabell 13.2 Väljarnas politiska kunskap 1985-2010 (medelvärden).

	1985	1988	1991	1994	1998	2002	2006	2010
samtliga	60	62	56	56	60	52	48	61
man	69	71	61	60	64	57	53	65
kvinna	50	52	49	51	55	48	46	57
18-22 år	37	37	35	41	44	30	28	41
23-30 år	54	55	47	48	54	45	37	52
31-40 år	64	65	57	54	56	49	44	59
41-50 år	66	68	61	60	62	53	48	61
51-60 år	68	69	64	65	68	61	53	62
61-70 år	64	70	61	63	66	62	57	70
70-80 år	55	61	58	58	65	56	54	65
utbildning								
låg utbildning	56	58	53	53	58	49	46	57
medelutbildning	56	57	52	53	55	48	44	57
hög utbildning	71	72	67	66	69	61	53	67
politiskt intresse								
mycket intresserad av politik	76	81	75	73	76	68	63	73
ganska intresserad av politik	69	71	61	62	66	57	54	53
inte särskilt intresserad av politik	52	54	47	46	52	45	41	64
inte alls intresserad av politik	31	33	34	34	37	33	33	42
politisk nyhetskonsumtion								
läser aldrig nyheter och artiklar om politik	33	33	36	36	40	37	32	46
läser nyheter och artiklar om politik någon gång	53	54	47	48	53	45	41	53
läser ofta nyheter och artiklar om politik	72	75	65	64	69	61	56	67
läser det som finns i tidningen om nyheter och artiklar om politik varje dag	74	78	70	70	72	65	59	70
tidpunkt för röstbeslut								
under sista veckan före valet	55	59	52	52	57	50	45	58
tidigare under hösten och sommaren	61	66	60	59	63	58	52	63
har vetat sedan länge	63	65	59	59	66	57	51	64
vänster-högerplacering								
klart till vänster	62	66	60	56	62	53	48	61
något till vänster	65	63	59	57	61	54	47	61
varken till vänster eller till höger	56	56	51	52	55	47	44	57
något till höger	66	70	60	61	64	59	53	66
klart till höger	60	65	56	61	65	57	53	65
partival								
Vänsterpartiet	69	70	67	56	58	49	50	65
Socialdemokraterna	59	60	56	54	61	53	45	56
Miljöpartiet	61	64	55	54	59	50	46	62
Centerpartiet	59	67	57	56	62	56	51	68
Folkpartiet	64	70	61	65	69	61	55	66
Kristdemokraterna	52	57	56	59	64	57	51	67
Moderaterna	65	69	60	62	65	57	52	64
Ny Demokrati	-	-	52	57	-	-	-	-
Sverigedemokraterna	-	-	-	-	-	-	38	52
antal svarspersoner	2 662	2 525	2 474	2 297	1 818	2 091	1 861	1 327

Kommentar: Tabellen visar genomsnittliga poäng på ett kunskapsindex 0-100 respektive år. Ju högre poäng desto mer kunskap. Medeltalen kan tolkas som andelen korrekta svar. Se tabell 13.1 för detaljer om vilka indikatorer som ingår i indexen.

Resultaten visar också att kunskapsskillnaderna mellan olika grupper av partiväljare är relativt små. Alla partiers väljare ligger förhållan-

devis nära snittet i valmanskåren när det gäller politisk kunskap. Vänsterpartiet hade de kunnigaste väljarna 1985 och 1991 och Folkpartiet de kunnigaste väljarna under perioden 1994-2006 men skillnaderna är som sagt mycket små. Sverigedemokraternas väljare hade klart lägre kunskaper än andra partiers väljare i samband med 2006 års val men de skillnaderna har jämnats ut något 2010.

Kunskap om vallöften

Studier av partiers vallöftesgivande och analyser av huruvida partier håller sina vallöften har på senare år blivit en specialitet inom svensk valforskning (Naurin 2011; Naurin & Oscarsson 2012). Vallöften har en central funktion i den representativa demokratin i så måtto att de är betydelsefulla både när väljarna ger partierna mandat (Vilken politik kommer ni att föra under den kommande mandatperioden?) och när de utkräver ansvar i efterhand (Har vallöftena uppfyllts?).

Forskningsläget står uppenbart i strid med konventionell visdom. Elin Naurins forskning visar att partier uppfyller vallöften i betydligt större utsträckning än vad de borde göra givet väljarnas övervägande negativa bild av vallöftesuppfyllande. Intressant nog kan resultatet att partier håller de flesta av sina vallöften reproduceras i många olika typer av politiska system. Partiernas valmanifest är svårt underskattade som underlag för att predicera framtiden.

Att känna till vilka vallöften som uppfyllts eller brutits under den gångna mandatperioden kan betraktas som viktig väljarkunskap. En nyhet i Valundersökningen 2010 var att vi ställde frågor om huruvida de vallöften som Alliansen gav i samband med valet 2006 hade blivit uppfyllda under den gångna mandatperioden. Av de 202 vallöften som fanns med i Alliansens gemensamma manifest 2006 valde vi ut sju (tabell 13.3). Responderna fick bedöma om vallöftena var uppfyllda, delvis uppfyllda eller inte uppfyllda. Beroende på frågornas svårighetsgrad erbjöds även ett vet ej-alternativ.

Det mest kända allianslöftet från 2006 var att införa skattereduktion för hushållsnära tjänster, det så kallade RUT-avdraget. Nittiotre procent av väljarna kunde bedöma uppfyllandegraden. De flesta bedömde löftet som uppfyllt (86 procent). Även löftet om sänkt inkomstskatt för låg- och medelinkomsttagare var mycket välkänt, men uppfattades inte ha uppfyllts av lika många (50 procent). De fem andra löftena var betydligt mer okända med en vet ej-andel på mellan 34 och 61 procent. Kunskaperna om vallöften beror förstås på hur mycket de

har uppmärksammats i valrörelserna. Väljarna hade lättare att bedöma RUT och skattesänkningarna.

Tabell 13.3 Väljarnas bedömningar om vallöftesuppfyllande 2006-2010 (procent).

	väljarbedömningar 2010					
allianslöfte från valrörelsen 2006	uppfyllt	delvis uppfyllt	inte uppfyllt	vet inte	summa procent	faktiskt uppfyllande
sänka inkomstskatten för låg- och medelinkomsttagare	50	32	8	10	100	uppfyllt
införa lagstadgad skyldighet att ingripa när någon är i nöd	11	14	20	55	100	ej uppfyllt
införa en jobbgaranti för alla under 25 år efter 50 dagars arbetslöshet	7	16	43	34	100	uppfyllt
införa skattereduktion för hushållsnära tjänster	86	7	1	7	100	uppfyllt
avskaffa värnskatten	14	8	17	61	100	ej uppfyllt
införa ett nationellt prov i svenska i årskurs tre	17	4	19	60	100	uppfyllt
ersätta den statliga fastighetsskatten med en låg kommunal avgift	37	10	15	38	100	uppfyllt

Kommentar: Data kommer från valundersökningen 2010. Följande fråga ingick i förvalsintervjuerna: " Före 2006 års val gavs följande vallöften av Allianspartierna. För vart och ett av dem, tycker du att löftet har blivit uppfyllt, delvis uppfyllt eller inte uppfyllt? Känner du inte till något av vallöftena, säg bara till". (n = 674/676). Uppgifter om faktiskt uppfyllande bygger på dokumentstudier och är hämtade från Elin Naurins vallöftesdatabas.

Genom systematiska dokumentstudier har Elin Naurin kunnat fastställa vilka vallöften som Allianseregeringen *de facto* uppfyllde under mandatperioden 2006-2010. Av de sju löftena som gavs 2006 var fem uppfyllda och två ej uppfyllda 2010. Resultaten visar att det finns ett visst samband mellan faktiskt uppfyllande och väljarnas uppfyllandebedömningar. Fem av sju vallöften bedömer väljarkåren korrekt i förhållande till verkligheten. Men när det gäller mer kontroversiella vallöftet om att införa en jobbgaranti för ungdomar och nationellt prov i svenska är väljarnas huvudsakliga bedömning felaktig: ett flertal hade uppfattningen att jobbgarantilöftet inte var uppfyllt fast det i själva verket var det. Och ett knappt flertal bedömde löftet om nationella prov som ej uppfyllt fastän alliansregeringen hade beslutat om ett sådant prov (dock ännu ej implementerat beslutet). För mindre uppmärksammade löften tycks det finnas ett större glapp mellan väljarnas verklighetsuppfattningar och förd politik.

Mer detaljerade analyser (Naurin & Oscarsson 2012) visar att väljarnas uppfattningar om vallöftesuppfyllande överensstämmer bättre med Alliansens politik om väljarna personligen har haft erfarenheter

från det politikområde som vallöftet gäller. Personliga erfarenheter leder till mer korrekta bedömningar av löftesuppfyllande. Under kontroll för allmänpolitisk kunskap, tillit, ideologiska predispositioner, kön och ålder var väljare med goda inkomster bättre på att identifiera avskaffandet av värnskatten som ett icke uppfyllt vallöfte. Och väljare som hade barn i åldrarna 7-11 år var bättre på att korrekt bedöma vallöftet om nationellt prov i svenska. Löftet om att ersätta fastighetsskatten var lättare att bedöma korrekt bland väljare som själva äger en fastighet. Om man är berörd av ett vallöfte är det större sannolikhet att du håller dig informerad.

Men det mest spännande i analyserna av vallöften är hur starkt de samvarierar med allmänpolitisk kunskap. I våra analyser av vallöfteskunskap har vi använt samma allmänpolitiska kunskapsindex som presenteras i tabell 13.2. Det är allmänpolitisk kunskap som har starkast påverkan på sannolikheten att korrekt bedöma vallöften som uppfyllda eller inte. Politisk kunskap samvarierar med andra ord starkt med vallöftesuppfyllarkunskap.

Lika spännande är det att faktorer som vi på förhand trodde skulle ha stor betydelse på hur allianslöftena bedömdes – allmänt politikerförtroende och partiidentifikation – visar sig inte ha någon påverkan i våra kontrollerade modeller. Huruvida väljarna är alliansväljare eller ej påverkar inte bedömningarna om vallöftesuppfyllande alls. Inte heller om väljarna står till vänster eller till höger i politiken. Bland kunniga och berörda väljare är det framför allt den faktiskt förda politiken – huruvida vallöftena de facto uppfyllts eller inte – som är det betydelsefulla.

Icke-betydelsen av partianhängarskap för bedömningarna av vallöften kan bero på att frågorna om vallöftesuppfyllande inte var särskilt politiserade i 2010 års val. I svenska valrörelser bråkas det inte lika mycket om vad som hänt bakåt i tiden som vad som kommer att hända i framtiden. En valrörelse med större inslag av politiserade diskussioner om vallöftesuppfyllande kanske ger tydligare effekter av partianhängarskap och ideologi.

Röstar kunniga väljare annorlunda?

Hur hade valen slutat om väljarna varit fullt informerade, det vill säga levt upp till de högt ställda krav som ibland ställs på demokratiska idealmedborgare? Frågan aktualiserades av Larry Bartels (1996) som genomförde den första kontrafaktiska analysen av hur amerikanska

presidentval *skulle ha* slutat om alla väljare varit fullt informerade. I ett sådant tänkt scenario kom han fram till att Demokraternas kandidat skulle nått bättre valresultat i amerikanska presidentval – i snitt två procentenheter bättre. Om de amerikanska väljarna varit fullt informerade hade Demokraterna vunnit på det.

Vi har bättre data och bättre mått på väljarkunskap än vad Bartels hade tillgång till och har vid flera tillfällen replikerat Bartels analyser för Sverige (Holmberg & Oscarsson 2004; Oscarsson 2007). Vi uppskattar effekten av politisk kunskap på partival i en multinomial logistisk regressionsmodell under kontroll för ett stort antal bakomliggande variabler – kön, ålder, boendeort, utbildning – som vi vet samvarierar med såväl politisk kunskap som partival. Sedan kan vi beräkna predicerade röstsannolikheter för de olika partierna när alla väljares kunskap sätts till 1 (=maximal poäng på våra kunskapsindex).

Men de direkta kunskapseffekterna förslår inte långt. En intressant problematik som man behöver ta hänsyn till när man modellerar kunskapseffekter är att effekten av politisk kunskap går i olika riktning i olika väljargrupper. Kunskapseffekternas riktning är villkorad av ideologisk vänster-högerorientering och yrkesgruppstillhörighet. Ökad kunskap bland vänsterorienterade industriarbetare leder exempelvis till en *högre* sannolikhet för röstning på Socialdemokraterna medan ökad kunskap bland högerorienterade tjänstemän innebär *lägre* sannolikhet för röstning på S. En tolkning av dessa interaktionseffekter är att kunniga väljare är bättre ideologiskt bevandrade och bättre på att identifiera sina ”sanna” politiska intressen än okunniga väljare. Ett annat sätt att säga samma sak är att kunniga väljare är bättre på att använda yrkesgruppstillhörighet och ideologi som informationsgenvägar när de väljer parti (Lau & Redlawsk 2001).

I tabell 13.4 har vi beräknat predicerade sannolikheter för att rösta på de olika partierna i tjugoen olika väljargrupper (3 ideologigrupper x 7 yrkesgrupper) och för två olika scenarior, en där nivån på politisk kunskap sätts till minimum (x=0) och en där nivån på politisk kunskap sätts till maximum (x=1). Skillnaden mellan de predicerade skattningarna motsvarar alltså den maximala kunskapseffekten för varje grupp och parti. Resultaten visar att det finns betydande kunskapseffekter och att kunskapseffekterna har olika riktning i olika grupper.

Tabell 13.4 Förväntad sannolikhet att rösta på partier bland lågt informerade respektive fullt informerade väljare med olika yrkesstatus och placering på vänster-högerskalan 2010 (x=kunskap).

			förväntad sannolikhet att rösta															
			V		**S**		**MP**		**C**		**FP**		**KD**		**M**		**SD**	
Yrkesstatus	Ideologi	%	x=0	x=1	x=0	x=1	x=0	x=1	x=0	x=1	x=0	x=1	x=0	x=1	x=0	x=1	x=0	x=1
Industriarbetare	vänster	2,49	.13	.01	.13	.31	.00	.68	.62	.00	.02	.00	.00	.00	.01	.00	.09	.00
Industriarbetare	mitten	3,76	.00	.00	.00	.06	.00	.54	.90	.00	.01	.00	.00	.38	.01	.01	.08	.00
Industriarbetare	höger	1,77	.00	.00	.02	.00	.00	.00	.61	.00	.04	.00	.00	.99	.20	.00	.12	.00
Övriga arbetare	vänster	4,97	.04	.59	.87	.26	.01	.12	.01	.00	.03	.00	.00	.00	.00	.02	.04	.01
Övriga arbetare	mitten	7,02	.00	.06	.22	.11	.00	.23	.15	.05	.11	.01	.15	.01	.01	.51	.36	.01
Övriga arbetare	höger	4,31	.00	.02	.38	.00	.07	.00	.03	.08	.13	.03	.17	.03	.08	.82	.15	.02
Lägre tjänstemän	vänster	3,43	.16	.29	.67	.31	.01	.35	.00	.01	.00	.01	.00	.00	.00	.03	.16	.01
Lägre tjänstemän	mitten	3,98	.01	.01	.11	.05	.00	.24	.02	.09	.00	.17	.00	.19	.01	.25	.85	.01
Lägre tjänstemän	höger	3,59	.00	.50	.29	.42	.03	.07	.01	.00	.00	.00	.00	.00	.11	.00	.56	.00
Tjänstemän i mellanställning	vänster	6,52	.05	.50	.54	.42	.22	.07	.00	.00	.01	.00	.00	.00	.03	.00	.15	.00
Tjänstemän i mellanställning	mitten	11,44	.00	.08	.07	.28	.02	.20	.01	.22	.02	.06	.03	.02	.18	.13	.67	.00
Tjänstemän i mellanställning	höger	8,84	.00	.02	.05	.01	.22	.00	.00	.39	.01	.15	.01	.16	.60	.25	.11	.00
Högre tjänstemän	vänster	3,92	.11	.13	.09	.75	.12	.07	.00	.01	.00	.01	.00	.00	.01	.03	.66	.00
Högre tjänstemän	mitten	8,51	.00	.01	.00	.18	.00	.08	.00	.23	.00	.10	.00	.04	.01	.36	.97	.00
Högre tjänstemän	höger	10,43	.00	.00	.01	.00	.15	.00	.00	.24	.01	.14	.00	.20	.17	.41	.65	.00
Småföretagare	vänster	1,05	.11	.22	.86	.36	.02	.18	.00	.02	.00	.00	.00	.00	.00	.08	.00	.13
Småföretagare	mitten	2,87	.03	.01	.73	.04	.01	.08	.02	.23	.00	.03	.03	.03	.11	.52	.07	.06
Småföretagare	höger	3,31	.00	.00	.52	.00	.11	.00	.00	.23	.00	.04	.01	.12	.34	.54	.01	.06
Studerande	vänster	2,10	.09	.21	.66	.46	.02	.32	.00	.00	.00	.01	.00	.00	.01	.00	.22	.00
Studerande	mitten	3,65	.00	.02	.08	.17	.00	.53	.03	.03	.00	.17	.00	.02	.03	.05	.86	.00
Studerande	höger	2,04	.00	.01	.01	.01	.46	.00	.00	.08	.33	.55	.04	.24	.00	.12	.17	.01

Kommentar: Data kommer från 2010 års valundersökning. Antalet svarspersoner är 1 126. Resultaten bygger på en multinomial logistisk regression med partival som beroende variabel (8 kategorier). De oberoende variablerna var, förutom ett kunskapsindex (0-1), dummyvariabler för yrkesstatus (7 kategorier, jordbrukare har uteslutits ur analysen på grund av alltför få svarspersoner), vänster-högerplacering (3 kategorier), 12 interaktionsvariabler för ideologi×kunskap och yrkesstatus×kunskap, samt fyra kontrollvariabler: ålder (7 kategorier), kön, utbildning (3 kategorier) och boendeort (stad-land, 4 kategorier). Röstningssannolikheten för var och en av de 12 grupperna viktades i enlighet med den faktiska storleken för dem i väljarkåren som helhet. Detta gjordes för att kunna simulera en valsituation under antagandet att samtliga väljare är fullt informerade. Röstning på ”övriga partier” är inte medtagna i analysen.

Den predicerade sannolikheten att rösta på Socialdemokraterna förändras från .13 till .31 om vi jämför vänsterorienterade industriarbete med lägst kunskap med vänsterorienterade industriarbetare med högst kunskap; i den här gruppen betyder ett tillskott av väljarkunskap goda nyheter för S. Men bland vänsterorienterade lägre tjänstemän går effekterna åt motsatt håll: de predicerade sannolikheterna att rösta S *minskar* från .67 i gruppen med lägst kunskap till .31 i gruppen med högst kunskap.

Tydliga effekter av politisk kunskap, alltså. Men eftersom de förväntade effekterna går åt olika håll i olika grupper är det svårt att läsa ut om valen skulle ha slutat annorlunda om alla väljare haft full information. I tabell 13.5 har vi aggregerat upp resultaten för att undersöka om valresultaten i riksdagsvalen 1985-2010 skulle ha blivit annorlunda om alla väljare levt upp till idealet att vara fullt informerade. Vi har använt röstningssannolikheterna för väljare med hög kunskap (x=1) från tabell 13.4 och viktat dem efter storleken på de 24 grupperna. En del av de negativa och positiva effekterna av kunskap tar då ut varandra.

Men fram träder ett intressant huvudmönster. En valmanskår bestående av fullt informerade väljare hade inneburit aggregerade röstvinster för alliansspartierna C, FP, KD och M i sex av åtta val under perioden. I genomsnitt hade de fyra borgerliga partierna gjort 4,9 procentenheter bättre ifrån sig om väljarna varit maximalt politiskt kunniga.

Resultaten ser lite olika ut från val till val men de stora partierna Moderaterna och Socialdemokraterna tycks drabbas hårdast i en tänkt situation med fullt informerade väljare, i snitt –9,6 respektive –7,0 procentenheter under perioden 1985-2010. Det enda parti som ligger med plussiffror under hela perioden är Folkpartiet som i genomsnitt skulle gjort +5,4 procentenheter bättre valresultat.[3]

[3] En faktor som har visat sig betydelsefull men som inte diskuteras vidare här är att en fullt informerad väljarkår hade haft ett hundraprocentigt valdeltagande. Sambandet mellan politisk kunskap är så pass starkt att valdeltagandet bland de allra kunnigaste väljarna är 100 procent. Om valdeltagandet varit hundra procent hade det inneburit att sammansättningen av de röstande förändrats så att det blev relativt fler arbetare. Detta bidrar till att något dämpa de aggregerade effekter av politisk kunskap som kan utläsas i tabell 13.5.

Tabell 13.5 Förväntade aggregerade vinster och förluster för svenska partier i valen 1985-2010 under antagandet om en fullt informerad väljarkår (procentenheter).

	val								snitt
	1985	1988	1991	1994	1998	2002	2006	2010	85-10
Vänsterpartiet	+0,0	+0,8	-2,2	+2,1	-2,6	-0,9	2,8	3,8	+3,3
Socialdemokraterna	+2,3	-0,7	+6,9	-7,0	-0,1	-2,6	-7,5	-11,7	-9,6
Miljöpartiet	-1,7	-1,0	-3,6	-1,1	+0,2	-3,1	1,4	3,3	+2,4
Centerpartiet	-2,3	+0,3	-0,7	+1,5	+0,2	+0,3	-0,7	5,2	+2,3
Folkpartiet	+2,7	+4,2	+2,1	+6,3	+2,6	+7,9	7,6	3,1	+5,4
Kristdemokraterna	+1,2	-1,3	+0,6	+0,2	-0,5	-2,2	1,4	7,2	+4,3
Moderaterna	-2,3	-2,3	-1,4	-1,2	-0,7	+0,4	-6,0	-8,0	-7,0
Ny Demokrati	-	-	-1,7	-1,1	-	-	-	-	
Sverigedemokraterna	-	-	-	-	-	-	-	-2,0	
Aggregerade vinster för C FP KD M	-0,7	+0,8	-1,2	+5,8	+2,2	+6,6	4,3	7,6	4,9
McFadden's pseudo R^2	.35	.33	.29	.33	.33	.29	.24	.26	
Antal svarspersoner	2 310	2 031	2 042	1 921	1 466	1 677	1 508	1 151	

Kommentar: Se tabell 13.2 för detaljer kring kodning av variabler. Analyserna är helt jämförbara över tid men den skillnaden att gruppen jordbrukare var alltför liten för att kunna användas i 2010 års analys.

Nivån på väljarnas politiska kunskaper har betydelse för valutgången i svenska riksdagsval. Visserligen är scenariot om en fullt informerad väljarkår inte särskilt realistiskt; även om de är hårt kontrollerade ger vi kunskapseffekterna maximalt spelrum i vår kontrafaktiska analys. Likafullt hade de politiska konsekvenserna av en fullt informerad väljarkår varit mycket stora: Socialdemokraterna hade inte kommit till makten i 1994 års val och hade förlorat regeringsmakten 2002. Fredrik Reinfeldt hade sluppit förlora alliansmajoriteten 2010. Och Sverigedemokraterna hade inte kommit in i riksdagen i valet 2010.

Väljarnas oro för framtiden

Partiers och ledares förmåga eller oförmåga att i sina valbudskap möta väljares oro och ingjuta hopp inför framtiden har alltid varit centrala förklaringar till framgångar och motgångar på väljararenan. Oro för framtiden är en mäktig bundsförvant för aktörer som vill peka på olösta samhällsproblem. Ansvarstagande partier försöker väcker hopp genom att presentera konstruktiva planer för att ta itu med dem.

Direkta mätningar av väljaroro och vilka känslor partierna väckt hos väljarna är nyheter i de svenska valundersökningarna. I 2010 års valundersökning bad vi väljarna blicka framåt och bedöma huruvida de oroade sig för utvecklingen på en rad samhällsområden under de närmaste 5-10 åren. Det som svenska väljare kände starkast oro för i

samband med riksdagsvalet 2010 var ökad brottslighet, stor arbetslöshet, sämre förhållanden mellan svenskar och invandrare, sämre sjukvård och ökade sociala klyftor (se tabell 13.6). Begränsningar av människors individuella frihet, militära konflikter, högre skatter, ökad invandring och försämrade villkor för homo-, bi- och transsexuella uppfattades inte lika oroande.

Olika väljargrupper oroar sig inte för samma saker. Det finns tydliga skillnader i hur de olika partiernas väljare bedömer hur oroande olika saker är. Det är få sverigedemokrater som intervjuats (n=15) men resultaten ligger helt i linje med liknande mätningar av oro (Weibull, Oscarsson & Bergström 2012). Det är tydligt att SD-väljare genomgående känner en starkare oro än andra partiers väljare när de tänker på utvecklingen under de kommande 5-10 åren. Oron för framtiden gäller inte bara på de områden som Sverigedemokraterna lade tonvikt på i valrörelsen, såsom ökad invandring (60 procent ”mycket oroande”), ökad brottslighet (73 procent) och låga pensioner (60 procent). Även när det gäller sjukvård, högre skatter, militära konflikter och arbetslöshet ligger SD-väljarna högst i oro. För 11 av de 17 orosområden vi frågat om är Sverigedemokraternas väljare de mest oroade.

På några områden är det andra partiers väljare som är mest oroade. Vänsterpartiets väljare är mest oroade för ökade sociala klyftor (68 procent) och försämrade villkor för homo-, bi- och transsexuella (17 procent). Vänsterpartiets och Socialdemokraternas väljare är mest oroade för bristande jämställdhet (21 procent). S-väljare är mest bekymrade för sämre levnadsstandard (24 procent) och MP-väljare mest bekymrade för sämre miljö (77 procent).

Intressant är också att notera de väljargrupper som visar avsaknad av oro kring vissa saker. Bland allianspartiernas väljare återfinns exempelvis en klart *lägre* oro för ökade sociala klyftor än bland väljare som stödde de rödgröna partierna. Ett sätt att mer systematiskt undersöka graden av partipolitiska skillnader i väljaroro är att beräkna etavärden för de olika sakfrågeområdena. De områden där partiernas väljare har mest olika uppfattningar om framtiden är ökade sociala klyftor (eta=.45), sämre sjukvård (eta=.35), sämre miljö (eta=.33) och ökad arbetslöshet (eta=.30).

Tabell 13.6 Svenska väljares oro för utvecklingen i Sverige under de närmaste 5-10 åren (procent, balansmått)

eta		Mycket oroande	Ganska oroande	Inte särskilt oroande	Inte alls oroande	summa	Antal svarande	oros-balans	Andel ”mycket oroande” Partival 2010 V	S	MP	C	FP	KD	M	SD
.18	Ökad brottslighet	42	38	18	2	100	655	+60	35	48	28	46	42	30	36	73
.30	Stor arbetslöshet	39	41	17	3	100	654	+60	62	52	36	17	38	30	29	67
.12	Sämre förhållande mellan svenskar och invandrare	34	45	18	3	100	639	+58	49	37	47	26	30	33	21	60
.35	Sämre sjukvård	42	36	17	5	100	655	+56	62	55	50	28	30	32	22	67
.46	Ökade sociala klyftor	37	40	19	4	100	651	+54	68	55	52	20	18	14	12	40
.25	Låg pension	34	42	19	5	100	634	+52	30	41	25	20	29	22	29	60
.33	Sämre miljö	37	39	17	7	100	656	+52	41	39	77	43	32	19	23	47
.14	Låg ekonomisk tillväxt	22	42	28	8	100	615	+28	19	21	10	29	25	22	24	43
.15	Sämre utbildning	31	32	26	11	100	646	+26	30	35	34	15	34	22	27	40
.18	Brist på bostäder	20	43	29	8	100	637	+26	30	21	8	13	20	14	20	40
.21	Bristande jämställdhet	18	34	39	9	100	644	+4	24	24	22	7	14	16	11	20
.25	Sämre levnadsstandard	15	32	40	13	100	649	-6	19	21	8	9	10	11	11	20
.12	Begränsningar i människors individuella frihet	19	27	35	19	100	631	-8	14	19	21	20	17	16	16	33
.19	Att Sverige dras in i militära konflikter	24	21	28	27	100	639	-10	30	30	21	31	18	8	16	40
.23	Högre skatter	16	26	40	18	100	652	-16	16	18	6	9	18	24	15	20
.28	Ökad invandring	13	22	39	26	100	645	-30	8	12	3	7	14	16	12	60
.15	Försämrade villkor för homo-, bi- och transsexuella	10	22	44	24	100	558	-36	17	10	18	3	6	3	8	7

Kommentar. Resultaten är hämtade från Valundersökningen 2010, eftervalsintervjuerna. Frågan lyder: ”Om du tänker på utvecklingen i Sverige under de närmaste 5-10 åren, hur oroande tycker du följande saker är?”. De olika indikatorerna för oro har rangordnats efter balansmåttet som visar andelen som uppfattar utvecklingen som mycket eller ganska oroande minus andelen som uppfattar utvecklingen som inte särskilt eller inte alls oroande. Antalet svarspersoner för de olika partiväljarna är V (37), S (202), C (46), FP (50), M (156), KD (37), MP (64) och SD (15). De väljargrupper som visar störst oro (andel ”mycket oroande”) har ramats in. Eta-värdet visar i vilken utsträckning partiernas väljare gör olika bedömningar av utvecklingen i Sverige under de närmaste 5-10 åren på de olika områdena: Ju högre eta-värde desto mer partiskillnader i väljarnas orosbedömningar.

Väljarnas känslor

Känslornas betydelse för opinionsbildning och politiskt beteende är ett allt hetare forskningsområde. Teorier om *affektiv intelligens* (TAI) vinner snabbt terräng (Marcus, Neuman et al. 2000; Redlawsk 2006; Neuman 2007; Sautter 2007; Kiss & Hobolt 2011). Forskningsfältet vilar på nygamla insikter om att känslor – fysiska och psykologiska förändringar i kroppen och i hjärnan som är responser på externa, situationsbetingade stimuli – spelar stor roll för hur människor hanterar politisk information. Två emotionella system som arbetar undermedvetet förväntas ha effekter på vårt beteende: ett *dispositionssystem* och ett *övervakningssystem*. Dispositionssystemet vilar på vanor och erfarenhet och hanterar sedan länge inlärda strategier: så länge inga överraskande eller oförväntade stimuli dyker upp följs gällande beteendeplan, ett tillstånd som normalt resulterar i känslor av entusiasm.

När grundplanen fallerar varnar övervakningssystemet oss att helt nya och potentiellt hotande stimuli dykt upp. Det avbryter vanemässiga rutiner och aktiverar tankeverksamhet. Att förlita sig på vanor är då inte längre aktuellt, istället ökar vår uppmärksamhet, vårt informationssökande och vårt medvetna resonerande.

Opinionsforskningen som hämtar inspiration från politisk psykologi ser inte längre den motsättning mellan känsla och förnuft som tidigare varit konventionell visdom. Utgångspunkten är istället att känslor är en *direkt förutsättning* för att människors ska kunna ta ställning till politiska sakfrågor och kandidater på ett förnuftsmässigt sätt.

Frågor om vilka känslor kandidater och partier genererar hos väljare har därför blivit vanligare i nationella valundersökningar. I 2010 års valundersökning inkluderade vi för första gången en fråga om ”… olika känslor som politiska partier kan ge upphov till”. Av utrymmesskäl begränsades våra känslomätningar till de två största partierna, Socialdemokraterna och Moderaterna.

De sex känslor som vi valt att mäta bygger på forskning som visar att det i huvudsak är tre känslodimensioner som är betydelsefulla i sammanhanget (Marcus et al. 2000; Neuman 2007): 1) ilska operationaliserat som *arg* och *rädd*, 2) oro mätt med indikatorerna *orolig* och *illa till mods* och 3) entusiasm mätt med *entusiastisk* och *hoppfull*. Vi har använt en elvagradig intensitetsskala från 0 (”inte alls”) till 10 (”i mycket stor utsträckning”).

I tabell 13.7 redovisas de känslor svenska väljare uppger att Socialdemokraterna och Moderaterna ger upphov till hos dem. Data är hämtade från Valundersökningens förvalsintervjuer som genomfördes under de fyra valrörelseveckorna före 2010 års riksdagsval.

Den första iakttagelsen är att partierna inte tycks väcka särskilt intensiva känslor hos svenska väljare under valrörelsen. Det är genomgående låga medeltal på våra känsloskalor. Socialdemokraterna väckte starkast känslor när det gäller ”orolig” (medeltal 3,00) och Moderaterna starkast känslor för ”hoppfullhet” (3,35). Socialdemokraterna väckte alltså oro och Moderaterna hopp bland väljarna i 2010 års valrörelse, vilket ligger i linje med resultaten från analyserna av de bakåtblickande utvärderingarna av regeringens arbete. I känslokampen mellan regeringsalternativen gjorde Moderaterna väljarna mer hoppfulla och entusiastiska än Socialdemokraterna. Så långt tycks väljarkänslorna korrespondera väl med valutgången.

Köns- och åldersskillnader när det gäller partikänslor är närmast obefintliga. Men inte överraskande visar resultaten att det finns starka samband med väljarnas redan etablerade ideologiska predispositioner. Väljare med hjärtat till vänster har känt sig mindre arga, rädda, oroliga och illa till mods och mer entusiastiska och hoppfulla när de mött Socialdemokraterna under valrörelsen än väljare som står till höger i politiken. Och tvärtom. Väljare som identifierar sig till höger är mindre arga och rädda och mer entusiastiska och hoppfulla när de tänker på Moderaterna.

Intressant nog tycks sambanden mellan känsloyttringar och ideologiska predispositioner vara starkare i fallet Moderaterna. Känslor av partianhängarskap och position på vänster-högerdimensionen har klart starkare samband med intensiteten i känslor när vi frågar väljarna om Moderaterna än när vi frågar om Socialdemokraterna. Moderatväckta känslor av hoppfullhet är exempelvis mycket starkare bland personer som identifierar sig långt till höger (6,78) än bland personer som står långt till vänster (0,77). I 2010 års kampanjpanel ställde vi motsvarande frågor om känslor för samtliga partier och ledare (se figur 13.1). Panelen är en självrekryterad webbpanel och därför inte representativ för väljarna som helhet (Dahlberg, Lindholm et al. 2011). Det finns till exempel alltför många välutbildade, kunniga och intresserade panelister än vad det finns i väljarkåren.

Tabell 13.7 Moderaterna och Socialdemokraterna väcker känslor hos väljarna under valrörelsen 2010 (medeltal på en elvagradig skala från 0 ”inte alls” till 10 i mycket stor utsträckning”)

		Socialdemokraterna						Moderaterna					
	Antal svarande	Arg	Orolig	Rädd	Entusi-astisk	Illa till mods	Hopp-full	Arg	Orolig	Rädd	Entusi-astisk	Illa till mods	Hopp-full
Alla	1 316	2.80	3.00	1.39	1.76	1.87	2.51	2.90	2.76	1.63	2.63	2.00	3.35
Man	681	2.94	3.16	1.41	1.68	1.98	2.35	2.81	2.62	1.52	2.69	1.94	3.43
Kvinna	635	2.64	2.83	1.37	1.85	1.75	2.69	3.01	2.91	1.75	2.57	2.06	3.26
Ålder													
18-22 år	74	2.69	2.50	0.96	2.20	1.57	2.76	2.64	2.58	1.45	2.63	1.29	3.05
23-30 år	149	3.05	3.18	1.32	2.15	1.56	2.60	3.20	2.85	1.41	2.65	2.04	3.36
31-40 år	212	2.86	2.83	1.04	1.53	1.67	2.45	2.47	2.57	1.25	3.00	1.92	3.74
41-50 år	224	2.51	2.58	1.29	1.84	1.59	2.47	3.05	2.70	1.65	2.45	2.32	3.13
51-60 år	241	2.86	3.31	1.52	1.90	2.30	2.56	3.16	3.35	2.07	2.34	2.12	3.03
61-70 år	244	2.88	3.35	1.67	1.53	2.13	2.49	3.04	2.77	1.81	2.56	2.04	3.23
70+	172	2.70	2.92	1.62	1.53	1.92	2.42	2.56	2.23	1.50	2.92	1.72	3.89
Partisympati													
Vänsterpartiet	64	2.06	2.41	0.83	2.66	1.40	3.50	5.78	5.84	3.38	0.86	4.34	0.92
Socialdemokraterna	376	1.58	2.32	0.90	3.16	1.08	4.69	4.76	4.51	2.88	1.26	3.34	1.37
Miljöpartiet	120	1.64	2.07	0.63	1.77	1.09	2.77	4.00	3.88	2.13	1.18	3.12	1.50
Centerpartiet	62	3.05	3.44	2.10	0.90	2.56	1.34	1.32	1.27	0.85	3.69	0.76	5.37
Folkpartiet	102	3.55	3.58	1.13	0.81	2.44	1.10	1.18	1.18	0.49	3.62	0.54	5.25
Kristdemokraterna	42	4.50	3.93	2.18	0.98	2.70	1.77	1.60	1.73	0.61	4.20	1.27	5.42
Moderaterna	297	4.37	4.22	2.38	0.97	2.85	1.01	1.02	1.05	0.52	5.04	0.54	6.26
Sverigedemokraterna	21	5.19	4.00	2.33	1.33	2.95	1.33	3.29	1.67	1.19	2.81	1.71	3.43
Partiidentifikation (S)													
Saknar identifikation	1 129	2.99	3.10	1.46	1.45	2.00	2.08	2.47	2.34	1.29	2.93	1.63	3.74
Svag identifi. med S	121	1.65	2.42	1.17	4.32	1.08	5.80	6.39	6.03	4.46	0.75	4.80	0.93
Stark identifi. med S	66	1.53	2.36	0.58	2.49	1.09	3.91	4.04	4.04	2.33	0.88	3.21	1.09
Partiidentifikation (M)													
Saknar identifikation	1 217	2.59	2.85	1.27	1.83	1.73	2.65	3.06	2.92	1.74	2.34	2.13	3.00
Svag identifi. med M	58	5.67	5.21	3.26	0.86	4.03	0.78	0.64	0.53	0.29	6.83	0.14	8.36
Stark identifi. med M	41	4.95	4.37	2.37	0.95	3.05	0.83	1.41	1.34	0.44	5.41	0.63	6.66
Långt till vänster	172	1.48	2.15	0.96	3.43	1.10	4.84	6.07	5.80	3.52	0.73	4.52	0.77
2	265	1.67	2.23	0.71	2.72	1.05	3.98	4.32	4.18	2.43	1.10	3.28	1.30
3	224	2.37	2.57	1.12	1.46	1.56	2.36	3.09	2.79	1.74	1.91	2.01	2.48
4	384	3.75	3.66	1.77	1.10	2.37	1.36	1.36	1.36	0.77	3.78	0.80	5.00
Långt till höger	194	4.55	4.52	2.47	0.76	3.37	0.95	1.23	1.10	0.62	5.45	0.59	6.78
Låg kunskap	137	1.73	1.87	1.01	2.03	1.28	3.00	2.71	2.71	1.64	1.93	1.65	2.41
2	267	2.49	2.46	1.35	2.00	1.55	2.81	3.19	3.00	1.88	2.33	2.05	2.89
3	487	2.86	3.06	1.30	1.68	1.83	2.48	2.77	2.69	1.55	2.58	1.93	3.38
4	291	3.29	3.80	1.66	1.59	2.30	2.15	2.84	2.55	1.42	2.97	1.99	3.86
Hög kunskap	133	3.20	3.35	1.60	1.66	2.35	2.27	3.15	3.11	1.90	3.39	2.53	4.02

Kommentar: Resultaten är hämtade från förvalsintervjuerna i Valundersökningen 2010. Frågan lyder: ”Nu kommer en fråga om olika känslor som politiska partier kan ge upphov till. Svara med hjälp av skalan på kortet”. Självplacering längs vänster-högerskalan från 0-10 har slagits samman till fem kategorier (0/2-3/4-5-6/7-8/10). Kunskapsmåttet är konstruerat från ett index av 18 olika kunskapsfrågor (0-18) som kollapsats till fem kategorier.

Men eftersom det är första gången vi mäter väljares känslor för partier och ledare är det ändå spännande att se om det kan finnas intressanta

mönster i resultaten. Resultaten från e-panelen 2010 visar att partierna och deras främsta företrädare väcker mycket likartade känslor bland väljarna. Ledare och partier bedöms på samma sätt av väljarna. Det skiljer aldrig mer än 2-5 tiondelar i genomsnittliga värderingar. Känslorna är heller inte särskilt starka. Oavsett om det är positiva eller negativa känslor väcker partier och ledare inte några starka känslor. Undantaget är Sverigedemokraterna och Jimmie Åkesson som ger stora utslag för känslorna arg, orolig, rädd och illa till mods och samtidigt mycket små utslag för känslorna entusiastisk och hoppfull.

Figur 13.1 Bedömningar av känslor för partier och ledare under valrörelsen 2010 (medeltal).

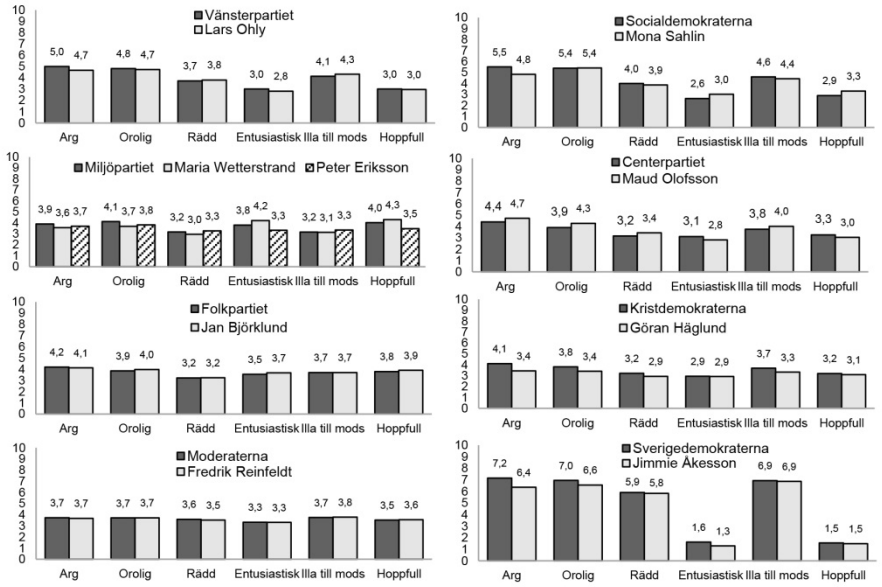

Kommentar: Resultaten är hämtade från e-p@nelen 2010, en kampanjpanel i sex steg som genomfördes under valrörelsen 2010 (Dahlberg et al. 2011). E-panelen 2010 bygger på ett helt självrekryterat urval och är inte representativ för någon population. Paneldeltagarna slumpades till att svara på känslofrågor om känslor om *ett* parti och dess ledare. Svarsskalan sträckte sig från 0 (uppbådar känslor i liten utsträckning) till 10 (uppbådar känslor i stor utsträckning). För detaljer om frågekonstruktion, se tabell 13.7.

Men har känslor någon betydelse? Kan vi se några oberoende effekter av väljarkänslor på röstningsbeteende i riksdagsvalet 2010? Lägger känslorna till någonting i vår förståelse av hur väljare röstar? Eller handlar det bara om ytterligare ett sätt att mäta generellt gillande för partierna?

Vi genomförde en serie regressionsanalyser för att ta reda på vilka känslor som korrelerar starkast med å ena sidan våra traditionella ogillar-gillarskalor – som vi vet brukar fungerar som ett slags globala evalueringar av partierna – och å andra sidan väljarnas partival 2010.[4] Resultaten visar att alla sex känslor vi uppmätt har signifikanta effekter på bedömningarna av S och M längs ogillar-gillarskalan. Det visar sig vara känslor av ilska (negativt) och hoppfullhet (positivt) som har de starkaste effekterna på väljarnas sympatier och antipatier. När det gäller samband med beteende – det vill säga röstning på M respektive S – finner vi dock betydligt svagare oberoende effekter av känslor. De signifikanta effekter som kvarstår i en kontrollerad modell är tre: känslor av hoppfullhet för Moderaterna, känslor av hoppfullhet för Socialdemokraterna och känsla av ilska för Socialdemokraterna. Att väcka hopp och vrede bland väljarna tycks vara de mest betydelsefulla känslorna i sammanhanget. Av dessa båda är det känslor av hoppfullhet som är något starkare korrelerat med röstning.

Kunskap viktigare än känslor

Jämförelsen är orättvis, det medges. Väljarkunskaper och väljarkänslor har inte fått gå någon rättvis match mot varandra i de analyser som genomförts här. Men det samlade intrycket är att väljarnas kunskaper har en större betydelse för politiskt beteende än vad väljarnas känslor har. De politiska konsekvenserna av en mer informerad väljarkår är dramatiska i jämförelse med de mer modesta effekterna av känslor, trots att känslor befinner sig kausalt närmare röstningsbeslutet än kognitiva färdigheter. De tydligaste effekterna av känslor gäller väljarnas oro för framtiden på olika sakpolitiska områden. När orokänslor knyts till mer konkreta samhällsproblem upptäcker vi politisering.

Vi spår att studiet av känslors betydelse för väljarbeteende kommer att intensifieras i framtiden. Vi är övertygade om att känslor spelar en viktig men undanskymd roll i politisk opinionsbildning. Känslor inför partierna – arg, orolig, rädd, entusiastisk, illa till mods och hoppfull – samspelar enligt förväntningarna med ideologi, partiidentifikation och

[4] För en liknande analys av sambandet mellan väljares bedömningar av ledaregenskaper och ogillar-gillarskalor respektive partival se Ohr & Oscarsson (2011).

kunskap. Känslors påverkan på väljarnas beslutsprocesser kanske spåras bättre med mer närgångna analyser än vad vi genomfört här.

På ytan är det inga yviga känslor närvarande i svenska riksdagsval, åtminstone inte med det sätt vi försökt mäta dem här. Utom för Sverigedemokraterna som väckte mycket starka känslor bland väljarna 2010 finns mycket litet variation. Svenska väljares känsloregister är begränsat. De känslor som tycks vara starkast knutet till röstning på Socialdemokraterna och Moderaterna är hoppfullhet följt av vrede. Förarga väljarna är inte bra. Väcka deras hopp är bra.

Kapitel 14
Fokus på partiledarna

Modern medielogik innebär en allt mer ökad fokusering på individen och på ledare. Allting måste ha ett ansikte. I politiska sammanhang betyder det att statsministrar, presidenter och partiledare uppmärksammas mer än tidigare i massmedia. Och de hamnar mer i media både som politiska företrädare och som individuella personligheter. Ledare kan sättas i soffor, intervjuas och fotograferas. Det gillar journalister. Ett resultat blir att partiers upp- och nedgångar i val och i opinionsmätningar ofta tillskrivs eller skylls på ledarna. Nu senast under vårvintern 2012 har vi fått bevittna påstådda Sjöstedt- och Löfveneffekter, liksom frånvaron av en Lööfeffekt. För att inte tala om Håkan Juholts skuld bakom Socialdemokraternas opinionsras.

Politikens innehållssida med förd politik (policies), sakfrågor och ideologier, liksom kollektiviteter som partier eller massrörelser, får ett minskat utrymme. En ideologi eller ett parti kan varken intervjuas eller avfotograferas. De blir därför svårare (och mer tidskrävande och dyrare) att hantera journalistiskt. Politikens innehåll och organisation är viktigt, men tyvärr en annan gång. Nu måste vi göra ännu ett reportage eller intervju med fokus på en aktuell partiledare.

Medieforskningen i Sverige och internationellt visar att det ligger mycket i dessa kanske en aning raljanta påståenden. Partiledare och inte minst valda presidenter och statsministrar har relativt sett fått mer utrymme i media samtidigt som politikens kollektiva och innehållsliga sidor fått maka på sig (Bjerling 2012; Karvonen 2009, Langer 2006, Johansson 2008, Strömbäck 2004; se dock Asp 2011 och Wadbring 2012). Den mediala individualiseringsteorin har fått ett konkret genomslag. Fokus på individer, på personligheter, på ledare har ökat i samtidens massmedier.

Men mer medieuppmärksamhet behöver inte nödvändigtvis också innebära att ledarnas betydelse ökat i alla olika avseende. Forskningen ger en splittrad bild av vad som hänt när det gäller exempelvis ledares

beslutsfattarmakt eller inflytande över opinionsförändringar och val (Karvonen 2009). Detsamma kan sägas om individuell kandidatröstning som har ökat i betydelse i vissa länder, som i exempelvis USA, men inte ökat i andra som i Sverige. Någon konsensus råder heller inte inom forskningen när det gäller hur stor inverkan populära respektive mindre populära partiledare har på hur väljare röstar (Holmberg 1981, Esaiasson 1985, Mughan 1993, Curtice and Holmberg 2005). Hypotesen att partiledarnas inverkan skall ha ökat över tid får ett visst svagt stöd i några länder men långt ifrån i alla länder (Wattenberg 1998, Brettschneider and Gabriel 2002, Arts, Blais and Schmitt 2011).

Forskningsområdet är relativt nytt vilket till en del kan förklara bristen på entydiga resultat. Men området är också svårforskat och kanske också ideologiskt minerat. Det är inte självklart hur man teoretiskt eller empiriskt skall mäta sådana svårfångade fenomen som effekter av enskilda individers egenskaper och framtoning; och mäta på ett sådant sätt att man urskilja självständiga effekter efter kontroll för andra omständigheter. Vi stöter på gamla klassiska frågeställningar som personens betydelse i historien eller avgränsningen mellan aktörens roll kontra strukturens.

Och till yttermera visso finns det politiska ideologier som normativt betonar att individen alltid bör sättas i centrum medan andra ideologier fokuserar på andra centrala aktörer som familjen, rasen, klassen, kapitalet, partiet, religionen, folket eller nationen. Olika ideologiska föreställningar kan färga verklighetssynen. Man ser det man vill se. Önsketänkande är alltid ett hot, även inom forskningen.

Ett sätt att minimera önsketänkandet är först och främst att vara medveten om problemet men också mer konkret att arbeta med tydliga definitioner och olika empiriska material. Önsketänkande försvåras om frågeställningen belyses från många olika håll och med olika metoder.

I vårt fall kommer vi att fokusera på Sverige och på material från valundersökningarna men också till en del på material från de årliga SOM-undersökningarna. Och fokuseringen gäller partiledarnas popularitet och vilka betydelse de haft som dragplåster respektive sänken för sina partier i valen. Tidsperioden omfattar trettio år från de första mätningarna av partiledarpopularitet vid valet 1979 fram till och med valet 2010. Materialet är mycket rikt. Sammanlagt har vi mätt 32 partiledares uppskattning i valundersökningarna sedan 1979. Antalet partiledare som vi kan följa över minst tre val är inte mindre än 14; Alf

Svensson (KD) är den partiledare som varit med längst i våra mätningar. Han har mätts i hela sex val.

Fyra frågeställningar kommer att belysas. Först, hur kända är partiledarna och har de – som den sociala inlärningsteorin förutspår - blivit mer kända över tid? För det andra, hur populära är partiledarna och hur har uppskattningen förändrats? För det tredje, hur uppfattas partiledarna imagemässigt och vilken slags image betalar sig bäst när det gäller popularitet? Och avslutningsvis för det fjärde, vilka effekter har olika partiledares popularitet på väljarnas röstning?

Genom åren, vilka partiledare har tenderat att vara dragplåster respektive sänken för sina partier på valdagen? Och vad har hänt över tid när det gäller partiledareffekterna? Har de ökat i betydelse som individualiseringsteorin säger?

Partiledare är mycket kända

Om partiledares popularitet eller impopularitet skall ha någon större effekt på hur väljarna röstar måste de vara kända bland de många människorna. Föga kända partiledare drar inga röster, men skrämmer heller inte bort några väljare. Drageffekten blir liten, men så blir också bortstötningseffekten. Som man säger i USA - partiledarnas *"name recognition"* måste vara hög för att kunna generera personliga röster; dock samtidigt leder det till en ökad risk att röster stöts bort om väljarna inte gillar vad de ser.

En första förutsättning för att vi skall kunna iaktta några partiledareffekter på röstningen i Sverige är alltså att partiledarna är någorlunda välkända. Och den förutsättningen uppfyller de allra flesta svenska partiledare med råge. En stor majoritet av de partiledare vi studerat i valundersökningarna under 2000-talet har varit kända av fler än 80 procent av valmanskåren, i de flesta fall över 90 procent. Resultaten i tabell 14.1 visar att Fredrik Reinfeldt (M) och Mona Sahlin (S) är de mest kända partiledarna i de tre senaste valen. Hela 99 procent av svarspersonerna i Valundersökningen 2010 angav att de kände till dem.[1] Göran Persson (S) kommer på plats tre med 98 procent i valet 2006. Mycket höga kännedomssiffror på 95 procent eller

[1] Kännedom har definierats som att svarspersonen placerar en aktuell partiledare på en ogillar-gillarskala med värden från -5 till +5, där ett explicit ingen uppfattning-alternativ finns med; "Om jag nämner en partiledare Du inte känner till eller inte vet tillräckligt om, säg bara till."

högre uppvisar också partiledare som Schyman (V, FI), Olofsson (C), Leijonborg (FP), Ohly (V), Wetterstrand (MP) och Svensson (KD).

Tabell 14.1 Andel röstberättigade som känner till partiledarna vid valen 2002, 2006 och 2010 (procent)

					förändring	
		2002	2006	2010	2002-06	2006-10
1	Fredrik Reinfeldt (M)	-	96	99	-	+3
2	Mona Sahlin (S)	-	-	99	-	-
3	Göran Persson (S)	97	98	-	+1	-
4	Gudrun Schyman (V, FI)	96	95	97	-1	+2
5	Maud Olofsson (C)	89	94	97	+5	+3
6	Lars Leijonborg (FP)	95	95	-	±0	-
7	Lars Ohly (V)	-	91	95	-	+4
8	Maria Wetterstrand (MP)	69	87	95	+18	+8
9	Alf Svensson (KD)	95	-	-	-	-
10	Göran Hägglund (KD)	-	85	93	-	+8
11	Bo Lundgren (M)	93	-	-	-	-
12	Jan Björklund (FP)	-	-	91	-	-
13	Peter Eriksson (MP)	68	83	89	+15	+6
14	Jimmie Åkesson (SD)	-	-	81	-	-
15	Nils Lundgren (JL)	-	63	-	-	-
16	Rick Falkvinge (PP)	-	-	35	-	-

Kommentar: Resultaten visar andelen svarspersoner som besvarat en fråga om hur mycket de ogillar respektive gillar olika partiledare. Frågan omfattar ett explicit ingen uppfattning-alternativ: ”Om jag nämner en partiledare Du inte känner till eller inte vet tillräckligt om, säg bara till.” Procentbasen utgörs av alla personer som fått partiledarfrågan. Partiledarnas kännedom har rangordnats efter högsta resultat något valår.

Något lägre men över 90 procent hamnar Hägglund (KD), Lundgren (M) och Björklund (FP). Miljöpartiets Peter Eriksson är den minst kände bland de etablerade partiernas ledare med 89 procents kännedom.[2]

Ledare för nya icke-etablerade partier är mindre välkända, med Gudrun Schyman som lysande undantag. Även som FI-ledare i valet 2010 är Gudrun Schyman känd av 97 procent av valmanskåren. Det nya riksdagspartiet Sverigedemokraternas partiledare Jimmie Åkesson uppnår en kännedomssiffra på 81 procent i partiets genombrottsval 2010, medan Junilistans Nils Lundgren 2006 och framförallt Piratpar-

[2] Kännedomen om partiledarna har inte alltid varit så hög. I valundersökningarna 1956-1968 mättes partiledarnas kännedom genom att intervjupersonerna fick försöka identifiera partiledarna utifrån fotografier. I den första mätningen 1956 kunde bara 34 procent identifiera fyra av fem partiledare. Men redan 1960 när TV hade slagit igenom steg den andelen till 62 procent för att sedan stiga ytterligare till 77 respektive 87 procent 1964 och 1968. Resultaten kommer från valundersökningarnas förvalsstudier, se Särlvik 1961, Esaiasson 1985 och Holmberg 2000.

tiets Rick Falkvinge 2010 är mer okända med kännedomssiffror på 63 respektive 35 procent.

Trots att de flesta partiledare redan i sina första val är mycket välkända visar våra resultat att kännedomen sedan oftast ökar med tiden. Och det är ett resultat vi förväntar oss utifrån den sociala inlärningsteorin. Ju längre exponering desto mer skall kännedomen öka.[3] Om vi jämför kännedomen i angränsande val visar det sig att redan kända partiledare blir än mer kända i 11 fall av 13. Enda undantagen är Gudrun Schyman som tappade en kännedomsenhet när hon bytte från att vara V-ledare till att bli FI-ledare mellan 2002 och 2006, och Lars Leijonborg som inte förändrade sin höga 95-procentiga kännedom mellan 2002 och 2006. Övriga partiledare ökade på sin kännedom från val till val, mest Miljöpartiets språkrör Maria Wetterstrand och Peter Eriksson men också KDs Göran Hägglund. Den genomsnittliga kännedomsökningen från ett val till nästa är 5,5 procentenheter för de tretton fall vi kan studera under 2000-talets tre första val.

Svenska folkets kännedom om andra ledande politiker utöver partiledarna är inte lika imponerande. Vi har i valundersökningarna sedan 1980-talet - i ett frågebatteri avsett att mäta politisk kunskap - presenterat ett antal namn på framträdande politiker och bett undersökningspersonerna ange vilket parti politikerna tillhör. Kan man uppge rätt parti för en politiker har vi definierat det som att man har kännedom om politikern i fråga.

Några politiker utanför partiledarkretsen som kan matcha partiledarnas 95/99-procentiga kännedom har vi inte hittat hittills, men några har kommit nära, även om de allra flesta har kännedomssiffror långt ifrån 90-procentsnivån. Resultaten i tabell 14.2 sammanfattar våra mätningar när det gäller kännedom om ledande politikers partitillhörighet. Materialet omfattar hela åtta val och trettioen olika politiker. Flera av politikerna har mätts fler än en gång.

Politikernas kännedomssiffror har rangordnats efter det högsta värde de uppnått. I topp hamnar finansminister Anders Borg (M) med en kännedom på 89 procent i valet 2010, följd av finansminister Bosse Ringholm (S) med 84 procent 2006. Därefter kommer två utrikesministrar – Anna Lindh (S) 2002 med 83 procent och Karin Söder (C)

[3] Teorin har testats och fått stöd när det gäller hur kända lokal- och regionalpolitiker är i Göteborg och i Västra Götaland, se Holmberg 2012. Vår variant av den sociala inlärningsteorin är inte densamma som Albert Banduras (1977). Men det finns ett släktskap.

med 81 procent, följda av ytterligare en finansminister (Erik Åsbrink (S) 1998 med 80 procent) och en blivande finansminister (Göran Persson (S) 1994, innan han blev partiledare, med 76 procent.

Tabell 14.2 Kännedom om ledande partiföreträdare. Andel som anger rätt parti för respektive politiker (procent)

		valår								rätt	förändring						
	politiker	85	88	91	94	98	02	06	10	parti	angränsande valår						
1	Anders Borg	-	-	-	-	-	-	-	89	M	-	-	-	-	-	-	-
2	Bosse Ringholm	-	-	-	-	-	78	84		S	-	-	-	-	-	+6	-
3	Anna Lindh	-	-	-	-	-	83	-	-	S	-	-	-	-	-	-	-
4	Karin Söder	81	-	-	-	-	-	-	-	C	-	-	-	-	-	-	-
5	Erik Åsbrink	-	-	-	-	80	-	-	-	S	-	-	-	-	-	-	-
6	Göran Persson	-	-	54	76	-	-	-	-	S	-	-	+22	-	-	-	-
7	Åsa Domeij	-	-	-	-	-	76	-	-	MP	-	-	-	-	-	-	-
8	Leif Pagrotsky	-	-	-	-	-	-	-	76	S	-	-	-	-	-	-	-
9	Ingvar Carlsson	75	-	-	-	-	-	-	-	S	-	-	-	-	-	-	-
10	Thage G. Petersson	-	75	-	-	-	-	-	-	S	-	-	-	-	-	-	-
11	Eva Goës	-	69	75	-	-	-	-	-	MP	-	+6	-	-	-	-	-
12	Tomas Östros	-	-	-	-	-	-	-	74	S	-	-	-	-	-	-	-
13	Birgit Friggebo	65	71	68	68	-	-	-	-	FP	+6	-3	±0	-	-	-	-
14	Jan Eliasson	-	-	-	-	-	-	67	-	S	-	-	-	-	-	-	-
15	Lars Tobisson	64	60	64	58	57	-	-	-	M	-4	+4	-6	-1	-	-	-
16	Carin Jämtin	-	-	-	-	-	-	54	-	S	-	-	-	-	-	-	-
17	Karl-Erik Olsson	-	39	37	46	-	-	-	-	C	-	-2	+9	-	-	-	-
18	Andreas Carlgren	-	-	-	-	-	40	-	-	C	-	-	-	-	-	-	-
19	Marianne Samuelsson	-	-	-	16	39	-	-	-	MP	-	-	-	+23	-	-	-
20	Inger Davidsson	-	-	-	37	34	30	26	-	KD	-	-	-	-3	-4	-4	-
21	Fredrik Federley	-	-	-	-			6	37	C	-	-	-	-	-	-	+31
22	Karin Pilsäter	-	-	-	-	16	21	36	-	FP	-	-	-	-	+5	+15	-
23	Johan Lönnroth	-	-	-	11	34	35	-	-	V	-	-	-	+23	+1	-	-
24	Mats Odell	-	-	-	-	-	-	-	29	KD	-	-	-	-	-	-	-
25	Birgitta Olsson	-	-	-	-	-	-	-	28	FP	-	-	-	-	-	-	-
26	Gunilla Carlsson	-	-	-	-	-	14	23	25	M	-	-	-	-	-	+9	+2
27	Yvonne Ruwaida	-	-	-	-	-	-	25	-	MP	-	-	-	-	-	-	-
28	Gudrun Schyman	-	-	23	-	-	-	-	-	V	-	-	-	-	-	-	-
29	Alice Åström	-	-	-	-	-	-	12	17	V	-	-	-	-	-	-	+5
30	Lena Ek	-	-	-	-	-	16		-	C	-	-	-	-	-	-	-
31	Mikaela Valtersson	-	-	-	-	-	-	-	9	MP	-	-	-	-	-	-	-

Kommentar: Svarspersonerna i valundersökningarna presenterades för namnen och tillfrågades vilket parti personerna tillhörde. Procentbasen utgörs av samtliga personer som fick kunskapsfrågan.

Ytterligare några politiker uppnår resultat över 70 procent – Åsa Domeij (MP), Leif Pagrotsky (S), Ingvar Carlsson (S), innan han blev partiledare), Thage G. Petersson (S), Eva Goës (MP), Tomas Österos (S) och Birgit Friggebo (FP) – men de flesta hamnar under en kännedom på 60 procent. Och relativt många når inte en högre kännedom än max 30 procent. Det gäller politiker som Mats Odell (KD), Birgitta Olsson (FP), Gunilla Carlsson (M), Yvonne Ruwaida (MP), Gudrun

Schyman (V), innan hon blev partiledare, Alice Åström (V), Lena Ek (C) och Mikaela Valtersson (MP).[4]

Det är intressant att notera att den sociala inlärningsteorin även fungerar i detta sammanhang. Ledande politiker blir mer välkända om de hänger i och förblir ledande politiker under längre tidsperioder. Vi har tjugofyra fall där vi kan jämföra vad som händer med kännedomen från ett val till nästa. Det visar sig då att kännedomen ökar i 15 fall av 24. Den genomsnittliga ökningen är 5,8 procentenheter. Av de tretton politiker som vi kan följa över minst två val ökar kännedomen för elva medan den minskar för enbart två.[5]

Huvudresultatet av vår analys är att ledande svenska politiker utanför partiledarnas led inte alltid är särskilt väl bekanta bland allmänheten. Dock, svenska partiledare är i de allra flesta fall mycket välkända. De är så kända att de har alla förutsättningar att kunna var dragplåster eller i värsta fall sänken för sina partier i valtider. Och om de är dragplåster eller sänken hänger på hur mycket eller lite uppskattade de är. Det skall vi undersöka härnäst.

Uppskattade och mindre uppskattade partiledare

I valundersökningarna har vi valt att mäta partiledarnas uppskattning med ett så brett och allmänt mått som möjligt. Mätningen skall inte begränsas till någon delaspekt som exempelvis hur mycket förtroende människor har för de olika partiledarna eller hur de bedömer att partiledarna sköter sina jobb. Den mätteknik vi valt utgår ifrån det mycket generella begreppsparet gillar-ogillar och mäter en allmän form av popularitet. Undersökningspersonerna presenteras för en elvagradig skala mellan -5 (ogillar starkt) till +5 (gillar starkt) och ombeds att ange ett popularitetstal för var och en av partiledarna. Mätmetoden har använts i alla valundersökningar sedan 1979 (Holmberg 1981).

[4] En snabb titt på tabell 14.2 avslöjar att de utvalda ledande kvinnliga politikerna tenderar att vara mindre välkända än de manliga. De sexton kvinnliga politikerna i tabellen har i genomsnitt en högsta kännedom på 43 procent. Motsvarande siffra bland de utvalda femton manliga politikerna är 63 procent. Förklaringen härtill ligger bland annat i att de utvalda manliga politikerna har varit mer ledande än motsvarande utvalda kvinnliga politiker. Det finns t ex inte med någon kvinnlig finansminister i materialet.

[5] Mest ökar kännedomen för Fredrik Federley (C), från 6 till 37 procent (+31) mellan 2006 och 2010. Andra ledande politiker som också fått uppleva en ökad kännedom är Johan Lönnroth (V +24), Marianne Samuelsson (MP +23, som språkrör) och Göran Persson (S +22). De två politiker som tappat i kännedom i våra mätningar är Lars Tobisson (M) och Inger Davidsson (KD). Här kan man kanske säga att mätningarna påbörjades när de var som mest ledande.

Resultaten i figur 14.1 visar hur populära partiledarna varit bland samtliga svarande respektive bland partiernas egna sympatisörer vid valen 1979-2010. Siffrorna har multiplicerats med 10 för att undvika decimaler. I figur 14.2 redovisas separat resultaten för de miljöpartistiska språkrör som har mätts genom åren. I tabellerna 14.3 och 14.4 sammanfattas delar av resultaten i form av två topplistor. En för de totalt sett mest uppskattade partiledarna bland samtliga svarspersoner under de senaste trettio åren, och en för de mest populära partiledarna bland det egna partiets sympatisörer.

Figur 14.1 Partiledarpopularitet 1979-2010 (medeltal)

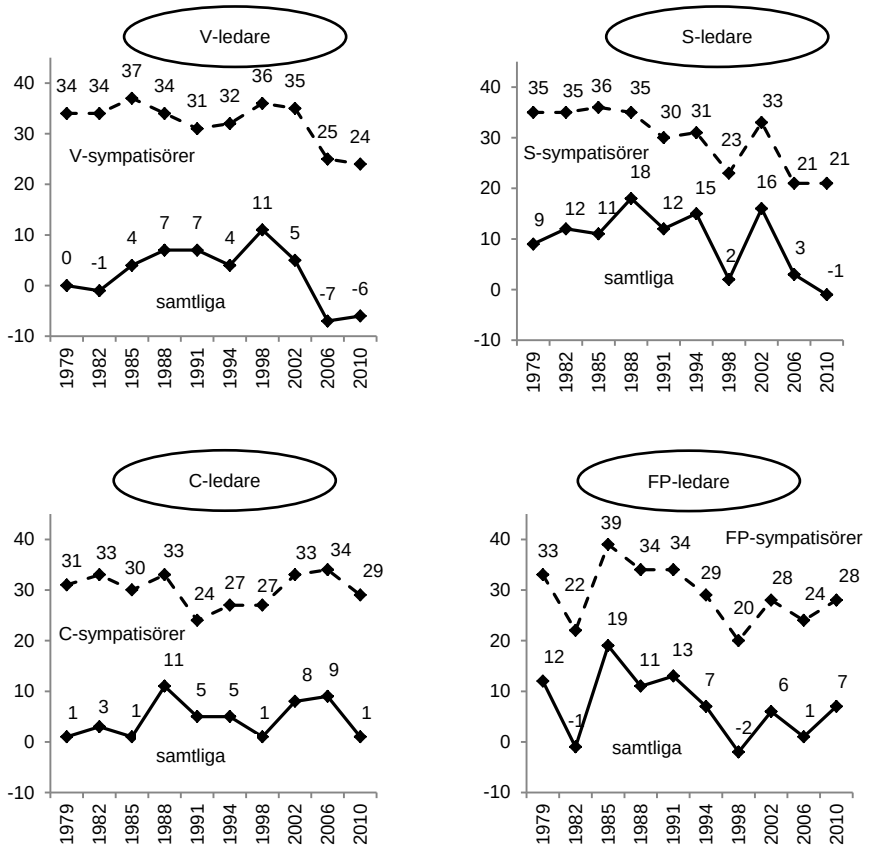

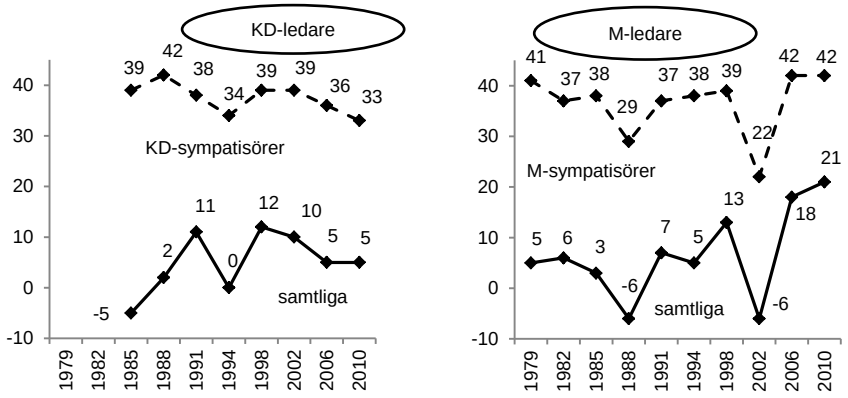

Kommentar: Partiledarnas popularitet har mätts på en elvagradig ogillar-gillarskala mellan -5 och +5. Medeltalen för samtliga svarspersoner respektive för det egna partiets sympatisörer har multiplicerats med 10 för att få en skala mellan -50 och +50. Alf Svensson ingick inte i 1979, 1982 och 1988 års undersökningar och miljöpartiets språkrör ingick inte i 1982, 1985 och 1988 års undersökningar. Siffrorna för Alf Svensson och Birger Schlaug 1988 är hämtade från 1988 års SOM-undersökning och har justerats med hänsyn till skillnaden i resultaten mellan valundersökningen och SOM-undersökningen för övriga partiledare. Resultaten för 1979 – 1994 har sammanställts av Mikael Gilljam i Gilljam och Holmberg (1995:80). Data för 1998, 2002 och 2006 har i eftervalsdelen justerats för att bli jämförbara med data från förvalsstudien och med de tidigare undersökningarna. Resultaten för Jimmie Åkesson (SD) är -28 bland samtliga och +27 bland SD-sympatisörer. Resultaten för Ian Wachtmeister 1991 bland NyD-sympatisörer och bland samtliga var +33/-6. Motsvarande siffror för Bert Karlsson 1991 och för Vivianne Franzén 1994 är +17/-17 respektive +17/-21. Partiledarna har varit för V Lars Verner 1979 – 1991, Gudrun Schyman 1994 – 2002, Lars Ohly 2006 – 2010; för S Olof Palme 1979 – 1985, Ingvar Carlsson 1988 – 1994, Göran Persson 1998 – 2006, Mona Sahlin 2010; För C Torbjörn Fälldin 1979 – 1985, Olof Johansson 1988 – 1994, Lennart Daléus 1998, Maud Olofsson 2002 – 2010; för FP Ola Ullsten 1979 – 1982, Bengt Westerberg 1985 – 1994, Lars Leijonborg 1998 – 2006, Jan Björklund 2010; För KD Alf Svensson 1985 – 2002, Göran Hägglund 2006 – 2010; för M Gösta Bohman 1979, Ulf Adelsohn 1982 – 1985, Carl Bildt 1988 – 1998, Bo Lundgren 2002, Fredrik Reinfeldt 2006 – 2010.

Partiledarnas popularitet varierar mycket starkt såväl över tid som mellan olika partiledare. Den mest populäre partiledaren bland *samtliga* svenskar under de senaste trettio åren är Fredrik Reinfeldt (M) i valet 2010. Han fick då den genomsnittliga uppskattningssiffran +21; ett nytt rekord som slog Bengt Westerbergs (FP) gamla rekord på +19 från valet 1985. Andra partiledare med relativt höga popularitetssiffror genom åren är Ingvar Carlsson (S) med +18 i valet 1988 efter mordet på Olof Palme, Göran Persson (S +16, 2002) och språkröret Maria Wetterstrand (MP +15, 2010).

Figur 14.2 Språkrörens popularitet (medeltal)

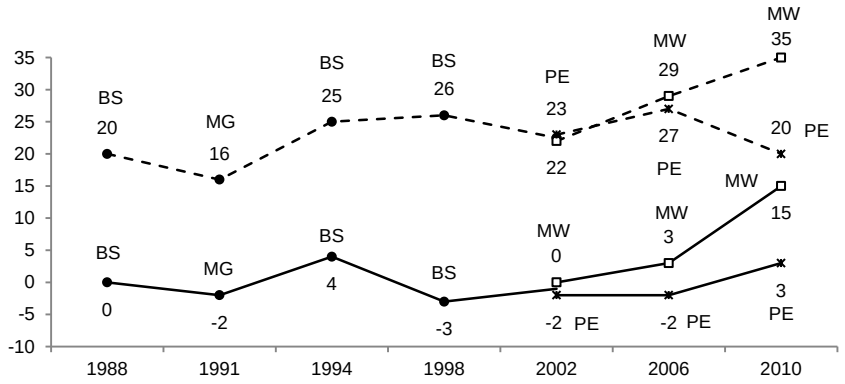

Kommentar: Resultaten visar språkrörens popularitet på en skala mellan -50 (ogillar) och +50 (gillar) bland samtliga svarande (——) och bland MP-sympatisörer (- - -) i valundersökningarna. BS = Birger Schlaug, MG = Margareta Gisselberg, MW = Maria Wetterstrand, PE = Peter Eriksson. Jämför också figur 14.1.

Tabell 14.3 Sveriges populäraste partiledare bland röstberättigade i valen 1979-2010 (medeltal)

	Partiledare	Medeltal (År)
1	Fredrik Reinfeldt (M)	+21 (2010)
2	Bengt Westerberg (FP)	+19 (1985)
3	Ingvar Carlsson (S)	+18 (1988)
4	Göran Persson (S)	+16 (2002)
5	Maria Wetterstrand (MP)	+15 (2010)
6	Carl Bildt (M)	+13 (1998)
7	Alf Svensson (KD)	+12 (1998)
8	Olof Palme (S)	+12 (1982)
9	Gudrun Schyman (V)	+11 (1998)
10	Olof Johansson (C)	+11 (1988)

Kommentar: Resultaten visar det högsta popularitetsmedeltal som de tio mest populära svenska partiledarna uppnått under perioden 1979-2010. Sammanlagt har trettiotvå olika partiledares popularitet mätts under perioden. Medeltalen kan variera mellan som mest +50 (gillar) till -50 (ogillar). Samtliga personer som besvarat intervjufrågan ingår i analysen.

Carl Bildt (M) från valet 1998 och Olof Palme (S) från valet 1982 är med på topplistan på platserna 6 respektive 8, strax före Gudrun Schyman (V) på plats 9 från valet 1998 och Olof Johansson på 10:e

plats erövrad i valet 1988. Alf Svensson (KD) intar plats 7 från valet 1998 när hans parti gjorde sitt bästa val någonsin.[6]

Föga förvånande är partiledarna i genomsnitt klart mer populära bland det *egna partiets* sympatisörer än bland alla röstberättigade. Alla är mer populära på hemmaplan, bland de egna anhängarna. Men de flesta av de mest populära partiledarna bland samtliga svenskar är också med bland de mest uppskattade partiledarna bland det egna partiets sympatisörer. Det gäller för sex av de tio på topplistan, nämligen för Reinfeldt, Svensson, Westerberg, Bildt, Palme och Schyman.

Tabell 14.4 Populärast bland det egna partiets sympatisörer vid valen 1979-2010 (medeltal)

	Partiledare	Medeltal (År)
1	Fredrik Reinfeldt (M)	+42 (2006, 2010)
2	Alf Svensson (KD)	+42 (1988)
3	Gösta Bohman (M)	+41 (1979)
4	Carl Bildt (M)	+39 (1998)
5	Bengt Westerberg (FP)	+39 (1985)
6	Ulf Adelsohn (M)	+38 (1985)
7	Lars Werner (V)	+37 (1985)
8	Olof Palme	+36 (1985)
9	Gudrun Schyman (V)	+36 (1998)
10	Göran Hägglund (KD)	+36 (2006)

Kommentar: Se tabell14.3. Resultaten visar de högsta popularitetssiffrorna bland det egna partiets sympatisörer för de tio mest uppskattade partiledarna under valen 1979-2010. Max är +50 med -50 som min. Gudrun Schyman fick resultatet +39 bland FI-sympatisörer i valet 2010.

Nya på listan över uppskattning bland de egna är Gösta Bohman (M) från 1979, Ulf Adelsohn (M) från 1985, Lars Werner (V) från 1985 och Göran Hägglund (KD) från 2006.

Den mest uppskattade partiledaren bland egna sympatisörer är Fredrik Reinfeldt, tätt följd av Alf Svensson och Gösta Bohman. Därefter kommer ytterligare tre borgerliga partiledare – Carl Bildt, Bengt Westerberg och Ulf Adelsohn. Först på platserna 7-9 kommer tre partile-

[6] Partiledare från mindre partier på topplistan som Alf Svensson, Gudrun Schyman, Olof Johansson, Bengt Westerberg och Maria Wetterstrand har på sitt sätt gjort ett relativt bättre resultat än partiledarna från de två stora partierna S och M. Väljare har en stark tendens att uppskatta sitt eget partis ledare. Korrelationen mellan parti- och partiledaruppskattning är i genomsnitt cirka .75 genom åren. Vi vet det eftersom partiernas popularitet mäts på samma skala som partiledarnas i valundersökningarna. Det faktum att alla väljare har en tendens att gilla det egna partiets ledare får som effekt att stora partiers ledare får jämförelsevis högre popularitetsresultat när vi beräknar medeltalen för samtliga svarspersoner. Det är tuffare för ledare för små partier att uppnå höga medeltal bland samtliga svarande. De har en mindre hemmaplan.

dare från vänstersidan – Lars Werner, Olof Palme och Gudrun Schyman. På den sista topplatsen återfinns KDs Göran Hägglund.

Det är mycket påtagligt att framförallt Moderaterna varit framgångsrika med att få fram partiledare som är mycket populära bland de egna anhängarna. Fyra av partiledarna på topplistan är moderater. Det är endast Bo Lundgren (M) bland Moderaternas partiledare under de senaste trettio åren som inte lyckats hamna bland de mest populära partiledarna. Socialdemokraternas resultat är en skarp kontrast. Partiet har bara med en partiledare på topplistan – Olof Palme. Övriga S-ledare sedan 1979 – Ingvar Carlsson, Göran Persson och Mona Sahlin – platsar inte på 10-i-topplistan över de mest uppskattade partiledarna bland det egna partiets sympatisörer. Ingvar Carlsson är nära med +35 i valet 1988, men han når inte upp till en plats på topplistan.

Vi kan vända på perspektivet och se på de *minst* populära partiledarna. Bottenlistor kan konstrueras. Och det har vi gjort, men vi avstår från att publicera dem här i tabellform. Den nyfikne kan hitta den fullständiga informationen i en not.[7] Det är ledare för mindre – oftast mycket impopulära partier som hamnar på 10-i-bottenlistan. Bland samtliga svenskar har Jimmie Åkesson (SD) bottenrekordet med ett popularitetsmedeltal på -28 i valet 2010, följd av Vivianne Franzen (NyD) från 1994 med -21 och Bert Karlsson (NyD) med -17 från 1991. Tre partiledare för etablerade partier finns med på bottenlistan – Lars Ohly (V) med -7 från 2006, Carl Bildt (M) från hans premiärval 1988 med -6 och Bo Lundgren (M) med likaså -6 från 2002.

Bland det egna partiets sympatisörer är det mer smärtsamt för en partiledare att ha svaga uppskattningssiffror. Sämst resultat har här Nils Lundgren (JL) uppnått med endast +13 bland Junilistans mycket fåtaliga intervjupersoner i valet 2006. Andra ledare som fått låga popularitetstal på hemmaplan är Margareta Gisselberg (MP) med +16 i valet

[7] Bottenlistan vad gäller genomsnittlig popularitet bland samtliga svarande i valundersökningarna 1979-2010 ser ut som följer: 1. Jimmie Åkesson (SD) 2010 -28; 2. Vivianne Franzen (NyD) 1994 -21; 3. Bert Karlsson (NyD) 1991 -17; 4. Nils Lundgren (JL) 2006 -9; 5. Rick Falkvinge (PP) 2010 -8; 6. Lars Ohly (V) 2006 -7; 7. Carl Bildt (M) 1998 -6; 8. Bo Lundgren (M) 2002 -6; 9. Ian Wachtmeister (NyD) 1991 -6; 10. Gudrun Schyman (FI) 2006 -6. Motsvarande bottenlista men för populariteten bland det egna partiets sympatisörer har följande utseende: 1. Nils Lundgren (JL) 2006 +13; 2. Margareta Gisselberg (MP) 1991 +16; 3. Bert Karlsson (NyD) 1991 +17; 4. Vivianne Franzen (NyD) 1994 +17; 5. Peter Eriksson (MP) 2010 +20; 6. Birger Schlaug (MP) 1988 +20; 7. Lars Leijonborg (FP) 1998 +20; 8 Göran Persson (S) 2006 +21; 9. Mona Sahlin (S) 2010 +21; 10. Bo Lundgren (M) 2002 +22. Även Ola Ullsten (FP) hade resultatet +22 i valet 1982 bland de egna folkpartisterna.

1991 och Ny Demokratis båda ledare Vivianne Franzén med +17 1994 och Bert Karlsson med även han +17 i valet 1991. På bottenlistan när det gäller popularitet bland egna anhängare återfinns också två S-ledare – Göran Persson från valet 2006 och Mona Sahlin från 2010, båda med uppskattningen +21 bland S-sympatisörer. Även Bo Lundgren (M) återfinns på bottenlistan med medeluppskattningen +22 bland M-sympatisörer 2002.

Partiledare har en tendens att bli mer välkända över tid. Det visade vi tidigare och det är i överensstämmelse med den sociala inlärningsteorin. Någon sådan enkel förväntan har vi dock inte när det gäller graden av popularitet. Här är inlärningsteorin stum. Någon hypotes om att uppskattningen skall växa med långvarig exponering finns inte. Vi tror inte att kärleken nödvändigtvis fördjupas över tid. Den kan likväl falna.

Om vi ser på våra popularitetsresultat för svenska partiledare sedan 1979 visar det sig att det finns partiledare som ökat sin popularitet mycket påtagligt över tid samtidigt som andra partiledare lika påtagligt har tappat i uppskattning vart efter de mött väljarna i val. I materialet har vi tjugo partiledare vars popularitet mätts vid minst två val; Alf Svensson har mätts mest ofta. Hans popularitet har studerats vid inte mindre än sex val. Om vi för dessa tjugo partiledare undersöker graden av uppskattning vid första respektive sista mättillfället får vi en uppfattning om huruvida deras popularitet ökat eller minskat över tid.

Utfallet av en sådan studie är precis så mittemellan som man kanske kunde vänta sig. För elva partiledare kan vi notera en popularitetsökning bland samtliga svarspersoner, två partiledare har stabila siffror medan sju partiledare fått vidkännas en nedåtgående popularitet. I genomsnitt ökar partiledarnas grad av popularitet med obetydliga +1,3 enheter under de år de mött väljarna i val. Den genomsnittlige partiledaren blir alltså något mer populära över tid, men knappt märkbart. Folkets förtjusning växer mycket måttligt vartefter de exponeras för partiledarna.

Resultatet är än mer blekt när vi ser på hur partiledarnas uppskattning förändras bland det egna partiets sympatisörer över tid. Här ökar uppskattning för sju partiledare, förblir oförändrad för två och minskar för elva. Den genomsnittliga förändringen är negativ om än inte mycket. Den är –0,8. I genomsnitt tappar alltså partiledare något i upp-

skattning bland de egna varefter de leder sina partier; inte mycket men de tappar. Ledarskap sliter på populariteten inom det egna partiet.

Bakom medeltalen finns dock intressanta utfall för enskilda partiledare. De tre partiledare som ökat på sin popularitet mest bland svenska folket under sin partiledartid är Carl Bildt med +19 enheter mellan 1988-1998, Alf Svensson med +15 enheter mellan 1985-2002 och Maria Wetterstedt också med +15 enheter mellan 2002-2010. Bland egna sympatisörer har också Bildt och Wetterstrand varit de mest framgångsrika och ökat sin uppskattning med +10 respektive med +8 enheter. Alf Svensson däremot förändrade inte sin popularitet bland KD-sympatisörer under sin partiledartid. Den förblev stabilt hög men gick inte upp.

De tre partiledare som tvärtom i hela valmanskåren tappade mest i uppskattning under sin partiledartid är Ola Ullsten (FP) som gick tillbaka -13 enheter mellan valen 1979 och 1982, Bengt Westerberg, som startade högt med sin westerbergeffekt i valet 1985 men sedan förlorade -12 popularitetsenheter fram till valet 1994 och Maud Olofsson som gick ned -7 enheter mellan 2002-2010. Dessa tre partiledare var också bland dem som förlorade mest i popularitet bland det egna partiets anhängare, det gäller speciellt de två folkpartisterna Ullsten och Westerberg; Olofsson tappade något mindre bland de egna.

Om vi avslutningsvis på detta avsnitt koncentrerar oss på riksdagspartierna och återvänder till det senaste valet 2010 kan vi notera att en partiledare utmärkte sig genom att slå popularitetsrekord både totalt sett och inom sitt parti. Den partiledaren är Moderaternas Fredrik Reinfeldt. En annan ledare med starka och uppåtgående popularitetssiffror 2010 är Miljöpartiets kvinnliga språkrör Maria Wetterstrand. En tredje partiledare med stigande popularitetssiffror är Folkpartiets Jan Björklund. Han når inte upp till den popularitet som Bengt Westerberg och Ola Ullsten hade när de var som mest uppskattade, men han överträffar något sin företrädare Lars Leijonborg.

På den negativa sidan har vi fem partiledare och ett språkrör med svag uppskattning eller med nedåtgående siffror. Det gäller främst Mona Sahlin (S) som med genomsnittsresultatet -1 bland samtliga röstberättigade är den första S-ledare med en popularitet under nollstrecket. Hon har dessutom ett historiskt svagt resultat bland S-partiets egna sympatisörer. Under nollstrecket bland samtliga svarande och med svag uppskattning bland de egna anhängarna hittar vi också Lars Ohly (V). Miljöpartiets Peter Eriksson återfinns inte under noll-

strecket totalt i valet 2010. Där har han befunnit sig tidigare men lyckas komma över på plussidan i sitt sista val. Dock har Eriksson svaga och sjunkande siffror bland MP-sympatisörer. Centerns Maud Olofsson och Kristdemokraternas Göran Hägglund är ytterligare två partiledare som tappar i popularitet i valet 2010. I Olofssons fall både bland folk i allmänhet och bland de egna; i Hägglunds fall kan vi bara notera en svag nedgång från en relativt hög nivå bland KD-sympatisörer. Det nya riksdagspartiet Sverigedemokraternas partiledare Jimmie Åkesson var mycket impopulär i valmanskåren som helhet (-28) men var "normalt" populär bland SDs sympatisörer (+27).

Valet 2010 har två mycket populära partiledare – Reinfeldt och Wetterstrand - och tre mycket impopulär partiledare – Sahlin, Ohly och Åkesson. Två av dem – Reinfeldt och Sahlin - var statsministerkandidater i valet. I nästa avsnitt skall vi se i vilken utsträckning som Reinfeldts och Sahlins mycket olika popularitet också avspeglar sig när svenska folket i valundersökningen får uttala sig om vilken person man helst vill ha som statsminister.

Favorit som statsminister

I fem valundersökningar med start 1991 har vi i förvalsstudierna bett undersökningspersonerna spela riksdagens talman och peka ut önskad statsminister. Frågan har varit helt öppen och gällt vilken person man helst vill ha som statsminister efter valet. De allra flesta har ställt upp och svarat med något namn. Andelen vet ej-svar var som högst 2002 med 27 procent och som lägst 2010 med enbart 11 procent. Det är uppenbart att de allra flesta har en favorit som statsminister. Resultaten i tabell 14.5 redovisar i rangordnad form de personer som utpekats av minst tre procent av deltagarna i förvalsstudierna.[8]

I tre val har det varit någorlunda jämn konkurrens om platsen som folkets favoritstatsminister och med en förstaplacerad utan majoritetsstöd. Det gäller valen 1991, 1998 och 2006. I valet 1991 stod kampen mellan Ingvar Carlsson (S) och Carl Bildt (M) med mer folkligt stöd för Carlsson (35 procent) än för Bildt (30 procent). År 1998 konkurrerade Carl Bildt och Göran Persson (S). Denna gång hade Bildt (41 procent) mer stöd än S-ledaren (29 procent). I valet 2006 när det stod

[8] Intervjufrågan om önskad statsminister ingick inte i Valundersökningen 1994.

mellan Fredrik Reinfeldt (M) och Göran Persson hade Reinfeldt (43 procent) ett starkare opinionsstöd än Persson (30 procent).

Tabell 14.5 Svenska folket väljer statsminister (procent)

1991	procentstöd	1998	procentstöd
1) Ingvar Carlsson (S)	35	1) Carl Bildt (M)	41
2) Carl Bildt (M)	30	2) Göran Persson (S)	29
3) Bengt Westerberg (FP)	18	3) Gudrun Schyman (V)	8
4) Alf Svensson (KD)	4	4) Mona Sahlin (S)	7
5) Olof Johansson (C)	4	5) Alf Svensson (KD)	5
		6) Lennart Daléus (C)	3

2002	procentstöd	2006	procentstöd
1) Göran Persson (S)	53	1) Fredrik Reinfeldt (M)	43
2) Alf Svensson (KD)	17	2) Göran Persson (S)	30
3) Bo Lundgren (M)	8	3) Maud Olofsson (C)	6
4) Gudrun Schyman (V)	6	4) Margot Wallström (S)	4
5) Maud Olofsson (C)	5	5) Maria Wetterstrand (MP)	3
6) Lars Leijonborg (FP)	3	6) Lars Leijonborg (FP)	3

2010	procentstöd
1) Fredrik Reinfeldt (M)	57
2) Mona Sahlin (S)	16
3) Maria Wetterstrand (MP)	11

Kommentar: Resultaten kommer från en öppen fråga i valundersökningarnas förvalsstudier om vilken statsminister man helst vill ha. Procentbasen utgörs enbart av personer som besvarat frågan med något namn. Alla nämnda personer med minst 3 procents stöd är medtagna i resultaten.

Lite ironiskt kan det tyckas vara att folkets favoritstatsminister i dessa tre val endast valdes till statsminister av riksdagen i ett fall – nämligen 2006 med Fredrik Reinfeldt. Han var förstapreferensen både bland väljarna och i riksdagen. I de två andra fallen valde riksdagen inte folkets förstapreferens som statsminister. Ingvar Carlsson 1991 och Carl Bildt 1998 blev inte statsministrar. Riksdagen utsåg istället folkets nummer två som statsminister – Carl Bildt 1991 och Göran Persson 1998. I en representativ demokrati får inte alltid folkviljan som den vill. Men eftersom det inte var frågan om några klara majoritetsutslag för någon av dessa statsministerkandidater kan man kanske inte hålla det emot riksdagen att man gick emot folkpluraliteten.

I de båda valen 2002 och 2010 var opinionsläget helt annorlunda när det gäller vilken statsminister väljarna ville ha. I båda fallen fanns en tydlig favorit som dessutom hade ett majoritetsstöd bakom sig. I valet 2002 utpekades Göran Persson som statsministerfavorit av 53 procent av väljarkåren; tvåan Alf Svensson (KD) hade stöd av 17 procent medan Moderaternas Bo Lundgren endast samlade 8 procent. Riksdagen följde folket och gjorde Persson till statsminister. Proceduren upprepades i valet 2010. Fredrik Reinfeldt vann mycket klart fol-

kets statsministerröst med hela 57 procent, och utnämndes också av riksdagen till statsminister. Huvudutmanaren Mona Sahlin (S) fick endast stöd av 16 procent, och hon hotades som de Rödgrönas statsministerkandidat av Miljöpartiets Maria Wetterstrand som stöddes av 11 procent. Inget annat namn samlade mer än tre procent 2010. Närmast kom ett antal politiker med stöd av 2 procent vardera bland de svarande. Här återfinns Thomas Bodström (S), Margot Wallström (S), Maud Olofsson (C), Gudrun Schyman (FI) och Lars Ohly (V).

Att det finns en tydlig koppling mellan popularitet och att bli utpekad som statsministerkandidat syns tydligt i många fall – till exempel när det gäller Göran Persson som fick klart starkare stöd som statsminister 2002 när han var som mest populär jämfört med 1998 och 2006 när han var klart mindre uppskattad. Ett annat bra exempel är Carl Bildt som var en starkare folkligt förankrad statsministerkandidat när han var som mest populär i valet 1998 än som var fallet i valet 1991 när Bildt hade något svagare popularitetssiffror. Det något ironiska är att Carl Bildt blev statsminister 1991 när han inte var folkets favorit, och inte statsminister 1998 när han var folkets favorit. Två ytterligare exempel är det svaga stöd som statsministerkandidat som de relativt impopulära Bo Lundgren (M) och Mona Sahlin (S) fick i valen 2002 respektive 2010.

En tämligen självklar slutsats är att svenska folket önskar sig en statsminister som de gillar. Partiledare som folket ogillar får klart färre nomineringar. Den naturliga följdfrågan är vad det är för egenskaper hos en partiledare som gör att folk gillar honom eller henne. Och då tänker vi inte i första hand på sådana helt uppenbara egenskaper som vad ledaren står för politiskt-ideologiskt utan mer på personliga egenskaper och på ledaregenskaper. Oavsett vilka eventuella egenskaper en ledare *de facto* har eller inte har är det människors bild av vilka egenskaper han eller hon besitter som är det centrala här. Image, inte verklighet, är det som gäller. Frågan är alltså vilka olika egenskaper som väljarna förknippar med de olika partiledarna. Och vilka egenskaper det är som betalar sig bäst popularitetsmässigt.

Partiledarnas image

Forskningen kring olika ledares image fokuserar på människors perceptioner av vad som utmärker en ledare. Människors subjektiva uppfattningar är i fokus, inte ledarnas ”objektiva” egenskaper. Fyra huvudsakliga slags egenskaper brukar särskiljas – *integritet* (pålitlig, he-

derlig, sympatisk), *effektivitet* (ledarförmåga, inspirerande, få saker gjorda), *medkänsla/empati* (veta hur vanligt folk har det, bry sig om) och *kompetens* (kunnighet, erfarenhet). Såväl amerikansk som svensk forskning visar att det i första hand är de två förstnämnda egenskapsslagen – uppfattad integritet och effektivitet - som är starkast kopplade till en ledares grad av popularitet (Esaiasson 1993, 1994, Miller and Shanks 1996, Ohr and Oscarsson 2011). Att uppfattas som kompetent respektive empatisk har svagare samband med olika ledares popularitet.

I Valundersökningen 2010 mätte vi två partiledares image – Mona Sahlins (S) och Fredrik Reinfeldts (M). Sammanlagt sju olika egenskaper ingår i studien där svarspersonerna ombeds att ange i vilken utsträckning de tycker att de olika egenskaperna stämmer in på de båda partiledarna. Frågan uppfattas inte som svår av undersökningspersonerna. Andelen vet ej-svar är begränsad till mellan 1 till 5 procent för de olika egenskaperna för Sahlin och till mellan 1 till 4 för Reinfeldt.

När man granskar resultaten i tabell 14.6 bör man ha i åtanke att utfallet när det gäller egenskaperna ”pålitlig” och ”sympatisk” respektive ”inspirerande” är de som betalar sig bäst när det kommer till popularitet. Det är de uppfattade egenskaper som tenderar att uppvisa de starkaste sambanden med ledarnas grad av popularitet. Övriga egenskaper är något svagare kopplade till hur uppskattade partiledarna är.[9] För jämförelsens skull inkluderar vi också tidigare resultat för socialdemokratiska och moderata partiledare ända tillbaka till valet 1991.

Procentsiffrorna visar andelen svarspersoner som anger att de olika egenskaperna stämmer mycket eller ganska bra in på de olika partiledarna. Vi utgår ifrån att det är positivt för en ledare att uppfattas att ha våra sju olika egenskaper. I så fall har Fredrik Reinfeldt en starkare imageprofil än Mona Sahlin för fem av de sju studerade egenskaperna. Främst syns det när det gäller egenskapen ”stark ledare” där hela 94 procent tycker den egenskapen stämmer väl in på Fredrik Reinfeldt

[9] Korrelationerna mellan perceptionerna av Mona Sahlins/Fredrik Reinfeldts egenskaper och deras popularitet bland samtliga svarande är .67/.65 för ”pålitlig”, .60/.56 för ”sympatisk”, .60/.50 för ”inspirerande”, .55/.45 för ”stark ledare”, .54/.43 för ”kunnig”, .43/.47 för ”vet hur vanligt folk tänker” och .34/.36 för ”talar begripligt”. Såväl Sahlin som Reinfeldt uppvisar de högsta korrelationerna för ”pålitlig”, ”sympatisk” och ”inspirerande”, det vill säga egenskaper som har att göra med uppfattad integritet och effektivitet

medan endast 26 procent anser att Mona Sahlin är en ”stark ledare”, en skillnad på +68 procentenheter.

Tabell 14.6 Partiledarimage – andel personer som anser att ett antal egenskaper stämmer bra in på sex partiledare 1988-2010 (procent)

	Ingvar Carlsson		Göran Persson			Mona Sahlin	Carl Bildt			Bo Lundgren	Fredrik Reinfeldt	
egenskap	88	91	98	02	06	10	88	91	98	02	06	10
pålitlig	70	65	51	70	61	51	49	62	75	57	78	84
inspirerande	41	27	23	38	31	31	30	45	61	23	74	66
kunnig	94	92	84	93	93	75	84	91	97	89	94	97
sympatisk	-	67*	39	59	46	53	-	44*	52	45	77	76
vet hur vanligt folk tänker	72	59	41	54	49	61	25	32	32	28	52	48
talar begripligt	-	-	-	85	83	83	-	-	-	55	84	81
stark ledare	-	-	-	88	86	26	-	-	-	37	90	94

Kommentar: Intervjufrågan löd: ”På det här kortet finns ett antal ord och uttryck som kan användas för att beskriva olika egenskaper hos partiledare och partier. Jag skulle vilja att Du talar om hur bra Du tycker att vart och ett av dem stämmer in på…” I valundersökningarna 1988 och 1991 frågade vi enbart om partiledare, inte partier. Svarsalternativen är: stämmer mycket bra, stämmer ganska bra, stämmer ganska dåligt, stämmer mycket dåligt. Resultaten anger personer som svarade stämmer mycket eller ganska bra. Svarspersoner som ej besvarat frågorna (=oftast färre än 5 procent) ingår inte i procentbasen. Ett *) indikerar att resultatet hämtats från en SOM-undersökning. Övriga resultat kommer från valundersökningarnas förvalsstudier respektive valår.

Övriga egenskaper som fler väljare tycker att Reinfeldt har än Sahlin är ”inspirerande” (en skillnad på +35 procentenheter i Reinfeldts favör), ”pålitlig” (+33), ”sympatisk” (+23) och ”kunnig” (+22). När det gäller egenskaperna ”vet hur vanligt folk tänker” och ”talar begripligt” är det dock något fler som tycker det stämmer in på Mona Sahlin än på Frederik Reinfeldt, även om skillnaderna är små, 13 respektive 2 procentenheter i Sahlins favör.

Den summerade genomsnittliga övervikten för Reinfeldt kontra Sahlin när det gäller att förnippas med de sju positiva egenskaper som ingår i vår mätning är 24 procentenheter. En så stor övervikt har vi inte tidigare uppmätt för skillnaden mellan två ledande statsministerkandidater. Motsvarande skillnad var till exempel endast 14 enheter i Reinfeldts favör över Göran Persson i valet 2006. Tydligast vann då Reinfeldt när det gäller egenskapen ”inspirerande”. Den jämnaste kampen när det gäller image utkämpades i valet 1991 då Ingvar Carlsson (S) vann med endast +7 enheter i genomsnitt över Carl Bildt (M). Carlsson slog Bildt också i valet 1988, men då något klarare med en

genomsnittskillnad på +14. Dock, Carl Bildt har vunnit en imagekamp, den mot Göran Persson (S) i valet 1998 (snitt +16 i Bildts favör). Även Göran Persson har gått segrande ur en imagemätning. I valet 2002 vann han över Bo Lundgren (M) med i genomsnitt +22 procentenheter – den näst största vinsten vi har uppmätt.

Statsminister Reinfeldt har mycket starka imagesiffror på alla områden (procenttal över 75 procent) utom när det gäller egenskapen ”vet hur vanligt folk tänker”. Här är det endast 48 procent som tycker Reinfeldt har den egenskapen i valet 2010 – ned från 52 procent 2006. När det gäller övriga sex egenskaper förstärker Reinfeldt sin image ytterligare något för egenskaperna ”pålitlig”, ”kunnig” och ”stark ledare” medan imagen tvärtom försvagas något när det gäller egenskaperna ”talar begripligt”, ”sympatisk” och framför allt ”inspirerande”.

Om vi jämför genomsnittlig imagestyrka för de sex statsministerkandidater vi mätt sedan 1988 uppvisar Fredrik Reinfeldt det klart bästa resultatet. Hans genomsnitt för de egenskaper vi har mätt är 78 procent både 2006 och 2010. Göran Persson i valet 2002 uppnår 70 procent, dock bara 48 procent i valet 1998. Ingvar Carlsson starkaste resultat är ett snitt på 69 procent år 1988. Carl Bildt kommer in på plats 4:a med snittet 63 procent i hans sista val 1998. När han började 1988 hade Bildt endast genomsnittet 47 procent – det sämsta vi hittills uppmätt i någon valundersökning. Mona Sahlin uppnår ett medeltal på 54 procent i hennes enda statsministerval 2010. Bo Lundgren fick också bara statsministerchansen en gång 2002 och då fick han ett imagesnitt på 48 procent – det lägst maxvärdet för någon av våra sex statsministerkandidater.[10]

Fredrik Reinfeldt är den mest populära partiledare vi mätt i valundersökningarna sedan starten 1979. Han är också mycket tydligt den partiledare/statsministerkandidat som hittills uppfattats ha den mest positiva imagen, speciellt när det gäller så centrala egenskaper som att ses som ”pålitlig”, ”inspirerande”, ”sympatisk” och som en ”stark ledare”. Opinionsmässigt sett är Fredrik Reinfeldt en mycket lyckad

[10] Imagesnitten är följande: Carlsson 1988 69 procent, 1991 62 procent; Bildt 1988 47 procent, 1991 55 procent, 1998 63 procent; Persson 1998 48 procent, 2002 70 procent, 2006 64 procent; Lundgren 2002 48 procent; Reinfeldt 2006 78 procent, 2010 78 procent och Sahlin 2010 54 procent. Basmaterialet återfinns i tabell 14.6.

partiledare. Hans huvudmotståndare i de två senaste valen har varit mindre lyckade – både popularitetsmässigt och när det gäller image.

Starkaste egenskapen – partikopplingen

Den tydligaste egenskapen de allra flesta partiledare har i väljarnas ögon är att de företräder ett visst parti. Vi visade tidigare att med få undantag är dagens svenska partiledare kända av över 90 procent av valmanskåren. Kännedomen kan vara något lägre när en partiledare debuterar i valsammanhang. Men regeln är att partiledare är riktiga kändisar. Folk vet vilka partier och partiledare som hör ihop. Det behöver inte nödvändighetsvis innebära att parti- och partiledares popularitet hänger nära samman. Men i praktiken har det visat sig att så är fallet. Väljare som tycker om ett parti har en stark tendens att också uppskatta partiets ledare. Och tvärtom, väljare som ogillar ett parti ogillar också oftast partiledaren. Människor har en tendens att se parti och partiledare som en enhet.

Den statistiska genomsnittskorrelationen mellan hur mycket svenskar gillar respektive ogillar parti och partiledare är .77 i valundersökningen 2010. Lika starkt har sambandet varit ända sedan de första mätningarna 1979. Relationen mellan parti och partiledare har alltid varit nära. Sverige är inte unikt i detta avseende. Mönstret är detsamma i alla länder som har studerat fenomenet. Sambanden(r) mellan parti- och partiledarpopularitet brukar variera kring .70 till.75, med USA som det land som uppvisar det svagaste sambandet (cirka .50).

Hur påverkan går – från partipopularitet till ledarpopularitet eller från partiledarpopularitet till partipopularitet – är inte lätt att reda ut med den typ av data vi har tillgång till. Vad vi kan vara säkra på är att båda påverkansriktningarna förkommer ute bland de många människorna; den mest intressanta frågan är om någondera riktningen är den klart mest förkommande.

Hypotesen att det är vanligare att partipopularitet färgar av sig på partiledarpopularitet kan grundas på det faktum att i västerländska demokratier kommer och går partiledare medan de dominerande partierna består, och har bestått i årtionde efter årtionde. Det är partierna som väljarna via partiidentifikation och röstning har en bestående relation med, inte partiledarna som oftast inte är kvar som ledare mer än fem-tio år. Den motsatta hypotesen – att de är ledarnas popularitet som påverkar partiernas popularitet – bygger på individualiseringsteorin och på modern medielogik och säger att det mesta i dagens sam-

hällsliv fokuseras på ledare och på individer, inte på olika kollektiv eller idéer.

En indikator på att den förstnämnda hypotesen har ett visst stöd är att sambandet mellan vad väljarna tycker om olika partier från val till val är starkare än vad de tycker om partiledarna. Panelkorrelationerna för partiernas popularitet 2002-2006 respektive 2006-2010 är i genomsnitt .62 och .65 jämfört med .49 och .57 för partiledarna. En annan indikator som också stöder hypotesen att den vanligaste påverkan går från parti till partiledare är att panelkorrelationen för partiledarnas popularitet påverkas mycket lite om ett parti byter ledare. Genomsnittskorrelationen för populariteten i panelerna 2002-2006 respektive 2006-2010 för partiledare som inte bytts ut är .49 och .60. När vi har olika partiledare är korrelationerna .50 och .47; ingen skillnad i den första panelen, en viss skillnad i den andra. Konkret betyder det att väljare som gillade eller ogillade exempelvis Göran Persson 2006 har en stark tendens att gilla eller ogilla Mona Sahlin 2010 (sambandet är .41). Nivån kan vara annorlunda, men mönstret detsamma.

Den faktor som ligger bakom och strukturerar överföringen av ledaruppskattningen är väljarnas partitillhörighet. Människor har en mycket tydlig tendens att gilla ledare för det egna partiet och ogilla ledare för motståndarpartier. Och denna tendens är till stor del oberoende av vilka de aktuella partiledarna är.

Att påverkanseffekten från partipopularitet till partiledarpopularitet är större än den motsatta effekten från partiledaruppskattning till partiuppskattning kan också visas genom en dynamisk panelanalys där vi avläser effekten på parti- respektive partiledarpopularitet vid tidpunkten t av motsvarande popularitetssiffror vid tidpunkten t-1. Frågan är i vilken utsträckning som nuvarande parti- och partiledarpopularitet struktureras av tidigare parti- och partiledaruppskattning? Och framförallt i vad mån påverkas nuvarande partipopularitet av partiledarens tidigare popularitet. Har partiets siffror byggts upp eller försvagats på grund av en populär eller mindre populär partiledare?

Praktiskt har vi testat modellen på data från panelen 2006-2010. Två serier av regressionsanalyser har genomförts. En för åtta fall med partiledarpopularitet 2010 som beroende variabel och partiledar- respektive partipopularitet 2006 som oberoende variabler och en annan också för åtta fall där partipopularitet 2010 är den beroende variabeln

och partiernas och partiledarnas popularitet 2006 är de oberoende variablerna.

Resultaten visar att de flesta av de uppmätta effekterna från popularitet vid tidpunkten t-1 till popularitet vid tidpunkten t är statistiskt signifikanta. Vi finner effekter från parti på partiledare och från partiledare på parti. Men effekterna från parti på partiledare tendera att vara klart starkare än de motsatta effekterna från partiledare på parti. Den genomsnittliga regressionseffekten av partipopularitet (t-1) på ledaruppskattning (t) för våra åtta fall är .33. Motsvarande snitteffekt av partiledarpopularitet (t-1) på partipopularitet (t) är hälften så stor, .16. Dock, om vi ur analysen utesluter de två fall där partiledarbyte skett (Persson/Sahlin och Leijonborg/Björklund) jämnar resultaten till sig. Nu blir genomsnittseffekten från parti (t-1) på partiledare (t) .29 medan medeleffekten av partiledare (t-1) på parti (t) blir .19; fortfarande en starkare effekt av partipopularitet på ledarpopularitet, men en något mindre skillnad.

I analyserna med partiledarnas popularitet (t) som beroende variabel har partiledarnas tidigare popularitet (t-1) starkare effekt än den tidigare partipopulariteten (t-1) i fyra fall av åtta. I övriga fyra fall är partieffekten något starkare än partiledareffekten. I genomsnitt uppvisar i detta sammanhang partiledarpopulariteten (t-1) en effekt på .35, något starkare än motsvarande effekt av partipopulariteten (t-1) som har snittet .33. Det betyder att parti- och partiledarpopulariteten vid tidpunkten t-1 har ungefär lika stora effekter på partiledarnas popularitet vid tidpunkten t. Partiledarnas uppskattning är med andra ord tydligt beroende av hur deras partiers popularitet utvecklas. Liksom deras personliga popularitet struktureras av hur den sett ut tidigare.

När det gäller analyserna med partipopularitet (t) som beroende variabel är resultaten mer entydiga. I samtliga fall är effekten av partipopularitet (t-1) större än effekten av partiledarpopularitet (t-1). Snitteffekten av partipopulariteten är .57 mot .16 för partiledarpopularite-

ten.[11] Partiledarpopularitet är med och bygger upp partipopularitet men effekten är begränsad i jämförelse med effekten av tidigare partipopularitet. Det förtjänar dock att betonas att vi finner en oberoende effekt av partiledarpopularitet. En populär partiledare kan bidra till att stärka sitt partis popularitet, liksom en impopulär partiledare kan dra ned sitt partis popularitetssiffror.

Men vår huvudslutsats är att påverkanseffekter från partiuppskattning till ledaruppskattning är klart större än den motsatta påverkanseffekten från partiledaruppskattning till partiuppskattning. Parti dominerar fortfarande över partiledare.

Partiledarpopularitet från vänster till höger

Inget är mer centralt när det gäller att förstå svenskt väljarbeteende än den klassiska vänster-högerkonflikten. Väljares placering på vänster-högerskalan och hur de uppfattar att partierna positionerar sig på skalan betyder mer för hur de röstar än någon annan faktor vi känner till. En illustration till hur nära parti och partiledare är varandra popularitetsmässigt får vi om vi ser på vad människor med olika ideologisk uppfattning tycker om partierna respektive om deras ledare. Resultaten i figur 14.3 visar att vänster-högerdimensionen inte bara strukturerar vad väljarna tycker om partierna. De visar också att dimensionen mycket tydligt strukturerar vad väljarna tycker om partiledarna. Partiernas och partiledarnas popularitet bestäms i stor utsträckning av hur de uppfattas befinna sig på vänster-högerdimensionen och var på dimensionen väljarna själva befinner sig.

[11] Regressionsanalyserna har genomförts med samtliga popularitetsvariabler kodade mellan -5 till +5. Regressionskoefficienterna med partiledarpopularitet 2010 som beroende variabel och parti- respektive partiledarpopularitet 2006 som oberoende variabler blir: för Ohly .48 och .31; för Sahlin .58 och .02; för Eriksson .28 och .35, för Wetterstrand .28 och .37; för Olofsson .10 och .61; för Björklund .32 och .31, för Hägglund .37 och .28 samt för Reinfeldt .22 och .52. Starkast partieffekt för V, S, FP och KD, men för MP, C och M starkast ledareffekt. Motsvarande koefficienter när parti popularitet 2010 är den beroende variabeln och parti- respektive partiledarpopularitet 2006 är de oberoende variablerna är som följer: för V .75 och .05; för S.71 och -.03; för MP .54 och .14 (Eriksson) eller .50 och .19 (Wetterstrand); för C .34 och .33; för FP .53 och .14; för KD .55 och .16 samt för M.60 och .25. I samtliga fall uppvisar partipopularitet (t-1) en starkare effekt än partiledarpopularitet (t-1) på partipopulariteten vid tidpunkten (t).

Figur 14.3 Fredrik Reinfeldts och Moderaternas respektive Mona Sahlins och Socialdemokraternas popularitet bland personer med olika positioner på vänster-högerskalan 2010 (medeltal)

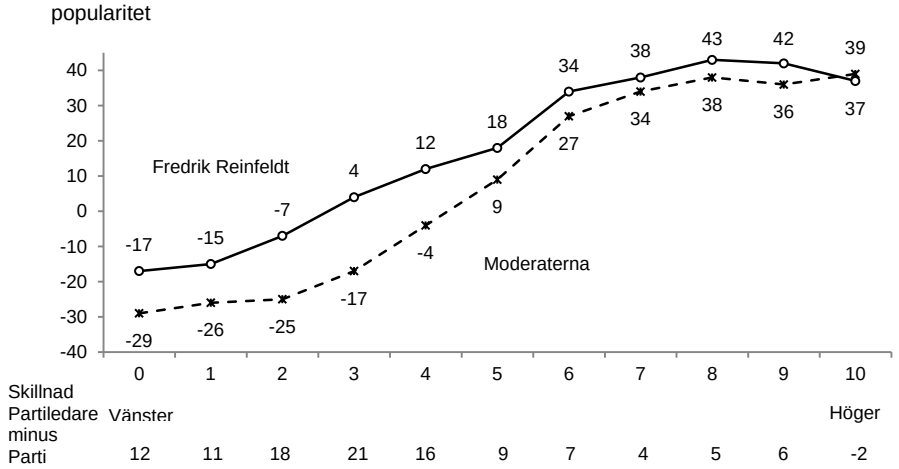

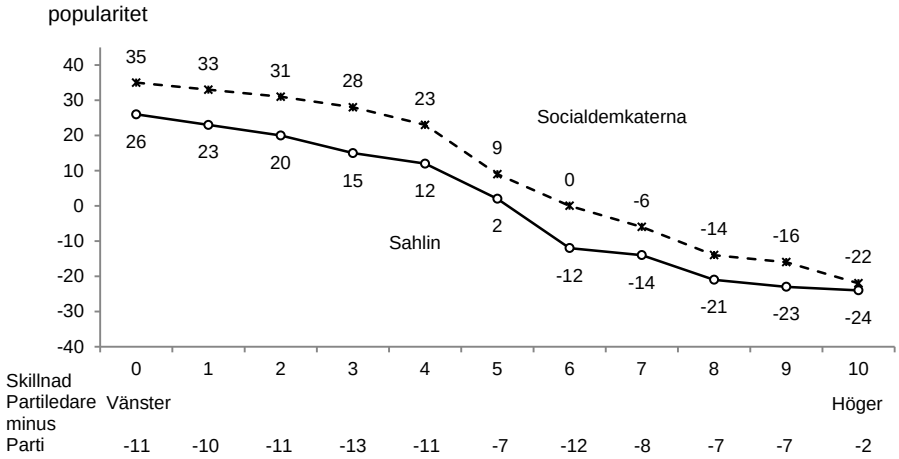

Kommentar: Popularitetsskalan varierar mellan -50 (ogillar) till +50 (gillar) Den subjektiva vänster-högerskalan har elva värden mellan 0 (långt till vänster) till 10 (långt till höger). Samtliga svarande ingår i analysen.

Partier och partiledare popularitetsbedöms mycket lika. Väljare till vänster är klart mindre förtjusta i Moderaterna och Fredrik Reinfeldt än väljare till höger, liksom väljare till vänster tycker mer om Socialdemokraterna och Mona Sahlin än väljare till höger. I figur 14.3 foku-

serar vi på hur S respektive Sahlin och M respektive Reinfeldt uppskattas i valet 2010 av svarspersoner med olika ideologisk åsikt.

Samstämmigheten är mycket stor i båda fallen. Moderaterna och Fredrik Reinfeldt är klart mer populära till höger och har sedan en minskande popularitet vartefter väljarna blir mer och mer vänsterinställda. För Socialdemokraterna och Mona Sahlin ser kurvorna rakt motsatta ut. Uppskattningen är starkast långt ut till vänster och sjunker sedan stegvis ju längre till höger väljarna står. En mycket påtaglig skillnad mellan de båda fallen är dock att Reinfeldt är mer populär än Moderata partiet över hela det ideologiska fältet, utom längst ut till höger där partiet är något mer uppskattat än partiledaren. För Sahlin är resultatet det omvända. Hon är mindre populär än Socialdemokratiska partiet oavsett var man står på vänster-högerskalan.

Intressant nog är denna skillnad speciellt tydlig bland väljare med ideologisk position till vänster om mitten. Bland vänsteridentifierade väljare är skillnaden i Reinfeldts och Moderternas popularitet respektive Sahlins och Socialdemokraternas popularitet som allra störst. Bland väljare höger ut görs mindre skillnad mellan parti och partiledare när det gäller uppskattning. Högerorienterade väljare gillar Reinfeldt och Moderaterna ungefär lika mycket, och de ogillar Sahlin och Socialdemokraterna ungefärligen i lika mån. Det är till vänster som Reinfeldt är klart mer populär än sitt parti och det är också till vänster som Sahlin tydligt är mindre uppskattad än Socialdemokratiska partiet.

Om man ser på resultaten ur ett röstvärvar- eller röstfördärvarperspektiv har både Reinfeldt och Sahlin anledning att var bekymrade. De populäre Reinfeldt är relativt sitt parti klart mest uppskattad till vänster om mitten. Där spelar hans personliga popularitet dock inte någon större roll eftersom Moderaterna har mycket få potentiella väljare bland människor med en ideologisk vänsterinställning. Till höger där Moderaterna har den stora majoriteten av sina väljare är Reinfeldt också mer uppskattad än partiet (utom längst ut till höger). Men skillnaden är klart mindre än på vänsterkanten. Fredrik Reinfeldt är i förhållande till partiet populär bland fel väljare. Hade han också varit klart mer uppskattad än partiet bland högerlutande väljare hade han varit ett än mer effektivt dragplåster för Moderaterna.

För den impopulära Sahlin är problemet liknande, ehuru omvänt. På högerkanten där Socialdemokraterna har mycket få väljare är Sahlin och partiet båda ogillade; Sahlin dock mer än sitt parti – men det ska-

dar föga röstmässigt eftersom mycket få personer ändå röstar på Socialdemokraterna bland väljare till höger om mitten. Värre är situationen till vänster. Här är också Sahlin mindre populär än partiet, men mer så än på högerkanten. Och här till vänster återfinns de allra flesta av Socialdemokraternas potentiella väljare. Där det kan skada mest är Sahlin relativt sett minst uppskattad i jämförelse med partiet. Sahlin är relativt sett mest impopulär bland fel väljare. Sahlins popularitetssvaghet vis-a-vis Socialdemokratiska partiet bland väljare till vänster gör henne till ett potentiellt sänke för partiet. Hennes impopularitet riskerar att kosta partiet röster.

Den något paradoxala slutsatsen är att både Sahlin och Reinfeldt relativt sina partier är impopulära respektive populära bland fel väljare. Jämfört med sitt parti är Mona Sahlin främst impopulär till vänster där hon riskerar att förorsaka rösttapp. Hennes bristande uppskattning kan bli en negativ defekt för Socialdemokraterna. Fredrik Reinfeldt är också tydligast mer populär än sitt parti till vänster - bland väljare som ändå inte röstar Moderaterna. Det minskar hans möjligheter att förvandla sin popularitet till en positiv rösteffekt för Moderaterna. Resultaten pekar alltså mot att Sahlin kan ha varit ett större sänke för Socialdemokraterna än Reinfeldt varit ett dragplåster för Moderaterna.

Potentiella röstvinnare respektive rösttappare

Om vi skall göra troligt att en person röstat på ett visst parti på grund av partiledaren bör inte personen i fråga tycka sämre om partiledaren än om partiet. I dylika fall är det mer troligt att det är andra faktorer än partiledaren som ligger bakom partivalet. Helst bör personen i fråga tycka bättre om den aktuelle partiledaren än det parti han eller hon representerar för att det skall kunna göras troligt att partiledaren kan ha spelat en roll för valet av parti. Antagandet är att partiledare som är mer uppskattade än sina partier potentiellt kan vara röstvinnare för sina partier medan partiledare som är mindre populära potentiellt riskerar att bli rösttappare.[12]

För att mätmässigt kunna göra dessa distinktioner krävs det att partiledarpopularitet beräknas med samma mätskalor som partiernas popularitet. Och det görs i valundersökningarna sedan valet 1979. Vi har

[12] Ibland talar vi istället om dragplåster respektive sänken.

därmed tillgång till ett rikt material som möjliggör att vi kan studera partiledares popularitet under kontroll för hur populära deras partier är. Redovisningen i tabell 14.7 visar i vilken utsträckning som svenska partiledare varit mer uppskattade än sina partier under perioden 1979-2010.

Tabell 14.7 Andel egna partisympatisörer som uppskattar partiledaren mer än det egna partiet 1979-2010 (procent)

Parti	1979	1982	1985	1988	1991	1994	1998	2002	2006	2010
V	15	18	26	22	26	13	19	23	15	15
S	11	16	13	14	9	7	6	11	9	6
MP	-	-	-	-	3	6	6	14/8	13/6	29/4
C	10	20	13	14	6	10	12	21	37	11
FP	22	8	27	18	18	17	4	6	7	13
KD	-	-	7	-	13	18	25	32	12	13
M	26	14	18	7	18	28	33	4	29	31
NyD	-	-	-	-	20/4	8	-	-	-	-
SD	-	-	-	-	-	-	-	-	-	12
medeltal	17	15	17	15	13	13	15	15	16	15
antal ledare	5	5	6	5	9	8	7	8	8	9

Kommentar: Resultaten bygger på intervjupersonernas placering av parti respektive partiledare på en gillar-ogillarskala. Procentbasen utgörs av respektive partis sympatisörer vid varje val. MP:s resultat gäller för Margareta Gisselberg 1991, för Birger Schlaug 1995 och 1998 och för Maria Wetterstrand/Peter Eriksson 2002, 2006 och 2010. NyD:s resultat 1991 gäller för Ian Wachtmeister/Bert Karlsson och för Vivianne Franzén 1994.

Det mest vanliga är att väljarna tycker bättre om sitt parti än om partiledaren. Endast en mindre minoritet om i genomsnitt 15 procent gillar det egna partiets ledare bättre än partiet under vår undersökningsperiods tio val. Och någon tendens till ökning finns inte. Individualiseringsteorins förutsägelse om en ökning håller inte. Andelen svenska partisympatisörer som gillar sin partiledare mer är sitt parti har ända sedan 1979 hållit sig nära kring medeltalet 15 procent. Lägst andel återfinns i valen 1991 och 1994 med 13 procent och högst andel med 17 procent åren 1979 och 1985. Resultatet i valet 2010 är 15 procent.[13]

[13] Om vi begränsar tidsjämförelsen till de fem gamla partierna (V, S, C, FP, M) visar resultaten på samma stabila utfall – det vill säga ingen ökning över tid. Beräknat för de fem gamla partierna är snittandelen sympatisörer med en högre uppskattningspoäng för partiledaren än för partiet följande. 1979 17 procent, 1982 15, 1985 19, 1988 15, 1991 15, 1994 15, 1998 15, 2002 13, 2006 19 och 2010 15.

Så hög - eller rättare kanske så låg - är alltså andelen bland partiernas egna sympatisörer som uppskattar partiledaren mer än partiet. Andelen skall ses som ett slags maximumestimat på hur stor andel bland väljarna som kan ha röstat på sitt parti på grund av partiledarens popularitet; ett maxmått på röstvinnareffekten.[14] Och det är verkligen fråga om en maxuppskattning. Alla väljare som gillar sitt partis ledare mer än partiet behöver inte ha röstat på partiet på grund av partiledaren.

Andelen väljare som tvärtom tycker *sämre* om sin partiledare än om sitt parti är klart större än andelen som sätter ledarna före partiet. Vid båda valen 2006 och 2010 har den andelen i genomsnitt varit 45 procent. Här röstar alltså väljarna på ett parti vars ledare de tycker sämre om än partiet. Något hårdraget kan man säga att dessa väljare stöder ett parti trots att de inte är fullt ut förtjusta i ledaren. Högst andel av detta slag har S-sympatisörer 2010 – hela 65 procent av dem gillar Mona Sahlin mindre än partiet. Lägst sådan andel 2010 har M-sympatisörer – endast 12 procent av dem tycker sämre om Fredrik Reinfeldt än om Moderata partiet.[15]

Den historiska listan över Sveriges mest framgångsrika potentiella röstvinnare toppas av Maud Olofsson i valet 2006. Hela 37 procent av C-sympatisörerna gillar henne då bättre än partiet. På plats två kommer Carl Bildt 1998 med 33 procent och på bronsplats Alf Svensson med 32 procent 2002. Just utanför medaljplats på fjärde plats kommer Fredrik Reinfeldt med 31 procent i valet 2010. Maria Wetterstrand hamnar på plats fem med 29 procent år 2010. Som sexa placerar sig Bengt Westerberg med sin effekt från 1985 (27 procent).

Inga partiledare från Socialdemokraterna eller Vänsterpartiet placerar sig bland de bästa på listan. Lars Werner och Gudrun Schyman kommer närmast med resultat kring 25 procent. Socialdemokratiska

[14] Ett användbart maxmått får vi om vi räknar om resultaten i tabell 14.7 till andelar med samtliga partisympatisörer i basen. Med andra ord hur stor andel bland samtliga kan potentiellt ha stött ett parti på grund av att de gillar partiledaren mer än partiet? Omräknat sålunda blir resultaten följande för valet 2010: Ohly (V) 1 procent; Sahlin (S) 2 procent; Wetterstrand (MP) 3 procent, Eriksson (MP) 0 procent; Olofsson (C) 1 procent; Björklund (FP) 1 procent; Hägglund (KD) 1 procent; Reinfeldt (M) 9 procent och Åkesson (SD) 0 procent; sammantaget för sju partiledare och två språkrör 18 procent; i snitt per nio ledare 2 procent.

[15] Andelen partisympatisörer som ger sitt partis ledare lägre popularitetspoäng än det egna partiet var som följer i valen 2006/2010. V 55/53; S 57/65; MP 47/29 för Wetterstrand och 74/76 för Eriksson, i snitt 61/53; C 22/50; FP 62/50; KD 39/41, M 17/12 och SD -/35. Genomsnittet för sju partier blir 45/46, och inklusive SD -/45.

partiledare tenderar att uppvisa lägre siffror med Olof Palmes resultat på 16 procent från 1982 som toppsiffran.

Längst ned på bottenlistan över de partiledare som potentiellt sett varit de sämsta röstvärvarna för sina partier återfinns Miljöpartiets Margareta Gisselberg. Endast 3 procent av MPs sympatisörer 1991 gillar henne mer än partiet. Därefter kommer fyra ledare med resultatet 4 procent – Bert Karlsson (NyD) 1991, Lars Leijonborg (FP) 1998, Bo Lundgren (M) 2002 och Peter Eriksson (MP) 2010. Dessa tre partiledare och två språkrör är de som enligt valundersökningarnas mätningar lyckats sämst som potentiella röstvinnare under de senaste tio valen.

I valet 2010 sticker tre partiledare klart ut. Fredrik Reinfeldt och Maria Wetterstrand med de högsta andelarna som potentiella röstvärvare. Hela 31 respektive 29 procent av Ms respektive MPs sympatisörer kan potentiellt ha dragits till respektive parti på grund av Reinfeldts respektive Wetterstrands popularitet. Mona Sahlin sticker också ut med den klart lägsta andelen som potentiell röstvinnare – endast 6 procent. Övriga partiledare har alla resultat däremellan på 11 till 15 procent. Mona Sahlins resultat 2010 är tillsammans med Göran Perssons motsvarande resultat från 1998 de sämsta potentiella röstvärvarsiffror någon S-ledare uppnått i svenska val sedan vi började mäta 1979.

Potentiella röstvinnare är en sak. Potentiella rösttappare är en annan. Det kan vara illa nog för en partiledare att *inte* vara en röstvinnare, men helt klart är det ännu värre att vara en rösttappare. En föga uppskattad partiledare kan fungera som en röstfördärvare för sitt parti. Det vill säga att hon eller han kan stöta bort gamla väljare och/eller förorsaka att nya väljare avstår från att stödja partiet. En uppskattad partiledare kan hoppas på att bli en röstvärvare. En impopulär partiledare kan hoppas på att slippa bli en rösttappare.

Ett sätt att mätmässigt uppskatta hur stora potentiella röstförluster en partiledare kan förorsaka är att undersöka hur stor andel av personer som sympatiserar med *andra* partier, som gillar den aktuelle partiledaren mindre än hans eller hennes parti. Personer utanför ett parti som uppskattar ledaren mindre än partiet kan ha avstått från att stödja partiet på grund av partiledaren. De kan ha stötts bort av en

ogillad partiledare. Vi får ett slags maxestimat på partiledarnas potential som rösttappare.[16]

Räknat på detta sätt är Mona Sahlin 2010 en av de partiledare sedan 1979 som uppvisar det största potentiella rösttappet. Uppskattningsvis 35 procent av samtliga partisympatisörer kan potentiellt ha avstått från att stödja S på grund av att de ogillar Sahlin mer än partiet. Som en uppskattning är det ett maxestimat (se tabell 14.8).

Tabell 14.8 Potentiella partiledareffekter – maxförluster för de olika partierna 1979-2010 (procentenheter)

Parti	1979	1982	1985	1988	1991	1994	1998	2002	2006	2010
V	9	8	7	8	11	17	13	16	22	20
S	21	15	18	10	13	16	30	16	27	35
MP	-	-	-	-	29	32	35	22/21	19/25	17/38
C	34	28	33	17	30	27	25	20	21	32
FP	15	27	13	17	21	22	35	32	37	26
KD	-	-	19	-	17	17	12	11	14	13
M	11	10	14	26	20	14	10	27	7	8
NyD	-	-	-	-	17/34	18	-	-	-	-
SD	-	-	-	-	-	-	-	-	-	7
medeltal	18	18	17	16	21	20	23	21	22	22
antal ledare	5	5	6	5	9	8	7	8	8	9

Kommentar: Procentbasen är samtliga partisympatisörer för partier vars partiledare ingår i gillar-ogillarmätningen. Procentsiffrorna visar andelen sympatisörer ett parti potentiellt kan förlora om samtliga personer som tycker bäst om andra partier *och* uppskattar det aktuella partiets ledare mindre än partiet *och* på grund av det inte stödjer partiet (maxförlust för partiledare). Se också tabell 14.7

Om vi något mer realistiskt begränsar analysen till personer som gillar Socialdemokratiska partiet på plussidan (+1 till +5) – och alltså har en något mer realistisk sannolikhet att kunna tänka sig rösta på Socialdemokraterna - blir det potentiella förlustestimatet fortfarande högt men dock mer begränsade 16 procent.

[16] Om vi inkluderar alla personer som ogillar en viss ledare mer än partiet får vi ett maxestimat, som kan uppfattas som orealistiskt högt. Personer som ogillar ett parti på den negativa sidan (-1 till -5) har i praktiken en mycket liten sannolikhet att rösta på partiet oavsett vad de tycker om partiledaren, som alltså knappast kan stöta bort någon. Om vårt estimat endast tar med personer som åtminstone gillar ett parti på plussidan (min +1) och bland dem särskiljer sympatisörer som gillar partiledarna mindre än partiet får vi ett mer realistiskt mått på potentiella rösttappare. En mätning enligt denna metod ger följande potentiella förluster för partierna 2010: V 11 procent, S 16, MP/Wetterstrand 12, MP/Eriksson 30, C 13, FP 16, KD 8, M 5 och SD 3 procent. Alla estimaten är lägre än motsvarande uppskattningar i tabell 14.8. För analysen i detta sammanhang har vi dock valt att utnyttja de rakare maxestimaten utan några begränsningar vad gäller partiernas popularitet.

Andra partiledare som genom åren haft potentiella maximala förlustestimat i ungefär samma storleksordning som Sahlin är Lars Leijonborg (FP) 1998 och 2006 (35 respektive 37 procent), Thorbjörn Fälldin (C) 1979 och 1985 (34 och 33 procent), Maud Olofsson (C) 2010 (32 procent), Göran Persson (S) 2006 (30 procent) och Olof Johansson (C) 1991 (30 procent). Observera att Leijonborg är den partiledare som har det hittillsvarande rekordet med ett maximalt förlustestimat på 37 procent i valet 2006. Några av MP:s språkrör har också höga potentiella förlustestimat, till exempel Peter Eriksson med 38 procent 2010 och Birger Schlaug med 35 procent 1998.

Om vi ser på vilka partiledare som potentiellt förorsakat de minsta röstförlusterna för sina partier finner vi två inte särskilt populära ledare för två ännu mindre populära partier och en populär moderat partiledare. De två förstnämnda partiledarna är Lars Werner (V) 1985 och Jimmie Åkesson (SD) 2010. Utanför sina partier var de endast mer ogillade än sina partier av i båda fallen 7 procent av samtliga partisympatisörer. Skall man undvika att vara en potentiell rösttappare underlättar det om man leder ett impopulärt parti.

Den moderate partiledaren med ett lågt potentiellt förlustestimat är Fredrik Reinfeldt både 2006 och 2010. Hans resultat är låga 7 procent 2006 och 8 procent 2010. Räknar vi om Reinfeldts resultat till en mer realistisk nivå på samma sätt som för Sahlin tidigare får vi istället ett potentiellt förlustestimat på 5 procent 2010. Med andra ord bland icke-moderater är det mycket få som ogillar Reinfeldt mer än Moderata partiet. Han är en potentiell rösttappare för mycket få väljare.

Mona Sahlins motsvarande siffror är klart högre: hela 35 procent mot Reinfeldts 8 procent för maxestimatet 2010 och 16 procent mot Reinfeldts 5 procent för den mer realistiska uppskattningen. Sahlins personliga impopularitet kostade med stor sannolikhet Socialdemokraterna röster i valet 2010. Om Reinfeldts popularitet vis-a-vis partiet kostade Moderaterna några röster 2010 måste förlusten ha varit mycket begränsad.

Om vi ser på de genomsnittliga förlustestimaten är de i huvudsak desamma under hela undersökningsperioden. Dock med en viss tendens till ökning från ett snitt på 18 procentenheter i valen 1979-82 till ett snitt på 22 procentenheter 2006-10. Ökningen återfinns också om vi begränsar analysen till partisystemets fem gamla partier. Med andra ord, det finns en svag tendens till en något ökad risk för att partiledarna potentiellt blir rösttappare. När vi tidigare såg på tendensen till att

potentiellt bli röstvinnare ökade den inte över tid. Men sammantaget alltså en något ökad tendens att partiledarnas popularitet potentiellt kan påverka väljarnas röstande.

För att återvända till valet 2010. Våra estimat för hur stora röstandelar som Mona Sahlin respektive Fredrik Reinfeldt potentiellt kan ha vunnit för sina partier visar i Sahlins fall på en röstvinst på maximalt 2 procentenheter 2010, klart lägre alltså än hennes "realistiska" förlustestimat på 16 procentenheter. För Reinfeldt gäller att hans potentiella maxröstvinst på 9 procentenheter är något större än hans "realistiska" potentiella röstförlust på 5 procentenheter. Slutsatsen att Reinfeldts popularitet är en röstvinnare för Moderaterna 2010 och att Sahlins impopularitet är en rösttappare för Socialdemokraterna står sig alltså, och har förstärkts när vi kan notera att Sahlins siffror tyder på en klar nettoförlust när vi jämför potentiella vinstestimat med potentiella förlustestimat medan Reinfeldts resultat tvärtom pekar på en viss nettovinst. Rakare uttryckt – Fredrik Reinfeldt är ett dragplåster för Moderaterna i valet 2010 medan Mona Sahlin är ett sänke för Socialdemokraterna.

Effekter på partivalet

När vi nu lämnar maxestimatens hypotetiska verklighet blir allt snabbt mer komplicerat – både teoretiskt och mätmässigt. Vi vill kunna säga någonting om de oberoende direkta effekterna av partiledarnas popularitet på röstningen. Och då blir det stora problemet hur partifaktorn hanteras. Hänsyn måste tas till att människors inställning till partierna färgar av sig på hur de gillar respektive ogillar partiledarna. Korrelationen mellan väljarnas uppskattning av partierna och partiledarna har alla år hållit sig kring höga +.75. Med ett så starkt samband blir det svårt att urskilja separata effekter av parti- respektive ledarfaktorn.

Ett besläktat problem är mer mätmässigt. Vi har tillgång till paneldata som täcker in individuella förändringar mellan två på varandra följande val, men dessa data är inte tillräckligt frekventa och täta för att vi skall kunna detaljfölja samspelet över tid mellan uppskattningen för partier och ledare. Vi såg tidigare att partiledarpopularitet vid tidpunkten (t-1) har en effekt på partipopulariteten vid tidpunkten (t). Uppskattningen av ledarna är med och bygger upp (eller raserar) partiernas popularitet. Men partiernas popularitet är också med och strukturerar partiledarnas popularitet över tid, och denna senare effekt från parti till ledare är starkare än den motsatta effekten från ledare

till parti. Vad vi skulle behöva är mer frekventa panelmätningar för att mer närgånget kunna följa hur samspelet mellan parti- och partiledarpopularitet utvecklas.

Resultaten i tabell 14.9 demonstrerar mycket konkret och pedagogiskt vad som händer med ledareffekten när vi kontroller partifaktorn fullt ut. Analysen gäller eventuella direkta effekter av partiledarpopulariteten på partivalet efter det att väljarnas grad av partiuppskattning har konstanthållits. Vi genomför studien för två partiledare – Mona Sahlin (S) och Fredrik Reinfeldt (M). Siffrorna i tabellen visar hur stor andel av svarspersonerna som röstar på Socialdemokraterna respektive Moderaterna beroende på vad de tycker om respektive parti och partiledare.

En direkt effekt av partiledarnas popularitet på röstningen demonstreras om procentsiffrorna tenderar att öka inom raderna varefter vi går från en negativ uppskattning av en ledare till en mer positiv. Hypotesen är att ju mer väljarna gillar en partiledare desto mer skall de också rösta på hans eller hennes parti. Det omvända skall naturligtvis också gälla. Ju mindre uppskattad en partiledare är desto färre röster till partiet. Och sambanden skall återfinnas oavsett hur populärt eller impopulärt partiet är.

Om procentsiffrornas förändring radvis avslöjar eventuella partiledareffekter på röstningen, visar sifferförändringarna kolumnvis storleken på effekten av partipopulariteten. Stigande procentandelar när vi följer resultaten kolumnvis nedåt visar att tendensen att rösta på ett parti stiger varefter partiets popularitet ökar. Den föga revolutionerande hypotesen är att människors sannolikhet att rösta på ett visst parti går upp vartefter man alltmer gillar partiet. Att vi finner ett dylikt samband överraskar ingen.

Men analysen är inte utformad för att ännu en gång belägga denna eviga sanning. Analysen är gjord för att pröva den mer omdiskuterade tesen att partiledares personliga popularitet har en direkt självständig påverkan på hur väljarna röstar; det vill säga en påverkan utöver partipopulariteten.

Vi börjar analysen med att se på partieffekten för att försäkra oss om att vår mätteknik fungerar som sig bör. Om mätningen med ogillar-gillarskalan är tillförlitlig skall resultaten i tabell 14.9 utvisa en tydlig partieffekt på röstningen. Och det gör de. Alla procentandelar med endast få undantag stiger när vi följer resultaten nedåt i kolumnerna. Sannolikheten att rösta på ett parti ökar monotont ju mer väl-

jarna gillar partiet.[17] Så bör det se ut enligt den gamla sanningen. Och så ser det också ut i vår mätning.

Ser vi nu istället på partiledareffekten och på hur procentandelarna förändras radvis blir utfallen mycket oklara. Följer vi – rad för rad – tendensen att rösta på Moderaterna eller Socialdemokraterna finner vi inga lätt iakttagbara och regelbundna ökningar eller minskningar varefter partiledarna blir mer eller mindre uppskattade. Och det skulle vi finna om det förkom en oberoende effekt av partiledarnas popularitet på valet av parti. Enstaka exempel på monotona förändringar finns. Men de är inte vanligare än alla de icke-monotona förändringar i röstningssannolikheterna som kan noteras. Den frånvaro av mönster som kan iakttas är vad vi kan förvänta oss om den direkta partiledareffekten på röstningen är svag och vi har få undersökningspersoner i varje cell och därmed en relativt stor slumpvariation i utfallen.[18]

Det kan dock vara värt att observera att resultaten är något mer regelbundna för Mona Sahlin än för Fredrik Reinfeldt, indikerande en något större effekt på röstningen för den impopuläre Sahlin än för den populäre Reinfeldt.[19]

Det är i så fall inte en bra nyhet för Sahlin och Socialdemokraterna. Det betyder att partiet tappade röster på Sahlins impopularitet. Frånvaro av klara effektresultat för Reinfeldt kan också ses som en besvikelse. De betyder att Reinfeldts personliga popularitet inte hade någon direktverkan på väljarnas tendens att stödja Moderaterna. I den mån Reinfeldts popularitet inverkade var det indirekt via en tidigare påverkan på partiets popularitet.

Den illustrativa tabellanalysen gör problematiken och resultaten mycket konkreta. Vi ser tydligt hur väljarnas val av parti är – respek-

[17] I tabell 14.9 förändras procentandelarna stegvis uppåt vartefter vi rör oss nedåt kolumnvis i 15 fall av 16 möjliga för M/Reinfeldt och 16 gånger av 17 möjliga för S/Sahlin. Alltså endast 2 avvikelser från ett monotont samband bland 33 mätpunkter.

[18] I tidigare studier utifrån valundersökningarnas material har resultaten varit mycket likartade. Se Holmberg 1981 och 2000, Holmberg och Oscarsson 2004 och Oscarsson och Holmberg 2008.

[19] M/Reinfeldts resultat uppvisar 5 stegvisa ökningar i andelen M-röster när vi följer raderna åt höger i tabellen, 3 ingen skillnad och 8 minskningar. Alltså 5 förändringar i hypotesens riktning med en noterbar partiledareffekt och 8 åt fel håll. Motsvarande resultat för S/Sahlin är 10 stegvis ökningar åt rätt håll, 2 ingen skillnad och 5 förändringar åt fel håll givet en hypotes om en oberoende effekt av partiledarpopulariteten. Sammanlagt blir det 15 monotona förändringar åt rätt håll och 13 åt fel håll samt 5 ingen skillnad. Nästa lika många förändringar åt fel håll alltså som åt rätt håll. Inget imponerande stöd för hypotesen om oberoende effekter av partiledarnas popularitet på väljarnas partival med andra ord.

tive inte är – betingade av hur mycket de uppskattar partierna respektive partiledarna. En annan mer analytisk framgångsväg är att arbeta med regressionstekniken. Den är mindre lättolkad men ger upphov till mer generaliserbara resultat.

Tabell 14.9 Sambandet mellan partiledarnas (Reinfeldt och Sahlin) och partiets (M och S) popularitet och valet av parti i riksdagsvalet 2010 (procent)

	procent M-röster 2010	Reinfeldts popularitet						
		-5/-1	0	+1	+2	+3	+4	+5
M-partiets popularitet	-5/-1	0	0	0	0	2	-	-
	0	-	4	11	6	-	-	-
	+1	-	-	16	0	7	-	-
	+2	-	-	-	13	25	13	-
	+3	-	-	-	32	29	43	33
	+4	-	-	-	-	73	61	58
	+5	-	-	-	-	-	84	78

	procent S-röster 2010	Sahlins popularitet						
		-5/-1	0	+1	+2	+3	+4	+5
S-partiets popularitet	-5/-1	0	5	-	-	-	-	-
	0	5	10	-	-	-	-	-
	+1	12	16	26	16	-	-	-
	+2	21	41	23	25	-	-	-
	+3	45	45	53	48	50	38	-
	+4	-	-	77	77	87	78	
	+5	-	-	-	-	-	92	94

Kommentar: Resultaten för partiernas och partiledarnas popularitet bygger på mätningar med en ogillar-gillarskala med värden mellan -5 och +5. Procentsiffrorna visar andelen väljare som röstade på vart och ett av partierna med hänsyn tagen till uppskattningen av parti och partiledare. Eventuella partiledareffekter återfinns om procenttalen ökar inom raderna i de olika tabellerna. Ett ”-” betyder färre än 20 svarspersoner.

Vi har genomfört en hel serie logistiska regressionsanalyser som bekräftar de resultat som våra enkla tabellanalyser ger. Partiernas och partiledarnas popularitet har definierats som oberoende variabler medan valet eller icke-valet av de olika partierna har avgränsats som beroende variabler. En regressionsanalys har sedan gjorts per riksdagsparti; och inte bara för valet 2010, utan för alla val ända tillbaka till 1979.

Regressionsutfallen är mycket likartade över åren. Effekterna av partiernas popularitet är alltid klart störst och alltid statistiskt signifikanta. Motsvarande effekter av partiledarnas popularitet är tydligt svagare och i majoriteten av fall inte signifikanta. Genomsnittet för partieffekten i våra sextioåtta tester täckandes perioden 1979-2010 är 1.01. För

partiledareffekten är genomsnittet 0.09, med signifikanta effekter i enbart 29 procent av de undersökta fallen.[20] I valet 2006 fann vi signifikanta effekter för tre partiledare – Göran Persson, Göran Hägglund och Fredrik Reinfeldt. År 2010 är endast effekten av Mona Sahlin signifikant. Reinfeldts effekt 2010 har rätt tecken men är inte signifikant.[21] Resultatet 2010 vad gäller Sahlin och Reinfeldt överensstämmer alltså med vad vi tidigare fann i tabellanalysen. En svag men tydligare effekt för Sahlin än för Reinfeldt. Den impopulära Sahlin kostade Socialdemokraterna mer röster än den populäre Reinfeldt vann för Moderaterna.

Vad säger väljarna själva?

Det kan tyckas vara ett självklart tillvägagångssätt – att fråga dem som var med när det hände, vad det var som hände. Och det är naturligtvis en självklart användbar undersökningsmetod. En metod som använts mycket flitigt inom svensk valforskning ända sedan 1980-talet. Väljarna får ge sina subjektiva förklaringar till varför de röstar som de gör. Huvudresultaten från den typen av studier har tidigare redovisats i kapitlet ”Väljarna berättar”. Här koncentrera vi oss på vad väljarna säger om betydelsen av partiledarna. Det visar sig då att omfattningen på partiledarröstningen blir mycket olika beroende på hur och vad man frågar om. När vi i valundersökningarna helt öppet frågar om viktiga skäl för partivalet brukar enbart cirka 3 procent av svarspersonerna nämna någonting som har att göra med partiledarna. Resultatet är från 1988 och 1991. Intervjufrågan har inte ställts i senare valundersökningar.

[20] Mönstret ser likadant ut i ”alla” politiska och socio-demografiska grupper, t.ex. bland män och kvinnor, bland låg- respektive högutbildade och bland unga och äldre och bland samtliga partiers väljare. Dock, tre politiskt-normativt viktiga grupper där vi kan finna något relativt sett starkare effekter av partiledarpopularitet på röstningen är bland partibytare (inklusive bland partibytare under valspurten), bland väljare som fattar sitt partival sent – under sista veckan och bland de minst politiskt kunniga väljarna. Observera emellertid att även bland dessa tre väljargrupper betyder partipopulariteten klart mer för röstningen än partiledarpopulariteten.

[21] Signifikantnivån är specificerad till .05. De oberoende popularitetsvariablerna är kodade mellan -5 till +5. De beroende röstningsvariablerna har värdet 1 för relevant parti och 0 för övriga partier; endast partiröstande personer ingår i analysen. Utfallet 2010 blev: för V partieffekt .97, ledareffekt -.07; för S .83 och .11; för MP .88 och -.01 för Eriksson och .76 och .11 för Wetterstrand; för C 1.08 och -.03; för FP .90 och .01, för KD .88 och .19; för M .79 och .07 och för SD .88 och .04. Alla partieffekter är signifikanta på .001-nivån, Sahlins effekt är signifikant på .05-nivån, Wetterstrands och Hägglunds på .10-nivån. Övriga partiledareffekter är insignifikanta.

Bland partibytare är hänvisningar till partiledarnas roll mycket vanligare. Sedan 1982 har alla partibytare i eftervalsstudierna fått den öppna frågan ”Vad var det som fick Dig att rösta annorlunda i år jämfört med (2006)?” Redovisningen i figur 14.4 visar att andelen som brukar utpeka någon partiledare som en faktor bakom partibytet har hållit sig kring 16 procent i genomsnitt i de nio val som har studerats mellan 1982-2010. Som mest har partiledarutpekandena nått 26 procent. Det var i samband med valet 1985 och westerbergeffekten.

Figur 14.4 Andel partibytare som anger någon partiledare som en faktor bakom det ändrade röstningsbeteendet i valen 1982-2010 (procent)

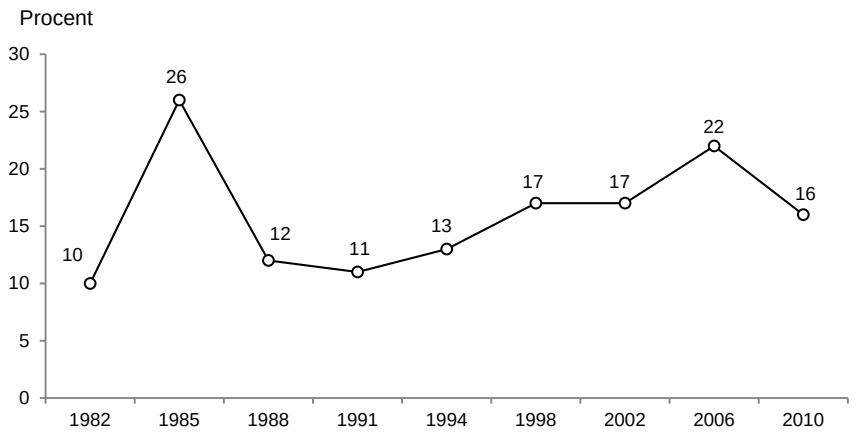

Kommentar: Resultaten visar andelen bland partibytare som på en öppen fråga nämner någon partiledare som en faktor bakom det ändrade partivalet. Frågan lyder: ”Vad var det som fick Dig att rösta annorlunda i år jämför med… (tidigare valår)?”

I det senaste valet 2010 är motsvarande andel 16 procent, något ned från 22 procent 2006. Sett över alla nio valen och hela trettioårsperioden kan vi spåra en viss tendens till ett ökat omnämnande av partiledarna som en påverkansfaktor bakom ett ändrat röstningsbeteende. I valet 1982 nämndes partiledarna av 10 procent av partibytarna. Motsvarande andel är 16 procent 2010.

Det är i huvudsak bara två partiledare som uppmärksammas 2010 – Mona Sahlin och Fredrik Reinfeldt. Sahlin nämns i första hand negativt som en faktor som förorsakat byten bort från Socialdemokraterna medan Reinfeldt tvärtom mest nämns positivt som en omständighet som föranlett byten till Moderaterna.

Andelen personer som tillskriver partiledarna en viktig roll för röstandet brukar bli ännu något högre när vi använder intervjufrågor med explicita fasta svarsalternativ som omnämner partiledarna. När denna typ av fråga har ställts i valundersökningarna 1988, 1994, 2002, 2006 och 2010 har 23, 20, 24, 23 respektive 27 procent angivit att röstningsskälet *Partiet har en bra partiledare* är ett av de absolut viktigaste för valet av parti. Svarsandelarna är mycket likartade över åren, men med en svag tendens till uppgång.

Intervjufrågan omfattar många fler explicita röstningsskäl och flera av dem samlar klart högre procentandelar än partiledarfaktorn. Sett till rangordningen har partiledarröstning som en viktig faktor hamnat på plats fem till sju genom åren. År 2010 kom den på plats sju.

Lägg dock märke till att som frågan är ställd är det enbart positiva dragplåstereffekter som mäts. Vi frågar om bra partiledare som eventuellt kan ha motiverat en röst. Dåliga partiledare som kan ha avhållit väljare från att stödja ett visst parti frågar vi inte om. Att det är eventuella röstvinnare som mäts syns tydligt på resultaten. Bland M-väljare 2010 anger hela 51 procent att partiledaren (Reinfeldt) är ett av de absolut viktigaste skälen bakom partivalet. För S-väljare är motsvarnade andel för Sahlin endast 15 procent; det lägsta resultatet för någon partiledare 2010.[22]

En frågeteknik med fasta svar som ger ungefär samma nivåskattning på partiledarröstningen som Valundersökningens fråga med fasta svar - det vill säga ett estimat kring 25 procent – har utformats av Surveyinstitutet vid Växjö universitet. Man frågade 2010: ”När det gäller partiet Du röstade på i riksdagsvalet, gillade Du partiet eller partiledaren (språkröret) mest?” Resultatet blev 23 procent för ”tycker bättre om partiledaren” mot 42 procent för ”tycker bättre om partiet”. Resterande 35 procent kunde inte välja. De angav att de ”tycker lika bra om partiledare och parti”. Bland moderater är det 42 procent som sätter partiledaren (Reinfeldt) före partiet mot endast 16 procent som tycker bättre om partiet än om partiledaren. Bland socialdemokratiska väljare är resultaten drastiskt omvända. Endast 8 procent tycker bättre om partiledaren (Sahlin) än om partiet medan 64 procent anger att de

[22] I SVT:s Vallokalsundersökning ställs en liknande fråga med fasta svarsalternativ: ”Vilken betydelse har partiledaren för Ditt val av parti i riksdagsvalet idag?”. Andelen som svarade ”mycket stor” bland M-väljare 2010 är 45 procent och bland S-väljare 19 procent. Precis som i Valundersökningen alltså - en klart större röstvinnareffekt för Reinfeldt än för Sahlin. Se Holmberg, Näsman och Wännström 2012.

gillar partiet bättre än partiledaren (Barrling Hermansson och Hermansson 2011).

Sammanfattningsvis vittnar alltså mellan 3 till 27 procent av väljarna om att partiledarna spelar en viktig roll för dem när de röstar. Det betyder att de allra flesta väljare *inte* utpekar partiledarna som en betydelsefull faktor bakom partivalet. Partiledarröstning är ett fenomen som än så länge endast omfattar en minoritet av väljarkåren – en stor minoritet om vi går på vår högsta siffra 27 procent och en obetydlig minoritet om vi utgår från de låga 3 procenten. Men om vi ser på väljarnas vittnesmål över tid kan vi iaktta en viss svag ökning i omnämnanden av partiledarna som viktigt röstningsskäl. Ingen stor uppgång, men dock en uppgång. Individualiserings- eller personifieringsteorin kanske har framtiden för sig.

Kapitel 15
Politikerförtroende

En stor överraskning valkvällen 2010 var när Sveriges Televisions vallokalsundersökning (Valu) redovisade resultaten för en mätning av väljarnas allmänna förtroende för politiker. Förtroendet hade gått upp och inte lite heller – från en andel med mycket eller ganska stort förtroende på 53 procent 2006 till hela 69 procent 2010. En så kraftig uppgång väcker undran; plus +16 procentenheter? (Holmberg, Näsman och Wännström 2012). Det politiska förtroendet i Sverige har visserligen varit på uppgång sedan bottensiffrorna i mitten på 1990-talet, men ett så stort lyft, kan det vara sant?

Ja det kunde det. Så här ett halvår efter valet när vi har tillgång till andra mätningar visar det sig att SVT/Valu:s resultat var korrekt. Samma enkätfråga som används i Valu utnyttjas också i både SOM-studien och i Valundersökningen. Resultaten i de olika undersökningarna skiljer sig åt när det gäller nivåskattningar men förändringen i andelen mycket/ganska stort förtroende är i huvudsak densamma; plus +16 procentenheter i Valu, +13 i Valundersökningen och +11 i SOM-studien.[1] Slutsatsen blir densamma oavsett vilken mätning vi utgår ifrån. Förtroendet för politiker ökade drastiskt i Sverige mellan valen 2006 och 2010.

Orsakerna bakom denna stora förtroendeuppgång är dock inte vår huvudfrågeställning i detta kapitel. Vi kommer att kartlägga uppgången och studera den i olika sociala och politiska grupper men där stannar bakgrundsanalysen. Vår huvudfrågeställning återfinns istället på effektsidan. Vilken betydelse har väljarnas politikerförtroende för valdeltagande och partival 2010? Gynnas Alliansen av den ökande politikertilltron? Vilken roll spelar politikerförtroendet för Sverigedemo-

[1] Valu är en eftervalsstudie och omfattar enbart röstande. Alltså gäller resultaten för Valundersökningen enbart röstande i eftervalsstudierna 2006 och 2010. SOM-undersökningen bygger på enkätsvar och genomförs efter valen (se Holmberg, Weibull och Oscarsson 2011). Även för SOM-studien gäller att resultaten bygger på information från röstande svarspersoner 2006 och 2010.

kraternas framgång? Är det inte något av en paradox att ett misstroparti som Sverigedemokraterna kommer in i riksdagen samtidigt som det politiska förtroendet slår rekord?

Vårt syfte är alltså att i första hand analysera politiskt förtroende som en förklaringsfaktor bakom väljarnas beteende. Men vi börjar med att ta spjärn i historien. Vi skall se hur Valundersökningens olika förtroendemått förändrats över tid. De äldsta mätserierna går ända tillbaka till 1960-talet.

Politikerförtroende på uppgång

Det turbulenta året 1968 påbörjades Valundersökningens längsta pågående mätning av politikförtroende. Mätserien omfattar två cyniskt formulerade påståendefrågor där instämmanden kan tolkas som misstro mot politiker och avståndstagande som tilltro. Resultaten i figur 14.1 visar att politikerförtroendet i vår mätserie var som högst 1968 för att sedan falla under trettio år fram till 1998. Nedgången var snabbast under 1970-talet och något långsammare under 1980- och 90-talen. Sedan vände det och förtroendet började stärkas igen - långsamt fram till 2006 och mycket påtagligt efter valet 2006. Nivån på politikerförtroendet 2010 är tillbaka på samma nivå som det var i mitten på 1970-talet. Det är fråga om en rejäl comeback för politiken som förtroendebransch. Att tala om politikerförakt har alltid varit en överdrift i Sverige – nu är det direkt felaktigt.

Valundersökningens andra långsiktiga mätserie kring politikerförtroende påbörjades 1988 och bygger på en självklassificeringsfråga där svarspersonerna på en fyrgradig skala får ange sitt förtroende för svenska politiker. Det var den stora uppgången i förtroende i den mätserien 2010 som nämndes i inledningen. Resultaten i tabell 15.1 visar att precis som i mätningen byggd på påståendefrågorna minskar politikerförtroendet fram till 1998 för att därefter börja öka igen.[2] Andelen personer som 2010 anger ett mycket eller ganska högt förtroende för svenska politiker är det högsta vi hittills uppmätt (61 procent). Motsvarande andel var endast 31 procent när den var som lägst 1998.

[2] De olika förtroendemåtten mäter operationellt inte exakt samma saker, men korrelationen mellan dem är hög. Mellan den subjektiva självklassificeringsfråga och de båda cyniska påståendefrågorna är svarskorrelationen .45 respektive .49. Korrelationen mellan svaren på de båda påståendefrågorna är .66.

Förtroendet för politiker har återhämtat sig mycket påtagligt under 2000-talet.

Figur 15.1 Politiskt förtroende 1968 – 2010 (procent)

Påstående: ”Partierna är bara intresserade av folks röster, men inte av deras åsikter.”

Påstående: ”De som sitter i riksdagen och beslutar tar inte mycket hänsyn till vad vanligt folk tycker och tänker”.

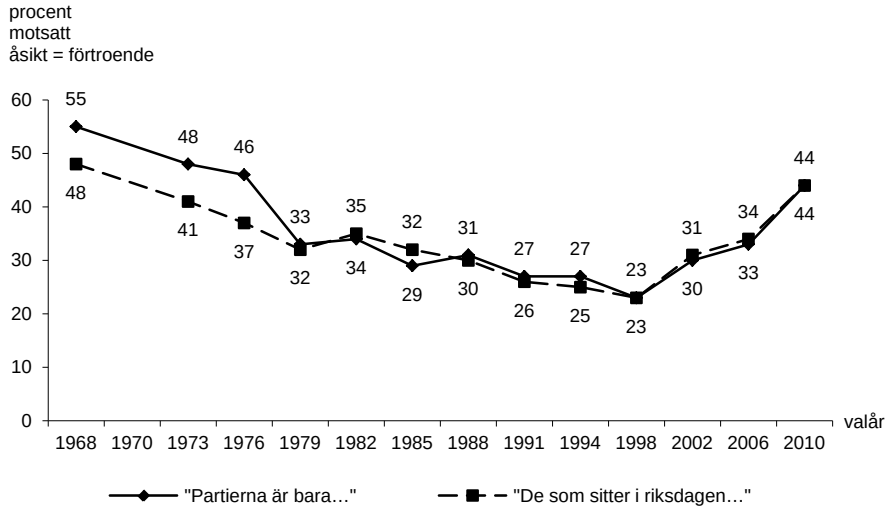

Kommentar: Svarsalternativen är ”Instämmer helt, instämmer delvis, delvis motsatt åsikt, helt motsatt åsikt.” Påståendefrågorna om politiskt förtroende fanns inte med Valundersökningen 1970. Svarspersoner som ej besvarat förtroendefrågorna är medtagna i procentbasen. De har genom åren utgjort mellan 2 – 7 procent för båda påståendefrågorna.

Jämfört mellan olika sociala och demografiska grupper är graden av politikerförtroende i de flesta fall ungefär lika högt.[3] Män och kvinnor liksom storstadsbor och landsbygdsbor har till exempel ungefär samma grad av tillit till politiker Men de finns några grupper som 2010 klart uppvisar ett högre förtroende än genomsnittet, liksom det finns några grupper som har ett förtroende tydligt lägre än befolkningen i övrigt. Högutbildade, högre tjänstemän och regelbundna kyrkobesökare är tre grupper med en hög andel som anger ett mycket eller

[3] Historiska resultat för politikerförtroendet i olika sociala och politiska grupper tillbaka till 1988 återfinns i Oscarsson och Holmberg 2008: 216.

ganska stort förtroende för politiker (76, 78 respektive 76 procent). På ett liknande sätt kan vi urskilja några grupper med ett politikerförtroende klart lägre än genomsnittet. De grupperna är unga förstagångsväljare (52 procent), lågutbildade (51) och yrkesgruppen övriga arbetare (50), men framförallt arbetslösa (46) och sjukpensionärer (41).

Tabell 15.1 Grad av förtroende för svenska politiker 1988 – 2010 (procent)

Fråga: ”Allmänt sett, hur stort förtroende har du för svenska politiker? Har Du mycket stort förtroende, ganska stort förtroende, ganska litet förtroende eller mycket litet förtroende?”

förtroendenivå	1988	1991	1994	1998	2002	2006	2010
mycket stort förtroende	3	2	1	1	2	3	5
ganska stort förtroende	41	36	35	30	39	46	56
ganska litet förtroende	44	50	50	51	46	39	31
mycket litet förtroende	11	11	13	17	12	10	6
vet inte/vill ej svara	1	1	1	1	2	2	2
summa procent	100	100	100	100	100	100	100
antal intervjuade	2 528	2 613	2 534	2 101	2 624	3 111	2 735
andel mycket/ganska stort förtroende	44	38	36	31	41	49	61

Ett centrum-periferimönster framträder. Människor närmare samhällets mer välmående etablissemang (t ex högre tjänstemän) tenderar att ha ett klart högre förtroende för politiker än människor mer ute i samhällets periferi och med ett längre avstånd till makten (t ex unga, arbetslösa och sjukpensionerade). Förtroendet för den politiska makten är lägst bland dem som har minst makt.

Ser vi på ett antal olika politiska grupper framträder också några tydliga skillnader i graden av politiskt förtroende 2010. Personer med ett stort intresse för politik, med goda politikkunskaper och med en identifikation med något bestämt parti tendera att ha ett klart högre förtroende för politiker än personer utan politikintresse, med dåliga kunskaper om politik och utan en känsla av anhängarskap med ett parti. Men intressantare är kanske de ideologiska och partimässiga skillnaderna i förtroende. Här visar det sig att människor klart till höger på den subjektiva vänster-högerskalan uppvisar klart högst politikerförtroende 2010 (79 procent mycket eller ganska stort förtroende). Lägst förtroende har människor som varken står till vänster eller till höger (52 procent) och människor klart till vänster (60).

Sett till partivalet uppvisar alliansväljare ett högre politikerförtroende än väljare på något rödgrönt parti. För borgerliga väljare variera

andelen med ett mycket eller ganska högt politikerförtroende mellan 73 (M-väljare) och 81 procent (C-väljare).[4] På den rödgröna sidan är motsvarande andelar 44 procent för V-väljare, 57 procent för S-väljare och hela 71 procent för MP-väljare. Klart lägst politikerförtroende uppvisar Sverigedemokraternas väljare med endast 30 procent med ett mycket eller ganska stort förtroende. Två andra grupper med ett mycket lågt förtroende för politiker är blankröstare (25 procent) och icke-röstare (35). Att välja en blank valsedel eller att välja att stanna på soffan har en klar koppling till ett lågt politikerförtroende.

Om vi jämför hur politikerförtroendet har förändrats i olika grupper sedan bottenåret 1998 fram till toppåret 2010 visar det sig att förtroendet gått upp i alla socio-ekonomiska och politiska grupper. Uppgången återfinns även bland grupper med det lägsta förtroendet för politiker som bland blankröstare och icke-röstare och bland SD-väljare mellan 2006 och 2010. Återhämtningen för politikerförtroendet har skett över hela samhället, i alla grupper. Två sociala grupper som uppvisar den största ökningen i förtroendet mellan 1998 och 2010 är högre tjänstemän (+41 procentenheter) och storstadsbor (+38). Bland de grupper som uppvisar minst uppgång i förtroendet återfinns sjukpensionärer (+11) och unga förstagångsväljare (+17).

De politiska grupper som ökat mest i politikerförtroende är KD-väljare (+54 procentenheter), personer klart till höger ideologiskt (+49) och M-väljare (+44). Minst uppgång i genomsnittligt förtroende återfinns bland blankröstare (+11), politiskt ointresserad (+13), icke-röstare (+14), S-väljare (+15) och personer klart till vänster (+17). Förtroendevinden har blåst åt samma håll över hela det politiska fältet, men den har blåst starkast till höger.

Människor med ett högt eller lågt förtroende för politiker har tidigare i de flesta fall inte skiljt sig speciellt mycket från varandra när det gäller åsikter i olika politiska sakfrågor. Korrelationen(r) mellan graden av politikerförtroende och väljarnas åsikt i ett femtiotal sakfrågor var exempelvis endast .09 i genomsnitt i Valundersökningen 2006 (Oscarsson & Holmberg 2008:221). Motsvarande resultat för 46 sakfrågor 2010 är .12. – alltså fortsatt samma svaga samband mellan förtroende och åsikt. Men 2010 precis som 2006 återfinns ett mindre

[4] Resultaten för FP-väljare är 77 procent och för KD-väljare 80 procent.

antal sakfrågor där sambanden är klart högre. Och de sakfrågorna är desamma över tid.

Innehållsligt handlar det om två bestämda politikområden – EU och invandring/flyktingar. De fem sakfrågor som uppvisar de högsta korrelationerna med graden av politikerförtroende 2010 gäller allmän inställning till EU (r=.31), utträde eller ej ur EU (.29), bra eller dåligt med en ökad arbetskraftsinvandring (.25), bra eller dåligt att satsa på ett mångkulturellt samhälle (.24) och bra eller dåligt att ta emot färre flyktingar i Sverige (.24). Det är personer som är negativa till EU och till invandring/flyktingmottagning som i samtliga fall tenderar att ha ett lägre förtroende för politiker. Politikermisstro har ett samband med att vara negativ till EU och till invandring och till ett mångkulturellt samhälle. Och dessa åsiktskopplingar har inte förändrats när politikerförtroendet har gått upp. Människor med ett fortsatt lågt förtroende för politiker har blivit färre men de tenderar alltfort att vara negativa till invandring, mångkulturalism och EU.

Partianhängarskap fortsatt nedåt

Att ha förtroende för politiker är inte detsamma som att också ha hittat hem till något bestämt parti och blivit anhängare. Politikerförtroende och känslan av att känna sig som en partianhängare är besläktade fenomen. Och så bör det vara i en partidominerad demokrati (Särlvik 1970). Men de är inte överdrivit nära släkt. Partianhängarskap – eller partiidentifikation som det också kallas – har ett samband med graden av politikerförtroende men korrelationen brukar vara modest och hålla sig kring +.25.[5] Det innebär att det finns relativt många väljare utan någon klar favorit bland partierna men som trots det har ett högt allmänt förtroende för politiker. Och omvänt. Många väljare känner sig som partianhängare men har ett lågt förtroende för politiker i allmänhet.

Precis som graden av politikerförtroende har graden av partiidentifikation förändrats mycket dramatiskt i Sverige. Men förändringarna har inte följts åt under senare år. När förtroendet för politiker gått upp sedan 1998 har känslan av anhängarskap med något parti fortsatt att försvagas (se figur 15.2). Partierna fortsätter att tappa greppet om väljarna.

[5] Korrelationen är .19 i Valundersökningen 2010. Se vidare Oscarsson & Holmberg 2008: 224.

I de första valundersökningarna för femtio år sedan uppgav halva valmanskåren att de var starkt övertygade anhängare av något parti. För fyrtio år sedan, vid valet 1968, hade andelen starkt övertygade minskat till 39 procent för att endast uppgå till 15 respektive 17 procent i valen 2006 och 2010. Om vi istället ser på andelen anhängare oavsett om de är starkt eller svagt övertygade har nedgången varit från 65 procent 1968 till 31 procent 2006 och 28 procent 2010. Det är ingen tvekan om att partiernas ställning har försvagats bland väljarna.

Figur 15.2 Graden av partiidentifikation minskar (procent)

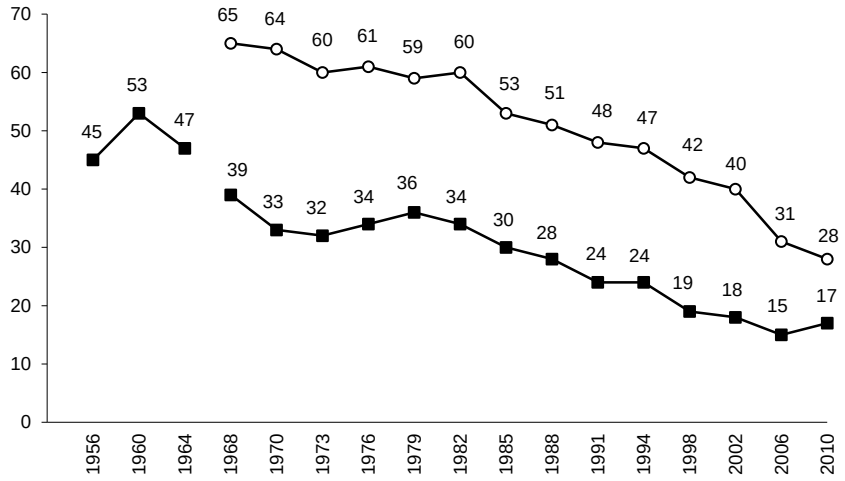

Kommentar: Den övre kurvan (—○—) visar den totala andelen personer som betraktade sig som anhängare av något parti (starkt och svagt övertygade anhängare kombinerade). Den nedre kurvan (—■—) visar andelen personer som betraktade sig som starkt övertygade anhängare av ett parti. Åren 1956-1964 utnyttjades inte samma fråga om partiidentifikation som fr. o. m. 1968. Frågan var tidigare dikotom: undersökningspersonerna fick ange om de var starkt övertygade anhängare av sitt parti eller inte.

Den långsiktiga nedgången i väljarnas känsla av partianhängarskap (= ett slags psykologiskt partimedlemskap) var snabbast under 1960-talet, stoppade upp under 1970-talet för att åter ta fart under 1980-talet och fortsätta ända in till valet 2010. Frågan om vad som orsakat eroderingen är inte lätt att besvara. Svepande makrosociologiska förklaringar av typen ökad individualisering eller minskad auktoritetstro kan rymma en del sanning. Men varför har inte graden av partiidentifikation i så fall också minskat på ett motsvarande sätt i andra väst-

länder som liksom Sverige blivit mer individualiserade och postmoderna?

Långsiktigt har graden av partiidentifikation gått ned i de flesta länder som har längre mätserier, men i många med Sverige jämförbara länder har nedgången bromsats upp och i några fall till och med vänts i svaga uppgångar under 2000-talet (Holmberg 2007, Berglund m fl 2005). I Danmark och Norge, till exempel har andelen partiidentifierade väljare blivit fler vid de senaste valen – upp med +10 procentenheter i Norge mellan 2001 och 2009 och upp med +7 procentenheter i Danmark mellan 2001 och 2007. Även i USA - som har högre andelar väljare med en känsla av partianhängarskap än i Europa - har andelen partiidentifierade ökat, från 58 procent i valet 2000 till 60 procent i valet 2008. I Holland har tappet i partianhängarskap stannat upp; 28 procent var identifierade i valet 1998 att jämföra med 27 procent i senaste valet 2010.[6]

En politisk-statsvetenskaplig förklaring till att nedgången i graden av partiidentifikation fortsatt i Sverige under de senaste valen har att göra med bildandet av Alliansen och det Rödgröna samarbetet. Enskilda partier blev mindre central. De kom till en del i skuggan av de två blocken. Blocken tog energi och lojalitet från partierna.

Att det kan ligga något i en dylik förklaring framgår om man ser på hur eroderingen av partikänslan ser ut för olika partiers sympatisörer. Ett sådant studium visar att alla partiers anhängare har tappat långsiktigt i graden av partiidentifikation. Andelen S-sympatisörer med en känsla av partianhängarskap var till exempel hela 77 procent 1968. I senaste valet 2010 var den andelen endast 45 procent. Motsvarande nedgång är än mer dramatisk för M-sympatisörer – från 71 procent partiidentifierade 1968 till 32 procent 2010.

Men det mest relevanta är att nedgången i andelen partiidentifierade väljare har accelererat i valen 2006 och 2010 speciellt bland moderater men också bland S-sympatisörer. Resultaten i figur 15.3 visar att andelen subjektiva partianhängare bland M-sympatisörer minskade från 56 procent 2002 till endast 32 procent 2010 – en nedgång på hela

[6] Informationen från Norge kommer från Bernt Aardal, från Danmark från Jörgen Goul Andersen, från USA från Russell Dalton och från Holland från Kees Arts. När det gäller Norge se Bernt Aardal (red) *Det politiske landskap* (2011).

24 procentenheter. Att alliansbygget tärde på känslan för det egna partiet är en trolig förklaring till en så dramatisk nedgång.[7]

Figur 15.3 Andel subjektiva partianhängare bland de olika partiernas sympatisörer 1968 – 2010 (procent)

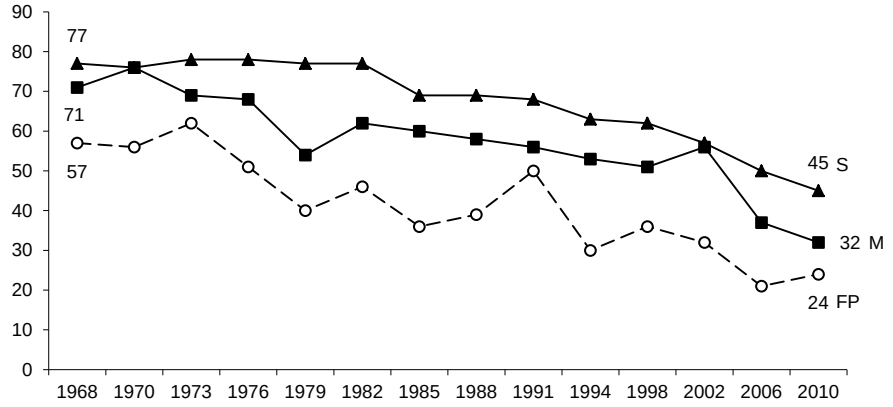

V	35	53	55	56	55	58	55	54	56	39	39	44	42	29
S	77	76	78	78	77	77	69	69	68	63	62	57	50	45
MP	-	-	-	-	-	-	-	30	29	19	22	19	20	26
C	62	60	53	54	57	62	57	54	50	50	51	46	31	35
FP	57	56	62	51	40	46	36	39	50	30	36	32	21	24
KD	-	-	-	-	-	-	-	43	40	50	33	37	29	29
M	71	76	69	68	54	62	60	58	56	53	51	56	37	32
NyD	-	-	-	-	-	-	-	-	28	14	-	-	-	-
SD	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	24	26

Kommentar: Se figur 15.2. Resultaten visar andelen starkt och svagt övertygade partianhängare sammantagna. Partisympatin har mätts i omedelbar anslutning till frågan om grad av partiidentifikation.

[7] Moderaterna förlorade stort i valet 2002, ned till endast 15,3 procent. Man kan misstänka att partiet 2002 relativt sett behöll fler partiidentifierade moderater än personer med endast M-sympati (se Särlvik 1970 om denna hypotes). Om det gäller skall andelen partiövertygade moderater öka 2002 i jämförelse med 1998 när Moderaterna var ett 22,9-procents parti. Och så visar det sig vara. Andelen partiidentifierade moderater var 51 procent 1998 mot 56 procent 2002. Nedgången i andelen partiövertygade moderater i texten (från 56 procent 2002 till 32 procent 2010, en nedgång på 24 procentenheter) blir något mindre om vi istället jämför det mer ”normala” valet 1998 med 2010. Då blir nedgången i andelen moderater med ett partianhängarskap 19 procent enheter. Observera dock att andelen partianhängare brukar/kan minska för partier med stora valframgångar. Man vinner mest partibytare med en svag eller ingen partiidentifikation. Den låga andelen partiidentifierade moderater 2010 kan alltså visa sig ha varit en tillfällighet kopplad till ett ovanligt framgångsrikt val.

En intressant notering som kan göras när man ser hur graden av partiidentifikation ser ut för de olika partierna är att det är de äldre etablerade partierna som har högst andelar sympatisörer med en anhängarkänsla för sitt parti. Socialdemokraterna, Moderaterna och Centerpartiet är de partier som har sympatisörer med högst andel partikänsla. Folkpartiet som gammalt etablerat parti saknas i kretsen. Men det är ingen nyhet för 2010. Folkpartiet har nästan alltid haft en klart lägre andel övertygade anhängare än S, M och C. En förklaring kan vara att FP är mer av ett idéparti än ett rörelseparti.

Lite anmärkningsvärt är att alla nya fräscha partier inte för med sig några stora skaror sympatisörer med stark partikänsla och stor övertygelse. Det är snarare tvärtom. Nya partier som KD och MP men också Ny Demokrati och Sverigedemokraterna tenderar att ha klart lägre andelar övertygade sympatisörer än de etablerade regeringsbärande partierna (S, M, C). Alla nya partier som blivit *riksdagsfähiga* under de senaste tjugo åren har alltså indirekt bidragit till att graden av partiidentifikation sjunkit i Sverige. Den ökande partimångfalden har ett samband med att väljarnas allmänna anhängarkänsla med det egna partiet går ned. Lojalitet och tillhörighetskänsla minskar när det finns mer att välja på.

Fribytare på frammarsch

Färre partiidentifierade väljare, mindre partiövertygade väljare må tolkas som någon form av partikris. Men det är inte fråga om en demokrati- eller politikkris. Demokrati som styrelseform är inte ifrågasatt i Sverige och internationellt sett mycket höga och ökande andelar svenskar är nöjda med hur svensk demokrati fungerar (Holmberg och Oscarsson 2004). I SOM-institutets mätningar var det 65 procent som var mycket eller ganska nöjda med hur svensk demokrati fungerar år 2000. I senaste mätningen 2010 har den andelen ökat till hela 81 procent (Holmberg, Weibull och Oscarsson 2011). När det gäller politiskt intresse har det inte långsiktigt minskat bland allmänheten. I Valundersökningens mätning 1960 angav 44 procent ett mycket eller ganska

stort intresse för politiken. Vid valen 2006 och 2010 är motsvarande andel något högre, 54 respektive 56 procent.[8]

Partikrisen är kanske i själva verket födslovåndorna för en ny form av demokrati som växer fram på medborgarnivå. Vi kan illustrera vad som håller på att hända genom att kombinera våra mätningar av graden av partianhängarskap med undersökningarna av graden av politiskt intresse. Fyra distinkta slag av väljare kan urskiljas. Först den gamla partibaserade demokratins kärnväljare som kan kallas de *partiaktiva*. De utmärks av att de både är intresserade av politik och att de har en bestämd övertygelse för ett specifikt parti. En andra grupp är mindre partifokuserad och kanske mer samtals- och direktdemokratiskt inriktad. De är *fribytarna* – en mer individualiserad demokratis idealväljare. Politikintresse finns, men inte någon identifikation med ett parti. Grupp nummer tre kan kallas de *passiva*. Intresse för politik saknas liksom en känsla av anhängarskap med något parti. Tillspetsat uttryckt skulle de kunna vara marknadsliberalismens idealväljare – så lite parti och politik som möjligt. Den fjärde gruppen är *vaneröstarna*. De identifierar sig med ett parti men saknar intresse för politik. Om de är någons idealväljare skulle det kunna vara stabilitetsivrarnas. Vått eller torrt – vaneröstarna har sitt parti.

Resultaten i figur 15.4 demonstrerar tydligt att storleken på de fyra olika väljargrupperna har förändrats mycket påtagligt sedan 1960-talet när den första mätningen gjordes. De partiaktiva – den traditionella representativa demokratins idealväljare – har minskat från 36 procent 1968 till 22 procent 2010, nästan en halvering. En annan grupp som blivit klart färre är vaneröstarna, som 2010 omfattar enbart 6 procent efter att ha varit 29 procent 1968.

Ökat har främst fribytarna gjort – från endast 14 procent 1968 till hela 39 procent 2010. Ett annat mer individualiserat och mindre partibaserat demokratiskt systems idealväljare växer sig allt starkare. Ökat har också de passiva gjort.

Andelen väljare utan partiövertygelse eller politiskt intresse har gått från 21 procent 1968 till 33 procent 2010.

[8] Uppgången i politiskt intresse skall tolkas försiktigt. Om vi tar hänsyn till att andelen personer som ställer upp i valundersökningarna har minskat med cirka 23 procentenheter mellan 1960 och 2010 är en rimligare slutsats att nivån på det politiska intresset är ungefär densamma idag som för femtio år sedan. En sådan nyanserad tolkning utgår ifrån att människor som väljer att inte delta i valundersökningarna i genomsnitt är mindre intresserade av politik än de som väljer att ställa upp för en intervju.

Figur 15.4 Partiaktiva, fribytare, vaneröstare och passiva 1968-2010 (procent)

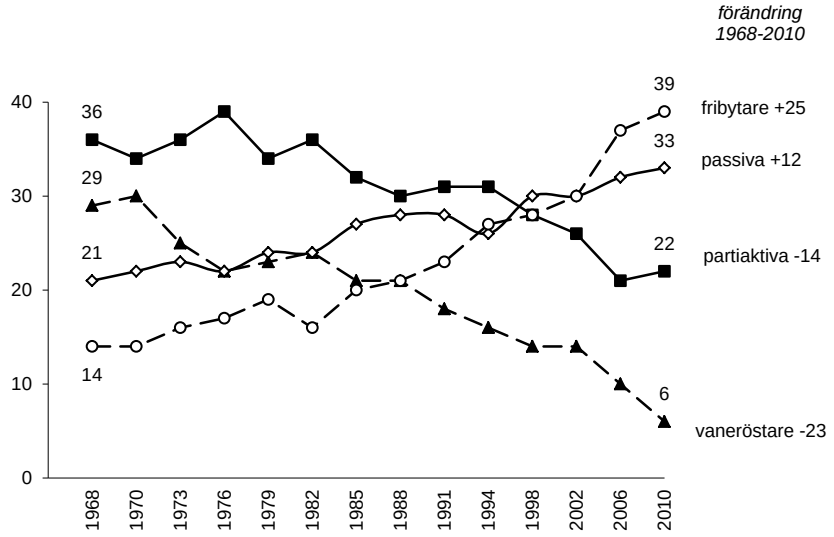

Kommentar: Klassificeringsidén har hämtats från Petersson (1977). Den bygger på en korsning av partiidentifikationsvariabeln och variabeln för subjektivt politiskt intresse. Partiaktiva har en partiidentifikation och är intresserade av politik, fribytare är politiskt intresserade men känner sig inte som anhängare av något parti. Vaneröstare är partianhängare men har inget intresse för politik, medan passiva är ointresserade av politik och utan någon partiidentifikation.

Om man vill vidga partikrisen och tala om en latent demokratikris kan man fokusera på detta resultat; en tredjedel av väljarkåren utan partihemvist och utan intresse för politik. Det är numera ingen liten väljargrupp. Den är näst störst och klart större än de partiaktiva – vår nuvarande demokratis kärnväljare.

Politiskt förtroende leder till valdeltagande

Man kan tycka att det är självklart att det finns ett samband mellan politiskt förtroende och valdeltagande. Människor som litar på politikerna bör ha lättare att gå och ge dem sitt stöd på valdagen än människor som inte litar på dem. Med andra ord: Ju högre förtroende desto större tendens att gå och rösta. Och ett sådant samband finns. Förtroendeteorin har stöd. Politikerförtroende leder till valdeltagande. Det intressant är dock att sambandet inte är särskilt starkt. Svenskar med ett högt politikerförtroende beter sig enligt teorin. De röstar i genomsnitt till 90 procent. Men svenskar med ett lågt politikerförtroende

beter sig inte lika klockrent enligt teorin. De sitter inte till övervägande delen hemma. Tvärtom. En klar majoritet bland dem går och röstar trots det låga förtroendet för politikerna. I de senaste valen har något över 60 procent av svenskar med ett mycket lågt förtroende för politiker ändå deltagit i riksdagsvalen (se tabell 15.2).

Tabell 15.2 Andel valdeltagare efter grad av politikerförtroende (procent)

politikerförtroende	1988	1991	1994	1998	2002	2006	2010
mycket/ganska stort	90	93	91	88	86	87	91
ganska litet	86	86	87	84	80	80	79
mycket litet	72	76	81	68	64	68	62

Kommentar: Resultaten är vägda. Andelen valdeltagare är alltså inte överskattade. Valdeltagandet är dessutom kontrollerat mot röstlängderna.

Vad resultatet visar - förutom att vår förtroendemätning kanske är något trubbig och inte riktigt fångar upp människor med en mycket stark politikermisstro – är att valdeltagande påverkas av många andra faktorer än graden av förtroende för politiker. Vaneröstning och röstning på grund av en pliktkänsla är två sådana faktorer. En tredje är att man kan protesträsta på något ”anti-parti” eller genom att välja en blank valsedel.

Även om effekten av politikerförtroende på valdeltagande inte är hundraprocentig är den ändå förhållandevis imponerande. Om vi jämför andelen röstande bland personer med ett mycket eller ganska stort politikerförtroende med motsvarande andel röstande bland personer med ett mycket litet förtroende för politiker var skillnaden i valdeltagande +18 procentenheter 1988, +17 1991, +10 1994, +20 1998, +22 2002, +19 2006 och +29 2010.[9] Tendensen är ökande skillnader. Effekten av allmänt politikerförtroende på valdeltagandet är i tilltagande i Sverige. Ett tecken på detta ökande samband är att det svenska valdeltagandet ökat i de två senaste riksdagsvalen samtidigt som förtroendet för politiker gått klart uppåt.

Det samband mellan politikerförtroende och valdeltagande som vi kan iaktta är ingenting som lätt kan kontrolleras bort genom att in-

[9] Sambandet mellan graden av politikerförtroende mätt på en fyrgradig skala och valdeltagande eller inte är med eta-måttet .12 1988, .12 1991, .08 1994, .13 1998, .14 2002, 13 2006 och .19 2010. Som högst alltså i valet 2010. Eta-måttet kan variera mellan .00 som lägst och 1.00 som högst.

troducera andra konkurrerande förklaringsvariabler. Inom valdeltagandeforskningen välkända individuella orsaksvariabler som kön, ålder, utbildning och yrkesgrupp eller grad av partiidentifikation och politiskt intresse eliminerar inte effekten av politiskt förtroende när de tas med i multivariata analyser.[10]

Det finns en självständig effekt av människors förtroende för politiker på tendensen att delta i val. Och den effekten har förstärkts i Sverige under 2000-talet. Den ökande tilltron till politiker är en av faktorerna bakom de senaste valens stigande valdeltagande i Sverige.

Det ökande politikerförtroendet gynnade Alliansen

Det vanliga mönstret i Sverige har varit att socialdemokratiska sympatisörer har tenderat att ha högst förtroende för politiker (Holmberg 1999).[11] Lägst förtroende har anhängare till Ny Demokrati och Sverigedemokraterna haft medan sympatisörer till V och MP respektive till de borgerliga partierna legat däremellan. Den konventionella förklaringen till skillnaderna är att Socialdemokraterna ofta varit regeringsparti vilket gjort det lättare för partiets sympatisörer att hysa förtroende för politiker. NyD och SD är till en del anti-etablissemangspartier som samlar på sig misstroröster.

Det intressant med valet 2010 är att alliansregeringen uttryckligen betonade förtroendeaspekten inför valet. Man framhöll att man tog ansvar för landet i ekonomiska kristider. Inga våghalsiga äventyr med statskassan. En fast hand på statsrodret. Kompetens och erfarenhet fanns hos alliansregeringen, inte hos det nybildade Rödgröna samarbetet, som dessutom omfattade ett före detta kommunistparti och ett ekonomiskt oansvarigt miljöparti. Valet 2010 skulle bli ett förtroendeval.

Valundersökningens data tyder på att Alliansen lyckades. Valet blev till en del ett förtroendeval som gynnade Alliansen. Det politiska för-

[10] De multivariata regressionsanalyserna med valdeltagande som beroende variabel och ålder, kön, yrkesgrupp, och utbildningsnivå respektive grad av partiidentifikation, grad av politiskt intresse och grad av politikerförtroende som oberoende variabler har gjorts av Per Hedberg.

[11] Andelen S-sympatisörer respektive M-sympatisörer med ett mycket eller ganska stort förtroende för politiker har förändrats på följande sätt: 1988 S-sympatisörer 61 procent/M-sympatisörer 30 procent; 1991 S 50/M 39; 1994 S 41/M 37; 1998 S 42/M 29; 2002 S 55/M 37; 2006 S 57/ M 53; 2010 S 57/M 73. Andelen moderater med ett mycket eller ganska stort förtroende för politiker är högre än motsvarande andel bland S-sympatisörer för första gången 2010. Se Oscarsson och Holmberg 2008: 218 för de historiska resultaten.

troendet ökade och väljare med ett högt förtroende eller ett nyvunnet högt förtroende hade en klar tendens att rösta på Alliansen. Väljare med ett lågt politikerförtroende inklusive de som tappat i förtroende hade en tendens att rösta på Sverigedemokraterna eller på de Rödgröna. När det gäller Socialdemokratiska partiet fick även det ett starkare röststöd bland väljare med ett lågt eller sjunkande politikerförtroende än bland väljare med ett stort förtroende för politiker. Det är första gången sedan våra mätningar inleddes 1988 som ett dylikt mönster uppträder för S-partiet.

Socialdemokraterna har innan valet 2010 alltid varit politikerlitarnas parti. I valet 2010 blev S de politikermisstrognas parti för första gången. Rollen som politikerlitarnas parti togs över av Moderaterna. Ett historiskt skifte. Ett parti för politikermisstrogna kan inte vara ett statsbärande parti. Det kan vara ett oppositionsparti eller ett protestparti, men inte ett statsbärande parti.

Resultaten i tabell 15.3 visar hur väljare med olika grad av politikerförtroende röstade 2010. Samtliga alliansparti er fick starkast stöd bland väljare med ett stort förtroende för politiker, mest tydligt för Moderaterna. Socialdemokraterna fick starkast röststöd bland väljare med ett lågt förtroende.

Tabell 15.3 Parti i riksdagsvalet 2010 efter grad av politikerförtroende (procent)

politiker-	parti i riksdagsvalet 2010									summa	antal
förtroende	V	S	MP	C	FP	KD	M	SD	Övr	procent	personer
mycket stort	4	19	9	12	13	4	35	2	2	100	134
ganska stort	3	28	10	8	8	6	34	2	1	100	1 425
ganska litet	9	38	8	4	5	3	25	6	2	100	691
mycket litet	5	42	7	2	3	3	15	20	3	100	103

Kommentar: Frågeformuleringen återfinns i tabell 15.1

Detsamma gäller också V fast inte lika tydligt. Miljöpartiet däremot erhöll ett något starkare stöd bland politikerlitare än bland politikermisstrogna. Sverigedemokraterna, slutligen, har mycket tydligt sitt starkaste röststöd bland människor med ett lågt förtroende för politiker.

Hypotesen att politikerförtroendet var en faktor som påverkade partivalet 2010 och att det gynnade Alliansen kan inte enbart prövas på tvärsnittsdata från en tidpunkt. Den behöver också testas på dynamiska data från panelstudier. Frågan blir då hur väljare som blivit mer

respektive mindre förtroendefulla visavi politiker betedde sig i valet 2010? Tenderade nyrekryterade politikerlitare att rösta på Alliansen eller till och med att byta till Alliansen? Och kan vi finna en tendens att politikermisstrogna, gamla eller nya, gick över till de Rödgröna eller till Sverigedemokraterna. Resultaten i tabell 15.4 bygger på Valundersökningens panelstudie 2006-2010 och omfattar cirka 1100 personer som intervjuats både 2006 och 2010.

Tabell 15.4 Partival och partibyte 2010 bland väljare med ett ökande, ett stabilt eller ett minskande förtroende för politiker (paneldata, procent)

politikerförtroende		parti i riksdagsvalet 2010				Summa	Antal
2006	2010	Rödgröna	Alliansen	SD	Övr	procent	personer
Högt →	Lågt	65	26	5	4	100	71
Lågt →	Lågt	55	34	9	2	100	205
Högt →	Högt	41	57	1	1	100	417
Lågt →	Högt	33	64	3	0	100	194

politikerförtroende 2006	2010	procentandel partibyte från Rödgröna 2006 till Alliansen 2010	procentandel partibyte från Alliansen 2006 till Rödgröna 2010	procentandel partibyte från Rödgröna/Alliansen 2006 till Sverigedemokraterna 2010
Högt →	Lågt	2	24	4
Lågt →	Lågt	8	16	5
Högt →	Högt	20	9	1
Lågt →	Högt	21	4	1

Kommentar: Svaren på frågan om förtroende för politiker har tudelats (mycket + ganska stort förtroende (=högt) vs. mycket + ganska litet förtroende (=lågt)) i panelundersökningen 2006 – 2010. På så sätt får vi fram fyra grupper: en med ett ökande politikerförtroende (lågt → högt), två med ett stabilt oförändrat förtroende (lågt → lågt resp högt → högt) och en med ett minskande förtroende högt → lågt). Underlaget för beräkningarna av andelen partibytare är mycket begränsat i den undre tabellen. Siffrorna visar andel väljare som bytt parti 2010 jämfört med hur de röstade 2006. Procentbasen utgörs av antal väljare i panelen som röstade på angivet sätt 2006. Med start uppe i vänster hörn och sedan radvis är antalet personer (=procentbasen) för de olika bytarestimaten följande; 45, 25, 70, 106, 87, 193, 195, 221, 416, 73, 117, 190.

Vi urskiljer fyra grupper: väljare med ett stabilt lågt respektive stabilt högt förtroende för politiker, väljare som gått från ett lågt till ett högt politiskt förtroende respektive från ett högt till ett lågt. För var och en av dessa fyra grupper studerar vi sedan hur de röstade 2010 och om och hur de eventuellt bytte parti.

Vår hypotetiska förväntan är att Alliansen skall vinna mest röster och partibytare bland nya politikerlitare respektive bland stabila politikerlitare. De Rödgröna och Sverigedemokraterna skall vara starkast

bland nya och stabila politikermisstrogna. Finner vi ett dylikt mönster stärker det tilltron till att en politisk förtroendedimension spelade en roll i valet 2010 och att den gynnade Alliansen eftersom de vann röster i en växande väljargrupp – de alltfler politikerlitarna.

Paneltesten ger ett mycket tydligt stöd till våra hypoteser. Alliansen vann mest röster bland väljare som ökat sitt politikerförtroende - som gått från att vara politikermisstrogna till att bli politikerlitare. Därnäst gick Alliansen bäst bland stabila politikerlitare. Alliansen vann också mest partibytare från de Rödgröna i samma grupper, det vill säga bland nyvunna politikerlitare och bland stabila politikerlitare.

De Rödgröna fick relativt sett mest röster bland väljare som blivit politikermisstrogna sedan 2006 och bland väljare med ett stabilt lågt politikerförtroende. När det gäller partibyten från Alliansen återfanns de också oftast i samma grupper – bland nya och gamla politikermisstogna.

Sverigedemokraterna vann mest stöd i samma misstrogrupper som de Rödgröna. Speciellt starka är SD bland människor som varit politikermisstroende länge. I den gruppen vann de flest partibytare 2010.

Politikerförtroendets återkomst

Att förtroendet för svenska politiker vänt uppåt igen under 2000-talet efter att ha varit på konstant nedgång under 1900-talets sista trettio år är både en remarkabel och en viktig förändring. Remarkabel eftersom ökningen i förtroende återfinns i alla politiska grupper – tydligast bland borgerliga sympatisörer men ökningen syns också bland rödgröna sympatisörer och bland personer med lägst politikerförtroende – bland sverigedemokrater och bland blankröstare respektive icke-röstare. Förändringen syntes redan i valen 2002 och 2006 men slog riktigt igenom först i samband med valet 2010.

Man kan spekulera i att alliansregeringens ekonomiska politik och då speciellt hantering av den ekonomiska krisen 2008/09 är en av faktorerna bakom det snabbt ökande politikerförtroendet efter 2006. Väljarnas bedömning av hur regeringen sköter sin uppgift har blivit allt mer positiv under senare år och de bedömningarna har ett klart samband med det allmänna förtroendet för politiker. I SOM-undersökningarna har andelen personer som tycker regeringen gör ett bra arbete gått upp från 32 procent 2007 till 59 procent 2010. Och att en så klar uppgång kan ha färgat av sig på det allmänna politikerförtroendet är inte otroligt med tanke på att individkorrelationen mellan

bedömningen av regeringens arbete och förtroendet för politiker är .55 (r) i 2010 års SOM-undersökning.[12]

Men oavsett vad som orsakade uppgången i förtroendet för politiker fick ökningen två klart avläsbara effekter. Den ena var att valdeltagandet steg. Sambandet mellan graden av politikerförtroende och valdeltagande är inte imponerande starkt. Men ett samband finns och det har ökat i styrka över tid. Den andra effekten blev att Alliansen vann röster på det uppåtgående politiska förtroendet. Valet 2010 blev till en del ett förtroendeval som gynnade Alliansen. Och Sverigedemokraterna kom in i riksdagen trots att det blåste en positiv förtroendevind. Sverigedemokraternas väljare är de mest politikermisstroende i Sverige.

Viktig är förtroendeuppgången därför att förtroende bygger och upprätthåller samhällen. Utan förtroende mellan de många människorna och gemenskapens institutioner fungerar inget civiliserat samhälle bra. Lågt förtroende riskerar att spä på alla former av transaktionskostnader. Mycket blir dyrare, mindre effektivt, mer tidskrävande och mer onjutbart.

Politikerförtroende är kanske inte den mest centrala indikatorn i detta sammanhang. Men tilltro till politikens aktörer och institutioner återfinns bland de väsentliga tillståndsmätarna. Och det därför att politiskt förtroende är centralt för demokratin. Men inte för mycket förtroende naturligtvis. Blind lojalitet eller idoldyrkan är inte bra – inte för nyskapande, inte för konkurrens, inte för ansvarsutkrävande. Som alltid, lagom förtroende är bäst. Och lagom är troligen högt eller åtminstone halvhögt förtroende på de mätskalor som används inom forskningen.

Vår huvudkonklusion är alltså positiv. Förtroendet för politiker har stärkts mycket påtagligt i Sverige i de senaste valen, speciellt i valet 2010. Och det är bra för Sverige och för svensk demokrati. Alternativet med ett klart lägre politikerförtroende som under 1990-talet är sämre. Politikerförakt bygger inga samhällen. Ett någorlunda starkt förtroende för politiker bygger demokratiska samhällen.

[12] Om SOM-undersökningen 2010 se Holmberg, Weibull och Oscarsson (red) *Lycksalighetens ö* (2011)

Kapitel 16
En samlad modell för svenskt väljarbeteende

Kanske finns det lika många förklaringar till partival som det finns väljare? I den här boken har vi använt en lång rad olika analysmodeller hämtade från olika traditioner inom valforskningen. Var och en av dem ger spännande förklaringar till partival. Och sammantaget skänker de insikter om vad som är och har varit de avgörande faktorerna bakom väljarbeteende i Sverige. I det här kapitlet tänkte vi gå ett steg längre och försöka sammanfatta mönster och trender genom att föra samman förklaringar i en och samma modell.

Fördelen med stora samlade modeller är att vi får en möjlighet att pröva i vilken utsträckning olika förklaringar håller streck när de behöver ”tävla” mot andra förklaringar. Multivariata statistiska analyser låter sig lätt genomföras men det är samtidigt en närmast oöverstiglig utmaning att skapa en genomtänkt teoretisk modell där flera olika perspektiv skall samsas. Alla strategier för att estimera samlade modeller för partival kan rättmätigt kritiseras för att man låter förklaringsfaktorer hämtade från många olika traditioner samsas i en och samma modell. Element från de politisk-sociologiska, socialpsykologiska och ekonomisk-rationella perspektiven låter sig inte enkelt blandas. Men vi tänker göra ett försök.

Modellspecifikation

Det finns ett stort antal alternativa tillvägagångssätt när det gäller att specificera samlade modeller för partival. Här har vi låtit oss inspireras av valforskarkollegers ansträngningar att upprätta liknande samlade modeller för partival (Holmberg 1981; Miller & Shanks 1996; Thomassen 2005; Bafumi & Shapiro 2009; Aardal 2011; Bengtsson, Hansen et al. 2013).

Vår huvudstrategi är att genomföra ett stort antal multinomiala logistiska regressionsanalyser som maximerar jämförbarheten över tid men som samtidigt innehåller så många förklaringar till partival som

möjligt. Partival fungerar som beroende variabel och de oberoende förklaringsfaktorerna förs in i modellerna blockvis en i taget i enlighet med en idé om en bestämd inbördes kausal ordning. Strategin tar sin utgångspunkt i den klassiska orsakstratten – *the funnel of causality* – som fick sitt stora genombrott i väljarklassikern *The American Voter* (1960). Huvudidén bakom *orsakstratten* är mycket enkel. Förklaringar till partival placeras utefter en tidsaxel där saker som inträffar långt före röstningsbeslutet – grupptillhörigheter, grupplojaliteter, politisk socialisation, grundläggande värderingar – placeras långt bak i orsakskedjan medan saker som kan påverka beslutet i närtid – som partiutspel och händelser under valkampanjen – placeras närmare tidpunkten för beslutet. Alltså, stabila egenskaper långt bak i orsakstratten och mer föränderliga längre fram. Orsaker till partival som befinner sig långt bak i kedjan antas utöva en påverkan på det som ligger längre fram närmare mynningen (Holmberg 1981; Miller & Shanks 1996; Hagevi 2011).

I boken *The New American Voter* (1996) presenterade Warren Miller och J. Merill Shanks en sekvens i sex steg med förklaringar till partival: 1) Stabila sociala och ekonomiska karaktäristika, 2) Partiidentifikation och policyrelaterade predispositioner, 3) policypreferenser i dagsaktuella frågor och perceptioner av det politiska tillståndet i landet, 4) retrospektiva evalueringar av den sittande presidentens arbete, 5) intryck av presidentkandidaternas personliga karaktärsdrag och 6) prospektiva evalueringar av kandidater och partier.

Sexstegsmodellen är teoretiskt väl underbyggd men samtidigt utvecklad för att förklara partival i USA. Den fungerar inte att använda rakt upp och ned när det gäller att förklara partival i ett partiorienterat flerpartisystem som det svenska. Den viktigaste skillnaden är att vi utelämnar partiidentifikation i steg 2 till förmån för ideologiska predispositioner. Huvudargumentet är att ideologiska predispositioner – främst när det gäller vänster-högerdimensionen – är funktionellt ekvivalenta till den starkt stabiliserande och strukturerande kraft som partiidentifikation utövar bland amerikanska väljare.

Analysen tvingar oss att sätta ned foten när det gäller vilka faktorer som skall placeras i vilken ordning i den kausala kedjan. Vi identifierar faktorerna blockvis (A-E) för att systematiskt kunna undersöka hur stort tillskott i förklaringskraft de olika faktorerna ger.

(A) I den första gruppen av variabler återfinns individegenskaper som speglar grundläggande livsvillkor – socioekonomiska grupptillhö-

righeter såsom kön, ålder, region, bostadsort, utbildningsnivå, yrkesgrupptillhörighet och inkomst. Det handlar om individegenskaper som för de allra flesta väljare är mycket stabila över tid och som i huvudsak är helt opåverkade av kortsiktigt verkande faktorer som partiers positionstaganden i sakfrågor eller ekonomiska konjunkturer. Vi genomförde en omfattande kartläggning av dessa socioekonomiska bakgrundsfaktorer i kapitel 4 och 5.

(B) I grupp nummer två placerar vi grundläggande och mycket stabila *ideologiska predispositioner* som vi följaktligen betraktar som en konsekvens av individers sociala grupptillhörighet. I den svenska kontexten handlar ideologiska predispositioner om stabila värderingar som har att göra med framför allt vänster-högerideologi men även religiositet. De är frukterna av ofta långvarig politisk socialisation i unga år, i den egna familjen, bland vänner, i skola/utbildning eller på arbetsplatser. Analyser av väljarnas vänster-högerorienteringar var i fokus i kapitel 10.

(C) Grundläggande livsvillkor och ideologiska predispositioner lägger grunden för ställningstaganden i konkreta sakfrågor. Hur väljarna positionerar sig längs centrala *åsiktsdimensioner* hör hemma i den tredje gruppen av förklaringsvariabler. Väljares sakfrågeåsikter kan på goda grunder antas vara något mer föränderliga än grundläggande värderingar. Det beror på att politiska aktörer och den pågående samhällsdebatten har en möjlighet att utöva en påverkan på väljares åsikter i sakfrågor. I kapitlet om åsiktsröstning (kapitel 10) genomförde vi flera analyser av de ofta mycket starka sambanden mellan sakfrågeståndpunkter och partival.

(D) På medellång sikt kan ekonomiska konjunkturer, mer tillfälliga ideologiska konjunkturer och regeringars/partiers prestationer också ha ett inflytande på väljares partival. I den fjärde gruppen återfinns *retrospektiva bedömningar* av utvecklingen inom viktiga frågeområden som exempelvis ekonomin och hur regeringen har skött sig under den gångna mandatperioden. Sådana förklaringar har vi tidigare analyserat närmare i kapitlen om ekonomisk röstning respektive regeringsröstning (kapitel 9 och 11).

(E) Närmast partivalet i den kausala sekvensen placerar vi de förklaringar som huvudsakligen verkar på mycket kort sikt, främst under valåret, under månaderna före valet eller under valkampanjerna. Hit brukar ibland också föras specifika konkreta politiska sakfrågor som fått en alldeles särskilt stort genomslag under valrörelserna, som till

exempel löntagarfonder 1982, språktest 2002 eller RUT-avdrag 2010. I denna kategori kortsiktiga förklaringar hör också skandaler och oväntade händelser eller dagsfärska evalueringar av partier och partiledare. Även väljares hänsyn till den strategiska kontexten – strategisk röstning/taktikröstning – hör hemma bland korttidsverkande faktorer. Vi har tidigare i boken genomfört flera analyser av sådana korttidsverkande faktorer såsom taktikröstning (kapitel 7), valrörelseexponering (kapitel 6), partiledarröstning (kapitel 14) och känsloröstning (kapitel 13).

I teorin har vi just porträtterat en ambitiös samlad modell för väljarbeteende. I analyser av enstaka riksdagsval har vi möjlighet att bestycka en sådan modell med ett stort antal indikatorer inom de olika kategorierna. Men här handlar det inte om att analysera enstaka val. Syftet i det här kapitlet är att försöka göra så bra jämförelser vi kan över så långa tidsperioder som möjligt. Vi behöver med andra ord ta hänsyn till tillgången på data. Det kommer strax framgå att vi inte har möjlighet att täcka in alla grupper av förklaringar vid varje enskilt riksdagsval ända tillbaka till 1956. Trots att serien av svenska valundersökningar erbjuder de kanske bästa tillgängliga temporala jämförelsemöjligheterna i världen finns det luckor. Det är ofrånkomligt att modellerna kommer att se något olika ut vid olika tidpunkter. Icke desto mindre kan den valda uppsättningen av indikatorer inom varje kategori betraktas som funktionella ekvivalenter: En analys som syftar till att undersöka vad de olika blocken av förklaringsvariabler tillför i förklaringskraft och som sträcker sig över sex decennier kan tåla att det inte är hundraprocentig jämförbarhet. Vi har genomfört robusthetstest, det vill säga prövat ett mycket stort antal olika modeller, för att validera huvudslutsatserna. Ödmjukt konstaterar vi att det fortfarande finns många sätt att lösa de praktiska problemen med datatillgänglighet. Vi har dock förvissat oss om att våra vägval inte påverkar huvudresultaten.

Ända tillbaka till 1956

Vår första samlade modell för väljarbeteende sträcker sig ända tillbaka till 1956 (se tabell 16.1). Vi har lyckats specificera en basmodell med en uppsättning av socioekonomiska indikatorer som vi bedömer är jämförbara vid varje svenskt riksdagsval under perioden 1956-2010. Resultaten visar mycket tydligt hur förklaringskraften i en basmodell som enbart inbegriper socioekonomiska förklaringar (A1) har minskat

under de senaste sex decennierna. Vi kan också slå fast ännu en gång att den största minskningen i förklaringskraft ägde rum tidigt, under 1950- och 1960-talen. Den slutsatsen står sig även om vi följer utvecklingen för det utökade blocket socioekonomi (A2) som inrymmer något fler indikatorer men som endast sträcker sig tillbaka till 1960. Under de senaste tjugofem åren har dock sambandet mellan socioekonomi och partival faktiskt inte minskat utan varit stabilt.[1]

Grundläggande ideologiska predispositioner (B) är här operationaliserade med väljarnas självplaceringar längs vänster-högerdimensionen och sakfrågeåsikter relaterade till vänster-högerdimensionen, så som exempelvis de två förslagen att *minska den offentliga sektorn* och *minska de sociala bidragen* (båda förslagen finns inkluderade för perioden 1982-2010). Vi vet från panelanalyser att den här typen av orienteringar är ytterligt stabila från ett val till ett annat även bland mycket unga människor. Och mot bakgrund av den starkt endimensionella konflikstrukturen i det svenska partisystemet är det en operationalisering av predispositioner som vi bedömer fungerar utmärkt i det svenska fallet. Vänster-högerdimensionen är för svenska förhållanden någonting mycket mer än bara en åsiktsdimension, snarare ett slags *super*-dimension (*super issue*) (Oscarsson 2007).

Den viktigaste variabeln för skattningen av svarspersonernas ideologiska predispositioner – självplaceringen på vänster-högerskalan – finns inte tillgänglig före 1968. Mellan åren 1956-1968 mäts därför ideologi endast av ett antal politiska vänster-höger-sakfrågor. Vi kan snabbt konstatera att självplacering på vänster-högerskalan förbättrar modellpassningen betydligt. I valet 1968 ökar exempelvis passningen från .17 till .32. Det relativa tillskottet i förklaringskraft växer dessutom över tid. Ideologiska predispositioner växer sig mer betydelsefulla på socioekonomiska grupptillhörigheters bekostnad. I 2010 års val förbättras passningen från .15 till .32. En modell med socioekonomi (A) och ideologiska predispositioner (B) fungerar bäst i samband med löntagarfondsvalet 1982 (Pseudo R^2=.38). Efter 1985 är förklarings-

[1] Den beroende variabeln består av fem partier under perioden 1956-1979 (kategorin ”övriga partier” är utesluten ur analyserna eftersom denna kategori i det svenska fallet inte har samlat särskilt många väljare totalt sett). År 1982 införlivas Kristdemokraterna, och från och med 1988 är det Miljöpartiets tur att få vara med i analysen. Åren 1991 och 1994 gör Ny Demokrati att den beroende variabeln utökas till åtta kategorier. Sju partier finns med i analysen i valen 1998 och 2002. Vid de två senaste valen 2006 och 2010 är det åter åtta partier i modellen; Sverigedemokraterna är det senaste partitillskottet.

kraften lägre men visar ingen fortsatt trendmässig nedgång utan ligger stabilt i intervallet .27-.33 (se tabell 16.1).

När det gäller sekundära sakfrågedimensioner vid sidan av vänster-höger har vi valt att inkludera dem i ett eget block (C) i analysen. Ett stort antal åsiktsdimensioner är här tänkbara kandidater för att täcka in en mer komplicerad ideologisk rymd vari partiernas konkurrens om väljare äger rum (jfr Oscarsson 1998). I kapitel 10 arbetade vi till empel med en grå-grön dimension, en EU-dimension, en flykting-invandringsdimension, en moralliberal-moralkonservativ dimension och en jämställdhetsdimension.

Tabell 16.1 Samlade modeller för partival i Sverige 1956-2010 (McFadden's Pseudo R^2).

	1956	1960	1964	1968	1970	1973	1976	1979	1982	1985	1988	1991	1994	1998	2002	2006	2010
A1 socioekonomi[1]	.18	.21	.16	.12	.13	.13	.10	.11	.11	.08	.07	.06	.08	.06	.05	.05	.08
A2 + socioekonomi[2]	-	.24	.19	.17	.27	.20	.15	.15	.15	.11	.12	.10	.12	.11	.11	.11	.15
B + ideologiska predispositioner[3]	.28*	.35*	.30*	.32	-	.34	.28	.32	.38	.33	.29	.27	.30	.28	.27	.29	.32
C + sakfrågedimensioner[4]	-	-	-	-	-	-	-	.40	.44	.37	.36	.33	.36	.32	.30	.37	.41
D + retrospektiva bedömningar[5]	-	-	-	-	-	-	-	-	-	.44	.38	.37	.41	.40	.32	.39	.47
E1 + partievalueringar[6]	-	-	-	-	-	-	-	-	-	.70	.65	.70	.71	.69	.62	.63	.62
E2 + partiledarevalueringar[7]	-	-	-	-	-	-	-	-	-	.71	.67	.75	.74	.76	.76	.69	.72

Kommentar: Analysen är modellerad utifrån det primära syftet att innehålla samma variabler över tid. Vissa förenklingar och justeringar genomförs emellertid för att undslippa problemet med "tomma celler" – ett problem som riskerar att tillintetgöra modellpassningen. De variabler som ligger till grund för de olika modellerna är som följer: [1] Kön (1=kvinna, 0=man), Ålder (tre kategorier som kodas till dummyvariabler), Utbildning (1=hög utbildning, 0=låg/medel utbildning), Klass (1=arbetarklass, 0=medelklass; variabeln bygger på olika yrkesklassificeringar, studenter är borttagna ur analysen). [2] Egen inkomst (indelad i fem percentiler: 15-20-30-20-15), Bostadsort (1=Stockholm, Göteborg, Malmö, 0= ren landsbygd, mindre tätort, större tätort; variabel ej inkluderad 1968-73); Län (24 kategorier åren 1968-73 och 1982-94; 28 kategorier 1976-1979; 21 kategorier 1998-2010), Fackföreningstillhörighet (1=LO, 0=övriga fackförbund eller ej fackansluten), Förvärvsarbetande (1=är förvärvsarbetande, 0=är ej förvärvsarbetande), Län (dummyvariabler för samtliga svenska län; variabel ej inkluderad 1960-64). [3] Ett index konstruerat av (1) svarspersonernas subjektiva placering på vänster-högerskalan och (2) politiska sakfrågor (.725 ≥ cronbach's alpha ≤ 0.882), Kyrkogång (1=minst en gång i månaden, 0=mindre än en gång i månaden). [4] Två index konstruerade av (1) politiska sakfrågor med beröringspunkt i den konservativa/liberala åsiktsdimensionen (.619 ≥ cronbach's alpha ≤ 0.754; indexet finns ej inkluderat 1988) och (2) politiska sakfrågor vilka relaterar till den xenofobiska/kosmopolitiska åsiktsdimensionen (.421 ≥ cronbach's alpha ≤ 0.755). Utöver de två indexen två dummyvariabler inkluderade: inställning till EU (1=i huvudsak för EU, 0=i huvudsak emot EU eller ingen bestämd åsikt i frågan), inställning kärnkraft (1=för kärnkraft, 0=ej för kärnkraft). [5] Bedömning av hur regeringen har skött sitt arbete på en elvagradig skala (-5=dåligt, 0=varken bra eller dåligt, +5=bra), bedömning av hur det ekonomiska läget i Sverige har utvecklas de senaste 12 månaderna (-1=försämrats, 0=varken förbättrats eller försämrats, +1=förbättrats). [6] Bedömning av partierna längs en ogillar-gillarskala (-5=ogillar starkt, 0=varken bra eller dåligt, +5=gillar starkt). [7] Bedömning av partiledarna längs en elvagradig ogillar-gillarskala (-5=ogillar starkt, 0=varken bra eller dåligt, +5=gillar starkt). * I valundersökningarna 1956-64 var inte frågan om svarspersonernas självskattade placering på vänster-högerskalan inkluderad. Därför kontrolleras de ideologiska predispositionerna istället enbart med hjälp av politiska sakfrågor med anknytning till vänster-högerattityder. För åren 1960-64 används två index vilka vardera består av sex variabler (.645≥ Cronbach's alpha ≤ 0.560). I valundersökningen 1956 fanns inte tillräckligt många variabler för att ett index skulle kunna byggas. Därför används istället enbart en dummyvariabel som indikator för höger-vänster (1=bra förslag att minska de sociala utgifterna, 0=dåligt förslag att minska de sociala utgifterna).

Eftersom vi strävar efter en hög jämförbarhet över tid har vi bara kunnat bygga index på två av dessa dimensioner: ett som fångar generösa-restriktiva åsikter i frågor som rör flyktingar och invandring och ett index som fångar åsikter som är kopplade till en moralliberal-moralkonservativ dimension.[2] Men både den gröna dimensionen och EU-dimensionen finns representerade i modellerna, men i form av två dikotomier (för detaljer se tabellkommentaren till tabell 16.1). Resultaten visar att sakfrågedimensionerna (C) bidrar signifikant till ökad modellpassning, framför allt i samband med valen 1988 och 2010. I jämförelse med vänster-högerorienteringar är tillskottet i förklaringskraft dock litet.

Från och med 1985 har vi möjlighet att systematiskt inkludera retrospektiva bedömningar (D) i vår förklaringsmodell. Vi använder två indikatorer: en för bakåtblickande bedömningar av regeringens arbete och en för den nationella ekonomin. Resultaten visar att detta block skänker ett tydligt ytterligare tillskott i förklaringskraft åt modellen, främst på grund av den förstnämnda faktorn, utvärdering av den sittande regeringens arbete.

Nästa block (E) ligger närmast partivalet i orsakstratten och handlar om mer korttidsverkande förklaringar än utvärdering av regeringens arbete och ekonomiska utvecklingen. Här har vi haft svårt att hitta jämförbara indikatorer över tid. De enda indikatorer som vi bedömer som gångbara att använda är väljarnas affektiva evalueringar av partier (E1) och partiledare (E2). För att harmoniera med de analyser som har genomförts tidigare i den här boken (se kapitel 14) har vi valt att föra in parti- och ledarevalueringar i sekvens mot bakgrund av att vi vet att partievalueringar är mer stabila och kausalt oftast föregår partiledarevalueringar. Resultaten visar som väntat ett mycket stort tillskott i förklaringskraft eftersom vi nu befinner oss mycket nära det som skall förklaras, nämligen partivalet. Det extra tillskottet i förklaringskraft för ledarevalueringarna (E2) är så gott som obefintligt i

[2] Indexkonstruktionerna är inspirerade av Kumlin & Knutsen (2005).

samband med valen 1985, 1988, 1994 och 2006, men klart större i samband med 1998 och 2010 års val.[3]

I figur 16.1 har vi sammanfattat resultaten grafiskt för perioden 1985-2010. Vi konstaterar att den totala prediktionskraften i våra förklaringsmodeller inte minskat alls under de senaste trettio åren. Passningen av våra modeller är totalt sett mycket tillfredsställande – varierar mellan .67 och .76 – och uppenbara trender saknas.

Figur 16.1 Resultat från multinomial logistisk modell över partival 1985-2010 (McFaddens Pseudo R^2).

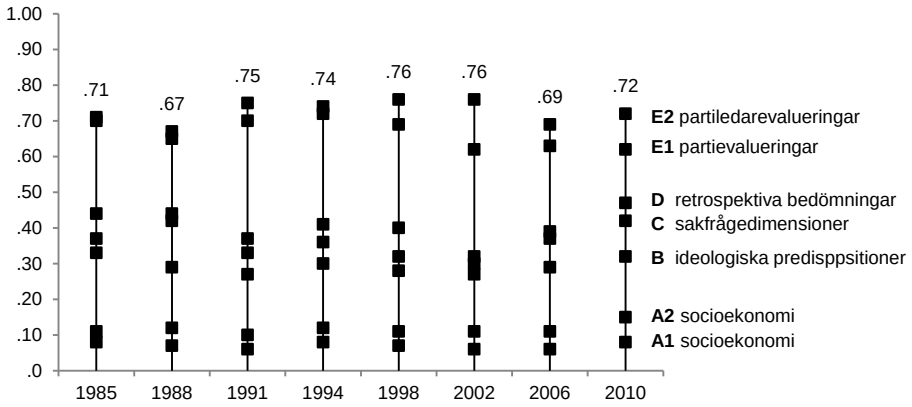

Kommentar: Resultaten är hämtade från valundersökningar 1985-2010. Se tabellkommentaren till tabell 16.1 för detaljer om variablerna som ingår i respektive modell.

Vi får alltså revidera gängse uppfattningar att väljarforskarnas möjligheter att predicera partival skulle ha minskat över tid. Så är det inte. Prediktionskraften i den modell vi här estimerat är lika stark 2010 som 1985. Vi har lika goda möjligheter att förutse väljares röstning idag som vi hade för tjugofem år sedan.

[3] Den klassiska Westerbergeffekten från 1985 är alltså inte synlig på den systemnivå vi här befinner oss. Varför? För det första är de direkta partiledareffekterna hårt kontrollerade i modellen, hårdare än i våra mer detaljerade analyser. För det andra är Folkpartiet ett relativt litet parti. Även om partiledareffekter kan vara mycket stora för små partier i ett enskilt val resulterar det inte i mer än krusningar på ytan i en översiktlig analys som den här. Enligt våra modeller var det totalt sett större partiledareffekter i de val där det finns många tydliga sänken och flöten, och särskilt för de båda stora partierna, Moderaterna och Socialdemokraterna.

Stegvis effektanalys

Det finns många invändningar mot att använda blockvis regression. Ibland används uttrycket ”fattigmans kausala modell”. Kritiken bygger på att om man nu har en idé om kausal ordning borde man också vara intresserad inte bara av tillskottet i förklaringskraft utan av de faktiska *effekterna* av de olika förklaringsfaktorerna.

Tabell 16.2 Resultat från en serie SUR-stiganalyser 1985-2010 (ostandardiserade regressionskoefficienter)[4]

	1985	1988	1991	1994	1998	2002	2006	2010	1985-2010
direkta effekter									
A socioekonomi	.04	.06	.03	.07	.09	.13	.14	.00	.07
B vänster-högerideologi	.01	.05	.11	.10	.05	.23	.24	.26	.12
C politiska sakfrågor	.10	.07	.12	.08	.08	.08	-.01	.04	.07
D utvärderingar	.13	-.05	.16	.09	.10	.00	.10	.05	.04
E1 partiuppskattning	.85	.84	.76	.83	.92	.69	.74	.70	.80
E2 partiledaruppskattning	.07	.09	.12	.01	-.02	.13	.07	.08	.07
indirekta effekter									
A socioekonomi	.18	.20	.29	.24	.27	.27	.25	.32	.26
B vänster-högerideologi	.50	.50	.56	.49	.54	.48	.45	.51	.53
C politiska sakfrågor	.38	.37	.31	.30	.43	.27	.27	.16	.32
D utvärderingar	.83	.68	.52	.31	.46	.59	.67	.25	.35
E1 partiuppskattning	.05	.06	.07	.00	-.01	.08	.05	.05	.04
E2 partiledaruppskattning*	-	-	-	-	-	-	-	-	-
totala effekter									
A socioekonomi	.18	.20	.29	.24	.27	.40	.39	.32	.33
B vänster-högerideologi	.50	.50	.67	.59	.54	.71	.69	.77	.65
C politiska sakfrågor	.48	.37	.31	.38	.43	.35	.27	.16	.39
D utvärderingar	.83	.68	.68	.40	.46	.59	.67	.25	.35
E1 partiuppskattning	.90	.90	.83	.83	.91	.77	.79	.75	.84
E2 partiledaruppskattning	.00	.09	.12	.00	.00	.13	.00	.00	.07
antal svar	933	835	811	896	607	676	595	530	5 883
justerad R^2	.84	.77	.80	.78	.79	.75	.74	.81	.79

Kommentar: De variabler som ingår i kategorin A socioekonomi är förutom kön, ålder och utbildning även egen inkomst, bostadsort, län och yrkesstatus. I kategori B ingår svarspersonernas egna placeringar utmed den elvagradiga vänster-högerskalan. I nästa kategori som berör politiska sakfrågor ingår ett index med variabler som knyter an till frågor med beröringspunkt i vänster-högerdimensionen. Det handlar då i synnerhet om frågor som relaterar till staten kontra näringslivet. I kategori D ingår de två utvärderingsmåtten av (1) regeringens arbete och (2) den svenska ekonomin. Kategori E1 och E2 består av väljarnas evalueringar av partier respektive partiledare längs en ogillar-gillarskala från -5 (ogillar starkt) till +5 (gillar starkt). För en mer detaljerad beskrivning av variablernas kodning se tabell 16.1. Eftersom SUR-baserade regressionsanalyser med binär beroende variabel (Rödgrönt=1; Borgerligt=0) leder till heteroskedasticitet har samtliga modeller systematiskt estimerats även med hjälp av logistisk regressionsanalys för att kontrollera robustheten i resultaten. Gråmarkerade celler i tabellen avser effekter vilka inte är signifikant skilda från noll på 95-procentsnivån. * Eftersom partiledaruppskattningen inkluderas sist i stiganalysen finns det ingen faktor som denna variabel kan förmedla några indirekta effekter genom.

[4] Samtliga oberoende variabler A-E i modellen består av predicerade röstningssannolikheter, vilka har värden sträcker sig från 0 till 1. Därmed undviker vi att använda oss av standardiserade betakoefficienter för att jämföra effekterna.

I tillägg borde man också vara intresserad att estimera bakomliggande förklaringsfaktorers *totala effekt* på partivalet, det vill säga både de direkta effekterna och de effekter som kanaliseras genom förklaringsfaktorer som är placerade längre fram i den kausala kedjan på vägen mot partivalet.

Vi har valt att illustrera förändringarna av svenskt väljarbeteende genom att redovisa resultat från stiganalyser. Stiganalyser handlar inte om hur stora tillskott i förklaringskraft olika faktorer har. Analysen går ut på att skilja ut de olika förklaringarnas direkta, indirekta och totala effekter.

Att presentera stiganalyser för varje enskilt parti och varje valår låter sig inte göras i det här sammanhanget. En sådan operation skulle sluta i en egen bok. Istället har vi valt att illustrera vår modell genom att använda en tudelad beroende variabel som visar vilket politiskt block väljaren har röstat på – det borgerliga eller det rödgröna blocket. Modellen skattar alltså sannolikheten som de tidigare presenterade kausala faktorerna har på blockröstning under perioden 1985-2010. Vi använder oss av samma faktorer som i figur 16.1 men med mindre förändringar i valet av operationaliseringar.

Rent praktiskt har vi gått tillväga så att vi skapat sex nya förklaringsvariabler: A B C D E1 E2. Dessa variabler utgörs av de predicerade värdena från lika många logistiska regressionsanalyser med blockröstning som beroende variabel. För dessa fem variabler har vi sedermera genomfört nio klassiska stiganalyser – en analys för respektive valår och en för hela perioden 1985-2010 (Esaiasson, Gilljam et al. 2011). Det gör det möjligt för oss att uppskatta de direkta och indirekta effekterna av varje förklaringsfaktor. Men direkteffekterna berättar inte hela sanningen om bakomliggande variablers sammanlagda effekter (Aneshensel 2002). De *direkta effekterna* utgörs av respektive faktors påverkan på den beroende variabeln – blockröstning. De *indirekta effekterna* är de effekter som medieras (förmedlas) genom faktorer som är placerade längre fram i orsakskedjan. De *totala effekterna* av olika förklaringar är helt enkelt summan av de indirekta och de direkta effekterna. I tabell 16.2 presenteras samtliga direkta, indirekta och totala effekter för respektive år under perioden 1985-2010. Den analysteknik som används kallas *seemingly unrelated regression* (*SUR*)

och effekterna kan tolkas i termer av procentuella förändringar i röstsannolikhet.[5]

Det visar sig att såväl de direkta som indirekta effekterna är mycket stabila över tid. Detta gäller för alla fem förklaringsfaktorerna i modellen. Den direkta kontrollerade effekten som socioekonomi (A) har på röstningen är antingen marginella eller inte signifikanta. Detta gäller även för vänster-högerideologi (B) och politiska sakfrågor (C). Men genom att studera de indirekta effekter som förmedlas med utgångspunkt i dessa variabler framträder en annan verklighet: Samtliga tre förklaringsfaktorer (A-C) uppvisar starka indirekta effekter på blockröstning (se tabell 16.2). Omvänd ordning gäller för partievaluering. Här återfinns som väntat mycket starka direkta effekter (mellan .78 och .89). De direkta effekterna från partiledaruppskattningen då? Signifikanta, men i minsta laget.

I figur 16.2 har vi valt att åskådliggöra *samtliga* kausala stigar i en enda modell och för hela perioden 1985-2010. Analysen bygger alltså på sammanslagna data från de nio senaste svenska valundersökningarna. Stiganalyser är ett slags ”rörmokeri” där man tydligt kan följa vilka kausala vägar de olika effekterna tar: De direkta effekterna av varje oberoende faktor (A-E) illustreras med pilar som går direkt till den beroende variabeln. Direkteffekterna visar hur stor inverkan de olika faktorerna har på blockröstningen under kontroll för varandra. På motsvarande sätt beräknas direkta effekter av var och en av de faktorer som ingår i modellen, men med B-E som beroende variabler i analysen.[6]

Stiganalysen illustrerar tydligt hur huvuddelen av effekterna av de faktorer som befinner sig långt tillbaka i orsakskedjan inte påverkar den beroende variabeln direkt utan kanaliseras genom faktorer som ligger på vägen till den beroende variabeln. Ett sådant exempel är so-

[5] SUR (Seemingly Unrelated Regression) är att föredra framför att genomföra serier av orelaterade OLS-regressioner eftersom de olika regressionsekvationerna har beroende variabler som med hög sannolikhet är korrelerade sinsemellan. Detta får även till följd att standardfelen samvarierar i stor utsträckning. I vanlig OLS-regression tas ingen hänsyn till detta faktum, men i en analys baserad på SUR tillåts variablerna vara såväl beroende som oberoende. Metodens styrka ligger således i att hänsyn ges till att standardfelen från regressionsekvationerna är korrelerade, vilket ger analysen en ökad robusthet (se Zellner 1962).

[6] De indirekta effekterna beräknas genom att multiplicera effekterna längs de stigar som leder fram till den beroende variabeln. Om vi börjar vid den startpunkten – socioekonomi (A) – så beräknas de indirekta effekterna på följande vis för hela perioden 1985-2010 (jämför figur 16.2): $(.20\times.80) + (.24\times.07) + (.65\times.12) + (.05\times.04) + (.04\times.07) \approx .26$.

cioekonomi som har en svag direkteffekt (.07) på blockröstning men som samlar på sig indirekta effekter via alla de andra faktorerna (.26), framför allt genom vänster-högerideologi (B). Av den totala effekten av socioekonomi (A) är tre fjärdedelar indirekt (.07+.26=.33). Resultaten pekar på att de totala effekterna av socioekonomi faktiskt har varit *starkare* under 2000-talet än under 1980-talet. Socioekonomi betyder totalt sett mer för blockröstning 2010 än vad det gjorde 1985.

Figur 16.2 Stiganalys baserad på OLS-regression för åren 1985-2010 (ostandardiserade regressionskoefficienter).

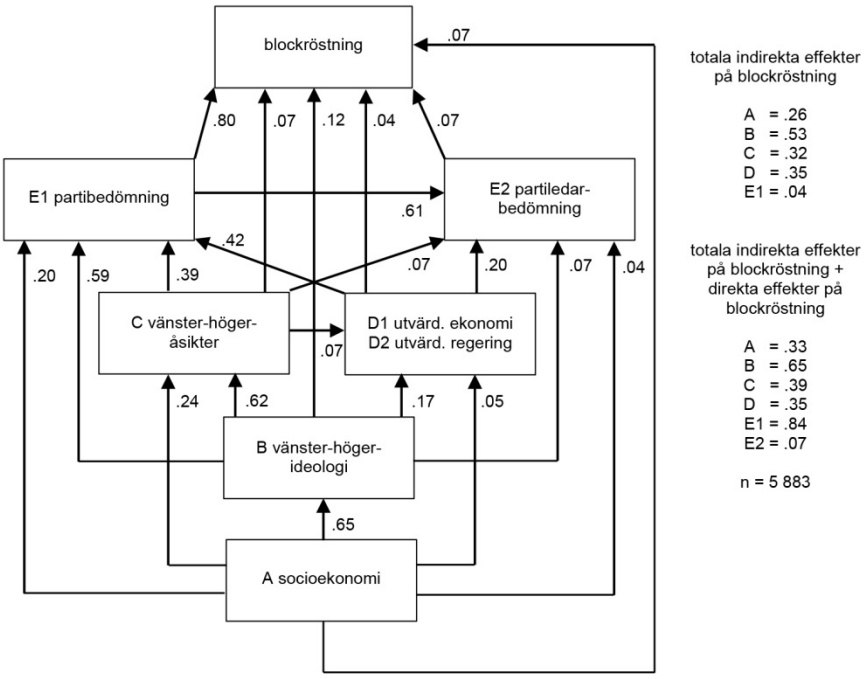

Kommentar: Analysen är genomförd med hjälp av en sammanslagen datamängd där samtliga valundersökningar mellan 1985-2010 ingår (n=5 883). För detaljer kring variabler och kodning se tabell 16.2.

Effekterna av vänster-högerideologi (B) är också relativt svag om vi bara ser till direkteffekten (.12). Men vänster-högerideologi har desto större indirekta effekter på blockval framför allt kanaliserat genom vänster-högeråsikter (C) och partievalueringar (E1). Sammantaget är de totala effekterna av ideologi mycket stark, vilket rimmar väl med

tidigare analyser i boken (.67). Ideologi (B) påverkar i första hand åsikter i sakfrågor (C) men även i viss mån retrospektiva bedömningar (D) och medieras sedan genom globala partievalueringar (E1) till partivalet. Vi har dragit slutsatsen tidigare i boken, men vi drar den igen: Svenska väljare är i huvudsak ideologiskt röstande väljare.

Noterbart är den kraftiga slagsida av effekter som kanaliseras genom partievalueringarna till vänster i figur 16.2. Samtliga effekter av större betydelse medieras via partibedömningar snarare än partiledarbedömningar. Resultatet är förstås avhängigt det teoretiska vägvalet att låta partievalueringar kausalt föregå partiledarevalueringarna. Men det går samtidigt helt i linje med de tidigare fynd vi har presenterat när det gäller den relativa betydelsen av partiledareffekter. Vi känner oss tillfreds med den sammanfattande bild som vår stiganalys ger av svenskt väljarbeteende under perioden 1985-2010.

17 riksdagsval under sex decennier

Våra samlade modeller för svenskt väljarbeteende under sex decennier har visat att prediktionskraften inte har blivit sämre över tid. Vi har lika goda möjligheter att predicera partival idag som för tjugofem år sedan. Det är en glad nyhet för väljarbeteendeforskning.

Vi kan tydligt se en förskjutning i prediktionskraft under efterkrigstiden. Betydelsen av socioekonomisk grupptillhörighet minskar samtidigt som ideologiska predispositioner och sakfrågeåsikter ökar. Vi ser en svag förskjutning i förklaringskraft närmare mynningen i den kausala orsakstratten. Men det är viktigt att komma ihåg att denna förskjutning ägt rum tidigt i valundersökningarnas historia. Och socioekonomiska faktorer vidmakthåller ett starkt samband med ideologiska predispositioner och sakfrågeåsikter. Väljarbeteendet på femtiotalet karaktäriserades i något högre grad än idag av manifestationer av grupplojaliteter som inte nödvändigtvis hade starka samband med åsikter i sakfrågor. När grupplojaliteter och partianhängarskap förlorar i betydelse tog ideologiska predispositioner och sakfrågeåsikter över som strukturerande krafter.

Alltså kanske vår avslutande effektanalys missar de största och mest genomgripande förändringarna av svenskt väljarbeteende under efterkrigstiden. Vi ser en stor stabilitet i förklaringskraft och effekter under den tidsperiod 1985-2010 då vi kan skatta vår favoritmodell jämförbart med alla faktorer närvarande. Men tyvärr sträcker sig inte möjligheterna längre tillbaka i tiden. När allt kommer omkring är tjugo-

fem år inte särskilt lång tid när vi talar om förändringar i väljarbeteende. Hade vi kunnat gå ytterligare tjugofem år tillbaka i tiden och skatta samma modeller för de valen hade vi sannolikt sett mindre av stabilitet och mer av dramatik. Det var under 1950- och 1960-talen som de stora strukturella förändringarna ägde rum. Det var då de socioekonomiska förklaringarna snabbt tappade i direkt förklaringskraft samtidigt som vänster-högerorienteringar och sakfrågeåsikter växte sig mer betydelsefulla.

Kapitel 17
Nya svenska väljare

Frågeställning är mycket enkel i detta sammanfattande kapitel. Finns det några nya svenska väljare? Vi kommer att rannsaka alla våra analyser och tidsserier ända tillbaka till 1950-talet och se vad som eventuellt är nytt i svenskt väljarbeteende, vad som bara är lite halvnytt och vad som inte är nytt, utan istället som det varit sedan länge. Vad som är nytt respektive endast halvnytt eller gammalt kommer vi inte att definiera entydigt för alla olika typer av väljarbeteenden. Istället kommer vi något godtyckligt använda lite olika kriterier för vad som är nytt respektive inte nytt beroende på vad det är för beteende och tidsserie det är vi studerar. Godtycket beror på att våra tidsserier varierar i tidslängd – ibland kan vi jämföra sextio år tillbaka i tiden, ibland kanske bara tjugo år. Men också på typen av förskjutningar - inga alls, abrupta engångsförändringar, kontinuerliga förändringar, cykliska variationer, statistiskt knappt signifikanta förändringar respektive statistiskt större och säkrare förändringar. Dessutom råkar vi ibland ut för den klassiska frågan – är glaset halvtomt eller halvfullt?

Vi kommer att se närmare på ett tjugotal olika väljarbeteenden eller nära besläktade attitydfenomen och följa utvecklingen så långt bak i tiden som vi har mätningar. I urvalet av relevanta väljarbeteenden och påverkansfaktorer följer vi teoretiskt den klassiska michiganska trattmodellen. Det innebär att vi kommer att uppmärksamma såväl långsiktigt som kortsiktigt verksamma omständigheter, liksom faktorer som verkar direkt eller mer indirekt på väljarnas beteende.

Huvudfrågan är vad det är som får väljarna att partirösta som de gör. Vi börjar med långt bakomliggande strukturfaktorer som väljarnas demografiska tillhörighet och socioekonomiska hemvist. Därefter följer en serie mellanliggande faktorer som har att göra med väljarnas mer långsiktiga identifieringar och vanor respektive värderingar och ideologiska attityder. Till sist berör vi en hel mängd mer kortsiktiga påverkansfaktorer som exempelvis gäller väljarnas åsikter i olika sak-

frågor, bedömningar av ekonomin och av regeringens insatser, uppskattning av olika partiledare, förekomst av taktikröstning och valrörelsens inverkan.

Fokus ligger på valet av parti. Vad är nytt och vad är gammalt när det gäller hur svenska folket väljer parti? Men vi börjar inte där. Vi börjar mer grundläggande. Vi börjar med att se på vad som har hänt med valdeltagandet.

Valdeltagande

Normativt och ur legitimitetssynpunkt är ett högt valdeltagande bättre än ett lågt. Men höjden är inte allenarådande. Spridningen är också viktig. Ett valdeltagande någorlunda jämnt spritt över olika socialt och politiskt relevant grupper är bättre än ett ojämnt spritt deltagande.

Sverige är sedan länge välsignat med ett internationellt sett mycket högt valdeltagande – i genomsnitt klart över 80 procent under de senaste femtio åren. Det var klart sämre när Sveriges första demokratiska val genomfördes 1921. Då var deltagandet endast 54,2 procent. Men därefter gick det snabbt uppåt med ett valdeltagande på 82, 7 procent redan 1948 och upp till rekordet 91,8 procent i valet 1976. Rekordnoteringen satte vi alltså för över trettio år sedan. Sedan dess har valdeltagandet långsamt minskat ned till som lägst 80,1 procent 2002. I de två senaste valen kan ånyo en viss uppgång noteras – till 84,6 procent 2010. Jämfört med rekordet 1976 har vi dock fortfarande ett lägre deltagande med hela 7,2 procentenheter.

Det finns ett relativt tydligt samband mellan höjd och spridning när det gäller valdeltagande. Högre deltagande är oftast förenat med en mer jämn spridning. I det svenska fallet syns det klart när det gäller skillnader i olika sociala gruppers valdeltagande. De flesta skillnader var minst åren kring 1980 när valdeltagandet var som högst. Dessförinnan - och inte minst viktigt – även därefter, är spridningen i valdeltagandet klart större. När valdeltagandet har gått ned under de senaste trettio åren – som inte är en unik svensk trend, valdeltagandet har gått ned i de flesta demokratier – har nedgången synts mest påtagligt i grupper som redan tidigare hade ett lägre deltagande: bland unga, bland arbetare, bland lågutbildade och på landsbygden. Dock, när det gäller kön - där kvinnor gick om män i valdeltagande i valet 1976 efter att ända sedan 1921 långsamt ha hämtat in männens tidigare försprång – har kvinnor och män följts åt nedåt i valdeltagande med kvinnorna röstande något lite flitigare än män.

Den gamla sanningen att speciellt Socialdemokraterna vinner på ett högt valdeltagande gäller inte längre. Eller rättare sagt den gäller, men de beräknade effekterna är nere på under en procentenhet i de senaste valen, det vill säga inom alla statistiska felmarginaler. Socialdemokraternas större sympatireserv bland icke-röstare är idag i allt väsentligt ett minne blott.

Det nya svenska valdeltagandet med ett sedan trettio år något mer ojämnt deltagande inom olika sociala grupper har inte inneburit att något speciellt parti drabbats särskilt. Socialdemokraternas nedgång i valen sedan åren kring 1980 har alltså mycket lite att göra med det minskande valdeltagandet.

Personkryssande

En annan och nyare form av politiskt deltagande introducerades i Sverige i samband med riksdagsvalet 1998. Väljarna skulle få en (begränsad) möjlighet att påverka vilka individuella kandidater som slutligen valdes in i Riksdagen eller i olika kommunala och regionala församlingar. Väljare skulle kunna stödja någon kandidat man uppskattade speciellt genom att kryssa för hennes eller hans namn på valsedeln.

Reformen lanserades med stora förhoppningar som dock grusades redan i premiären 1998. Endast 29,9 procent utnyttjade möjligheten att personkryssa i riksdagsvalet (och endast något fler i kommunalvalen (34,5 procent)). I de följande valen 2002 och 2006 gick det ännu sämre med ett kryssande på ännu lägre nivåer; 26,0 respektive 22,0 procent i riksdagsvalen. I valet 2010 ökade dock andelen något, men enbart till 25,1 procent. Vi vet varför kryssandet är så lågt. Valundersökningarna har visat att svenska riksdagskandidater i genomsnitt är mycket okända - och paradoxalt nog mer okända idag än före reformen – och väljarna vill inte kryssa för personer de inte känner till. Lägg därtill att spärren (8 procent) hittills varit relativt hög – effekten av personrösterna blir små. Få ledamöter blir därmed inkryssade.

I Europaparlamentsvalen, där partierna ställer upp med enbart en nationell kandidatlista och där kandidaterna är mer kända, fungerar dock personkryssandet mycket bättre. Möjligheten att personrösta tjuvstartade redan i Sveriges första EUP-val 1995, och andelen personröstare blev hela 46,5 procent som sedan steg till omkring 60 procent i de kommande EUP-valen. Personröstningen har varit en framgång i Europavalen men ett bakslag i övriga val. Huvudorsaken till detta är

att kandidaterna i riksdags-, kommun- och regionvalen är alldeles för okända.

Dock, en positiv sak med personvalen är att deltagandet trots de låga nivåerna är förhållandevis jämlikt. Benägenheten att kryssa är ungefär lika stor i de flesta grupper av väljare. Det politiska jämlikhetsidealet är bättre uppfyllt när det gäller personkryssande än när det gäller valdeltagande.

Socio-ekonomisk gruppröstning

En svensk sanning som vi delar med de flesta andra demokratier är att kopplingen mellan människors socio-ekonomiska grupptillhörighet och val av parti är svagare idag än för fyrtio-femtio år sedan. Den sociologiska modellen har blivit något mindre relevant. Väljarnas ekonomiskt-materiella livsvillkor strukturerar inte röstandet lika tydligt som tidigare. Men förändringen har gått långsamt och den gäller inte alla demografiska och sociala grupper. Mest har klassröstningen minskat. Olika yrkesgrupper röstar mindre olika på 2000-talet än i valen 1956-60. Här skedde större delen av förändringen redan under 1960-talet och under början av 1970-talet. Arbetare och tjänstemän tenderar fortfarande att rösta på olika partiblock, men mindre så än tidigare.

Andra yrkesrelaterade faktorer uppvisar också ett svagare samband med partivalet idag än under 1900-talet. Det gäller förhållanden som utbildningsnivå och facktillhörighet. Även var man bor någonstans – i en stad eller på landet – betyder mindre för röstandet idag än för trettio eller femtio år sedan.

Men alla gruppsamband har inte tunnats ut. Exempel på gamla sociala skiljelinjer som fortfarande syns lika tydligt i dagens röstande som i gårdagens är den mellan norra och södra Sverige och den mellan det kyrkobesökande och det sekulariserade Sverige. Regionala skillnader i partivalet har inte minskat – Norrland är fortfarande mer rött medan södra Sverige är mer blått – och religiöst praktiserande väljare röstar idag precis som tidigare mer borgerligt.

Det finns också exempel på grupper där sambanden med röstandet förstärkts över tid – framförallt i de senaste valen under 2000-talet. Det gäller kön men också ålder. Mönster som vi känner igen från flera andra länder återfinns också i Sverige. Det är för drastiskt att tala om en könskamp eller en generationskamp, men tendensen är att köns- och åldersskillnader ökar i röstandet. Kvinnor tenderar att rösta Röd-

grönt medan män röstar mer borgerligt. Unga röstar likaså mer Rödgrönt medan äldre lutar mer åt att stödja Alliansen. Vi talar inte om några dramatiska skillnader, endast om mindre men dock svagt ökande skillnader.

Politiskt förtroende

Det allmänna förtroendet för politiker har förändrats mycket under de fyrtio år som vi studerat det i valundersökningarna. Den första mätningen gjordes 1968 med resultat som vi på den tiden inte uppfattade som höga, men som i historiens sken har visat sig vara de högsta vi uppmätt. Efter 1968 började förtroendesiffrorna sjunka och fortsatte så i hela trettio år ända fram till bottenåret 1998. Men så vände det. I valen under 2000-talet har politikerförtroendet gått upp i varje val, speciellt i valet 2010. Förtroendet är idag tillbaka på samma nivå som det var på i mitten av 1970-talet. Det är fråga om en stark come-back för politiken som förtroendebransch. Uppgången syns tydligast bland borgerliga väljare men återfinns också bland rödgröna sympatisörer. Även bland personer med allra lägst förtroende för politiker – bland blankröstare, icke-röstare och sverigedemokrater – kan vi se att det allmänna politikerförtroendet återhämtat sig något under 2000-talet.

Några långsiktigt nya svenska väljare kan vi dock inte tala om när det gäller politikerförtroende. Dagens förtroendenivåer innebär enbart ett återställande till vad de var för fyrtio år sedan. Vi kan måhända tala om nygamla väljare? Men om vi begränsar oss till att jämföra med läget under 1990-talet kan vi idag tala om nya klart mer förtroendefulla väljare. Resonemang om politikerförakt har alltid varit överdrivna i Sverige – nu är det inte relevant.

Partiidentifikation

Att ha ett allmänt förtroende för politiker är inte samma sak som att känna sig som anhängare av något bestämt parti, även om de är besläktade fenomen. Man kan hysa förtroende utan att ha hittat hem till ett specifikt parti, liksom man kan identifiera sig med ett parti utan att för den skull ha ett förtroende för politiker i allmänhet. Precis som när det gäller det allmänna politikerförtroendet har graden av partiidentifikation förändrats mycket påtagligt i Sverige över tid. Men utvecklingen har inte varit densamma under senare år.

När politikerförtroendet gått upp sedan valet 1998 har väljarnas känsla av partianhängarskap fortsatt att gå ned. Svenska partier fortsätter att tappa det känslomässiga greppet om väljarna. Och nedgången är mycket dramatisk – från cirka halva väljarkåren som var starkt övertygade partianhängare i valen 1956-64 till endast 15-17 procent starkt övertygade i valen 2006 och 2010. Den sjunkande partiidentifikationen återfinns i alla partier. På senare tid kan bildandet av Alliansen och det Rödgröna samarbetet ha förstärkt nedgången. Blockbildningarna tar energi och lojalitet från de enskilda partierna.

Den minskande partiidentifikationen illustrerar mycket tydligt att partiernas ställning har försvagats mycket bland väljarna. Andelen svenska väljare som håller på sitt parti i vått och torrt och troget röstar på det har drastiskt minskat. På detta område kan vi verkligen tala om nya svenska väljare. Och konsekvensen för partierna och partisystemet har varit påtaglig. Stabiliteten har minskat och antalet partier har blivit fler i riksdagen.

Rörlighet

En konsekvens av den sjunkande partiidentifikationen är att det blivit lättare för väljarna att byta parti. När känslan och lojaliteten med det gamla partiet avtar minskar också motståndet mot att rösta på något annat parti. Lägg därtill att vi har fått fler partier – sju-åtta idag mot endast fem för tjugofem år sedan – och det är föga förvånande att partibytare har blivit klart fler i Sverige. Andelen väljare som bytte parti mellan valen 1956 och 1960 var 11,4 procent. Den andelen hade ökat till hela 37,1 procent 2002-06 och till 32,6 procent i valen 2006-10.

Ett demokratiskt system där cirka en tredjedel av väljarna rör på sig är potentiellt klart mindre stabilt än ett system där endast cirka en tiondel av väljarna är rörliga. Men om vi begränsar oss till rörligheten över blockgränsen – den politiskt mest centrala – blir bilden mindre dramatisk. Andelen blockbytare är mer sällsynta – ungefär 5 procent på 1960-talet och cirka 10 procent i valen på 2000-talet. Den stora majoriteten av svenska väljare är fortfarande trogna sitt partiblock i valen. Att gå från ett borgerligt parti till ett Rödgrönt eller tvärtom är alltfort ovanligt i svenska val. Vi har nya mer rörliga väljare i Sverige. Men mindre så om vi talar om väljare som rör sig över blockgränsen.

Taktikröstning

Ett fenomen som bidragit till den ökande rörligheten bland svenska väljare är tendensen att taktikrösta, eller som det också kallas att stödrösta. Man röstar på ett parti för att försöka rädda kvar det i riksdagen eller för att försöka få in det i riksdagen. Det gäller att få partiet över riksdagsvalens 4 procentsspärr. Andelen väljare som på detta sätt röstar på ett annat parti än sin förstapreferens har ökat från 5 procent 1970 till hela 16 procent 2010. Partier som har fått mycket rösthjälp via stödröster är Vänsterpartiet (främst 1982 och 1985), Miljöpartiet (främst 1985-1994 och 2002), Centerpartiet (2010), Kristdemokraterna (främst 1994 och 2010), Ny Demokrati (1991) och Sverigedemokraterna (2006 och 2010).

Det började en gång i tiden med *Kamrat fyra procent* som hjälpte Vänsterpartiet kommunisterna. I valet 2010 var han eller hon inte så vanlig. Istället trädde *Kyrkobroder fyra procent* och *Traktor fyra procent* fram och stödde Kristdemokraterna respektive Centerpartiet. Att rösta taktiskt är ett nygammalt fenomen i Sverige som dock har blivit klart vanligare. Andelen stödröstare har aldrig tidigare varit så hög som i valet 2010.

Väljarnas viktiga frågor

Vad partierna satsar på och medierna bevakar är självklart viktigt inför ett val. Men allra viktigast är vad väljarna tycker är de viktiga frågorna. Väljarnas dagordning är central. Människor röstar utifrån vad de själva tycker är viktigt. De påverkas av vad partier, media och politiska förståsigpåare säger, men till slut röstar de på basis av egna subjektiva bedömningar av vad de tycker är viktigt. I valundersökningarna mäter vi sedan 1979 med hjälp av helt öppna intervjufrågor vad väljarna själva anger är de viktiga frågorna för dem när de avgör sitt partival.

Ett tjugotal olika frågor har väljarna nämnt oftast genom åren sedan 1979. Bland dem har de flesta inte förändrat sin rangposition på väljarnas dagordning särskilt mycket. På toppen placeras exempelvis sysselsättningen nästan alltid på plats 1 eller 2, svensk ekonomi på plats 4-7 (dock 2:a 1994) och miljön på plats 6-8 (undantagandes valen 1985-1991 då miljön hamnade 1:a eller 2:a). Och frågor som lag och ordning, moral/religion, jordbruk, bostäder, försvar och jämställdhet hamnar alltid stabilt långt ned på väljarnas viktighetsrangordning.

Några exempel på frågeområden som uppvisar en uppåtgående tendens på väljarnas viktighetsagenda är välfärd/sjukvård (1:a 2002 och 2010), skola/utbildning (2:a eller 3:a sedan valet 1998), pensioner/äldrevård (3:a eller 4:a sedan 1998) och invandring/flyktingar (plats 6-10 sedan 1991). Här indikerar väljarna nya prioriteringar när det gäller vad som bedöms vara viktigt.

Två frågeområden har tappat något från tidigare högre rangplaceringar. Det gäller skatter från 2:a eller 3:e placeringar vid valen 1979, 1985 och 1988 till position 5 eller 6 vid valen under 2000-talet, och familjepolitik/barnomsorg som gått från 3:e till 5:e placeringar 1979-1988 till en 9:e plats i valet 2010.

Tre frågor som mer tillfälligt hamnat högt på väljarnas dagordning men som sedan försvunnit helt eller sjunkit tillbaka till klart lägre nivåer mot botten av rangordningen är löntagarfonderna (1:a 1982), kärnkraften (1:a 1979) och EU (5:a 1994). Här kan vi tala om kortvariga irrbloss som var viktiga i de val där de strålade men som försvunnit in i mörkret sedan dess.

Åsiktsröstning

I en representativ demokrati skall väljare åsiktsrösta. Kanske inte enbart åsiktsrösta, men politikens innehåll och sakfrågor skall spela en stor roll på valdagen. När vi frågar svenska väljare säger de att de åsiktsröstar mer idag än för tio eller tjugo år sedan. Längre tillbaka kan vi inte jämföra eftersom vi började ställa de aktuella frågorna först 1988. Men väljarnas subjektiva självbild är alltså att de åsiktsröstar mer på 2000-talet.

Den självbilden bekräftas – men inte fullt ut – om vi ser på objektiva samband mellan väljarnas olika sakfrågeåsikter och hur de partiröstar. De sambanden är genomsnittligt ökande i de två senaste valen 2006 och 2010, men befinner sig inte på några rekordnivåer. Åsiktsröstningen var högre för trettio år sedan i valen 1979 och 1982. Då talades fortfarande om socialisering av banker och olika företag, löntagarfonder stod i centrum och kärnkraften var laddad. När sedan socialiseringar avfördes från dagordningen på 1980-talet och fondstriden blev historia minskade vänster-högerkonflikten i Sverige och väljarnas åsiktsröstning började avta. Nedgången fortsatte sedan fram till och med valet 2002. Det är först i valen 2006 och 2010 vi kan iaktta en viss återhämtning, dock ännu inte tillbaka till nivåerna för trettio år sedan. Dagens svenska väljare är alltså inte nya i den meningen att de

åsiktsröstar mer än väljarna för trettio år sedan. Läget är snarare det motsatta. De åsiktsröstar i mindre utsträckning.

Men sett i ett ännu längre perspektiv ända tillbaka till 1950-talet gäller att dagens väljare är klart mer åsiktsröstande än väljarna på 1950- och 1960-talen. Långsiktigt över de senaste sextio åren har åsiktsröstning blivit vanligare i Sverige. Ur normativ demokratisk synpunkt är det en positiv utveckling.

Vänster-högerideologi

När svenska väljare åsiktsröstar är det i första hand fråga om röstning utifrån ideologisk vänster-högerposition. Svensk politik och svenskt väljarbeteende är internationellt sett ovanligt endimensionell och strukturerad av den klassiska vänster-högerkonflikten. En konsekvens av det är att opinionsförskjutningar på vänster-högerdimensionen kan få ett mycket påtagligt genomslag på valdagen. Blåser högervind är det gynnsamt för borgerliga partier medan vänstervindar gynnar de Rödgröna. I valundersökningarna har vi systematiskt mätt väljarnas självuppskattade placeringar på vänster-högerskalan med start i valet 1968.

Och här kan vi notera mycket tydliga förändringar. De nya svenska väljarna på 2000-talet är klart mer högerorienterade jämfört med de gamla under 1960-talet. I Valundersökningen 1968 placerade sig 43 procent av svarspersonerna till vänster mot endast 31 procent till höger. Fyrtio år senare i valet 2010 är resultatet helt omvänt – endast 34 procent uppfattar sig nu till vänster mot hela 47 procent som identifierar sig som höger. Nittonhundra sextio- och sjuttiotalens svenska väljare med en ideologisk vänsterlutning har ersatts av tjugohundratalets väljare som istället är mer ideologiskt högerorienterade. Och eftersom sambandet mellan ideologisk vänster-högeråsikt och partivalet fortfarande är lika starkt som tidigare betyder det att högerförskjutningen fått klara konsekvenser i valen. Andelen ”vänsterröstande” som var 53,1 procent på V+S i valet 1968 minskade till endast 43,6 procent för de Rödgröna år 2010. Socialdemokraten Tage Erlander bildade regering 1968. Moderaten Fredrik Reinfeldt gjorde detsamma 2010. Ideologiska förskjutningar påverkar väljarbeteende och regeringsbildning. Det är värt att betona: De nya svenska väljarna på 2000-talet står ideologiskt längre till höger än väljarna under sent 1900-tal.

Sakfrågeägarskap

Det gäller för partierna att erövra sakfrågeägarskapet i så många sakfrågor som möjligt – kanske inte i alla frågor men i de viktigaste. Det är så man vinner val när väljarna åsiktsröstar. Sakfrågeägarskap har ett parti när partiets politik inom ett område bedöms vara den bästa av flest väljare. I valundersökningarna har vi mätt sakfrågeägarskapet för ett femtontal olika politikområden under längre tidsperioder, ofta ända tillbaka till 1979. De största förändringar vi kan notera i hur svenska folket värderar de olika partiernas sakfrågepolitik gäller bedömningarna av Moderaternas sysselsättnings- och ekonomiska politik, där andelen personer som ger ett positivt betyg ökat mycket påtagligt samtidigt som bedömningen av Socialdemokraternas sysselsättningspolitik (men inte den ekonomiska politiken) blivit klart mindre positiv. Här kan vi verkligen tala om att väljarna gör en ny och annorlunda bedömning i valen 2006-10 jämfört med valen för trettio år sedan. Socialdemokraterna har förlorat ägarskapet i sin gamla paradgren sysselsättningen. Moderaterna har tagit över tronen.

Andra större förskjutningar i ägarskapet av olika frågor kan iakttas för Centerpartiet när det gäller kärnkraften och miljön, för Folkpartiet när det gäller jämställdheten, för Kristdemokraterna när det gäller barnomsorgen, för Moderaterna när det gäller skolan, EU, skatterna och utrikespolitiken, för Vänsterpartiet på jämställdhetsområdet och för Miljöpartiet när det gäller kärnkraften. Centerpartiet har tappat väljaruppskattning när det gäller både kärnkraftspolitiken och miljön, Folkpartiet har förlorat i uppskattning på jämställdhetsområdet men vunnit ökat stöd på skolsidan, Kristdemokraterna har vunnit ökat stöd för sin barnomsorgspolitik precis som Vänsterpartiet och Miljöpartiet rönt ökat väljarstöd för sin politik när det gäller jämställdhet respektive kärnkraft.

Moderaterna är det parti som förändrat sitt sakfrågeägarskap mest påtagligt i väljarnas ögon. Partiet har inte bara vunnit klart ökat stöd när det gäller ekonomi och sysselsättning, även när det gäller skatter och utrikesfrågor har Moderaterna stärkt sitt väljarstöd. På två områden har dock Moderaterna tappat opinionsstöd – skolan (till FP) och EU.

På dessa uppräknade områden – med sysselsättningspolitiken och tronskiftet från S till M som det viktigaste exemplet – gör 2000-talets svenska väljare nya policybedömningar av partiernas politik jämfört med vad väljarna gjorde för tjugo-trettio år sedan. Alla andra föränd-

ringar när det gäller ägarskap under de senaste trettio åren är klart mindre och statistiskt osäkra. Här har inte några nya väljare visat sig. Snarare gäller gamla invanda mönster. Och gamla invanda mönster förändras blott långsamt.

God ekonomi hjälper, dålig ekonomi stjälper

När ekonomin går bra belönas regeringar med extra röststöd på valdagen. Om ekonomin tvärtom går dåligt bestraffas de. Så lyder den hävdvunna sanningen. En sanning som dock kommit att nyanseras alltmer varefter vi fått tillgång till mer data. Den enkla belönings- och bestraffningsteorin håller långt ifrån alltid streck. Två aktuella svenska exempel kan illustrera. I valet 2006 när ekonomin gick rekordbra förlorade regeringen Persson (S) rekordstort och fick avgå. Fyra år senare när ekonomin också gick bra vann däremot regeringen Reinfeldt (M) röster och behöll regeringsmakten. Ett utfall i enlighet med teorin, ett utfall motsatt teorin.

Vi tror oss veta varför det blev så. Rena ekonomiska överväganden räcker inte. Ansvar och skuld måste läggas till de ekonomiska bedömningarna om något skall hända på valdagen. Ekonomin måste politiseras och bli en sakfråga innan väljarna ekonomiröstar. Och det var vad som hände i valet 2010 och vad som inte hände i valet 2006. Moderaterna kunde ta åt sig en bit av äran för den goda ekonomin 2010. Socialdemokraterna lyckades inte med samma sak 2006.

Sett i ett längre perspektiv var graden av ekonomiröstning 2010 något av ett trendbrott eller kanske ett tillfälligt undantag. Sambandet 2010 mellan väljarnas ekonomibedömningar och partival är det starkaste vi uppmätt sedan våra mätningar startade 1985. Den långsamma trend vi har iakttagit med en sjunkande nivå på ekonomiröstandet i valen 1988-2006 bröts mycket tydligt i valet 2010. Om det innebär att *Homo Economicus* i framtiden kommer att vara den nya svenska väljaren är dock mer osäkert. Det hänger inte bara på vad som händer med ekonomin. Det avgörs också av vad som blir stridsfrågor i de kommande valen 2014 och 2018. Ekonomin måste politiseras annars händer inte mycket på valdagen.

Att inneha regeringsmakten

Det är en nackdel att inneha regeringsmakten när det blir val. Regeringar brukar klart oftare tappa röster än vinna röster när de ställer upp till val. Det visar efterkrigstidens valstatistik från såväl Europa som USA. Regeringen Reinfeldts röstvinst på +1,1 procentenhet i valet 2010 var därför extra remarkabel. En av huvudorsakerna till den framgången var att alliansregeringen fick ett rekordpositivt betyg av svenska folket – både när det gäller vad som gjorts och när det gäller förhoppningarna inför framtiden. Ingen regering sedan Valundersökningens första mätningar 1979 har bedömts lika positivt som regeringen Reinfeldt. Socialdemokraternas historiska sakfrågeägarskap när det gäller *regeringsfähighet* tog de borgerliga över redan 2006, men med än större eftertryck i valet 2010.

Regeringsfrågan är en av de absolut viktigaste för väljarna på valdagen. Tendensen att rösta på sin favoritregering är mycket stark. Över tid kan vi dock notera en viss mycket svag nedgång i regeringsröstandet. Regeringsfrågan betyder något lite mindre för 2000-talets väljare. Föga förvånande kanske. I en globaliserad värld med medlemskap i EU och mer marknadslösningar minskar inflytandet för nationella regeringar.

Men huvudslutsatsen är att svenska folket fortfarande i allt väsentligt är regeringsröstare precis som tidigare. Inga nya väljare här alltså, annat än att Socialdemokraternas gamla försteg har ersatts av ett nytt borgerligt försteg.

Partiledarna som dragplåster eller sänken

De allra flesta väljare tycker bra om partiledaren för det parti de röstar på och klart sämre om ledare för partier de inte röstar på. Pariledarpopulariteten är starkt färgad av partipopulariteten. Om vi tar hänsyn till detta fenomen och ser på vilka oberoende effekter - utöver partipopulariteten - som partiledarnas popularitet har på väljarnas röstning, finner vi i Sverige och i de flesta andra partidominerade demokratier relativt begränsade effekter. Det finns exempel på populära ledare som fungerat som dragplåster för sina partier, och det finns exempel på impopulära ledare som snarare varit valsänken – men de är totalt sett inte särskilt vanligt förekommande och eventuella röstvinster respektive röstförluster är oftast förhållandevis små.

I Sverige är Fredrik Reinfeldt (M) ett dragplåster för Moderaterna i valet 2010, liksom Mona Sahlin (S) är ett sänke för Socialdemokrater-

na. Och Bengt Westerberg (FP) förtjänar att ha givit namn åt sin egen westerbergeffekt i valet 1985. Han var ett dragplåster. Ytterligare några exempel kan nämnas, men i de flesta val och när det gäller de flesta partiledare hittar vi varken några röstvärvare eller röstfördärvare. Partiledare som röstorsak för eller mot återfinns oftast bland enbart en minoritet av väljarna. De allra flesta väljer parti på andra grunder.

Personifieringsteorin – att person/ledare betyder mer än parti – har alltså än så länge ett svagt stöd i Valundersökningens resultat. Men kanske är en förändring på gång. Vi har mätningar tillbaka till 1979 och finner en svagt ökande tendens till att partiledarnas popularitet potentiellt kan påverka väljarnas röstande. Men det är inte möjligheten att bli potentiellt dragplåster som ökar, den möjligheten är stabil över tid. Det är istället risken att bli potentiellt sänke som blivit något större.

Men dessa mindre förändringar till trots – vårt sammanfattande resultat är att svenska väljare i huvudsak inte är några partiledarröstare, och att tendensen över tid att bli partiledarröstare är mycket svag. De oberoende effekterna av partiledarnas popularitet är fortsatt förhållandevis begränsade i Sverige.

Förnuft och känsla och kunskap

Kunskaper är notoriskt svårt och kontroversiellt att studera. I valundersökningarna har vi försökt att minimera svårigheterna genom att mäta mycket och mäta brett. Sedan 1985 har vi tillgång till systematiska mätningar kring svenska väljares politiska kunskaper inom fyra områden - om sakfrågor, om det politiska systemet, om ledande politiker och om partiernas ståndpunkter i centrala stridsfrågor.

Jämfört med väljare i andra demokratier tror vi oss se att svenska väljares politiska kunskaper ligger klart på den övre halvan, såväl jämfört med USA som med andra länder i Västeuropa. Om den svenska kunskapsnivån sedan är god eller tillräckligt god ur en demokratisk synvinkel kan alltid diskuteras. Vi tenderar dock att uppfatta flaskan som snarare halvfull än halvtom. Dock sett över tid kan vi inte se att svenska väljares kunskaper har ökat. Men tidsperspektivet är fortfarande relativt kort. Vi har än så länge bara genomfört systematiska mätningar sedan 1985.

Politiska kunskaper är inte enbart en viktig normativ faktor – goda och breda kunskaper är bra för en välfungerande demokrati. Politiska

kunskaper är också mer konkret viktiga. De påverkar valet av parti. Våra kontrafaktiska analyser - där vi undersöker vad som skulle hända i valen om alla väljare var maximalt kunniga och röstade som de maximalt kunniga – visar att vissa partier i så fall skulle tendera att förlora röster medan andra skulle vinna. De stora partierna Socialdemokraterna och Moderaterna är de som tydligast skulle förlora röststöd om alla väljare vore fullt informerade medan Folkpartiet i första hand är det parti som skull vinna fler röster. Om något så har de här tendenserna förstärkts under 2000-talet och i valet 2010.

Väljarnas kontakter med partierna under valspurten

En valrörelse är demokratins största och viktigaste samlingsplats. Normativt är det betydelsefullt att väljarna trivs på demokratitorget och finner den information och engagemang de behöver. Mot den bakgrunden är det tillfredställande att svenska väljare i de senaste valen på 2000-talet bedömer valrörelserna mer positivt än tidigare under 1980- och 1990-talen. Färre tycker att det ”partikäbblas”, att valrörelserna är ”aggressiva” och att debatten är ”svårbegriplig”. Fler uppfattar valrörelsen som ”intressant och spännande” liksom ”saklig och informativ”.

Väljarnas mer positiva värdering av sentida valrörelser behöver inte nödvändigtvis ha att göra med genom vilka kanaler de konfronteras med vad som händer. Men faktum är att väljarnas exponering för valrörelserna har förändrats mycket genom åren. Andelen personer som följer politiken och valdebatten via gammelmedia har minskat samtidigt som andelen som tar del av valrörelsen via nätet gått upp gradvis. En indikation på att äldre exponeringsformer inte är lika frekventerade idag är att svenska vals största mötesplats - den avslutande partiledardebatten i SVT - inte samlar lika stora skaror som förr. År 2010 *uppgav* 57 procent av deltagarna i Valundersökningen att de sett något av partiledardebatten. Motsvarande andel var 73 procent i valet 1979.

Andra äldre kontaktvägar mellan väljare och partier som minskat i användande är besök på valmöten eller arbetsplatsbesök. Men det finns också äldre kanaler som fortfarande utnyttjas lika flitigt som tidigare. Läsandet av partiernas valbroschyrer har inte minskat. Det omfattar än idag cirka halva valmanskåren. Också telefonkontakter hänger med på samma nivå som på 1990-talet (”drabbar” cirka 10 procent).

Det som har ökat är väljarnas parti- och politikexponering via nätet. Dock inte drastiskt 2010 utan mer långsamt och gradvis under de senaste femton åren. Andelen som besökt något partis hemsida under valrörelsen har exempelvis gått upp från 8 till 19 procent mellan 1998 och 2010. Kontakter via sociala medier omfattar 13 procent av väljarna 2010. Och ”gammelmedia” har inte gett upp. Andelen personer som följer valrörelsen via någon morgontidnings- kvällstidnings- eller TV-kanals hemsida har ökat mycket tydligt från cirka 10-15 procent i valet 1998 till omkring 30-40 procent 2010.

Men den verkligt stora nyheten är att politisk TV-reklam har kommit till Sverige. I EUP-valet 2009 begicks premiären som följdes upp i riksdagvalet 2010. Och omedelbart seglade TV-reklaminslagen upp som den mest frekventerade kanalen mellan väljare och partier. I valrörelsen 2010 uppger hela 69 procent av Valundersökningens svarspersoner att de sett något reklaminslag för något parti (flest såg S och M reklam, därefter kom reklam för SD).

Internationellt sett är svenska väljare förhållandevis lite i *direktkontakt* med partier och politiker under valrörelser. I de flesta andra länder som undersökts är väljare både mer aktiva själva och mer utsatta för kontakter från partier. Svenska väljare frekventerar mer indirekta vägar via massmedier och idag via nätet.

Denna svenska passivitet vad gäller direktkontakter återfinns också i kontakttagandet och försöken att påverka väljare emellan. Andelen svenska väljare som agerat opinionsbildare, och anger att de försökt påverka någon annan person att rösta på ett visst parti, är internationellt låg – endast kring 15-17 procent i samtliga val sedan 1982. Dom flesta av oss låter partierna och medierna sköta opinionsbildningen. Och härvidlag har vi inte förändrats under de senaste trettio åren.

Huvudslutsaten är dock att stora förändringar har skett i väljarnas kontakter med partierna. Många äldre kontaktvägar lever vidare, men det är nätkontakterna som växer. Men den största nyheten är TV-reklamens snabba genomslag. Den blev med en gång svenska valrörelsers mötesplats nummer ett.

Valrörelserna avgör

Alltfler väljare bestämmer sitt partival allt senare. På 1960-talet angav cirka 20 procent att de bestämde sig först under valrörelsen. I valen under 2000-talet har motsvarande andel stigit till omkring 55 procent. Antalet senbeslutande väljare har blivit klart fler i Sverige. Samtidigt

har också andelen som byter parti under valrörelserna ökat – från strax under 10 procent under 1960-talet till 17-18 procent i de senaste valen 2002-2010. Alltså, fler som bestämmer sig sent och fler som byter parti sent. Det betyder att betydelsen av valrörelsen *potentiellt* har blivit klart större i Sverige. Möjligheten att större partiförskjutningar inträffar sent under valrörelserna har ökat.

Men i praktiken, om vi ser på hur de olika partiernas röstsiffror påverkats av sena partibyten under valspurten, finner vi inte några dramatiska förändringar. Mycket av det ökande partibytandet har tagit ut sig självt i ömsesidigt kompenserande väljarströmmar. Dock de tretton valrörelser sedan 1968 som vi kan närstudera med hjälp av valundersökningarna visar att partiernas största nettoförskjutningar upp eller ned i samtliga fall inträffat under senare tids valrörelser från och med 1982. Under valen på 1960- och 1970-talen tenderade partierna att nettovinna eller nettoförlora mindre.

Moderaternas största valrörelseförändring någonsin hände i valet 2010 (förlust -3,6 procentenheter, främst tapp på grund av att M-sympatisörer stödröstade på C och KD). Motsvarande rekord för Socialdemokraterna är -2,6 procentenheter i valen 2006 respektive 1994. Miljöpartiets största nettoförändring inträffade 2002 (en vinst på +2,1 procentenheter, i första hand stödröster från S och V). Även Folkpartiet noterade störst nettoförändring i valspurten 2002 – en framgång på hela +4,1 procentenheter (språktestfrågan bland annat). Vänsterpartiet upplevde sin maxförändring 1991 och 1982 med en nettovinst på i båda fallen på +1,6 procentenheter; främst hämtade från S; i valet 1982 med hjälp av Kamrat 4 procent. För ett parti innebar valspurten 1985 den största nettoförskjutningen. Det gäller Centerpartiet som spurttappade på valsamarbetet mellan C och KD, vilket ledde till att Centerpartiet tappade -3,0 pe och Kristdemokraterna vann +2,5 pe.

Alla partier tenderar inte över tid att drabbas eller gynnas lika mycket röstmässigt undervalrörelserna. Det finns partier som är dåliga valspurtare medan andra partier brukar lyckas bättre. Genomsnittligt över de tretton valrörelser som vi har undersökt sedan 1968 är Socialdemokraterna mycket tydligt sämsta spurtaren. Partiet har nettoförlorat röster i tolv valrörelser av tretton. Även Moderaterna har genomsnittligt tappat mer röster än de vunnit under valrörelserna.

Mindre partier tenderar att vara mer framgångsrika under valspurten. Mest påtagligt syns det för Vänsterpartiet som nettovunnit röster i elva av tretton valrörelser. Men även Centerpartiet och Kristdemokra-

terna tenderar att vinna mer än de förlorar i valspurten. Detsamma gäller också icke-etablerade partier som Ny Demokrati och Sverigedemokraterna. Mönstret är alltså att större partier får släppa till röster under valens sista veckor när även mindre partier kommer med i valdebatten och uppmärksammas på väljarnas radarskärmar.

Andelen senbeslutare liksom partibytare har blivit klart högre i svenska valrörelser. Potentiellt kan det innebära att valrörelserna kan betyda mer för hur valen går. Men så har hittills skett i mycket begränsad omfattning. Men en viss tendens finns dock att partierna förlorar eller vinner mer röster under sentida valrörelser jämfört med hur det var på 1960- och 1970-talen. Valrörelseväljande är något nytt och det betyder något mer än tidigare.

Det nya nu

Till slut skall vi sammanfatta våra resultat i snabb punktform. Vi fokuserar på utvecklingen under de senaste trettiofem åren sedan valen 1976/79. Dessförinnan har vi tillgång till något tunnare och mer osäkra mätningar. När vi talar om nytt och gammalt eller upp- respektive nedgångar är det alltså i huvudsak perioden 1976/79 till 2010 vi refererar till.

Vi börjar med sju förändringar som är de mest tydliga i vår studie. Här kan vi verkligen tala om nya svenska väljare.

- Partiernas grepp om väljarna har försvagats. Partiidentifikationen har minskat kraftigt.
- Väljarrörligheten har ökat mycket. Andelen partibytare är rekordhög i valen 2006 och 2010.
- Väljare röstar alltmer taktiskt. Andelen stödröster på olika mindre partier har fördubblats sedan 1970-talet.
- Det ideologiska klimatet har förändrats åt höger. Väljaropinionen på 2000-talet är klart mer högerorienterad jämfört med 1979 och än mer jämfört med 1968.
- Socialdemokraterna har enligt väljarnas bedömningar tappat sakfrågeägarskapet till Moderaterna i två av partiets gamla paradgrenar – regeringsfrågan och sysselsättningen. Lägg därtill att Socialdemokraterna också förlorat sakfrågeägarskapet till Moderaterna när det gäller ekonomin.

- Klassröstningen fortsätter att minska, speciellt i jämförelse med 1950-talet – men också jämfört med 1970-talet.

- Nätet och TV-reklam är två helt nya informationskanaler mellan väljare och partier. Nätkommunikationerna växer gradvis, inte i raketfart. TV-reklamen slog dock igenom i raketfart i valen 2009/2010 och blev kontaktväg nummer ett för väljarna.

Övriga förändringar vi funnit är mindre eller kanske ibland inga förändringar alls, bara statistiska krusningar. Vi samlar dem dock i tretton punkter.

- Valdeltagandet har minskat, dock gått upp något i de två senaste valen. Deltagandet i olika sociala grupper har blivit något mer ojämnt. Valdeltagandet har gått ned mest bland unga, arbetare, lågutbildade och på landsbygden.

- Personröstningen är fortfarande låg i riksdagsvalen, och har minskat något jämfört med premiäråret 1998. Väljare vill inte kryssa för okända kandidater.

- Det allmänna politikerförtroendet är på samma nivå idag som i mitten av 1970-talet. Men däremellan föll först förtroendet fram till mitten av 1990-talet för att därefter göra en stark *come-back*, speciellt i valet 2010.

- På svenska väljares viktighetsagenda brukar ofta sysselsättningen ligga högt (2:a 1979 såväl som 2010). Områden som blivit viktigare för väljarna på 2000-talet och hamnat högre upp på dagordningen är främst frågor som har att göra med vård, omsorg, skola, men också invandring/flyktingar.

- Åsiktsröstningen har minskat jämfört med rekordåren kring 1980 då löntagarfonder, socialisering av banker och kärnkraften var hett omstridda stridsfrågor i Sverige.

- Ekonomin är alltid en röstningsfråga, dock speciellt när ekonomin är en politiserad fråga som 2010. Ekonomiröstning snarare minskar än ökar trendmässigt i Sverige.

- Väljare har favoritregeringar och regeringsröstar mycket tydligt. Om något dock i en något minskande utsträckning. Sittande regeringar

internationellt och i Sverige brukar tappa röststöd i val. Det är ingen valfördel att inneha regeringsmakt.

- Svenska väljare partiledarröstar i en begränsad omfattning. Över tid kan vi dock eventuellt iaktta en viss ökning. Bengt Westerberg (FP) är ett exempel på ett dragplåster för sitt parti i valet 1985 precis som Fredrik Reinfeldt (M) var ett dragplåster 2010 och Mona Sahlin (S) var ett sänke.

- Om väljarnas kunskap om politik och vad valen gäller är god, åtminstone tillräckligt god eller dålig kan alltid diskuteras. Utifrån Valundersökningens systematiska mätningar sedan 1980-talet är vår slutsats att flaskan snarare är halvfull än halvtom. Över tid kan vi dock inte spåra någon ökning i kunskaperna, men heller inte någon minskning. Även de tydliga samband som finns mellan graden av kunskap och valdeltagande respektive partival är i det väsentliga desamma över tid.

- Alltfler väljare bestämer sitt partival under valrörelsen och alltfler byter parti under valets sista veckor. Potentiellt innebär det att valrörelserna har blivit viktigare för hur valen går. Vi kan också se en svag tendens till att dagens partier nettovinner eller nettoförlorar röststöd i större utsträckning under valrörelserna än som var fallet under 1970-talet. Spurten har blivit viktigare.

- Det är för mycket att tala om en könskamp vid valurnorna. Kvinnor och män röstar inte speciellt olika i Sverige. Och har aldrig gjort. Men en svag tendens till ökande skillnader kan iakttas. På 2000-talet röstar kvinnor mer Rödgrönt medan män röstar mer borgerligt, framförallt på Moderaterna. Lägg därtill att riksdagens nya parti Sverigedemokraterna har ett starkare stöd bland män än bland kvinnor.

- Det är också överdrivet att tala om en generationskamp. Dock har skillnaden i hur unga och äldre väljare röstar ökat i Sverige under 2000-talet. Yngre väljare röstar klart mer Rödgrönt samtidigt som äldre tenderar att stödja Alliansen.

- Religiositet har alltid haft ett kanske underskatta samband med röstning. Regelbundna kyrkobesökare tenderar att rösta klart mer borgerligt än andra väljare. Och den tendensen har enbart försvagats marginellt. Antalet kyrkobesökare minskar i det sekulariserade Sverige, men de som är kvar röstar fortfarande till övervägande delen på KD eller på något annat borgerligt parti.

Mycket är nytt, men mycket är också detsamma. Förändringar sker för det mesta långsamt och gradvis. Vi har få om några exempel på riktigt abrupta omkastningar. Det tar tid innan nya väljare framträder. Länge och oftast är det snarare fråga om nygamla väljare. Men om vi avslutningsvis skulle peka ut den kanske viktigaste förändringen – den största nyheten – måste det bli den ökande rörligheten i väljarkåren. Nya svenska väljare på 2000-talet är mycket mer lättrörliga och mindre partitrogna än 1950-talets eller 1970-talets mer trofasta väljare. Nya svenska väljare är framförallt rörliga väljare.

Referenser

Anckar, Dag, Lauri Karvonen & Guy-Erik Isaksson 2001. *Vägar förbi och igenom partier*. Stockholm, SNS Förlag.

Aardal, Bernt 1994. "Hva er en politisk skillelinje?" Tidsskrift for Samfunnsforskning 2: 218-249.

Aardal, Bernt, Ed. 2011. In *Det politiske landskap. En studie av stortingsvalget 2009*. Oslo, Cappelen Damm Akademisk.

Aldrich, John H. 1993. "Rational Choice and Turnout." American Journal of Political Science 37: 246-278.

Alford, Robert B. 1962. "A Suggested Index of the Association of Social Class and Voting." Public Opinion Quarterly 26: 417-425.

Alford, Robert B. 1963. *Party and Society: The Anglo-American Democracies*. Westport, Greenwood Press.

Almond, Gabriel 1950. *The American People and Foreign Policy*. New York, Praeger.

Almond, Gabriel A. & Sidney Verba 1963. *The Civic Culture*. Princeton, New Jersey, Princeton University Press.

Aneshensel, Carol. s 2002. *Theory-Based Data Analysis for the Social Sciences*. London, Pine Forge Press.

Asp, Kent 1986. *Mäktiga massmedier : studier i politisk opinionsbildning*. Stockholm, Akademilitteratur.

Asp, Kent 2011. *Mediernas prestationer och betydelse. Valet 2010*. Göteborgs universitet, Institutionen för journalistik, medier och kommunikation.

Asp, Kent, Ed. 2012. In *Svenska journalister 1989-2011*. Göteborgs universitet, Institutionen för journalistik, medier och kommunikation (JMG).

Bafumi, Joseph & Robert Y. Shapiro 2009. "A New Partisan Voter." The Journal of Politics **71**(1): 1-24.

Bandura, Albert 1977. *Social Learning Theory*. New York: General Learning Press.

Bartels, Larry M. 1996. "Uninformed Votes: Information Effects in Presidential Elections." American Journal of Political Science 40: 194-230.

Bartels, Larry. M. 2012. The Study of Electoral Behavior. In *The Oxford Handbook of American Elections and Political Behavior*. Jan E. Leighley. Oxford, Oxford University Press.

Bartolino, Stefano & Peter Mair 1990. *Identity, Competition and Electoral Availability. The Stabilisation of European Electorates 1885-1985*. Cambridge, Cambridge University Press.

Beck, Ulrich 1996. *Att uppfinna det politiska. Bidrag till en teori om reflexiv modernisering*. Göteborg, Daidalos.

Bengtsson, Åsa, et al. 2013. *The Nordic Voter: Myths of Exceptionalism*. London, ECPR Press (kommande).

Bennulf, Martin & Per Hedberg 1999. Utanför demokratin: Om det minskade valdeltagandets sociala och politiska rötter. In *Valdeltagande i förändring: Demokratiutredningens forskarvolym XII. SOU 1999:132*. Stockholm, Justitiedepartementet.

Berelson, Bernard 1952. "Democratic Theory and Public Opinion." Public Opinion Quarterly 16: 313-330.

Berelson, Bernard, Paul F Lazarsfeld & William N McPhee 1954. *Voting. A Study of Opinion Formation in a Presidential Campaign*. Chicago, University of Chicago Press.

Berg, Linda & Maria Solevid 2011. Fortsatt polarisering i vargfrågan. In *Nordiskt ljus*. Sören Holmberg & Lennart Weibull. Göteborgs universitet, SOM-institutet.

Berggren, Niclas, Nils Karlson & Joakim Nergelius 2001. *Den konstitutionella revolutionen*. Stockholm, City University Press.

Berglund, Frode 2003. Valget i 2001 - skillelinjemodellens endelikt? In *Velgere i villrede. En analyse av stortingsvalget 2001*. Bernt Aardal. Oslo, N.W. Damm & Søn.

Berglund, Frode, Holmberg, Sören Schmitt, Hermann, and Thomassen, Jacques 2005. Party Identification. In *The European Voter*. Jacques Thomassen (ed.).Oxford: Oxford University Press.

Bhatti, Yosuf. & Kasper. M. Hansen 2012. "Leaving the Nest and the Social Act of Voting: Turnout among First-Time Voters." Journal of Elections, Public Opinion and Parties 22(4): 380-406.

Bjereld, Ulf & Marie Demker 2003. Självförverkligare och världsförbättrare: En undersökning av de fria logotyperna. In *Demokratitrender. SOM-rapport 32*. Henrik Oscarsson. Göteborgs universitet, SOM-institutet.

Bjereld, Ulf, Marie Demker, Jan Ekecrantz & Ann-Marie Ekengren, Eds. 2005. In *Det hyperindividualiserade samhället*. Umeå, Borea.

Bjereld, Ulf & Mikael Gilljam 1991. "Vad vill de kristna väljarna? Religionens betydelse för människors åsikter i politiska sakfrågor." Statsvetenskaplig Tidskrift 94: 149-159.

Bjerling, Johannes 2012. *The Personalisation of Swedish Politics. Party Lead ers in Election Coverage 1979-2010*. University of Gothenburg: De partment of Journalism, Media and Communication.

Brettschneider, F. and Gabriel, O. 2002. The Nonpersonalization of Voting Behavior in Germany. In King, Anthony (ed.) *Leader ´s Personalities and the Outcomes of Democratic Elections*. Oxford: Oxford University Press.

Bromander, Jonas 2012. Ritualer, högtider och manifestationer. In *I framtidens skugga*. Lennart Weibull, Henrik Oscarsson & Annika Bergström. Göteborgs universitet, SOM-institutet.

Brothén, Martin Red. 2003. Svenska poströstare. Göteborgs universitet, Statsvetenskapliga institutionen.

Brooks, C, P Nieuwbeerta & J Manza 2006. "Cleavage-based voting behavior in cross-national perspective: evidence from six postwar democracies." Social Science Research 35: 88-128.

Brug, Wouter van der & Cees van der Eijk 2007. *European elections & domestic politics. Lessons from the past and scenarios for the future*. Notre Dame, Ind., University of Notre Dame Press.

Butler, David & Donald E. Stokes 1969. *Political Change in Britain. Forces Shaping Electoral Choice*. London, MacMillan.

Bäck, Hanna & Mikael Gilljam, Red. 2006. *Valets mekanismer*. Malmö, Liber.

Campbell, Angus, Philip E. Converse, Warren E. Miller & Donald E. Stokes 1960. *The American Voter*. New York, Wiley.

Castells, Manuel 2000. *End of Millennium*. Malden, MA, Blackwell Publishers.

Chamberlain, Gary & Michael Rothschild 1981. "A Note on the Probability of Casting a Decisive Vote." Journal of Economic Theory 25: 152-162.

Clark, T N & Martin S. Lipset 2000. *The Breakdown of Class Politics*. Baltimore, Johns Hopkins University Press.

Coleman, James 1990. *Foundations of Social Theory*. Cambridge, Harvard University Press.

Converse, P. 1964. The nature of belief systems in mass publics. In *Ideology and discontent*. D. Apter. New York, Free Press: 206-261.

Curtice, John and Sören Holmberg 2005. Leadership. In Thomassen, Jacques (ed.) *The European Voter*. Oxford: Oxford University Press.

Dahl, Robert 1979. Procedural Democracy. In *Philosophy, Politics and Society*. Peter Laslett & James S. Fishkin. New Haven, Yale University Press.

Dahlberg, Stefan, et al. 2011. *The 2010 Internet Campaign Panel*. Multidisciplinary Opinion and Democracy Research Group. Working Paper 2011:1. University of Gothenburg, MOD.

Dahlberg, Stefan, Malin Forsberg & Per Hedberg 2011. *Partiernas väljare 1956-2010. Valforskningsprogrammets rapport 2011:2*. Göteborgs universitet, Statsvetenskapliga institutionen.

Dalton, Russell J., Scott C. Flanagan & Paul Allen Beck, Eds. 1984. In *Electoral Change in Advanced Industrial Democracies. Realignment or Dealignment?* Princeton, Princeton University Press.

Dalton, Russell J. 1996. *Citizen Politics*. Chatham, New Jersey, Chatham House Inc.

Dalton, Russell J 2000. *Citizen Politics: Public Opinion and Political Parties in Advanced Industrial Democracies*. New York, Chatham House.

Davidsson, Lars 2006. *I linje med partiet? : maktspel och lojalitet i den svenska riksdagen*. Stockholm, SNS förlag.

van Egmond, Marcel 2003. *Rain falls on all of us but some manage to get more wet than others. Political context and electoral participation*. Amsterdam, Universiteit van Amsterdam.

van Egmond, Marcel, Nan Dirk de Graaf & Cees van der Eijk 1998. "Electoral Participation in the Netherlands: Individual and Contextual Influences." European Journal of Political Research 34: 281-300.

Demker, Marie 1998. *Religion och politik*. Stockholm, SNS Förlag.

Denver, David 2003. *Elections and Voters in Britain*. New York, Palgrave, Macmillan.

van der Brug, Wouter, Cees van der Eijk, and Mark Franklin. 2007. *The Economy and the Vote: Economic Conditions and Elections in Fif teen Countries*. Cambridge: Cambridge University Press.

van der Eijk, Cees & Mark N. Franklin, Eds. 1996. In *Choosing Europe? The European Electorate and National Politics in the Face of Union*. Ann Arbor, University of Michigan Press.

van der Eijk, Cees & Marcel van Egmond 2007. "Political effects of low turnout in national and European elections." Electoral Studies 26(3): 561-573.

Downs, Anthony 1957. *An Economic Theory of Democracy*. New York, Harper & Row.

Duch, Raymond M. and Randy Stevenson. 2005. *Context and the Economic Vote: A Multilevel Analysis*. Political Analysis 13:387-409.

Ekengren, Ann-Marie 2012. "Vargfrågan och politiska skiljelinjer. Intressemobilisering i Sverige." Statsvetenskaplig tidskrift 2012(4).

Esaiasson, Peter 1985. *Partiledarna inför väljarna. Partiledarnas popularitet och betydelse för valresultatet*. Göteborgs universitet: Statsvetenskap liga institutionen.

Esaiasson, Peter 1990. *Svenska valkampanjer 1866-1988*. Stockholm, Allmänna Förlaget.

Esaiasson, Peter 1993. Hjältar, teknologer och goda grannar - svenska och amerikanska väljare tycker om sina politiska ledare. I Sören Holmberg & Lennart Weibull, (red.) *Perspektiv på krisen*. Göteborg: SOM-institutet.

Esaiasson, Peter 1994. Om behovet av kvinnliga politiska ledare. I Sören Holmberg & Lennart Weibull, (red.) *Vägval*. Göteborg: SOM-institutet.

Esaiasson, Peter & Nicklas Håkansson 2002. *Besked ikväll! Valprogrammen i svensk radio och TV*. Stockholm, Stiftelsen Etermedierna i Sverige.

Esaiasson, Peter, Mikael Gilljam, Henrik Oscarsson & Lena Wängnerud 2011. *Metodpraktikan. Om konsten att studera människa, politik och samhälle. 4:e upplagan*. Stockholm, Norstedts Juridik.

Evans, Geoffrey, Ed. 1999. In *The End of Class Politics. Class Voting in a Comparative Context*. Oxford, Oxford University Press.

Fiorina, Morris 1981. *Retrospective Voting in American National Elections*. New Haven, Yale University Press.

Folke, Olle & Johanna Rickne, Red. 2012. *Personröster och politiska karriärer*. SNS-analys nr 4. Stockholm, Studieförbundet Näringsliv och Samhälle (SNS).

Fowler, J. A. 2006. "Habitual Voting and Behavioral Turnout." Journal of Politics 65: 335-344.

Franklin, Mark N., Tom Mackie & Henry Valen, Eds. 1992. In *Electoral Change. Responses to Evolving Social and Attitudinal Structures in Western Countries*. Cambridge, Cambridge University Press.

Franklin, Mark N. 1996. Electoral Participation. In *Comparing Democracies: Elections and Voting in Global Perspective*. Lawrence LeDuc, Richard G. Niemi & Pippa Norris. Thousand Oaks, Calif., SAGE.

Franklin, Mark N., Cees van der Eijk & Erik V Oppenhuis 1996. The Institutional Context: Turnout. In *Choosing Europe? The European Electorate and National Politics in the Face of the Union*. Cees van der Eijk & Mark N. Franklin. Ann Arbor, Michigan University Press.

Franklin, Mark N. 2004. *Voter Turnout and the Dynamics of Electoral Competition in Established Democracies Since 1945*. Cambridge, Cambridge University Press.

Franklin, M. 2004. *Voter Turnout and the Dynamics of Electoral Competition in Established Democracies Since 1945*. Cambridge, Cambridge University Press.

Galtung, Johan 1964. "Foreign Policy Opinion as a Function of Social Position." Journal of Peace Research 1:206-231.

Gilljam, Mikael & Sören Holmberg 1998. *Det första valet till Europaparlamentet*. Stockholm, Norstedts Juridik.

Goldthorpe, John H., Catriona Llewellyn & Clive Payne 1980. *Social mobility and class structure in modern Britain*. Oxford, Clarendon P.

Goul Andersen, Jørgen 1989. Social klasse og parti. In *To folketingsvalg*. Jørgen Elklit & Ole Tonsgaard. Aarhus, Politica.

Goul Andersen, Jørgen & Ole Borre 2003. *Politisk forandring. Vaerdipolitik og nye skillelinjer ved folketingsvalget 2001*. Århus, Systime Academic.

Granberg, Donald & Sören Holmberg 1988. *The Political System Matters. Social Psychology and Voting Behavior in Sweden and the United States*. Cambridge, Cambridge University Press.

Green, J. & W. Jennings 2012. "The dynamics of issue competence and vote for parties in and out of power: An analysis of valence in Britain, 1979-1997." European Journal of Political Research 51(4): 469-503.

Grofman, Bernard & Arend Lijphart, Eds. 1986. In *Electoral Laws and their Political Consequences*. New York, Agathon Press.

Hagevi, Magnus 2005. *Religion och politik*. Malmö Liber,.

Hagevi, Magnus, Red. 2011. *Den svenska väljaren*. Umeå, Boréa bokförlag.

Hedberg, Per, Henrik Oscarsson & Martin Bennulf 2001. Lågt valdeltagande. In *EuropaOpinionen*. Sören Holmberget al. Göteborgs universitet, Statsvetenskapliga institutionen.

Highton, Benjamin & Raymond E. Wolfinger 2001. "The First Seven Years of the Political Life Cycle." American Journal of Political Science 45(1): 202-209.

Holmberg, Sören 1974. *Riksdagen representerar svenska folket. Empiriska studier i representativ demokrati*. Lund, Studentlitteratur.

Holmberg, Sören 1981. *Svenska väljare*. Stockholm, Liber.

Holmberg, Sören & Mikael Gilljam 1987. *Väljare och val i Sverige*. Stockholm, Bonniers.

Holmberg, Sören 1990. Att rösta eller inte rösta. In *Rött blått grönt: En bok om 1988 års riksdagsval*. Mikael Gilljam & Sören Holmberg. Stockholm, Bonniers.

Holmberg, Sören & Tommy Möller, Red. 1999. *Premiär för personval. Forskningsrapporter utgivna av Rådet för utvärdering av 1998 års val. SOU 1999:92*. Stockholm, Justitiedepartementet.

Holmberg, Sören 2000. *Välja parti*. Stockholm, Norstedts Juridik.

Holmberg, Sören, Per Hedberg, Henrik Oscarsson, Martin Bennulf, Staffan Kumlin, Maria Oskarson, Rutger Lindahl & Martin Brothén 2001. *EuropaOpinionen*. Göteborgs universitet, Statsvetenskapliga institutionen.

Holmberg, Sören & Henrik Oscarsson 2004. *Väljare. Svenskt väljarbeteende under 50 år*. Stockholm, Norstedts Juridik.

Holmberg, Sören. 2007. Partisanship Reconsidered. I Dalton, Russell and Klingemann, Hans-Dieter. (eds.) *The Oxford Handbook of Political Behavior*. Oxford: Oxford University Press.

Holmberg, Sören 2009. Candidate Recognition in Different Electoral Systems. I Klingemann, Hans-Dieter, Red. *The Comparative Study of Electoral System*. Oxford, Oxford university press.

Holmberg, Sören & Lennart Weibull, Red. 2010. *Nordiskt ljus*. Göteborgs universitet, SOM-institutet.

Hout, M, C Brooks & J Manza 1995. "The democratic class struggle in the United States 1948-1992." American Sociological Review(60): 805-828.

Hout, Michael, Jeff Manza & Clem Brooks 1999. Classes, Unions and the Realignment of US Presidential Voting, 1952-1992. In *The End of Class Politics. Class Voting in Comparative Context*. Geoffrey Evans. Oxford, Oxford University Press.

Holmberg, Sören 2010. Det göteborgska valforskningsprogrammet. In *Kontraster och nyanser. Svensk statsvetenskap i brytningstid*. Magnus Jerneck & Björn Badersten. Lund, Statsvetenskaplig tidskrift.

Holmberg, Sören 2012. Mer känd, men inte mer uppskattad. In *Medborgarna om välfärden*. Annika Bergström & Jonas Ohlsson. Göteborgs universitet, SOM-institutet.

Holmberg, Sören 2012. Blir regionpolitiker mer kända och populära under valår? I Berg, Linda och Henrik Oscarsson (red.) *Omstritt omval*. Göteborg: SOM-institutet.

Huckfeldt, Robert & John Sprague 1993. Citizens, Contexts, and Politics. In *Political Science: The State of the Discipline II*. Ada W Finifter. Washington, The American Political Science Association: 281-303

Håstad, Elis, Ed. 1950. In *Gallup och den svenska väljarkåren*. Uppsala, Hugo Gebers förlag.

Inglehart, Ronald & Christian Welzel 2005. *Modernization, cultural change, and democracy : the human development sequence*. Cambridge, UK ; New York, Cambridge University Press.

Iversen, Torben & David Soskice 2002. Electoral systems and the politics of coalitions: Why some democracies redistribute more than others. 2002 Annual Meeting of the American Political Science Association, Boston, August 29-September 2, 2002.

Jackman, Robert W & Ross A Miller 1995. "Voter Turnout in the Industrial Democracies During the 1980s." Comparative Political Studies 27: 467-492.

Jennings, Kent M. 1979. "Another Look at the Life Cycle and Political Participation." American Journal of Political Science 23(4): 755–771.

Jennings, Kent M. 2007. Political socialization. In *The Oxford Handbook of Political Behavior*. Russell Dalton & Hans-Dieter Klingemann. Oxford, Oxford University Press.

Johansson, Bengt 2008. Popularized Election Coverage? News Coverage of Swedish Parliamentary Elections 1979- 2006. In Strömbäck, J., Aalberg T. and Örsten M. (eds.) *Communicating Politics: Political*

Communication in the Nordic Countries. University of Gothenburg: Department of Journalism, Media and Communication.

Kaase, Max & K Newton 1995. *Beliefs in Government*. Oxford, Oxford University Press.

Karvonen, Lauri 2009. *The Personalisation of Politics. A Study of Pariamen tary Democracies*. Colchester: ECPR Press.

Karvonen, Lauri 2010. *The Personalisation of Politics. A study of Parliamentary Democracies*. London, ECPR Press.

Katz, Elihu & Paul. F. Lazarsfeld 1955. *Personal Influence*. Glencoe, The Free Press.

Kees, Arts, André Blais, and Hermann Schmitt 2011. *Political Leaders and Democratic Elections*. Oxford: Oxford University Press.

Key, Vladimer. O. 1966. *The Responsible Electorate. Rationality in Presidential Voting 1936-1960*. Cambridge, Cambridge University Press.

Kiss, Zsolt & Sara B. Hobolt 2011. *The Emotional Voter: An Experimental Study of the Moderating Effects of Emotions on Partisan Behavior*. Paper prepared for the 6th ECPR General Conference, Reykjavik, August 25-27, 2011.

Kitschelt, Herbert 1994. *The Transformation of European Social Democracy*. Cambridge, Cambridge University Press.

Klingemann, Hans-Dieter, Ed. 2009. In *The Comparative Study of Electoral Systems*. Oxford, Oxford University Press.

Knutsen, Oddbjørn 2006. *Class voting in Western Europe : a comparative longitudinal study*. Lanham, Lexington Books.

Knutsen, Oddbjorn 2007. The decline of social class? In *Oxford handbook of political behavior*. Russell J. Dalton & Hans-Dieter Klingemann. Oxford ; New York, Oxford University Press: xvi, 992 p.

Korpi, Walter 1983. *The Democratic Class Struggle*. London, Routledge.

Kumlin, Staffan & Oddbjorn Knutsen 2005. Value orientations and party choice. In *The European voter : a comparative study of modern democracies*. Jacques Thomassen. Oxford, Oxford University Press: xxiii, 347 s.

Kumlin, Staffan 2003. Finns det någon ansvarig? I Gilljam, Mikael & Jörgen Hermansson, Red. *Demokratins mekanismer*. Stockholm, Liber.

Lane, Jan-Erik & Svante Ersson 1999. *Politics and Society in Western Europe*. London, Sage Publications.

Langer, A. 2006. *The Politicisation of Private Persona : The Case of Tony Blair In Historical* Perspective. London: London School of Econom ics and Political Science.

Lau, Richard R. & David P. Redlawsk 2001. "Advantages and Disadvantages of Cognitive Heuristics in Political Decision Making." American Journal of Political Science 45(4): 951-971.

Lazarsfeld, P.F., B. Berelson & H. Gaudet 1944. *The people's choice. How the voter makes up his mind in a Presidential campaign*. New York /London, Columbia University Press.

Lewis-Beck, Michael S. 1988. *Economics & Elections. The Major Western Democracies*. Ann Arbor MI, The University of Michigan Press.

Lindvall, Johannes, Johan Martinsson & Henrik Oscarsson 2012. "Party Choice in Hard Times. Group Specific Responses to Economic Downturns in Sweden." (manuskript).

Lippman, Walter 1922. *Public Opinion*. New York, Free Press.

Marcus, George E., W. Russell Neuman & Michael MacKuen 2000. *Affective intelligence and political judgment*. Chicago, University of Chicago Press.

Lipset, Seumour Martin 1960. *The Political Man: The Social Bases of Politics*. New York, Doubleday.

Lipset, Seymour Martin & Stein Rokkan 1967. *Party systems and voter alignments: Cross-national perspectives*. New York, The Free Press.

Lundmark, Sebastian & Henrik Oscarsson 2012. Valmyndighet i blåsväder. I Berg, Linda & Henrik Oscarsson, Red. 2012. *Omstritt omval,* Göteborgs universitet, SOM-institutet.

Lutz, Georg & Michael Marsh 2007. "Introduction: Consequences of low turnout." Electoral Studies 26(3): 539-547.

Martinsson, Johan 2009. *Economic voting and issue ownership: An integrative approach*. . University of Gothenburg, Department of Political Science.

Martinsson, Johan 2013. "Economic voting in Sweden 1985-2010." Electoral Studies (accepted for publication).

Meredith, Marc 2009. "Persistence in Political Participation." Querterly Journal of Political Science 4: 187-209.

Milbrath, L & M L Goel 1977. *Political Participation. 2nd ed*. Chicago, Rand McNally.

Miller, Warren E & Merrill J Shanks 1996. *The New American Voter*. Cambridge, Harvard University Press.

Milner, Henry 2002. *Civic Literacy: How Informed Citizens Make Democracy Work*. Hanover, N.H., University Press of New England.

Milner, Henry & Kimmo Grönlund 2006. "The Determinants of Political Knowledge in a Comparative Perspective." Scandinavian Political Studies 29(4): 386-406.

Milner, Henry 2010. *The internet generation : engaged citizens or political dropouts*. Medford, Mass., Tufts University Press.

Mughan, A. 1993. Party Leaders and Presidentialism in the 1992 British Election: A Postwar Perspective. In Denver, David et al. (eds.) *British*

Elections and Parties Yearbook. London: Harvester Wheat sheaf.

Mughan, Anthony 2000. *Media and the Presidentialization of Parliamentary Elections*. Houndmills, Palgrave.

Mutz, Diana C., Paul M. Sniderman & Richard A. Brody, Eds. 1996. In *Political Persuasion and Attitude Change*. Ann Arbor MI, The University of Michigan Press.

Nannestad, P. & M. Paldam 2000. "Into Pandora's Box of economic evaluations: a study of the Danish macro VP-function, 1986-1997." Electoral Studies 19(2-3): 123-140.

Narud, Hanne Marthe og Valen, Henry. 2007. *Demokrati og Ansvar. Politisk representasjon i et flerpartisystem*. Oslo: N.W. Damm & Søn.

Naurin, Elin 2011. *Election promises, party behaviour and voter perceptions*. Houndmills, Basingstoke, Hampshire ; New York, Palgrave Macmillan.

Naurin, Elin & Henrik Oscarsson 2012. *Citizens' Perception of Party Pledges*. Annual Meeting of the Swedish Political Science Association. Växjö.

Neuman, W. Russell 2007. *The affect effect : dynamics of emotion in political thinking and behavior*. Chicago, University of Chicago Press.

Nielsen, Peder 2007. *Ett decennium med personval: Erfarenheter och utfall*. Stockholm, Justitiedepartementet.

Niemi, Richard G. & Herbert F. Weisberg 2001. *Controversies in voting behavior*. Washington, D.C., CQ Press.

Niemi, Richard and David Stanley 2012. *Vital Statistics on American Politics*. Washington: CQ Press.

Nieuwbeerta, Paul 1995. *The Democratic Class Struggle in Twenty Countries 1945-1990*. Amsterdam, Thesis Publishers.

Norris, Pippa, et al. 1999. *On Message: Communicating the Campaign*. London, SAGE.

Norris, Pippa 2004. *Electoral engineering : voting rules and political behavior*. Cambridge, UK ; New York, Cambridge University Press.

NSD Nytt, nr 2 2011. Bergen: Norsk samfunnsvitenskapelig datatjenste.

Ohr, Dieter & Henrik Oscarsson 2011. Leader Traits, Leader Image and Vote Choice. In *Leaders and Democratic Elections*. Cees Aarts, André Blais & Hermann Schmitt. Oxford, Oxford University Press.

Oscarsson, Henrik 1998. *Den svenska partirymden. Väljarnas uppfattningar av konfliktstrukturen i partisystemet 1956-1996. Avhandling*. Göteborgs universitet, Statsvetenskapliga institutionen.

Oscarsson, Henrik 1999. Ålder och personröstning. I Holmberg, Sören & Tommy Möller, Red. 1999. *Premiär för personval.*

Forskningsrapporter utgivna av Rådet för utvärdering av 1998 års val. Stockholm, Justitiedepartementet.

Oscarsson, Henrik, Red. 2001. I *Skilda valdagar och vårval. Forskningsrapporter utgivna av 1999 års Författningsutredning*. SOU 2001:65. Stockholm, Justitiedepartementet.

Oscarsson, Henrik 2004. Väljarnas EU-kunskaper. In *Kampen om euron*. Henrik Oscarsson & Sören Holmberg. Göteborgs universitet, Statsvetenskapliga institutionen.

Oscarsson, Henrik & Sören Holmberg 2006. *Europaval*. Göteborgs universitet, Statsvetenskapliga institutionen.

Oscarsson, Henrik 2006. Valdemokratins idealmedborgare. In *Valets mekanismer*. Hanna Bäck & Mikael Gilljam. Malmö, Liber

Oscarsson, Henrik & Sören Holmberg 2008. *Regeringsskifte. Väljarna och valet 2006*. Stockholm, Norstedts Juridik.

Oscarsson, Henrik 2007. "A Matter of Fact? Knowledge Effects on the Vote in Swedish General Elections, 1985-2002." Scandinavian Political Studies 30: 301-322.

Oscarsson, Henrik 2007. The Ideological Response: Why Sweden said No to the Euro. In *Dynamics of referendum campaigns : an international perspective*. C. H. de Vreese. Basingstoke, Palgrave Macmillan.

Oscarsson, Henrik 2008. Partiledarkännedom. In *Skilda världar. SOM-rapport 44*. Sören Holmberg & Lennart Weibull. Göteborgs universitet, SOM-institutet.

Oscarsson, Henrik & Sören Holmberg, Red. 2010. In *Väljarbeteende i Europaval*. Göteborgs universitet, Statsvetenskapliga institutionen.

Oscarsson, Henrik & Sören Holmberg 2011. *Åttapartivalet 2010. En redogörelse för 2010 års valundersökning i samarbete mellan Statsvetenskapliga institutionen i Göteborg och Statistiska centralbyrån*. Stockholm, SCB.

Oscarsson, Vilgot 1976. "Politisk deltagande." Statsvetenskaplig Tidskrift 79(3): 185–208.

Oskarsson, Sven 2003. *Vem röstar och varför? En analys av valdeltagandet i 2002 års kommunfullmäktigeval*. Stockholm, Justitiedepartementet.

Oskarson, Maria 1988. Klassröstning på reträtt. In *Rött, blått, grönt. En bok om 1988 års riksdagsval*. Mikael Gilljam & Sören Holmberg. Stockholm, Bonniers.

Oskarson, Maria 1994. *Klassröstning i Sverige. Rationalitet, lojalitet eller bara slentrian*. Stockholm, Nerenius & Santerus.

Oskarson, Maria 2004. ? In *The European Voter*. Jacques Thomassen. Manuscript. Forthcoming.

Oskarson, Maria 2005. Social Cleavage and Party Choice. In *The European Voter*. Jacques Thomassen. Oxford, Oxford University Press.

Oskarson, Maria 2007. *Att koda klass. Valundersökningarnas klasschema jämfört med European Socio-economic Classification (ESeC)*. Göteborgs universitet, SOM-institutet.

Oskarson, Maria & Lena Wängnerud 1995. *Kvinnor som väljare och valda*. Lund, Studentlitteratur.

Persson, Mikael 2011. "An Empirical Test of the Relative Education Model in Sweden." Political behavior 33(3): 455-478.

Persson, Mikael 2012. "Does Type of Education Affect Political Participation? Results from a Panel Survey of Swedish Adolescents." Scandinavian Political Studies 35(3): 198-221.

Persson, Mikael & Henrik Oscarsson 2010. Unga väljare i Sverige 1956-2006. In *Fokus 10. En analys av ungas inflytande*. Stockholm, Ungdomsstyrelsen.

Persson, Mikael, Maria Solevid & Richard Öhrvall 2013. "Voter turnout and political equality: Testing the law of dispersion in a Swedish natural experiment." Politics (accepted for publication).

Persson, Mikael, Hanna Wass & Henrik Oscarsson 2013. "The generational effect on turnout in the Swedish Parliamentary elections 1960-2010." Scandinavian Political Studies (forthcoming).

Petersson, Maria & Christina Ribbhagen 2003. Förutsättningar för ett brett medborgerligt deltagande. In *Demokratitrender. SOM-rapport 32*. Henrik Oscarsson. Göteborgs universitet, SOM-institutet.

Petersson, Olof 1977. *Väljarna och valet 1976*. Stockholm, Statistiska centralbyrån.

Petersson, Olof 1978. *Valundersökningar. Rapport 2. Väljarna och valet 1976. Bilaga A*. Stockholm:, SCB.

Petersson, Olof, Anders Westholm & Göran Blomberg 1989. *Medborgarnas makt*. Stockholm, Carlssons Bokförlag.

Petersson, Olof, Klaus Von Beyme, Lauri Karvonen, Birgitta Nedelmann & Eivind Smith 1999. *Demokrati på svenskt vis. Demokratirådets rapport 1999*. Stockholm, SNS Förlag.

Petersson, Olof, Sören Holmberg, Leif Lewin & Hanne Marthe Narud 2002. *Demokrati utan ansvar*. Stockholm, SNS.

Petersson, Olof, Red. 2006. *Mediernas valmakt*. Demokratirådets rapport, 2006. Stockholm, SNS förlag.

Petersson, Olof 2011. *Statsvetaren. Jörgen Westerståhl och demokratins århundrade*. Stockholm, SNS Förlag.

Plutzer, Eric 2002. "Becoming a Habitual Voter: Inertia, Resources, and Growth in Young Adulthood." American Political Science Review 96: 41-56.

Powell, Bingham Jr G 1986. "American Voter Turnout in a Comparative Perspective." American Political Science Review 80: 17-43.

Powell, Bingham Jr G 2002. PR, the Median Voter, and Economic Policy: An Exploration. Annual Meeting of the American Political Science Association, Boston, August 29-September 2, 2002.

Przeworski, Adam & John Sprague 1986. *Paper Stones: A History of Electoral Socialism*. Chicago, University of Chicago Press.

Redlawsk, David P. 2006. *Feeling politics : emotion in political information processing*. New York, NY, Palgrave Macmillan.

Reif, Karlheinz 1997. "Reelections: European Elections as Member State Second-Order Elections Revisited." European Journal of Political Research 1997: 115-124.

Rodrigo-Blomqvist, Paula 2004. Kandidater och personval. I Bäck, Henry & Maritta Soininen, Red. *Politisk annonsering eller nätverkande? Uppföljning och utvärdering av partiernas särskilda informationsinsatser till invandrarväljare vid 2002 års val*. Göteborgs universitet, Förvaltningshögskolan.

Rose, Richard, Ed. 2000. In *International Encyclopedia of Elections*. Oxford, MacMillan.

Rosenstone, Steven J. & John Mark Hansen 1993. *Mobilization, Participation, and Democracy in America*. New York, MacMillan.

Rosenstone, Steven J. & Raymond E. Wolfinger 1978. "The Effect of Registration Laws on Voter Turnout." American Political Science Review 72(1): 22–45.

Ruusuvirta, Outi & Martin Rosema 2009. Do online vote selectors influence electoral participation and the direction of the vote? ECPR General Conference. Potsdam, Germany.

Sartori, Giovanni 1969. From the Sociology of Politics to Political Sociology. In *Politics and the Social Sciences*. Seumour Martin Lipset. New York, Oxford University Press.

Sautter, John A. 2007. *The emotional voter : how empathy drives political behavior*. Saarbrücken, VDM Verlag Dr. Müller.

Sears, David O & Nicholas A Valentino 1997. "Politics Matters: Political Events as Catalysts for Preadult Socialization." American Political Science Review 91(1): 45-65.

Sears, David O. & Carolyn L. Funk 1999. "Evidence of Long-Term Persistence of Adults' Political Predispositions." The Journal of Politics 61: 1-28.

Smith, Robert B 2001. "A Legacy of Lazarsfeld: Cumulative Social Research on Voting." International Journal of Public Opinion Research 13(3): 280-298.

SOU 1996:66. *Utvärderat personval. Betänkande av nomineringsrätts- och valkretskommittén*. Stockholm, Justitiedepartementet.

SOU 2002:42. *Den gemensamma valdagen och andra valfrågor. Slutbetänkande av 1999 års Författningsutredning*. Stockholm, Justitiedepartementet.

SOU 2008:125. *En reformerad grundlag*. Stockholm, Justitiedepartmentet.

Strömblad, Per 2003. *Politik på stadens skuggsida. Acta Universitatis Upsaliensis 152*. Uppsala universitet.

Strömbäck, Jesper 2004. *Den medialiserade demokratin. Om journalistikens ideal, verklighet och makt*. Stockholm: SNS förlag.

von Sydow, Björn 1989. *Vägen till enkammarriksdagen : demokratisk författningspolitik i Sverige 1944-1968*. Stockholm, Tiden.

Särlvik, Bo 1961. Intervjuundersökningen. I *SOS, Allmänna val. Riksdagsmannavalen 1959-1960 del* 2. Stockholm: Statistiska centralbyrån.

Särlvik, Bo 1965. "Skiljelinjer i valmanskåren." Statsvetenskaplig Tidskrift 68(2): 141–183.

Särlvik, Bo 1966. "Political Stability and Change in the Swedish Electorate." Scandinavian Political Studies 1.

Särlvik, Bo 1970. "Socioeconomic Position, Religious Behavior, and Voting in the Swedish Electorate." Quality and Quantity 4: 95–116.

Teorell, Jan 2003. Demokrati och deltagande. In *Demokratins mekanismer*. Mikael Gilljam & Jörgen Hermansson. Stockholm, Liber.

Teorell, Jan & Anders Westholm 1999. Att bestämma sig för att vara med och bestämma. Om varför vi röstar -- allt mindre. In *Valdeltagande i förändring. Demokratiutredningens forskarvolym 12. SOU 1999:132*. Erik Amnå. Stockholm, Justitiedepartementet.

Thomassen, Jacques, Ed. 2005. In *The European Voter*. Oxford, Oxford University Press.

Tingsten, Herbert 1937. *Political Behaviour. Studies in Electoral Statistics*. Stockholm, P. S. King & Son.

Togeby, Lise 1999. "Migrants at the Polls. An Analysis of Immigrant and Refugee Participation in Danish Local Elections." Journal of Ethnic and Migration Studies 25: 665-684.

Valen, Henry & Elihu Katz 1967. *Political Parties in Norway*. Oslo, Universitetsforlaget.

Verba, Sidney & Norman H. Nie 1972. *Participation in America. Political democracy and social equality*. New York, Harper & Row cop.

Verba, Sidney, Kay Lehman Schlozman & Henry E. Brady 1995. *Voice and equality : civic voluntarism in American politics*. Cambridge, Mass., Harvard University Press.

Wattenberg, Martin 1998. *The Decline of American Political Parties*. Cam bridge, MA: Harvard University Press.

Weibull, Lennart & Jan Strid 2011. Fyra perspektiv på religion i Sverige. In *Lycksalighetens ö*. Sören Holmberg, Lennart Weibull & Henrik Oscarsson. Göteborgs universitet, SOM-institutet.

Westerståhl, Jörgen, Red. 1993. *Person och parti. Studier i anslutning till personvalskommitténs betänkande Ökat personval.* SOU 1993:63. Stockholm, Justitiedepartementet.

Westholm, Anders 1991. *The Political Heritage. Testing Theories of Family Socialization and Generational Change*. Uppsala Universitet, Statsvetenskapliga institutionen.

Wolfinger, Raymond E. & Steven J. Rosenstone 1980. *Who votes?* New Haven, Yale University Press.

Zajonc, R B 1980. "Feeling and Thinking. Preferences Need no Inferences." American Psychologist 35(2): 151-175.

Zellner, Arnold. (1962). An efficient method of estimating seemingly unrelat ed regressions and tests for aggregation bias. Journal of the American Statistical Association, 57, 348-368.

Zetterberg, Hans L. 1985. An Electorate in the Grips of the Welfare State. Sifo Indikator 1985:3. In. Stockholm, Swedish Institute for Opinion Polls.

Öberg, Ahlbäck, Jörgen Hermansson & Lena Wängnerud 2007. *Exit riksdagen*. Malmö, Liber.

Öhrvall, Richard 2012. *Svenskt valdeltagande under 100 år*. Stockholm, Statistiska centralbyrån.